Inservio Musis
Georgij Abrahamovith
Marg. Prus:
Aō cIↃ IↃCCV.

M
N
I
OR
ST
IN
VSV
LECT
pr

Eremi
Emptu
post Jar
wie Par

Excu

PAVLLI MANVTII EPISTOLARVM LIBRI XII.

EIVSDEM QVÆ PRÆFATIONES APPELLANTVR.

OMNIA POSTREMA hac editione diligentiùs recognita, & à multis mendis, quibus priores editiones ſcatebant, vindicata.

LVGDVNI,
Apud Carolum Peſnot.
CIↃ IↃ LXXXII.

PRINCIPI
ILLVSTRISS.
ET EXCELLENTISS.
IACOBO
BONCOMPAGNO
LITTERATORVM MÆCENATI
AMPLISSIMO
ALDVS MANVTIVS
PAVLLI F. ALDI N.
STVDII, GRATITVDINIS, OBSERVANTIÆ
ERGO
HOC PAVLLI PATRIS
EPISTOLARVM, PRÆFATIONVMQ.
VOLVMEN
NVNCVPAT, DICATQ.

AD ILLVSTRISS.

ALBERICVM CIBO MALASPINAM,

MASSÆ ET CARRARIÆ

Principem.

EX iis artibus, quæ meritò Liberales appellantur, excellere duas in primis, litterarum ſcientiam, & rei militaris præſtātiam, in omni ætate omnium conſenſu indicatū eſt: vtra verò ex his ipſis illuſtrior, vtra magis expetenda ſit, & quæſitum aliquādo eſt à magnis viris, & minimè tamen adhuc planè videtur explicata deliberatio. nam, vt otium, & pax, ſine quibus litteræ non conſiſtunt, armis comparentur: tamen nec ipſa feliciter ſatis arma tractantur, niſi adſint illa, quæ magna ex parte à litteris petuntur, conſiliū, ordo, prudentia, animi præterea ita ratione temperata magnitudo, vt, ſicubi periculum occurrat, metus pariter ac temeritas abſint. itaque conſtat, quæ nationes bellica gloria clarueruͤt, in iiſdem viguiſſe ſtudia doctrinæ, vt in Græcia, quæ Perſarum innumerabiles exercitus non modò ſuſtinuit, verùm etiam fregit, atque profligauit: ipſa verò numquam vinci, niſi à ſe ipſa potuit. domeſticis enim & diuiſa diſcordiis, & infirmata bellis, non tam Philippi, Macedonū Regis, virtute, quàm propriis perculſa viribus, afflictáq; corruit. Romana vero gente, quæ fuit vlla vmquam gens, aut belli gerendi ſcientia, ac fortitudine præſtantior, aut iis præcipuè litteris, quæ rudes animos humanitate informant, exculta diligentiùs? hic illa manus

ducum excellentium, quæ Romani terminos imperij quàm longissimè protulit, Catones, Aemiliani, Sullæ, Luculli, Cæsares, quos historiæ mirabiliter laudãt, nec tamen ita, vt eorum merita laudes vllæ satis adæquare videãtur. Agè, Macedonum tot victoriæ, tot militaria decora vnde fluxerint, si quis interroget, quid respondebimus? hoc primùm, vt opinor, ab Alexandro duce: is enim Asiam perdomuit vniuersam, & ad intimos etiam Oceani recessus penetrasse fertur: deinde illud, à phalange, quæ fuit acies in exercitu firmißima, quod vtrumque si spectetur, ac perpendatur accuratè, non exiguam fortasse bellicæ laudis partem litteræ sibi vindicant. Nam Alexandrum à primis annis disciplina erudiit Aristoteles, & ad eam tum animi, tum ingenij præstantiam, quæ postea res illas, omnium opinione maiores, & aggressus est, & confecit, præceptis philosophiæ pulcherrimis extulit. Phalangem verò, eiúsque artem struendæ ab vno primùm Homeri poëtæ versu manasse, doctissimi homines memoriæ prodiderunt. Ergo vicissim & à litteris adiuuantur arma, & ab armis litteræ sustinentur. quòd si, vbi quæsitum armis imperium est, ibi artes illæ vigerent, quæ litterarum vsu cognoscuntur: conseruarentur facilè studia ciuium, ac populorum: & in communi omnium concordia, nullus vmquam externis viribus ad labefactandam publicam rem locus esse posset. Quod contrà & in Græcia, & apud Romanos, & vbiuis gentium accidisse, atque accidere quotidie videmus. Neque solùm in vna ciuitate, aut in vna etiã gente multos, sed vix in singulis familiis singulos, qui vtramque laudem adamauerint, & in vtraque pariter excelluerint, reperire difficillimum est. Unum quidem non modò nostra tempestate, sed multorum sæculorum memo-

ria historiæ celebrant, quem verè phœnicem inter o-
mnes Europæ vniuersæ Principes licet appellare, Lau
rentium Medicen, proauum tuum: cuius, nescio, plus-
ne virtus in bellis, an in pace sapientia, ac moderatio
enituerit. Namrem Florentinam, sæpe aduersa for-
tuna nutantem, cōfirmauit, interdum malis propè ex-
stinctam vnus ipse non modò restituit, verùm etiam
vehementer auxit. tranquillis verò rebus, ornauit pa-
triam, muniuit legibus optimis, atque institutis: iusti-
tiam præter ceteros, ac temperantiā publicè, priuatim-
que coluit: liberalitate, si quis vmquam, delectatus est:
cuius fama longinquas regiones peruagata, barbaras
etiam gentes, & religione diuersas, illi conciliauit, mul
tósque, aliqua modò virtute, nobilíue arte insignes, in
vrbem Florentiam perduxit. Et, vt alia vel in patriā,
vel in singulos non vulgaria merita omittantur, quis
miseram Græciam, suis sedibus Othomanorum iniu-
ria pulsam, supplicem, atque egentem hospitio exce-
pit, benignitate subleuauit, perpetuo studio fouit, ac
tutatus est? vnus eam laudem sibi vindicat, vnus in I-
talia Græcas litteras, & præclara doctrinarum studia
Laurentius Medices excitauit: cùm & ipse pro ea,
qua excelluit, eruditione acerrimus esset ingeniorum
æstimator, & naturæ quodam impulsu ad beneficentiā
magnopere propenderet: vt mirādum minimè videa-
tur, si, tanto patre genitus, domestico tam illustri exem
plo commotus, Leo X. Pont. Max. omnes liberales di
sciplinas præmiis extulit, atq; ornauit amplissimis, ef-
fecítque vt aliquando Romam in vrbe Roma liceret
agnoscere. In tua verò paterna gente Cibo, & in ma-
terna Malaspina, mirabilis omniū virtutum in omni
ætate fuit exercitatio. Et, ne illa nimis vetera ex an-
nalibus fide dignis repetamus, iā inde ab eo tempore,

cùm, Græcorum Imperatorum ætate, opidum Pera, quod proximè Byzantium situ est, Genuenses obtinebāt, quo tempore summis honoribus, & copiis maiores tuos floruisse constat: aut, cùm Mucius ille Cibo, planè alter Mucius in tuenda patriæ salute, triremibus priuato sumptu comparatis atque instructis, Pisanos, Genuēsiū rebus acriter infensos, in Sardinia profligauit: sexcenta præterea in Genuensiū Remp. merita, in qua etiā Gulielmus Cibo Cruce rubea, publico insigni, virtutis ergo decoratus est: hæc vt omittā, & illa, quæ auorum nostrorū memoria gesta sunt, attingam: Áranus, Aaron in historiis nominatus, equestri dignitate ornatus, Romani Senatoris titulo insignis, antiqua ille quidem suæ gentis nobilitate clarus, multo tamen suis laudibus illustrior, qui nihil vmquā in vita nō egregium, non amplū, non ingenuo nobiliq; viro dignū aut cogitauit, aut fecit, is, qua tēpestate Renatus Andegauensis Alfonso Neapolitanorum Regi bellū intulit, in eo bello, quæcumque à summo duce munera postulantur, ea fortissimè præstitit, vsq; eò, vt Renatus, Neapoli potitus, eū pro rege iure summo, ac potestate amplißima cōstituerit. Quo in imperio ita se gessit abstinenter, ita iustitiā est cōplexus, vt, cùm ad Alfonsum rursus victoria inclinasset, afflictis Renati partibus, exceptus ab illo sit honorificè in primis, ac splendidè: quémq; apud Renatū antea, eūdem apud eū, quem sæpe armis læserat, sæpe in discrimen vitæ adduxerat, & dignitatis, & gratiæ locū obtinuerit. Ex hac tātarum virtutū præstantia filius eius, ad optimam naturam optima voluntate adiuncta, documenta sumpsit ad vitā laudabiliter instituendam, & iis artibus excolendam, quibus postea maximam adeptus & virtutis, & probitatis opinionem, Pontifex, approbante Deo, fauentibus,

atque

atque incumbentibus hominibus, creatus est. Nec se postea, vt multi, sui dißimilẽ præbuit: sed, quantum antea cõtenderat, vt in studio virtutis omnes anteiret, tantũ, vt se ipse in omni laude vinceret, & studuit, & consecutus est. Itaque quemadmodũ ei non modò ad obtinendã Cardinalis dignitatẽ, verùm etiam ad Pontificatum, antiqua maiorũ existimatio, & clariß. patris memoria quasi viã ex aliqua parte muniyt, aditúmq; patefecit: sic patris deinde tui fratrẽ, multis illũ quidem animi bonis ornatũ, multo tamẽ faciliùs ad Cardinalatũ egregia Põtificatus Innocẽtij fama perduxit. Hæc est in tua gente, magne Princeps, non opũ, ac diuitiarũ, quibus etiã minimè digni sæpe affluunt, sed virtutis & gloriæ, perpetua multorũ sæculorũ serie quasi per manus tradita, & ad te ipsum vsq; cõseruata hereditas. Nec verò paternũ tibi quidẽ genus prædicandũ, maternum autẽ dißimulãdũ videtur. Vtroq; licet, si vetera spectes, æquè glorieris. Nam Malaspinarũ nobilitas simul & antiquitas Etrusci poetæ doctißimi, ac sapiẽtißimi Dantis testimonio cognoscitur: nobilitas in eo, quòd illã Italiæ partẽ, quæ hodie Luneiana, cõmuni vocabulo nũcupatur, Malaspinis olim vniuersam paruisse tradit: antiquitas autẽ, quòd cũ ipse annis ante nos ducẽtis quinquaginta floruerit, Corradũ tamẽ Malaspinã, nõ vt ætati suæ proximũ, sed vt multis antè sæculis natum, honorificè appellat. Vides, à quibus viris originẽ ducas, Alberice clarißime. neque verò vides tu quidẽ, sed nõ imitaris, aut imitaris quidẽ, sed non assequeris. versantur enim in animo tuo cogitationes egregiæ. inde emergũt præclara facta, tuis maioribus, téq; ipso digna. Et, quamquã tibi maximè propositũ est militare decus, vnde pri-

mũm tuæ gẽtis nobilitas fluxit: magni tamẽ facis earũ doctrinarũ studia, quæ si absint ab hominũ vita, simul absit omnis humanitas, neq; satis diu, quæ merces virtutis est, rectè factorum memoria cõseruetur. Faues ingenijs, vt audio: nihil deesse litteratis hominibus, nullum cõmodum, nullũ ornamẽtum pateris: cupis virorũ illustrium res gestas æternis mãdari monumẽtis litterarum. Et vidi iã de Laurẽtij Medices vita libros tres, à Nicolao Crotto lucul ẽter conscriptos: qui cũ superioribus diebus Venetias venisset, mira quædã de animi, ingenij, cõsilij tui præstantia, de studio erga nobiles disciplinas, præterea de humanitate, ac morũ elegãtia prædicabat. Quæ cùm in te ipso bona sint, lõgè pluris intelligẽtium iudicio, quàm ea, quæ petũtur extrinsecus, æstimãtur. Nam argẽti, atq; auri magnã vim poßidere, imperare populis, opida tenere munitißima, clarum esse à maioribus, omnes pæne Italiæ Principes, summos etiã Reges neceßitudiue attingere, magna quidem hæc sunt, nec tibi cõmunia cũ multis, eiusmodi tamẽ, vt inter fortunæ munera referãtur, quæ scis etiã ad tui dißimillimos peruenire: vitã autẽ sic instituere, vt omnia cõsilia, omnes actiones ratio moderetur: virtutẽ in se ipso expetere, in alijs diligere, ac ornare, velle inter homines eminere beneficẽtia potiùs, quàm potestate: hæc quia partim sequeris, partim adeptus iã es, icirco te verè diuitẽ, qui æterna bona tibi compares, verè nobilẽ, qui nobilitatẽ à te ipso haurias, existimamus. Atq; etiã illa ipsa, quæ dixi à fortuna pẽdere, quia cũ virtute cõiungis, firmiora fiũt: quãdo quidẽ neque tuas vrbes, tuámq; ditionẽ mœnia potiùs, & aggeres, & flumina, quàm populorũ beneuolẽtia tuebitur: neque faciliùs vlla re, quàm rectè factis,
bene-

beneuolẽtia cõparatur. Quæ sit autẽ eorum, qui propè adsunt, qui te quotidie intuẽtur, ad te diligẽdum propẽsio, nos, qui lõginqui sumus, ex nostro in te singulari studio facilè iudicamus. Nã me quidem, iam aliquot abhinc annis, ea, quæ de te adolescentulo, rerum laudabiliũ infinita cupiditas, & magnarũ indoles virtutũ ferebatur, in tui amorẽ atq; obseruantiã cœpit allicere: postea, tuis laudibus cũ ætate auctis, incẽsus ita sum, vt statuerim, tibi quidẽ primũ, deinde etiã alijs, aut meũ in te celebrãdo, ingenium, aut certè voluntatẽ aliquãdo ostendere. Quare, quũ hæc iã increbuerit consuetudo, vt, de quibus optimè sentimus, ijs dicata esse, & eorũ nomine insigniri nostra scripta cupiamus: mittẽdũ putaui ad te, dũ aliquid interim fortasse præstãtius adornatur, volumẽ Epistolarũ, & Præfationũ mearũ. quas ego nequaquã edere animũ induxissem, nisi me suadẽtis, atq; etiã petẽtis Venetæ nobilitatis mouisset auctoritas. quib. enim pro summis erga me meritis omnia debere mihi videor: ijs cur aliquid à me negari æquũ putẽ? cur nõ obsequar amplissimis viris, non credã sapiẽtissimis, nõ gratificer amicissimis? Tuo verò nomini liber inscriptus vt exiret, fecerũt illa superiora: quæ ne te offendãt, (quãdoquidẽ sunt à me, non vt gratiã tuã ficta laudatione colligerẽ, sed vt omnibus mei erga te studij caussam verissimã exponerẽ, commemorata) cupio impetrare à modestia tua, & debeo scilicet, cũ etiã in ijs non tã ad laudandum, quã ad cohortandum non nulla pertineãt: & currentibus ad metam, atque etiã appropinquantibus, minimè molestas esse cohortantium voces, minimè plausum displicere constat. Venetijs, CIƆ IƆ LIIX.

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII LIBER PRIMVS.

RAINVTIO FARNESIO. Cardinali creato. Romam. I

QVIA virtus est ipsa per se amabilis, & quia nobilitati honor & obseruantia debetur: amaui te iam inde à tua pueritia, studio virtutis incensum: & colui, clarissimo genere ortum, Paulli III. Pontificis nepotem. iam tum equidem vidi, prædixíque multis, qui futurus esses: & nunc, opinionem, auguriúmque de te meum exitu comprobāte, vtrique nostrûm gratulor: tibi, cui tribuuntur ea, quæ semper illustria fuerunt, nunc eo magis, quòd à Paullo III. Pontifice tribuuntur: mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adolescens verè coniecerim. Cardinalis es. optabile, & honorificũ: sed est in isto honore pondus, & labor. cadunt in eam, quam nunc sustines, personam virtutes omnes, atque ita cadunt, vt, si absint, is, qui honor est, honor esse desinat, vel sit etiam summa deformitas. Curæ autem, & cogitationes illæ sunt præclaræ, illæ, Rainuti, te dignæ, æternáque cum gloria coniunctæ, pietatem præcipuè colere, excubare animo pro salute, ac dignitate Ecclesiæ, beneficentiam sine spe pręmiorum exercere, nihil omnino facere, nihil cogitare, in quo statim decus nō elucea: nā, vbi paullo videtur obscurius, ibi satis constat turpitudinem inesse. quæ profectò tibi in mentē venire, atque ob oculos assiduè versari, cùm in aui tui summam gloriam intueris, necesse est: & omnino datũ hoc vestro generi diuinitus videtur, vobis nascentibus heroum numerus vt augeatur

geatur, & quaſi maius lumen de ſublimi quadam ſpecula errantibus honeſtis diſciplinis viam,& hoſpitium oſtendat. ergo alter alteri exemplo eſtis ad bene agendum:vobiſcum ſimul & oriuntur virtutes,& cum ætate creſcunt,donec vitæ munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum tæterrima caligine, & in illa ſempiterna luce collocatos cũ illo bonis omnibus circumfluente cæleſtium animorum cœtu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus eſt locus, aut hic tantùm, vt velis eſſe tui quàmſimillimus:quódq; tuo generi,tuo nomini,tibimetipſi, tuíſque debes inſtitutis,id cumulatè perſoluendum exiſtimes. Vnum exoptandum,vt, qui tibi iſtam mentem cum iſta auctoritate dedit,(dedit autem omnium auctor laudandarum rerum,& creator Deus)idem velit vtriuſque rei fructum eſſe maximè diuturnum,& æquare tuæ vitæ ſpacium cum iis bonis,quę in te ſumma contulit.profectò tales gubernatores,tam peritos,tam vigilantes, Chriſtiana religio ſi numquam nõ haberet:numquam illæ exorirentur diſſidentium opinionum horribiles procellæ:quæ iactare multis abhinc annis Petri nauem cœperunt,neque dum conſiſtere patiuntur. quo quidẽ mihi libet ominari de te idem planè, quod cupio,futurũ,vt optimis artibus,quàm diu vixeris,præſidio ſis,& ornamento : viuas autem quàm diu vel temperantia duce,vel naturæ lege licet. Vale. Venetiis. ꝏ D XLIV.

ALFONSO CARAFAE
Cardinali creato. Romam. 2

SOlent eſſe,quæ minùs exſpectantur,lętiora.nihil tamen iſta, qua te auctum nuper accepimus dignitate neque magis exſpectatum apud eos, qui tua ſtudia, tuos ad virtutem pręclaros impetus nouerant,neque iucundius, aut lætitiæ maioris vmquam fuit.nemo enim dubitat,quin eum, qui te nunc ornat,honorem ornaturus aliquando ſis, eximia tua gloria bono publico coniuncta. quò te hortari res ipſa non patitur. nam, ſi attendes diligenter, & conſiderare cum animo tuo,adhibita in conſilium ratione,volueris,primùm illud,quis te Cardinalem creauit: deinde,quæ Cardinalis partes,quàm graues, & laborioſæ, quàm eædem honorificæ, ac ſplendidæ ſint : poſtremò,quibus temporibus hæc tibi ſit impoſita perſona,quàm alienis à virtute, quàm turpi

turpi omnibus in locis omniũ pænè ſcelerum labe fœdatis: profectò ipſe te, nullo cuiuſquam hortatu, à te ipſo de tua laude admonitus, excitabis ad excellentem omnium artium honeſtarum cupìditatem: quæque his artibus aduerſantur, abiicies, atque contemnes, neque ſolùm eo viro, quem in poſterum præſtare debes, qualémque te fore omnes auguramur, verùm indigna prorſus homine iudicabis. Vixiſti ſemper antea laudabiliter, fuit in puero pudor, eſt in adoleſcente probitas, eſt perfecta pænè ratio, & expetendarum vitandarúmq; rerum ſcientia: deſiderari videbatur, in qua te oſtẽderes, occaſio. delata diuinitus eſt omniũ maxima, ſingulari conſilio ſummi Pontificis Paulli IV. qui cùm ſit patruus parentis tui: cùm te ab ineunte ætate non mediocriter dilexerit: cùm omnes ſuos incredibili quadam complecti caritate conſueuerit: tamen in te honeſtando alia quædam ſecutus eſt: dedit honorem non propinquitati, aut familiæ, ſed tibi ipſi, qui familiæ nomẽ ſtudes illuſtrare, &, quo modo principia ſe dãt, ſtudium comprobabit euentus. En habes, Alfonſe, campum, in quo tua virtus, parta vigiliis, bene agendi conſuetudine iam confirmata, excurrat. hæc eſt illa, ad quam te exercebas, quò tuæ ſpectabant curæ, tuo ingenio, tuis optimis cogitationibus, ac ſtudiis digniſſima prouincia. oſtende, quę tuæ ſit nõ modò voluntatis, verùm etiam induſtriæ præſtantia: & prome ex animo tuo illa præclara, quæ, vt antiquum gentis tuę decus, ac domeſticã præſentem virtutem referres, à pueritia collegiſti. Non eſt, mihi crede, labor ei, qui bene ſentiat, bene facere. quod enim poſitum eſt in nobis ipſis, non aliunde pendet, non extrinſecus aſſumitur, in eo, quid obſtat, quo minùs voluntatem res ipſa conſequatur? Iam ipſa virtus inuitat, ipſa allicit, atq; afficit ſui ſtudioſos omni voluptate, omnibúſque præmiis: nec dubito, quin excellens animi tui vis omnes difficultates, omnia ſuperet humana. Quare gratulor equidem tibi tua cauſſa, de iſto, quò te extulit Paulli Pontificis diuina ſapiẽtia, honoris altiſſimo gradu: ſed me mouet aliquanto magis publica res: quam tu, traditam tibi ſimul cum iſta dignitate, atque commendatam, ſæpe, ac nũc quidem maximè, talium virorum ope indigentem, tueberis in omni vita: prę ſidiúmq; erit in te ſitum aduerſus iniuſtitiã, impietatémque firmiſſimum. Quæ ſi tibi magna videntur, atque glorioſa, debes animum ſic inſtituere, ac moderari,

nihil

nihil vt ad te ipſum referas, nihil ipſe tibi arroges, aut à te ipſo exſpectes. manaſſe à Deo cuncta puta: qui perennis æternúſque bonorum omnium eſt fons. nos enim, vt nos, nihil ſumus: aliquid autem, atque adeo plurimum, vt à Deo, & per Deum eſſe poſſumus. Vale. Venetiis. ∞ D LVII.

STEPHANO SAVLIO.
Decentianum. 3

MAgnum eſt hoc, Sauli clariſſime, humanitatis, & amoris in me tui argumentũ, quòd, cùm in iſtis locis nunc ſis, vbi multam diei partem cum ſingulari viro, Cardinali Polo, grauiſſimis, ſanctiſſimíſq; ſermonibus traducas: non modò tamen de me cogitas, quo ego vno contentus eſſe poteram, verùm etiã id ipſum mihi declarandũ litteris exiſtimes. at quibus litteris? ſcriptis mehercule, quod ad verba attinet, elegantiſſimè: quod ad ſententias, prudentiſſimè: vt iis legendis nõ magis amarem amorem tuum, qui te ad ſcribendum impulerat, quàm eloquentiam ſuſpicerem: qua effeceras, vt illa ipſa, quæ ſcriberes, cùm ornatiora eſſent, amabiliora quoque viderentur. Quare, cùm tibi ago gratias, vt debeo, immortales, quòd ita animatus in me ſis: tum verò etiam atque etiam te rogo, in quo me ambitio quædam mouet, vt id, quod facis, perpetuò facias. quanti enim putas ad meam laudem intereſſe, cum hoc percrebeſcit, me à Stephano Saulio diligi? cuius eſt familia perilluſtris: qui ſuæ ipſe familiæ clarum lumen eſt: quem præclari illi viri, eius conſuetudine, & conuictu magnopere delectati, coluerunt, Flaminius, Bonamicus, Iulius, Camillus, Longolius. Hæc ego, Sauli, cùm aliquot abhinc annis cogitarem: ſemper quidem, vt à te diligerer, optaui: vt verò etiam laudarer, optare fortaſſe potui, ſperare, cùm ipſe me noſſem, certè non debui. at tu in hac parte mecum ſanè perliberaliter egiſti. ſcripſiſti in hac Romanæ linguæ facultate, non, mihi neminem præſtare, ſed id, quod ego cùm legerem, erubui, neminem eſſe, cui non ipſe antecellam. equidem, vt, quod res eſt, aperiam, fateor à prima pueritia ita me in litteris eſſe verſatum, vt vnam maximè ſpectarem eloquentiam, vnam colerem, vnam admirarer. atque hoc me ſtudio ſatis mea ſponte flagrantem, acriùs inflammabant ij, qui tum homines viuebant, Bembus, Sadoletus, Bonamicus

cus: quorum nomina per orbem terrarum celebrata sermonibus, & scriptis exstingui nulla vetustate posse intelligebam. Polus hic noster, qui nunc in omni laude, omníque virtute tantus est, suis me scriptis capiebat, atque afficiebat maximè. ego tum, vt erat ætas mea, præter verborum, & nonnullarum sententiarum ornaměta nihil agnoscebam. purè & eleganter scribere, putabam esse id, quod vnum si assequerer, excellerem. sed Rhambertus meus, qui ex Gasparis Contareni, præstantissimi viri, consuetudine pruden tiam hauserat, præclara quædam notabat in Polo: méque paullo ætate inferiorem, ex vulgata venalium magistrorũ disciplina rudem, atque impolitum erudiebat, & conformabat exemplo: tum quidem, quantum proficerem, non me pœnitebat: & ex iis, quæ ieceram, fundamentis, aliquid eiusmodi, quale ego vellem, excitari aliquãdo posse videbatur. sed in rebus humanis, quis est, cui nihil vmquam secus accidat? cùm in eloquentiæ studio multus essem, nec satis valetudini parcerem, incidi in morbum: qui cùm esset per se grauis, tum eo factus est periculosior, quòd, vsu mihi librorum à medicis interdicto, magna sanè est animi mei affectio, atque ęgritudo consecuta. post biennium denique valetudine recuperata, cùm præteriti temporis iacturam sarcire diligentia vellem, ad pristina studia redeuntem exceperunt domesticæ controuersiæ: quas neque sedare minimo negocio, neque negligere sine graui mearum fortunarum exitio licebat. his quoque me difficultatibus aliquãdo is, cui omnia debeo, eripuit Deus. Lucem iam, quasi diu per tenebras errassem, videbar adspicere: &, quamquam multorum annorũ amisso fructu, erat sanè cur ingemiscerem, vitámque mihi haud satis iucundam putarem: tamen ocij spe recreatus, facilè impetrabam à me ipso, vt ex animo meo superiorum molestiarum, atq; incommodorum memoriam obliuione delerem. Vigebat item, vt antea, pristina illa cura: nec erat quidquam in meis consiliis antiquius, quàm vt abditas, atque implicatas in mente cogitationes non modò aperire, atque explicare verbis, verùm etiam exornare, quasíque pigmentis & coloribus illustrare possem. res erat nec exigui temporis, & maximi laboris. tempus non, quantum rei magnitudo ferret, suppetebat: cùm ex vetere patris instituto in hoc imprimendorum librorum munere, & restituendæ antiquitatis cura distine-

rer. laborem autem, vel si abundarem tempore, perspecta valetudinis meæ ratio recusabat. vtrumque tamen cùm voluntas vinceret, quotidiéque aliquot horas, occupationibus ereptas stylo darem: ecce me nescio quis, homo certè satis à fortuna felix, præmiis commotum, & blanditiis captum atque irretitum, Romam abduxit. vbi cùm aliquot menses non in iis, quæ semper amaueram, litterarum studiis, sed inani officiorũ genere consumpsissem: & ille, quem secutus eram, montes aureos pollicitus vix minima prestaret: collegi ipse me, neque solùm studiorum meorum, quæ intermiseram potiùs, quàm dimiseram, verùm etiam rei familiaris, cui nisi consulerem, ipsa quoque iacere studia necesse erat, habendam mihi rationem duxi. quo consilio in patriam reuersus, retuli me omnino ad veteres meas tum legendi, tum scribendi exercitationes: sed tum in domestica re constituenda, tum in emendandis antiquorum libris districtus, postea verò etiam erudienda duodecim nobiliũ adolescentium Academia per triennium occupatus, quantulam habuerim excolendæ facultatem eloquentiæ, quantúmque in tantis temporum angustiis per eam, quam ingressus eram, Latinè scribendi viã procedere potuerim, facilè, vt opinor, est existimare. Nosti tu, Sauli, cuius acies ingenij etiam ea, quæ occultissima sunt, assequitur: primùm, cuius prudentiæ sit, quale illud est, quod in imitatione sit optimum, diiudicare: deinde, cuius industriæ, quod optimum iudicamus, id re ipsa consequi. quod vtrumque cùm sit difficillimum, id quod, vt vides, ętate nostra optimorum scriptorum pænuria declarat: cùm tamen qui hoc in genere elaborent, plurimi sint: satis equidem mirari nõ possum, cur tu me in epistola tua summum feceris in eloquentia, dederísq; id, quod ego si accipiam, mei sanè dissimillimus, hoc est, impudens planè sim. nam, vt cetera, quæ dixi esse ad studium huiusce laudis necessaria, mihi non defuerint: quę vtinam mediocria fuissent: temporis quidem, vt paullo antè exposui, multo minùs habui, quàm res tanta postulabat. fatum in hoc singulare meum est, vt otio numquam abundem. abundem autem? vtinam non semper indigerem maximè. nunc ad occupationem etiam accessit sollicitudo: quam mihi ex immaturo Cardinalis Maffæi, diuini hominis, interitu exortam vtinam aliquando dies exstinguat: ratio quidem hoc nondum potuit. ille mea studia fouebat

vnus:

vnus: ille mihi otij ſpem dederat,& feciſſet : quis enim ad benignitatem propenſior?ille me, vbi opus eſſet,auctoritate ornabat,conſilio monebat,re ſuſtentabat.quid plura? in illo mihi erant omnia, & cum illo mihi omnia perierunt. quare non tam mihi cogitandum eſt , vt opus vniuerſum de Romanis antiquitatibus,quod tu dilaudas, illo auctore inſtitutum , poſſim abſoluere , quàm vt partem aliquam, iam confectam,liceat perpolire.quod ipſum, ſi mihi nunc per meas occupationes liceret , hic tamen , qui me vexat, dolor certè non concederet.ac mehercule hæc ipſa,quæ tu nunc legis,irrigaui lacrumis , cùm ſcriberem : nec putaui fore,cùm tot curis diſtinerer, vt poſſem ſcribere : ſed magna vis amoris eſt,magna obſeruantiæ erga te meæ.ea fecit, vt hoc officium rebus omnibus anteferrem. Aduentus tui iam aliquam nobis exſpectationem amicorum ſermo commouerat. eam tu quòd litteris confirmes, valdè lætor. cupio enim tuam tum humanitatem,tum prudētiam,quarum altera tibi ab hominibus amorem,altera etiam honorem conciliat , in conſuetudine & ſermonibus re guſtare. me autem quòd huius cōſilij præcipuam tibi ais eſſe cauſſam:facilè patior mihi hoc à te, viro grauiſſimo perſuaderi,amóque mirabiliter animum,atque amorem iſtū tuum: cui reſpondere officiis etſi difficile eſt, perpetuo tamē ſtudio,& ſingulari quodam obſeruantiæ genere, vt ſpero, tibi ſatisfaciam. Vale. Venetiis, ꝏ D LIII.

EIDEM, Decentiano Genuam redeunti. 4

ETſi multarum rerum curis atque oneribus ita premor, optime Sauli, vt reſpirare vix poſſim:tamen, vt litteris tuis , amantiſſimè ſcriptis aliquid reſponderem , abieci omnia,&officium,quod tibi à me debetur,habui antiquiſſimum. Video te miro quodam veteris eloquentiæ amore, ac ſtudio teneri.ſignificant hoc ſtudia tua, declarāt ſcripta, ſermones vbique non obſcurè teſtantur. næ tu rem pulcherrimam diligis : cuius me quoque forma cepit adoleſcentem:& de voluntate illa,vel cupiditate potiùs , tantum abeſt, vt dies aliquid detraxerit , vt cum ætate ſimul amor creuerit. quare , cùm tibi ego tam multis in rebus concedam,patere, obſecro te, in hac me vna riualem eſſe tuum, nec tibi vel tantillum omnino velle concedere. ſentimus

enim idem, quod tu, nihil eſſe ſpecioſius eloquentia, nihil
præſtantius: quam, vt ipſe noſti, amarunt ætate noſtra, at-
que appetiere quamplurimi:potiri autem, vt mihi quidem
videtur, adhuc nemo potuit. quis enim Latinæ orationis
laudem non magnopere diligendam dixit? quis porrò ra-
tionem,& quaſi viam,qua peruenire ad eam liceat, nobis
indicauit? nam, qui ſe ita exercent, vt ex veterum ſcriptis
& membra, & integrum quandoque comprehẽſionis cor-
pus ſua in ſcripta transferant: non equidem eos reprehen-
do, ſiquidem perfecti ſimilitudinem quandam ſequuntur:
ſed,quia perfectum ipſum non attingunt, in magna laude
non poſuerim. Obſecro te,Sauli,qui iudicio excellis,quid
tibi de Chriſtophoro Longolio videtur? equidem,ſi quan-
do, quid de ſcriptis illius exiſtimem,interrogor, ita ſoleo
reſpondere: exilem eſſe in ſententiis, non luculentum in
verbis:vt tamen de eo,ſi vitæ contigiſſet vſura diuturnior,
bene cenſeam ſperandum fuiſſe,ſed, vt nunc eſt,mea qui-
dem ſententia, nullus eſt. quid enim affert exquiſitũ, quid
ſingulare,quid non vulgatum,non ex quotidiana conſue-
tudine, vſúque ſumptum? At ſcribit interdum & de rebus
familiaribus,& ad familiares. Quid tum? quaſi non vel in
obſcuro argumento poſſit ingenij lumen elucere. Nam
quod in eo verborum circuitus ſæpe à Cicerone totus eſt:
ſi conſultò fecit, quòd inde laudem ſperaret, iudicium re-
quiro. etenim, aliena quæ ſunt, ad nos tranſlata ſtultè ia-
ctamus: vt neminem laudare ſolemus, quia pulcher, quod
accipitur à natura:at quia temperatus,quia iuſtus,quæ po-
ſita ſunt in nobis ipſis: ſin, quod potius exiſtimo, inops à
Latina lingua explicare animi ſenſa aliter non potuit: ne-
ceſſitatem excuſo: nec tamen, quod faciebat, diutius eum
puto facturum fuiſſe. qui enim in illo otio Patauino nihil
ageret aliud,quàm vt ſe tum eloquentiæ copiis,quæ philo-
ſophiam ornant,tum earum artium inſtrumento,ſine qui-
bus muta ſilet eloquentia, locupletaret: vtriuſque ſtudio
facultatis conſecutus eſſet,vt, ſuis quaſi opibus abundans,
de alieno quotidie parciùs aſſumeret. cuius autem generis
ea, quæ moriens reliquit, ſcripta ſunt: abeſſe eum iudico
ab ea ſpecie, quæ eſt in ſcribendo optima, longiſſimè.
qua de re cùm aliquot abhinc annis in conuentu amico-
rum ſermo eſſet ortus, memini diſſentire à me amicũ ho-
minem & eruditum:qui Ciceronis in libris diu,multúmq;

volutatus,tamen Longolium ſuſpicit. aurea videlicet cùm aſſiduè tractet,ærea non internoſcit. itaque, paucis poſt illum ſermonem diebus interiectis, cùm epiſtolã ad me miſiſſet, in qua ita ſcripſit, nihil ſibi tam accidiſſe mirandum, quàm quod à me audiſſet,cùm dicerem, mihi Longoliana ſcripta non admodum probari : nihil reſcripſi:quòd homini quinquagenario inſitam opinionem nõ ſperaui me poſſe euellere. & ſunt omnino quædam res, quas vbi ſenſu & iudicio ipſi non percipimus, atque aſſequimur, nulla ſatis oratio probabit,vt cum Anaxagora,niuem atram iudicãte, fruſtra de albedine diſputares. Improbas igitur, inquies, ſi ab antiquitate ſcribentes mutuemur? Ego verò ſi aptè fiat, etiam ſummè probo.ſed hoc ipſum,aptè,quàm difficile ſit, ex eo licet cogitare,quod Latinam linguã continet vniuerſam:vniuerſa enim ſub imitationem cadit.imitandi autẽ ratio,quia & multiplex eſt, & admodum recondita: primùm de ea præcipere ſigillatim,infinitę doctrinæ eſt:deinde quę præcipiantur,cognoſcere,& perfectè exequi,nõ mediocris ingenij.Cúmq; id,quod enitet in oratione,aut in re videatur eſſe,aut in verbis:ego olim rem ſignificatã ſimul cum verbis ſignificantibus ſumebã, eáque meis ſcriptis cum inſeruiſſem,tum optimum illud,quod quęritur imitando,planè arbitrabar me eſſe conſecutũ.poſtea cœpit mihi meum conſilium diſplicere:cogitaui,quoniã id eſſet memorię magis, quàm ingenij : quod ego efficerem , præſtare multos poſſe:quod autem multi poſſent,egregium non eſſe. Tum iniui rationem haud paullo difficiliorem, quam cum pauciſſimis mihi eſſe communem intelligebam:exquiſitas ſententias,de Cicerone excerptas, aut de Terentio, tacitus in animo verſabam . eas ornabam verbis quàm poteram lectiſſimis : vt, quaſi veſtitu orationis mutato , cùm eædem eſſent,aliæ tamen viderentur.Erat non diſſimilis in verborum figuris commentatio. ſi quas notaueram illuſtriores, ad alias ſententias ita traducebam, vt interdum eandem locutionem in res propè innumerabiles accommodans,quaſi ex vna cera plures imagines , nec tamen eiuſdem generis effingerem. In hac exercitatione quantum eſſet,vtinam aut maturè cognouiſſem,aut ſerò cognitum, auidéque arreptum vis occupationum non extorſiſſet. equidem,ſi quis me neget in ſcribendo quidquam eſſe , non pugnabo: ſed , ſi quid ſum , ab hac vna eſſe contendam. Tibi gratulor,

lor, Sauli, qui & vis, quod ſentis eſſe præclarum, &, quod vis, nihil impedit, quo minùs præſtare poſſis. otij enim tãtum habes, quantum ſtyli exercitatio poſtulat. abundas, vt animi, ſic fortunæ bonis: in quibus ipſis (Zenonis pace dixerim) non minima, his pręſertim temporibus, ad virtutem vis eſt. ingenio verò ita flores, vt tuam maximè conſuetudinem propterea expetierint ij, qui ipſi ingenij gloria præter ceteros excellere putabantur. atque vtinam ea, quæ litteris mandaſti de homine Chriſtiano, aliquando emittas: vt opinionem ac ſermones de te meos res ipſa confirmet. quod breui futurum facilè ſpero. recipis enim te nunc in villulas tuas, hoc eſt, in ſummum otium: vbi cùm nullam tibi horam à ſtudiis vacuam abire patiaris: (ſic enim & à multis antea cognoueram, & poſtea Coccius noſter confirmauit) expolitionem intra paucos menſes exſpectamus operum tuorum. qua de re vt interdum me Bruti noſtri litteris certiorem fieri velis, etiam atque etiam rogo. Pontificis Legatus, Ludouicus Beccatellius, homo antiquæ probitatis, humanitate ac doctrina præſtans, poſt obitum Cardinalis Maffæij ita me complexus eſt, vt omnem in meis commodis atque ornamentis curam & cogitationem fixiſſe videatur: cui non tam à me gratiæ ſunt habendæ, quòd agit ipſe quantum poteſt, ac plus etiã quàm poteſt, quàm, quòd alios etiam, magnos & principes viros, ad me augendum atque honeſtandum ſuo exemplo, atque auctoritate vehementer excitat. qui cùm multi ſint, tua tamen inter omnes elucet liberalitas: qui, re vix audita, amore in me tuo, ſtudio erga litteras incitatus, tantum tua ſponte ad hanc prouinciam conferre velle pollicitus es, quantum ex animo meo nulla vnquam delebit obliuio. Vale, tuámque valetudinem cum tua, tum noſtra etiam, qui à te pendemus, cauſſa diligenter cura. Venetiis. ∞.D.LIII.

EIDEM, Genuam. 5

MAgnum mihi ſolatium attulit epiſtola tua: iucunditatem dicere non poſſum: quam tempora eripiunt, ſic, vt me triſtitiæ totum pęnè tradiderim. Ac primùm, obiiſſe audio fratrem meum Bononiæ, cùm valeret optimè, repentino morbo oppreſſum. fratrem cùm dico, me alterum iure naturæ dico. verùm addo illud: obierit, ſi vera narrantur, frater is, qui bonitate præſtabat, valebat ingenio,

excellebat induſtria, factus ad omnia maximè omnium videbatur.itaque obruor dolore:nec,puto,emergam, niſi aut, illi melius eſſe, cognouero, aut, ſi naturæ ſatisfecit, opem tulerit ipſa dies:quæ valet ad omnia plurimum, animi verò morbis plus etiam interdum, quàm ratio medetur. Ad hanc ægritudinem accedunt domeſtica, meáque propria. vxor, cuius præcipuè ſtudio res familiaris, ac domus tota nititur, quæ me multis moleſtiis, multarúmque rerum & curarum onere leuabat, quæ meam valetudinem præſenti ſemper officio tuebatur, ipſa nunc iacet, periculi non expers, affectis diuturno morbo viribus. ego vexor acerbiſſimè anniuerſariis oculorum doloribus: quos ſanare,cùm iam pænè tentata ſint omnia, humanę artis eſſe nõ puto.remedia ſunt ab vno illo,qui malis cunctis medetur, cæleſti medico expetenda. is mihi optimam, vt ſpero,valetudinem aliquando reſtituet:ſi hoc minus, muniet me ſaltem ea virtute,qua res aduerſæ facilè perferuntur. ita ſalus ex morbo naſcetur,non hæc,qua corpus viget, quam ego adhuc omni remediorum genere fruſtra quæſiui,quę cum ipſo corpore paucorum annorum ſpatio penitus extinguetur,ſed illa multo præſtantior,qua noſtræ mentes,cùm ſeſe ab hac terreſtri labe ſeiunxerint,& cum puriſſimo illo cæleſtium animorum cœtu conſociauerint, perpetuò fruentur.interim,tot in me cõcurrentibus malis, ægrè impetum ſuſtineo,planéque, quoniam homo ſum, debilitor aduerſis. Hic tu me vocas ad ſcribendum,& hortaris, vt ea tradam litteris,quæ aſſiduo Latinæ linguæ vſu,& diuturna tibi videor exercitatione conſecutus. Vis me ſcilicet, optime Sauli,eam viam,quæ ad eloquentiam ducit,aperire.ſpiſſum opus,ac difficile,multi otij, tranquillæ mentis, non noſtræ fortunæ, cuius tibi imaginem oſtendi, neque noſtrorum neruorum,quos tu putas eſſe ſatis firmos: ego, quàm ſint imbecilli,experior ſæpe,ac ſentio. At erunt præclari conatus,etiam,ſi non ſuccedat.Si ita eſt, hac laude nemo excluditur.poteſt aggredi,qui vult.velle autem quis non debet? ſiquidem egregia cupientem aliqua vel ex hoc ipſo gloria conſequetur.te,ſi quemquam,Sauli doctiſſime,te,inquam, ipſum decet maximè omniũ id ſuſcipere, quod mihi imponis.quæ enim ſunt ad hoc munus neceſſaria, quorum aliis alia deſunt, ea in te vno abundant omnia: ingenium, vſus diuturnus,doctrina,iudiciũ. quid? opes, & fortuna nũquid

huc

huc pertinent?illa verò mea ſententia, vel maximè.curſum enim ingeniorũ retardat, vires debilitat, ac frangit inopia. an tu putas Ariſtotelem,& Platonem,illa Græciæ lumina, an Ciceronẽ noſtrum, an Plinium tam multa potuiſſe litteris mandare,niſi ſummũ illis otium rerũ omniũ affluentia peperiſſet? domi alebant ſeruos eruditos, contubernales habebant, eximiis præmiis accerſitos ex vltimis terris, rhetores,hiſtoricos,præſtantis ingenij,ſingularis doctrinæ philoſophos:cum his ſe quotidie exercebant,cõmentabantur,diſputabant: horum omnium opera, quatenus liberet, vtebantur.at ego ſumptum vnius pueri, minima mercede conducti,quo in ſcribẽdo vtor,ægrè ſuſtineo. Et in his anguſtiis,in hac mea tam tenui valetudine, tam aduerſa fortuna,quia rudes homines,veteris eloquẽtiæ cupidos, meis ſcriptis non erudio, nec in rectam Latinè ſcribendi viam induco,appellas me,quaſi malum debitorem, atque etiam accuſas,verbis tu quidem humaniſſimis,& alieno, vt videris,nomine,te tamẽ ipſa grauiter,&,vt ego interpretor, tuo iudicio:quod vereor in primis,facióque, ſicuti debeo, plurimi.veruntamen videre te puto,quã facultatem res deſideret. quid autem præſtari à me poſſit, nemo omnium, qui viuunt,me ipſo meliùs intelligit. quare noli mihi languorem,aut deſidiam obiicere:quę abeſſe procul à me,qui anteactæ meæ vitæ curſum inſpiciet,atque examinabit,facilè cognoſcet. ſatis habeas, ſi nemo iſtam in te culpam conferat.qui cùm ingenio præſtes, ætatem omnem in Latina lingua contriueris:ex quo factum eſt,vt eam perfectè calleas:id quod tuorum ſcriptorum ſubtilitas,& elegantia declarat:cùm valetudinem non deſideres: otio pęnè diffluas: addo etiam illud: cùm optimè tibi cum fortuna conueniat, quæ tibi de ſuis bonis tantum elargita eſt, vt erogare quantamuis pecuniam in homines doctos, eorúmque ſtudia nullo tuo incommodo poſſis: hæc cùm in te ſint omnia, eáque vt ego arbitror, ſumma, non minima quidem certè: abſtines tamen ab hoc munere, & hortaris alios, nulla tibi re, præterquam voluntate, & ſtudio conferendos. Quis non miretur ſitire fontes? ſitiunt enim certè,cùm tu petis à me tamquam ex arido ſolo,quod in te ipſo vberrimum eſſe conſtat:& cùm ad noſtram potius inopiam confugere,quã tuis copiis vti vis.Hoc loco mihi venit in mentẽ,tuam quoque cauſſam,nõ modò meam,me-

ditanti, quod tu fortasse respōdeas. Distingues illa superiora: negabis in te vno esse omnia, quę dixi esse de Latina lingua scribētibus necessaria. de fortuna cōcedes: patet enim. etiam, opinor, de valetudine, de otio: ingenij laudem, & doctrinæ, quæ tua modestia est, abs te reiicies: fortasse etiam, quæ tui est in me animi propensio, quæ humanitas, ad me transferes. Nolim equidem tecum, Sauli, ne in tua quidem laude contendere: verùm, quod tu mihi de te ipso non credes, credent alij, verúmque fatebuntur, adducti in hanc sententiā, ac planè confirmati, non tam auctoritatę mea, quam tamen in his præsertim elegantioribus litteris, in quibus iam tot annos versor, non esse nullam intelligo, quàm tuo ipsius testimonio, quod habet ponderis apud bonos ac sapientes viros in omni re plurimum: te, inquā, ipso teste locuplete, cui fides habenda videatur, probabo tuā virtutem. Oblitús ne es, aut oblitū me putas illius temporis, cùm tu librum tuum de homine Christiano mihi ostendisti? bone Deus, quàm in illo multa præclara, cuius industriæ, cuius prudentiæ, quàm à te grauiter, quàm copiosè, quàm splendidè tractata. neque verò ego vnus illum librum, videre alij, vidit, qui vir, & quantus, Reginaldus Polus Cardinalis, qui potest esse instar omnium, quem tu profectò iudicem in re tua numquā recusabis. hunc ego audiui, audiuêre multi, de tuo interdū libro loquentem. ornabat laudibus. (& est homo, vt scis, natura simplex, rectus, cuius ab intimo sensu numquā ne minimū quidem aut vultus, aut oratio discrepet) quid plura? conferendum cum antiquitate iudicabat. Quamobrem redeo illuc, & concludo paucis. Magni facis eloquentiam: cupis eam cognosci, cupis amari, & coli. egregia cupiditas, & nobili sanè viro digna. verùm, vt tibi satisfacias, & inuenias exitum studij tui, elige de duobus vtrum vis. aut ipse, qui potes, ostēde nobis Latinæ linguę pulchritudinem, ac præstantiam: doce nos, doce posteros, quæ sit eius adipiscendæ & perfruendæ ratio ineunda: aut, si quos existimas hoc præstare posse, excita eos liberalitate, foue tuis copiis: noli pati, animum eorum hac & illa cura distrahi: sit intentus, & fixus hoc vno in studio: neque abducat eum ab opere pulcherrimo, ac nobilissimo humillima interdum rei turpis, & sordida procuratio. ita consequêris facilè, quod vis: optimísq; studiis & posteritati magna tua cū laude consules. Illa quæ scribis de leguleiis quibusdam, in meum

meum librum de Romanis legibus , detrahendi studio in-
currentibus,legi nullo cum stomacho : nec sum miratus à
barbaris hominibus , sordido quodam litterarum genere
assuetis,elegantioris doctrinæ scientiam,& quasi lautitiam
quandam studiorum cõtemni. Non placet istis meus liber,
magnis videlicet viris,quorum fama ędium illarum,in qui-
bus ipsi habitant,limina nondum est egressa.At placet Vin
centio Portulacæ , cuius est in vrbe Brixia insignis aucto-
ritas,illustre per Italiam nomen : placet Antonio Augusti-
no,Marco Antonio Nattæ,Lælio Taurello,Vido Panciro-
lo,iuris vtriusque scientia claris : quorum nomina, scriptis
egregiis testata virtus,atque expressa, cum æternitate con-
iunget. hos ego meorum laborum, & vigiliarum laudato-
res cùm audio, viros graues, & certos, omniúmque nobi-
lissimos:voculas raucæ plebeculæ contemno, quídque le-
ues,& obscuri homines de me sentiant,aut loquãtur, non
esse mihi valde laborandum existimo.te quoque sperabam
in meis præsidiis esse,&,si qui vrgerent grauiùs, obsistere,
impetúmque inuidiæ & maleuolentiæ tua auctoritate , ac
testimonio frangi. quod si facis,fructum fero meæ singu-
laris in te obseruantiæ,& habeo tibi,quam debeo,gratiam:
sin minùs,hoc tamen nomine tibi debeo, quòd meos ob-
trectatores flocci facis , vsque eò , vt indignos, quibus re-
spondeatur,existimes. Vale. Venetiis. ∞. D. LIIX.

VIDO FABRO.
Patauium. 6

NEscio,vtrum fortunę succenseam,cuius culpa factum
sit, vt ego tuas litteras duobus ferè mensibus post eũ
diem,quo tu scripseras,acceperim: an eidem gratias habeã,
quòd mihi,arculam quandam scriptorũ meorum euoluen-
ti, planéque aliud agenti, de improuiso illas obtulerit. gra-
tias habebo potius:quod eodem tempore simul cum iniu-
ria beneficium accepi,& iniuriæ beneficium præferri,ęquũ
est.sed,quoniam vereor, ne tarditatem in scribendo meam
duriùs acceperis : hunc tu mihi scrupulum, Vide, si ex ani-
mo euelleres , faceres humanè , nec tamen iniquè: cùm
hoc ipsum , quod commissum à me est , primùm ex alie-
na culpa pendeat: deinde nunc quidem etiam corrigatur.
Venio ad tuas litteras, quibus mihi gratius nihil potuit

accidere : dicerem iucundius, nisi clausula illa de Bunello meo planè omnem iucunditatem eriperet. nam sic fac existimes, ex illius viri interitu tantum me cepisse dolorem, quantum fortasse dies exhaurire nulla poterit. Vixerat mecum Venetiis per quadriennium: cùm ego in illo probitatem morum, virtutémque diligerem, ille in me propensionem, credo, quandam ad litteras non improbaret. Intercessere etiam inter nos officia quædam, sed à me leuia, nec satis digna, quæ memoria tenerentur: quæ tamen ille, vt erat gratus, non meminisse solum, sed prædicare etiam solebat. ego ab illo maximum habebam beneficium, quòd me, cum Philelphis, & Campanis nescio quibus (vt aliis parcam) miserè errantem, in hanc rectè scribendi viam primus induxerat. Videbatur quibusdam natura seuerior: sed erat lenissimus erga sui similes, hoc est erga bonos viros: vbi vitium nosset, censor acerrimus. Distinguere homines non fortuna, sed moribus solebat. Loqui ad voluntatem neque ipse poterat, neque ferre, qui ad istam artem eruditus esset: totus erat apertus, & simplex. Satis scio fuisse qui illum deprauatæ religionis nomine in crimen vocauerint, quorum vitam si cum Bunelli vita comparares, Socratem diceres iniquorum conspiratione circumuentum. Coluit omnes virtutes & philosopho dignas, & homine Christiano, sed continentiam præter cæteras. hac verò ille triumphauit maximè, & triumphauit adolescens, cùm ceteros voluptas capit. quo mirandum est minùs, si tantus postea vir ex tanto adolescente factus est. nam extremam vitæ partem, quam, vt in fabula actum, decet esse perfectissimam, heroicam audio fuisse, & planè diuinam. Quare incumbamus, ô Vide, & hanc operam Bunello nostro nauemus, vt illius nomen, immortalitate dignissimum, exstingui mortali cum corpore non sinamus. quod equidem enitar, & hominis mihi amicissimi, summi viri memoriam (si modò is ego sum, qui tantum præstare possim) profectò ab interitu vindicabo. video te in tuis litteris idem velle: nec dubito, quin possis. nam & Bunellum amas mortuum: & vales plurimum ingenio: quod etiam pietas excitabit. cuius officij societas eo gratior vtrique nostrûm esse debet: quòd cùm apud alios laudabilis maximè erit, illustri exemplo gratiæ referendæ: tum ad animos nostros amore coniungendos, æternáque necessitudine conglutinandos,

nandos, plus valere nihil poteſt. Reliqua erant in epiſtola tua magnifica quædam & eleganter ſcripta de laudibus parentis mei, quæ veriſſima fateor: quædam etiam de me ipſo, quæ non agnoſco. nam, etſi tibi, nobiliſſimo adoleſcẽti, multis non ſolùm fortunæ ſed etiam naturæ doctrinæque bonis ornato, &, quod caput eſt, virtutis amanti, placere maximè velim: tamẽ, quia nemo adhuc à me hoc impetrauit, vt ea mihi adſciſcerẽ, quę mea non eſſent, patere, obſecro te, de me ipſo mihi potius me credere, quàm tibi. quòd ſi, cupidum eſſe laudis, laudem eſſe vis: iſto me licet nomine non contemnas: quòd ea, quæ habent ij, qui laudabiles ducuntur, ego, eadem vt haberem, ſemper laboraui. ſed ſcis, velle & perficere, non idem eſſe. alterum contingit multis, alterum dumtaxat iis, quos Dij diligere putantur, quorum ego te in numero, optime Vide, præſtanti natura præditum, Bunelli præceptis informatum, confido facilè futurum. Vale. Venetiis.

MARCELLO CERVINO Cardinali. Romam. 7

POſteaquam Roma diſceſſi, etſi tum mea vetus in te obſeruantia, tum tua in me perpetua beneuolentia poſtulare videbatur, vt ad te quàm ſæpiſſime ſcriberem: tamen id non feci: propterea, quòd omne otium, atque omnem etiam mentis tranquillitatem moleſtiæ in primis ademerunt occupationes: quarum me, cùm primùm huc reuerti, tantus æſtus abſorbuit, vt longo interuallo vix emerſerim. nam primùm domeſticas res ita malè affectas offendi, vt, eas ſeruare multi temporis, non exigui laboris, etiam alicuius artis eſſet. deinde, cùm illa, quam ſcis in meis epiſtolis nutu tantùm appellari, inimica natio virtutis, ac diligentiæ, quæ etiam patri meo, viro optimo, (& adde, ſi quid vis) negotium exhibuit, ad me vexandum, atque opprimendum conſpiraſſet: durius habui negotium, vt meas fortunas in tuto collocarẽ. ſed me, qui antea præſto mihi ſemper affuit laboranti, idem in hoc potiſſimùm diſcrimine egentẽ opis & conſilij, nec mediocriter de toto rerum mearum ſtatu ſollicitum reſpexit, ac liberauit Deus. Itaque omni planè moleſtia perfunctus eſſe mihi videor. quid quæris? aliqua etiam officij ſpecie ab iiſdem obſeruamur: ac ſe ſatis aptè ſimulationis, vt opinor, artificio

tuentur. accipere tamen quod datur, quocunque animo detur, inſcitiæ non eſt: nec hodierni mores, & ratio temporum ſecus poſtulat. Cetera ſunt in meis rebus non planè cuiuſmodi nos optabamus, ſed cuiuſmodi tamen multi non ſperarunt: quibus hæc, quæ nunc agimus, ampliſſima videntur eſſe, cùm nos præ iis, quæ, niſi quis caſus noſtris conſiliis occurrerit, agere aliquando cogitamus, tenuiſſima iudicemus. quam quidem ad rem, quòd tu omnia, quæ in te ſunt, liberaliſſimè polliceris, quódque Alexandrum etiam Farneſium, præſtantem omni virtute Cardinalem, in eandem rationem propenſum eſſe affirmas: equidem de te ſic exiſtimo, & multas eſſe res, in quibus iuuari à te pro tua ſumma, tum dignitate, tum etiam fortuna poſſim: & in iis rebus numquam omnino mihi tuam eſſe humanitatem defuturam: Farneſium autem, diuinum adoleſcentem, natum ad liberalitatem, & ad gloriam, non miror eo eſſe erga virtutem animo, quo quia ſemper fuit auus eius, idcirco ad eum gradum, qui eſt in terris ſummus, & auguſtiſſimus, diis hominibúſque volentibus adſcendit. ac ſanè ille cùm domeſtico exemplo, tum multo etiam magis, egregia ipſius natura ad immortalitatis laudem excitatus, ſæpe alias, quanti bonas artes faceret, oſtendit, ſed proximè vel in primis, cum Hieronymum Ferrarium, iuuenem rariſſimæ virtutis, ſanequam pro eius meritis ornauit, atque auxit. in quo, cùm apud vnum poſuiſſe beneficium videatur, à multis tamen gratiam iniuit. nam, cùm vos, tales viri, patrocinium litterarum ſuſcipitis: quicumque bonis artibus delectantur, animo recreati, veniunt in ſpem aliquando fore, vt, poſt diuturnos labores, & moleſtiarum quaſi tempeſtates, in quietis & otij portum, vobis adſpirantibus, deferantur. quos ſi in curſu ſtudiorum inſtituto veſtræ benignitatis aura deficiat, hærebunt, neque iam poterunt, quò intendebant, ſine ope auxilióque veſtro peruenire. verùm huiuſmodi dubitationem veſtra iam conſuetudo ſuſtulit. magna enim optimæ voluntatis documenta ſæpiſſime dediſtis, maiora etiam dare cogitatis: cùm quidem, vt Antonius Bladus ad me detulit, pulcherrimam rem, & vobis digniſſimam aggreſſi, omnes libros Græcè ſcriptos, qui nunc in bibliotheca Palatina conditi aſſeruantur, prælo ſubiicere cogitetis: vt, multiplicatis exemplaribus per orbem terrarum, in vſum

omnium gentium,omniúmque ſeculorum,diuulgētur.cui ſe muneri Bladus à te eſſe præpoſitum aiebat: itaque veniſſe ad nos,vt & eos typos, quibus atramento illitis charta imprimitur,conflandos curaret, &, ſi qua præterea ſunt ad opus neceſſaria,maturaret.ſanè ſum lætatus plurimum, hominémque ſua ſponte diligentiſſimum,tamen cohortari non deſino,vt in ea re, quæ ad commodū ſtudioſorum, maximè verò ad tuam , vt ego ſentio, gloriam ſpectat, operæ ne parcat: eíque dixi, vt ad omnia me & fratribus vteretur. neque minùs prolixè, quæ verbis pollicitus ſum, vbi ille petierit, re præſtabo. nam & hominem diligo, & verò tua voluntas maximi eſt apud me ponderis. In Romulo quidem tuo,quem initio ſum complexus vt fratrem tuum, deinde amare cœpi vt te fratre dignum , nihil prætermitto,quod aut in officio cohortandi, aut etiam in ſtudio iuuandi poſitum ſit. ſed ille, cui notiſſimæ ſunt occupationes meæ,pudore, credo,facit, vt rariùs ad me ſcribat: cùm mihi,vel in maximis negotiis ei vacare,nō modò nō moleſtum,ſed etiam gratiſſimum ſit.quod tu, ſi videbitur, ad illum ſcribes: ſimúlque litteris admonebis, vt,quo conſilio Patauium eſt profectus, id ſtudio & diligentia conſequatur. neque tamen hoc dico, quòd eum, adhuc quidem lapſum eſſe putem: de quo etiam ea, quæ volumus, & videmus, & audimus: ſed quòd, infirmitatem eius ætatis cùm recordor, interdum vereor, vt poſſit conſiſtere. Vale.Venetiis. ꝏ.D.XXXIX.

BERNARDINO MAFFAEIO Epiſcopo creato.Romam. 8

VBi te audiui Epiſcopum eſſe creatum, lætatus ſum, non tam ob ipſam rem, quæ ſanè eſt perhonorifica: propterea quòd Epiſcopatus & ſacerdotium eſt, & maximum ſacerdotium: quàm quia de ipſo cogitans, intelligebam te eum eſſe, cui ad iſtam honeſtandam dignitatem ſumma facultas in optima voluntate non deeſſet. Tibi erunt,quæ multis ſolent eſſe laborioſa,virtus, & vigilantia, ex tua vetere conſuetudine facillima.non enim honorem, quaſi legē bonitatis,ad quā te fingeres accepiſti:ſed ad honorē bonus acceſſiſti,multis antea,magníſq; rebus Paullo III.probatus:cui Pontificiꝰ omniū ſapiētiſſimo,&optimo: qui & ipſe Deo probatus eſt, & nō probat niſi ſui ſimiles.

Gratulor igitur tibi,non vt gratulantur ij,qui ferè, quibus fructibus auctus sis,vnum cogitant,cætera magnoperè nõ spectãt,sed vt ij,quibus dignitas,& religio prima sunt: quæ tu coles maximè, & eris in Christi militia antesignanus. Grauem sanè personam Episcopi sustinetis. vestrum est, errantes animos in viam reducere.& reducitis vos quidem præceptis diuinæ doctrinæ tradendis: sed magna vis est in exemplo,cùm ea quæ traditis,ipsi vita & moribus exprimitis, quod tu præstabis vtrumque omnium maximè: qui & habes non doctrinam modò, verùm etiam eloquentiam. quarum altera imperitos erudias,altera languentes excites: & viuis, vt homo, satis extra culpam. quod memini me multis abhinc annis in tua prima adolescentia miratum: cùm ea in te laudarem. quæ tamen imitari vix poteram. quod fecisti adolescens,cùm tua te singularis, optimáque natura ad decus inuitaret,& quasi manu prehensum duceret:nunc, ætate confirmata, cùm ad voluntatem accesserit ratio,dubitem quin idem multo sis alacriùs constantiúsq; facturus?dubitet,qui te ignorat:mihi,cui tua studia,tui sensus ex nostra familiaritate notissimi sunt, dubitare non licet. Quare,vt ad prima redeam,non eo solùm nomine tibi gratulor,quòd Episcopus es,in summa dignitate constitutus:quod tibi scis esse cõmune cum multis,sed quòd is es, qui cum ista dignitate virtutem æquare possis. quod quia vides quàm non multi potuerint, eo magis tu, qui potes, hoc ipsum,quod potes, acceptum Deo referre debes, tantúmque munus in te collatum, illud quidem plurimi facere, sed, quoniam est proprij erga te amoris argumentum, muneris caussam multo, quàm ipsum munus, pluris æstimare. Vale. Venetiis Kalend. Maij, ꝏ.D.XLII.

GABRIELI CATIANO Brixiam. 9

EPistolas à te habeo duas, vtramque scriptam elegantissimè, sed illam pleniorem, quam X I. Kalend. Sept. dederas: nam hæc recentior, cui nonarum Oct. dies erat adscripta, argumẽtum habuit ferè nullum. venio igitur ad priorem: in qua cetera iucundissima, illud permolestum, quod te minùs cõmodè significas valere:scribis enim, valdète ob aduersam valetudinem vereri,ne non illud, quod instituisti, absoluere ac perpolire tibi liceat. Mi Catiane,

excita prudentiam tuam: & occurre morbi principiis: ne ille grauior deinde factus, & te, & amicos tuos, qui, te ægrotante, valere non possunt, diutius vexet. Hoc loco mihi veniunt in mentem, quæ tu me olim, minus rectè cum haberem, prudentissimè & amantissimè monuisti. illa, illa ipse tibi nunc in memoriam redige: &, quæ tuæ tunc partes erant, eas nunc fac esse meas. Tu mihi non ex Hippocrate, aut Galeno, sed ex veterum philosophorum libris ea remedia, quibus ad salutem meam præstantius esse nihil potuit, attulisti: ego nunc idem in te facio, tuámque tibi medicinam restituo. vis, quæ meum morbum, te medente, sanarunt, ea tuo ipse in morbo prætermittere? non vis, opinor. non enim id te dignum est: qui ea sæpe legisti, vnde homines aliis cauere cùm discant, sibi eos non cauere turpe est. quare adhibe eam, quam ad omnes res soles, ad te curandum diligentiam: &, quod oneris suscepisse te scribis, si id grauius videtur, quàm vt perferre possis, depone prius, quàm opprimare. magnum est, quod moliris, & magni non solùm ingenij, quo tu non eges, sed etiam otij: quo nisi abundas, quo modo te speras ea, quæ in Iure ciuili dispersa sunt, quę scis esse minimè pauca, primùm posse cogere, deinde coacta ita disponere, vt ex certis generibus totum ius ciuile cognoscatur? atque ego tamen sic existimo: si quis est, qui hoc præstare possit, aut eum te esse, aut omnino neminem: sed, quoniam res & fortunæ tuæ, quemadmodum tu quidem affirmas, ita ferunt, vt in forum tibi necessariò sit eundum: quæ ratio, si modò & tibi & populo placere velis, multi temporis exercitationem desiderat: hæc autem quæ à te est iuris ciuilis instituta digestio, eiusmodi est, vt nihil operosius existimetur: vereor, ne, duarum rerum difficillimarum tractatione distractus, vtramque dum vis, neutram assequare. quamobrem quid suscipias, tui consilij est: ego monendi partes, quæ sunt prudentiæ, non assumo: neque enim plus vlla in re me existimo videre, quàm tu vides: id, quod est beneuolentiæ meæ, faciam, vt magnopere te non solùm horter, verùm etiam rogem, valetudini tuæ minùs, quàm gloriæ, ne seruias: quæ quidem nobis, qui te summè diligimus, tantæ curæ est, vt plurimas nostræ salutis partes in tua salute positas existimemus. De Alciati libro, valdè te amo: sed cum, hoc quidem tempore, cur

mittas,non eſt. ſunt quædam,quæ magis vrgent. Quæ ſcis à nobis anno proximo ſuperiore inſtituta,iam penè abſoluimus. Domeſtica ferè ſunt vt volumus. fratres valent optimè,ego ſicut ſoleo,hoc eſt,etſi nō optimè,ſic tamen, vt ſtudiis noſtris frui liceat. quod ſi perpetuò detur, equidem hac mea tenuitate contentus ero:illā firmitatem,illa athletarum latera nō appeto:neque mihi vnquā de natura queri veniet in mentem, quæ me corpuſculo finxerit imbecillo:gratias agā potius,quòd effecerit, vt omnibus penè horis,aduerſæ valetudinis metu,ſpectanda mihi ratio ſit,&cōtinentiam,quæ virtus eſt , aut certè ad virtutē ducit, cogar amplecti. Amamur à multis:ſi modò ex vultu, & verbis amor intelligitur:colimur etiam à nōnullis,qui, falſa de nobis opinione adducti,noſtram conſuetudinem, quaſi docti hominis,videntur expetere. quibus ego ſi me patefecero, facilè hunc errorem eripiam.&,puto,faciam, ne totos dies ſalutatoribus tribuam.Vale.Venetiis. ∞.D.XLIII.

FRANCISCO LVISINO.
Patauium.

IO

SI neſcis, Luiſine, quantum ego amori noſtro tribuam, cognoſce ex hoc, quod & ſuperioribus menſibus licere mihi per eum putaui ad tuas litteras,humaniſſimè ſcriptas, nihil reſpondere:& nunc,eodem fretus, etiam malè reſpōdeo. Non eſt hoc,inquis,officium colere. Quaſi iam probaueris,quia non coluerim, ideò me turpem eſſe. non placet ita duris legibus amicitiam adſtringi, vt numquam relaxentur.ſummam diligētiam maximis in rebus, ſi ab amico requiris,iure facis: ſed ſi etiam in minimis, non æquus es.eſt enim profectò quædam ſuauitas in negligentia: quā qui ex amicitia tollit,horridior eſt, quàm vt vrbani mores ferre poſſint.quare,ſi amabilis eſſe vis,(quamquàm quis te vno amabilior eſt?)verumtamen,ſi id tibi propoſitum eſt, vt omnibus in rebus æquè amabilis , æquè iucundus ſis: permitte mihi , vt liceat aliquando tecum eſſe negligenti. Nam quod ad tuas litteras attinet,ita iudico,ſcriptas eſſe non ſolùm eleganter, in quo tamen non minima laus eſt, ſed etiam ſapienter: quod quia ſolet ab ætate tua longiùs abeſſe , non ſolùm laude , ſed etiam admiratione dignum eſt.vitium hoc in pleriſque adoleſcentibus, atque etiam in

robuſtioribus quibuſdam fama celebratis animaduerto, vt inania colligant,& eloquentiam non, vt veteres illi, in ſententiis, & verbis à communi conſuetudine alienis, ſed in quibuſdam vulgaribus, ac pænè puerilibus ineptiis conſtituant. Quocirca non ego te, Luiſine, hortabor, vt ex iſta imperitè ſcribentium turba te eximas: ſed gratulabor potius, quod ita effeciſti, vt hortationi locum non reliqueris. hoc cùm adoleſcens adhuc,& pænè imberbis, nondum ea prudentia, quæ extrinſecus aſſumitur, propter ætatem copiosè inſtructus, naturali quadam ingenij facultate, & aſſidua Ciceronis lectione ſis conſecutus: cùm illa acceſſerint Ariſtotelica, in quibus nunc totus es, vſúmque rerum, qui in adoleſcentem non cadit, percallueris: qualem te virum futurum putemus? non ſum natura blandus: neque ſoleo cuiuſquam auribus inſeruire: potius offendit quoſdam libertas mea. itaque quod dicturus ſum, gratiæ cauſſa dictũ ne putato. ſi quando accidit, vt interroger de iis, qui antiquam illam perfectè ſcribendi laudem poſſe nobis videãtur iã pænè amiſſam reſtituere: ſoleo te duobus præſtantiſſimis adoleſcentibus, meis familiariſſimis, Calino & Amaltheo, tertium inſerere. Calinum, puto, non noſti: qui clariſſimum iuuenem, Aloyſium Cornelium, ſingularis viri, Ioannis Cornelij, filium, in Cyprum inſulam ſecutus, tertium iam annum abeſt. ſed mihi hoc velim credas affirmanti: ea bona, quæ magiſter tuus Ariſtoteles laudabilia eſſe dicit, omnia ferè in illo adoleſcente aut eſſe iam, aut breui, vt ego auguror, futura. De Amaltheo autem quid ſentiam, non expectas, opinor, vt ſignificem, neque vt ego tibi eum quaſi latentem indicem, quem in illuſtri quadam ſpecula virtus conſtituit. quare coniunge te cum his, & eloquentiam tres optimi adoleſcentes, ætate ferè pares, concordi ſtudio, ſicuti pulcherrimam virginem, diligite. quòd ſi me etiam ſocium recipitis,& riualem in hoc amore fertis: erit præclara conſenſio: & Latinæ linguæ formam, quam, ſuperioribus temporibus turpi barbarie vitiatam, nunc agnoſcere vix poſſumus, poſthac, vt opinio mea fert, intactã, illibatámq; tuebimur.

Vale. Venetiis. ∞ D XLVII.

PAVLLO CONTARENO.
Venetias. II

CVm Venetiis proximè discessi, vt in hanc solitudinem ex ista frequentia me conferrem, magna sanè lætitia perfruebar: & quòd ad ea, quæ homini charissima sunt in vita, vxorem ac liberos meos redibam, & quòd mihi, otium ad studia, amœnitatem ad valetudinem quærenti, hunc esse præter ceteros locum expetendum atque adamandum intelligebam: sed, vt in rebus humanis nihil est simplex, in summa voluptate molestiæ tamen hoc erat, quòd ita fortuna tulisset, vt, quo tempore tibi per anniuersarias Patauini gymnasij ferias Venetiis esse, & commorari liceret, tum ego à te disiungerer, magnámque manendi cupiditatem maxima discedendi necessitas vinceret. nec verò mihi dubium est, quin cũ meo sensu tuus quoque sensus cõgruat, &, quæ me cura torquet, eadem te pungat. vinci enim in officio, atque amore, quàm sit turpe, si te nõ mea vox aliquando docuisset, ipsi te libri, vnde hauris illa præclara, quibus ad laudem informamur, penitus erudirent. quòd si vt vnà simus, quod & tu, vt opinor, sperabas, & ego certè cupiebam, per interualla locorum non licet: at, quod proximum est, vt vnà esse videamur, non video cur præstare litteris & consequi non liceat. nam si propterea, simul esse, iucundum est, quia mutuo sermone fruimur: in litteris non ego quidem tuam vocẽ audio, neque tu meam: sed, quæ voci subest res, eam nihilo minùs, quam vnà cùm sumus, percipimus, hoc etiam maiore cum fructu, quòd aliquanto scribimus accuratius quàm loquimur. quare velim ad scribendum te des: &, cùm me tuæ consuetudinis vsura, ob ingenij tui suauitatem, & sermonis elegantiam mirificè capiat: hæc, quæ in te amo, quæ nunc abesse doleo, fac, si me diligis, ne omnino desiderem. debes hoc mea caussa non nolle, tua verò maximè cupere. nam, cùm te aliquot ab hinc annis in rectam illam antiquæ eloquentiæ viam dederis, patris tui, viri optimi, ac sapientissimi vocibus consiliísque commotus, patrui verò, clarissimi ac præstantissimi ciuis, exemplo incitatus: turpe tibi est, in mediocri laude consistere, & ad summam peruenire, sine stylo, assiduáque exercitatione non licet. quid enim ille noster, cuius tu libros numquam de manibus deponis, quid

quid agebat?timere se nisi frequenter declamaret,ne,quod adeptus erat in arte oratoriæ facultatis,exarescer et. Attende,mi Paulle,& tuam caussam,à qua mea disiuncta nō est, si placet,mecum considera. Ille sibi homo Romanus,Latinæ orationis inopiam metuebat, cùm tamen omnibus in hoc genere diuitiis abundaret: nos, quibus Latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi aut dicendi ratione rudes,& infantes pænè sumus, de summa eloquentia sine summo studio cogitabimus? & vnam omniū difficillimam rem,eādémque omnium gloriosissimam,ludibundi consequemur? Vides me ipsum,qui quid sim, ego quidem non statuo,sed sunt,quibus non esse nihil videar, nullum pænè diem intermittere, quin aliquid Latinè scribam? cùm tamen, ex quo lapidem hunc voluo, annus iam vigesimus abierit. Est adolescens in vestra nobilitate, tibi non ignotus, mihi admodum familiaris: quem excellenti præditum ingenio,gloriæ cupiditate flagrantem, nisi à Romanæ eloquentiæ laude ad huius maternæ linguæ studium falsa quædam opinio traduxisset: erat, cur de illo sperarem ea, quę summa sunt.tantam enim operam in scribendo ponit, quantam tu videlicet in legendo. sed neque illi in summa industria iudicij satis est,qui de Latinæ linguę dignitate nō optimè sentire videatur:neque tibi,rectissimè iudicanti,ad id ipsum, quod probas, obtinendum suppetit industria. quare vellem,vt & tu illum in diligentia, & ille te imitaretur in sententia.quod vtrumque si contingeret:næ ego vestræ vtriusque laudi præclarè consultum putarem. Sed ille de suo consilio viderit.iccirco enim se non existimat errare,quia,quos sequatur,auctores habet eos viros, qui, quod optimum esse dicunt,in eo facilè omnibus hominibus antecellunt. Te verò,qui mecum in iisdem ædibus per triennium ferè vixisti:qui,quidquid es,de meorum consiliorum præceptorúmq; fonte fluxisti: cuius à laude mea laus quodam modo pendet, te inquam, mi Paulle, quantum in me erit,errare non patiar,téque coactus amore,& officiis tuis, hortari numquam desinam, vt in veram ac sinceram eloquentiæ formam,cuius ego tibi excellentem pulchritudinem,duorum veterum oratorum exemplo, sæpe demonstraui, tuæ mentis oculos acriter intendas, eámque tibi à me veris,vt arbitror, lineis designatam, vt aliquando tuis scriptis,quasi coloribus coneris exprimere. Graue,inquies,

onus imponis, & difficilem mihi laborem mandas. Fateor ita esse: addo etiam illud, non esse nobis optandum, vt aliter sit. nam, cùm omnium hominũ in appetenda laude par propè voluntas, similísque sensus sit: quod omnes appetunt, id si esset eiusmodi, vt consequi multi possent: quanti, obsecro, æstimares? opinor, minimi. copiam enim vilitas, & vilitatem sequitur contemptus. quare non tibi est dolendum, quòd de sudoribus manat gloria. lætare potiùs, quòd, cùm eam omnes amabilem esse, valdéque expetendam sentiant, plerosque tamen laboris magnitudo terret, & æmulandi studiũ rei difficultas imminuit. Est autem tibi ad hanc laudem, quò te voco, aditus eo facilior, atque apertior, quòd, quæ duo sunt ad comparandam eloquentiam instrumenta maximè necessaria, ingenium, & memoria, vtrumque sic tenes, vt in altero excellas, in altera iis, qui excellere putantur, non admodum concedas. hæc tu bona si languere finis, gratiam naturæ non optimam refers: quæ non in te benigna fuit, vt suum beneficium negligeres, sed vt ad decus, ad dignitatem, ad immortalem æternámque laudem conferres. Neque verò is ego sum, qui te velim eloquentiam à philosophia seiungere, totósque dies in hoc vno expoliendæ orationis studio consumere. erras, si me ita sentire putas. ego philosophiam diuinum quiddam esse dico, indicem veritatis, magistram vitæ, omnium virtutũ, omniúmque laudandarum artium parentem. sed idem ita statuo, si, qui optimè sciat, nõ optimè loquatur, plerunq; fieri, vt id ipsum, quod sciat, nescire videatur: & vt in conuiuiis non parum interest, qua epulæ ratione condiantur: sic in sermonibus, aut scriptis magni refert, quibus animi cogitata verbis enuncientur. quòd si cui ita stupidus, aut ita deprauatus est sensus, vt ornatæ, & bene structæ orationis suauitatem, & tamquam harmoniam auribus non percipiat: hunc tu si sapis, neque consules in re tua: quia, rectè qui non intelligit, is vt rectè iudicet, sperare non licet: neque ipsum monebis, quia, quibus desunt principia naturæ, iis inutilem artem esse constat. tu, si me audies, musarum vocem ab rustico sono distingues: &, vt inanem multorũ loquacitatem oderis, sic elinguem quorundam sapientiam nõ amabis. qua in sententia video fuisse, quos viros? Platonem, & Xenophõtem: quibus ego plus crederem solis nutu significanti-

ficantibus,quàm omnibus,qui nunc vbique ſunt, philoſophis cum iureiurando confirmãtibus. nónne vides magnũ vtrumque & excellentem in philoſophia fuiſſe, vtrumque tamen in hac,quam homines inepti reprehendũt, exornandæ orationis facultate ita præſtitiſſe, vt,eorum ſcripta cùm legimus,nihil omnino purius, nihil elegantius, nihil illuſtrius fieri poſſe iudicemus? à qua laude plurimum abfuiſſent,niſi temporis induſtriæque multum in eloquentię ſtudio collocaſſent.neque verò eloquentiæ ſtuduiſſent,niſi ex ea decoris ornamentíque plurimum ad philoſophiam accedere, tamquam ad formoſam virginem à corporis cultu iudicaſſent. Hos igitur ego te imitari malo, quorũ nomina adhuc vigent, cùm ipſi duobus abhinc annorum millibus obierint,quàm iſtos,ſi qui ſunt,qui te infirmiſſimis rationibus à pulcherrimo conſilio conãtur abducere. Perge, vt facis,in diſciplina philoſophiæ, in qua Patauij artificem habes eximium M.Antonium Genuam: eloquentiam verò,cuius,vt opinor,in via me ducem non contemnis,ne dimitte.vtrumq; enim & debes,ſi tibi magna propoſita ſunt: & potes, ſi quod me ſæpe dixiſſe memini, diei horas aptè, & cum ratione diſtribues. Vale,& patrem tuũ,& patruum, quos ego plurimi ſanè facio, & communes amicos meo nomine ſaluta.Ex plebe Sacij. ∞ D LVI.

CHRISTOPHORO MADRVtio Cardinali.Mediolanum. 12

AVdio te de nobis & loqui, & ſentire perhonorificè: præclarum hoc eſt, laudari à Principe viro, & ab eo Principe, qui cum fortuna virtutem ita coniunxerit, vt in vtraque pariter emineat. atque ego te ſemper antea, cùm numquam eſſem allocutus,numquam vidiſſem, tamen vehementer colui. mouebar tuis præſtantiſſimis actionibus, hominúmque conſtãti ſermone,omnia de te ſumma prædicantium.neque verò,ſi quis in te laudaret opes,aut nobilitatem, aut dignitatẽ admirabar. communia multorũ hæc ſunt,optabilia potiùs,quàm laudabilia.ſed illa,quę tua propriè ſunt,cùm audirem,vnum eſſe Chriſtophorum Madrutium,qui virtutem ipſe coleret ſtudio ſingulari, in aliis ornaret præmiis ampliſſimis, omnéſque liberales diſciplinas (fato quodam,temporũ dicam,an hominum iniuriis?exſulantes) exciperet,amplecteretur,foueret: qui denique ſoli-

dam gloriam ſpectaret, inania, quæ multi ſequuntur contemneret: hæc ego cùm audirem, incitabar ſtudio meæ tibi ſingularis erga te obſeruantiæ declarandæ: ſed obſtrepere litteris inanibus tali viro, præclaras Italię vrbes, multorúmque populorum fortunas non poteſtate magis, quàm iuſtitia tuenti, hominis eſſe vel inepti nimis, vel impudenter ambitioſi exiſtimabam. nunc autem cùm ad me ſermones tui, mea cum laude habiti, referantur: occaſionem cupidè complector, quam mihi tua liberalitas offert, tibíque gratias quas poſſum quidem, ago, habeo autem certè maximas atque immortales: tum quòd ornes me teſtimonio iudicij tui, quod apud omnes valere plurimum intelligo: tum verò, quòd iſto officio, iſta tam præſtanti humanitate quaſi fores mihi aperueris ad amicitiam tuam. qua quidem ego me, ſi minùs alia re licebit, perpetuo certè, ac ſingulari erga te ſtudio, aſſiduáque tuarum virtutum prædicatione dignũ præſtabo. quod cùm antea fecerim, iudicio meo commotus, faciam tamen in poſterum alacriùs ac diligentiùs, tua humanitate incitatus: quam ſemper eandem in me futuram, non magis conſtantiæ ratio, quàm naturæ tuæ benignitas, mihi perſuadet. Vale. Venetiis. ꝏ D LVII.

ROMVLO CERVINO.
Patauium. 13

QVod tu perſępe queri ſolitus es, id mihi nunc accidit, vt epiſtolæ prorſus caream argumẽto: ſed ego tamen non committam, quod tu ſoles, vt argumenti me inopia deterreat à ſcribendo. quin vide, quàm diuerſa ratio ſit. tu, cùm ſentẽtiam non habes, valdè tibi ais laborioſum eſſe epiſtolam texere: ego nunquam faciliùs ſoleo ſcribere, quàm cùm nihil habeo, quod ſcribã. At inanes huiuſmodi litteræ ſint, neceſſe eſt. Primùm hoc non ſemper. quandoque enim accidit, vt, nihil dicentes, aliquid tamen dicamus. &, vt in fidibus eſt quædã manus aberratio ſine arte, in qua tamen ipſa ars ſit: ſic in epiſtolis argumentum quandoque eſt ſine argumento. itaque, non ſemper inanes huiuſmodi litteræ: ſiquidem in iis ſolet aliquid nõnumquam exſiſtere, quod pondus habeat. ſed fac inanes eſſe: quid refert? non hoc ſpectamus, id ſequimur, vt, exercitatione duce, eò perueniamus aliquando, vbi ſita laus videatur eloquentiæ?

tiæ? quod si nobis tantum in hoc proficere non licet, vt veteribus illis, quorum est purissima oratio, similes esse possimus: at tentemus tamen, si possumus nostris, qui inquinatè loquuntur, dissimiles esse. quod, vt opinor, & multum, & sæpe scribendo consequemur. Ac noli putare, semper in eo nobis esse elaborandum, vt philosophemur in epistolis. graues sententię probantur: fateor, sed nunquid hoc vno Latina lingua cõtinetur? me quidem Cicero noster paullo minùs interdum delectat, de iocis cùm agit, quàm de turpi, & honesto cùm disputat. vtrobique enim sunt ornamenta: & vtrumque sæpe necessarium est. itaque ad vtrumque me do: téque vt idem facias, etiam atque etiam hortor. cúmque res non erit, de qua scribas: tum tu, si me audis, vel leuissima quæque ex omni parte, ex omni genere arripies, & iis pro argumento vtêre. hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas, tibi non præscribo: cuius tanta prudentia est, quantam ætas ista, qua nunc es, capere vix potest. Summa sit, vt & cum argumento, & sine argumento sæpissime scribas. Vale. Romæ.

FRANCISCO GONZAgæ. Patauium. 14

ODi pęnè meos oculos: etsi oculi sunt, id est, omnium rerum carissimi: sed odi certè peius, quàm antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus adspectus, tuus complexus eripitur. aduolarem enim ad te, si valerem: nihil me moraretur: nihil esset tanti. an cùm tu, magni principis filius, familia natus Italicarum omnium nobilissima, nec iam à maioribus tantùm, sed à te ipso clarus, Mantua me, humilis hominem loci, nondum de facie notum, litteris humanissimis tua sponte salutandum putaueris: ego, cùm Patauij, hoc est, propè in conspectu meo sis, non accurram ad te? facerem: sed soluta voluntas non est: impeditur enim valetudine. solatio tamen hoc, in magno dolore sustentor, quòd futurum breui non despero, vt conualescam. concurrunt simul, anni tempus, assidua medicorũ cura, mea summa continentia. hæc si proficient, adibo ad te, nulla interposita mora. opto enim, quæ inter nos mutuo litterarum officio cõglutinata amicitia est, eam paullo arctiùs mutuis sermonibus, mutua consuetudinę adstringi. sin hærebit

morbus:obſecro te,largire hoc vel meæ in te obſeruantiæ, vel humanitati tuæ,vt omnino tuis litteris ne caream:quas ego meis quàm potero creberrimis dabo operam,vt eliciã. Mitto ad te librum meum de Romanis legibus, proximè rogatu multorum editum. cupio, legas, cum hoc tamen, ſi vacat.nam,auocari te à ſtudiis grauioribus mea cauſſa,nolo. cupio etiam, cùm legeris, probari tuo iudicio noſtram induſtriam.ſed hoc me cupere,rogare ne puta. volo tibi eſſe liberam in vtramque partem iudicandi facultatem. nihil mihi tribue: rem ipſam pende ſuo merito, ac ſtatue de tuo ſenſu.nec enim is ego ſum,qui plus amicitię dari poſtulem, quàm veritati:nec tu is es,qui,ſi poſtulem,facilè concedas. Pergam ad reliqua,hæc ſi tibi,tuíque ſimilibus non improbari cognouero. Vale. Poſſeuino ſalutem, rariſſimo iuueni,cuius heri epiſtolæ reſpondi. Venetiis.

ANTONIO POSSEVINO. Patauium. 15

GRatus, & iucundus admodum amor is, qui te in eam mentem impulit, vt officij gratia ad me ſcriberes.quid enim aliud exiſtimem? cum argumentum res quidem ipſa tibi nullum daret. ingenium verò mirificè tuum amaui, amplexatúſque,quantum licuit, animo ſum,quòd raptim, &, vt ad hominem familiarem, familiariter cùm ſcriberes, epiſtolam tamen confeceris elegantiſſimam, diſtinctam luminibus eloquentiæ,in qua non fucatus,ſed verus,ac tamquam naturalis Romanæ linguæ color eniteat. Macte Poſſeuine, fratre iam maior,iuuene eximio: vrge totus in ſtudio litterarum. vides,quæ te manent præmia. gloriam habes proximam,eámque pænè manibus attingis. paullulum ſi te incitaueris, apprehendes. non me hercule, quia nolis, dico: ſed,vt intelligas quantum cupiam, propterea dicendum putaui. faueo enim omnibus, qui rectè ſentiunt, rectéque faciunt: in te verò mea præcipua & eſt voluntas,& eſſe debet.ſcis quinctum abhinc annum Romæ cùm te frater tuus adoleſcentulum adduxit ad me,quibus verbis commendauerit, amicitia iunxerit, & veluti in clientelam tradiderit. ex eo tempore, quoties adiiſti ad me, quos tecum habuerim ſermones,quàm ſtudioſè, quàm amanter ad illa præclara, quæ frater tuus amabat, ſim cohortatus, potes recor-

recordari. dixi sæpe, non esse tibi de fortunæ bonis cogitandum, quæ vel improbi malis artibus quærerent, vel bonis viris rectè quæsita facilè casus eriperet. ostendi, verè & esse, & appellari diuitem posse, qui liberalium doctrinarum scientiam possideret. non neglexisti: contulisti cogitationes omnes tuas ad studium veræ laudis: & in eo nunc apud Franciscum Gonzagam, nobilissimum, ac virtutis amore incensum adolescentem, ita versaris, vt propemodum videaris excellere. Quare gratulor equidem fratris tui manibus, quos lætari arbitror summoperè, quia talis es, & quia fore tantus videris, quanta potest esse virtus, maximo ingenio, acerrima voluntate, summo studio comparata. Nec verò, quod epistola tua significat, mea tibi sunt aut ad vllam fortunæ accessionem, aut ad dignitatem studia exspectanda. à te ipso, mihi crede, omnia proficiscentur. virtutem si habes, nihil desidera: ea pro te prensabit: ea tibi omnes honores, omnes quas petieris, opes impetrabit. ô præclaram vitæ ducem! te felicem, Posseuine, qui cum hac viuis, & viuendum statuis: me miserum, qui, cùm idem sentiam, cogor tamen eam à me disiungere, victus grauitate morbi, & iis curis, quæ inuitum aliò traducunt. quòd si me Deus aliquando respexerit, acquiescam in iis studiis, quæ sola sunt ad naturam meam, sola tranquillitatem animis afferunt, hominémque paullatim ab homine separant, &, quantum licet, cum Deo coniungunt. Vale. Venetiis.

HIERONYMO LIPPOmano. Venetias. 16

Breuis epistola tua, sed habet multa suauia. primùm significas amorem in me tuum: quo quid gratius? nā, amari à nobili adolescente, propinquitatibus, amicitiis, opibus florentissimo, optabile est: ab eo verò adolescente, cuius ad animi bona comparanda mens omnis, & cogitatio dirigatur: qui scientiam litterarum ita expetat, vt inani tamen ambitione prorsus vacet, nihil ad se ipsum, ad summum Deum omnia referat: hoc verò eiusmodi est, quod qui assequitur, triumphat. itaque ego vehementer mihi gratulor de amicitia tua: quam cupio esse perpetuam: &, vt sit, omni equidem studio, omníque erga te

obſeruantia laborabo. Quod verò ais neſcio quid de beneficio in te meo: mi Hieronyme, noli tantum largiri modeſtiæ tuæ, vt vocabulis parum propriis, nec ſatis cum re congruentibus vtare. quod enim tu beneficium appellas, ego veriùs officium, & officium eiuſmodi, quod prætermitti à me ſine graui culpa vix poſſet. rogabas, vt conſulerem ſtudiis tuis: impetraſti facilè, & curaui libentiſſimè. quod enim tribuere vni tibi videbar, id non tam tibi tribuendum, quàm litteris, quàm virtuti, quàm conſuetudini, & naturæ meę. amplector tamen iſtam humanitatem, quæ tibi non modò beneuolentiam conciliat, verùm etiã laudem parit. nam, vt extenuare, ac diſſimulare, quæ acceperis, beneficia, ieiuni animi eſt, & peranguſti, ac ſordidi: ſic ea verbis augere, palámque profiteri, excelſi, atque ampla ſpectantis hominis eſt, & ad liberalitatem, id eſt, ad decus, & ad gloriam nati. coniunge, quęſo, iſtam mentem, atque iſtam ſententiam cum doctrina, & cum iis ſtudiis, ad quę te vocat illuſtre domeſticum exemplum Veronenſis Epiſcopi, patrui tui: quem vides auerſum penitus à ſtudiis rerum humanarum, eáque contemnentem, quę ceteri admirantur, totum eſſe in vna virtute defixum, & diuinam conſuetudinem, quatenus homini liceat, imitari. itaque nunc eius ſapientiſſimis conſiliis, ac ſanctiſſimis inſtitutis, eximiáque doctrina, magna ex parte Romana nititur Eccleſia. hunc tu ducem ſi ſequeris, & in eius veſtigio pedem pones: non errabis in hoc dubio vitæ curſu, non labêris in lubrica iuuentutis via. quod te facere iam lætor, facturum etiam multo in poſterum diligentiùs confido. atque ego, quando mihi licere apud te tantum vis, languere te præclaris in ſtudiis non patiar. hortabor litteris, dum abero: præſens ſermonibus excitabo. nunc me cupidum vrbis, tuíque maximè, ac paucorum tui ſimilium, tenet tamen in his locis vxoris meæ morbus: de qua iactor variè, tamquam fluctibus, modò ſpe, modò metu, in vna tantùm cogitatione videtur animus conſiſtere, & quietem aliquam capere, cùm quaſi ſecum loquitur, & commemorat ipſe ſibi neceſſitatem illam rebus omnibus impendentem, vt animata intereant, creata diſſoluantur. At eſt dolendum, ſi quem viribus, ætatéque florentem immatura mors oppreſſit. Ita, ſi mortem in malis, vitam felicitatis loco ſtatuas. quod qui exiſtimat, refellitur exemplis. quàm multis

enim

enim diu viuere, miserrimum fuit? Hæc quàm diu cogito, videor acquiescere, satísque leuiter incommodi mei grauitatem sustineo. sed certè nimis acerbè fortuna mecum egit, quæ me de me ipso, vt scis, ac de mea valetudine sollicitum, alienis etiam malis implicuerit. Benacum petere statueram. non licuit, neque forsitan licebit. Asulę quidem, opido satis eleganti, vbi magnam pueritię meę partē traduxeram, omnes mihi iucunditates, omnia gaudia tum in fratris conuictu, tum in veterum amicorum consuetudine fixeram. cecidit contrà. frater enim ægrotauit diu, neque dum firmus est: amicis autem quî possum frui, cùm vxorē, multorum dierum morbo conflictatam, nunc incerta vitę spe animam trahentem, in oculis habeam? De me ipso, ac de meo reditu, noli exspectare dū scribam. vides me alienis miseriis esse miserum: meam non esse liberam, aut solutam voluntatem, intelligis: nisi si meos deserere, id est, ab omni prorsus humanitate velim desciscere: quod profectò numquam committam. quòd si nostrorum animorum sensus, & nostra consilia Deo patēt, vt certè patent: amat opinor, pietatem meam, eáque non dubito, quin mihi vel opem ab eo celeriter impetret, vel hoc saltem, vt, quidquid euenerit, moderatè feram. profectò enim ex vno illo fonte omnis nostra fortitudo manat, omnísque sapientia. alioqui facilè frangimur, & facilè aberramus à vero, insidiosis voluptatum illecebris abducti, & rerum mutabiliū fallacissima specie decepti. quę tu, ac multo plura, cùm audieris sępe de patruo tuo, quicum ab ineunte pueritia in iisdem ędibus, atque in eodem pænè cubiculo vixisti: si quid huius generis mihi nunc, multis difficultatibus ac molestiis circumuento, litteris imperties: habebo à te munus aptissimū meo tempori, dignum amicitia nostra, dignū verò maximè ea persona, quam tu sustines: qui te sacris addixisti, semper vt bene ageres, aut bene cogitares. Vale: & ad Episcopum Veronæ designatum, quem vidi numquam, de fama tamen cognitum studiosè colo, obsecro te, cùm scribes, meo nomine salutem plurimam. Asulæ. ∞ D LVI.

EIDEM, Venetias. 17

NVmquam putaui fore, vt iniuriam acciperem in beneficio, præsertim à te, cuius in fronte, oculis, vultu

habitare videtur humanitas. benignè mecum, & liberaliter agere, quod est proprium familiæ tuæ, magnoperè te decuit:ídque adeò postulabat amicitia nostra: callidè verò agere,& ficta veritatis imagine fucum facere,neque te dignum fuit, ad præclara laudandarum rerum studia ex nobilissima familia natò, neque verò me, tui studiosissimo, de tua bonitate, tuísque moribus egregiè non modò sentiente,verùm etiam prædicante. astutiæ præstantibus viris numquam placuêre.apertam, simplicem, rectam in omni vita consuetudinẽ sequuntur. quo ego te in numero quia credidi esse, & quia, vt esses, curare non mediocriter debuisti:ideo sum in fraudem facillimè inductus, & illo tuo figmento,quo nihil vmquam gustaui suauius,abstinui perinuitus. meæ tamen inscitiæ eo me pudet minùs, quia sequitur amorem credulitas, & ita vitium laude corrigitur. noli igitur me, quasi rudem quendam, & prorsus earum epularum, quæ nouo quodam artificio condiuntur, imperitum contemnere. pœnarũ satis in ipsa re tuli: quam reieci quasi noxiam, cùm esset eius generis, vt me docuit heri vesperi Sebastianus noster,vnde simul possem & alimentum capere,valetudini meæ vehementer aptum,& palatum oblectare, quantum antea fortasse numquam.restitue nobis tuam fidem. liceat mihi meum errorem tuo beneficio corrigere. magna res non est: magnoperè tamen sum commotus,vel inscitia mea, vel malitia tua,quæ vicit omnino,vel fefellit potius opinionem meam. id si molestè fers, non longè abest mei leniendi facultas: si modò animum tuum induxeris, vt id quod potes,etiam velis. quòd si secus acciderit: prędico tibi, culpam exiguam grauiter lues:neque te mellitis placentulis, quibus me munerari solitus es,absoluam, sed ea pœna condemnabo, cuius etiam nomen cùm audieris, extimesces.interim sustineo me,neque dum muto iudicium de te meum, quia te spero rationem vtriusque nostrûm habere velle.Cupio tecum coràm iocari, & simul adspectu illo tuo iucundissimo frui. Vale. E cubiculo meo,ante lucem.

EIDEM, *Romam.* 18

CVm in magnis molestiis hæc vna me res delectare non mediocriter soleat, quòd amicitias à me diligenter

ter coli, nec vmquam officium contemni, ipſe mihi ſum conſcius: legi perinuitus eam partem litterarum tuarum, in qua me, vt immemorem promiſſi appellas, atque etiam, vt oblitum humanitatis, leuiter accuſas. Ego tuæ familiæ nobilitatem, egregiáque tuorum maiorum decora, pro eo ac debui, ſemper ſuſpexi: te verò ipſum, prędítum iis bonis, quæ nobilitatem omnem vincunt, amaui prorſus, à quo die mihi cognitus es, amore ſingulari. hanc immutari in me voluntatem, ita etiam ſi te mihi caſus aliquis immutet, neque cõſuetudo mea, neque natura pateretur. quod equidem antea tibi certum eſſe, atque exploratum arbitrabar, nunc quando ſubdubitare te video, ſignificandum putaui: ne poſthac vmquam ſuſpiciones iſtiuſmodi, planè meo erga te ſtudio, & mehercule etiam tua bonitate indignas, mearum epiſtolarum afferat infrequentia. quamquam, ſi tuum otium cum meis occupationibus conferatur, non intelligo, cur ego tuam in ſcribendo valde laudare diligentiam, tu meam reprehendere negligentiam debeas. ſatis, niſi fallor, ſtatum rerum tuarum habeo cognitum: tu me ſcilicet videris ignorare: nam, ſi noſſes, & exigeres tamen id, quod præſtare vix poſſum, eſſes iniquior. At erat amoris noſtri, lenire litteris dolorem tuum in obitu patrui, ſummi viri. ſit ita: verumtamen abs te poſtulabat idem amor, ne, officium à me illud ſine cauſſa prætermitti, animum induceres. Primùm ego te, per aliquot annos domeſtica ſanctiſſimi hominis diſciplina inſtitutum, putabam humana omnia contemnere, mortem verò, quæ ſempiternæ vitę initium eſt, etiam in bonis ducere. Quòd ſi frangimur hu manis, aut commouemur ſaltem: certè enim à ſtipite, à ſaxo, à ferrea materia longè diſtat hominis natura: quis tamen ab afflicto ſolatium exſpectat? aut quis me minùs tranquilla experitur omnia? quæ ſi tibi nota ſint: profectò me liberes ab omni culpa, & cupias reuocare querellã tuam. Neque verò, ſi vigeat animus, & perferat aduerſa: ita valemus ingenio, vt conſolandi partes, quæ doctrinæ plurimum, & ſapientiæ poſtulant, audeamus aſſumere. non hæc in nobis facultas eſt: quæras eam aliunde licet: ſi modò, vt ſignificas, quod mihi tamen haud omnino perſuades, in te ipſo non eſt, qui & acuere mentem liberalibus ſtudiis, & augere prudentiam vſu rerum, ac pręſtantium virorum ſermone potuiſti. quæ ſi abſint, vt abeſſe à me magna

ex par

ex parte fateor : tamen ille ipſe,qui tibi luctus cauſſam attulit,idem à luctu te remouet exemplo vitæ ſuæ,cuius abeſſe nullam partem à conſtantia, & à virtute reperies. Hunc igitur tibi vnum ante oculos conſtitue:finge ad eius imaginem quidquid cogitas,quidquid agis:noli oculos ad vulgi deprauatam conſuetudinem flectere. ita conſules egregiè rationibus tuis : & illud rectè inſtituendæ vitæ conſilium,quod à me requiris, nuſquam eſſe præſtantius,quàm in te ipſo,cognoſces. Vale. ∞ D LX.

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII

LIBER SECVNDVS.

FRANCISCO VARGAE Caroli V. Imperatoris, & Philippi eius Filij Hiſpaniarum Regis, Oratori. Venetias. I

OFFICII mei ſæpe me admonet officiorum tuorum recordatio. Officium autem quod abſens abſenti præſtare poſſum, litteræ ſunt : quas miſiſſem ad te iam antea, niſi huc aduenientem graues admodũ, & peracerbæ curæ ſtatim excepiſſent. quas enim res ſcis eſſe nobis in vita omnium chariſſimas, omniúmque primas,in iis me grauiter exercere fortuna cœpit, vxore, liberis, fratre vno pęnè tempore in morbum coniectis.ne mihi quidem bellè ſatis eſt.animo enim affectus, valere corpore quî poſſum? verumtamen, quia mihi hærent in mente conſilia tua, fero hæc vt humana,diuina ſpe, in qua tu ſoles omnia ponere, confirmatus. quòd niſi hunc in portum,te ducem ſecutus,confugiſſem : facilè me tot malorum ſubita tempeſtas obruiſſet. En, quàm ſit incertus noſtrorum conſiliorum euentus, & quàm ea, quæ nobis

nobis ipsi ad voluntatem fingimus, contrà cadant. Petiui has regiones, non sine sumptu, non sine labore, spe ductus valetudinis recuperandæ: reliqui vrbem pulcherrimam, mea negotia, tuã consuetudinem, in qua mihi ornamenti statuo plurimum. hæc bona, tantum abest, vt aliis bonis compensata sint, vt etiam multa successerint, quę si ad sensum referantur, mala verè possum appellare. sed, cùm me sensus quandoque moueat, ratione tamen vtor sępius. hęc ostendit, nihil esse malum, nisi quod nostra culpa contingat: ancipitem esse in rebus humanis rationem iudicandi: nihil enim semper idem esse: quin, quę nobis aduersa, exitiosa, prorsus misera videantur, ea sępe ita conuerti, vt ex iis ipsis multæ commoditates emanent: contrà, quę speciem habeant felicitatis, inde fluere quę acerbissima sunt, exsulium, paupertatem, ignominiam. quę ego cùm cogito, reficior paullulum & excito me, quatenus licet ad eam virtutem, quæ in aduersis rebus elucet: de qua cùm multa sint à philosophis tradita, vnus tamen eam suo exemplo pręclarè docuit nostræ salutis auctor Iesus Christus: quo magistro, quę sit vera fortitudo, discimus, omniúmque laudandarum artium absolutam, ac verè salutarem doctrinã consequimur. Atque ego te, Francisce Varga, quòd hoc studij genus omnibus & studiis, & scientiis anteponas, longè quidem hoc nomine pluris facio, quàm quòd negotia Cęsaris Imperatoris ex omnium sęculorum memoria pręstantissimi, & Philippi Regis, omniũ Regum maximi, apud Venetam Rempub. orator administres. ista enim dignitate alij quoque nobiles viri claruerunt: pietate verò in Deum, & sanctitate vitæ, parem fortasse aliquem, superiorem certè habes neminem. Itaque postquam à te discessi, vix credas, quàm sæpe meus ad te animus, tuorum sermonum desiderio recurrat. equidem, vel si mihi cætera hic omnia secundissima fluerent, quæ experior, vt dixi, satis aduersa: iniucundè tamen viuerem, quia procul à te absum, cuius ex humanitate, sermonibus, consiliis mirificos capiebam fructus, & documenta ad vitam rectè traducendam vtilissima. Quare iam me minùs, quàm antea delectat, ac pęnè displicere totum cœpit consilium illud meum de lacu Benaco incolendo. tua me singularis doctrina, tua probitas, tua benignitas ad vrbem reuocat. Benacum, per anni tempus cùm licebit, ęstate scilicet ineunte, (nam hieme

regionem

regionem illam procellis,& ventorum vi totam audio agitari si valetudo ita postulabit, inuisam. interea meam imbecillitatem ratione victus,& abstinentia tuebor.ac fortasse fiet,quoniam à Deo cuncta pendent, vt Venetiis, intra meos parietes,in oculis, & adspectu meorum, commodissimo vitæ genere ita conualescam, ne qua postea me cæli mutandi necessitas extrudat. quod si assequar, habebis me, si me tantùm ab humanitate tua sperare vis,quod profectò vis,familiarem,ac penè contubernalem:& hac equidem spe iam nunc mirificè sustentor. Vale. Venetiis.

HIERONYMO FALETO, Herculis Ferrariensium ducis, Oratori Venetias. 2

QVod heri iniecisti in sermone,hęret in animo,&,quo diligentiùs rem perpendo,eò magis omnia mea consilia omnes cogitationes ad nouã societatẽ,quęcunque ea sit conuerto.vexor enim & deludor indignè ab homine tęterrimo,omniúmque impurissimo: cui non satis est auertere communem rem: sed me prorsus ita despicit, vt nec dignum ducat,ad quem adeat accersitus.equidem nihil mihi adscisco,nihil arrogo insolẽter:nihil enim habeo neque à fortuna,neque à me ipso, quo nimium extollar: verumtamen limina mearum ædium teruntur quotidie pedibus virorum clarissimorum, ad me confluentium: tu ipse, tu, inquam,Falete, & maximi Ducis orator, & maximus ipse vir, quem grauissima distinent negotia, qui scribis historiam,qui legum scientiam, veterum & recentium scriptis luculentissimis explicas, venire tamen ad me, quæ tua est humanitas, sæpe solitus es, horásque multas suauissimo sermone consumere. Malum est, inquies, ab homine nequissimo contemni. Malum: sed peius etiam, expilari. quòd nisi tua prudentia medicinam huic malo affert: periit fructus omnis tuæ liberalitatis. clauam enim citiùs de manu Herculis possim extorquere, quàm ab isto nummum.aut igitur ea mihi cõseruetur vtilitas, quam tuo beneficio speraueram: aut, qui nos vult perditos, perdatur ipse nobiscum, & societas communi pernicie dissoluatur. verùm cùm in tuum ingenium, tuam auctoritatem,

& ſingularem in me beneuolentiam intueor: traducor facilè ad optimam ſpem: tranquilla omnia, cõmoda, copioſa mihi ipſe polliceor. tu reſtitues vnus afflictam rem: & iſtum proſtremi ordinis hominem, omnibus inquinatum vitiis, indignum prorſus non modò amicitia noſtra, ſed cõgreſſu etiã, ac ſermone extrudemus, vt verſetur poſthac, & viuat cum ſui ſimilibus in ſordida nequitie, ſeiunctus à nobis, qui humanitatẽ colimus, & virtutẽ omni lucro anteponimus. Interim lege, quam ſæpè iam efflagitaſti, partẽ libri noſtri de quattuor Rebuſpub. quã cupio à te probari. otiũ ſi habuero, quale vt aliquando cõſequar, operam dabo, in Bellumbra tuo, ſi alibi nõ licebit, totũ volumen abſoluam. Vale. Ex ædibus noſtris. ∞ D L V I I.

Ex libro de quattuor Rebuſpub.

Ex iis, quæ ſuprà ſunt commemorata, duæ videntur propoſiti nobis argumenti partes abſolutæ. patere enim ſatis arbitramur, non modò quibus vitiis duæ maximæ ac firmiſſimæ ciuitates, primùm Sparta, deinde Carthago, labefactatæ corruerint: verùm etiam, quibus illa vitia remediis vel ſanari penitus, vel ita ſaltem corrigi potuerint, ne Reipub. ſalutem in diſcrimen adducerent. nunc vrbis Romæ quæſtio ſuccedit: qui erat tertius in diuiſione locus. poſtremæ narrationi, concluſio futura noſtri muneris, omniúmque nobiliſſima, & eadem difficillima tractatio, Venetiæ noſtræ reſeruantur.

Ac de Roma, quæ nullo magis vitio, nullo grauius vmquam morbo quam imperij magnitudine laborauit, primũ illud occurrit, nulla omnino in ciuitate poſt homines natos, aut virtutes, & honeſtas actiones aliquando floruiſſe magis, aut æquè malas artes, & exitioſa publicis rebus conſilia valuiſſe. Primis Reip. temporibus, cùm nulli dum de plebe magiſtratus creabantur, ſumma ſenatus poteſtas, ſumma fuit auctoritas. vtraque cùm per aliquot annos viguiſſet, inclinare tum primùm cœpit, cùm tribuni pleb. creati ſunt. creatos autem culpa ſenatus, hiſtoriæ declarant. nam, ſi prima repetere, & quæ cuique rei cauſſa ſit, placet animo perquirere: tribunitiam poteſtatem, quæ deinde ſenatus opes fregit, ac debilitauit maximè, ipſius vitio ſenatus Romæ conſtitutam, facilè conſtabit. Quid igitur? an tu, dicet aliquis, ſenatum reprehendis, quia tribu-

tribunos ple.creati passus sit, cùm plebs eum magistratum non iam vocibus posceret, sed armis extorqueret? an amplissimum ordinem, quia permiserit, quod recusari sine Reip.præsenti iam periculo nõ poterat, imprudentię condemnas? Ego quidem minimè: habeo enim rationem necessitatis, cui parere, sapientis semper est habitum. Secesserat armata multitudo in Sacrum montem: flagrabat ira, & odio in ordinem nobilium, auaritiam, superbiam, crudelitatem senatus accusabat: se bella gerere, vrbes capere, pro patria sanguinem effundere, mortem obire clamabat: pro his meritis inopiam, & iniurias pati: senatum commodis frui, senatum honoribus abundare: plebem seruire, quę, vt ceteri liberi essent, quotidie sua corpora hostium telis obiiceret. quem non mouerẽt huiusmodi querellæ? quem non terrerent, cùm ij, qui hæc querebãtur, alij pila, alij gladios manibus tenerẽt? rectè fecit senatus: tribunitiam potestatem, à plebe flagitatam, concessit, non libenter, sed vt impetum sedaret, maiorem temporis, quàm suæ voluntatis rationem duxit. hæc, vt dixi, rectè, nec sine summo cõsilio: sapiens enim cum necessitate non pugnat. at illud neque rectè, neque prudenter, quòd, vt in eam necessitatem res deduceretur, siue negligentia, siue superbia commisit. occurri principiis oportuit, & nascentem pestem extingui. nam cùm omnes ciuitates, quæ suo milite bella gerunt, quotidianis propè seditionibus fluctuare necesse sit: quo malo & veterum memoria, & nostra ætate florentissimas ciuitates occidisse constat: summæ difficultatis, ac diuinæ cuiusdam sapientiæ videtur esse, ita rem moderari, vt consistat: neque permittere, vt multitudini, quæ satis ipsa per se leuis est, vlla paullo iustior ad motum accedat occasio. Erant in plebe Romana quamplurimi: quibus ære alieno obstrictis, vnde soluerent, non erat. hi cùm ad tribunal Consulum qui tum, nondum creatis prætoribus, de creditis pecuniis ius dicebant, à feneratoribus vocarentur: egestatem excusantes, & domesticas miserias ad eliciendam misericordiam commemorantes, tamen non audiebantur: magistratus nectendum feneratori debitorem, tradebat, vt, quamcunque creditor vellet, seruitutem seruiret. iniqua, & homine prorsus indigna siue consuetudo fuit, siue lex. Tu mihi libertatem lege eripias, cùm libertatis caussà leges constituantur? an ego vllam legem potiorem

ęa

ea lege ducam, qua Deus, vt homo liberum animal esset, ac ceteris animantibus imperaret, æterno iure sanxit? pecuniam aufers: nõ relinquis, vnde viuam, vnde liberos alam: fero: relinque libertatem, vt mercenario saltem opere ipse mihi, & esurienti familiæ victum quæram. Cum his acerbè magistratus agebat, acerbiùs etiam feneratores, qui ciues Romanos, nexu vinctos, grauissimo seruili opere fatigabant, & nexorum in terga flagellis, ac verberibus sæpe sæuiebant. Hic senatus miseris ciuibus consulere, caussam libertatis suscipere & potuit, & debuit: nexos è vinculis eximere, humanitatis fuit: diem soluendi laxiorẽ egentibus statuere, æquitatis: vsuris modum facere, iustitiæ. hæc & facienda fuerunt, & vt fierent, cùm à patribus plebs, atque à Consulibus frustra petiisset: ad extremum, vt homines desperatio præcipites agit, armata multitudo in Sacrum montem, tria millia ab vrbe passuum, secessit. tum, vt plebeiorum animi, stimulis iracũdiæ perciti, continerentur: senatus, periculo territus, de creando plebeio magistratu, quia res aliter conuenire non poterat, assensit. itaque tribuniple. primùm quinque, deinde decem, creati sunt. ab hac radice ortum quidquid inter ciues discordiæ, quidquid seditionis, quidquid bellorum fuit. per annos quingentos, id est, vsque ad exitium Reip. tribunipleb. contra nobilium potentiam seditiosis concionibus vociferari, plebem ad noui commodi spem, ad noua incitare consilia numquam destiterunt. specie libertatem tuebantur, re vera senatum oppugnabant. primò magistratus, deinde & sacerdotia plebi communicata. ad extremum is, qui solet, exitus consecutus est. nam plebs, vbi, quod paucorum erat, ad se transtulit, rursus id ipsum, quod multitudinis est, in vnum confert. facit hoc inscitia, facit inopia. facit ea, quę in magno numero semper exsistit, voluntatum & opinionum dissimilitudo. ita popularis administratio, quæ maximè libertatis imaginem præ se fert, occultè tamen, si spectemus exitum, tyrannis est: quoniam ex ea ferè semper exoritur tyrannus: sicuti deinde ex tyranno status optimatum generatur. Huius mutationis exemplum satis illustre Roma est. primò, regum summa potestas fuit: deinde senatus, hoc est, optimatum, maior quàm populi: tum populi maior, quàm senatus: postremò rursus vnius maxima, & singularis. populus enim C. Cæsarem extra-

ordinariis imperiis auxit, eóque extulit, vnde, cùm se monarchiæ proximum esse homo acutus intelligeret, priuatam conditionem despexit, altiúsque maluit, vt humani mos ingenij fert, adscendere, quàm ad inferiora, quæ reliquerat, descēdere. Neque verò me fugit id, quod à doctissimis viris memoriæ proditum est, firmissimas illius Reip. vires esse, & quæ non facilè ab externis viribus debilitātur, cuius non simplex, neque vnius generis administratio est, sed ita mixta, ita temperata, vt in triplici forma vnum consilium, vnā quasi mentem, significet. neque ego tum in ciuitate præclarè agi negauerim, cùm & vnus, & pauci, & multi maximas res gerunt, nec tamen aut vnus, aut pauci, aut multi præcipuè dominātur. verùm, vt harum trium partium in suo quæque munere modum seruet, & ea quam habet, potestate numquam abutatur, ego quidem hoc fieri posse non arbitror. sunt enim hi tres ordines admodum dissimiles: & inter dissimilia perpetuus æquabilitati locus esse non potest. nam quemadmodum in musicis, quo plures chordæ percutiuntur, eo suauior concentus efficitur: quia varius ille multarum fidium numerus, in quo summa discordia est, arte conciliatus, & ad concordiam perductus, incredibili quadam iucunditate aures, animúmque permulcet: sed hæc tamen iucunditas ideò breuis est, quia de multis fidibus aliqua statim remittitur, & discrepat: sic multorum ordinum administratio videtur illa quidem esse omnium optima: quia quo longiùs ab vnius imperio disceditur, eo propiùs ad libertatem acceditur: sed quia multis idem sentire difficile est, facilè dissoluitur. quid autem ex dissolutione exsistat, multarum ciuitatum miserrimus exitus declarat. quare, cùm sit necesse, vt de tribus potestatibus, quæ pares sint, aliqua aliquando se efferat, & reliquis duabus insultet: antè prouidendum est, vt ea vnde magis hoc imminet periculi, quæque ad temeritatem procliuior est: inferiorem locum obtineat, & reliquas duas neque dignitate, neque viribus adæquet: quæ verò de tribus ea sit, quæ faciliùs insaniat, & cùm insanierit, cohiberi non possit, hic sine dubio populus est. qui vt inferiorem in ciuitate conditionem æquo animo ferat, ita fiet, si cum eo semper iustè, numquam superbè, interdū etiam liberaliter senatus aget. tum populus nihil appetet, nihil molietur: nouos magistratus, nouas leges, noua imperia non desiderabit: libe-

ra ſeruitute libenter ſeruiet : putabit enim ſe non homini-
bus ſeruire, ſed legibus. hæc ſi Romæ ſenatus initio cauiſ-
ſet, quíque furentis multitudinis impetus, quǽque vis eſ-
ſet, maturè cogitaſſet : non, vt cum ſeruis agi ſolet, ita cum
ciuibus agi paſſus eſſet: necti liberos homines vetuiſſet: v-
ſuras, hoc eſt, inopiæ cauſſam minuiſſet : ipſam autem ino-
piam publica benignitate ſubleuaſſet. quæ quia non fecit;
iccirco illa, quæ dixi, conſecuta ſunt, ex deſperatione ſe-
ceſſio, ex ſeceſſione tribunatus, ex tribunatu, ordinum
contentio, ex contentione libertatis interitus. Primis tem-
poribus omnia potuit ſenatus : mediis multa ſenatus, mul-
ta populus: extremis omnia populus. itaque & primis tem-
poribus, & mediis florentiſſima reſpub. fuit, extremis fa-
cilè concidit. nullum enim ius, nullam poteſtatem à ſena-
tu tribunorum temeritas non abſtulit. Aerarij dominus
per multa ſecula ſenatus fuerat. antiqua tamen iura tribu-
nuſpleb. P. Clodius neglexit, legé lata, qua Piſoni & Ga-
binio Cos. ſimul cum prouinciis pecuniam, quantam vo-
luit, de publico dedit. Senatus lege Sempronia conſula-
res prouincias proconſulibus decernebat. decretas tamen
idem Clodius abſtulit : Vatinij ſcilicet tribunipleb. impro-
bitatem imitatus, qui anno proximo C. Cæſari Galliam
Ciſalpinam cum Illyrico, inuito ſenatu, ſua lege dede-
rat. Legati etiam ex auctoritate ſenatus deligebantur. Va-
tinius immutauit, & ipſe ſibi ſua lege legationem detulit.
Ipſa comitia quodam modo ſenatus in poteſtate fuerant:
quia magiſtratum non gerebat is, qui ceperat, niſi patres
auctores eſſent. hoc quoque amiſſum, nec fieri iam ſolere,
Cicero ſignificat in oratione pro Plancio. Triumphum à
Senatu petere imperatores è prouincia redeuntes diu con-
ſueuerant. inuentus eſt, qui, cùm ſenatus triumphum ne-
gaſſet, ad populum confugerit, &, populo iubente, trium-
pharit. Quî poterat ea reſp. conſiſtere, & ad interitum non
ruere, in qua, quod ſenatus improbabat, populus iubebat:
quod decernebat ſenatus, infirmabat populus? ius enim
intercedendi tribunipleb. habebant : quo iure, ne ſenatus
conſulta fierent, impediebant. at, impedire iuſſa populi ſi
ſenatus vellet, non erat, vt tutò poſſet. ilicò enim, incitanti-
bus tribunis, erumpebat ſeditio, ilicò vis, ilicò cædes. cuius
periculi metu ſæpe ſenatus iniquiſſima tulit. nam, vt omit-
tam alia quæ ſunt huius generis ſexcenta, regna ipſa ſine

senatuſcõſulto barbaris hominibus ex tribunorumpleb. libidine eſſe donata,ſcriptum eſt.quæ licentia cùm retineri non poſſet,eò progreſſa demum eſt, vt omnia perdiderit. nec diſſimilis erit euentus, quacumque in ciuitate pares cum ſenatu vires populus habebit : non quòd,vbi æqualitas eſt, ibi rectè non ſit:ſed quòd, vbi ad æqualitatem populus peruenit,diuturnam eſſe non patitur. Quare, cùm ex duorum ordinum æqualitate ſtatim oriatur inęqualitas,æqualitati pernicioſæ tutã inæqualitatem antepono, & eum ordinem pręeſſe rebus malo,qui poteſtate minùs abutitur, quàm eum,cuius poteſtatem ſumma ſtatim licentia, ſumma temeritas conſequitur.

MARIO NIZOLIO.
Parmam.

3

EPiſtola tua,mi Nizoli, vt amici hominis, ac vehementer amandi,ſumma me voluptate affecit, ac meam vehementer incendit cupiditatem Parmam adeundi : non quòd vrbs, aut vrbis ornamenta me moueant : (alij hæc mirantur, apud me vulgaria ſunt) ſed aueo incredibiliter patronum veterem meum, meum dico ? immo verò litterarum ac ſtudioſorum omnium, ipſúmque litteris excellentem, Alexandrum Farneſium Cardinalem ſalutare: quem cognoui Romę & colui puerum adoleſcens,eximia iam tum indole præditum, & earum laudum principiis, quas deinde auctus ætate ſimul & iudicio perfecit, magna omnium exſpectatione florentem. quo quidem tempore vehementer vrbs ipſa excitauit me atque acuit in ſtudio liberalium diſciplinarum, adſpectu ipſo antiquitatis, & multiplici ac varia hominum eruditorum ſcientia : ſed, vt ingenuè veréque fatear, propriè me expoliuit aula Farneſij moribus ac litteris: cùm viuerem coniunctiſſimè ac familiariſſimè cum duobus præſtantiſſimis viris, Marcello Ceruino,& Bernardino Maffæio: quorum alterum Pontificem maximum,alterum Cardinalem, vtrumque immortalitate digniſſimum, aduerſa bonis artibus iniqua mors eripuit. Quare, quod me Parmam vocas, & multis verbis inuitas amantiſſimè, non me litteræ tuæ ſopitum excitarunt, ſed currentem potiùs, vt aiunt, incitarunt. quod vtinam cum voluntate cetera congruerent : iam iámque vobiſcum

biſcum eſſem. ſed vides anni tempus : vides itinerum diffi-
cultatem: ſcis quàm imbecillo ſim corpore, quàm tenui, &
ad incommoda, iniuriáſque cæli perferendas parum apto.
timeo etiam à militibus,à quibus otium non eſt : excurre-
re enim dicuntur,& prædas facere.non igitur veniam,cùm
à vobis vnius diei vix abſim interuallo? veniam , opinor,
quæque aduerſantur , & impediunt , contemnam omnia.
volo omnino meis oculis, Farneſio videndo , ſatisfacere:
volui hanc à me ipſo gratiam inire, & ſalutationis officio,
expetito ſanè,ac debito perfungi. Te verò, optime ac do-
ctiſſime Mari, cuius conſuetudine & ſermone careo mul-
tis abhinc annis, quem mihi tamen ex animo numquam
eripuit neque tempus,neque lōginquitas,quo ſtudio com
plectar? quantam hauriam, cùm præſens præſentem allo-
quar, voluptatem? dilexi equidem, à quo primùm die te
cognoui,tuos mores,tuam naturæ comitatem, ac ſuauita-
tem : doctrinam verò, ingenium, induſtriam ſuſpexi ſem-
per,extulíque laudibus ad cælum : nec iniuria. nam ſi Ro-
manæ linguæ ſtudium colere , & illuſtrare , laus eſt : quis
hoc te vno aut curauit ſtudioſiùs ætate noſtra ; aut cumu-
latiùs præſtitit?ego ipſe,quem tu eſſe aliquid vis in hac La-
tinè ſcribendi facultate , in quo vereor ne te fallat amor:
nam iudicium in dubiũ vocare non debeo,ſed,ſi quid ſum,
quadam ex parte de tuo fonte fluxi. theſauros enim Cice-
ronis omnes,in illo præclaro tuarum obſeruationum libro
congeſtos,reperi,& vſus ſum facilè : quos colligere diſper-
ſos,immenſi laboris fuiſſet,ac temporis. Laudas igitur be-
neficium tuum,cùm me laudas, & quodam modo præmia
capis meritorum tuorum.De loco in oratione pro Sextio,
diſputas eruditè : nec à iudicio tuo mea diſcrepat opinio.
quiddam tamen ſupereſt, quod me leuiter pungat. qua de
re cùm erimus inter nos collocuti : vel ego tuam ſenten-
tiam, vt veram, vel tu meam ſequêris gratiæ ſaltem cauſa.
Vale, & Farneſio Cardinali, ſimúlque Antonio Mirandu-
læ,Epiſcopo vni omnium doctiſſimo,atque humaniſſimo,
meis verbis ſalutem plurimam dicito. Aſulæ.

SILVIO ANTONIANO.
Ferrariam. 4

ACutè admodum, mi Silui, nec minùs amanter ſcribis. ego autem in amore facilè poſſum tibi reſpondere, planéque reſpondeo: ingenij ſigna, prædico tibi, ne prorſus vlla meis in litteris exſpectato. non ſoleo ferè ſtudioſiùs epiſtolas elaborare: primùm, quia ſi quid ſcribitur ad familiares, planè familiariter agendum puto: odi illa nimis ambitioſa, conſtructa verbis, & ſententiis exquiſitis: deinde, quia ne ſi velim quidem in epiſtolis agere accuratiùs, relinquitur vt poſſim. vrgeor quotidianis amicorum ſalutationibus: negotiis, & rei domeſticæ cura pænè opprimor: oculorum verò valetudine ſic interdum vexor, vt nullam partem capiam quietis. quare malè merearis de amico tuo, ſi velis ei, tam valdè occupato, tam grauiter affecto, diligentiæ onus imponere. imitetur epiſtola ſermonem, excurrat liberè, nullis adſtricta legibus, & ſuauem quandam, perfecta non indignam amicitia, negligentiam præ ſe ferat. alioqui officium ſcribendi ſæpe inter abſentes neceſſarium, gratum quidem ſemper, iniucundum & graue nimis accurata reddet induſtria. Quòd me ornas laudibus, non efficis vt ipſe mihi placeam, aut aſſumam plus, quàm ſoleo: id aſſequeris, vt me tibi deuincias magis, cuius ex amore fluere iſta video, nimis in me honorifica, præclara, ſingularia: quæ optaui equidem ſemper, adeptum me nũquam putaui. ſed videlicet, affingere veritati, vobis poëtis religio non eſt: ídque facitis libenter, ne, conſuetudine intermiſſa, quodam modo veſtra iura minuantur. me tamen, ſi poëticè ſcribis, artificium tuum, ſin, vt ſcribis, ita ſentis, error etiã delectat. hæc enim me tibi commendat opinio, & amorem augeat neceſſe eſt: foris etiam, vt ſpero, fructum pariet. nam meis laudibus, tuo commoti teſtimonio, cùm te excellere ingenio, florere magnorum Principum gratia conſtet, non pauci fortaſſe aſſentientur. quòd vtinam, id, quod in meis conſiliis erat ſummum, Ferrariæ mihi viuere per valetudinem licuiſſet. næ ego te, ſingulari virtute adoleſcentem, ita meis ſtudiis & officiis eſſem complexus, vt nemini prorſus tuorum familiarium, ne Riccio quidem ipſi, apud quem filij locum obtines, in te amando concederem. Quid, inquies, ſi te, depulſo morbo, con-

bo,confirmares? Vtinam id aliquando eueniat: ſed id quidem ſperare iam vix audeo. iaceo enim nunc, & langueo miſerrimè:nec mihi cæli mutatio profuit:nec nouis remediis locus eſt, quæ iam omnia fruſtra conſumpſi: vno tamen bono mea mala compenſantur, quòd, etſi vires corporis magna ex parte,ingenium tamen, qualecunque eſt, vis morbi minimè debilitauit, aut fregit. itaque ſingulis noctibus aliquid ſcribo, aut legenti puero aures præbeo. ſic aſſequar fortaſſe,vt qui me nõ vident, carẽtem publico, & communi luce,viuere tamen intelligant,atque ita viuere,ne quando cum aliis planè totus exſtinguar. Tu fruere, optime Silui,iſta valetudine,& iſto otio:cùm illa tibi naturæ munere ſatis firma contigerit, hoc habeas tui Principis liberalitate vberrimum. Vale. Venetiis. ∞ D LIIX.

BARTHOLOMAEO RICCIO. Ferrariam. 5

VEra narras, optime Ricci, atque ita narras, vt in magna tuarum litterarum prudentia facilè tamen amor interluceat. Mihi,vt ſcribis, conditiones hoc biennio delatæ ſunt multæ, omnes cum emolumento, nulla ſine dignitate. fecit tamen ſiue valetudo mea, ſiue voluntas, ſeu fati potius, quæ in rebus humanis dominatur, occulta quædam vis,vt omnes reiecerim: hanc poſtremã, delatam à ſummo Cardinali, Hippolyto Eſtenſi, vnam auidè ſum complexus,vnam omnibus antepoſui:nec eſt in meis conſiliis quidquam antiquius, quàm vt in illius aula, eximij Principis,ac viri præſtantiſſimi, conſeneſcam. itaque quod hortaris, vt ad vos quamprimum me conferam: non efficis, vt cupiam, qui cupiditate iam ardeam: dolorem potiùs auges,cùm intelligam,quod maximè volo, id me cõſequi,hoc quidem tempore, minimè poſſe. nam, vt omittam, quod hæc me frigoris acerrima vis, & intemperies cæli ſemel aut iterũ cubiculo egreſſum peſſimè accepit, & in eadem clauſtra,in eaſdẽ, vbi multis iam menſibus iacui, tenebras retruſit: prçterea pietas me retinet. Fratres habet vxor mea duos,quos ego ambos vnicè diligo: contráque ipſi mihi ſingularem nõ modò beneuolentiam,verùm etiam obſeruãtiam prçſtant.probi ſunt adoleſcentes,ingenio,modeſtia,virtute etiam ornati,vna re minùs laudandi,

quòd inter ipsos parum conuenit. orta est inter eos post obitum patris de hereditate dissensio: inde lis: inde odium. quòd nisi ego me interponerem, nisi vtrumque prẽsarem, rogarémque per parentis manes, per solitudinem matris, per existimationem familiæ: conflictarentur assiduè turpibus iudiciis, graui iactura famæ, magno rei familiaris detrimento. hoc ego dum versor in negotio, dum in eo studium, operámque pono, vt vxoris meæ fratribus cõsulam: putem mihi esse verendum, ne quis me, sana prẹditus mente, reprehendat? non puto. non igitur hoc, te iudice pertimescam. hem Ricci, qui sacris in litteris non ambitione, vt multi, sed ita versatus es, vt scientiam è libris petitam, vita exprimeres: quæ sunt illa præclara, quæ nos ille bonarum actionum magister optimus edocuit? non hæc sunt, egentibus subuenire, errantes in viam, dissidentes ad concordiam reuocare? ama igitur me de hoc officio. non postulo, vt laudes. iam enim didici, vel ætatẽ doctus, vel morbo admonitus, rectè factorum fructũ à Deo potiùs, quàm ab hominum iudiciis exspectare, omnémque laudem non in honore verborum, sed in ipsa re, atque in vna virtute constituere. Vides iam duas esse commorationis meæ caussas, vtramque satis grauem: accedit tertia, ne ipsa quidem leuis, vt imprimam librum meum de legibus Romanis, quem poscentibus multis debere iam diutius vix possum. eóque magis in hanc voluntatem incubui, quòd inscriptus emittetur Hippolyto Cardinali. Tu, mi Ricci, fac tibi ita persuadeas, amabiliorem mihi Ferrariam fore tua caussa. tuis enim sermonibus, tua humanitate, tuo lepore frui, interruptámque multorum annorum consuetudinem licebit aliquando resarcire. quod, vt sit maximè diuturnũ, opto vehementer: &, vt tu amantissimè auguraris, etiam spero. Vale. Venetiis. ∞ D L V I.

ANTONIO AVGVSTINO. *Romam.* 6

ACcepi tuum Varronem, missum ab Octauio nostro, delatum à Læuino. quid quæris? te dignus est. quòd si operam eandem posueris in Festo, plurimùm tibi Romanæ litteræ debebunt. aggredere. quid enim tibi nõ succedet? qui (vt omittam illa, quæ pleno iam theatro spectata

sunt,

ſunt,ingenium,iudicium,doctrinam) quantus quantus es, totus labor,totus induſtria es. ac mehercule non ſolùm cō-muni nomine,ſed proprias etiam tibi ego agam,atque habebo gratias.nam, quem in eo libro emendando laborem ſuſcipere cogitaueram,quem fortaſſe, & aliis preſſus oneribus,& natura, ac valetudine imbecillus,non ferrem, eo me leuabis.Vale.Venetiis. Egregio iuriſconſulto, Pyrrho Tarro, veteri mihi neceſſitudine coniuncto,ſalutem plurimam. ∞DLIV.

EIDEM, Romam. 7

EGo verò & ſcripſi iam, niſi me fallit memoria, ſatis apertè:& nunc, quando tibi ita placet, iterabo eadem libentiſſimè. Lapides,aut nummos, ſi quos habes,in quibus mentio fiat legum Romanarum: eos ſi nobis impertieris,habebo gratias,tuúmque etiam beneficium ipſa fortaſſe, me narrante poſteritas audiet. tabulas videor mihi legiſſe Romę neſcio quas:ſed neque tum deſcripſi,qui magni non facerem ea,quæ nunc quidem tanti puto, nihil vt potius mihi ſit: neque verò, quo in loco, aut apud quem eas legerim, ſatis nunc in memoriam reuocare poſſum. quare ad te confugio, vniuerſæ arcam antiquitatis, arcam tamen eiuſmodi,quæ pateat amicis tuis, hoc eſt, bonis viris:quo me in numero quia eſſe vis, triumpho. Alexander autem tuus facilè noſtrum artificio vincet. tu enim excellis : at nos quid ſumus? aliquid fortaſſe,ſi cum aliis : nihil certè,ſi tecum Auguſtine comparemur.Plura nec poſſum, quòd eram occupatus: quamquam hoc quidem quotidianum eſt:nec debeo hac in re, quam tibi non ſolùm amicitia noſtra, verùm etiam litteræ ipſæ, quibus tibi ſcio nihil eſſe carius, etiam me tacente, magnoperè commendant. Vale, & Silueſtrum Aldobrandinum, virum excellentem, meum peruceterem amicum,niſi graue eſt,ſaluta meis verbis plurimum.Venetiis.

EIDEM, Romam. 8

NIſi quis caſus meis conſiliis occurrat, editionem cogitabam eius libri, quem de legibus Romanis quinquennio antè à me conſcriptum, debere diutius multis flagitantibus non poſſum. ad hunc librum quantum ex

antiquis lapidibus accedere possit ornamenti, præclarè intelligo. porrò tu is es, qui hoc in vsu atque hoc in genere scientiæ, tum quia Romæ viuis, tum quòd in studiis totus hæres, pænè solus excellas. quamquam hoc in tuis laudibus minimum est: alia sunt in te, quæ ego non desino prædicare, haud sanè paullo præstantiora: quæ non est hic commemorandi locus, ac ne significandi quidem: ne tu me nimiũ esse blandum, &, quasi tuæ diffidentem humanitati, ad hoc artificium confugisse existimes. peto igitur à te, atque etiã rogo, (quamquã hoc verbum amicitia nostra, tuáque maximè bonitas respuere videtur) si quid habes, quod ad leges Romanas pertineat, è libris excerptum, & veterum lapidum, aut etiam nummorum obseruatione collectum, id mihi vt impertias. bene mereberis de litteris, vel potiùs bene de te meritis gratiam referes: quandoquidem earum ope, ac merito tantus es: bene etiam de meipso, cuius laudi pro nostra necessitudine, meóque erga te studio singulari, debes velle consulere. quamquam hoc ego certè non admodum specto: ambitionem enim pænè habeo in extremis: prima mihi est, omniúmque rerum antiquissima publica studiosorum hominũ vtilitas, quò mei labores intenduntur, mea, quæcunque est, dirigitur industria. excute, si me amas, atque euolue funditus illa tua scrinia, in quibus conditi rerum antiquarũ thesauri asseruantur. nemo enim, si possessio litterarum diuitiæ sunt, quòd homines eleganti iudicio, sanáque præditi mente opinantur: nemo, inquã, optime Augustine, te ditior est. nec verò de tuis copiis multũ imminues, si, quod futurum speramus, inopiæ nostræ subueneris. qui si etiam nobiscum plurima communicares: multo id tamen, quod dares, minus esset, quàm quãtum tibi, libris assiduè tractandis, quotidie quæritur. verùm modestè tecum agimus: petimus à te minima de maximis: itaque facilè impetrabimus. Vale. Venetiis.

EIDEM, LEGATO PONtificio Viennam. 9

QVia mihi honore tuo nihil est antiquius, propterea non mediocrem cepi lætitiam: tibíque sum absenti gratulatus, quo primùm tempore de legatione tibi delata ad Romanorum Regem, tũ ex amicorum litteris, tum ex multo-

multorum ſermonibus cognoui. illud, vt verè dicam, moleſtiæ non nihil adſperſit, quod veritus ſum, ne noſtræ litteræ, quibus, in vrbe dum viuis, tua ſtudia ſplendorem, & vtilitatem addunt, te diſcedente, & in Auſtriam vſque, ad longè diuerſum vitæ genus tranſlato, iacturæ plurimum facerent. quòd ſi ſecus eſſe ſignificaueris: (iam enim verſaris in ipſa re, quæque tua futura ſit in vniuerſo ferè munere occupatio, vſus te monere, & erudire facilè poteſt) cumulabis mea gaudia, & habebo gratiam iis, quibus honeſtare tuam virtutem his honoris inſignibus, nullo noſtro, hoc eſt, artium, doctrinarúmque liberalium detrimento curæ fuit. Ac primùm illud pro meo incredibili erga antiquitatem, ſtudio, etiam atque etiam à te petam, vel potiùs, quando pollicitus iam es, à te exigam, vt Feſtum Pompeium tua emendatione perpolias atque illuſtres: aut, ſi habes ita emendatum, vt tibi, acerrimi ac ſeueriſſimi iudicij viro ſatisfaciat, edendum omnino cures, neque deberi nobis eam vtilitatem diutius patiare, quã, cum in illo verè aureo libro diſperſam videamus, colligere tamen vix poſſumus, vel planè nullo modo poſſumus, locorum, vt ſcis, pænè innumerabilium difficili ſcientia impediti. bene collocabitur induſtria tua: & hunc ſibi comitem adiungi, ne ſolus eat per ora virûm Varro tuus æquo animo patietur. rogandus non es in tua laude, communi præſertim ſtudioſorum commodo coniuncta: tu, ſi de illa non laboras, hoc ſaltem commouere te debeat. quòd vtinam aut mihi cum hac mente pars aliqua doctrinæ tuæ, aut tibi mea mens, & planè incredibilis ad communicandam virtutem animi propenſio, cum iſta tam exquiſita, támque multiplici omnium pænè litterarum ſcientia contigiſſet. næ ego, quod ad me attinet, multa non ſinerem ignorari, quæ ſcire præclarum eſt, quæque in tenebris, niſi tu eruas, perpetuò iacebunt. nec tamen perſuadere mihi poſſum, te velle nobis tam iniquum eſſe, vt tantam doctrinam, ſi quid tibi accidat humanitus, (homines enim ſumus: nec ego mihi, nec tu tibi de vitæ diuturnitate præſtare quidquam poſſumus) exſtingui tecum velis. Quid ea, quæ chartis iam, & voluminibus explicaſti? cur diutius premis, optime Auguſtine? cur ex ingenij tui fontibus expleri noſtram ſitim non vis? ſed opinor, aliquando facies: & faueo libenter meæ ſpei, paullo minùs, quàm tuæ gloriæ: cui ſcio

me

me optime consulere, cum hæc ad te scribo. De me si quæris: vexamur oculorum anniuersario morbo: nec tamen labori parcimus: scribimus aliquid quotidie, aut legenti puero operam damus: aliquo fortasse valetudinis damno: sed nihil est tanti, vt à litterarum suauissima consuetudine seiungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, spectatæ iuuenis industriæ, & ingenio, vt probitate præstans, hîc est, erítque, vt video, in aliquot menses. imprimit suos Fastos cum commentariis, & interim adornat alia. sæpe litigat obscuris de rebus cum Sigonio nostro: sed vtriusque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoscendam veritatem iudicium facit, vt inter eos facilè conueniat. Sigonium de facie non nosti: eius tamen scripta non dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarant: humanitatis & studij erga te, tuíque similes testis ego sum: quem debes ipsum suo merito, præterea tuæ præconem eruditionis diligere. Vale. Venetiis.

EIDEM, Romam. 10

VBi te ad vrbem rediisse cognoui, vehementer sanè pro meo erga bonas litteras perpetuo ac singulari studio sum lætatus. te enim absente, silere mihi prorsus Romanæ musæ videbantur. scripseram ad te superioribus diebus, eásque litteras ad aulam noui Imperatoris miseram: quas acceperis, néc ne, cupio scire. appellabam te, quod iam promiseras, de Festo cum tuis correctionibus diuulgando. de quo nunc eo magis vrgeo, quia, nisi fallor, spatij plus habebis. aggressús ne sis, & quousque opus perduxeris, ac de perpolitione quid speres, si ad me scripseris, gratissimum facies. Vale. Venetiis.

BENEDICTO RHAMberto, rusticanti. 11

SVadebam, vt exires, quòd ægrotans, quantum esset in cæli mutatione, cognouissem: nunc idem angor, te profecto: neque me congressus, neque sermo cuiusquam iuuat: solus, vt in littore, oberro. qui etiam, etsi scio quàm sis prudens, & in omni re moderatus: tamen, vt est amor sollicitus, offensiones in te omnes timeo. commune omnium

mnium eſt, vt rure, veluti quandam viuendi licentiam na-
cti, liberiùs agamus. amabo te, mi Rhamberte, noli iſtam
conſuetudinem imitari: ſerua tuam veterem cõtinentiam.
& quoniam mihi, vt ſępe tecum locutus ſum, aduerſus non
diſſimilem deſtillationem præſens auxilium fuit exercita-
tio: te quoque ipſum, niſi fallor, hoc vno maximè ſenties al
leuari: ſi modò hoc tenebis, vt meridianum in ſolem ne te
committas, multo verò minus in ventum, qui ſit inclemen
tior. nam ſunt auræ quædam leues, quarũ ſpiritus non mo
dò non hominum generi noxius, ſed etiam vitalis: & ego,
has ſæpe vltrò ſecutus, ſenſi languentes in me vires earum
quaſi flabris excitari. Sed, ô Rhamberte, audi me, hoc veriſ-
ſimè monentem. nihil agis, niſi iucundè viuas. ſi vis te tibi
reſtituere, des te ad hilaritatem oportet, & ex animo tuo
diſpellas, ſi qua triſtium cogitationum reſidet nubecula.
Hanc eſſe præſtantiſſimam medicinam, vel potiùs vnam eſ
ſe medicinam, me quidem, ſuperioribus diebus eodẽ mor-
do laborantem, docuit euentus. quare te rogo, vt pro eo,
quanti ipſe tibi es, quantíque etiã nos apud te ſumus, quo-
rum ſalus in tua ſalute poſita eſt: des operam, vt veterem
morbum noua ratione cures, & aliquando iſtam turbam
medicorum malam in crucem iubeas abire: qui te pharma-
cis non ſolùm diuerſis, ſed etiam contrariis integrum iam
annum lacerant, dum latentem in obſcuro veritatem tuo
periculo quærunt. Vale. Venetiis. ∞ D XLIV. menſe Sept.

MARIO CORRADO,
Brundiſium. 12

DEbeo tibi, mi Corrade, tot iam nominibus, prorſus vt
non videam, quî ſoluendo eſſe poſſim. ſcripſiſti ad me
ſæpe: tantúm ne? ſunt alia: humaniſſimè, elegantiſſimè: lau-
des in me contuliſti eas, quas ſi agnoſcam, ipſe me nimium
videar amare. tibi tamen habeo gratias de iſta tam libera-
li, támque erga me prolixa voluntate: eámque ſi gratus, id
eſt, ſi vir bonus eſſe volo, vt certè volo, puto mihi eſſe in-
ter ſumma beneficia collocandam. itaque cùm te num-
quam viderim, fero tamen in oculis: &, quãquam habeas,
qui te talem diligant, quos neceſſe eſt eſſe quamplurimos:
ego tamen primas in amore partes appeto, ſecundis non
libenter acquieſco. non ſoleo blandus eſſe, nec auribus
dare,

dare, quod negari possit veritati. quare velim mihi credas affirmanti: neminem me tibi Latina in oratione anteponere, conferre admodum paucos. hoc ego ita iudico: nec tu meum iudicium in dubium reuocare debes, cùm mihi iam in epistolis tuis tantum in hoc genere tribueris. vnum doleo, tuam istam latere virtutem in extremo Italiæ angulo, neque in hac luce versari, vbi fructũ caperes eam laudem, quæ tibi debetur, iudicio, ac testimonio præstantium virorum. quòd si te cohortando possem adducere, vt de migratione cogitares: aggrederer, & in hanc rationem totus incumberem. verùm neque mihi de statu rerum tuarum constat: &, si cohortatione moueri potes, ipsa te res, nequaquã tibi, vt opinor, obscura, vel me tacẽte, debet incitare. Quod scire vis de meis antiquitatibus, hæc sunt. Liber nunc imprimitur de legibus: quem, cùm erit absolutus, curabo ad te perferendum. Edidi iam commentarium in orationem pro Sextio, & proximis diebus in epistolis ad Brutum, & ad Quinctum fratrem: quem tibi nunc vtrumque mitto. maiora vellem, & fortasse possem: verùm infirmitas corporis facit, vt labore debiliter: lippitudo autem, ne legere diutius liceat, aut scribere. magnam etiam mihi temporis partem eripiunt salutationes amicorum, magnam domestica negotia: sexcenta præterea, quæ me à studiis auellunt. sed feramus: humana sunt, nec præcipuè nostra, sed communia cum multis. tu me velim ames, &, si par pari referre vis, amore non vulgari. Vale. Venetiis.

FABIO STELLAE.

Brixiam. 13

CVm tu ad me, Fabi, quem de facie nondum nosti, adductus humanitate epistolam miseris tam elegantem, distinctam notis non amoris minùs, quàm ingenij: ferreus sim, nisi te, patrémque tuum sic amem, vt amare solemus ea, quæ nobis in vita prima sunt. sed quid, si me ipsum etiã vestra caussa plus amem? quid enim? cùm ego me à parente tuo, magni nominis viro, summis virtutibus ornato: diligi videam, à te verò etiam laudari, excellentis ingenij adolescente, optimè ad virtutem animato: non ipse mihi pluris sim? non gaudeam haberi à vobis, qualis esse semper

volui,

volui,&,vt eſſem,laboraui : ſed voluntati exitum reſpōdiſſe numquam duxi? Equidem, cùm natura ſum, tum valetudine, & morbo ſubtriſtis, nec ad hilaritatem facilè traducor: tuæ tamen litteræ, patríſque tui vix credas, quid animo meo iucunditatis inſtillarint, qua voluptate, qua lętitia perfuderint. itaque officij veſtri memoria ſuſtentor, eáque ſic fruor, vt beneficiis omnibus anteponam. quod vtinam adire ad vos, ac ſtudio veſtro ſatisfacere liceret. nihil eſſet optatius : & eſſet iter Paſtorio comite iucundius. verùm neſcio quo fato contigit, vt quo primùm huc die perueni, cum tota pænè familia cœperim ægrotare, vxor quidem grauiſſimè, nec dum valet: ego ſatis leuiter, ſic tamen, vt iaceam. corpori enim imbecillo quæuis incōmoditas vix ferenda. quamobrem, affectus morbo, à viribus infirmus, equo me non auderem commitere, vel placidiſſimè incedenti. lecticam, inquis, mittemus. hac equidem veherer commodiùs: ſed, mi Fabi, hoc genere deliciarum mei ordinis homines vti non ſolent: ad fortunatos pertinet: itaque differam per aliquot dies, quoad vires colligam, id eſt, quoad equo, aut etiam rheda liceat vti. equos quidem hic, quales infirmitas noſtri corporis requirit, id eſt, qui alterno greſſu crura molliter explicent, quos gradarios antiquitas appellabat, facilè poſſum inuenire : ſed inſolentiam huius cæli nonnihil metuo: rheda autem, vereor, ne ſucuſſu lædat. omnia tamen, vt video, moderabitur humanitas veſtra. Vale: & patri tuo, prȩſtanti viro, multam ſalutem meis verbis. Aſulæ.

EIDEM, *Brixiam*. 14

AGnoſco tuis in litteris, & patris tui, ſummi viri, ſingularem humanitatem, & Paſtorij noſtri hominis integerrimi, nec eloquentia minùs, quàm doctrina præſtantis, egregiam diſciplinam. & cùm ego te propter illos diligam: (eſt enim, vt ſcis, vterque mei, & ego item vtriuſque amantiſſimus) tum verò ad meam in illos beneuolentiam quæ ſumma eſt, nonnihil tamen tua cauſſa videtur accedere. Patet, atque elucet in epiſtola tua pudor ille, ingenuo dignus adoleſcente, qui maximè commendat ætatem: patet etiam, quo fit pudor amabilior, plúſque ſibi gratiæ conciliat ingenium. quæ perſpexeram equidē in te, ac laudaue

dauerām, quo tempore diuersatus Brixiæ sum: in ædibus vestris, exceptúsque, & cultus à parentibus tuis omni genere officij:sed nihil præstantius, nihil admirabilius, quàm laudis in adolescente perpetuitas. primùm enim lubrica ipsa ætas est, nec reperitur facilè, qui consistat: deinde, tenduntur sæpe bonis, quibus capiantur, insidię: & multa sunt ad deprauandum parata. improborum consilia, æqualium exempla. voluptatum illecebræ, hæ sunt illæ Syrtes, quibus incerto cursu nauigantes absorbentur: hæc illa saxa, quò salutis cum aperto discrimine impingitur. nec verò poëtas, cùm & hæc, & huius generis alia cecinerunt, simpliciter locutos, velim existimes. vtuntur similitudine rerum, quæ subiectæ sensibus sunt, vt animos erudiant, moribúsque nostris, ac famæ consulant. Itaque sapientem appellarunt eum, qui maris pericula, voragines, & scopulos, & dubiis agitata ventis loca vitauisset, atque illa perdendorum hominum auida monstra, virginũ facie simulata, prædulcíq; cantu blandientia contẽpsisset: quæ sunt omnes, mihi crede imagines humanæ vitæ: qua nullum est mare difficilius, & in qua, nisi rationis, quasi gubernaculo regamur, quàm facilè fluctuemus, quámque multa, & quàm grauia rei familiaris, existimationis, ac vitæ naufragia contingant, si te propter ætatem nondũ vsus docuit, disce à libris, vel disce à parente tuo, spectatæ sapientiæ viro, qui se ex hac tempestate tamquam in portum recepit sacrarum litterarum: quódque habet à foro, quod à publicis muneribus otij, totum id in te theologia libentissimè consumit. quẽ tu imitaris, vt audio, si minùs in studio doctrinæ, at in voluntate, in moribus vitǽque instituto. contemnere te aiunt, quæ ceteris ab adolescentibus cum voluptate fiunt: abhorrere à lusu, venatione, cursu, alea: leuia ducere hæc, inania, indecora, turpia: deditum esse litteris, vel quibus ad humanitatem informamur, vel quibus ad excellentem liberalium disciplinarum cognitionem aditus aperitur: maximè verò solitum ea meditari, & curare diligenter, quibus æternæ vitæ salus cõparatur. diuina sunt hæc munera, mi Fabi, non à nobis perfecta, aut elaborata, nec omnibus impertita. tibi contigit, vt ita sentires, & ita velles: habe gratiam Deo, qui te tantis in tenebris, atque erroribus præcipuo quodam lumine illustrauerit. aliis non idem contigit: mirari noli, neque caussam quære. abdita sunt, nec humanis compre-hen-

prehensibilia mentibus arcana cæli. stet illud modò, nihil vsquam fieri, nihil euenire aut insciente, aut nolente Deo: quæque ille vult, & quæ permittit, ea nequaquam reuocare ad nostrum iudicium debemus, neque recténe fiant, an secus, interpretari. Et omnino velim te, cùm de diuinis rebus cogitas, minuere opinionem scientiæ, demittere animum ac mentem, vnámque putare certissimam doctrinam, pietatem in Deum, aut beneuolentiam, & studium erga illos, qui nobis à Deo commendantur. Quæ non dubito, quin sæpe ita cogites, vt credas: nec te ita puto credere, vt re ipsa non præstes: cùm te omnes ita viuere confirment, vt à tuis moribus procul absit arrogantia. verumtamen, si tibi laudo id, quod amas, & quod amandum existimas, non à te gratiam ineo? non hæc tibi, licet parum necessaria, iucunda tamen commemoratio est? Sequitur illud. ipse mihi satisfacio. nam, quæ laudatio videtur, eadem si attendis, cohortandi etiam vim habet. quo genere, pro mea in te beneuolentia magnoperè delector. Atque etiam in huiusmodi sermones ego soleo libenter ingredi: quia, si nihil aliud, ipse mihi fructum fero, dum ea tracto, quibus amore summi boni, studióque incendor. Te autẽ, cùm hæc legis, lętari oportet vel tua caussa, qui tuum intelligas iudicium nostra sententia comprobari: vel mea, quem sentire tecum videas, & iisdem gradibus parare adscensum ad ea, quæ quanta sint, ex ea coniicitur, quòd ipsa tantùm spes tranquillitatem parit animis nostris, eósque nõ à malis modò, sed à malorum quoque metu vindicat. Macte igitur ista volũtate, & isto sensu. maturè vidisti, quis esset rectus ad gloriam cursus. sequere iudicium tuum: nec tamen contemnes nos, si quando hortamur: & ipse nos vicissim, vbi languemus, hortare. sic erit mutua gratia: sic amabimus etiam magis inter nos, mutuo beneficio prouocati. Vale. Venetiis. ∞ D LIIX.

IOANNI BAPTISTAE Pastorio. Brixiam. 15

EGo verò te, mi Pastori tua caussa dilexi semper. habes enim, quæ tibi amorem concilient, doctrinam & humanitatem. munera, quæ mittis, me tibi obstringunt magis, beneuolentiam in te meam augere non possunt.

quæ enim à virtute profecta ſit, non his tamquam adminiculis nititur, ſed conſiſtit ipſa per ſe, eóque iam proceſſit, vt ad ſummum perueniſſe videatur. præſta te mihi, obſecro, qualem adhuc cognoui, amantem mei, & in amicitia conſtantem. munus hoc erit omnium munerum præſtantiſſimum. quod ego, qui ſim mei erga te animi ipſe mihi conſcius, quaſi debitum exſpecto. Vale. Aſulæ.

VINCENTIO STELLAE.
Brixiam. 16

SVperioribus diebus, quo magis incitabar cupiditate veniendi ad te, viſendǽque vrbis, vt audio, pulcherrimæ, qui eſſem litteris & tuis, & filij tui, id eſt, vtriuſque tui amantiſſimè inuitatus: eo me reuocabat magis pudor meus, neque tàm, quid tua permitteret humanitas, quàm quatenus mihi per modeſtiam meam progredi liceret, cogitabam. ac ſæpe mecum ſic: An tu ad hominem, quem numquam allocutus? quem ne vidiſti quidem? adde: quem virum, quàm nobilem, quàm grauem, quàm diſtrictum magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura ſemper, nunc etiam valetudine impeditus, exquiſita quadam ratione & cura tuendus. Contendebam equidem cum animo meo: nec vici facilè, ſed vici tamen aliquando, & decreui omnino ad vos primo quoque tempore me conferre. vereor enim, dum valetudinis commodum exſpecto, & id ago, vt quas morbus ademit, vires colligam, in hiemem ne incidam, id eſt, in imbres, & frigora: quorum altero viæ corrumpuntur, alterum ſcis eſſe λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον. nam illud, in quo tibi fortaſſe, vel domeſticis tuis incommodare mea mollities, & paullo faſtidioſior in victu conſuetudo poteſt, id non ſpecto. aut enim exiguum quiddam erit, & feretur facilè: aut, ſi magnum, illuſtrabit benignitatem tuam. Statutum igitur de re: nec eſt, cur ſententiam mutem: videndum de ratione itineris: quam tu ad meam voluntatem, meúmque conſilium, quæ tua eſt humanitas, totam reiicis. ego autem nihil puto commodius, nihil aptius ad virium infirmitatem ſuſtentandam, quàm lecticula geſtari. ſed habet ſpecies illa, quod ad Fabium tuum ſcripſeram, quiddam nimis honorificum: nec ego is ſum, qui, quod ſuperat fortunam meam, eo libenter

benter vtar. verùm ignoſcetur valetudini: quam ſatis infirmam, atque imbecillam, concuſſus & vexatio facilè frangerēt. rheda quidem, qua mearum bene perita curationum ancilla cum filiola & puero vehatur, opus eſt. hæc ſi habebo, vel potiùs cùm habebo, (vis enim me à tua liberalitate omnia exſpectare) dabo me ſtatim in viam, & ea quidem ſpe, vt aliquem è cæli mutatione fructum capiam, maximum quidem ex tua humanitate, quam cantari ab omnibus audio. Vale. Aſulæ.

EIDEM, Brixiam. 17

QVod veritus ſum, fieri video, vt imbribus madeſcat humus, & puluis in lutum coacta vias impediat, ac turpi fœdet adſpectu. frigoris etiam acres morſus hoc triduo ſentire cœpimus. quæ cùm ſint iter habentibus incommoda: tum verò, maiora vt timeantur, hiemis propinquitas facit: vt mihi vel maturè, nulla interpoſita mora, veniendum ad vos, vel totum conſilium neceſſariò abiiciendum intelligam. febricula omnino tentamur quotidiana: ſed, opinor, decedet, cùm primùm ex hoc me domeſtico mærore ereptum ſtatuam in tuis ædibus, id eſt, in aliqua, vt ſpero, iucunditate, atque lætitia. iniurias autem cæli, lectica circummuniti, poſſumus contemnere. quamobrem, quod tuo commodo fiat, dabis negotium tuis, vt Saturni die, aut, qui ſequetur, proximo, vehicula perducant. Lecticario man detur, atque etiam aurigæ rhedam moderanti, ne quid approperent, niſi me iubente: & omnino rationem itineris ad meam voluntatem accommodēt. hoc tu, ſcio, Stella, vel me non ſcribente, mandaſſes. nihil enim te præterit, ob eximiā prudentiam: nihil porrò non vis amicorum tuorum cauſſa, ob humanitatem prudentiæ parem. Vale. Aſulæ.

* 18

EGo verò, comprimi à te mea cauſſa librum tuum, minimè volo. quin, ſi ad me refers, vt edas quamprimùm, ſuadeo: rogo etiam pro eo, quantus eſt amor in me tuus: quem non eſſe mediocrem, tuæ litteræ ſignificant. an ego ita ſim bonis artibus infenſus, vt induſtriæ tuę impedimenta opponā, & excellentis ingenij fructus, cùm bene maturi ſint, condi potiùs, ac domeſticos intra parietes aſſeruari, quàm in publicum efferri, & communicari cum omni-

bus velim? Illa de tuis hortis, & noſtris fontibus, eleganter à te, nec ſine ſale prolata ſunt. verùm agam tecum perliberaliter, atque hanc partem libenter diſſimulabo, tibíque totam largiar. in reliquis etiam habebo rationem amicitiæ noſtræ, nuper inſtitutæ, maiorem tamen fortaſſe veritatis. Tua ſcripta proximè edita doctrinam habent, & accuratam antiquitatis obſeruationem. itaque vigebunt omnibus, & laudabuntur. quòd ſi quid eſt, quod deſiderari poſſit: primùm id leue eſt, deinde, vt ſcis, non imminuit, ſed auget næuus in formoſo corpore pulchritudinem. Vale. Venetiis.

EIDEM, * 19

NOli officium litterarum à me requirere. numquam ſcripſiſti, quin reſcripſerim. quòd ſi contrà, quàm res eſt, videtur, alieno vitio fit: à me quidem prorſus abeſt culpa. De horologio quod iterum iam ſcribis, vincit pudorem meum humanitas tua. iam enim ſtatueram oneris tibi nihil imponere, publica explanandi iuris cura occupato, quotidie aliquid ſcribenti, vnde ad nos vtilitas, ad te ipſum gloria permanet. negotium amico dederam: & ille curaturum promiſerat: nec tamen biennio fidem ſoluit. quare accipio libenter, quod das. tu mihi, quod tuo commodo fiat, horologium Auguſtæ elaboratum, ego tibi, quantam ſcripſeris, pecuniam ſtatim curabo. quale velim, iam antea ſignificaui, factum elegãter, artificio non vulgari. Audieram, quæ dicuntur egregia, minoris triginta ſcutatis emi non ſolere. Hoc quidem eſſet nimium: nec rei familiaris ratio ferret: cui conſulere, quia copioſa non eſt, videor debere. porrò genus hoc ornamentorum ita ſoleo cupere, vt non inſaniam: cupio autem valetudinis, non libidinis cauſſa. cùm enim me ſatis triſtem natura finxerit, accerſenda extrinſecus iucunditas eſt, quam à me ipſo petere non poſſum: eóque magis, quòd plurimus in cubiculo ſum, affectus iam quadriennio per totam hiemem oculorum morbo, moleſto tamen potiùs, quàm acerbo. nolim igitur impenſam eſſe ſupra decem ſcutatos, aut omnino quindecim, eámque ita fieri, ſi horologium probetur oculis eruditis. itaque vide, cui negotium mandes. nam neque omnes intelligunt: & aliis alia probantur. ego formam, & artificium,

non materiam, cupio emere. De tuis Inſtitut. egi diligenter. hortatus ſum, lucri maximi ſpe propoſita. vbi ad preciũ ventum eſt, audire ſe negarunt. itaque tibi auctor ſum, cum iis tranſigas: quos faciles iam habuiſti, & in tuo merito ſatis, vt audio, liberales. Vale. Venetiis.

* 20

VOlfangum Vverter, cùm aliquot abhinc annis Patauij adoleſcens daret operam Bonamico, dilexi multis nominibus plurimum. nam, vt omittam, quod & in adſpectu ſpecies quædam index nobilitatis, & in ſermone, atque in moribus probitas elucebat: incenſus litterarum ſtudio colebat me, atque obſeruabat diligentiſſimè, ſic, vt in magna frequentia amicorum nemo tamen mihi eſſet illo charior, nemo iucundior. tueor illum amorem, &, quoad viuam, tuebor, eíque abſenti memoriam beneuolentiámque, quam debeo, fratribus præſentibus officia, quæ potero, accuratè, præſtabo. hoc cùm mea ſponte facturus eſſem, quãtum optime *, mihi acceſſiſſe voluntatis exiſtimas, quòd eos tu, vir inter maximos ſummus, & in exercenda virtute ſemper occupatus, commendandos mihi tuis litteris putaſti? nam, ſi quis eſt, qui de tuo ingenio, de doctrina, in primíſque de eloquentia bene & ſentiat, & loquatur: is ego ſum, planéque meos eò ſenſus libenter conferam, vt, qui tibi chari ſunt, eoſdem ego quoque diligam. Quare, ſi vis, da mihi ornandos atque amandos, qui ad nos veniunt, amicos tuos. officiis eos, ſi potero, ſin minùs, ſtudio certè & humanitate complectar. ac ne dubita futurum, vt, quo tu ſis apud me pondere, cùm intellexerint, gratias tibi, quòd eos tua commendatione ſis proſecutus, diligenter agant. Audio te quiddam pangere in Rhetoricos Ariſtotelis libros: quod, quale exſpecto. auguror futurum, præclarum ſcilicet, ac te dignum. vrge igitur, vt & communi vtilitati, & tuæ gloriæ conſulas. Vale.

EIDEM, * 21

NOs hic, optime * (ordiar à te triſti, quando lætæ non ſuppetunt) annum habemus peſtilentem, & pulcherrimam ciuitatem quotidianus deformat adſpectus mortuorum. furere iam cœpit morbus, & inſultat in omnes palam, ſine diſcrimine, qui antea repebat ſenſim, & laten-

ter, nec ferè quemquam, nisi obscuri loci, infimæque sortis attingebat. quare diuina sunt imploranda remedia: humana quàm iaceant, sæpe docuit euentus. Vobis rectè istic esse audio, perpetuóque sit opto, tum ab huiusmodi morbo, qui non modò priuatas domos exhaurit, verùm etiam vrbes deuastat, tum à cunctis discordiis, ac bellis & intestinis, & externis. Te verò florere omni laude, valere auctoritate, valere gratia, esse vnum, ad quem omnes confluant consilij auxiliíque caussa, nisi plurimum læter, malè sentiam de virtute, vnde tibi ista fluxerunt: malè etiam de me ipso, qui tuam vitæ rationem probaui quidem semper, secutus autem sum, quatenus licuit: licuit enim certè multo minùs, quàm volebam. vnum si addis, vt ingeniũ tuum quo nullum vidi præstantius, languere non sinas, & otij tui rationem constare velis, hoc est, vt aggrediaris ad scribendum illa præclara, quæ te audio tuis familiaribus esse pollicitum, aut, si iam habes instituta, perpolias, nobiscúmque, & cum posteritate communices. næ tu, *, omnium fortunam vincis, & solidam planè possides felicitatem. Equidem, quod ad me attinet, idem conor pro mea virili parte: & hæreo, quoad possum, in scribendo: sed mea ratio quàm non sit eadem, quæ tua, cognosce. Valetudine sum ea, quæ facilè in morbos incurrat, imbecilla prorsus, & incommoda: itaque sæpe in cursu institutorum meorum, cùm progredi maximè vellem, consistere sum coactus. Accedunt, quæ temporis haud exiguam partem auferunt, salutationes multæ multorum: in quibus videtur esse honor, & est omnino quædam species: sed valeat ambitio: odi omnia, quæ detrimentum studiis afferunt. Quid domestica? non enim tantùm à me pendent ij, qui meos intra parietes viuunt, vxor, liberi, familia: sed fratres quoque suas in me vno rationes habent sitas: vterque meis consiliis, alter etiam meis opibus, quantulæcumque sunt, nititur, ac sustentatur. Vides rerum mearum imaginem, vt in tabula depictam. nec tamen obrui me sino fluctibus molestiarum: sed enitor sæpe, & consequor interdum, vt ex omnibus curis, atque occupationibus emergam, méque saltem per aliquot horas in portum recipiam litterarum. quo si frui diutius liceret, in cælo essem: quia non licet, hortor te, cui otij satis est, ingenij verò, scientiæ, iudicij multo plus, quàm mihi, vt hæc omnia studiosorum ad vtilitatem conferas.

feras. quod si facies, gloriosum tibi erit ex ipsa re, quem video præstare posse maxima: ceteris non modò re, verùm etiam exemplo fructuosum. fortasse enim, te præeunte, alij quoquo modo poterunt, inuitati laude subsequentur. Ego meas antiquitates, etsi, vt ille ait, spissum opus est, aliquando tamen, vt spero, pertexam. Vale. Venetiis.

* 22

GRatæ mihi tuæ litteræ, gratissimus verò, qui te ad scribendum animus impulit. atque ego te antea diligebam: quòd, ingressum esse minimè vulgarem in viam litterarum, lóngéque per eam processisse, intelligerem: sed auxit amorem in te meum hæc, à me nunc minùs exspectata, eóque iucundior voluntatis erga me tuæ minimè dubia significatio. soleo enim amare in hominibus humanitatem haud paullo plus mehercule, quàm doctrinam. ac doleo factum esse antea, casu dicam, an voluntate tua? vt oriatur inter nos quibusdam ex opinionibus dissensio, iis tamen de rebus, quæ si dilucidè pateant, quod accidere potest vtroque nostrûm disputante, studiosis fortasse non-nihil in eo consuletur. id quod est in meis consiliis, & fuit semper antiquissimum. Nam, quod mea quædam improbas: si rectè sentis, habeo gratiam: errare possum, & corrigi volo. sin, vbi de meo sensu iudicas, tua te fallit opinio: ego tamen, quæ à studio veritatis culpa manat, libenter ad laudem conuerto. itaque, quod ad hanc partem spectat, nemo audiet me querentem: excusabo te potiùs, atq; etiam, quoad licebit, ornabo. Quod autem, quæ meis in scriptis non improbas, ea dissimulas, & in tuos commentarios, meo nomine prætermisso, quasi noua transfers, miratus sum, & requisiui paulisper in eo modestiã tuã. agam enim tecum liberè, sicuti natura mea postulat, & inter bonos viros æquum est. Illa de iudiciis extraordinariis, quæ te scribis edidisse, si dederis operam vt ad me perferantur, etsi ea discrepare significas à sententia mea, gratissima tamen erunt, & gaudeo te tam esse diligentem in meis scriptis peruolutandis, & occasionem mei admonendi, & corrigendi tam libenter quærere. sic enim intelligam, vbi corrigendi finem feceris, nimirum, quæ supererunt, à te omnia probari. vnum peto: sit conditio par: des

mihi, vt idem liceat per te, quod licere tibi per me volo. si quid ego de tuis itidem non probauero, noli grauiùs commoueri. iudicemus pariter, ego de te, tu de me, vtram in partem libet: amemus tamen inter nos, vt boni viri solent: &, si quid fortasse de iudicio, nihil tamen de beneuolentia detrahatur. Libros, quos petis, habeo nullos, Cicerone excepto. nec eius generis, nunc quidem, tibi quidquam polliceor. quæ verò ipse composuerim, paucis mensibus habebis, si valebo. commentarium in epistolas ad Quinctum fratrem, & librum de legibus Romanis: qui est antiquitatum mearum sextus. De Sextiana oratione, si scriptam contuleris cum impressa, quæque loca varia sunt, miseris, amabo te: ídque vt facias, rogo. Vale. Venetiis.

HIERONYMO FVRNArino. Rauennam. 23

VIdes me tibi satisfacere, &, quod olim petieras, id nunc tuæ memorem voluntatis, re præstare? non enim, vt solebam, plebeio sermone tecum ago, sed eo, quem in quadam epistola patricium appellasti, qui quàm tibi sit in deliciis, quantúmque in eo studij posueris, & industriæ, facilè ex ea ipsa epistola potui coniicere. verùm, quod ad me attinet, non ego meas litteras eius esse generis intelligo, vt ab homine patricio scriptæ videantur esse. quid enim habent, vt ita dicam, nobilitatis, quid splendoris aut in sententiis, aut in verbis? conor equidem, & huius me cupiditas laudis multos iam annos incitat: sed moratur rei difficultas, occupatio domestica, valetudinis infirmitas: scribo tamen assiduè, quantum licet, & quoquo modo licet. animos videlicet mihi facit, quod inter nos dictum sit, multorum inscitia: cum quibus interdum me confero non sine voluptate: sicuti cõtra, cùm in antiquitatem ipsam intueor, contemno me, planéque ipse mihi displiceo. vera enim illa fuit, suísque absoluta numeris eloquentia: nostra infantia est, mi Furnarine: nos balbi, nos elingues pænè sumus in Latina lingua. Sed quid ago? dum tecum suauissimè loquor, nulla certa re proposita: paginam, verbis vndique sua sponte confluentibus, impleui. erit igitur, quod initio scribere statueram, idem clausula mearum litterarum. Mitto ad te munusculum tenue, amoris tamen significa-

gnificationem in te mei, commentarios, à me nuper editos, in epiſtolas ad Brutum, & Quinctum fratrem: quos, cupio, diligenter legas. id ſi aſſequor à te, & à tui ſimilibus: honeſtabor, & gratia meis laboribus optima referetur. Vale. Venetiis.

LAEVINO TORRENTIO. Leodium. 24

MIrabar, cùm in tuis verbis tanta ſit humanitas, quæ tuo mehercule etiam elucet in vultu, cur deberi mihi tam diu paterere tuas litteras, quas, vbi Leodium peruenisſes, miſſurum ſtatim pollicitus eras. hāc admirationem, in qua moleſtiæ quiddam inerat, ſuſtulit, prorſus epiſtola tua, ſcripta ſanè elegantiſſimè: in qua cauſſam tui ſilentij confers in peregrinationē, & negotia. quòd ſi iam in otio conſediſti: exerce ingenium tuum præclaris in ſtudiis, non vt amicus tuus, qui nihil vmquam parit, cùm tamen parturiat ſemper, ſed vt edas aliquid, quo tuum nomen æterna cum laude coniunctum, ab hominum obliuione, omníque prorſus interitu vindices. Leodienſem Epiſcopum, de quo multi multa narrant, omnia præclara, ſummóque digna principe, ſi quid habebo artis, aut facultatis, ornabo laudibus: ſin, quod ſuſcipiam, præſtare non licebit: amabit ille tamen, vt opinor, voluntatem. tu me interim de meliore, vt ille inquit, nota commendabis, eiúſque in me beneuolentiam, ſi qua eſt, ea, qua apud illum vales, gratia fouebis. Vale, nóſque ſæpe litteris, ſi otium eſt, ſaluta. Venetiis.

SEBASTIANO LEONI Cordubenſi. Romam. 25

SOles in noſtris ſermonibus, humaniſſime Leo, quod mihi maximum eſt argumentum amoris tui, monere me, atque etiam rogare, vt pro tenuitate valetudinis meæ litteris vtar moderatiùs, & in ſtudio virtutis, quod difficillimum eſt, temperantiam adhibeam: amabiliter tu quidem, & officiosè admodū: ſed, hoc mihi perſuadere ſi vis, prius illud perſuadeas oportet, non magnoperè eſſe de gloria laborandum: inanes eſſe noſtras cogitationes, ſtulta con-

ſilia, quæ ad eam dirigantur. ad quam cauſſam non tu quidem vnquam tantam afferes eloquentiam, vt in re tam præſtanti mihi quidem probes modum eſſe ſeruandum. quamquam, quod ad rem attinet, tu quoque mecum ſentis, vel potiùs ego tecum. in litteris affirmas eſſe viuendum, & optandum in primis ſcientiæ cognitionem, ſed cum eo tamen, vt ſalutis ratio habeatur. obſecro te mi Leo, quid tu exiſtimas de iis, qui diuitias immoderatè appetunt? num errare videntur? certè. at ipſi aliter putant: itaque perſequuntur inſtitutum. quid de iis, qui honores ſitiunt? non dubito, quin hos quoque ſentias peccare. & peccant ſanè: timida eſt enim ambitio, ideóque miſera: neque tamen pauci ſunt, quos inficit hæc labes. ego & cum his intelligo me errare, & præterea cū multis: ſed diuerſa ratio eſt. illi eas res plus æquo appetunt, quas conſecuti, meliores numquam, deteriores etiam plerunque efficiuntur: ego in earum artium indagatione ſum nimius, (ſic enim ipſe exiſtimas) quarum cognitio euellit ex animis vitia, inſerit virtutes. itaque vides errorem aliorum cum turpitudine eſſe coniunctum, meum non modò non turpem, verùm etiam laudabilem. At morbis ſæpe tentamur. Primùm hoc quidem non eſt præter naturam: ars enim præſtare non poteſt, vt rectè ſemper valeamus: nam, ſi poſſet, ij, qui ſcientiā medicinæ tenent, ipſi numquā ægrotarent. deinde, eſt præclarum in maximis laborare: & quacumque re virtutem emas, paruo emas. non poſſe autem nos ad ea, quæ ſumma ſunt, ſine ſudore peruenire, indicat illud, quod poëtæ ne Herculi quidem Ioue nato, niſi maximis exantlatis laboribus, cælum dederunt. Te ipſum rogo, qui me mones, quem ego ſtudia doctrinæ video numquam intermittere: vllám ne voluptatem ea cum voluptate putas eſſe comparandam, qua legentes, aut ſcribentes afficimur? poteſt eſſe tanta ſuauitas, qua non maior ea ſit, quæ perfundit animos noſtros, earum rerum intelligentia fruentes, quæ ſunt ad bene beatéque viuendum neceſſariæ? Quòd ſi quis doctrinam contemnit: haud ſcio, quid iſte curet. negligit animum quo nihil poteſt eſſe præſtantius: ſe ipſe ignorat, quo nihil turpius: corpori ſeruit, ignauiæ deditus: quod eſt illi commune cum belluis: quibus id præcipuum, vt alantur, ventríque indulgeant, à natura tributum. itaque ſequar meum inſtitutum, neque te, mi

Leo, neque alios audiam, ſtudioſiſſimè monentes: quorum equidem amo voluntatem, iudicium tamen cogor paululum requirere, &, vt ipſe quoque erga vos amici partes, veſtro exemplo, ſuſcipiam: ſinite meam vocem in aures veſtras influere, quæ vobis artium ſtudia optimarum aſſiduè cantat: quæ veſtra vobis bona commemorat, eáque vt agnoſcatis, & quantum licet exerceatis, hortatur. cui ſi parebitis, fructum capietis eum, quem ipſi mihi, cùm meam reprehenditis in colenda virtute conſtantiam, ſtudetis eripere. Vale. Ex ædibus noſtris.

MARCO ANTONIO *Lombardino. Patauium.* 26

SCis, optime Lombardine, benignitatem à philoſophis, magis etiam à Chriſtianis hominibus laudari: rectè id quidem: nihil enim eſt, quod hominem æquè cum Deo coniungat: ſed illa cautio requiritur, vt adſit cum voluntate prudentia. theſauros plerunque videas in aliquem conferri ab iis, qui dominantur. quære cauſſam: laudabilem nullam reperies. quis igitur beneficium illud prædicabit, in quo neque meritum accipientis, neque iudicium dantis agnoſcitur? Equidem pro magnis opibus exiſtimo heſternam illam animi tui ſignificationem. quod enim ad me munus miſiſti, tum eſt ipſum per ſe gratum, quia pertinet ad ea commoda, ſine quibus imbecilla valetudine qui ſunt, ægrè ſuſtentantur: tum verò multo gratius, quia iudicij tui laude commendatur. niſi enim tibi meæ vitæ ratio, niſi ea, in quibus aſſiduè verſor, ſtudia probarentur: me tu certè, qui probitatem colis, qui doctrina ingenióque excellis, beneficio non afficeres. quando igitur ex iſta tua in me liberali voluntate, quid de meis moribus, quid de litteris ſentias, facilè poſſum coniicere: contemno Principum diuitias: beatus eſſe poſſum in tua beneuolentia: vnde honor, & decus, vnde præclara virtutis argumenta, vnde etiam commoda manabunt. quare conſerua mihi, ſi vis me felicem eſſe, tuum amorem, quem certè intelligas mihi deberi, ſi tibi, mea quæ ſint erga te ſtudia, liceat intueri. Illa verò quæ à tua benignitate proficiſcuntur, perſuade tibi, hoc potiſſimùm nomine, quia ſunt amoris argumenta, mihi eſſe chariſſima: neque ego te vmquam ex beneficio,

ficio, sed beneficium semper ex te ipso pendam. Librum de Magistratibus, quem petieras, habeo equidem absolutum, nondum tamen edendum: itaque comprimetur, vsque dum accuratè perpoliam. procœmium degustabis: quod ad te cum hac nocturna epistola statui mittere. Vale. Ex ædibus nostris, ante lucem.

PROOEMIVM LIBRI DE Magistratibus Romanis.

QVod in priuata domo paterfamilias, idem in ciuitate præstat lex. ille præcipit filiis, quid agant, & qua ratione agant: hæc iura ciuibus mandat, & ad pietatem, ad rectum spe præmiorum inuitat: à delicto, proposita pœna, deterret. quemadmodum autem rei priuatæ non hoc vno consulitur, si sit qui imperet: verùm illud præterea requiritur, vt imperanti domestici omnes pareant: sic in ciuitate, nisi legem aliquis tueatur, &, vt ei ciues, quasi parenti optimo filij audientes sint, potestate imperióque perficiat: non est in ipsa lege præsidij satis, optiméque ac laudabiliter viuendi præscripta norma negligitur. quo fit, vt tam legi necessarius videatur esse magistratus, quàm lex ipsa ciuitati. Ac mihi, hoc de genere consideranti, longè videtur optabilius esse, vt iniquæ legi præsit optimus magistratus, quàm vt improbus æquissimæ: nam, si summam potestatem cum optima mente coniungas: vir bonus in iure dicendo, præter æquabilitatem, & iustitiam, nihil spectabit: si quid erit in lege vitiosum, pro sua sapientia corriget: si quid ambiguum, in eam partem interpretabitur, quæ ad pietatem, ad communem ciuium vtilitatem, ad Reipub. salutem propensior esse videatur, sin autem, qui non optimè sunt à mente constituti, iis potestatem addas, & voluntatem viribus confirmes: legis vocem magistratus non exaudiet: quid maiores voluerint, sanxerint, seruarint, non attendet: ad suum arbitrium, suámque libidinem omnia reuocabit. quod cùm faciet, Reipub. quæ tota à iure, & æquitate pendet, non solùm facto, sed multo etiam magis exemplo nocebit. nam quia præeuntem sequi non difficile est: propterea, qui imitentur, quàm qui inueniant, plures non modò in Repub. administranda, verùm etiam in omni arte reperias. malè C. Cæsar, qui libertate

vi &

vi & armis oppressa, ea quæ omnium erant, possedit vnus: sed longè improbior, ac nequior L. Sylla, qui, vt auderet sperare Cæsar ea quæ consecutus est, exemplo suo perfecit. quòd si, qui legibus præfuerunt, tales fuissent, quales eos, qui leges ipsas condiderant, fuisse legimus: stetisset in suo gradu Respub. quæque artes in ciuitate libertatem auxerant, eædem facilè conseruassent. verùm in hominibus, non in legibus vitium fuit. primi omnium duo fratres è Sempronia familia, Tiberius & Caius Gracchi, malo publico eloquentes, & ingeniosi, serere inter ciues discordias cœperunt, infimæque plebis animos nouorũ commodorum in spem turbulentis concionibus excitare. qui etsi decreto senatus iusta vi oppressi, debitas eorum audaciæ pœnas exsoluerunt: tamen exitiosæ consuetudinis initium attulit ille dies, qui ciuili sanguine gladios primus infecit: quod enim non modò iustum, sed nec vsitatum antea fuerat, id postea ne nouum videretur, effectum est. itaque cùm aliquot pòst annis P. Sulpitius primùm, vt visus est, non pessimè animatus: deinde, siue ambitione inductus, siue iracundia concitatus, ab optima caussa desciuisset, eadémque ferè, quæ duo Gracchi, in tribunatu pleb. aut certè non dissimilia moliretur: facilè ad vim & ad cædes prolapsa res est: neque priùs amare quieuerunt, quàm ciuium magna parte trucidata, aut eiecta, vnius libido antiquis legibus par, atque etiam superior esse cœpit. quod neque tunc, neque postea contigisset, si, quàm sapientes in scribendis legibus maiores fuerant, tam in creandis magistratibus cauti posteri fuissent. nam, etsi non rectè geritur publica res, nisi præstantibus viris, acríque ac magno animo præditis committatur: tamen periculosa in primis hæc est, & lubrica sanè deliberatio: propterea quòd non languentibus in animis, sed in erectis mentibus, ac maximis ingeniis dominandi cupiditas exoritur. bonorum spe, fateor, ad labores, ad industriam, ad subeunda etiam pericula homines incitantur: sed in libera ciuitate est, quatenus cuique credatur: & in danda potestate si modus retinebitur, modus item in gerenda seruabitur. legitimis enim potestatibus, & moderatis imperiis alitur libertas: neque facilè quisquam vult, quod se posse desperat: &, qui tantum potest, quantum si consequatur, ceteri nihil possent, hic si malus est, potestate fit deterior: sin ita moribus exploratis, vt

tis,vt antea nihil neque fecerit indignum bono viro,neque voluerit, interdum tamen,vt humana mutantur,à rectis cogitationibus ad iniquas libidines traducitur:& peccat eo ipso, quia peccare permittitur vt possit. Quocirca patriam meam singulari sapientia institutam, ac diuino quodam consilio temperatam licet existimare: in qua neque magistratus iidem continuantur, quod est seruandæ ac diutissimè retinendæ Reip.vinculum firmissimũ: neque cuiquam tantum vni committitur, vt extraordinario iure elatus, libertati communíque otio moliri periculum possit.qua moderatione factum est,vt post annos ∞ C XXIV.(tot enim ab vrbe condita numerantur) non modo Resp.sit, verùm etiam ita sit,vt omnibus rebuspublicis,quæ nunc sunt,magnitudine opum:iis autem,quæ fuerunt, imperij diuturnitate antecellat. quæ quibus institutis, ac magistratibus vsa, ab humili,tenuíque principio ad tantam dignitatem,atque amplitudinem peruenerit: neque est hic narrandi locus,& hoc argumentum viri sapientissimi ita non modò copiosè, verùm etiam peritè ornatéque tractarunt, vt si quid velis adiungere,idem sit, ac si in Apellis aliqua perfectissima imagine,puta in Venere illa Coa elabores. Nobis Romana ciuitas proposita est. quæ quàm multas habuerit partes ad imitandum præclaras,ex eo patet,quòd ita bello ac pace viguit, vt illius vim & potentiam omnes reges populíque extimescerent, æquitatem & abstinentiam subiectæ vrbes nationésque diligerent. Formam senatus,quod in ea publicum consilium fuit,ordinem comitiorum, iura legum tribus libris exposuimus. Nunc de magistratibus,eorúmque potestate disputabimus:tum quia locus ipse admonet, (hoc enim legibus adiunctum, & tamquam adnexum videtur) tum etiam,quia Ciceronem,cui video in his libris,quos de Legibus conscripsit hunc ipsum ordinem placuisse, libenter imitamur.

CAESARI FERRANTIO.

Patauium. 27

EGo verò istum ergà me animum, istam, quæ significatur in epistola tua, beneuolentiam amplector libentissimè, & amo prorsus amore singulari. nam,vt omittam, quod ita postulat humanitas: tui te præterea mores, tua modestia, & maior iam ætate virtus egregiè commendat.

quæ

quæ cùm ipſa me mouent: tum verò in affinẽ tuum, Epiſcopum Sueſſanum, ſtudium eiuſmodi meum eſt, multis abhinc annis ex incredibili eius humanitate, doctrináque ſuſceptum, vt eos etiam, qui modò aliqua illum neceſſitudine attingunt, quóſque ille charos habet, complectatur. quo tu in numero vt eſſes, affinitate primùm, id eſt, naturæ quodam quaſi munere, tibi contigerat: poſtea verò cùm natura voluntatem, & cum voluntate ſtudia coniunxiſti, excolendis artibus iis, vnde fluxit honor, ac dignitas affinis tui, vnde eadem, ad te manabunt, ſi te illi, immò verò ſi te ipſe tibi quàm ſimillimum prębueris. quis enim tãtos proceſſus tam adoleſcens in philoſophia fecit, quantos illa tua in aula perilluſtri Cardinalis Eſtenſis celeberrima diſputatio, multis præſentibus, oſtendit? Qua tamen de laude ita te ſentire volo, vt maximam eſſe putes, ſi cum ætate tua conferatur: ſin res ipſa ſpectetur, longè ſtatuas maiorem eſſe poſſe, quódque viæ cõfeceris, id quidem eſſe multum, nec tamen tantum, quantum adhuc ſpatij ſuperſit. ſed, mihi crede, omnis in eo tuorum ſtudiorum ſita perfectio eſt, ſi, quemadmodum nunc id cogitas, & id, opinor, agis vnum, vt intelligas, humanæ res quantum aliis aliæ præſtent, ita, quantum infra diuinas humanæ prorſus cunctæ ſint, aliquando ſimul cogitabis. næ tu, Cæſar, ſi te ad hanc, quam ignorari à pleriſque video, præclaram diſciplinam contuleris, magiſtros habebis haud paullo meliores, quàm quibus nunc vteris, aut etiam per omnem vitam vti potes. exſtat ſanctiſſimorum virorum multis libris expreſſa doctrina, qua inſtruimur, & erudimur ad æternæ vitæ ſalutem. habes præterea domeſticum exemplum affinis tui, ſummi viri, cuius in vitam ſi inſpexeris, excitaberis ad omnem laudem: coles autem præcipuè veritatem, quam ille tuetur acerrimè, habuítque ſemper antiquiſſimam. neque verò impedio, quo minùs, vt cœpiſti, Marco Antonio Genuæ, & ſi cui præterea velis, operam des: eloquentiam quoque ſi adiunxeris, vt res graues & obſcuras ornatè ac ſplendidè tractare poſſis, minimè improbabo: ſed illa præſtantiora ſunt, quò te hortor, vt aliquam omnino transferas induſtriæ tuæ partem. De libris ad te miſſis, habeo gratiam humaniſſimo, & in primis erudito iuueni, Sebaſtiano Leoni, vtriuſque noſtrûm æquè familiari, qui mihi hanc inſtituendæ tecum amicitiæ

occaſio-

occaſionem obtulit: quam auidè arripui. iam enim incenderat me ſtudio tui, cùm de ingenio, de ſtudiis, denique de tua ad optimas res propenſa voluntate multa prædicaſſet. quòd ſi acciderit, in quo tibi opera mea vſui poſſit eſſe: id ſi ipſe intelligere potuero, mea ſponte ſuſcipiam. ſin ſecùs, à te admonitus efficiam, vt eſſe tuam apud me plurimi voluntatem intelligas. Vale. Venetiis.

VIDO LOLGIO.
Placentiam. 28

PAullo antè dederam ad te litteras, quas coniectura dierum putabam tibi iam eſſe redditas: hæ nunc alteræ conſequentur. Scripſi, te abſente me ceſſare in litteris, & omnino tuam operam, tuámque illam in meis rebus officioſiſſimam ſedulitatem vehementer requirere: ſed meum conſilium eſſe, te iſtinc ne priùs commoueres, quàm ego alicubi conſediſſem. id ego volebam ſcilicet inuitus, qui te ſocium & adminiſtrum meorum ſtudiorũ ſummè deſidero: ſed volebam tamen tui commodi cauſſa: primùm, quòd hanc equitandi iactationem, quæ me quidem delectat, tibi otij cupido, ſuſpicabar nõ placere: deinde, quòd, ſi accidiſſet, vt iſtas regiones peteremus, quod poſt balnea facturi videbamur: intelligam fore, vt adire commodiùs ad me poſſes interuallo minore. nunc audi, cur ſententiam mutauerim. Cardinali noſtro, cui nimium ſæpe calculus moleſtus eſt, multis iam remediis fruſtra tentatis accedere nunc ad aquas Lucenſes valetudinis cauſſa deliberatum eſt: nóſque, vt ſcis, idem cogitamus. iis aquis qui vti volunt, id maximè ſpectant, vt ſicco tempore vtantur. hæc eſt quaſi methodus quædam, quam ſeruantibus ſalubres dicuntur eſſe: permiſtæ cum imbribus pútreſcunt, graui periculo bibentium. nos porrò, ô Lolgi, qui didicimus à philoſophis, bonam valetudinem expetere ſapientis eſſe: valdè in hac quidem parte ſapimus, &, vt optimè valeamus, accuratè, quæcumque vires tuentur, aut augent, perſequimur: quæ poſſe videntur infirmare, ac minuere, declinamus. itaque ad balneorum medicinam prius non accedemus, quàm id & tutò, & ſalutariter fieri poſſe intelligamus. nunc quidem alienum tempus eſt. vides, quæ pluuiæ, quàm pænè hiemales dies. hæc dum ita ſe habent, nos

oppor-

opportunitatem exſpectantes, in his opidis, & villulis iucundè ſatis oberrabimus. quod quoniam quàm diuturnum ſit futurum, diuinare difficile eſt: & ego dum te careo, multis commoditatibus vnà careo, túque, vt ternis iam litteris ſignificare videris, non abes à me ſine moleſtia: mea cauſſa rogo, tua hortor, vt, quamquam nondum conſedimus, maturè tamen, niſi quid grauius impedit, reuertas. &, vt ſcias, quo me loco conuenire poſſis: Piſis ad Idus Iunias, & vltrà, vt opinor, aliquanto, ſed ad Idus Iunias certè commorabimur. Vale. Piſis.

HANNIBALI CARO.
Rauennam. 29

FOroliuienſibus malè ſit, qui te longius à me abſtrahūt. ſed iſtorum motus præfecti prudentia ſedabit, túque vt ſcribis, Rauennam breui recurres. ibi velim ne quid cauſſæ ſit, quo minus ad me quamprimùm. ego volebam ad te, ſed impediunt multa, maximè Ciceronis editio: cuius tempus aduentat, vel potiùs iam adeſt. itaque occupationum onere valdè premor. ſed mihi nulla res eſſe poteſt tanti, vt ab hoc ſcribendi officio diuellar. Nunc eſt, quod à te velim. Qui tibi has litteras attulit, eſt & mihi, & fratribus meis valdè familiaris. eius opera multis in rebus vſi ſumus egregiè fideli. cùm Rauennam venturus eſſet, quiddam vt exigeret, quod ibi habet in nominibus, petiit à me, vt ſe tibi commendarem. dixi, cùm cauſſam optimam haberet, commendatione eum non egere: tamen me eſſe facturum. Si quid me amas, Care, vel potiùs, quantum me amas, tantum hunc hominem adiuua. his temporibus cùm fides vbique ſit anguſtior: vereor, qui debent, ne non facilè diſſoluant. ſi res in iudicium venerit, noli pati, virum bonum, amicum meum, exhauriri longi temporis impenſa. beneficium non conferes in ingratum: memorem enim cognoui. ſed tu eum ne ſpectes: me vide, qui à te peto. mihi enim gratius facere nihil potes. nam etſi, quod ad nos attinet, ipſi quidem inter nos magis, quàm amamus, amare non poſſumus: tamen valdè laboro, in quo me ambitio quædam mouet, vt homines noſtram coniunctionem, tuámque in me beneuolentiam perſpiciant: quarum alteram vitæ æqualem fore,

alteram eiusmodi iam esse confido, vt nihil addi posse videatur. Vale. Venetiis.

EIDEM, Rauennam. 30

VIrum te duco, qui compedes illos frangere, & aliquando te in libertatem vindicare potueris. id quod ego, qui neruos ingenij tui bene cognitos haberem, prorsus ita fore sperabam. vt autem etiam cum Guidiccione, id est, cùm homine doctissimo, & ad tuam naturam aptissimo, tibi viuere liceret: hoc verò ne optare quidem vmquam sum ausus. quod quando accidit, beneuolentiæ in te meæ est, gratulari, quòd euenerit: prudentiæ autem tuæ nõ cõmittere, vt frustra euenisse videatur. Herum habes, Care: herum autem dico? cuius ea suauitas est, is in te amor, vt potiùs æqualis, potiùs germani fratris loco tibi sit: sed quoquo nomine appelletur, eum certè habes, qualem vis. Quare, quod mihi, aliorum arbitratu cùm viuebas, promittere solitus eras: id ego nunc, quando tui iuris es, non à te petam, sed exigam, vt operas Musis, iam diu à te, non sanè tua culpa, tamen prætermissas, eo, quicum es, permittente, atque etiam cohortante, reddas. sed ita proculdubio te esse facturũ, vel potiùs iam facere existimo. itaq; hoc ne monendus quidem es: illud autem etiam rogandus, vt ad nos quàm primùm venias, vt possim vrbanitatis tuæ sales ex interuallo regustare. pedibus, puto fore cõmodius: nam mari præ frigore obtorpueris. ô dulcem congressum! in quem ego, vix credas, quàm multa reseruem, quæ litteris commissa, eandem suauitatem non habent. Vale.

EIDEM, Rauennam. 31

FEstiuum Molsæ nostri poëma libenter legi, explanationem verò tuam libentissimè: & sum admiratus acumen ingenij tui summo iudicio coniunctum: quorum alterutrum non ita multis contingit, vtrumque verò paucissimis. Quod scire vis, quid alij sentiant: idem quod ego, nihil esse in illo genere perfectius. quo magis te hortor, vt hanc facultatem ad grauiora studia transferas, & aliquando te, ab istis occupationibus vindicatum, in litteras totum abdas. quod si maturè feceris, cerno iam animo, quantæ

tibi hoc conſilium laudi, quantæ nobis, qui te amamus, lætitiæ ſit futurum. memini, quid tu mihi te facturum eſſe dixeris: neque te arbitror oblitum, quid ego tibi in eam ſententiam reſponderim. Mi Care, induc animum, nullos præſtantiores eſſe fructus, quàm qui è virtute colliguntur. &, cùm hoc feceris, quod & facis, & feciſti ſemper: tum illud tecum exiſtimato, ac pro certo habeto, incredibilem eſſe exſpectationem, quam de te apud homines cõcitaſti: quam ſi ſuſtinere, ac tueri vis: contende, dum integrum eſt, omni ſtudio, vt ex hoc vitæ genere, in quod olim te non tuum iudicium, ſed vis quædam temporum, tamquam in aliquod piſtrinum detruſit, quàm primùm te eripias. quod quia tibi deliberatum eſſe mihi ſæpe oſtendiſti, non ero longior in te cohortando: tantùm hęc attigi amore impulſus, vt intelligeres, in ſummis meis occupationibus me tamen de tua laude cogitare. De Ardinghello neſcio quid atrocius eſt allatum: quod ego ſanè quàm pro eo ac debui, moleſtè tuli. hominem enim eruditum, & cùm tibi amiciſſimum, tum à nobis, vt viſus eſt, non alienum cognoui. velim, tu id ad me planiùs, quid fuerit, & vnde fuerit perſcribas. Vale.

EIDEM, Rauennam. 32

LItteris tuis, quas tu Idibus Quinctil. dederas, ego Nonis accepi, reſcripſeram, quomodo mihi tunc occupatiſſimo licuit: poſtea, cùm eas per otium in manus ſumpſiſſem, accuratiúſque perlegerem: ſenſi me quaſdam partes, quibus nunc ex interuallo reſpondeo, imprudentem omiſiſſe. quod etiam ſi ita non fuiſſet, ego tamen aliquam ſcribendi ſententiam alicunde arripuiſſem: non ſolùm, vt quaſi tecum loquerer, quo nihil facio libentius: ſed etiam vt tuas elicerem, quarum ſermo & purus in primis eſt, atque ornatus & humanitatis, ac beneuolentiæ notis maximè inſignis. vel quas menſe proximo dediſti, quàm amabiles, quanti conſilij, quàm multi officij? quod munus, quæ partes in iis à te ſunt hominis amantiſſimi, prudentiſſimi, diligentiſſimi prætermiſſæ? quàm accuratè, quàm diſtinctè, quàm peritè tuam de meis typis ſententiam explicaſti? quibus quidem typis, ſpero fore, vt emendatiſſimis vtar, quando ad te, & ad Thomam noſtrum miſſi ſunt: quorum

alterum in labore patientiſſimum, alterum in iudicio elegantiſſimum cognoui. Quod autem ita ſcribis, homines hoc animo eſſe, vt nihil à me niſi perfectum, abſolutúmque exſpectent: facis tu quidem officioſè, & peramanter, qui ad me excitandum aliorum quoque opiniones, & iudicia colligas: ſed hoc ipſum genus, quod perpoliri à me vis, vt perficiatur, in te eſt. Quare, quoniam ita caſus tulit, vt vnus ferè hoc tempore tantum mea cauſſa poſſes, quantum ego tua ſemper volui: etſi mei commodi, atque etiam honoris ratio poſtulare videtur, vt in te rogando pluribus verbis vtar: tamen id non faciam, ne maiorem deſiderij mei, quàm humanitatis tuæ rationem videar habuiſſe. De artifice autem confirmando, quoniam in hoc vides eſſe omnia, & me longinquum nihil poſſe intelligis, omnem curam tu ſuſcipias oportet: qui vt idem nobis ſit, qui antea fuit, facilè cum prudentia, tum commoditas illa tua præſtabit, quamquam non dubito, quin ipſe per ſe, vel ſine vllo artificio tuo, ad id, quod reliquum eſt, perſequendum ita, vt volumus, animatus ſit. profectò enim conſtantiæ rationem ſibi habendam ducet. ſed tamen, quoniam gloriæ magis ſtudio, quàm emolumenti cupiditate incenſus, ad opus eſt aggreſſus: ſubiicies tu quoque identidem in ſermone quaſi igniculos, vt vehementiùs inflammetur. Ficus tuas quod ais te in apertum referre velle, vt aliquando venales circumferantur, quæ quotidie ab omnibus, te inſciente, deguſtantur: ego verò vt id facias, magnoperè ſuadeo. Quòd autem meorum typorum exſpectationem nimis longam eſſe dicis, mihi quoque ita videtur: ídque cùm mea cauſſa, tum tua non mediocriter doleo. Figurarum opus, quòd te hortante ſum exorſus, texitur illud quidem diligenter, ſed vereor ne plus oneris ſuſceperimus, quàm quantum noſtra imbecillitas ſuſtinere poſſit. quod ſi ita erit, accurres, vt, parte aliqua nobis detracta, & in te tranſlata, releuemur. Sed amabo, quid ſibi vult, quod in tuarum litterarum clauſula poſuiſti? te, ſi quæ eſſent inter nos ad ſignificandum notæ, quiddam occultius fuiſſe ſcripturum. equidem, etſi quale ſit, videor mihi iam intelligere: tu tamen vt apertiùs declares, valdè velim. De mandatis meis, ea, quod tuo commodo fieri poſſit, ſi exhauries, per mihi gratum, pérque iucundum fuerit: ſed illud primo quoque tempore, de quo ſe Martellus tuus curaturum recepit: qui ſi ſtetit

ſi ſtetit promiſſis, reliqua ego à te exigo : ſin autem, quod pollicitus fuerat, nondum exſoluit : eum tu litteris appella. nam de ceteris non ita valdè vrgeo : ages cum licebit, vel pridicam etiam cùm libebit. in hoc autem niſi mihi quàm primùm ſatisfacis, prædico tibi, flagitatorem habebis acrem & permoleſtum. Vale, & amicis communibus ſalutem à me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO MAGIO. Romam. 33

PRofectò nihil tam accidit contra voluntatem, quod aliqua demum iucunditas non temperet. ſic ſunt humana. angebar animi, (quid enim diſſimulem?) tuis factum occupationibus, ne te complecterer diſcedentem : nunc idem gaudeo, eueniſſe quod nolebam : quando tu arrepta inde tui purgandi occaſione, litteras ad me miſiſti, officio primùm refertas, & humanitate ſingulari, deinde Latinè loquentes egregiè, ſic, vt eius vrbis, in quam te cum Aloyſio Mocenico præſtanti viro, Venetæ Reipub. legato, contuliſti, veterem eloquentiam redolere videantur. Quare cùm animo ſum lætatus erga me tuo, fuítque voluntatis ad me amandum propenſæ gratiſſima ſignificatio : tum verò ex iſta, quam adoleſcens admodum conſecutus es, Latinæ linguæ facultate, iſtóque quo te video florere, ingenio, tantum acceſſit ad lætitiam, quãtum ne conabor quidem verbis explicare, ſenſu ipſo vix, atque mente comprehendo. Atque equidem tibi eo etiam gratulabor magis, ſi tua bona noueris, id eſt, ſi &, quæ habes iam, ſtudio tueberis, &, quæ oſtenduntur, ac deferuntur à fortuna, magni facies: quantúmque in te erit, numquam dimittes. non enim, mihi credas, tanti eſſe tibi Roma debet, quia Roma eſt, quæ præſtantes olim viros tulit, imperij terminos cum Oceano coniunxit : quanti ob vnius hominis conſuetudinem cuius eſt humanitas doctrinæ par, doctrina verò, quæ poteſt eſſe maxima. is eſt Octauius meus : qui vrbem, à qua ceteri honeſtantur, ſua ipſe virtute nobilitat. Hunc tu virum nactus, cole, ſi ſapis: & pete tuam gloriam ex illius conſiliis: vtere quantum licet: & vt liceat plurimùm, exopta. ipſe te, ſi vacabit, numquam à ſuo congreſſu, nùmquam à ſermone excludet. commendatitiis ad eum litteris mini-

mè opus est,nec fert hominis humanitas: & tu illi,quod epistola tua significat, satis iam notus, fortasse etiam familiaris. Quod reliquum est, non te fugit illud : Magistratus virum indicat. itidem hæc legatio, qui sis, qui futurus aliquando,patefaciet. quamobrem incumbe ad laudem : amplectere virtutem:illa reiice,quæ bonis artibus, ac moribus aduersantur:quæ te sæpe in ista ætate, tuorum commodorum,tuæque tamquam hostes gloriæ, circumuenient, nec facilè, nisi prudentiam summam adhibueris, depellentur. Vale,& salutem dic meo nomine exquisitæ eloquentiæ viro, Iulio Pogiano, cuius tibi amicitiam, & consuetudinem valdè gratulor. Venetiis.

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII

LIBER TERTIVS.

HIPPOLYTO ESTENSI Cardinali. Ferrariam. I

VALDE me leuauit, in hac mea satis grauiter affecta valetudine, oratoris vestri, Hieronymi Faleti, viri præstantis oratio: qui cùm sermonem mihi, Ferrariæ tecum habitum, exposuisset, multáque, vt solet, de ingenio tuo singulari, de summa grauitate, ac sapientia, nonnulla etiam de tua nequaquam à me, vt audieram, aliena voluntate narrasset: cepi lætitiam,quantam aliquis ex insperata, exoptatáque re capere maximam possit: meásque statim esse partes duxi, vt ad te scriberem, agerémque gratias, quòd in eo loco, vnde mé depellere fortuna conaretur, tua me retineret humanitas. quo sanè mihi nihil optatius, nihil hoc tempore, cùm infirmus langueo, ad animum meum sustentandum opportunius potuit accidere. atque equidem

equidem ita ſtatuo, actum eſſe mecum miſerè prorſus, atq;
infeliciter, quòd meam ad te veniendi cupiditatem incre-
dibilem peſtilentia primùm, deinde morbus impedierit, &
in eo magnum ſtudia mea, meáſque res adiiſſe damnum:
quibus à te, pro tuo inſtituto, veteríque conſuetudine cō-
ſultum iri optimè pro certo exiſtimabam. quod quando
ita accidit, & quando me à tuo conuictu non mea volun-
tas, non iudicium, aut vlla mentis inconſtantia, ſed corpo-
ris imbecillitas, atque hæc anniuerſarij, ac pænè iam per-
petui morbi vis importuna ſeiūgit: peto à te, Princeps hu-
maniſſime, id ſaltem, quod in tua, non in fortunæ manu
ſitum eſt, tribuas, & largiare, vt beneuolentia mihi tua, &
quæ fuit antea, & quæ, ſi ad te iuiſſem, futura erat, eadem
conſeruetur. hoc ſi aſſequor, beatus hac vna re ſum: cete-
ra parui pendo. ea porrò mihi vt conſeruetur, ita poſtulo,
ſi me, qualis in aula tua fuiſſem, talem eſſe abſentem in-
tellexeris, id eſt, obſeruantem tui, tuáque in laude omni
ſtudio & cogitatione defixum. Quòd ſi quibuſdam litte-
ris animus à me tuus eſt offenſus: quòd in iis dicar minùs
fortaſſe, quàm decuit, de te, aut de tuis modeſtè locutus,
quod certè ſecus eſt: ſed ſi me tunc à mea conſuetudine
impetus quidam abduxiſſet iracundiæ: noſti pro tua ſa-
pientia ingenium humanum: magna vis doloris eſt: impel-
limur ſæpe longiùs, quàm ratio concedat: & facta quæ
ſunt, paullo pòſt infecta fruſtra cupimus. te tamen ita de-
cet ignoſcere dolori meo, ſi ex iuſta, vt ego arbitror, cauſſa
ſuſceptus eſt: ſin aliter tibi videtur, ignoſcere tamen debes,
vt eluceat magis in culpa humanitas: quæ ſi omni digna
Principe virtus eſt, te videtur Principe digniſſima, quem
ad omnem laudem natura genuit, diſciplina erudiuit, mul-
torum annorum conſuetudo aſſuefecit. Vale. Venetiis.

FRANCISCO MOLINO.
Patauium. 2

QVòd meas epiſtolas deſcripſeris, valdè te amo: & cu-
ſtodiri à te malo, quàm ad me mitti. Quod autem,
non eſſe tibi ſcriptionem illam infructuoſam, ſignificas:
prorſus non abnuo: verumtamen, quòd tibi hoc in genere
multo & plura, & meliora domi quotidie naſcantur, hoc
equidem nomine haud paullo magis tibi gratulor. quam

tu, si sapis, agnosce, & opta diuturnam occasionem. viuis cum excellente viro, adolescens, præstanti ingenio, optima valetudine: viuis Pataui), id est, in vrbe scientiarum laude celeberrima: quò, tanquam ad mercatum, virtutis cupiditate ita omnes confluunt, vt inanes redire turpissimum ducant. Plura non debeo. noui enim, ad quem: & hæc ipsa minimè necessaria videbam: sed obsequendum amori fuit in te meo, qui me tacitus, vt tecum de tua laude loquerer, hortabatur. Patri verò tuo, & optimè de me merito, & iis virtutibus, quæ nobilem virum decent, in primis ornato, quid est, quod à me deberi non intelligam? Exstabit igitur in te, si qua re potero studium meum: illum autem colam sensibus intimis in omni vita studiosissimè. Vale, & vt Mureti contubernio ac disciplina dignum te præstes, quanti tuam laudem facis, quæ mihi maximæ curę est, tantum enitere. Venetiis.

MARCO ANTONIO Mureto. Patauium.

3

BEasti me tuo iudicio: si modò plus est à te veritati, quàm amicitiæ tributum. quod ego, qui faueo meæ laudi, facilè mihi patiar persuaderi. sed, amabo te, vísne mihi legem illam diutius deberi? nescis, quàm sim studiosus huius generis monumentorum? describe aliquando: aut, si, stantem in media via describere, minùs honestum videtur, nec pudor tuus fortasse fert: da negotium homini diligenti, quando Achilles noster vel negat, vel certè prorsus agit eo modo, vt negare videatur. salutabis tamen eum meis verbis: cui certè fortunam opto, qualem si magister eius haberet, omnia bona, merenti pessimè, contingerent. Si quid peperit ingenium tuum, dignum pænè dixi vtroque nostrûm, sed si quid te ipso dignum, mitte: vt constes humanitati tuæ, atque etiam constantiæ: es enim pollicitus. Quid Molinus meus, flos omniũ leporũ, omniúmque virtutum? vt valet? iube eum saluere quàm potes humanissimè. Charta me deserit, vt vides, tecum suauissimè loquentem. Vale.

EIDEM,

EIDEM, *Patauium.* 4

VNam tragœdiam duobus ipſis diebus, cùm aſſiduè ſcripſerim, abſoluere non potui. meorum oculorum, vt video, res nõ eſt, ac ne digitorum quidem. quid? ego habeo tuos articulos? hui, quantum intereſt. reliqua igitur ad te reiicio. vinces me facilè celeritate: æquabis in diligentia, ſi volueris. finge operam te dare, cùm deſcribes, homini litterarum & prorſus ignaro, & prorſus cupido. finge, amico ſingulari; quem explere officiis, ſi liceat, optabile ſit. quamquam hoc non finges. nam cùm à domeſticis diſceſſi, nihil habeo te charius. verumtamē, hæc ſi tibi propoſueris, de quo rogandus non es: monere tantùm volui, nihil quidquã omittes in deſcribendo. habes, quam ego in me deſidero, mentis conſtantiam, pectoris firmitatem. hæc mihi morbi diuturnitas eripuit: quæ video eſſe in te, vtinámque diu videam, ἐν τῇ ἀκμῇ. habes oculos in legendo, manum in ſcribendo exercitatã: vacui verò tēporis quantum vis: & vis in rebus meis plurimũ: qui te ſæpe dixeris, profeſſúſque ſis ad meum arbitrium tua ſtudia conferre. nam, quod ad Gymnaſij curam attinet, nec dies inſtat publici muneris, &, ſi inſtaret, opera hæc bidui tota eſt, bidui inquam, tibi, nihilo longior: mea verò & diuturni temporis, & laboris eſſet non ferendi. ad hæc ſi acceſſerit voluntas, quæ mihi non venit in dubium, & inductio illa animi, quæ magnas res facilè conficit: negotiũ habeo abſolutum. ſerua, mi Murete, quod in te eſt, amicum tuum integellum: parce valetudini: noſtram imbecillitatem, tuorum officiorum ope ſuſtenta. ſcis, ἐμοῦ βλέποντος, quo amore, quo conſilio, quo etiam præſidio fortunæ tuæ nitantur. ὅτις ἐμεῦ ζῶντος: noſti reliqua. Hæc aliena manu ſcripſi, cùm paullulum languerem. tota enim ferè nocte, neſcio quo caſu, ſomnum oculis non vidi meis, aut vidi triſtium imaginum turba permiſtum. Tuum Euripidē remitto, vnáque meum, quem cupio ſimilem eſſe tui. Ex ædibus noſtris.

EIDEM, *Patauium.* 5

MOnſtri ſimile, Muretus non reſpondet: immemór ne noſtri? nefas credere: & hanc ſuſpicionem longè animus reſpuit. at occupatus? hoc fortaſſe verum. vllá ne

cursum amoris interrumpit occupatio: omitto iocum. Mi Murete, garrit sæpe amor: at tu siles: cùm tamen, vt opinor, ita me ames, vt fortasse nemo magis: quod certè facis mutuo. quòd si, quia legem illam describere per tua negotia non licet, ideo non scribis: rogo te, abiice istã curam. abrogentur potiùs omnes leges, quàm tuarum litterarum fructu diutius caream. nec tamen, detrahi multum de otio tuo mea caussa, volo. scio, tempus quàm vtiliter ponas. illa satis erunt: Mi Manuti, valemus: & valere te, valdè cupimus. τὰ ἠθικὰ sunt in manibus, cum Molino tuo, cum Sofiano sæpè sum: planè viuo. Hac sententia, sed aliis verbis, id est, elegãtissimis, quibus ipse abundas, si scripseris, satis planè cupiditati meæ, (quid enim dicam voluntati?) satis etiam officio tuo feceris. Video te exspectare aliquid de meo discessu. dies appropinquat, vel potiùs iam adest. iam, vt ille ait, sarcinulæ collectæ sunt omnes: nec ferè quod agam, superest. itaque Nonis Sept. cogitamus. Cum illo, qui mihi numquam placuit, impuro homine, si quid aduersus me, suscipe, vt ego in tuis iniuriis soleo, & sustine prælia. neruos enim habes. ille, nostram vicem, vlciscetur sua malefacta. nam inuidia rumpitur: & habet, quod intimis eum sensibus dies noctésque excruciet. nos laudabilia cogitemus, & ad præclara illa studia incumbamus: de isto ne meminerimus quidem, qui bonos omnes, hoc est, sui dissimiles, odit iniquissimè. Vale, & amicis nostris (sunt enim ferè communes) plurimam salutem. Venetiis.

Scriptis litteris, & iam obsignatis, hesternæ tuæ sunt allatæ, Græcè loquentes, non minùs argutè, quàm eleganter. quî possum paria paribus? si pergis, clamabo me circumueniri. mehercule non tam aquis vlli fontes, quàm ingenium tuum scatet Græcis & sententiis, & dictis. macte: extra iocum, amo te quotidie magis: quia tu scilicet ad perfectam virtutem quotidie accedis propiùs. Sed pauca de re. Vidésne quàm facilè tum ferantur, tum abrogentur leges? Vbi sunt, qui tribunitiam potestatem accusant? illa quidem, cum bona mente coniuncta, salutaris. Sed hæc ne nimium curemus. vtere fortuna tua. ego alias regiones specto, inuitus, nostri dissidij caussa: sed coniungemur animis, corporibus disiuncti. id est maximum, in maximo dolore, solatium. De Philopono, quia comes

futurus

futurus est itineris mei, velim ineas rationem, si eum hic reliquisti, vt ad me quàm primùm. colligo omnia, ne quid me moretur in discessu. non enim id agitur vnum, vt voluntati meæ, sed illud simul, vt fidei satisfiat.

EIDEM, *Patauium.* 6

TV vide, cui committas. ego enim binas tantùm accepi. prioribus respondi nudius tertius, meámque tibi de Bononiensi re non modò sententiam, verùm etiam voluntatem ostendi. his alteris, quę mihi redditæ sunt heri vesperi, si rem specto, rescribere nihil est necesse: sunt enim eiusdem argumenti: sin tuam voluntatem, quę quanta sit, ex tuis litteris apparet, sunt eadem iteranda. sic igitur faciam. Affirmo tibi Sigonium nostrum, si Bononiam ierit, præsénsque contenderit, certum futurum. habet auctoritatem, ex huius loci dignitate partam, mirè suis amplificatam scriptis, præsertim his postremis, insigni doctrina, iudicio, ingenio, diligentia refertis. studia Bononiensium ciuium facilè colliget. ciuitas enim est ad humanitatem nulla propensior. Accedit, quod aut petet solus, aut cum iis, quos neque nominis fama, neque verò, vt à nonnullis accepi, litterarum scientia magnopere commendat. Bargæus enim οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, conditionem illam certè non spectat. qui enim Pisis dominetur, & sua virtute, quam nouimus excellentem, & principis gratia, cuius in ditione natus est: quo consilio ad res nouas animum adiiciat? Ergo, si Bononiæ Sigonius: vides, quid sequatur. diis hominibúsque approbantibus in eius locum adscendes. quo mihi nihil esset optatius. nam speciem habet Bononiensis conditio maiorem, vt in gymnasio Italiæ celeberrimo: emolumenti certè haud paullo plus hic video futurum. atque etiam de dignitate videro. tractantur omnino litteræ splendidiùs in publicis gymnasiis, & docetur de loco superiore virtus maiore cum gloria: sed clarissimum Venetiarum nomen quasi luminibus obstruit Italicarum omnium ciuitatum: & hic ortum decus facilè manat, ac diffunditur per omnes gentes, propter huius vrbis communionem, & quasi societatem cum orbe terrarum vniuerso. Hic venit in mentem: Cur tu igitur migras? alia ratio est. ego vrbem linquo, non cum vrbe emolumentum: quin hoc augeo vehemen-

vehementer: illam prorſus amittere non videor, quia Romam ſpecto. Habes meam ſententiam, quod quidem ad te attinet. De Sigonio autem, quia nihil eſt tam amplũ, quod eius virtus non æquet, meam, vt opinor, diuinationem exitus non fallet, niſi ſi quid attulerit caſus, qualia fert hominum vita. De Molini noſtri valetudine, cùm reſcribes, adde verbum, ſi me amas. Vale. Venetiis, Nonis Septemb. quo me die diſcedere cogitantem noua res detinuit.

EIDEM, Patauium. 7

QVid homini non timendũm? cùm te, tam validum, iſtis lateribus, iſta ætate, nihil tale metuentem animus reliquerit. valdè me percuſſiſti tam graui nuncio, eóque magis, quòd ignorare te cauſſam ſcribis. nam tuendi tui quam rationem inibis, ſi te morbus inuaſit imprudentem? tuam continentiam narras. equidem ita credo. vnde igitur fluxit vitium? parce tibi in ſtudiis, mi Murete, pro eo quanti ipſe tibi es: aut, ſi te ipſe non diligis, quem omnes pænè diligunt, pro eo quanti ipſe apud te ſum: quem tu niſi magni facis, egregium ſimulandi tenes artificium. neſcis, modum eſſe retinendum in omni re? neſcis, virtutem nimis appetere, virtutem non eſſe? age igitur, iam te reſpice, ſi minùs antea: tibi conſule, & eam quære gloriam, quæ te viuentem oblectet, non quę diſcedentem è vita proſequatur. ita diũ iucundè viuam, vt acerbè nunc viuo, quia ſollicitus de te ſum. médicos habes doctrina ſingulari, quorum conſilio vti poſſis: cælo vteris clementiſſimo: in rebus tuis nihil, opinor, eſt incommodè. genus enim vitæ non honeſtum minùs, quàm vtile, delegiſti, & ſi te ſcio de re & lucro minimum laboraſſe, illa verò habuiſſe prima, quæ nec mihi poſtrema vmquam fuerunt, decus, & amicitias nobilium virorum. Hæc cùm ita ſint, modò paullo minùs mentem & paullo magis corpus exerceas, rectiſſimè tibi erit: nóſque tui peramantes, afficies maxima lætitia. quod auguror futurum: &, vt meam ſpem, quantum in te eſt, exitu confirmes, te ipſum tua, nec minùs mea cauſſa rogo. Kalen. April. omnino te, ſin id minùs, Catullum tuum exſpecto. diem vnum prorogari, è re mea non eſt. Vale.

8

EIDEM, Patauium.

PLanè non essequeris, vt video, quorsum illa de me Momo scripta sint à me. non enim id spectaui, tuam vt remorarer industriam, sed vt acuerem potiùs, atque incitarem. tu autem ita commotus es, ita mecum vehementer, ac pænè iracundè agis in epistola tua, vt vix tibi temperes, ac ne satis quidem, cùm velles, temperare potueris, quin aculeos etiam in me nonnullos emitteres. deinde quasi blandiris in extremo, verbis vtens amantissimis, atque honorificentissimis: cùm ea mihi tribuis, quæ si respuerem, ipse me non amarem. tanti enim mihi sum, quanti ab iis quibus ego plurimum tribuo, fieri me sentio. Ac putabam, mi Murete, meos tibi sensus bene cognitos omnes esse: quòd si paullulum à mente quandoque aberraret oratio, non esse facturum, vt eò mea verba detorqueres, quò neque meũ iudicium, neque nostrá iam pænè fraterna necessitudo ferret. quod quando secus video contingere, aberit posthac à meis litteris omnis ironia, aberit iocatio, quidquid denique eius esse generis intelligam, vt in vtramque partem flecti possit. de illo ne meminero quidem, si potero: hominem enim contemno: silentium quidem, quod potero, ipse mihi imponam. De Plauto videor tibi scilicet, quod aiunt, in alienã messem. sic enim illud interpretor, *A me, vt scis, efflagitabatur*. Tu verò, me perlubente, rem suscipies: si modò, quod contrà mihi videbare, animum induxisti, vt efflagitantibus breui satisfacias. verùm si præclaros de Finibus commentarios, ad exitum iam perductos, paucorum dierum studio perpolire non vis, & magno litterarum damno pateris iacere: quî sperem te aut velle hoc tempore noui aliquid ordiri, aut, si ordiaris, posse pertexere? magni negotij est, quantum otij res exigat, tuis occupationibus eripere: non minoris, à te ipso, vt velis, impetrare. facio tamen æquissimo animo, vt in te reiiciam, ac transferam hoc, quidquid oneris, aut laudis est. consulatur modò publicæ vtilitati. id, non modò à te, quem fero in oculis, sed si vel ab iis, quos & de facie, & de nomine prorsus ignoro præstabitur, æquè lætabor. Quare non solùm per me licet; verùm etiam si pateris, precibus tecum ago, vt ad emendandas, illustrandásque Plautinas comœdias tuam excellentem industriam conferas. vereor tamen, ne,

ne, quod ſummè cupio, id fruſtra rogem, atque exſpectem. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 9

REm tenes: optimè tres poëtæ coniungentur, ille, M. ANTONII MVRETI COMMENTARIO ILLVSTRATVS, reliqui duo, ſi rem ſuſcipis, quod ita liberaliter, ac benignè polliceris, vt à me non minorem verbis, quam re gratiam ineas, AB EODEM EMENDATI. quòd ſi, vt ſignificas, ad emendationes aliqua præterea fiet acceſſio: næ ego tunc verè mutuam inter nos eſſe beneuolentiam intelligam, ac velle te mecum officiis certare: in quo antea (dicendum eſt enim) potuit eſſe illuſtrior amor tuus. Confugies videlicet ad occupationes: ego ad illud: Nulla poteſt eſſe occupatio tanta, quæ amoris, & officij curſum debeat interrumpere. me ipſo quemquám ne tu magis impeditum à negotiis, diſtrictum à curis vmquam noſti? quis tamen amicorum (amicorum autem? immo verò etiam alienorum) negotia curat libentius? tua ſanè cauſſa noctis etiam partem cogitando ſæpe conſumpſi: cùm tamen corpuſculi tenuitas maximè quietem poſtularet. Sarcies igitur, ſi quid omiſſum: vel, ſi nihil, auge ſuperiora: quod certè potes, &, ſi meum in te animum ſpectas, etiam debes. Vale.

EIDEM, Patauium. 10

REmitto ſcholia, vt habeas corrigendi facultatem. quãquam eſt, cur addas potiùs, quàm mutes. quid enim? totús ne quartus liber ita mendoſus aut obſcurus eſt, nihil vt aſſequare, nihil ſcriptione dignum excogites? mihi non probabis, nec omnino cuiquam, tuum in Catullum præſtantem commentarium qui legerit. confice igitur, quantum quidem per te licet, licet autem tibi, quod, vt ego ſentio, quàm pauciſſimis. nos opus noſtrum intermiſimus tua cauſſa, tuum ipſe opus noſtra cauſſa vt vrgeas, atque abſoluas. nec dubito, quin, ſi adniti volueris, & quaſi cum ipſa re contendere, quod ego interdum ſoleo: magna ex parte præſtes id, quod præter opinionem meam, vt aliquid ἐκ τῶν ἀδυνάτων, abiecisti. De rebus tuis, quæ mihi me-

hi mehercule magnæ curæ ſunt, conſilium dies afferet: animus certè meus fluctuat: ita multa in vtramque partem occurrunt. placet conſtantia, ita, ſed ſi cum vtilitate coniungatur. vtilitatem porrò non lucro magis, quàm dignitate, metiamur. quod tu quoque videris ſignificare in illo loco, Vellem hîc paullo ἀτιμώτερον viuere liceret. Verũtamen, mi Murete, ſi quid agimus minùs interdum ſplendidè, contrà quàm nos præclara liberalium diſciplinarum ſtudia docent, excuſamur temporum iniquitate, & multorum exemplo: qui, cùm affluant iis rebus, quæ ſæpe à nobis fortunæ potiùs culpa, quàm noſtra deſiderantur, quotidie tamen aliquid vltra appetunt: quam meus magiſter Egnatius, ſi audires verba, ſummam ſtultitiam: ſi vitæ rationem ſpectares, planè ſingularem ſapientiam iudicabat. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. II

QVinctilis Kalendæ, quem tibi ego diem definieram, præteriere iam, vt vides. itaque, ſi quam ex meis litteris de perpoliendo Catullo tuo curam ſuſceperas, ea te libero. temporis enim coactus anguſtiis, mãdaui meis vt alia quædam prælo ſubiicerent. menſem, quod ad me attinet, vel integrũ, eóq; amplius, licet interponas. interim ad Terentium omnem tuam induſtriam, ſuadeo, conferas. noui omnino te laudis in ſtudio numquam languentem: ſed in hoc libro, qui maximè omnium verſatur inter manus, ipſe te debes incitare, & eo magis, quòd erit, qui editum ſtatim arripiat, ſyllabatímque omnia dimetiatur: admodum enim ſeuerè, ac ſtudioſè iudicat aliena: ſua verò premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbus etiam in ſe ipſum, miniméque indulgens. Ego accingor ad Plautum. nec deſperarem aliquid à me, ſi minùs ingenio, ſaltem diligentia, poſſe præſtari: ſed interpellant ſalutatores à mane ad veſperam, honeſti illi quidem, cupidi virtutis, officio & amore erga me, vt videntur, inçenſi: tamen interpellant. ſcis illa Ciceronis noſtri, ad Seboſi, Arriíque aduentum ingemiſcentis. Hui, vnúm ne ego Seboſum, vnum habeo Arrium? videlicet, ſexcentos: quibus, velim nolim, horæ dãdæ ſunt omnes. ex quo quantum moleſtiæ, quantum hauriam acerbitatis, ipſe, qui meam

meam consuetudinem, ac meos planè sensus tenes, facilè potes coniicere. nam rem familiarem, & si minimè abundo, iacere tamen æquo animo patior: studia verò mea negligere nullo modo possum. De tuo aduentu spem nonnullam inieceras: eam rursus extenuant postremæ tuæ litteræ. ego illud scilicet primùm, vt habeas rationem valetudinis: secundo loco, quod tuo commodo fieri possit, vt te nobis restituas, exopto. Quid Molinus noster, quid agit? quid autem ego hoc quæro? nimirum ille totos dies tecum, id est, in virtute totus est: nec tuam complexus doctrinam dimittit, iudicio adductus suo, meo consilio confirmatus. Vale.

Hæc ante lucem, cubans in lectulo, amanuensi meo, & iam meorum studiorum socio, dictaui, nobili adolescenti Cyprio, Herculi Podocatharo, qui cras Patauium cogitat, téque meo nomine salutabit. illa superiora familiari meo. Sebastiano Leoni, qui se fortè obtulerat, dictaueră inambulans, quòd eram paullo crùdior: nec ferè mea manu libenter vti soleo.

EIDEM, Patauium. 12

QVi mihi tuas attulit litteras, ei ego meam omnem operam, si qua in re vellet vti, atque omnino quidquid valeo, tua caussa detuli. visus est meam amicitiam plurimi facere, & à me, præter eam nihil expetere. quod illi facillimum fuit impetrare. nam cùm omnibus natura pateo: tum verò, qui à te diliguntur, amore meo numquam excludentur. Catulli quod apud te reliquum est, biduo si miseris, satis opportunè facies. deinde mihi orna duos comites eius, vtrumque dignum, vbi neruulos ingenij tui contendas. etiam illud mihi tribuis petenti: quod ante omnia, & vnum fortasse spectare te puto. cras, ad summum perendie tria Catulli folia mittam. Filiolum meum Hieronymum, nondum quinquennem, Aldo parem ingenio, valetudine firmiorem, mandare Epidaurum ad hominem eruditum, meíque peramantem, Paullum Bosium cogitabam. ibi moribus, & primis litteris imbuetur. nam ego me ad hæc humilia demittere nullo modo possim. Quid præterea? nihil scilicet: immo aliquid. Scribe, amabo te, mi Murete, vt instituisti, quàm sæpissime. mehercule, è summis,

mis,atque assiduis nõ modò negotiis, verùm etiam animi curis,tantùm in tuarum epistolarum elegantia, & suauitate conquiesco.atque etiam,dũ ipse ad te scribo,quia te mihi præsentem statuo, mutuúmque inter nos sermonẽ fingo,incredibili voluptate perfundor. Vale.Venetiis.Hercules meus, quia festus hodiernus dies est: abest. ideo hæc mea manu,decies interpellatus,exaraui.

EIDEM, Patauium. 13

AIs ne? Iannottus ita suasit? vix adducor, vt credam. tibi tamen cur non credam? ego mehercule, quod Iannottus probare videtur, id non solùm probo, verùm etiam mirificè cupio. quid enim mihi suauius tua consuetudine?qua nihil iucundius.tuo verò sermone quid vtilius? qui solet esse tum eruditus,ingeniíque notis adspersus,tum etiam beneuolentia refertus in me singulari. At, Ferrariensem conditionem vt acciperes, auctor fui. Id quidem (tu scis: facilè enim potuisti coniicere) valdè contra meam voluntatem:cui nihil potest esse molestius,quàm à te diuelli. Sed quid? an ego paterer tuam fidem in dubium vocari? qua maximè probitatis nititur opinio. Dixeras de Turulone,præstanti viro,non solùm animi, verùm etiã fortunæ bonis ornato: cuius mihi fuit,item vt esse debet, auctoritas grauissima: nec ausus sum repugnare: dedi manus. ἰτέον, conclusi.quòd si Iannottus,quem noui rerum agendarum vsu peritissimum,antiqui hominem officij,pollicetur sese impetraturum: suscipio,quod abieceram,cõsilium: nec iam amplius ἰτέον, sed hic, hic nimirum φιλοσοφητέον, ídque nobiscum, summa cum animi voluptate clamo. Ergo,quod iam institueram, obseruabo omnia, omni enitar studio,omnibus inseruiam. volo te bene spectare,me agẽte,bonis fauentibus, inuidis & obtrectatoribus imbecillis. Molino, parum abest, quin vehementer inuideam. quid ni? artem memoriæ tenenti.verumtamen impedit amor, à quo abesse solet inuidia: etiam ea spes,quod ille, quo eum bono alienus homo impertiuit,ciui suo homini amantissimo fortasse etiam bene merito, certè numquam denegabit. esset enim sui dissimillimus, id est, humanitatis expers.sin recusat: allegabo ad illum, quem? quem putas? te scilicet, cui debet omnia: si modò in virtute omnia po-

ſita ſunt. quam ille diſcit te magiſtro. καὶ σωῶτε δύ' ἐρχομένω, quid non impetremus? Vale.

EIDEM, *Patauium.* 14

PRofectò nihil eſt vberius amore in me tuo: nec amori cedit ingeniũ: itaque mea cauſſa & vis omnia, & idem facilè præſtas. quod cùm ita ſit, nimis tamen facerem impudenter, atque adeo neque ipſe te amarem, nec amore tuo dignus eſſem, ſi plus tibi oneris imponerem, quàm occupationes patiantur tuæ. Scholiis, quæ polliceris, contentus ero, quandoquidem video te commentariolo non vacare. tu modò, qui Catullum expolieris, da operam vt in Tibullo, & Propertio, qui locum illi proximum in elegantia verborum, atque in ſententiarum concinnitate obtinent, quàm ſimillimum tui te præbeas. ita tres pulcherrimi poëtæ, & ſine dubio inter Latinos in illo feſtiuo genere principes, veterem ſuum ſplendorem ereptum vetuſtate, atque hominum inſcitia, tuo maximè ſtudio recuperabũt. ego autem ipſe mihi gratulabor, & quodam modo gratias habebo, quia te ad hanc induſtriam excitauerim. nec deſinam eadem ratione de litteris, quando per humanitatem tuam licet, bene mereri, cum eo tamen, vt tibi, homini occupatiſſimo, ſtudioſorum vtilitatem, id eſt, tuam laudem verecundè commendem. Molino meo ſalutem: & ſimul age gratias de ſcriptis meis. Vale.

EIDEM, *Patauium.* 15

BInis iam litteris de Martello: nec tamen à te verbum. valdè te diſtentum eſſe oportet, qui tam longis diebus, tam pone tuas ædes habitantem alloqui non poſſis. at qua de re? primùm mea, deinde ea, in qua non vltra ſex aut ſeptem verba ſermonem continuare ſit neceſſe. quare, ſi te nimis vrſi, velim ignoſcas: tum, ſi per tuas occupationes licet, fruſtra ne vrſerim, efficias. quid? Molino noſtro negotium dederis: non recuſabit, noſtra vtriuſque cauſſa. in quo danda opera eſt, vt omnino reſponſum ab illo aliquod exprimatur. nam ex hominis diuturno ſilentio adductus ſum in ſuſpicionem, ne parum ſincerè mecum agat, & exactum neget, quod iam in vſum ſuum erogauerit.

gauerit. quod equidem cupio esse falsum, & me de amico peruetere scelestè suspicari. Nunc audi, quod tua magis interest. quamquam nihil ad te pertinet quod me quoque ipsum non attingat. nec te puto aliter esse animatum ergà me. verumtamen audi, quod certè non exspectas. Quęnam ei deberi à te putes euangelia, qui librum inuenerit antiquum, & illam aperuerit latebram, vbi, Caluier, illud sit aliquando deprehensum? equidem incessi omnibus lætitiis, vt ait ille. sedabuntur enim illæ turbæ, & comprimetur quidquid erat sermonis aduersus te dissipatum. quod ego & tua, & eorum, quos dilexi semper, caussa vehementer cupio. verùm primum quidque explicemus. nunc Tibullus instat, denuo prælo subiectus. is, &, qui sequitur, Propertius, absoluendi tibi sunt. deinde ad Terentium accingere. interim da operam, vt Bembi libro vti possis: cuius ope quin maculas eluas bene multas, & suos versibus numeros, aliena culpa perturbatos, restituas, etsi non dubito, tamen hortor, vt adhibeas diligentiam. cupio enim de te omnes bene sentire: cupio comprimi os paullo liberiùs loquentium, qui non modò te, verùm me quoque videntur ignorare, non sine caussa ea, quæ soleo, de tuo ingenio, ac iudicio prędicantem. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 16

PAullulum nunc quidem ego exorior: posteaquam mihi amanuensis meus, quem abduxerant aliena consilia, optans optanti restitutus est: cuius opera, & officio meis oculis, vel planè totius corporis valetudini consulitur egregiè. iam me labefactabat, iam nutare cogebat labor: stomachúmque deiicere quotidiani vel operis, vel officij scriptio necessaria cœperat. & is, quem Bononia exspectabam, differebat aduentum, vsque eò, vt venturus esset, néc ne, valdè iam suspicarer, atque subdiffiderem. qui si venerit, erit omnino aliquid, sed, vt arbitror, nihil ad Herculem: quem scis meam non modò orthographiam, totámque interpungendi, & distinguendi rationem tenere, verùm ita manum quoque, cùm velit, imitari, vt te ipsum, peritissimum litterarum mearum cognitorem, aliquando fefellerit. Scribe, inquis, vbi tantùm necesse est: ita scribes raró. Non ita est. possem studia mea, quæque habeo insti-

tuta, quæ multa ſunt,abiicere : litteris verò ſalutantium amicorum,aut aliquid à me poſtulantium, quatternis in die minimum,ſæpe octonis,& denis, non reſpondere quî poſſum ? vt omnino aut amittenda valetudo , aut humanitas deſerenda videatur. Quare locum habes gratulandi. Debes enim meis perinde commodis gaudere , ac tuis, magis etiam fortaſſe : quòd ego minùs , quàm tu, poſſum incommoda ſuſtinere. De Tibullo,ceſſator eſſe noli,etiam ſi tibi ego ceſſandi facultatem prolixè detulerim.eſt enim,vt ſcripſi antea , vnius præli opera , ne tibi crebra appellatione moleſti eſſemus , intermiſſa. Verùm iſtos ego quotidie poëtas , quos in manibus habes , amo vehementiús. cauſſam quęris ? quia tuas,amantiſſimè ac diſertiſſimè loquentes,eliciunt epiſtolas: quarum non modò ſuauitate, verùm etiam fructu aliquo,occaſione ſublata,carerem. quod cùm ita ſit,cupio tamen, atque etiam, ſi pateris, rogo,rationem habeas rerum mearum : quibus quo longior , eo grauius procraſtinatio damnum inferet. Vale. Ante ſolis ortum, albeſcente die. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 17

TV vide , cui credideris. nam ad me nulla dum perlata ſunt Catulli folia. quæ ſi periêre, damni factum eſt eo plus,quòd nec ad alia,quæ ſunt apud te,licet tranſilire. quãdoquidem ordo foliorum non ſeruatur , nec pagina paginæ, nec verſus verſui reſpondet. itaque magnam vtriuſque noſtrum cauſſa ſuſtineo moleſtiam:vereórque,ne,quod aliena culpa contractum eſt,nimis ego id grauiter luam. tota enim typographię ratio mutetur neceſſe eſt,niſi hæc,quę ne funditus interierint,magnoperè timeo, hodie folia recuperantur. quod vtinam ex hac difficultate, in quàm aliena vel ſocordia, vel perfidia coniectus ſum, tuæ me litteræ eripiant : quas ad meas heſternas cras exſpecto & ad has omnino perendie. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 18

SEdata iam tempeſtas omnis eſt , & nauigamus in portu. reddita mihi ſunt hac ipſa hora , quæ tu tribus antè diebus miſeras , quinque *Catulli folia* , delata priùs ad

eum,

eum,qui libros in Asulana tractat officina: hodie tãtum,vt
ipse asseuerat,an,vt ex litteris tuis oportuit,nudius tertius,
diuinare non possum. hoc certè video, per communes ta-
bellarios non esse missa : quorum fides in reddendo desi-
derari non solet. sed profectò fortuita multa : quibus per-
turbari,& fluctuare vitam hominum , necesse est : quæ ca-
uere consilio , aut ratione si liceat , bene cum multis age-
retur. penderet enim à prudentia felicitas . nunc æquè o-
mnibus occurrunt incommoda: vsquequaque casus,& for-
tuna dominatur. De filiolo meo , amabo te, quemadmo-
dum animo,sic lingua faueas, primùm amoris nostri,dein-
de ominis etiam caussa. auferet ille quidem omnem iucun
ditatem : & planè diuellar à me ipso : sed hoc tamen ante-
pono,nisi fallor, salutare consilium:&, vt ei consulatur , a-
nimum vinco. Quod iterum iam ad me Molini manu,gra
tulor,pænè etiam subinuideo. meus enim à me,nec,vt pu-
to,rediturus,Tiro discessit:quo consilio,de ipso cognosces.
cùm ad me retulisset : neque suasi , neque dissuasi : ne dis-
sentirem in hoc ab ipsius patruo , in illo autem à me ipso.
suasi etiam potiùs.contra voluntatem,inquies,& iudicium?
sic sum.auertere à me volui, quæ poterat exoriri, suspicio-
nem vtilitatis , & commodi mei. Clausula sit,quod initium
epistolæ fuit. Restitutus mihi videor , inuentis Catulli fo-
liis. tu quoque redi ad tuam tranquillitatem , nec institu-
tum omitte. Vale.

EIDEM, *Patauium.* 19

QVid? tu me putas hoc in genere acutissimum? fuit,
cùm ipse quoque mihi planè ita persuaderem : nunc
nihil minús. nam hoc toto biennio prorsus nihil
vidi:&,vt omittam cetera,meum illud tantarum vigiliarum
munus,non tibi venit in mentem,quàm miserè perierit? i-
taque, qui mihi ipse tam malè consuluerim , inuitus addu-
cor, vt alteri consilium dem. vides iacere bonas artes : illa
sordere, quæ præclara ducebantur. cuius maximè vitij cul-
pam sustinet eorum inscitia , qui putant scilicet in opibus
esse omnia, & fortunæ pedissequam esse virtutem : stultè:
nam illi & viuentes audiunt pessimè,verissimísque maledi-
ctis proscinduntur : &, vbi è vita discesserint,æterno silen-
tio damnati,apud omnem posteritatem ignorabuntur.nos

autem nunc quidem fruimur ſuauiſſima omnium, & iucundiſſima voluptate, quæ manat ex honeſtis cogitationibus, ac ſtudiis: nec erit, opinor, vlla, quæ noſtræ vitæ curſum definiat, dies. non in omni ætate decus, ac dignitatem pariet ea, quæ nunc, auri argentíque vis. ſuus cuique aliquando, pro animi ingeniíque præſtantia perſoluetur honos. interim viuamus nobis, ac litteris, ſeiuncti ab iis, quos nutu appello, id eſt, ab ipſa planè barbarie: ne quam ex eorum conuictu labem contrahamus. Munuſculum tuum non video cui deferas. inania tibi noſtra, mihi nec peregrina ſolida videntur: ſiquidem ipſe, quod iam ſignificaui, diu peregrinatus, oleum, & operam. Nobilitatem, & virtutem ſi quæris, eſt Bononiæ Camillus Palæottus, Mediolani Bartholomæus Capra, duo quauis laude, vt ego ſentio, excellentes viri. Capram numquam vidi, ſed hominum ſermone tanti facio, quanti ſi ille ſciat, ſtudio me, non dubito, quin mediocri complectatur, & in amicitiam planè intimam recipiat. Palæotto, quæ eſt hominis humanitas, vſus ſum, quàm diu Bononiæ fui, familiariſſimé. omnes in eo diſciplinæ ſunt nobili viro dignæ: morum autem elegantia, comitate, officio ſummus eſt. hi ſunt nobis ornandi, & diligendi: Craſſos quoſdam ac Midas numquam omnino noſtra meliores laudatione faciemus. quin ita deſipiũt, ita ipſi ſe ignorant, & ignorari ab omnibus putant, vt in ſinu ſibi gratulentur: quaſi ſint, quos eſſe fingimus, cùm nos ea ipſa, quæ deſideramus in illis, ad cohortandum, non ad laudandum, colligamus. Habes meam ſententiam, quos vites, quos deligas. nominare præterea multos poſſem: ſed incerta ratio eſt: & illi duo excellunt. Occurrit illud. ad ignotos, non facillima ὑπόθεσις. aliis, fateor: te quidem ab hac difficultate vindicat vbertas ingenij tui. Alterum eſt: ambitionis, aut etiam leuitatis cauenda ſuſpicio. Locus omnino aliquis calumniæ dabitur: ſed omniáne curanda? nimis miſera conditio. valeant iniqui: rectè ſentientes probabunt: nec nos ij ſumus, qui à multitudinis deprauato iudicio pendere debeamus. Vale.

EIDEM, Patauium. 20

MIhi verò, ita viuam, etiam atque etiam probatur. & cùm in quouis genere magnus omnino ſis, in hoc

maximè videris excellere.planè(vt omittam reliqua) ingenij ,cui quaſi quandam δεξιότητα ſum admiratus.ita concinnè, ita aptè,facili quodam ſententiarum nexu rem ducis, donec ad ipſum peruenias: in quo te,vbi ſcis hærere multos, citra omnem adulandi ſuſpicionem , ſumma explicas cum dignitate.Gratulor tibi de iſta facultate , & eo magis, quòd , ſi locis impertitur gloria , nouum decus accedit ad Italiam noſtram:in qua ſedem, auctore, atque auſpice me vno,ita locaſti, vt cogitare nihil prorſus de migratione videaris.nec verò ſecus debes. valdè enim ad litterarum elegantiam , planéque ad omnem humanitatem tibi profuit hoc cælum, è quo iam per quadriennium ſpiritum hauris. itaque noſter eris perpetuò, mi Murete , ſi gratus eſſe vis: quod profectò vis : ſoles enim hanc virtutem præter cæteros efferre.Tibulli principium mitte, vt cum epiſtola coniungatur. Scholia,non dubito te operam daturum, vt tua videantur,id eſt,lita luminibus ingenij,&,quantum res patitur,erudita. Vale.Venetiis.

EIDEM, Patauium. 21

GRæcos typos , meúmque de Syriano edendo conſilium probari tibi non mediocriter , ſignificas.ſic putaram:& in vtroque nunc mea tum opinio, tum voluntas, te approbante , qui mihi multorum inſtar es , magis , magíſque confirmatur. De Catulli clauſula,parùm commodè:ſed nihil, Mureto petente, recuſandum. Video te Propertium negligere , cùm ego me illis verbis , quæ ſunt in prima Catulli pagina , quaſi pedibus obſtrinxerim AB EODEM CORRECTI , SCHOLIISQVE ILLVSTRATI. Itaque nec integrum iam eſt : & , ſi ſit , cur tu poëtam elegantem , maximéque omnium Latinorum fabellarum varietate , hoc eſt , verè poëtica eruditione florentem , abiicias ? Etiam illud : oblitúsne es , ei te commentarium publicè eſſe pollicitum ? ſcholia ſaltem , ſi commentario non vacas : & vtrumque Torquato : aut , ſi vni vtrumque non vis , Propertium cui videbitur : inops enim ab amicis non es , ſed malim vtrumque Torquato , qui nobilitatem à patre,virtutem habet à ſe ipſo.Dices, tibi otium deeſſe. ſi hoc impedit , faciam, vt abundes. inibo enim rationem eiuſmodi,vt operæ meæ, quarum tibi moleſta nūc

celeritas eſt, gradu teſtudineo pergere videantur. Germano tuo cupio mehercule ſatisfacere: ſed aduerſantur multa, maximè peregrinitas, haud ſatis apta noſtris moribus, & ignoratio ſermonis Italici. meum tamen illi ſtudium nullo loco deerit, ſi monuerit: ſin ipſe aliquid videro, in quo liceat eius rationibus conſulere, aggrediar, &, quantum in me erit, perficiam. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 22

VEhementer mihi arriſere tua ſcholia, ſic inquam, vt ferè ſe commentario æquare videantur. perges igitur, diis bene iuuantibus. Cupio tuum Plinium: quem dare poteris amanuenſi meo: cui reditum patruus, nuper è Cypro aduectus, multis à me verbis impetrauit. Exſpecto reliqua, quod tuo tamen commodo fieri poſſit. nam, vt tuis conſuleretur ſtudiis, & cõmodis, ceſſare de duobus prælis vnum maluimus, quàm te nimis vrgeri. attamen rogo, des operam, ne longiùs ducatur. Vale.

EIDEM, Patauium. 23

O Mi Murete, quot me premunt onera, quibus angor curis. accedit imbecillitas valetudinis: quam, do equidem operam, vt omnino tuear, ac ſuſtentem: ſed vacillare interdum neceſſe eſt: ita multa incurrunt in nos, quæ nec vitare licet, nec ſumus ad ſuſtinendum pares. tu me, tuus amor, tua virtus multum leuat. quod ſpero perpetuum, nec, vt ait noſter, conſtantiæ cauſſa ſed voluntatis, ac iudicij. In erratis cur numeras Mæror, & Flamina? quorum alterum vetuſtas vniuerſa: alterum conſuetudo probat. etiam; Sæcula, tum ſcribebant. nam Varro in Etymologiis Varro non videtur: itaque & à Quinctiliano meritò ridetur. Exſpecto Tibulli folia, quæ ſuperſunt, & ſcholia. Vale.

EIDEM, Patauium. 24

MOlino dixeram, quæ tibi ſi narrauit, iteranda non ſunt: ſin omiſit, committenda litteris non videntur, nec tamen te diutius celabo: interim hoc vnum, quo fortaſſe

tasse contentus eris: ad alios potiùs, quàm ad te, pertinere, nec vllam omnino tuæ dignitatis, & existimationis partem attingere. Hic sermo increbuit, ex quadam tua, vt audio, ad Lambinum epistola, captum tibi iam esse de Ferrariensi conditione consilium. quod si ita est, magnoperè gaudeo, ac tibi Deum ea, quæ cogitas, vehementer cupio fortunare. sin autem hæc inania sunt, ac temerè iactata, æquè lætor: téque hortor pro mea in te beneuolentia singulari, vt habeas rationē in primis non modò tranquillitatis, verùm etiam constantiæ tuæ, velísque Patauinam commorationem esse quàm longissimam. ego tamen, quidquid egeris, meam non modò voluntatem, verùm etiam sententiam cum tua coniungam: sed vereor, quod minimè velim, ne quis, in te non rectè animatus, sermonis materiam nactus, leuitatem obiiciat. iam enim quiddam inaudiui. In Tibulli quartum, aueo scire, cur nihil volueris, nam posse te, certum est. nos opus intermisimus, donec à te plurima colligantur. scis consuetudinem præli. vrgebit te, quo tempore minùs exspectabis, & opprimet, nec opinantem. quare cum otio nostro tuum negotium metiri non debes, sed, cùm iacere nos videmur, ipse nihilo minùs ad industriam excitari. Amicus ille tuus, cuius ingenium, vt in adolescente, laudabamus, detulit quædam ad *, quæ, si ille vera putasset, incenderetur aduersus me, & institutam amicitiam, quam spero fore diuturnam, abrumperet. te vnum testor, quid ego de illius doctrina, atque ingenio & sentiam, & sæpe prædicarim. ille tamen simiolus longè aliter: vel quòd est, vt multi, infensus Italico nomini: vel quod natura improbus, qui fingat ea de me, quæ repugnant penitus iudicio meo, atque etiam naturæ: cúmque ornatus à me sit, detrahere tamen de mea laude conetur. nec tamen est nihil, quod ad te ipsum pertineat. quæ, quia sunt iniusta, contemnes, vt ego, quæ sunt falsa. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 25

CVm antea, multis mihi declaratam argumentis, tuam prudentiam valdè probaui: tum verò, lectis tuis litteris, laudaui te, vt hominem consilio præditum excellenti, atque etiam, vt virum bonum, qui nihil antefert ho-

nesto,suǽque maximè fidei, vel cum rei familiaris ingenti iactura, sibi esse habendam rationem existimat. Opima tibi deferebatur, admodúmque honorifica conditio, auidè à multis, & ambitiosè petita.nihil occurrebat contrà, quin accipienda videretur. tu tamen reiicis: & facis, meo iudicio,sapienter: primùm,quia tueris officium, qui Cardinali Estensi iam promiseris: deinde, quia ne sic quidem tuam vtilitatem deseris. quis enim illo ad liberalitatem propensior? quis paratior à fortunæ bonis? habes igitur in eodem cum voluntate rem.nec tu is es,in quem aliquid indignè conferatur:atque etiam, quo maior, ac præstantior adesse, ac se tibi offerre videtur occasio, cum summo Principi,singulari viro,tuam operam dices: eo tuam acues, atque excitabis industriam diligentiùs, vt ipse te vincas, & beneuolentiã Cardinalis eximij omni tibi ratione concilies. in qua vna si tuæ vitæ quasi tabernaculum constitues,& ita perpetuò senties: ô te felicem, Murete,nec iam amplius à fortuna pendentem, quæ tui similes sæpe iactat arbitrio suo. Nunc ego quidem à te fructus tuorum studiorum vberrimos, de quibus me sæpe prædicantem audiere multi, non solum exspectabo, verùm etiam exigam.quamquam tu mea certè monita nõ exspectabis. noui enim tuos sensus hac in re cum meis optimè congruentes, vt eam denique esse vitam ducas, quæ viuitur in studiis, cetera inania, speciosa multa, plerunque tamen falsa. Interim fruere tecum ipse, & quod aiunt, in sinu gaude tantæ felicitatis exspectatione: quam æqualem video fore vitæ tuæ,ipso viuente, qui te exspectat:quem debes, vel si tibi Crœsi opes ostendantur, vnum sequi, & vnum ornare tuis studiis,vel potius ex ipso tui ornandi, atque illustrandi capere argumentum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 26

LAborabam vehementer de amico nostro: nunc animum meum constituit, aliquo interdum, vt verè dicam, metu fluctuantem, epistola tua. atque ad metum accedebat indignatio. quid? virtutíne deerit ornamentum? aut etiam locus, vbi consistat? tantáne est temporum iniquitas, & hominum in suis bonis ignoratio? hæc ego quãdoque mecum:nunc vacuus cura iã sum,& ex eo,quod signifi-

ſignificas, vt in exoptata fortuna triumpho. velim igitur ei meo nomine graturleris. Tuos verſus, tua fretus humanitate, iam promiſeram. eos exſpectabo, minima, ſi fieri poteſt, interpoſita mora. nec tu velim me diuturna exſpectatione ducas. Illa ad illos, qui te numquam amarunt, quos malè ſcis audire ſuo merito, cur non transferas ad alios? equidem ſuadeo. quòd ſi tenerem ὑπόθεσιν: facilè dicerem, ad quem. me à luſibus, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐρωτικῶν, planè reuocat non ſolùm natura mea, ſed ætas etiam, ſenectuti propior, quàm adoleſcentiæ. itaque, ſi quid ad me ſcribes, remoue, amabo te, omnia, quæ dilexiſſe Plato videtur, ἀφροδίσια. Intelligis, opinor, quid ſignificem: &, quod ſignifico petere me, vel cupere etiam, ſi me putas ingenium tuum noſſe, exiſtimabis. De beneuolentia tua, etſi numquam dubitaui, ex te tamen ipſo ea, quæ opto, libentiſſime audio. quamquam ad ſtudium in te meum nihil addit ſtudij tui commemoratio. non enim te amare cœpi, vt ipſe me amares, ſed quòd amabilem ipſum eſſe duxi multis nominibus: quæ tibi ipſe ne exponam, non modò meus, verùm etiam tuus pudor impedit. Iactura te mouet rei familiaris in diſceſſu repentino. noli laborare: lucrum erit in damno: ſi ſpectas eum, qui te excipiet, præſtantem virum, erga tui ſimiles optimè animatum, cuius egregiam voluntatem non diſſimilis fortuna comitatur. ſarciet igitur ille, ſi quid ob ſubitam migrationem damni facies: &, vt ſpero, tuum te conſilium quotidie magis oblectabit. Polam video te abieciſſe, & lætor mehercule tua cauſſa. verumtamen, ſi quando opus erit, ſeceſſum illum non contemnes: vt habeas tu quoque exemplo Africani, & Lælij, tuum Lucrinum, cuius in littore, neglectis Regum theſauris, omni prorſus ambitione ſolutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare poſſis: eóque lætiùs, ſi me tibi tantæ comitem voluptatis Deus obtulerit. Verùm hæc, vt quidem noſtræ nunc vtriuſque res habent, inania: quæ tamen, ſi perfectè ſaperemus, omnium fortaſſe prima. Sed vides me tecum garrire? captum voluptate ſermonis, dum te quaſi præſentem alloquor, & vtor manu eius adoleſcentis, quem iure Latij donatum, Cretenſibus ademptum, affirmo tibi dignũ aliquando fore noſtro contubernio. quod quidem ſtudioſè agit, tuo maximè exemplo incitatus. etſi non te noſtra domus, ſed tua te induſtria, tuum nobilita-

nobilitauit ingenium. Libri aliquando exierunt, quos ad te mitto, iuuenis optimi, & insigniter eruditi, Onuphrij Panuinij. non dubito, cùm legeris, quin meũ de illius præstanti virtute testimonium confirmes. habet alia in manibus, vnde fructum studiosi capere vel maximum possint. quæ vt edat maturiùs, otium illi exoptare, qui rerum nobilium scientiam appetunt, omnes debent. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 27

VIx credas, quàm non facilè mea manu litteras conficiam, & quàm facilè, cùm vtor amanuensi, fluat oratio. itaque scripsi ad Seuerum laboriosè, quòd inambulans, vt antea solebam, minimo negotio dictassem. discessus ille meus, magnorum index malorum, vt ab amicis tunc, falsa coniectura ductis, putabatur, familiares meos, quorum vti opera consueueram, Podocatharum, Fasinardum, postremò etiam Nicolaum Cretensem mihi ademit. filium habeo, sed puerum adhuc, & imbecillo corpore, & occupatum satis domestica cura. itaque posthac, nisi quid occurrat grauius, per quàm raro, & quàm breuissimè scribam. venio ad litteras tuas. Reuersus è Foro Iulij, quò exieram non tam negotij, quàm valetudinis caussa, reperi librum tuum Variarum lectionum, quem apud Sixtum Medicen, communem amicum, excellentem virum, reliqueras. noli exspectare iudicium meum. malo enim te ab aliis, quid de tuis studiis, quid de ingenio existimem, quàm à me ipso cognoscere. vnum tamen illud non minùs verè, quàm libenter dicam, nihil me adhuc in hoc genere legisse ornatius, nihil eruditius. Quod autem quibusdam in locis & à me dissentis, & egregiis idem laudibus me ad cælum tollis: parciùs vtrumque vellem: sic enim vtrumque fortasse veriùs: ago tamen gratias, quòd publicam vtilitatem rebus omnibus anteponas, quam ego antea consuetudinem, acceptam à patre, seruaui mea sponte, & seruabo posthac, tuo inuitatus exemplo, diligentiús. De nummis, cùm lubebit, atque adeo vt lubebit. vrgeri enim eum, quicum tibi vsus intercedat, ne si quidem ipse velis, facilè permitterem. Dionysius paullo seriùs, quàm putaueram, absoluetur. moram inieçit commissa inter operas rixa, absente me. neque tamen hac satis leui, sed aliis adductus caussis,

caussis,quæ ponderis longè plus habebant,pęnè totum cōsilium abieceram.nunc, te hortante, ac monente etiam vt celeriter,quid agam?quid autem,nisi quod ipse cupis?quod certè mea caussa cupis. vrgebo igitur pro virili,nec impensæ parcetur,aut labori.De Gallorum Rege, dolui sanè grauiter dolorem vestrum : sed humana quæ sunt, humaniter ferenda.nec vobis doctrinæ remedia,nec ea,quę sumuntur à rerum vsu,deesse possunt: & tu mihi miranda narrasti de Cardinalis pietate in Deum:quo ille se,vósque omnes prę-sidio aduersus iniquitatem fortunæ præclarè tuebitur. Vale. Venetiis.

IOANNI BAPTISTAE Rhamnusio, Xuirum consilij à secretis. Venetias. 28

CVm à nobilibus viris,in hæc loca vel animi,vel negotij caussa confluentibus,dignitatem illam, quæ maxima est in nostra ciuitate, vt arcanis præesses præstantissimi Xuirum Consilij, summo omnium consensu tibi esse delatam accepissem:magnoperè sum lætatus,tum pro ea,quę olim inter te, ac parentem meum mutua semper fuit beneuolentia, tum pro mea in te vetere obseruantia, orta primum à meo de tuis virtutibus iudicio, deinde à te multis, ac variis, vt tempora tulerunt, erga me, meósque officiis vehementer aucta. atque ego meam tibi pænè incredibilem lætitiam,ex honore tuo susceptam, statim litteris declarassem, nisi, autumno iam exeunte, breui futurum sperassem,vt, in vrbem reuersus, præsens præsenti gratularer, neque solùm ex oratione, sed ex vultu, & oculis, qui sunt indices animi, de meo in te studio, intimóque sensu iudicares.hac egò me non multorum dierum exspectatione cùm sustinerem, ecce tibi amicorum litteræ, ecce nuncij, proximis comitiis tulisse te fructum anteactæ vitæ omnis, tot peregrinationum, quas in Galliam, ad Heluetios,Romam,etiam ad hostes armis infestos Reipub.caussa suscepisti,tot consiliorum,quæ à te fluxerunt ad augendam,quantum in te fuit,patriæ dignitatem.cùm enim longo pòst interuallo in eum locum rediisses, vnde magistratuum designatorum nomina recitantur: consurrexit senatus vniuersus, ex tuo conspectu mirifica voluptate perfusus. quæ tum animorum omnium perspicua significa-

tio

tio ita te commouit, vt illico magna vis lacrumarum exciderit, intuenti beneuolentiam tuorum ciuium, quos in omni ætate dilexeras, quibus iam inde à prima adoleſcentia, parentis tui, ſummi viri, exemplo omnibus officiis inſeruieras, nulla tibi præterquam amoris, præmiorum ſpe propoſita. Fuit igitur eo die mutuum, & æquale gaudium, ſenatus primùm, vbi tuam ſibi vocem, claram pariter, & ſuauem, in pronunciandis magiſtratibus vidit eſſe reſtitutam, quam poſt obitum magni Cancellarij Franciſci nimium ſæpe deſiderauerat: deinde tuum, cùm illa tibi cum incredibili gaudio, ac pænè cum clamoribus vniuerſa conſurrectio, quid de te tui ciues exiſtimarent, quo te ſtudio, qua charitate complecterentur, oſtendit. Enimuerò lætari te puto, quod quidem iure facis, ſummo dignitatis gradu, quò te tua virtus extulit, vt arcana illa tractares, quæ ad Reipub. ſalutem, & huius magnitudinem imperij pertinent. verùm hoc ſæpe vidimus aliis quoque contingere, optimè ſcilicet de patria meritis. nec enim honor in quemquam, qui ſeſe magnis in rebus non ſæpe probauerit, confertur: ſtudia verò tanta, teſtimonium tam illuſtre, conſenſum eiuſmodi quando vlla omnino in re, vel in quemquam omnino hominem vidimus, aut audiuimus? itaque cùm ad meam priorem lętitiam nihil addi poſſe exiſtimaſſem, nunc tamen acceſſionem haud mediocrem noui gaudij factam eſſe confiteor: vt eam teſtari litteris, ac tibi, quoquo modo licet, indicare ſim coactus. video enim te vno die, atque vna planè hora mercedem cepiſſe nõ modò meritorum tuorum, quorum habes teſtem vniuerſam pęnè ciuitatem, verùm etiam perpetuæ tuę modeſtiæ, cùm, amore, ac iudicio patriæ contentus, nulla vmquam commoda, nullum honorem tibi eſſe petendum ſtatueris, vt admiratio ſimul & dolor propinquos, ac familiares tuos ferè omnès afficeret, quòd iſta dignitate, quæ tibi nunc incredibili omnium ſtudio delata eſt, ornari antea noluiſſes. quorum te denique, ac ſimul omnium ciuium voluntas, atque cohortatio vicit, & ad honorem exoptatus, atque accerſitus acceſſiſti, nulla vſus prenſatione, nullis precibus, tua virtute commendatus, quæ tibi omnia omnium ſuffragia facilè impetrauit. quando igitur, honore accipiendo, patriæ ſatisfeciſti: dabis eidem optanti, atque petenti, vt ad tuendam ac ſuſtentandam ſenectutem tuam quid-

quid

quid curæ, quidquid potes industriæ conferas: vt & tu mirifico illius in te studio, & illa tuo excellenti consilio, tua rerum omnium publicarum scientia frui quàm diutissimè possit. idem te priuatim rogant necessarij tui, propriè verò filius adolescens, in quo videtur tua virtus efflorescere, tua iam probitas, tuæ ad optimas res propensio voluntatis agnoscitur. Ego autem, cùm nemini in te amando, colendóque concedam, iisdem vtor precibus, ne tuam ætatem, confectam iam annis, & laboribus pro Repub. susceptis, rebus agendis nimium vexes. vereor enim, (vt omittam publici muneris curam) ne plus officij amicorũ caussa, quàm sustinere fortasse possis, tua tibi imponat humanitas. quòd si desidiam odisti, &, quæ aliis quies videtur, laborúmque, ac molestiarum quasi portus expetitur, eam tu ignauiam appellas: nec homini quidquam vitandum magis existimas: habes in quo te exerceas: duo supersunt, aliquot iam annis instituta, de itinerum & nauigationum diuturno ac perdifficili cursu præclara volumina: quæ si ad primum, quod omnes libenter, nec sine tua summa laude legunt, aliquando adiunxeris: egregiam, & maioribus nostris, multísque antè seculis reconditam doctrinam, præclaris imaginibus expressam, orbi terrarum patefacies, tuóque nomini gloriam paries haud paullo maiorem, quàm quæ tibi à cunctis honoribus & magistratibus, vel magnificentissimè gestis, manare vmquam possit, eóque magis in hoc studium debes incumbere, quòd omnem amœnitatem, quæ solet ad scribendum inuitare, tua tibi Rhamnusia villa abundè suppeditat. itaque frueris eodem tempore Marsangi Musis, deliciis, ac amoribus tuis: & nobis, posterísque, maximè verò Paullo consules filio tuo, cuius omnes egregiam indolem amamus, & exorientem virtutem admiramur: quem à te, nisi graue sit, etiam atque etiam meo nomine cupio salutari. Vale. Ex Plebe Sacci, Pridie Idus Octob.

M. ANTONIO NATTAE.
Mantuam. 29

GRaui, ac diuturna oculorum valetudine impeditus, feci tamen, vt litteris tuis, humanissimè atque elegantissimè scriptis, quàm primùm responderem. Ego te, Natta,

Natta, ex illo tuo præclaro libro, quem de Pulchro inscripsisti, iam pridem cœpi colere. mea tibi voluntas non patuit: ceteris, quid de te sentirem, sæpe in sermonibus declaraui. Nec verò mirari satis possum, quî potueris tantos processus in philosophia facere, homo versatus, assiduéque occupatus in tractando iure ciuili: in quo ipso te excellere, & audio de multis, & res indicat: quandoquidem certatim viri Principes te accersunt, summísque muneribus præficiunt. Equidem vt beneuolentiam tibi meam præsens præsenti patefaciam, cupio Mantuam excurrere: sed me deterret valetudinis infirmitas. tametsi affirmabat is, qui mihi tuam epistolam reddidit, posse me à meis laribus Mantuã vsque non incommodè nauigare. itaque audebo fortasse. igniculum enim desiderij vix iam fero: &, si quid est in itinere difficultatis, homini præsertim imbecillo, vincet amor in te meus. De tuo libro, quid iam exspectas, vt rescribam? vidésne me in ære tuo totum esse? impera mihi, quód vis, & vtere me, quantum vis: subibo omnia, & perferam tua caussa. Meum librum de legibus ad te mitto. iisdem typis, si tibi placuerit, vtemur in tuo libro. sumptus omnino maior erit, quàm si littera minor esset: verùm hoc tui consilij, ac voluntatis est. statue arbitratu tuo: perpende magnitudinem libri: deinde significa, quid velis. mitto etiã aliud characteris genus, vt alterutrum deligas. vtrumque enim in folij, quod aiunt, formam aptè conuenit. tametsi dignitas maior est in maiore. De ratione sumptus, si numerum paginarum tui libri significaueris, & simul versuum in vnaquaque pagina, & litterarum in quolibet versu: facilè summa fiet, & ad te scribetur. Num quid præterea? hoc. de meo libro quid sentias, cupio significes. vix enim credas, quàm à iudició tuo pendeam. Vale.

EIDEM, Mantuam. 30

PRæclare Hector ille apud Næuium: Laudari abs te pater cupio, laudato viro. possum ego nunc idem vsurpare. Video me laudari, à quo viro? à M. Antonio Natta, in quo sunt ingenij, sunt animi, ac virtutis ornamenta plurima. ego porrò aliquid fortasse, si cum aliis conferar, videri possim: cùm verò ad te vnum cogitationem cõuerto, vix credas quàm mihi ipse displiceam. Quare permitte mihi,

mihi vt eas laudes, quas in me contulisti,reiiciam, aut ipse
maiores in te transferam. nam mihi vtrumque nostrûm
æqua lance pendere,magni negotij non est. vt vt est, amo
voluntatem tuam. ea mihi est, eritque semper, vt debet,
antiquissima. De aduentu meo, muto consilium in horas
singulas. tu me allicis, vel attrahis potiùs: reuocat, & re-
tinet valetudo. cùm ad te specto, nauim conscendo, ve-
hor, appello Mantuam, tecum sum. sic est amor, & illæ,
quæ fluunt ex amore,voluntates. rursus, cùm ad me con-
uertor, & meam imbecillitatem intueor: qua macie sim,
quàm tenui cute,quàm natura mollis,& procliuis ad mor-
bos: relanguesco paullulum, & quasi nauim incitatam le-
uiter inhibeo. vides adhuc, & sentis fortasse, tentari cor-
pora frigore, leui quidem, sed tentari tamen: vides per-
flari cælum ventis: rationem esse temporis prorsus incer-
tam,& inconstantem. quæ firmiores non timent: ego va-
letudinarius nisi timeam, parum videar me nosse, parum
vitæ consulere. quod nec humanitatis est, nec satis pium:
cùm nos iusserit ille summus Imperator quasi suos mili-
tes in hac statione, donec ipse reuocauerit permanere.
Calores, vt spero, quæ mea solet esse anniuersaria medi-
cina, me mihi restituent.Itaque Iunio ineunte, aut eo cer-
tè mense,te,vt spero, complectar. sin videbo sine meo pe-
riculo fieri non posse, vt in viam me dem: docebo te litte-
ris, quid consilij ceperim. Tuum librum tractabo, qua
licebit diligentia, animo certè erga te singulari. Vale.
Venetiis.

EIDEM, Mantuam. 31

ADeó ne erraui, & lapsus sum in subducenda ratione,
vt de foliis quinquaginta coniecerim,quę nũc octua-
ginta fore video?pudet indiligentiæ meæ. verùm,vt vt est,
commodo meo rem suscipere non possum: nec audeo re-
cusare, ne mea fides in dubium apud te veniat. itaque pe-
to à te, vt cum tua ratione meam quoque ducas, nec exi-
gas à me plus quàm res & fortunæ meæ patiantur. Nam,
quod ais, redituram ad me pecuniam cum fenore, libro
vendito: videlicet communi quadam, non propria me re-
gula metiris.non enim ego, vt alij qui libros imprimunt,
habebo statim certos homines, qui eos diuendant,& lon-

ginquas in vrbes,regionésque disseminent. venduntur hic statim à meis omnes,ita paruo pretio, vt lucri quidem minimum, sed minimo simul labore, minima molestia fiat. Meum ergo librum itidem, inquis,vendes. De doctrina libri tui,de elegantia possum ego facilè iudicare: de venditione quis præstat? an nescis,libros Latinos,optimos veteres, ita nunc iacere, vt pænè sordium in genere putentur: vix iam Ciceronem ipsum, Cæsarem, Sallustium legi, à multis etiam ne legi quidem, planéque contemni? quare noli mirari me tam esse diligentem in iis rebus, quas me docuit vsus pænè quotidianus, & in quibus non licet esse sine magna mercede negligenti. De tempore, quod vrges: facultatem imprimendi non concedunt, libro non inspecto.atque vtinam,inspecto,concedant.quòd si dixi eos me faciles habere:non significaui, posse me, libris non lectis, impetrare ius imprimendi, sed consequi, statim vt legantur:quod ita multis non contigit.sæpe enim vidi, nonnullorum scripta apud eos, quorum potestatis hæc tota ratio est,per multos menses custodita, neque legi, neque reddi. Mittas igitur librum oportet vniuersum: mecum autem amicè ages,pro ea, quam tu doces quotidie præclaris exẽplis,æquitate.ita,si erraui,non luam grauius, quàm debeo: sin error à me non est,à te verò aucti libri magnitudo tota pendet:ius tuebere pro tuo instituto, & amico simul consules. Vale.

EIDEM, Mantuam. 32

VT concludam paucis:quando nec mihi ad scribẽdum, nec tibi ad legendum otij satis est: si librum miseris, imprimetur. nolo enim meam apud te fidem in dubium vocari:nihil est tanti.de tempore, incertum est. pendet, vt sæpe iam scripsi, hæc tota res ab aliena voluntate. crediderim tamen intra mensem cõfici & expediri rem posse, tum studio nostro,tum intercedentibus amicis, nobilibus viris, & gratia florentibus.libro non inspecto, facultas imprimẽdi numquam dabitur.scio nullam in eo labem esse,quę legentium animos possit inficere. noui tuos sensus, mores, probitatem.quæ ego pluris etiam in te æstimo,quàm eam doctrinam,qua parẽ fortasse aliquem, superiorẽ certè habes neminẽ.verùm mos est gerendus consuetudini.communis

munis hæc eſt, non tua præcipua conditio. Ad me autem quod attinet, voluntati tuæ, in qua vim eſſe cupiditatis intelligo, nulla interiecta mora, ſatisfiet. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam. 33

HOdie, tribus medicis adhibitis, accuratè diſputatum eſt de meo exeundi conſilio. rem probant, ſed illud addunt, totam æſtatem dandam eſſe otio, iucunditati, exercitationibus modicis: nec redeundum in vrbem ante mẽſem Octobrem. itaque vehementer animi pendeo: nec, quid conſilij capiam, ſatis habeo exploratum. in hac dubitatione venit in mentem de tuo libro: quem, ſi exeo, video fore, vt ſerius fortaſſe, quàm tua voluntas ferret, imprimatur. quare monendum te litteris exiſtimaui, vt aut ſtatim eum mitteres, aut imprimendi conſilium differres. Ego hic vel tua vnius cauſſa commorabor, dum liber abſoluatur. quòd ſi ſtatuis de ſubita impreſſione, qua velis forma, quo charactere, quo numero, ſignifica. Suaderem omnino, vt aliorum opera, me abſente, vtereris: ſed timeo mendas, & ſordes: quibus inquinari, & corrumpi tua ſcripta per operarum incuriam, nolim. quod tu iam ſenſiſti in libro de Pulchro, qui tractari non potuit indecentiús. His litteris cupio à te primo quoque tempore reſponderi: vt, quod ad me ipſum attinet, certi aliquid poſſim ſtatuere. meam enim voluntatem ad tuam accommodabo. Vale.

EIDEM, Mantuam. 34

LItteris tuis perlectis, aggreſſus ſum legere tuum libellum. Legeram iam antea Venetiis, allatum ad me à Carreto tuo. mirificè ſemper placuit. genus enim ſcribendi non minùs elegans, quàm eruditum, complexus es. Quod ad typos attinet, video paullulum detritos eſſe vetuſtate: itaque ſpecie illa, quam recentes habere ſolent, prorſus carent. & compactum nimis atramentum videtur: ex quo fit obſcurum quiddam, quod legentium oculos offendat. Menda quædam deprehendi nimis fœda, nec eiuſmodi, vt diſſimulari poſſint. cuius incommodi cauſſam puto tibi non latere. ſæpe enim hic, dum imprimitur, vel emendationi nemo præeſt, vel præeſſe ſolet homo mercenarius,

& parum litteris instructus,& is, cui pecunia, quàm fama, sit antiquior. nos tamen, & quia de existimatione laboramus,& quòd te nimium diligimus ob tuam probitatem, nimiúmque colimus ob eruditionem,enitemur, & contendemus,quantum feret acies oculorum nostrorum, vt satis in hoc genere fiat tuæ voluntati. ad quam tu me diligentiam tacitè vocas in tuis litteris. laudas enim,& Aldi filium agnoscere te dicis. quàm sunt hæc acuta, quàm me pungunt, atque excitant ad omnem laudem, non modò hanc propriam typographiæ, quæ iam in nostra familia inueterauit, &, quasi debita, postulatur. Sed heus: adhúc ne tibi meus liber est in manibus? atqui abiectum iam à te, & latere in angulis,obductum puluere,existimabam.nec tu is es,cui bonas horas malè liceat perdere, homo assiduis curis,maximísque negotiis districtus.itaque peto à te,hoc mihi des, ne tuum otium à summis rebus ad meas ineptias conferas.satis iam obseruantiæ in te meæ, satis humanitati tuæ dedisti. hoc si plus cupiam,non agam satis modestè, nec te nosse, nec me ipse videar. Verbum optabam in epistola tua de Carreti valetudine, optimi viri, vt visus sum coniicere, tui certè studiosissimi.nam affectum pessimè,ac pænè desperatum dixeras, cùm essem Mantuæ. Mecum actum est in hac peregrinatione prorsus infeliciter. incidit in morbos tota pænè domus: sed vxor cum periculo vitæ integrum iam mensem miserrimè iacuit: nec dum video quid sperem: cùm iactetur acerbissima febre, nec habeat spatium vllum sese colligendi:ego,cùm non optimè valuerim corpore,neque nunc valeam,quo fuerim animo, quo nunc sim, vel me tacente potes existimare. fortitudinem laudo:sed eam in me ipso nunc requiro.vincor enim aduersis,nec possum planè, quod tu potes, à philosophia illa vera, quam Aristoteles ignorauit, præsidium petere. Sed longiùs progredior. tuas litteras exspecto. solatium fortasse aliquod in malis afferent. Vale. Asulæ.

EIDEM, Mantuam. 35

MEum in reditu consilium hoc fuit, vt Mantuæ conscenderem,ídque maximè tui salutandi caussa: tum, vt,quod antea de tuo libro imprimendo inter nos conuenerat,id comprobaremus. non licuit ob viarum difficultatem,

tem, & frigora. ſcis enim, quàm tenui cute ſim, quàm imbecillo corpore. Caneti igitur, & meo, & meorum conſilio, tranquilla tempeſtate conſcendi: Mantuámque præteruectus, viginti, opinor milliariorum interuallo, Clodiam triduo incolumis appuli. hîc me amici, & propinqui lætitia incredibili exceperunt, qui de reditu meo, ſæuiente iam hieme, pænè deſperaſſent. negotia nunc repetimus: quæ tacùm neque pauca ſint, neque ponderis exigui: nullum tamen habeo prius, nullum antiquius eo, quod ad te pertinet. vide igitur ipſe, quid ſtatuas. nam, ſi perſtas in ſententia, mittendus liber eſt ante medium Ianuarium: quo ſpatium habeamus eos alloquendi ac rogandi, quorum iniuſſu nemo imprimit impunè. vrget etiam Philippi Regis orator de libro edendo, quem ei miſit, homo, vt aiunt, Græcè Latinéque bene ſciens, arcanorum ipſius Regis particeps, Gonzalus Perez: cui roganti per litteras, vt omnino ſuus liber meis typis exeat impreſſus, & in eo ſitam ac locatam ſuæ laudis aliquam partem exiſtimanti, deeſſe non poſſum, pollicitúſque ſum: & perſoluam fidem. ſed cupio tuum librum anteire, ſi tu vis: ſin commodius videtur in aliud tempus differri, quàm primùm litteris ſignifica. ego id vnum ſpecto, tibi vt ſatisfaciam. Vale.

EIDEM, Mantuam. 36

NOndũm redditus liber eſt: nec mea tamen in ea re diligentia defuit. deuorãdum eſt hoc vtrique noſtrûm, quidquid eſt moleſtiæ. nam me quoque mora longior incipit ita grauiter afficere, vix vt feram: fero tamen, quia Nattæ negotium eſt. alioqui haſtas mehercule, vt ille inquit, abiicerem. ſed obduremus paucos præterea dies. ſi res ducetur, librum repetam, & cum pecunia tibi remittam. Ama me, & tibi perſuade, te mihi eſſe in animo aſſiduum, in oculis, in ore. Vale.

EIDEM, Mantuam. 37

NEque nihil reſpondebo, neque tamen id, quod tu exoptas vehementer, ego autem ſic, vt tecum in cupiditate contendam. Librum habet in manibus homo eruditus egregiè ſacris litteris, & philoſophiæ ſcientia excel-

lens, Sixtus Medices: cuius omnia iudicio propter doctrinam, fidei verò ob integritatem rectè committantur. is legit accuratè, perscrutatur omnia: examinat, & pendit acerrimè. nihil adhuc, vt sæpe iam mihi significauit, alienum à recta sententia deprehendit, tuámque mirè laudat perpetuam tam longo in opere eloquentiam, singulari doctrina coniunctam. is, quid tuo de libro sentiat, suò testimonio, ac iureiurando cùm ostenderit, aggrediemur: quod abesse iam longè vix potest. Te interim rogo, optime Natta, ne quid alienæ culpæ in me transferas: nec me curare parum gnauiter existimes ea, quæ ad te pertinent: quibus afficior in vtramque partem, non equidem æquè ac tu, sed, vno te excepto, grauiùs certè, quàm ceteri. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Mantuam.* 38

ALiquando is, qui tuum librum accuratè legit, absoluit epistolam eam, qua tuis litteris respondet. de re tu iudicabis: de homine, sic habeto, virum esse bonum, præstanti humanitate, singulari doctrina, præconem verò laudum tuarum. quare est sanè, cur ei gratias agas, quòd te ornet, efferátque laudibus: quod à me iam, qui te vnicè diligo, tuo nomine factum est. quàm primùm autem cupio à te responderi: vt, si quis remanet scrupulus, auferatur, & exeat tuus liber bono publico, tua non mediocri gloria: quod vtrumque fore confido. Bonamicus neque dum venit, nec, venturús ne sit, aut quando sit, ex eius ad me scriptis proximè litteris licet coniicere. tu cognosces: eíque ad me fasciculum dabis epistolarum mearum: quas tamen, tu quoque, opinor, mecum sentis, comprimendas potiùs, quàm diuulgandas: sed efflagitantibus, presertim amicis, negari iam diutius non possunt. Vale.

EIDEM, *Mantuam.* 39

PLuribus tecum verbis agere non licet: ita multis distrahor curis. vnum hoc: is, qui tuum librum legit, idem tuis litteris, disertissimè scriptis, respondebit. quod vt celerrimè faciat, operam do, quantum in me est. tuam caussam certè, vt mihi videtur, præclarè tueris: &, quantum

tibi

tibi ex optima mente, tantum ex ingenio, & doctrina laudis accedit. Vale. Venetiis.

EIDEM, *Mantuam.* 40

PLacere tibi argumentum de Republica, & eius libri partem, epiſtolis meis inſertam, abs te, tali viro, tantopere laudari, vehementer gaudeo. tua verò cohortatio, vt abſoluam inſtitutum, animos illa quidem addit: ſed, ô mi Natta: ſi videas quibus premimur & curis, & laboribus, fortaſſe, ſi modò vis me viuere, aliter ſentias. incitamur voluntate, conſiliis, & hortatibus amicorum, gloriæ nonnulla cupiditate: nec omnino diffidimus ingenio. verùm illa, qua tu excellis, quæ in tuis dictis, & factis elucet, prudentia diſſuadet. me natura pertenui finxit corpore: ſtudiorum acceſſit non mediocris labor, ex quo imbecillitas, & morbi. quid res domeſtica? quæ, quo eſt anguſtior, eo tuenda diligentiùs eſt. quid typographia? quam ita mihi tractandam intelligo, non vt omnia ad vtilitatem, ſicut multi, ſed pleraque ad meam exiſtimationem referam, ac dignitatem. quo propoſito, nihil eſt operæ, nihil ſtudij, recuſandum: ac ſæpe, vt ait poëta ille tuus, ſudamus, & algemus. Amicis etiam vel ſalutantibus horæ dandæ ſunt, vel aliquid petentibus officia tribuenda. qui ſi excludantur, aut reiiciantur, ſanè conſuletur otio meo, rebus meis, valetudini meæ. ſed vbi humanitas? quæ quàm ſit hominis propria, nomen ipſum indicat. Iacent igitur inchoata, planè rudia, temerè vel diſſipata, vel cõfuſa, mea ſcripta: quæ nonnumquam, ſicuti mater languentem filium, cum dolore tacitus adſpicio: opem ferre, quam videntur poſtulare, non queo. Quare, ſi quid apud te hominis tui amantiſſimi ſalus eſt, non debes me ad ſcriptionem vocare, tot aſſiduè, tam variis tanti momenti occupationibus diſtentum. adiuua me potiùs conſilio, ſi potes: aut minue moleſtiam conſolando: opta ſaltem, (& hoc ipſum ſignifica) vt hæc, quæ nunc ſuſtineo, perferam, & is, quem volumus, principiis exitus reſpondeat. id quod, niſi fauente, qui fons eſt omnium bonorum, Deo, ſperare non licet. Conſultationes tuas, ſi quæ nondum editæ ſunt, mirè aueo legere. nam, cũ in iis, quæ iã ſunt editæ, præſtare te omnibus, qui memoria noſtra ius ciuile litteris mandarunt, cum ſcientia

rei, tum sermonis elegantia, mihi persuadeā: intelligo posthac tua scripta longe fore meliora. non ago tecum blandè; metior veritatem ipsa re, &, vt sentio, planè loquor. valdè, mi Natta, hoc biennio in Latina lingua profecisti: quotidiéque, vt ex epistolis tuis facilè coniicio, ad veterem illam eloquentiam propiùs accedis. itaque videre mihi videor, ac prorsus video, quantus in iure ciuili explicando, si studium adhibueris, esse possis. quod vt facias, auctor tibi magnopere sum: si modò tu in tua laude quemquam, pręter te ipsum, auctorem, hortatorémue exspectas. Vale.

EIDEM, Mantuam. 41

LIttèræ tuæ, quas idem binas tabellarius attulit, facilè tuam edendi libri, quem efflagitari iam à multis audio, non mediocrem cupiditatem declarant. neç me tamen studio tibi concedere velim existimes. nam & συμπάθειαν quandam commouit iam in sensibus meis virtus tua: & res ipsa, de qua tantopere laboras, commendationem habet à se ipsa, nec tuum officium apud mę, aut omnino apud quemquam bona mente præditum, desiderat. Vnde igitur, inquies, tot dierum prolatio? Equidem culpa vaco: nec in officio præstando Sixti nobis humanitas defuit: sed ab eius voluntate pendemus, cui tota demandata facultas est. is cùm Sixti primùm, deinde etiam nostro se acquiescere testimonio confirmasset: Sixtum etiam, vt optimè de Christiana doctrina sentientem, sacrarúmque litterarum disciplina perfectum, laudibus extulisset: illud adiunxit: sibi tamen esse concedendum, cui ratio temporum paullo seueriorem, quàm ipsius voluntas ferret, personam imponeret, vt librum leuiter attingeret: quod esse perpaucorum dierum negotium pollicebatur. negandum non fuit. egimus etiam gratias, quòd ita blandè peteret, vt suam obliuisci potestatem, humanitatis caussa, videretur. Nunc tibi, mi Natta, deuoranda est hæc non multorum, vt spero, dierum mora. vides, hominum recentiorum libri, quicumque de sacris rebus loquantur, quàm diligenti hodie trutina perpendantur: vides, quàm multi, nullo personarum discrimine, in iudicium vocentur, quàm pauci mox elabantur. tolle, obsecro te, festinationem in re tanta: & habe rationem temporis: & vtriusque nostrûm otio, (nam

(nam mea quoque res agitur) breui interpoſita mora, conſule. Nam, quod inieciſti de tua laude, opinor, vt quaſi dormientem excitares: id mihi nouam diligentiam non attulit, potiùs admirationem quandam, cur ea, quæ ad tuum decus pertinent, curari à me frigidè ſuſpiceris. Etiam appellas me ob teſtimonia epiſtolarum mearum. quaſi verò ego te diligam conſtantiæ cauſſa, non iudicij. quòd ſi te non eſſe diſſimilem tui putaueris, cuius etiam probitatem, doctrinam, eloquentiam, aſſidua ſtudia vehementer augẽt: me quoque, qui aliquando in te fui, eundem fore ſemper, hoc eſt, amore incenſum, tuǽque cupidiſſimum gloriæ, debebis exiſtimare. Commentarios meos quod euoluis libẽter, amicè facis. ſi verò etiam, vt ſcribis, aliquid ad tuam vtilitatem excerpis, magnì facio induſtriam meam: quam tu, vir ingenio, & eruditione ſummus, modò non improbares, ſatis habebã: fructum vt ex ea caperes, vix vmquam ſperaui. itaque ſcribam poſthac paullo fidentiùs, iudicio tuo cõfirmatus: & auctoritatem tuam, ſi quis contrà ſenſerit, pro ſexcẽtis rationibus opponam. Litteris tuis, caue putes, non eſſe à me reſponſum, quia neglexerim. obſtitit occupatio: quæ diem quandoque totum eripit à manę ad veſperam. quod etiam ſi non ſcriberem, tamen opinari, tuæ prudentiæ, & humanitatis eſſet. Vale.

EIDEM, Mantuam. 42

AD oculorum dolores, quos diuturna conſuetudine ſatis iam modicè fero, acceſſit moleſta febricula, periculi tamen expers, vt medicus affirmat. itaque cogor breui reſpondere litteris tuis elegantiſſimè, & humaniſſimè ſcriptis. Liber ſtatim traditus eſt viro optimo, atque eruditiſſimo, cõmuni amico, Sixto Medici. is, licet occupationibus diſtrictus, tamen & mea, & tua cauſſa pollicitus eſt, operam ſe daturum diligenter, vt eam partem, quam tu addidiſti, ac mutaſti, quàm citiſſimè legat. quod cùm fecerit, rurſus ex eius teſtimonio ius erit impetrãdum libri diuulgandi. ſcis enim, quàm ſeuera hodie ſit librorum omnium examinatio, quàm ſint, vbi quid ſcribimus, ambigua cauenda: ne qua omnino ſecus interpretandi, trahendíque in deteriorem partem, occaſio præbeatur. Sixtus me diligit, meáque cauſſa valdè cupit, de te autem honorificè &

ſentit,& loquitur.itaque,quod ad ipſum attinet,nauigamus in portu.Academia tuum officium amplectitur, ac laudat: ſua verò à te,ſingulari viro,probari ac magni fieri inſtituta,mirabiliter gaudet. Plura volebam,ductus ſuauitate ſermonis,cuius imaginem habet epiſtola:ſed interdictum eſt, non modò ne quid ſcribam mea manu, verùm etiam ne multa,niſi neceſſariò,dictem. Vale.

EIDEM, Mantuam. 43

HAbeo, quod petieram. ſedaſti animum meum conſolatione, conſilio iuuiſti. nihil ſapientius, nihil humanius epiſtola tua.& cùm multa ſunt à te grauiſſimè, atque ingenioſiſſimè commemorata:tū verò mirificè ſum exemplo tuo commotus, quem ſtatuo imitari, quantum in me eſt, licet meæ probè quidem conſcius infirmitatis: cui ſi Deus aderit, quod equidem ſpero, vincemus humana omnia,& triumphabimus in aduerſis. Afferet ad te tabellarius cum his litteris indicem, quē petis, miſſum ab Academia, tui ſtudioſiſſima. tradidi enim legendam epiſtolam tuam: nec improbauit quiſquam. quid? nemo non extulit ampliſſimis laudibus. ego autem, & qua ſim ex eorum iudicio affectus lætitia, & quid ipſe de tuis exiſtimem ſcriptis: quia te puto illud, vel me tacente, pro amore noſtro ſuſpicari, hoc autem ex meis ſuperioribus litteris cognouiſſe:non exponam hic pluribus verbis.tantum agam gratias de iſta tam in me propenſa voluntate, excellentíque induſtria: quarum alteram longitudo litterarum tuarum, alteram elegantia declarat. Vale.

EIDEM, Mantuam. 44

BIduum hic futurus ſum: nec enim diutius licet per valetudinem: nec veniſſem leuibus cauſſis. Liber tuus propediem prælo committetur, & diligenter emendabitur.angor equidem, quòd abeſſe cogar,quod accidit profectò non minùs contra voluntatem,quàm præter opinionem:ſed hæc in manu noſtra non ſunt. ducimur enim, vel trahimur potiùs fatorum vi. itaque humana omnia ferenda.quamquam non hęc tibi,quem religio probum, doctrina prudentem facit, ſed mihi ipſi, ab iis præſidiis, quæ te muniunt,

muniunt,parum instructo,tamquam intus cano. De rebus meis,de valetudine,de studiis, exigit omnino amicitia nostra,vt aliquid significem : sed neque nunc satis otij suppetit:neque vt verè dicam,libenter scribo,quæ tu non libenter legas. meliora tamen omnia paucis diebus fore videbantur:itaque vberiores à me litteras exspectato. Hæc dictaui properè , multis districtus negotiis, animo curis impedito. Vale.

EIDEM, Mantuam. 45

LEgi,quas remisisti,epistolas meas, & correxi leuiter,vt homini licet occupato. de editione quod hortaris , vt omnes potiùs,quàm, vt ego statueram, vnam aut alteram: ita faciam,non spe laudis (scriptæ sunt enim, quod res ipsa indicat,indiligenter, ac raptim) sed quia notam esse æquis & iniquis nostram amicitiam volo : quæ me ornat iudicij tui testimonio : cùm tamen ad iudicium singularis accedat humanitas. Vale. Venetiis.

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII LIBER QVARTVS.

ILLVSTRI COMITI Michaeli Turriano Cenetensi Episcopo. Cenetam. 1

ANNGEBAR animi,nec fieri quicquam posse me vno miserius opinabar : ita multa hoc anno præter exspectationem , prorsus aduersa meis rationibus , obtigerant : fratris primùm amantissimi , deinde filioli suauissimi interitus , vxoris morbus , inualetudo mea , rei familiaris incom-

incommoda, quàm facilè, nullo pænè strepitu, rerum mearum conuersus orbis est. de fratre, & filio iam fero moderatiùs: vel quòd, vt solet, medetur dies: vel quia, quod æterna lege Deus constituit, id abrogare velle, non solùm iniustitiæ, verùm etiam imprudentiæ videtur esse. vxor conualuit: ego satis firmus. domestica verò damna, quæ sarciri vix vmquam arbitrabar posse, facilè compensat amor in me tuus, cuiùs mihi recordatio molestias omnes diluit: quandoquidem vis me ad omnes casus (recordor enim tua verba) subsidium in tua benignitate maximum constituere. itaque leuatus à te grauissimis curis, premi iam onere officij me sentio: in quo sustinendo viribus enitar cunctis & animi, & ingenij: tantúm ne? immo etiam iis, quas beneuolentia erga te nostra, & singularis addet obseruantia. quid porrò tam difficile, aut tam amplum est, quod incitata studio voluntas non assequatur? verumtamen in hac re sentio esse haud paullo difficilius mihi satisfacere, quàm tibi. te enim nihil in conferendo beneficio spectare præter ipsam virtutem, quæ suis gaudet ac fruitur bonis, nihil extrinsecus assumit, satis mihi multo antea persuasum est: præterea nulla re indigere, non gloria, qua iam pridem abundas, non diuitiis, quas & possides iam, & contemnis. ego verò, qui & ante annos sex, quo te primùm die sum allocutus, eo ipso die benignitatis tuæ præstantiam non vulgari munere sum expertus: & nunc ab eadem benignitate multo etiam maiora, te iubente, cogor exspectare: prorsus ancipiti cura distrahor, qui neque gratiam tibi vmquam referre, neque nuda voluntate contentus esse possim. Succurrunt enim multa, quæ libenter cogitem: primùm, humanitas tua, qua me semper complexus es. deinde liberalitas, qua subleuasti: postremò consolatio illa, Christianæ pietatis, & sapientiæ plenissima, qua me quidem proximo Quinctili mense, cùm ad te honoris caussa Cenetam accessissem, afflictum erexisti. atque hæc quibus meis erga te officiis? nullis omnino, salutatione excepta, quæ ipsa mihi tum vtilis ex prudentia, atque eruditione tua, tum etiam ex dignitate perhonorifica fuit. Quæ cùm omnia colligo: eximiam istam, planéque diuinam beneficentiam, insitam tibi, vel potiùs ingeneratam à natura, auctam doctrina, vsu confirmatam, atque perfectam, satis admirari non possum.

Et ſimul ad quoſdam,opibus affluentes,multis imperantes nationibus, cogitationem conuertens, doleo vicem bonarum artium,quæ deſerantur ab iis,quorum patrocinio ſi vterentur, fructum retribuerent eum , qui eſt omnibus imperiis anteponendus.quid enim eſt immortalitate præſtantius? quis autem eam, niſi beneficio litterarum, conſequitur? laterent in tenebris,obruti vetuſtate,Cæſares,Alexandri,planè omnis antiquitas,niſi rerum præclariſſimè geſtarum , quas cùm audimus , imitandi cupiditate accendimur, teſtem haberemus hiſtoriam. Quo magis tibi gratulor, Antiſtes , & idem Princeps egregie , qui hanc veræ laudis pænè vacuam hodie poſſeſſionem tam libenter occupes, veterémque maiorum tuorum de omnibus bene merendi conſuetudinem,nulla prorſus tuarum fortunarum ratione habita,conſtantiſſimè retineas.Quod verò iſtam virtutem multis præterea virtutibus,vſu rerum maximarum, prudentia,doctrina,eloquentia, maximè verò humanitate cumulas atque exornas:iccirco & antea Romæ, atque in tuis legationibus,Ecclesiæ cauſſa ſuſceptis magnificentiſſimè geſtis,& nunc in vrbe tua,quam diuino ſimul & humano iure temperas,concurſus ad te quotidie fiunt optimorum virorum, & eorum maximè, qui aut ipſi ingenio, litteríſque præſtant,aut ſaltem de ingeniorum litterarúmque præſtantia iudicare poſſunt.in quo ſæpe fortunam accuſo,quæ mihi facultatem veniendi ad te , quod eram hac ætate pollicitus,& cupio vehementer,adhuc quidem eripiat. quod cùm licebit,accurram. quid enim iſta amœnitate iucundius, iſto cælo ſalubrius ? quid porrò ad beatè viuendum deeſſe poteſt ei,qui tecum viuat ? cuius in ædibus primùm oritur ex tua diſciplina virtus , deinde excipit virtutem liberalitas. Hoc igitur, cùm per negotia licebit : & vtinam maturè liceat.interim memoria tui fruar : téque, licet hoc terrarum ſpatio diſiunctum,colam vt præſentem, nec vllum erga te, quod ab homine tui ſtudioſiſſimo poſſit exſpectari, aut officij genus,aut ſtudij prætermittam. Vale. Venetiis.

ANTONIO VERANTIO, *Epiſcopo Agrienſi.* 2

CVm , * tui ſtudioſiſſimus , præclaræ non ſolùm indolis, ſed iam etiam virtutis adoleſcens , proximè reuerſus

ſus è Pannonia, tuo me nomine ſalutaſſet: atque hoc officium iis verbis, quæ facilè tuum de me iudicium declarabant, ſubſecutus eſſet: cepi ſanè voluptatem incredibilem, nec mediocres habui gratias Deo Optimo Maximo, cui ſoleo, ſi quid optabile contigit, acceptum referre, & à quo, ſi quid contrà, ſperare meliora. nec verò tua mihi quidquam amicitia vel ad meam laudem illuſtrius, vel omnino amplius poſſum exiſtimare: cuius audio fortunam à multis ita laudari atque extolli, vt nemo tamen ſit, quin fortunæ virtutem anteponat. atque ego te cùm ante aliquot annos, commotus fama laudum tuarum, diligere & obſeruare cœpiſſem, animúmque meum probare tibi litteris vehementer vellem: pudor vetuit, non omnino fortaſſe improbandus, méque ab hoc deterrere conſilio, & quaſi reprehendere natura mea maximè ſemper eſt viſa. quid? túne talem, grauiſſimarum rerum onera ſuſtinẽtem, deditum ſtudiis præſtantiſſimarum artium, inani ſcriptorum genere appelles? reuocabat ratio, & habendam mihi tum dignitatis tuæ, tum modeſtiæ meæ rationem intelligebam. Sed profectò à rectis mentibus non ambitione, ſed officio incenſis, diuina numquam benignitas abeſt. qualem enim ego certè vix vmquam ſperare auſus eſſem, ea mihi nunc à te ipſo oblata facultas eſt: cui de mittendo ad me emblemate, elegantiſſimè, &, in quo ſummam laudem ſtatuo, admodum piè conſcripto, venerit in mentem. quo ſum dupliciter affectus officio, lætitia primùm ex ipſa re: debet enim iucunda vehementer eſſe amoris, ac iudicij, à tali præſertim viro profecta, ſignificatio: deinde moleſtia quadam, quòd, qui humanitate vinci non facilè patiar, nunc quidem à te captus, atque oppreſſus, tantum in hac virtute, qua nulla magis hominem decet, tibi concedam neceſſe eſt, quantum in aliis, quibus te Deus ornauit, & induſtria tua, minimè paucis: quarum fama non Germaniæ, aut Pannoniæ, continentium regionum, ambitu terminatur; ſed Europam, quanta quanta eſt, ac pænè terrarum orbem iam peruolitat vniuerſum. verumtamen, ſi tibi, magis locorum ſpatiis diſiuncto, ſingularem animi mei ad te amandum, colendúmque propenſionem oſtendere minùs poſſum: apud eos ſaltem, qui meam vocem audiunt, meíſque ſæpe ſermonibus interſunt, tuam doctrinam, eloquentiam, in primis verò puram ab omni labe re-

ligionem aſſiduè prædicando; profectò ipſe mihi aliqua ex parte ſatisfaciam. nec tamen ita ſterilem cognouimus induſtriam noſtram, licet mihi laudem ingenij nullam adſciſco, quin ea fructum aliquem, qui ad tuum decus pertineat, nec ſine tua gloria peruulgetur, aliquando ferre poſſit. quod aggrediar ita libenter, & ita ſtudioſè curabo, vt euentus futuri lætitiam auidè præripiam, déque eo, quod nondum præſtiti, iam nunc, perinde ac ſi præſtiterim, ipſe mihi gratuler. & huius quidem veluti prædem promiſſi, meæ teſtem voluntatis, hanc ad te mittendam epiſtolam putaui. Vale. Venetiis.

ANDREAE ZEBRIDOVIO,
Epiſcopo Cracouienſi. 3

Vide, quæ ſit vis etiam apud alienos, ignotóſque homines veræ ſolidǽque virtutis. Aliquot abhinc annis cùm egregios viros, qui te non de facie ſolũ, verùm etiam è ſermone aſſiduáque conſuetudine optimè nouerant, omnia de te ſumma prædicãtes audirem, ſtudio tui ſum incenſus incredibili. nec meam deinde obſeruantiam dies exſtinxit, aut imminuit, ſed auxit potiùs, ad ſummúmque perduxit. atque equidem nihil habui antiquius, nihil exſpectaui magis, aut obſeruaui diligentiùs, quàm vt hæc ad te amandum, colendúmque animi mei propenſio aliquo tibi non vulgari pateret officio: ſed meam exſpectationem fefellit euentus, nec vlla vmquam ſatis opportuna voluntati reſpondit occaſio. nunc igitur quod mihi à fortuna denegatur, ſtatui à me ipſo impetrare. Præclarum aliquid præſtare, dignũ videlicet eâ, quam tu ſuſtines, perſona, dignum tua virtute, cupiebam: non licuit: at, quod licet, demus operam, vt id conſequamur. licet enim certè ſtudij erga te mei ſignificationem quandam, non expreſſam omnino, ſed quaſi leuiter adumbratam, oſtendere. & è quercu etiam quandoque exculptũ placet, non modò ex ebore, ſimulacrum. Effigiem domi habeo parentis mei: quem tibi vnum, cum familiari olim tuo, & in ore, & in amore eſſe, homo inſigni eruditione, moribúſque ſanctiſſimis, Andreas Patricius non ſemel affirmauit. eius exemplar venienti ad te Patricio dedi. Putabis igitur cùm patrem meum quaſi præſentem adſpicies, agere tecum, vt

aditus

aditus mihi, & quasi fores aperiantur ad amicitiam tuam: quod si assequor, additum ad fortunas meas ornamenti, commodíque plurimũ existimabo. quid enim speciosius, quid ad laudem præstãtius, omninóve vtilius, quàm principum, hoc est, tui similium virorum, frui beneuolentia? atque hoc video totũ esse positũ in humanitate tua, quam Patricius ferebat in cælum. nam ego quidem, nullis planè meritis, animo tamen adhuc te colui. sed vt spero, merita quoque accedent. conferam enim ingenium ad tuam laudem: & apparebit in tuo nomine, approbante Deo, quo nihil abnuente perficitur, opus aliquod industriæ nostræ, eiusmodi fortasse, (certè hoc enitemur) quod posteritas haud omnino contemnat. Vale. Venetiis.

PETRO MISCOVIO SARmatarum regi Consiliario. 4

AMo valdè probitatem, &, secundum eam, eloquentiam, non quæ verba tantùm colligit, & inani vocum sonitu auribus obstrepit, sed quæ maximè rem continet, séque ipsa non minùs grauitate sententiarum, quàm elegantia verborum & splendore commendat. hæc te audio simul expetere, Petre Miscoui, expetere autem? immò iam esse consecutum. quibus ornamentis magnum te esse, atque illustrem apud homines verè sapientes existima, sic inquam, vt illa, quæ plerique, quasi sola bona, specie decepti admirantur, quæ ipsa quoque in te nõ mediocria sunt, opes, auctoritas, amicitia clarorum virorum, addo etiam gratiam apud Regem omnium potentissimum, nullo pacto conferenda videantur. nã hæc licet aliquãdo virtutem consequantur, vt in te ipso cõtingit, minimè tamẽ ipsa virtutem indicant, neque semper ad laudabilia studia, tãquam ad caussas euenta, referuntur. qui verò pietatem, qui iustitiam colit, qui & ingenio valet, &, qua valet, ad res egregias, maximéque ad instructam præclaris doctrinis eloquentiam totus incumbit: hunc verè se ipsum, quod esse difficillimum constat, ac sua bona nosse, hunc optimè exercere instrumenta illa, quibus homines brutis animantibus præstant, mentem, atque rationem, hunc denique gloria dignum immortali, dignũ qui feratur in oculis, ornetur laudibus, nemo omnium hominum, nisi qui hominis

nomine

nomine indignus haberi velit, vmquam negabit. quod ego cùm à prima pueritia, domeſtico patris inſtituto, natura etiam quaſi ſuadente, ſenſiſſem: cõfirmatus poſtea magnopere ſum clarorum virorum exemplo: nec venit vmquam in mentem, quòd ita ſenſerim, pænitere: lætatus etiam valdè ſum, ac lætor equidem nunc eo magis, quòd accedit ad meam ſententiam iudicium tuum. in iiſdem enim ſtudiis elaboras eædem tibi artes curæ ſunt: quæque hinc emanãt laudes, eas eſſe veras laudes, & earum ita ſemper florere gloriam exiſtimas, vt numquam exareſcat. idem putamus, & idem vterque ſequimur, optime Miſcoui: ſed tua clarior induſtria, hominis in excelſo dignitatis gradu conſtituti: fortaſſe etiam felicior, quia ſecunda ingenium fortuna excitat, aduerſa debilitat. quàm multa enim nobis obſtant: quàm ſæpe recta mens, optimorum conſiliorum in curſu impedita, cogitur conſiſtere? tibi verò, qui propenſam vehementer ad laudabilia quæque voluntatem in te laudant, iidem fluere ex voluntate omnia confirmant, nullã aduerſari, nullam pugnare tecum ex iis rebus, quæ ſunt inimicæ virtuti: verſari te aſſiduum in aula Regis, ipſi Regi carum, ſummis & infimis iucundum, apud exteras etiam gentes illuſtrem, ac perhonoratum. quæ tibi eſſe perpetua, maximéque propria, non ſolum cupio, communi ſtudiorum cauſſa, quorum decus tua dignitas auget: ſed facilè etiam adducor, vt ſperem. quidquid enim es, à te ipſo es, & ideo tantus, quia talis: nec tu deſines vmquam eſſe, qui fuiſti: nec ea, quæ virtus conſtituit, caſus euertet. tantùm igitur, quod & facis, & facere minimo negotio potes, retine conſuetudinem tuam: intuere te ipſum: vitam ante actam imitare. ſic augebis quotidie tua merita: & idem quotidie meritorum præmia tuorum ſumes à te ipſo, eritque virtuti merces virtutis vſus, quo nihil eſſe iucundius, profectò iam ſenſiſti: nihil autem ad memoriæ pepetuitatem vtilius, docemur exemplis eorum, de quibus poſt tot ſæcula litteræ loquuntur. Et, quoniam ſequitur, atque comitatur, vt vmbra corpus, gloria virtutem: nec te latet, præceptis imbutum antiquæ doctrinæ, improbari eos ab excellentibus in philoſophia viris, qui, præter ſua commoda, nihil ſpectent, ſéque ſibi tantùm ipſis eſſe natos arbitrentur: non dubito, quin ſtatuas, quantumcunque vel habes iam facultatis ad bene merendum, vel in omni tua vita præclara tibi animi

tui bona pepererint, non ad rei domesticæ fructum, aut ad angustæ benignitatis vsum illud esse reuocandum, sed esse totum ad alienas vtilitates, maximéque ad artium liberalium ornamenta quàm latissimè porrigendum, atque explicandum. quod si fiat, simul illud fieri necesse est, vt, quàm plurimis in tua laude consentientibus, par beneficentię celebritas nominis, & fama consequatur. Atque ego te ita sentire, próque tuis opibus iam præstare, non inani aliqua cõiectura ductus existimo, aut ideo ad te scribo, vt in tuam gratiam blandæ orationis artificio mihi liceat irrepere: sed credidi hominum honestissimorum ac prudentissimorum, istinc ad nos vel studiorum caussa, vel cognoscendæ Italiæ studio commeantium, testimoniis, maximè verò familiari meo, nihil temerè affirmãti, Andreæ Patricio: cuius eo pluris iudicium facio, quòd egregiã eius doctrinam, id quod per quàm raro cõtigit, adæquat integritas. addebat etiam, quo sum vnicè delectatus, quódque mihi, vt verè dicam, huius epistolæ causam attulit, studiosum te esse scriptorum meorum, & mihi aliquid, atque adeo tantum tribuere in Latina lingua, quantum optaui equidem semper, assecutum me esse numquam duxi. nunc, si tu, ista vir auctoritate, isto pondere, ita de me sentis: in dubium pænè reuoco iudicium meum: nec me prorsus audeo contemnere, ne à te dissentiam: enitárque multo etiam, quàm antea, diligentiùs, vt accedam proximè, si vlla ratione potero, quò tu me peruenisse iam existimas, vt aliquando veritati iure des, quod fortasse nunc humanitati magna ex parte largiris. fateor enim, iudicij de me tui famam mihi esse periucundam: quid oneris tamen eadem imponat, quóque redigat necessitatis, intelligo. latere nullo modo potest, quem clari viri testimonium indicat: nec me iam ad vigilantiam, omnium scientiarum parentem, laudis cupiditas magis, quàm infamiæ metus impellit. quæ licet perdifficilis, admodúmque dura videatur esse conditio: tamen, quia gratus, hoc est, vir bonus esse volo, amplector libenter officium tuum, ab excelso quodam animo, liberalíque profectum: quòd si compensare meis officiis non potero, memoria tuebor, & prosequar etiam laudibus, quàm diu vita fruar: vt ex optima saltem voluntate, qua boni, & sapientes viri metiri beneficia consueuerunt, aliquam tibi relatam esse gratiam existimes. Vale.

IO. VINCENTIO PINELLO.
Patauium. 5

MAgna fuit, atque etiam nunc inter homines est de genere vitę controuersia: cùm alios ita doctrinarum cognitio delectet, vt ab agendis rebus abhorreant: alij, non sibi tantùm, verùm & amicis, & patriæ, planéque omnibus hominibus homines esse natos, existiment: ex quo sequitur, vt scientiarum studiis vsum rerum anteponant. hoc discrimen, in quo valdè pro sensu partium dubia veritas fluctuat, tu quidem, quod ad te attinet, optime Pinelle, optimísque & eruditis viris meritò carissime, egregia quadam, vulgo non satis cognita ratione sustulisti. simul enim vtrumque studium complexus es, tum earum disciplinarum, quibus exculta mens vberrimos in omni fortuna ferre fructus solet, tum iuris ciuilis, quod alienos ad vsus maximè porrigitur. ardua res, & operosa: quod exemplorum declarat inopia: sed ingenio tuo nihil difficile: &, vt se præbent initia, futurum nemo dubitat, vt instituta perficias, consiliísque tuis breui respondeat euentus. in philosophia quidem processus tuos admiramur: qui tanti sunt, vt euolare potius, quàm excurrere videaris. quamquam cur miremur? ingenio si quis valet, in studio fere languet. qui vtrumque coniunxit, optimam quandoque disciplinam, & rectam studiorum viam ignorat. fac in vno tamen hæc inesse omnia: quid assequetur aduersante fortuna, subsidiis destitutus iis, quæ cùm adsunt, fertur animus procliui cursu ad egregias res: sin absint, hæret in salebra, nec facilè progreditur. Quę igitur singula tanti sunt, quemuis vt possint, à sperata litterarum gloria penitus auertere: hęc tibi cùm suppetant vniuersa, iure istam, quam alij vix tuentur, Spartam quotidie magis illustras: neque tam nobis hoc, æqualibus tuis quòd sis virtute maior, quàm illud, si te ipso minor esses, admirandum videretur. In philosophia quidem cùm operam studiosè des M. Antonio Genuæ, cui veterum doctrinarum arcana patent, quo nemo peritior Aristotelis interpres, nemo vir melior, vsquam viuit: nihil mediocre neque nos à te exspectamus, neque tu pręstas. quo nomine tibi gratulor plurimum, & eo magis, quòd illius viri voce publicè cum multis consuetudine, ac sermonibus, quæ humanitas eius, atque amor

in te est, priuatim & propriè frueris. hauries enim ex eodem fonte non ea solùm, quæ vel olim in Lyceo, vel etiam in Academia disputabantur, sed id, quod longè præstantius est, Christianam pietatem, à qua manat vna, & in qua item vna philosophia perficitur. Habes igitur, diuinitus oblatam, virtutis adipiscendæ facultatem: quam te video arctè esse complexum, nec vereor vt dimittas, qui te ita flagrare cupiditate cognouerim, vt reuocandum potiùs à nimia contentione, valetudini vix ferenda, quàm acuendum, & incitandum, intelligam. Nam, quod ad ius ciuile pertinet, vbi tu philosophiam, id est, totum, scientia comprehenderis, quid in parte cognoscenda superesse negotij putas? minimum, si sapientes viros, & in iis eum, quem ego omnibus iudicij laude antepono, doctorem tuum Genuam audies: quamquam sermo tuus, habitus interdum, præsente me cum eruditis hominibus, tractasse te iam satis diligenter ea, quæ excellunt in vniuerso iure ciuili, id est, veterum Iurisconsultorum præcepta, declarabat: vt vel eadem facilè possis, quandocumque libuerit, recognoscere, vel, si qua restant, quasi racemos aliquos confecta vindemia colligere. non enim te arbitror studiorum tuorum elegantiam ineptissimis, planéque barbaris quorumdam scriptis inquinare velle: quæ cùm immensa sint, pleraque tamen inania, laboris & molestiæ plurimum, vtilitatis, & oblectamenti minimum habent. Interim, vt facis, Græca cum Latinis, & eloquentiam cum philosophia coniunge: vt, politioris doctrinæ copiis instructus, remissiora etiam studia colentibus aliquando satisfacias. non enim viuimus omnes in Atticis gymnasiis: nec vbique de rerum caussis quæstio est: &, quibus contemplatio naturæ vehementer placet, iisdem tamen animi caussa tamquam in hortos Musarum diuertere non iniucundum est. qua de re quia nonnumquam inter nos locuti sumus, &, vt spero, breui colloquemur, nihil addam, te præsertim, quod facilè intellexerim, meam sententiam comprobante. cuius consilij, non dubito, quin maiorem quotidie voluptatem capias. Ego hic, genere vitæ molestissimo, quas Patauij vtiliter satis, iucundè quidem certè in libris, & in tuis tuorúmque familiarium sermonibus traducebam, horas perdo. itaque, cùm primùm domesticas tricas, quibus teneor inuitus, expediero, aduolabo istuc, sitiens vestræ consuetudinis: qua si

frui

frui perpetuò liceat, beatiſſimè viuerem. Interim amorem mihi tuum, cuius equidem memoria valdè recreor, cupio conſerues,&,ſi tua patitur humanitas,etiam rogo. Vale, & Petrum Nunium,familiarem tuum,cuius doctrinam,& ingenium in Lucretiana interpretatione mirum in modum, probo,ſaluta meis verbis. Venetiis.

VIDO PANCIROLO. *Patauium.* 6

CVm alia me in iſta vrbe, quam tu præter ceteros tua virtute nobilitas, & ornatiſſimorum iuuenum cœtu frequentas, oblectare vehementer ſoleant: tum nihil eſt, aut eſſe omnino poteſt, * quotidiana conſuetudine, iucundius:non ſolùm,quia probitate,modeſtia, morum elegantia,omnibus denique animi bonis excellit: ſed etiam,quia paucorum annorum ſtudio, præſtantia videlicet ingenij, quam ego ſemper amaui,conſecutus eſt, vt exquiſitam, ac variam ſermo illius eruditionem præ ſe ferat: ſcripta verò ad Ciceronianam eloquentiam ſic accedant, vt cum iis, qui ſuum nomen hac laude celebrarunt, qui pauci admodum ſunt, conferri iure poſſit,æqualibus verò cunctis facilè antecellat.Hunc ego tibi iuuenem,quem olim mihi adoleſcentulum vir omni laude ſummus,Reginaldus Polus Cardinalis,magnarum virtutum indole commotus, accuratiſſimè commendauit,etſi neceſſe non arbitror,commendo tamen eo ſtudio,quod quia verbis exprimere mihi non licet, tu quoque, tantum eſſe, velim exiſtimes,vt exprimi nullo modo poſſit. is cùm antea philoſophiam, præſertim quæ de Græcis fontibus hauritur, & humanioris doctrinæ ſtudia diligenter, eximiáque cum laude coluit: tum hoc tempore in cognoſcendo iure ciuili totus eſt. qua illum cupiditate quotidie magis incendit admiratio tuæ virtutis,quam in omni fere ſermone ad cælum fert, exteríſque etiam gentibus, licet illuſtrem ſatis, elegantiſſimis declarat epiſtolis. pertinet igitur ad humanitatem tuam, qui te tam valde amet, tantíque faciat, eum redamare, eíque reconditos illos, omnium puriſſimos, tuæ ſcientiæ fontes aperire: pertinet etiam ad fidem, qui ſe totum in tuam diſciplinam tradiderit, opibus eum impertire ingenij tui, quas ille Regum opibus & ſua ſponte, & meo iudicio, cui

tribuere aliquid videtur, præstantiores existimat. Hæc ad impetrandum magna sunt, præsertim apud optimum virum, quam in tuis laudibus præcipuam agnoscimus. verùm accedit amor in te meus, qui fraternam necessitudinem æquat. is te rogat, is prensat, quàm studiosè, quàm blandè potest, pro * meo: vt eum, quem ego merito eius in oculis fero, tu, quem amicitię nostræ denegare nihil decet, quando nec studio tuo quidquam abnueret voluntas mea, omni benignitate complectaris, planéque in clientelam tuam, atque adeo in sinum æquè ac filium meum, æquè ac me ipsum recipias. quod si feceris, obstringes tibi non vulgari beneficio iuuenem summo loco natum, dignum maioribus suis, qui Pannoniam, vt ego auguror, sua virtute aliquando Italiam faciet: à me verò gratiam inibis eam, quæ, si quid accedere ad meam in te beneuolentiam potest, quod equidem vix arbitror, id ipsum vna possit adiungere. Vale, Venetiis.

*, *Patauium.* 7

O Dulcem reditum, ô amandas litteras, quæ mihi id significant, quod, non modò spe, sed nec suspicione attigeram. sed, quando te ipsum, mi *, videre, quando licebit amplecti? oculos mehercule tuos, dum hæc ad te scribo, intueor, indices probi animi tui, indices humanitatis. hoc mihi spectrum fingit amor: (quid enim aliud?) & hæc me cogitatio iucunditate perfundit incredibili: quid putas cùm erimus vnà, dabitúrque, vt ille inquit, Veras audire, ac reddere voces? nemo vmquam perinde lætatus est inuento thesauro, vt ego, te reuerso, videor enim amissum recuperasse: & planè amiseram. nam, etsi reliqueras hic memoriam tuæ suauitatis, tuíque ingenij: tamen, quod attinet ad aspectum, ad consuetudinem, ac sermonem, quibus nobis, tui amantissimis, nihil potest esse optatius, totus abieras. ac verebar, ne, vel precibus tuorum victus, vel honorum cupiditate illectus, totum te dederes aulicis muneribus, multa nobis, fortasse etiam litteris, salute dicta. nunc te tuus bonus, tuus, inquam, mihi crede, bonus genius reduxit, sicuti malus abduxerat. quid enim sumus, nisi adsit humanitas, & litteræ? quæ petuntur in otio, tranquilla mente, otij autem vbi plus, quàm in isto secessu

Patauino?

Patauino? nemo quemquam interpellat nolentem: inuitant ad virtutem, si minùs voce, exemplo certè quamplurimi: patet aditus ad doctores in omni liberalium disciplinarum genere præstantes. quid præterea? cæli mira clementia: rerum, quibus alimur, suauitas incredibilis, & copia. Hæc tibi, optime *, iure prima sunt: iure tot montes superasti, tot flumina transiecisti, vt hæc dimissa statim repeteres. viues tibi, solutus ab omni cura: viues Deo, contemptis diuitiis, abiecta illa gloria, quam falsa prorsus, & inanis honorum species ostentat. quòd nisi Deo viueres, nec tibi certè posses viuere. in illo enim vno vera, ac solida virtus. hæc, quam quærimus in libris, aut discimus ab hominibus, vmbra est. quocirca hortor equidem te, vt libros euoluas accuratè, vt magistris assiduè operam des: sed minimum in vtrisque pone, nisi tua studia diuino cum amore coniungas. Atque hæc me scribentem magnoperè delectant: tibi non puto fore legenti necessaria: scribo tamen, & quia te mirificè diligo, cupióque esse, qualem pater filium: & quia commemoratione ipsa rei omniũ optimæ, ac præclarissimæ afficior sic, vt nullam ex vllo sermone, aut ex vlla cogitatione maiorem hauriam voluptatem. nec tu debes officium meum aspernari, aut in deteriorem partem trahere, si tibi etiam rectissimè viuenti, (sic enim existimo, planéque mihi persuasi) constantiam laudo. lubrica est enim adolescentiæ via: labuntur multi, cùm aliquantum iam processerint: cursum verò conficit is, qui nititur optimis cogitationibus, ducémque sequitur eum, qui numquam errat, communem humani generis parentem: qui tibi omnia bona pollicetur, & dabit, quæ nec ab Imperatore tuo sperare, nec ab vllo Rege licet. De Episcopo Agriensi, agnosco tuam in me beneuolentiam. cui de emblemate gratias agam. Mariani Lezentij, iuuenis ornatissimi, & Andreæ Patricij, contubernalis tui, talem in me animum amplector: quos cupio à te meo nomine salutari, itémque Polonos ceteros, familiares tuos, quorum nobilitas, &, vt audio, virtus Patauinum gymnasium illustrat. Vale, &, quando nos adspectu tuo priuas, minue saltem litteris, non hac recentiore Italica, sed illa vetere, omnium elegantissima, Romana lingua scriptis, desiderium nostrum.

EIDEM, Patauium. 8

OPtime *, quid tibi, obſecro, in mentem venit? noſtrâ ne imagine tuum putas cubiculum ornari poſſe? pudet me ſtudij tui: & erubui, mihi crede, cùm hanc partem legerem litterarum tuarum. nec tamen, quia tuam facilè cupiditatem intelligo, deeſſe tibi poſſum: & cœpta res eſt, & agitur, vt video, ſatis diligenter: quæ cùm erit abſoluta, mittetur ilico ad te. ac vellem, poſſet artifex eodem penicillo animum in te meum vnà cum vultu exprimere: non dubitarem, quin hanc tu multo magis imaginem diligeres. non neceſſe eſt, inquies: libenter credo: &, quòd ita ſit, acceptum refero tuæ humanitati: quæ mihi à te impetrat id, quod meritis, aút officiis conſequi nondum potui. His diebus facultatem ad te ſcribendi permoleſtæ occupationes eripuerunt. ignoſce: & puta, numquam abduci meam ab officio voluntatem, licet opera non exſtet. Heri adiit ad me contubernalis tuus Staniſlaus Fogeluetrius Cracouienſis, probum adoleſcentem, præditum litteris, & tua planè conſuetudine dignum è ſermone iudicaui. amanter illum excepi, vt natura mea fert: iucundè non potui, quia valetudo non concedit. cuius beneuolentiam ſi, te, vt arbitror, conciliante, ſum adeptus: peto à te, mihi vt eam conſerues. & omnino, quicumque à te diliguntur, eoſdem mihi cupio mutua beneuolentia coniungi. Epiſtolam ad Epiſcopum Agrienſem, quando interdiu otij nihil ſuppetit, dictaui ante lucem amanuenſi meo. eam ad te mitto. Signum tuum, cùm legeris, imprime. De gentilibus tuis, negotium dedi, & curabitur diligenter. Vale.

EIDEM, Patauium. 9

VIdeo te in iungendis amicitiis præclarum artificem eſſe: verùm caue, ne quid alterutra de parte promittas, quod præſtari vix poſſit: aut, ſi promittes, ipſe ne ſpondeas, ne quando præter opinionem cogaris dependere. de me ipſo loquor: quem tu ſi putas eſſe, qui non ſum: quod ad me attinet, facilè patior: fruatur hoc amicitia noſtra priuilegio, vt inter nos omnia liceant: ſed vereor, ne tua apud alios prædicatio plus nobis imponat oneris, quàm ſuſtinere poſſimus. Patricio tuo ſcripſi, multis diſtri-

ctus

ctus negotiis: & eram animo conturbatior, accepto nuncio de fratris mei ſumma corporis, aliqua etiam mentis inualetudine. Gentiles tui latent adhuc: eruentur aliquando, ſi qui ſunt: curat enim homo tum mei cupidus, tum ad hoc diligentiæ genus vehementer aptus. De libris, putabam è ſilentio meo te coniicere, nihil eſſe: ſed, quando appellas crebrò, ſcies nondum neque ad Iunctas, neque ad alium quemquam perueniſſe. tu vide, cui rem commiſeris: & vrge litteris, vt ſine mora mittantur. Imago coloratur, deſignatione iam perfecta. veritatē, niſi fallor, egregiè ſimulatam dices. Vale.

EIDEM, *Patauium.* 10

AMo te, quòd verecundè petis: ſed iſtam poſthac verecundiam abiice, obſecro, ſi quid aliquando mecum ages. neſcis, apud me quo loco ſis, aut quo ego apud te eſſe cupiam: quod ſi neſcis, aut etiam ſi dubitas, iniuriam facis vtrique noſtrûm. Scripſi ad Sophianum, libenter equidem tua cauſſa, ſed inuitus ea gratia, quòd laborantem, vt audio, graui morbo, vexari tuo ſtudio nollē. Equidem diſcrucior, cùm ita affectum audio probum iuuenem, mihi amiciſſimum, Græcarum litterarum ſcientia ſine dubio ſingularem. ſed, quia te fero in oculis, ídque ſanè tuo merito, litteras ad eum conſcripſi, quas in hunc faſciculum coniectas cùm legeris, ſi reddendas nō putabis, conſcindes. Ego nunc, ſi quid de me ſcire vis, iaceo, corpore ſatis afflictus ob capitis grauedinem, ſed erectus animo propter ſpem, atque adeo exſpectationem vitæ lætioris. iam enim didici contemnere, quæ amabam antea: qua te quoque in ſententia cupio eſſe. Saluta meo nomine contubernales, & amicos tuos. Vale.

EIDEM, *Patauium.* 11

REſpondeo ſerius litteris tuis, impeditus febricula, robuſtioribus haud valdè metuenda: ſed in hac noſtra corporis imbecillitate etiam ea, quæ mediocria ſunt, non mediocriter timenda. Locum videbis in epiſtola ad Patricium, vbi ea, quæ mones, interpoſui: de quo quid ſentias, aueo ſcire. Gratias tibi agerem de iſta voluntate: ſed

hoc planè reſpuit amicitia noſtra: nec tuum erga me officium aſſequi vnquam poſſit oratio mea. meriti enim loco ſemper apud me fuit bene merendi cupiditas, etiam ſi res, quod ſæpe ſolet accidere, nulla conſequatur. Vale.

EIDEM, Patauium. 12

QVid tibi ego præſtare poſſum de iis, qui fortaſſe nulli ſunt? quæſitum eſt perdiligenter: nec tamen vllum omnino diligentia fructum tulit. fingere tibi eos ex argilla poſſumus, animare non poſſumus. quòd ſi liceret, fieret, atque adeò factum iam eſſet. nec enim mediocre tuum eſſe ſtudium intelligo: & ego, vt fatear quod res eſt, diligo iſtam in te bonitatem, qui de gẽtilibus tuis, nulla tuorum commodorum ſpe propoſita, humanitatem modò quandam ſecutus, tantoperè labores. certè, qui honoribus, aut diuitiis, aut opinione virtutis emineant, nulli reperiuntur. quòd ſi quos obſcura conditio, aut fortunæ tegit humilitas: de iis quærendúm ne ſit, videris: me ſi conſulis, omittes. De pictura, lentum negotium: ſed illud te non præterit, Pictoribus, atque poëtis Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas. ita facilè mentiuntur verbis, vt coloribus fallere conſueuerunt. hic, qui rem ſuſcepit, diu me promiſſis duxit, varias nectendo cauſſas, vt ei culpam largirer ignauiæ. nunc imbres accuſat, quòd recentes colores minimè patiantur exſiccari. hoc puto verum, illa non puto. concedo tamen, vt eo vtar facili, & impetrem, quæ duo ſimul à nobis exoptantur, feſtinationem cum diligentia. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 13

ITa mihi optata contingant, vt commentariolo tuo nihil vnquam legi eruditius, nihil ſanctius, aut ad retinẽdum Catholicæ religionis cultum accommodatius. itaque, cùm in ortu Solis legere cœpiſſem, abſolui facilè ante horam prandij, opera numquam intermiſſa. valdè enim delectabar ordine, valdè etiam genere orationis tuæ. res verò ipſa ita me affecit, vt quaſi ſemina quædam verę pietatis, quæ fructum profectò non mediocrem aliquando ferent, in animo meo reliquiſſe videatur. quod quanti eſſe

apud me putas? quanti mehercule immensam auri vim non æstimo. quid enim cum æterna salute cōferatur? quòd si meis apud te precibus locum aliquem reliquit humanitas tua: rogo te etiam atque etiam, vt hoc genere scriptorum, quo quidem ad studium summi boni, perpetuæque felicitatis mirificè excitor, impertiri me quàm sæpissime velis. quod si feceris, addictum me tibi multis nominibus obstringes eo beneficio, cuius delere memoriam obliuio nulla possit. Quod me reuocas ad consuetudinem tuam: stimulum scilicet currenti. sed, mihi crede, non planè totus abs te discessi: neque te mihi prorsus eripiunt, aut eripient vmquam locorū interualla. absens tecum sum, tacitus loquor, & loquentem audio. sic lenitur imagine periucunda desiderium nostrum. quod cùm ita sit, opera tamen studiosè dabitur, maturè vt excurram quò ire necesse est, si meam fidem tueri volo, & quò tamen, quia disiungor à te, minimè libenter eo. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 14

CVm de tua valetudine solicitus essem, curam auxit filioli morbus, quo etiam nunc laborat, nec satis explorata salute. me quoque leuiter febricula tentauit, qua triduo sum, sine medicorum interuentu, temperata duntaxat victus ratione, liberatus. Nunc expediendis negotiis operam do, vt, si amicus noster, bonarum artium patronus, summum illum dignitatis apicem attigerit, quàm primùm possimus accurrere. sæpe enim & litteris, & præsenti sermone, cupere se consultum rationibus meis, amantissimè declarauit. mihi autem omnia sunt in eo, vt otio litterario frui liceat, nulla rerum domesticarum cura interpellante. quod si assequimur, valeat ambitio: viuemus nobis, & Musis, & eo quidem animo, vt omnia referamus ad Deum, à quo vno felicitas vera pendet: quod idem tibi videri, ex tuis litteris facilè coniicio. Miro teneor desiderio veniendi ad te: sed hanc facultatem multa eripiunt, præsertim æger filius, quem tibi, & pro nostra amicitia, & pro noua coniunctione esse charissimum, planè mihi persuadeo. te quidem à morbo confirmatū si audiero, æquiore animo domestica patiar incommoda. itaque dabis hoc amori nostro, quem tua virtus peperit, alit humanitas,

atque

atque auget, vt nostra etiam caussa tuam valetudinem studiosissimè cures. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 15

SIlentij mei caussam ex iis litteris, quas heri ad te scripsi, quas hodie mane puto tibi esse redditas, iam cognouisti. quòd nisi ita declarassem, tamen mihi dubium nō est, quin tu pro singulari tua sapientia, & humanitate de mea meorúmque valetudine coniiceres. quid enim aliud me à scribendo abduceret? quo equidem nihil facio libentius: ídque tibi, si præsenti fortasse non potui, absenti certè probabo. Tuum aduentum auidè exspecto: cuius mihi significatio tum eo nomine gratissima, quia te videbo, tum eo gratior fuit, quòd optimè te valere, etsi tu de eo nihil significes, facilè tamē possum intelligere. quod si ita est, opto perpetuum esse: &, quod opto, id etiam vt sperem, facit continentia tua, quam ego in victu (planè loquor, vt sentio) valdè sum admiratus, & conor etiam imitari. Rerum Romanarum, Pontifice mortuo, conuersus orbis est. itaque, qui decesserant, omnes ad vrbem redeunt. pecuniæ pro Mæcenate illo, vt affertur ad nos, libentius quàm pro ceteris, deponuntur: & ad eum denique, fore suspicor, vt omnium Cardinalium voluntates inclinent. vir optimus est, egregiè litteris excultus, ingenio miti, &, quòd caput est, cùm factiones duæ dicantur esse, ęquus in vtramque. primùm cōtendetur acerrimè. quid mirum? Neque enim, vt ait Poëta ille summus inter nostros, leuia, aut ludicra petuntur præmia. & scis, omnes homines, quod maximè cupiunt, itidem facilè adduci vt maximè sperent. ergo multis quasi aleam iacere, & fortunam placebit experiri. quid euenturum sit, & quid magis expediat, vni Deo patet. certè, nisi firmioribus, quàm antea, pręsidiis muniamur: prauarum opinionum in cursu vinea domini dissipabitur. quod te quoque & suspicari, quia prudentia excellis, & metuere vehementer, quia pietatem diligis, aliquando in nostris sermonibus cognoui. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 16

CVm de tuo reditu ex tuis, amicorúmque litteris cognouissem, perfusus voluptate sum prorsus incredibili.

dibili. subuerebar enim, ne te patria tua, experta iam in magnis rebus & animi, & ingenij tui præstantiam, abesse diutius minimè pateretur. etiam illud occurrebat, ne te iam satietas Italiæ cepisset. multa cogitabam, vt amor est, quæ cupiebam esse falsa, & fuisse, valdè nunc lætor. capio tamen hanc in iucunditate molestiam, quòd ad te quàm primùm accurrere non licet: nam, vt omittam de vxore, cui deesse non possum ægrotanti: confirmare studeo res domesticas, quæ vacillant satis absente me. cùm enim, referre me totum ad litteras, quarum est mihi consuetudo iucundissima, planè deliberatum sit: priùs hæc, quæ ad alendam familiam pertinent, ita constituam necesse est, nequando me, quod antea sæpe cōtigit, de medio studiorum cursu reuocare possint. iam ego in meis consiliis, optime *, ambitionem cœpi excludere. video res humanas sursum deorsum ferri, numquam consistere: celeriter omnia fluere, & exstingui, præter bonam famam, ad quam omnes peruenire cupiunt, sed ignoratione viarum plerique aberrant. non enim in opibus, aut in magistratibus, Regúmue aulis verum decus habitat. petendum aliunde est, à rectis cogitationibus, honestis laboribus, studio, & exercitatione virtutis. hæc mihi in animo sunt: quæ si colam arbitratu meo, multa consequar. primùm ab iis negotiis, quæ mihi negotium facessunt, vacabo prorsus: deinde, (ne me putes desidiæ caussa otium cogitare) scribam aliquid quotidie: quo nihil soleo, vbi curarum expers animus est, facere libentius: denique, etiam posteris fructum fortasse aliquem pariet industria nostra. Quid relinques, dicet aliquis, liberis tuis? Non exiguum patrimonium, imitationem mei, & aliquā, vt spero, virtutis hæreditatem, eadem scilicet, quę reliquit mihi pater meus. Non abundabunt. Nec id postulo, nec illi, si sapient, postulabunt. modica poscit, vt honestè, id est, feliciter viuatur, hominis natura: reliqua sunt instrumenta nequitiæ. Cupio tibi, mi *, qui ætatem tuam prudentia anteis, probari meum sensum: cupio meum iudicium tua sententia confirmari, quamquam quid exspecto? index animi sermo est. porrò in sermonibus quotidianis quid tu habes in ore, quid extollis, præter studia doctrinæ? quæ te video, cùm tecum loquor, vel cùm tua scripta lego, tractasse diligenter. verumtamen hoc ipsum, quod habeo satis exploratum, mecum te sentire, si significabis, pergratum

gratum erit. Ego nisi occupationibus premerer assiduis, quas animo potiùs, quàm corporis viribus sustineo, explerem te crebritate litterarum. verùm ne sic quidem, pro tuis in me officiis, patiar in hoc genere prorsus abs te requiri studium meum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 17

VObiscum vt agatur, scire cupio; Patauij commorantibus. nos hic languemus, afflicti caloribus perpetuis, quibus equidem grauiores non memini. vxor mea nondum ex puerperio conualuit: infans bellissimè habet, & incipit iam blandientibus arridere. quid quæris? admodum scitus est: quódque amare solemus in pueris, hilaritatis habet multum. De tuo aduentu, suadeo consilium mutes, neque te istinc, furente Canicula, æstu non ferendo, commoueas. faceres enim valetudinis incommodo: ac, si valetudo, studia tamen tua non ferrent. verùm hoc prudentiæ tuæ totum sit, in qua tibi neminem antepono. ego, pro mea in te singulari beneuolentia, non modò quid vellem, verùm etiam quid sentirem, testatum esse volui. Aristotelem cum Cicerone mitto, vtrumque satis aptè compactos ab artifice perito. video, quid agas. inanem eloquentiam contemnis, & indisertam philosophiam non amas: vtramque vis coniungere, vt misceas, quod ait poëta Venusinus, vtile dulci. quo minùs me, eadem cogitantem, & recessum otij caussa quærentem, reprehendere debebis. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 18

VAlde probo industriam tuam, quam ad ornandum commentario aureolum Demetrij libellum περὶ τῆς ἑρμηνείας contulisti: sed antequam institutum absoluas, fore arbitror vt exeat is, quem Petrus Bargæus, qui Pisanum gymnasium politioris doctrinæ professione illustrat, ante aliquot menses, vt audio, confecit. itáque malim ad Diodorum Latinitate donandum operam, studiúmque tuum conuertas: ne, quod aiunt, actum agas. nam Bargæo, quem tu fortasse non nosti, nec ingenio, nec doctrina, nec eloquentia quisquam præstat: quódque paucis admodum contigit, tùm oratoria, tùm poëtica laude pariter excellit. absit

igitur

igitur omnis æmulatio ab iis, quos ego vnicè diligo, & à quibus item diligi me sentio. Calores hîc nihil remittunt: feruent omnia.quòd nisi terræ,iam perustæ, vberrimis imbribus citò madefiant,caritas multarum rerum,& morborum vis ineunte autumno videtur impendere.Ego,vt anni tempus est,non incommodè valeo : negotia curo : otium, & studia cogito.Kalendarium Romanum vetus, cum opinione mea de ratione veterum dierum , & necessaria litterarum interpretatione, sæpe iam à te rogatum, quia nec ipse habebam , nec reperire facillimum fuit , mitto serius, acceptum à familiari meo , viro probo , & erudito , Raphaële Cyllenio.describes,& remittes: quoniam,quæ sunt olim impressa cum Sigonij fastis,nullum ex iis iampridem venale superest.in hoc autem , vt aliquid à me præcipuum haberes,itidem vt ego te præcipuè diligo,quædam videbis immutata,nec,opinor,improbabis. Vale. Venetiis.

Kalendarium,de quo in superiore epistola mentionem fecimus,cùm in Orthographiæ libro Aldi filij impressum legatur,visum fuit in hoc loco omittere:eósque qui id legere volent,ad Orthographiam reijcere.

ANDREAE PATRICIO.
Patauium. 19

NÆ tu rationem tui indicandi percommodam iniisti: ego enim, non cuiates homines sint, quibúsue terris ac regionibus profecti , sed quibus moribus , quo ingenio,qua doctrina præditi,soleo quærere: &, vt olim Hannibal, qui hostem feriret, Carthaginiensem sibi fore dicebat: sic ego totũ in vna virtute constituo. Epistola tua ita loquitur,vt nullam in te patiatur aut humanitatis , aut doctrinæ partem desiderari. itaque ne te posthac Sarmatam potiùs,quàm Romanum, dixeris.tametsi Sarmatia iam ita feritatem,si qua olim fuit , & quæcumque fuit , abiecit,vt ex transalpinis nationibus nulla nunc neque ad litteras,neque ad benignitatem mutuáque officia dicatur esse propẽsior. Italia verò nostra,in qua vigebant olim artes bonæ, in qua summis ornata præmiis eloquentia primas aliquando partes obtinuit,ita veterem illam quasi formam videtur amisisse , vix iam vt agnoscatur. simulachrum dumtaxat aliquod in libris relictum est , cuius excellentem pulchritudi-

tudinem animo intuentes admiramur, & ſtudemus imitari: præſentem effigiem oculis fruſtra quærimus. Tu autem, doctiſſime Patrici, ſi qui nunc antiqua Italia digni reperiuntur, qui quàm pauci ſint, quáque id accidat culpa, non dubito quin intelligas, his te vt adiungeres, præſtantiúmque virorum numerum augeres, planè mihi, cùm tua ſcripta lego, & cùm eos, qui tecum viuunt, de te loquentes audio, videris eſſe conſecutus. quo nomine tibi gratulor plurimum, & patriæ tuæ, in quam referes gloriam, omnibus theſauris, omnibúſque omnium Regum triumphis præferendam. Ego autem, cuius amicitiam in tuis litteris blanda quadam mearum laudum commemoratione videris aucupari, cùm tua merita, quæ ego ſentio eſſe maxima, modeſtè nimis diſſimulas, & extenuas, mea verò nimis liberaliter amplificas, atque extollis, niſi te tam noſtri amantem redamem, niſi multis ornatum virtutibus omni ſtudio colam, quis me ſit inhumanior? quis iudicij magis, aut etiam rationis expers? equidem, quid de te ſentiam, quantíque apud me ſis, officiis conabor oſtendere: ſin, vt mea tenuitas eſt, hoc præſtare non potero, tu tamen, vt ſpero, de mea voluntate tibi perſuadebis id, quod cupere videris, te mihi eſſe, ac ſemper fore chariſſimum. in quo profectò, niſi ego meam in amicitiis diligentiſſimè tuendis cõſuetudinem dediſcam, tua te numquam fallet opinio. Vale.

EIDEM, Patauium. 20

O Præclaram ὑπόθεσιν, nec verò tuam humilem, aut obſcuram orationem, ſed erectam piis affectibus, mirificéque ſententiis, ac verbis illuſtratam. nunc demum te, Patrici, verè eum, qui vocaris, agnoſco, hoc eſt, à plebe ſeiunctum, quæ libenter oculos ad terrena demittit, nihil altum, nihil homine dignum ſuſpicit. nam certè reliqua ſtudia opinione potiùs, quàm re nituntur, ſpeciem quandam inanem, ſolidi nihil habent: hæc verò, quæ te video arctè eſſe complexum, nec, puto, vmquam dimittes, æternam non modò famam, ſed ſalutem quoque pariũt. Agnoſco in tuis inſtitutis præclaram conſuetudinem, egregiáque ſtudia, numquam ſatis laudati, Cracouienſis Epiſcopi, Andreæ Zebridouij, cuius ex perpetuo multorum

annorum conuictu, quotidianis sermonibus, consiliis, probitate, doctrina, quasi diuinis legibus, formasti animum tuum, atque excitasti ad excellentem rerum æternarum cupiditatem, vt facilè constet, cùm tua te ad verum decus natura duceret, doctissimi tamen ac sanctissimi viri exemplo vehementer esse incitatum. Equidem, vt tibi vehementer gratulor, cuius omnis in amore Dei defixa cogitatio sit: ita, cùm in eos intueor, qui, falsa rerum imagine decepti, toto pectore contendunt ad ea comparanda, quæ sæpe molesta possidentibus, interdum etiam perniciosa sunt, misereor, & ingemisco. quòd vtinam industriam aliquando meam, &, si quod in me est, ingenium simili in argumento liceat exercere. nam nunc quidem voluntas, optima spectans, & in quam debet partem propensa, multis tamen impedita rebus languet. sed speremus. sic enim nihil difficile, si consenserit Deus: vt nihil facilè, si abnuerit. is porrò, cùm abesse putatur longiùs, & destituisse nos in mediis calamitatibus, tum adest proximus inscientibus, & erectos ex miserrimo statu collocat in solio regum. Hæc ego sæpe mecum solatij caussa, quo sæpe indigeo: & capio voluptatem, quod epistolæ quasi allocutio tulit, vt eadem tecum. Remitto orationem. lege amicis tuis, & quàm potes multis communica, vt rectè sentientes cõfirmentur: si qui autem ab optima caussa desciuerunt, ad sanitatem traducantur. Vale, & * contubernalem tuum, summi adolescentem ingenij, meo nomine saluere iubeas.

*, *Patauium.* 21

AMo veritatem, deinde me ipsum. illam spectare ante omnia soleo, mihi autem libenter quidem, quatenus tamen liceat, indulgere. itaque nec accipere debeo, quas in me laudes contulisti, nec, vt ingenuè confitear, reiicere planè possum. nam bonis viris, artiúmque liberalium scientia claris, equidem placere velim, cum eo tamen, vt nolim quemquam nimis esse in mea laude liberalem. tu autem in tuis litteris ea mihi tribuis, quæ nõ modò si agnoscam, sed propemodum si optem, modestè parum agere mihi videar. At Muretus ita sentit. Vtinam quidem: sed officium potiùs, quàm sententiam, esse puto. quis enim me minùs ignorat? qui quàm diu Venetiis fuit, vel mecum ha-

bitauerit, vel mea consuetudine frequenter admodum sit vsus. nec is est, quem iudicium fallat, præsertim in litteris, quas tractat assiduè, nouit egregiè: verùm ei facilè persuadet humanitas, vt iudicium amicitiæ largiatur. sed, siue te Mureti oratio, tam honorificam de me opinionem vt susciperes, adduxit: siue mihi hoc abs te, vt tu scribis, mea studia, vt ego sentio, tua bonitas impetrat: persuade tibi, non exiguum me statuere ornamentum in amicitia tua: cùm & ipse possideas illas virtutes, quarum fama beneuolentiam conciliat, noménque nostrum, ab interitu vindicatum, cum æternitate coniungit: & principum virorum, doctrináque præstantium floreas amicitia: quódque me non leuiter mouet, in Gulielmi Budæi, eruditissimi hominis, ac de litteris optimè meriti, contubernio per aliquot annos vixeris. ac vellem mihi parem volũtati suppetere facultatem. fructum ferres haud mediocrem studij erga me tui: obseruantiæ verò in te meæ, quam tua virtus peperit, satis esset illustris, ac minimè dubia significatio. quod ipsum tamen, vtvt est, fortasse consequar. nam & studio nitar: & ad perficiendi spem plurimum quidem, velle optima, solet afferre. Vale.

DIONYSIO LAMBINO.

Patauium. 22

NEque negare audeo tibi, homini eruditissimo, cuius ego plurimi semper amicitiam feci: neque, si pollicear, præstare possim id, quod à me petis. premor enim domesticis oneribus, & typographiæ cura, sic mehercule, vix vt sustineam. vacuæ tantùm ab opere mihi relinquuntur horæ vespertinæ: sed eo tempore, tum defatigatus laboribus, ac fractus, quietem quæro necessariam: tum verò succedit oculorum dolor: ísque ita grauis, non modò vt legere, aut commentari, sed nec domesticos audire sine magna molestia possim. ita nobis traducitur dies, atque adeo noctis maior pænè pars. non enim priùs hac leuamur capitis grauedine, quàm Sol, medio iam Antipodum orbe decurso, incipit ad nos recurrere: & in ortu suo demum valetudinem mihi, alacritatémque restituit. quòd si respirare aliquando licebit, aures tibi meę patebunt, non in horas modò, sed integros etiam dies. quid enim mihi iucundius, quid etiam vtilius, quàm tecum de litteris agere, tuáque

que maximè tractare scripta? de quibus quid existimem, Muretus noster testis est: nam, cùm ad me, octauo, opinor, abhinc anno, in Iudecæ suburbano habitantem, ignotum antea de facie, voluntario adductus officio, adiisses: humanitatem simul & doctrinam tuam eadem hora perspexi. tunc ego te cœpi & diligere, & prædicare: nec desinam vtrumque facere, quàm diuturna mihi dabitur vsura vitæ: quandoquidem nec tu desines esse tui similis, id est, cùm optimus vir, officióque excellens, tum verò tantus in virtute, quantum cum egregia natura singularis industria potuit efficere. Interim peto à te, meis vt occupationibus ignoscas, & voluntatem in te propensam, licet absit res, tamen ames. Vale.

*, *Patauium.* 23

Nihil mihi pro mea in te beneuolentia, meóque de te iudicio potuit accidere, quod minùs vellem, aut quod minùs opinarer, quàm id, quod proximis diebus audiui, cùm diceret nescio quis, non te perinde, vt solebas, in optimarum artium cupiditate versari, sed languere quotidie magis: adeóque præclara illa principia, quæ, me quidem sæpe, & multum cohortante, ac monente, posueras, esse labefactata, nihil vt à te eximium, nihil, quod vulgare non sit, exspectari posse videatur. equidem neque planè credidi, quod à tua consuetudine tam valdè dissentiret: neque tamen planè non esse credendum id existimaui, quod vt accidere possit, cùm in ætatem tuam intueor, verisimile mihi fit. quòd si, contrà quàm ego cupio, factũ est, vt paullulum te à virtute disiunxeris, & in dubia, ac perdifficili iuuentutis via quiddam offenderis: agnosce tuam culpam, & corrige, dum licet. non enim, quæ dies confirmauit, facilè mutantur. En habes, qui te suo excitet ad virtutem exemplo, æqualem tuum, exquisiti adolescentem ingenij Antonium Lauretanum, quem debes, cùm nobilitate pares, nec naturæ, fortunæque bonis dissimiles admodum sitis, æquare etiam, aut imitari saltem in studiis artium optimarum. Sin autem est, vt volumus, & ista, quæ de te rumor dissipauit, inania sunt: noli laborare, quid alij loquantur: cogita, quid ipse facias, & à te ipso pende. magna solet esse iucunditas, quæ manat ex optima conscientia. hac tu fruere, &

perge, vt cœpisti, in studiis liberalium disciplinarum: quarum est cùm possessio vitæ æqualis, tum fructus eiusmodi, vt etiam ad posteros pertineat. Vale.

ROMVLO CERVINO.

Patauium. 24

ITan' ego tibi ex animo effluxi, vt vnam tribus mensibus epistolam ad me dederis? occupatus, inquis, sum. quo in genere? nempe in litteris. num igitur tibi à litteris animum videris abducere, cùm epistolam texis? mihi quidem numquam minùs. quin hoc ipsum, quod ego nũc in te desidero, si contemnis, id est, si ita legis, vt numquam scribere animum inducas: litteræ iacebunt. quòd si me à principio rectissimè monentem audire voluisses, téque, si non quotidie, saltem alternis diebus scriptioni dedisses: Dij immortales, quos tu nunc fructus ederes, quàm præstantes, quàm vberes, quàm & te ipso dignos, & fratre tuo, in omni genere laudis excellentissimo? nunc, quos progressus hac in re fecisti, non ego quidem illos, quasi tardioris ingenij, reprehendo, neque reprehendere quisquam potest: sed tamen illud, quod ego à te olim exspectaui, maius aliquanto fuit, quàm hoc, quod tu nunc præstas. Neque verò id, quò te iam pridem sumus hortati, & quò breui esse peruenturum credidimus, eiusmodi est, vt facilè quiuis posse consequi videatur: sed cogita præclarum fere nihil esse, quod idem difficile non sit: & tamen difficultates omnes ea, quæ in præstantibus ingeniis facilè exsistit, gloriæ cupiditas vincit. cuius rei noli exempla petere ab antiquitate: adspice fratrem tuum, qui, vt Antimacho poëtæ Plato, sic tibi omnium instar esse potest. num quid igitur illum existimas tantos labores aut suscepturum fuisse, aut, cùm suscepisset, ferre potuisse, nisi veræ laudis eum spes aliqua identidem quasi alleuasset? quam quidem spem dum sequitur, vides quò peruenerit. gradum tenet dignitatis, qui est à summo proximus: & de summo quid homines augurentur, intelligis. Perge, mi Romule, iisdem itineribus ad decus. magna sunt bene agentibus præmia constituta. quam tu facultatem quando habes maximam, noli contemnere: ne paullo post, amissam frustra queraris. hæc enim, quæ nunc habemus, quis scit, quàm diu simus

 habituri?

habituri? vides, vt auolent horæ, quæque nobis commo-
da præterlabentes auferant. Itaque opportunitates, dum
adsunt, ita debemus amplecti, quasi non eædem semper
affuturæ sint. qua in sententia te quoque existimo esse, cu-
pio quidem certè: vt cum exspectationi de te concitatæ,
tum fratris tui, summi viri, laudibus aliquando respon-
deas. quod facile consequeris, si te ipse colliges, &, quo
consilio Patauium accesseris, quam vrbem scis habitam
semper esse doctrinæ domicilium, assiduè cogitabis. &,
quamquam non dubito, quin memoria bona sis: tamen, quo-
niam hæc posterior epistola tua, quam ad me XV. Kalend.
misisti, cui ego XIV. respondi, non tam est luculenter scri-
pta, quam vellem, vel potius multo minus, quam vellem:
vereor, ne tibi illa, quæ ego tecum olim de Latinæ linguæ
obseruatione sum locutus, quæque ipse mihi te esse factu-
rum pollicitus es, penitus exciderint: quæ, si putas è re tua
esse, vt à me iterentur, excurre ad nos, & hoc quidem ani-
mo, vt quam diu Venetiis futurus es, (cupio autem, vt
diutissimè velis) apud me diuerseris. Ac noli vereri, ne ego
te Patauium crudiorem remittam. non ita de nostris ho-
spitibus malè meremur. Cenæ erunt, quæ te lautitia dele-
ctare, non quæ copia possint offendere: quę quidem in pri-
mis sermone bono, & perfamiliari condientur. quod tu
quanti facias, ignoro: ego quidem huic iucunditati nullam
antepono. Vale.

VINCENTIO GILIANO.

Venetias. 25

QVam multa non modo contra voluntatem, verum
etiam præter opinionem homini contingunt. num-
quam putaui fore, vt humanitatem tuam require-
rem. adeò mihi & multa, & perillustria studij erga me tui
dederas argumenta. nunc, aliis me quotidie salutantibus,
aut certè consolatorias in meo casu, opémque pollicentes
litteras mittentibus, ipse tamen neque scribis quidquam,
neque mecum habendi sermonis facultatem quæris. quod
viris nobilissimis concessi, tibi, pro multis ingenij tui suaui-
tatibus, próque nostra non nuper instituta, sed iam inuete-
rata necessitudine numquam denegassem. Optaui, inquies:
sed optanti pudor obstitit. Agnosco modestiam tuam, nec
mediocriter probo: verumtamen decet aliqua ortam à vir-

tute amicitiam confidentia. Erant autem, cur me conuentum cuperes, caussæ minimè vulgares: primùm Iasonis mei de Nores, viri omnium, quos ego in vita nouerim, optimi, atque humanissimi, reditus in hanc vrbem; deinde Dauilæ nostri, quem ego quanti faciam, & tu, & omnes pænè iam norunt, ægrotatio: quæ cùm hesterno die cognouerim, cupio tamen certius abs te aliquid significari. variè enim afficior, & amicissimi hominis aduentu, cuius in consuetudine plurimam mihi statuo iucunditatem: & eius viri morbo, cui debere omnia videor, quia, quod in ipso fuit operam dedit, vt me sibi non exiguo propinquitatis vinculo in perpetuum obstringeret. neque enim, licet mutuam vtriusque voluntatem frustrata fortuna sit, iccirco tantam in me beneuolentiæ significationem parui pendendam existimo. animus mihi pro re erit: méque ille sui memorem beneficij (sic enim appellare debeo) aliquãdo sentiet. Hæc sunt, mi Giliane, cur te velim. accedit illud. Affines suos Cardinalis Carpensis, qui de studiis meis non pessimè existimat, cupit elegantibus litteris expoliri. opima conditio, nec minùs honorifica. itaque statim de te cogitaui, quem excultum liberali doctrina, moribus emendatis, comem, & facilem in conuictu cognoui. nec tamen audeo sperare. vrbis enim Venetæ tranquillitatem nimis amas, & otio libenter frueris erudito. sed, si à te non impetro, odorare saltem, & indaga, si quem eo loco dignum alicunde licet eruere. inibitur à Cardinali gratia non vulgaris: de quo tibi hoc affirmo, patronum esse bonarum artium his perditis temporibus propè singularem: qui si, vt augurantur plurimi, ad illa summa peruenerit: redibunt, mihi crede, aurea tempora, & debita litteris aliquando præmia persoluentur. Vale.

FRANCISCO MORANDO. Veronam.

26

ITa valeam, itáque tecum viuam, quod vtrumque pariter exopto, vt cydonite tua nihil adhuc gustaui suauius, versibus autem, quos vnà misisti, nihil vmquam legi purius, nihil ornatius. quare gratiam habeo tibi quidem, vt debeo, maximam, aliquam tamen etiam imperito artifici superioris anni, cuius culpam, de qua tecum eram

questus,

questus,lucro meo non mediocri tua compensauit humanitas. quòd si artifex idem est, quemadmodum verba tua significant: non ab eius ingenio, sed ab amore in me tuo nouum genus artificij, noua fluxit industria. itaque magnam ad officia erga me tua quotidie fieri accessionẽ intelligo. ex quo voluptatem equidem capio tantam, quantam eius, qui doctrina, ingenio, omni denique laude libero homine digna excellat, perspecta beneuolentia afferre maximam potest: verumtamen, quia me prorsus omnis in summa remunerandi voluntate facultas deficit, angor nõnumquam intimis sensibus, & iniucundè viuo. sed neque futurum despero, vt, quo in te sum animo, re ipsa aliquando perspicias: & si parum optatis meis, vt ferè consueuit, fortuna responderit, memoria saltem, perpetuóque erga te studio, non officiis modò erga me tuis, sed virtutibus etiam eximiis debito, cumulatè mihi satisfaciam. De tua valetudine, quæ mihi perinde ac mea curæ est, à patre tuo, prudenti viro, quæ cupiebam ferè cognoui; de studiis ex te ipso, id est, ex litteris tuis, quarum elegantia mirificè delector, aliquid cupio scire. Orationem in funere habitam doctissimi, ac nobilissimi hominis, Ludouici Nogarolæ, cuius obitu non mediocriter dolui, audio laudari. sunt etiam, qui tuam existiment. quod libenter credo. sic enim faueo tuæ gloriæ, vt fratribus fortasse tuis, præterea quidem concedam nemini. Vale.

LAEVINO TORRENTIO. Leodium. 27

PVto tibi molestum iam esse silentium meum: at mihi silentij caussa longè molestior. nam toto ferè biennio neque corpori valetudo, nec animo quies contigit. ita, qui absentes amicos litteris saltem colere consueui, iucundissimam mihi consuetudinem intermittere, & in officij cursu languere sum coactus. quòd si secus existimas: nec tibi mea fidem facit affirmatio: testes habeo studij erga te mei non equidem valdè locupletes, sed eos tamen, quibus tu libenter credas, probos viros, communes amicos: à quibus & quæsitum est aliquando, me mandante, de tuo statu: &, cùm id, quod auebam maximè, cognouissem, esse te in oculis Leodiensi Episcopo optimo, eidémque Principi

eximio, auctum esse commodis, ornatum dignitate: factum est, quod ignorare te arbitror, vt leuationem malorum meorum in tuis bonis aliquã inuenerim. Atque equidem reuocare me ad institutum meum, & aliquid ad te scribere cogitabam, cùm tuæ me litteræ oppresserũt, quibus commendas mihi modestissimos, & summæ spei adolescentes, Ioannis Cauchi filios, doctissimi & ingeniosissimi hominis, vt equidem sentio, tuo primùm testimonio, deinde scriptis illius, quæ qui legerit, nullius præterea testimonium requirat. quo libentius operam meam filiis eius & pollicitus sum, & detuli. qui cùm ad me adeunt, te simul intueor, & impellor magis ad omnem humanitatem memoria tui: nec potest esse quidquam iucundius, quàm vt eorum studiis, commodísque seruiam: &, si præstabo aliquid, ita lætabor, quasi beneficium acceperim in officio meo. Erat in iisdem litteris tacita quædam admonitio promissorum meorum: quæ si non persoluo, mihi crede, tanti viri virtute, tanti Principis dignitate deterreor. nam, vt egregium aliquid moliamur, consequi tamen neque per ingenij nostri tenuitatem, neque per fortunam licet. hanc excusationem probari à te cupio, nec omnino despero: sin vrgere pergis, auctore te aggrediar, vtcumque cadat. potest enim fieri, vt, quemadmodum multa, contrà quàm speramus, item hoc fortasse, contrà quã timemus, eueniat. quòd si quid offenderimus, primùm, illud fore non dubito, tua nos vt subleuet auctoritas; deinde, te ipso culpæ socio, feram leuiùs. hæc mihi cautio placet, vtinam tibi: sed si mihi in amore respondes, tibi quoque. de quo tuas litteras exspecto. Vale. Venetiis.

LAVRENTIO GAMBARAE. Patauium. 28

BAsilij Zanchi, poëtæ summi, hominísque non vulgariter eruditi, miserabilis, & indignissimus interitus hilaritatem mihi prorsus omnem eripuit. quem enim donare summis præmiis ob excellentem virtutem, decorare honoribus ob singularem integritatem, atque innocentiam æquum fuit, eum tam ignominiosè vexatum, tam acerbè, tam crudeliter exstinctum, quis non ferat iniquissimè? equidem, vt audiui, etiam dolore tuo vehementer

dolui.

dolui. nam & vixistis vnà semper coniunctissimè, alter alteri egregiè charus: & fuit vterque vestrûm ad poeticam facultatem natura propensus, ac mirè factus, ingenio verò ita pares, vt, cùm nemo tam bonus poeta sit, quin vobis primas in componendis versibus partes tribuat, quam confessionem etiam ab inuitis exprimit poematum comparatio, vter tamen vtri præstet, nondum satis iudicare quisquam possit. magnam igitur, planéque fraternam inter vos tum ingeniorum similitudo, tum studiorum communio beneuolentiam excitarat: nec dubito, quin te, licet humanæ conditionis minimè rudem, obitus eius valdè perturbarit, animúmque tuum ita deiecerit, vt extolli fortasse ad æquitatem neque celeriter, neque facilè possit. quo grauius morte illius afficior: &, vt omnia mente peruestigem, nullam tamen inire doloris alleuandi rationem queo. vnica opinor, illa consolatio superest, quã tibi quoque fore gratissimam scio, vt, si conuictu perpetuo priuamur, tamen inter nos ita crebrò colloquamur, vt hâc mæroris acerbitatem, qua pariter affligimur, quotidianæ consuetudinis mutuæque beneuolentiæ suauitate leniamus. quod vt quàm maturrimè consequamur, tu pro tua, ego pro mea parte diligenter operam dabo. Vale. Venetiis.

NICOLAO NATHANAELO. Venetias. 29

PErculerat me grauiter acerbus ille nuncius de naui à piratis abducta, qua vehebatur in Cretam exquisita, multorúmque nummorum bibliotheca parentis tui: cùm ex eo casu iacturæ plurimum tulisse res & fortunas vestras intelligerem. nunc me prorsus ab eo mærore, quem mihi vestra calamitas attulerat, ad lætitiam incredibilem reuocarunt litteræ tuæ. scribis enim, erudiendi curam adolescentis nobilissimi, Aloysij Mocenici, tibi esse demandatam. in quo sanè, pro ea qua te sum complexus beneuolentia, multis nominibus tibi gratulor: primùm, quòd eum, qui facilè possit illustrare disciplinam tuam, excellentis ingenij adolescentem, mirifica, vt audio, virtutis indole præditum, sapientiorem etiam, quàm ætas ferat, nactus sis: deinde, quòd ab eius patre, Leonardo Mocenico, Equite clarissimo, quo nullum in hac vrbe vel prudentiæ,

vel liberalitatis, vel omnium denique virtutum, quæ nobilem virum deceant, exemplum habemus illustrius, fructum diligentiæ tuæ minimè vulgarem potes exspectare: postremò, quòd in ea domo viues, in qua omnia, vetere maiorum norma, ad honestum, & ad dignitatem referuntur, quò præstantes & vsu magnarum rerum, & doctrina viri quotidie confluunt, vnde prudentiam, vnde optimè viuendi rationem petes. Persequi omnia, quæ tibi diuina benignitas obtulit, difficile est: sed mihi crede, quem tua caussa velle, tuísque fauere commodis non ignoras, nihil isto munere ne fingi quidem à te potuit aut fortunis tuis vtilius, aut studiis accommodatius. itaque, si me audies, omnia, quæ frustra sæpe expetuntur, bona in vna Leonardi Mocenici beneuolentia constitues: cuius tibi comparandæ caue tempus amittas: confer huc omnem industriam, vt eius filium, tuæ diligentiæ commissum, in quo pater tali filio iure fixit omnes curas, ita instituas, atque excolas, vt eam laudem, ad quam natus præcipuè videtur, adiuuante illius ingenium studio tuo, breui consequatur. habet autem hoc virtus, vt, à quibus illam accepimus, eos in omni vita diligere cogamur: & est optandum, vt ab iis maximè diligamur, qui non opibus modò valeant, sed ad benignitatem etiam natura propendeant. quæ si in vlla ciuitate, profectò in hac nostra, & si in vlla familia, in ea potissimùm, & in eo viro, cui tuam in re præclara operam addixisti, summa cognoscitur. Vide igitur, quid susceperis, cuius familiæ gloriæ seruias, quid fides, quid existimatio tua; quid honor etiam meus quodam modo postulet: qui tibi sæpe, nec tamen gratiæ caussa, sed adductus iudicio, testimonium impertiui probitatis, & scientiæ non modò Græcæ, verùm etiam Latinæ linguæ: quarum alteram magistro patre tuo, Ioanne Nathanaëlo, sacrarum litterarum peritia, vitæque innocentia cum antiqua illa Græcia, quam numquam fama deseret, conferendo, alteram nonnihil è sermonibus fortasse nostris, è studio quidem tuo, tuísque vigiliis maximè cognouisti. Hæc si tibi omnia, vt spero, ante oculos pones: vinces te ipsum in diligentia, operámque dabis, vt in familia nobilissima, cuius patrocinio nullum certius ad eas temporum procellas, quæ humanæ vitæ impendent, perfugium reperies, egregium virtutis & industriæ tuæ monumentum relinquas. Vale.

*, *Patauium.* 30

FAlſus hic etiam de Rainutij Farneſij Cardinalis obitu diſſipatus rumor erat: quo ſum grauiſſimè commotus. nam in illo viro, qui ſe iam inde à puero ad exemplum aui ſui, Paulli III. Pontificis omnium ſapientiſſimi, totum finxit, non adumbrata, vt in multis, ſed expreſſa ſigna virtutis elucent: & nunc, vt audio, ſuas omnes in Chriſtianæ pietatis cultu cogitationes, curáſque defixit. quo mihi erat, boniſque omnibus acerbior illa fama, quæ, multorum ſermone, de immaturo, & inopinato illius interitu percrebuerat. angebar etiam fratris eius, eximij viri, Alexandri Cardinalis nomine: cui multis iam annis eam viam ingreſſo, quæ ducit ad verum decus, artiúmque optimarum ſtudia ſuis opibus hac ætate præter ceteros fouenti, tantum eripi præſidium, tantum auferri domeſticæ laudis, magnoperè dolendum videbatur. Gratulor igitur, illo incolumi, liberalibus diſciplinis: gratulor omnibus, qui virtutem, & probitatem prima ducunt: præcipuè verò tibi, quem & Alexandri Farneſij Cardinalis valdè ſtudioſum, & erga ſui ſimiles, hoc eſt, erga eos, quibus illa, vnde manat honeſtum, ſola placent, præclarè animatum cognoui. refrixit iam, vel planè exſtinctus euanuit peruulgatus ille rumor: viuit, & valet, cui lacrumas tamquam mortuo dedimus: quem, ſi fieri poſſet, immortalem eſſe omnes cuperent. Te quoque bene firmum eſſe, & ex illo valetudinis incommodo emerſiſſe, repreſſo iam ſanguine, qui tibi ex oculo dextro multus effluxerat, mirabiliter gaudeo. de quo mihi cùm narraret familiaris tuus, prima ſtatim auditione ſum percuſſus: poſtea, cùm idem reliqua perſequeretur, animum recepi, & ab omni metu, curáque reſpiraui. huius morbi cauſſam non dubito, quin medici, quos habes iſtic ſcientia inſtructiſſimos, vſu peritiſſimos, in ſtudia conferant. quod ſi ita eſt, remoue, obſecro te, libros omnes ab oculis tuis. nam, donec eos videris, certò ſcio, quod mihi ſæpe contigit ægrotanti, temperare tibi non poteris. Vale.

EIDEM, *Patauium.* 31

NArro tibi, iam non amo verecundiam. cùm enim mihi potius nihil eſſet, quàm vt filium meum (libet enim

de

de mare ominari) ad sacram baptismatis aquam susciperes: tamen, dum obsequor pudori meo, nec te, talem virum, maximarum rerum occupatione distentum, appellare audeo, commisi imprudens, vt officij laudem ipse præriperes. in quo sanè & peccasse me, & luere meritò peccati pœnam confiteor. quid enim mihi non permisit, quid iam elargita non est humanitas tua? quam à me aliis prædicatam ignorare ipse fortasse tibi sum visus. valde tamen recreor significatione amoris tui. & nostrã amicitiam, quam studiorum similitudo peperit, hoc etiam affinitatis quasi vinculo adstringi, vehementer lætor. nam & res ipsa eiusmodi est, vt beneuolentiam vtrinque augeat: & mihi, ad hominum opiniones, accidere speciosius, aut honorificentius nihil potest. totus igitur in ære tuo sum. ita de me meritus es, ita quotidie mereris. quòd si tibi pateret animus meus, profectò non locari pessimè tuam gratiam intelligeres: quam si non possumus remunerando, (nec enim aut fortuna tua patitur, aut voluntas exspectat) prędicando saltem illustrabimus. mihi certè ipsa memoria, perpetuóque erga te studio satisfaciam. De reditu meo verbum scilicet exspectas: iam discedo: itaque per aliquot dies litterę cessabunt. Amanuensem tuum amo plurimũ. videor enim mihi agnouisse manum optimi, atque honestissimi adolescentis, Francisci Secundi, cui de tua consuetudine etiam atque etiam gratulor. nam inuidiæ locum amor non reliquit. Vale. Venetiis.

FRANCISCO SEVERO *Argetensi. Ferrariam.* 32

ET me laudas in epistola tua, nec mediocriter quidem: & meam amicitiam, quæ tua humanitas est, valdè videris expetere. Ego autem, & si me delectat, vt ait ille, laudari à laudato viro, tamen ea, quę mihi tribuis, cùm esse verissima cupiam, non agnosco. dilexi equidem adolescens veterem eloquentiam: nec voluntatem ætas, studium occupatio, sæpe etiam valetudo minuit: sed, excellere in re omnium, vt ego sentio, præstantissima, cuius negotij sit, cuius ingenij, non modò experiens ipse intelligo, verùm etiam ex inani multorum industria conicio. non enim, qui seuerior in me ipso sim, nec mihi amicior, quàm veritati,

tati, aliis blandiri gratiæ caussa debeo. vnum hoc in nobis fortasse iure laudes: si modò laude dignum est: equidem, quasi aliquid sit, interdum mihi gratulor: quòd, & quales olim fuerint ij, quos in oratione Latina cupimus imitari, quibus ingeniis, qua doctrina, qua etiam exercitatione præditi, & quis ego sim, vel potius, qui hodie simus omnes, facilè possum existimare. Quocirca, si vetera spectas, mutes licet sententiam de me tuam. floruit antiquitas eloquentiæ gloria: nos iacemus. sin hæc recentia tibi proponis: non omnino me, quantum in hoc studio profecerim, pænitebit. nec tamen tibi assentiar, vt me omnibus Latinè scribendi facultate confitear antecellere. possum aliquid, vel etiam multa in aliis desiderare, neminem in hoc genere laudis eximium ducere: (est enim hæc fortasse non ingeniorum culpa, sed temporum) non ideo tamen sequitur, vt insolenter arripiam, & induam ipse, quæ aliis tamquam spolia detraxerim. vt in musicis, artem ipsam exercere, non facillimum est: artificem autem peritum ab inscio distinguere, tacito aurium sensu plerique omnes solent: item ego, quam legendis assiduè, ac perattentè hominum eloquentissimorum libris conceptam in animo rectè scribendi formam intueor, eam exprimere, & assequi scribendo nunc quidem nullo modo possum, ac vereor, etiam, vt vmquam possim. verumenimuerò, quod à sapientibus viris proditum legimus, numquam malè ponitur industria præstantibus in rebus. laudatur enim vel sine re voluntas. qua ego interdum spe incitor ad studia. &, si nihil aliud, tu me certè, Seuere optime, atque eruditissime, hoc ipso, quòd tantopere laudas, ad laudem vehementer impelleres. magni enim facere videris Romani sermonis elegantiam: &, quod tibi leue non est, eximiarum artium scientia instructissimo, id à me nequaquam esse contemnendum intelligo. Accedit illud, quod epistola tua ita loquitur ornatè, vt à rethore, non à medico, quem te esse profiteris, & quem præstas egregiè, scripta videatur. quod indicat ingenij tui præstantiam. cùm enim, vt audio, philosophiam sis vniuersam animo complexus: præcipuè verò medicinã tractes, & ita tractes, vt cum paucissimis excellas: valdè sum miratus, vnde istam Latinæ orationis tam concinnam, tam vberem, tam illustrem facultatem sis consecutus. Quare, quo tu nomine subuereri visus es, ne ego tuam ad me

amandum

amandum valdè propensam voluntatem parum libenter exciperem: cùm eloquentiam tuam verbis dissimules, re ipsa ostendas: eo ipso nomine sic incensus tui studio sum, vt ad meam instituendæ tecum amicitiæ cupiditatem accedere nihil possit. Quod autem negas esse quidquam ad amorem conciliandum amore ipso efficacius: ita tecum sentio, si virtus cum amore coniungatur: sin eum, qui diligit, nihil præter nudam voluntatem commendet, nō probitas morum, non doctrina, non ars aliqua liberalior: valdè videro. sed istuc quidem tua minimè refert. quis enim te vel non amantem amare nolit, quem esse tam amabilem, litteris, humanitate, integritate, sentiat? sed videlicet Socraticè mecum agis: ironia te delectat: cùm in eo ipso, quod tibi detrahis, tua te refellat oratio. Ego tuum erga me animum pari animo complector, & fouebo officiis, quantū in me erit: neque me patiar, cùm reliqua apud te omnia superiora esse concedam, etiam humanitate vinci. Vale, & Ioanni Baptistæ Pignæ, homini in primis erudito, & ingenioso, cuius de Imitatione poëtica egregios libros auidè exspecto, salutem meis verbis. Venetiis.

MARIO CORRADO.
Brundisium. 33

MVltis iam mensibus nihil ad te litterarum dedi: nec mihi tamen venit in mentem subuereri, ne quam tibi nostra indignam amicitia suspicionem silentij mei diuturnitas attulerit. mihi quidem nihil scito esse iucundius epistolis tuis: quas cùm lego, delector mirificè amore in me tuo, delector etiam ingenio, & scribendi elegantia, in qua tibi (non loquor εἰρωνευόμενος) paucissimos comparo, antepono neminem. atque equidem, si per vtriusq; fortunam liceret, nihil malim, quàm assiduè tecum esse, totósque dies in tuo sermone consumere. quod tamen quin aliquando sit futurum, cùm in tuas litteras intueor, imaginem animi tui nonnullam ostendentes, prorsus non despero. Ego satis diu feriatus à studiis sum, inuitus, sed quis necessitati non pareat? nam quæ me caussæ non modò libros, sed patriam quoque reliquere coëgerint, aut habes fortasse iam cognitum, litteris edoctus familiarium tuorum, qui adire interdum ad me officij caussa solent: aut, si

ignoras,

ignoras, quid ego, tibi exponam, cui ſi quid à me accidat iniucundum, dupliciter angar, incommodo meo, moleſtia tua? Nunc id commentor, vt certam aliquando rationem ineam otij conſtituẽdi, & viuam humaniter: quod te quoque video cogitare, &, ſi volueris, aſſequere. Bouios fratres, tua prædicatione commotus, amo vehementer, & obſeruo. qui ſi mihi, vt ſignificas, aliquid tribuunt: eſt, quòd gaudeam, placere me præſtantibus viris, quorum in iudicio, & beneuolentia ornamenti, & commodi mihi ſtatuo plurimũ. tu velim, quod ad amorem, ſtudiúmque attinet, de me illis omnia promittas: ego, quę promiſeris, pręſtabo. fructum etiam fortaſſe aliquem deguſtabunt ſtudiorum noſtrorum. liceat modò eſſe otioſis: id quod agimus, & futurum ſperamus. Vale.

PETRO CELSO.

Vicetiam. 34

VNa eadémque manus vulnus, opémque tulit. planè enim mihi videor, quod de Achillis haſta in Telephi vulnere traditum eſt à poëtis, idem ad tuas epiſtolas poſſe conuertere. affeceras me grauiter, nunc idem recreas, & abſtergis omnem moleſtiam iucundiſſimis litteris, in quibus elucet humanitas tua, quam obſcurauerat paullulum animi tui ſubita commotio, indigna certè meis in te neq; paucis, neque vulgaribus officiis, quorum teſtes apud me cuſtodiuntur litteræ tuæ. itaque, rediiſſe te ad eam comitatem, quæ cum tua natura, & cum iis ſtudiis, in quibus totos dies eximia cum laude verſaris, magnopere congruit, ita lætor, vt nihil vmquam ſenſerim hac voluptate iucundius. quòd ſi tibi meum ingenium aliquot menſium conſuetudine ſatis exploratum non eſt, non dubito, quin abſens intelligas, & eo cernas illuſtriùs, quo longiora nos terrarum interualla diſiungent. non enim in te fortunam diligo, quam ſoleo contemnere, ſed quia fortunam tuam virtute ſuperas: contrà quàm multi, quorum oculos auri, argentíque ſplendor ita præſtinguit, vt pulchritudinem virtutis intueri nullo pacto poſſint. quo equidem ſenſu, ac iudicio meo delector multo magis, quàm Ciceroniana illa eloquẽtia, quam tu mihi, ioco fortaſſe obieciſti: cùm tamen, tibi quoque eam minimè diſplicere, tuorum

ſcriptorum

scriptorum elegantia significet. De discessu tuo, quamquam ad tuam voluntatem accommodare consilia mea minimè liceat; cupio tamen mihi tempus definiri. Vale.

IOANNI SAMBVCO.
Patauium. 35

NOn mediocre amoris argumentum, quod de filiolo gratularis, & sperare te significas, vt patri etiam orationis Latinæ facultate antecellat. quid? ergo ille tibi magnum videbitur præstare, si opinione, & fama nos anteierit eloquentiæ? ego illi, quâ primùm hora editum in lucem vidi, bonam mentem precatus à Deo sum. hoc nobis debet esse antiquissimum: & hoc ei si contigerit, reliqua iure contemnet, aut, si voluerit, facilè consequetur. mea verò studia si imitabitur, quæ certè, quod fateri sine arrogantia possum, ad honestum referuntur: aditus ad laudem difficiles non habebit: quò mihi studiosè contendenti fortuna semper nescio quo meo fato viam interclusit. verumtamen, mi Sambuce, cùm tua, tuíque similium fruar beneuolentia, quid desiderem? quid potest esse amicitia iucundius? quid etiam fructuosius? cùm & amant inter se boni viri, & est inter eos quasi certamen amoris, & officij. equidem, de te quid sentiam, si ad te ipsum scriberem, certè scio, qui tuus pudor est, legeres inuitus. testem tibi do iudicij mei grauem adolescentem, (& adde, si quid vis, nihil enim tribues immerenti) * : quem cognoui tuis laudibus, me narrante, etiam atque etiam lætari. quòd si tenerem artem eloquentiæ, sicuti tu in epistola tua amore potiùs in me, quàm iudicio, effusus, existimas: sanè coloribus egregiis imaginem tuarum virtutum exprimerem: voluntatem verò illam, & præclaros conatus ad augendas fortunas nostras, de quibus postridie, quàm à vobis discessi, quiddam in sermone * significauit, mehercule sic ornarem, vt nihil esse posset illustrius. de quo quia tam amanter cogitasti, gratias agerem: &, vt perpetuò cogitares, atque ageres, cohortarer: si hoc humanitas tua, illud amicitia nostra pateretur. vt vt autem res ceciderit, (à te enim principia sunt, exitum præstare non potes) partes meæ non requirentur. prosequar enim vel beneficium laude, vel animum certè tuum memoria sempiterna. Vale. Venetiis.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 36

EGo verò, accepto nuncio de obitu filioli mei, ita ſum perturbatus, vt me tamen hominem eſſe meminerim, & illum in hanc vitam, tamquam in hoſpitium, ita eſſe ingreſſum, vt accitu ſummi Dei, æternum illud cæleſte domicilium petiturus, aliquando diſcederet. quòd ſi me caſus iſte nec opinatus ita perculiſſet, vt omnino iacerem: excitarer tamen prudentia litterarum tuarum, in quibus de luctu minuendo diſputas egregiè, tuámque declaras tum homine Chriſtiano dignam bonitatem, tum erga me beneuolentiam ſingularem. verùm ego, optime Sambuce, multis iam infortuniis hoc ſum aſſecutus, vt fortunam ipſam didicerim contemnere: quæ mihi, vt eripiat reliqua, numquam adimet ea, quę nec ipſa dedit, nec dare cuiquam poteſt, rectam mentem, optima ſtudia, pietatem in Deum. Præclarè actum opinor cum filio meo. fruitur conſpectu, & conſuetudine cæleſtium animorum: non angitur curis: non ſpe ducitur: nihil timet aduerſum. at nos, qui dicimur viuere, quibus hac falſæ lucis vſura nihil eſt carius, quàm multa exercent? quid laboramus, quid cupimus, quod etiam ſi contingat, animus acquieſcat? itaque verè ſapientes homines, non vt diu, ſed vt rectè, & cum virtute viuerent, optare ſoliti ſunt. quod equidem conor, &, vt ſpero, conſequar. nihil enim magis cogito, nihil ſpecto, quàm vt ſeruiam ſtudiis meis, & ita viuam, vt vitæ rationem Deo ſimul & hominibus aliquando poſſim reddere. Quare, cùm me vocas ad ſcribendum, confirmantur conſilia mea iudicio tuo. ac tu quidem in hoc officio cohortandi facis idem, quod multi: quibus facilè poſſem ſatisfacere, ſi per domeſtica negotia liceret. ſed, obſecro, nolite ex otio veſtro meum ſpectare. vobis enim certa, & expedita ſunt omnia: mihi vnicum eſt vectigal induſtria mea: qua liberos alere, tueri familiam cogor. &, ſi negligam, deſeretur humanitas: ſin, vt debeo, diligenter curem, iacere ſtudia neceſſe eſt, quæ ſolutum curis omnibus animum poſtulant. At inquies: ipſa tibi ſtudia fructum ferent. Cane aliis cantilenam iſtam, mores, ac tempora ignorantibus: mihi non perſuadebis experto. vetus illa Principum virorum benignitas exaruit. inania plerique ſequuntur, nihil ſolidum amãt, nihil magnificum, nihil illuſtre. Vides alios,

quasi perdendis tantùm frugibus nati sint, immanibus epularum sumptibus opes exhaurire: alios, quasi etiam homines ipsos, non modò fruges, perdere pulcrum sit, thesauros effundere, collectos acerbissime, in ea bella, quæ vastitatem agris, vrbibus incendia, humano generi, aliena stultitia miserrimo, cladem, & exitium importent. Musæ interim vbique locorum algent, neglectæ ab iis, qui fouere eas vt maximè poterant, ita maximè debebant. Etiam illud indignũ, quòd exsistũt, qui specie liberalitatis gloriolam aucupentur: & eam virtutem, à qua longissimè absunt, quasi familiarem suam sic in ore habeant, vt amare videantur. Verùm hæc satis, aut etiam nimium fortasse multa. Vale. Venetiis.

GASPARI CONTARENO Cardinali. Romam.

37

CVm neque haberem, quod tua magnoperè interesset à me scribi, & te scirem summis occupationibus assiduè esse districtum: tamen faciendum mihi putaui, vt aliquid omnino ad te litterarum darem. ad meum enim officium valde pertinet, te, de nobis optimè meritũ, intelligere, & quo te studio colam, & qua tuorũ in me meritorum memoriam religione conseruem. quod, vt spero, consequar litterarum bono. nam, vt remunerare vmquam possim, sperare vix audeo: ita multa sunt, quæ ad me iuuandum officia sunt à te profecta. vt enim omittam, quàm honorificè de parente meo & loqui, & sentire solitus sis, cùm ita dicas, tibi nullius olim iucundiorem consuetudinem fuisse, nullius chariorem nunc esse memoriam: vt igitur hoc omittam, quod in summi beneficij loco soleo ponere: quanti illud apud me debet esse ponderis, quòd olim me adolescentem vir clarissimus, non tu quidem sopitum, sed tardiorem fortasse, quàm oporteret, ad studium summæ laudis excitasti? cuius temporis recordatio mirificè me delectat. sic enim argumentor: te, cuius iudicium est acerrimum, numquam me ad virtutem fuisse cohortaturum, si te frustra id facere existimasses. tantum autem virum, quantus ipse omnium consensũ gentium & es, & haberis, de nobis non pessimè sperare, mihi periucundum est cogitanti, apud alios, si qui audient, etiam honorificum

norificum. Quare nūc quidem id, quod mihi pro tua summa humanitate facillimum est, ago, vt, quem pro tot ac tantis officiis animū debeo, eum me præstare tibi persuadeam. quòd si per eam viam, qua ad pręstantissimarum artium cognitionem iter est, tantum procedam, quantum profectò, nisi me aliqua res impedierit, procedam: næ illud etiam aliquando efficiam, vt te de nobis esse benemeritum, magnopere læteris. Te interim si rogem, vt quemadmodum instituisti, me diligas, faciam imprudenter. neque enim dubitandum est, quin tu velis in eadem erga me voluntate, cùm humanitatis, tum constantiæ caussa, permanere. magis illud mihi est elaborandum, vt omnes res, quæ ad te colendum pertinent, studiosè faciam: quarum si vllam sciens prætermisero, nefariè me peccasse confitebor. Vale. Venetiis.

BENEDICTO ACCOLTO Cardinali. Ferrariam. 38

CVm primùm Venetias reuerti, etsi eram & fessus aliquantum de via, & eo morbo, qui me Ferrariæ satis grauiter afflixit, nondum planè leuatus: tamen magnitudo meæ in te obseruantiæ, tuæque in me beneuolentiæ recordatio me adduxêre, vt ad te scriberem. quo generè officij quàm mihi sæpe apud te sit vtendum, intelligo. nam, cùm eo ipso die, quo mihi aditus ad amicitiam tuam patuit, de meis commodis & ornamentis non cogitare solùm, sed agere etiam cœperis: omnino, si velim id, quod maximè velle debeo, quibus me studiis à pueritia dedidi, iis haberi non indignus, diligenter ineunda mihi ratio est, vt istam tuam ad me augendum tam propensam voluntatem plurimi apud me & esse, & semper fore significem. id hoc tempore, nisi litteris mittendis, qua re alia consequar, non video. facultatem maiorem si vmquam nactus ero, arctissimè complectar, neque dimittam priùs, quàm id tibi saltem aliqua ex parte persoluam, quod interea à me deberi non solùm non dissimulo, sed etiam apud omnes liberatissime predico. Quid enim mihi esse potest, non dicam honestius, sed gloriosius, quàm te, virum omni genere virtutis excellentem, summa dignitate preditum, acerrimi in cognoscendis hominibus iudicij, nullum officij genus, aut studij, quod quidem ad meam siue vtilitatem, siue laudem

pertineat, prætermittere? mehercule nulla res fuit, quæ nos ad probitatis, & doctrinæ opinionem commendare magis posset. itaque, quod antè faciebam domestico tantùm exemplo commotus, vt per eam viam, quam mihi pater meus tritam reliquisset, expedito cursu ad summam laudem gloriámque contenderem, id multo acriùs facio nunc, iudicio de me incitatus tuo. cui vereor equidem, vt respődere possim: & est sanè difficillimum: sed tamen, quoniam ita tempus omne meum traduco, vt, quantum valetudinis ratio patitur, in litteris verser, & quasi diuturnam sitim explere cupiens, iisdem è fontibus, vnde illa fluxerũt, quæ sunt laudum tuarum maxima, diligenter hauriam: non despero fore, vt & homines officia tua bene posita existiment, & tu, qui tibi à me fructus debentur, eos non contemnendos, aliquando percipias. cuius rei maturitas dum veniat, est interea mei officij, tui memoriam summa cum beneuolentia sanctissimè, ac religiosissimè colore; tuæ verò humanitatis, eam voluntatem, quam ad me iuuandum tua sponte contulisti, perpetuò retinere. quorum alterum ego quàm potero diligentissimè faciam: alterum tu vt facias, propter incredibilem naturæ tuę benignitatem, ne admonendus quidem es. Vale. Venetiis.

EIDEM, Ferrariam. 39

SVmmo studio maturabam Ciceronis editionem. omnino id erat caussæ, cur ego rariùs, quàm debeo, ad te scriberem. sed mehercule nec res erat, de qua possem scribere. de publicis enim non licebat: de priuatis autem quid est, quod delectare te possit? grauibus morbis, annona, & bello, vniuersa ferè ciuitas affecta contabescit. in his malis pacem omnes, tamquam vnicum remedium, expetebant: quæ si daretur, amissas vires recuperare difficile non erat. Arbitrabar, cùm Ciceronis epistolas emisissem, fore, vt Ferrariam possem excurrere. id ego, primùm, honoris caussa vt te viserem, optabam: deinde, vt tuis doctissimis sermonibus fruerer, quantum per humanitatem tuam liceret, per quam certè licuisset plurimum. noui enim, quæ tua sit cùm facilitas, tum in me beneuolentia: sed nostræ voluntates, vt nauigandi cursus, quandoque commutentur, necesse est, nisi fortunarum nostrarum fieri naufragium velimus.

itaque,

itaque, vt exirem, meas res cùm vidi non ferre, mutaui rationem: &, quamquam eram occupatus, tamen feci, vt hāc epiſtolam mitterem, quæ te, meam vicem, quaſi ſalutaret. ea ne hoc officium loco non præſtaret, ad Octauium noſtrum, iis litteris, quas ad ipſum dedi, alligatam miſi, qui tibi redderet, cùm vacuus eſſes. quod ille, & qui commodiſſimus, & prudentiſſimus eſt, non vereor quin effecerit. De meis rebus ſi quid audire vis: vt in aduerſis, peſſimè non habent: haberent optimè, ſi pietas eſſet in iis, in quibus maxima, ſi quid merita valent, eſſe debebat. Vale. Venetiis.

EIDEM, Ferrariam. 40

SVmma tua facit humanitas, vt, etſi me argumentum deficiat, litteras tamen ad te mittere ne dubitem. non enim vereor, eæ ne tibi moleſtæ ſint: quin ita te interpretaturum confido, vt hoc meum ſtudium exiſtimes eſſe non obſcurum ſignum pietatis in te meæ. cui quidem pietati, quod vix fieri poſſe credebam, magna ſanè acceſſio facta eſt lectione tuarum litterarum. nam, cùm antea pro tuis maximis & ſingularibus erga me ſtudiis effeciſſes, vt plus, quàm tibi, deberem nemini: nunc propemodum es conſecutus, vt ipſi tibi plus, quàm debeo, debere non poſſim. quanti enim illud, quo epiſtolam clauſiſti, apud me eſſe putas? te non dubitare, quin ego, omnéſque mei, quanti amorem in te meum, atque doctrinam facias, aliquando ſimus intellecturi. ego verò iam intelligo, neque quiſquam eſt meorum, qui aliter ſentiat. ſed de amore quod ſcribis, verè tu quidem facis: eſt enim is certè ſumma cum obſeruantia ſingularis. de doctrina verò, neque prorſus aſſentior, ne me ipſe, qua in re minimè debeo, nimium videar amare: neque valde repugno, ne, quod eſt in me honorificum, ſtultè reiiciam. vt vt tamen eſt, ſiue tu amoris, & humanitatis abundantia, quod interdum adducor vt credam, ſiue iudicio, quod mihi perſuaderi libenter patior, ſiue vtraque re permotus, tātum mihi tribuiſti, quantum ego poſtulare ſine rubore non auſim: maximas tibi gratias habeam, neceſſe eſt, quòd ad eius ipſius, quam in me eſſe dicis, doctrinæ ſtudium, quò antea naturæ inclinatione propendebam, vehementer me impuliſti. ita enim vſu ferè venire ſolet, vt, quæ laudes à tui ſimilibus, id eſt,

ab iis,qui ipsi in laude viuunt, proficiscuntur,eæ nos,vel si simus hebetiores, in primis acuant, & quasi necessitatem quandam imponant, vt quales esse dicimur, tales aliquando studeamus esse.quod ego quātum possum, do operam, vt consequar. à quo studio cur me vlla res debeat abducere,non video:cùm tu,istis opibus,ista amplitudine vir,litterato otio nihil anteponas. temporibus enim turbulentissimis,dum plerique fere ambitionum fluctibus iactati,optare magis,quàm sperare, tranquillitatem animi possunt: securus in portu te oblectas, viuísque iucundissimè in tuis perennibus optimarum artium studiis:in quibus totos dies ita ponis,quasi tibi eæ res, quibus abundas, & quarum spe tu alios excitare ad laudē potes,præmio sint futuræ. Quod cùm ita sit, & cùm ego hoc animo sim, vt antiquius tuo commodo nihil habeam: noli credere, me,cùm ad te scribo,tuarum litterarum exspectatione id facere: quæ etsi me incredibiliter delectant, textæ verbis elegantissimis,plenissimæque amoris, & suauitatis: tamen ego te mea caussa à grauissimis studiis ad nugas auocari nolo. satis me habere abs te putabo, si & meas tibi esse redditas, & tibi, vt cupimus,esse intellexero. vtrumque Octauius noster, quòd & tui studiosissimus est,& nostri amantissimus, cùm libenter, tum diligenter efficiet. Vale. Venetiis.

IACOBO GRIFOLO.

Romam. 41

QVod tu,homo occupatus,prior ad me litteras misisti, hoc sanè es assecutus, vt officij plus apud te residere confitear: illud assequi nequaquam potuisti, vt amoris plùs,quàm in me est,in te esse concedam. atque ego ne in officio quidem passus essem vt anteuerteres, nisi me scribere cupientem non occupatio mea,quę tamen summa est, sed cura tuorum mandatorum impedisset. Scis, antè quàm discederes,qua de re sermonem inter nos habuimus: cùm tu, vt eam susciperem,à me petens, ostendisti quantum & fidei, & diligentiæ tribueres meæ.in quo ego, opinionem tuam ne fallerem,operam dabam.itaque,te profecto, cùm intelligerem quantum damni fecissem, adempta mihi tuæ consuetudinis vsura: cúmque id omnino litteris

mittendis

mittendis resarcire vellem, tamen diem è die exspectans, vt aliquid ad te de tuo negotio, cuiusmodi tu velles, possem scribere, in maximo desiderio me sustinebam. nunc, quoniam eius rei ne vestigium quidem apparet in epistola tua: siue quòd, à quo tempore discessisti, vt illud consilium abiiceres, rationes tuæ tulerunt: siue quòd, eodem animo cùm esses, committere tamen litteris nihil voluisti, quod elatum nocere tibi posset: puto me non incommodè esse facturum, si, quam tu rem in tuis litteris intactam omisisti, ego item in meis silentio prætermittam. Quod scire vis, rerum mearum status hoc tempore qui sit: ne te multis morer, is est, quem reliquisti, paullo etiam melior, quàm reliquisti. nam & domestica quædam sanauimus: & eum, de cuius acerbitate queri solebam: ita facilitate quadam nostra, atque obsequio mitigauimus, vt pænè dulcis esse videatur. De Ciceronis editione, hoc de me spondeas atque etiã in te recipias licet, vt, diligentia, confirmes, me non esse vsurum multo minore, quàm qui in hoc genere laudantur. hactenus confido fore vt præstem, & præstabo certè, nihil vltrà. mihi enim tantum non arrogo, neque arrogare debeo, vt, quemadmodum scribis, eas sordes, quibus veterum scripta sunt fœdata, putem omnes eluere me posse. magni id esset ingenij, magni iudicij: qui us ego rebus, & indigeo, &, si abundem, sine libris tamen antiquis nihil audeam. qui mihi sunt omnino multi, sed neque quot vellem, neque cuiusmodi. coniecturę autem, intellexi, & didici quàm sæpe sint fallaces. neque bonos libros vlla magis labes inquinauit. quibus nunc in veterem splendorem, atque integritatem restituendis, plurimum mihi est negotij, & erit, vt puto, post me multis: vt inde laudis materies deesse numquam possit. Te rogo, vt, antiquiore librum sicubi istic esse resciueris, si prece ipse, aut pretio non potes, aliorum auferas gratia. Litteras autem quàm valdè me amas, tam sæpe mittes. nam & otij puto te habere, quantum velis, & argumentum Romę viuenti deesse non potest. mihi vtrumque minus est. magnis enim districtus occupationibus, temporis ad scribendum nõ habeo satis: argumentum autem vnde sumam, cùm omnium, qui hic sumus, ea ratio sit, vt, rerum nouarum si quid alicunde ad nos affluxit, de eo nec scribere, nec loqui sine graui periculo possimus? Relinquitur, vt priuatis de rebus

possim scribere. sed hoc quoque genus vereor ne me deficiat. rarò enim solet accidere, quod scriptione dignum sit. Quapropter, quoties ita eueniet, vt à negotiis liceat discedere, properabo statim ad epistolas. quod eo libentius faciam, si tu mihi sententiam scribendi aliquam dabis, sin minùs, inanes tamen potiùs, quàm nullas, mittam. Vale. Venetiis.

HANNIBALI CRVCEIO.
Mediolanum. 42

AMoris in Octauianum Ferrarium mei caussæ sunt veteres sanè multæ, eæque non leues, sed recens hæc est grauissima, quòd eius opera video factum esse, vt tu me amares. quod ego, non possum satis explicare, quanti faciam. certè optatius nihil, ac ne vtilius quidem potuit accidere. nam me molestæ quædam cogitationes exercebant. eæ fecerant, vt subtristis essem. hoc malum Ferrarij litteræ sanarunt. eas enim legens, cùm venissem ad eum locum, vbi ille, quàm tu me diligas, quámque diligi à me cupias, diligenter & officiosè narrat: sensi mihi quiddam instillari, quo planè sum exhilaratus. adeo tui similiũ amicitiis augeri gratum est. in qua commoditate incommodum tamẽ illud inest, quod mihi valdè sentio esse laborãdum, vt beneuolentia, & opinione de me tua non indignũ me præstem. quod vtinam possim efficere: conabor certè: ac ne despero quidem fore, vt efficiam: modò, quod tu iudicium de me habes, id eiusmodi ne sit, vt ego ei respondere nullo pacto possim. nam mihi interdum venit in mẽtem vereri, ne tu me, Ferrarij prædicatione commotus, eum existimes esse, qui non sum. mẽdax, mi Crucei, amor est, nósq; sæpissime ita solet afficere, vt in sermone, prout amicorum è re est, & affingere falsa, & detrahere vera, religio non sit. quare Ferrarium, cùm de me loquitur, non est quòd audias. amore victus, cui repugnare iudicio non vult, ea dicit, quæ fortasse non sentit. At idem de tua virtute multa in suis litteris. habes igitur, dices, ei fidem, cui haberi à me non vis? habeo, & quidem maximam. mittit enim ingenij tui monumenta, quæ mihi de tuis laudibus, vt ille scribit, ita esse probant. Memorem igitur interea me velim existimes humanitatis tuæ. gratum cognosces, cùm

facultas

facultas erit. ac video me tua caussa non eas res præstare posse, quas vellem: sed, quas possum, ita volo, vt omnes, sine vlla exceptione, libenter ad te deferam. licet iis arbitratu vtaris, atque etiam abutaris tuo. Vale. Venetiis.

ANTONIO MERLO.

Vicetiam. 43

EGo quoque quiddam inaudieram superioribus diebus, sed contempsi. nunc me mouet quod audies. Artibus effectum nescio quorum, (de Petro nostro certè vix opinor: vix, autem? prorsus non opinor) vt hic rumor serpat longiùs. primùm hæc vulgò iactata: ferebã: pòst etiam ad Cardinalis aures peruenerunt: quod mihi accidit molestissimum: nec dubito, quin is iam non idem sit. quòd si ille eadem cum Episcopo, cuius ingenium præclarè noui, communicauerit: actum est. Me quidem & illa angit cura, quòd vereor ne fama diffluat, & Perusina conditio, satis opima, satis honorifica, fortasse in dubium vocetur. Cornelius rem curat diligenter, vt video, fide certè, & amore singulari. In hac sum sententia: si spes non dubia, vrgeamus: sin, desistamus ab incepto: ne cupiditatem nostram sine fructu, fortasse etiam cum aliqua mercede, prodamus. Mitto ad te Gratij poëma de venatione, paullo durius, nec omnino cum Petri Bargæi carmine cõferendum, qui hoc argumentum sex libris non minùs eleganter, quàm copiosè persecutus est. Vale. Venetiis.

MICHAELI SOPHIANO.

Patauium. 44

SI nostræ necessitudinis initia repetas, nemo opinor, istic est, qui mihi vetustate præstet. sin apud te vetustas pondus non habet, ipsam per se beneuolentiam pendis: ne sic quidem iure mihi quemquam antepones. Ego te primũ, cùm abesses, memoria colui diligentissimè, tuúmque nomen crebris vsurpatũ sermonibus ornaui laudibus, quantum in me fuit: deinde, cùm de auunculo tuo, viro optimo, tuíque amantissimo, miserrimam in seruitutem à barbaris gentibus abrepto cognouissem, ingemui sæpe tua caussa, quem orbatũ in domestico præsidio, maximas

in difficultates immerentem fortuna coniiceret. postremò, cùm Patauium te aliquando retulisses, valetudine ita perdita, vt humana vix ope restitui posse videretur: quàm id molestè, quàm acerbè tulerim, testes sunt communes amici, quibus & periculum tuum, & eodem tempore dolorem meum dolori fuisse certò scio. Veni Patauium aliquanto pòst: vidi te, quem optabam potiùs quàm sperabam, habitu corporis non illo quidem optimo, eo tamen, qui vitæ spem minimè dubiam afferret. deinde quotidie meliora, accedente ad remedia medicorum temperantia tua: quam ita laudant omnes, vt in studiis tamen paullulum eam desiderent. quo de genere præcipere quidquam difficile est, præsertim mihi, qui cùm ab eadem culpa longè non absim, tum etiam, nisi priores tibi partes in prudentia concedam, ignorare scilicet videar vtrumque nostrûm. verumtamen, cùm te penitus philosophiæ dedideris, vt eius præsidio fortunæ tela depelleres; debes eam sequi ducem in actionibus tuis. quod si feceris, extrema vitabis, & omnem in medio laudem constitues. At mediocritatem mens in suo munere non amat: progreditur enim meditando, & quo longiùs, eo iucundiùs. Verè: sed immoderatis rebus natura frangitur: &, quamquam corpori mẽs dignitate præstet, vtriusque tamen incolumitas ab vtriusque pendet officio. vt herus imperat seruis, nec tamen eos negligit, sed consulit, quatenus liceat, commodis eorum: ídque facit etiam sua caussa: tam diu enim herus est, quàm diu habet, quibus imperet: sic mens rationem corporis habeat aliquam, oportet. nam, si negligat eam sedem, in qua summus opifex illam constituit: primùm faciet iniuste: deinde, corporis compagine, qua ipsa includitur, breui dissoluta, vsum tractandæ quærendæque virtutis amittet. quod cùm accuratè vitandum omnibus est, tum iis maximè, quorum & infirma valetudo requietem quærit, & ita viget industria, vt mediocri etiam labore non mediocrem ipsis gloriam, ceteris vtilitatem afferre possit. Cui porrò ignota est vel ingenij tui, vel memoriæ prestantia? quibus, non modò vt emineres in Græca lingua, id quod omnes fatentur, sed vt, quacumque re proposita, peritissimè dispútes, facilè consecutus es. itaque iure expetitur à nobilissimis viris amicitia, & consuetudo tua: iure te diligunt ac laudant, quicumq; in Patauino gymnasio do-

ctrinis liberalibus excellunt. quorum tu virtute frueris, & illi viciſſim tua, ſi valebis: &, vt valeas, in te ipſo magna ex parte ſitum iudicamus. obſequere igitur in tua ſalute multorum ſtudiis: parce valetudini ſatis imbecillæ: &, quod libenter facis, da operam ſimul, vt diutiſſimè facias. ita gloriam tuam, lætitiam noſtram, dignitatem etiam litterarum augebis, quibus ornamenti plurimum è tuis aliquando ſcriptis, ſi valueris, accedet. Vale. Venetiis.

IO. BAPTISTAE PIGNAE. Ferrariam. 45

ALfonſo Duce creato, gratulatus Ferrariæ ſum: quæ tum ex noui Principis eximia virtute fructus capiet egregios, tum ipſa quoque ad omnem virtutem, eius, à quo regitur, exemplum ſecuta, diligentiùs incumbet. mores enim ciuitatis ex Principis moribus effinguntur, &, vt ait Plato: QVAE apud eos, qui dominantur, ſtudia vigent, eadem reliqui ciues amplectuntur, & colunt. Ergo florebunt in veſtra ciuitate liberales diſciplinæ, ac debita iam pridem ingenuis artibus præmia perſoluentur. quod equidem tua potiſſimùm cauſſa, doctiſſime Pigna, magnopere gaudeo. nec enim dubitat quiſquam, aut dubitari omnino poteſt, quin, quantum ingenio, eruditione, iudicio, quantum etiam conſilio vales, tantundem apud ſapientiſſimum, optimúmque Principem, & auctoritate valeas, & gratia. quòd ſi, quam adhuc in cognoſcenda, eandem poſthac in ornanda virtute induſtriam locabis: quis te vno felicior, quis omni laude præſtantior? quod vt facias, ne monendus quidem es. nec enim te diſſimilem eſſe tui vel natura tua, vel conſuetudo, vel ſtudia patiuntur. hoc igitur tecum agendum non eſt. illa me potiùs, vt verè dicam, & ſimul omnes, qui te diligunt, cura ſolicitat, ne te nobis eripiant prorſus aulica negotia, ſic, vt, iis diſciplinis, quarum vſus æternum decus parit, ſalute dicta, iacere patiaris ea, quæ multis antè menſibus inſtituta ſi quando perficias, maiorem in modum & poſteris, & gloriæ tuæ ſeruies. quàm multos enim egiſſe mecum diligenter exiſtimas, vt hortarer te ad abſoluendam poëticæ imitationis artem, aut, ſi abſolutam habes, continuò diuulgandam? quibus

vt ali-

vt aliquando satisfacias, etsi languere te in tua laude vix opinor, tamen peto abs te, quantum humanitas tua permittit. nec tamen, etiam si tua res non ageretur, amicitiam nostram, quam ego sanctissimè semper colui, nihil à te impetraturam confiderem. equidem nihil ei denegarem: ídque te, quod tamen secundissimis rebus, ac sine molestia tua fiat, cupio experiri. Ego me ad litteras, à quibus inuitus discesseram, reuocare cœpi, adeptus vsum oculorum, quem antea desperabam, diuina primùm ope, in qua statuere omnia consueui, deinde Gabrielis Faloppij scientia singulari: cui viro, quanti hanc lucis vsuram, id est, quanti vitam facio, quanti etiam præclara litterarum studia mihi sunt, quibus vix ipsa vita pluris est, vni planè totum acceptum refero. siquidem eius doctrina, humanitas, exquisita cura pristinam mihi valetudinem, omnino profligatam, ac perditam, cõspectum liberorum meorum, amicorum colloquia, librorum suauitatem restituit: vt, si quem optimis artibus industria nostra fructum feret, ei gratiæ debeantur, cuius ope ac studio factum est, vt intermissam diuturno, ac perdifficili morbo posteritatis adiuuandæ consuetudinem aliquando repeterem. Tu mihi de tuo statu, maximéque de Alfonsi Ducis conatibus egregiis ad honestandam virtutem, de quibus fama iam percrebuit, si quid significaueris: argumentum erit amoris in me tui, quo lætari vehementer soleo. Vale. Venetiis.

IOANNI SAMBVCO.
Patauium. 46

QVod fratrem tuum Georgium Bona, florenti adhuc ætate exstinctum, immoderatè luges: ignosco mærori tuo, nec tamen laudem tribuo. dolere enim fratris interitu, & eius fratris, quo nemo amabilior, nemo fuerit virtute præstantior, hominis est: modum autem dolori nullum constituere, numquam lacrumis abstinere, numquam ex animo mæstitiam pellere, Sambuci non est. Periit frater: iure commoueris: ægrè enim diuellimur à naturâ coniunctis: quód ego quoque sum expertus. Periit is, qui familiam vestram, qui patriam, qui prouinciam vniuersam ornare vehementer suis laudibus, & illustrare poterat. hoc quidem exspectandum ab eius virtute fuit: sed ma-

gnam habet fortuna vim:ea ſæpe, nobis ad eximiam laudem contendentibus, tranſuerſa incurrit, ſæpe noſtra ſtudia debilitat,ſæpe moratur induſtriam. quo de genere quid ego te doceam, doctiſſimum virum, qui propè infinitam exemplorum vim vel Græca monumenta,vel etiam Latina ſuppeditant? florem igitur virtutis amemus: erepto ante maturitatem fructu, quando hoc ſingulare non eſt, ſed commune cum multis, modicè feramus. Quid, ſi ne dolendum quidem eſt? omitto enim hiſtorias, ad philoſophiam te voco. Quid igitur illa præcipit? ſi quid caſus afferat, leniter accipiendum: nec enim,vt aliter accidat,in nobis eſt: ſi quid culpa contractum, angi æquum eſſe: certè enim qui ad præclarè agendum nati ſimus, ideóque mente,& ratione, præter ceteros animantes, inſtructi, tantis bonis abuti, & quaſi à natura deſciſcere turpiſſimum eſt. An tu igitur,mori,quaſi aliquid turpe,reprehendes? quòd ſi tu non turpe nec dolendum. niſi ſi quis ita vixerit,vt nihil vmquam homine dignum præſtiterit. quod abeſt longiſſimè à fratre tuo: qui probitate,ingenio,ſtudiis artium optimarum, prudentia etiam adoleſcens ita excelluit, vt eum Pannonia pænè cuncta viuentem vnicè dilexerit,mortuum laudibus, & memoria proſequatur. Quæ cùm tibi veniunt in mentem, iniquus profectò nimis in te ipſum es,niſi luctum minuis,& ex animo dolorem penitus euellis. Quin te decuit maximè, qui totos dies ponas in iis libris, vnde vitæ moderatio, vnde animi tranquillitas petitur,ad propinquos,ad amicos in Pannoniam eiuſmodi litteras mittere, in quibus illi ſitam eſſe non minimam ſui doloris medicinam intelligerent. nam vir eximius, Nicolaus Olahus, Archiepiſcopus Strigonienſis,qui Georgium, & quia ſorore ſua natus erat, & quòd in eo ſumma virtus enituit, in oculis geſtabat, non dubito, quin tanti vulneris remedia ſumat à ſe ipſo:quem non modò ætas,& vſus maximarum rerum erudierit, verùm etiam prudentia quædam naturalis,quæ planè vincit omnem artem, numquam à conſtantia diſcedere patiatur. Nec tamen vereor, vt, qui mihi paucis antè menſibus in filioli mei obitu conſolationem adhibueris, idem tibi in tuo caſu mederi aliquando non facilè poſſis: quod ſi facies, fructus apparebit ſtudiorum tuorum, & Georgij fratrem agnoſcemus: cuius ingenium, ac mirificam prudentiam oratio illa luculenter in

ter in primis à te ſcripta, declarat. Vale. Venetiis.

*, *Patauium.* 47

PErcuſſiſti me de Mariano Lezentio. quid ais? optimus adoleſcens, maiorum nobilitate, ſua virtute clarus, omnibus animi, corporis, fortunæ bonis ornatus, ereptus repentè nobis eſt? ô miſeram humanæ vitæ conditionem! quid ames, cùm omnia fluere, ac labi, nihil intra orbem Lunæ firmum eſſe, nihil idem à mane ad veſperam, quotidie cernas? quæ te arbitrabar antea cognouiſſe in ſermonibus Reginaldi Poli Cardinalis, & Aloyſij Prioli, quibus probiores, aut ſapientiores viros non modò noſtra, ſed nec ſuperior ætas tulit: nunc, quando te biduum ſcribis lacrumando conſumpſiſſe, profectò tibi exciderunt illa præclara de contemptu mortis, quibus in illo diuino contubernio, in illo planè cæleſtium animorum cœtu aures tuæ ſæpiſſime perſonabant. Quòd ſi, quid doleas, cogitabis, aut quid dolendo proficias: non dubito, quin iſtum luctum abſtergas, & Lezentio noſtro etiam gratuleris, quòd, inſpecto Hieroſolymæ ſummi Dei monumento, quò illum, diſſuadentibus amicis, pietas, & religio duxerat, ſtatim ad eiuſdem Dei conſpectum, præditus optima mente, purus ab omni labe, in cęlum euolarit. quod qui optant, ſapientes, qui adipiſcuntur, felices iure ducuntur. Hæc tibi à me pauca pro noſtra neceſſitudine conſolationis loco dicta ſi attendes, vim habere maximam ſenties, & eam dolori tuo medicinam, quam dies aliquando afferet, ratione repræſentabis. quod cùm omnes deceat, tum verò ab excultis doctrina viris, quem te ad numerum aggregamus, præcipuè poſtulatur. Vale. Venetiis.

LAVRENTIO GAMBARAE.

Ciliuerge. 48

CIliuerge numquam videram, amabam tamen, amœnitate ſua iucundiſſimum, domino honeſtiſſimum, Lanterio Appiano, præſtanti viro, non humanitate minùs, quàm eloquentia: nunc & elegantiam villæ, vt in tabula pictam, in tuis verſibus vidi, & mehercule non mediocri eius viſendæ, atque etiam tecum fruendæ ſtudio ſum incenſus.

cenſus. quod ſi quando contigerit, digito cælum attingam. quid enim iſto otio beatius? quæ ſpecies vrbis, quæ dignitas cum iſta ruſticatione, cum iſta ſurgentium virgultorum ſiluula conferri poſſit? equidem, cùm te mihi ante oculos pono, modò inter anguſtis diſtincta ſemitis fructeta decliui colle ſpaciantem, modò arborum proceritatem, atque ordinem in viridario mirantem, eadem pænè voluptate abſens tecum fruor. coniungit enim animos noſtros mutua beneuolentia, nec eſt aut tibi quidquam ſine me, aut mihi ſine te iucundum. gratulor tamē tibi potiùs, quàm mihi, & iſtos Ciliuergenſes dies ita multorum annorum inſtar eſſe puto, ſi modò nec otioſus in otio, nec in ſolitudine ſolus es: id autem qua ratione cōſequi poſſis, opinor, me tacente intelligis. Patauij dum eras habebas in manibus egregium illud poëma de nouis inſulis à Columbo inuentis: cuius ego cùm exordium, multis præſentibus, legiſſem, admiratus grauitatem, & elegantiam carminis, exclamaui, Cedite Romani. in quo adhuc, qui à me diſſentiret, inueni neminem. quo magis te hortor, quamquam vt ſpero, currentem, vt approperes, habeáſque rationem, non exſpectationis modò noſtræ, verùm etiam gloriæ tuæ, cuius habes à natura præclarum ſeminarium, quod etiam ſtudio excolis, ingenium tuum. Vrge igitur, nec inſtitutum dimitte: quódque adhuc humaniſſimè feciſti, in eo perge, vt noſtrum tui abſentis deſiderium litteris aliquando lenias. Vale. Patauij.

LAZARO BONAMICO.
Patauium. 49

EGo verò & audiui de tuo caſu, & tuam vicem mirificè, neque minùs publicam dolui: veritus enim ſum, ne tecum ſimul litteræ concidiſſent. nunc, quando te iam ambulare ſcribis, ita tamen, vt ſcipione vtaris, gaudeo, eóque magis, quòd in iſta ætate morbi diuturnitatem pertimueram. ſed, quia non planè animum meum liberas à cura, cùm priſtinas vires nondum recuperaueris: rogo te, Bonamice, quāti optima ſtudia facis, quæ tibi faciēda ſunt plurimi, quandoquidem ab iis tuæ laudes emanarunt, tantum adhibe in te curando diligentiam. vides enim, neminem

nem ferè esse, qui, si quid tibi acciderit humanitus, rudem barbariem à Latinæ linguæ finibus arcere possit. Plautum à me emendatum, quem à me petis, dabo operam, vt cum his ad te litteris mittam: sed, vt eum in multiplici meorum librorum congerie statim reperiam, sperare vix audeo. Ego vt scis, hanc satis grauem prouinciam suscepi. tenui conditione, inquies. fateor, sed ne tua quidem, si tuarum virtutũ merita spectentur, satis opima. quid agas? his temporibus angustè virtus habitat. bene tamen de suis ciuibus mereri, præclarum est. Vale. Venetiis.

GVLIELMO PACCIO.
Patauium. 50

SIlentij mei, quo tecum diu satis vsus sum, non exponam hic tibi caussam pluribus verbis: ne, si id faciam, videar & tibi ipsi, qui nihil adhuc ad me scripsisti, eandem quasi legem imponere. itaque hanc partem prætermittam, in qua si peccatum est, vtriusque certè est. ego autem spero me posthac & beneuolentiam tibi meam, & diligentiam hoc genere officij probaturum: modò ne litteras elegantes, quales videlicet Patauij à summis ingeniis elaboratæ, tibi ostenduntur, à me exspectes. ita scribam, non modò vt quod in mentem, sed planè quidquid in buccam venerit, in epistolam coniiciam. non enim is sum, qui vnumquodque verbum ad trutinam, vt dicitur, reuocare vel soleam, vel possim. aliorum ista superstitio sit, mea quidem non erit, præsertim in epistolis: quæ si, vt ait ille, nihil habent simile neque iudicio, neque concioni, quid refert, vtrum dichoræo conclusus, an aliter, verborum ambitus insistat? Splendidior, inquiunt, nec paullo aptior ad mouẽdum, si numerosiùs desinat, oratio videtur. Rectè: néc ego secus existimo: verùm, quem tu tanti facis, eum ego magistrum sequor. quid igitur ille? EPISTOLAE NOSTRAE DEBENT INTERDVM ALVCINARI. nempe, quòd iis negligentia quædam, cùm ad familiares scribitur, etiam ornamento sit. Ita igitur tecum agam vt si essemus vnà: &, quemadmodum præsentes quacunq; de re sermones familiariter serere solemus, sic in scribendo, nulla certa proposita sententia, libertatem illam, & quasi negligentiam imitabor. quod si reprehenderis, ta-

citum

citum non feres. præſtat enim malè ſcribere, quàm omnino, quod à te fieri video, nihil ſcribere: cùm hoc volũtatis fortaſſe vitium ſit, illud ingenij, quod ipſi nobis fingere non poſſumus. Vale. Venetiis. ∞ D XXXIII. Pridie Id. Iun. qui mihi primus dies eſt anni XXI.

PAVLLO MAGNVLO.
Patauium. 51

CVm me vides præter inſtitutum meum litteras ad te non tam ſæpe, quàm ſolebam, mittere, nimirum, etiam me tacente, quàm ſim occupatus, intelligis. Ternas te dediſſe ſcribis: omnes accepi: nihil amabilius: his autem recentioribus etiam nihil elegantius. ſic enim cenſeo. rectè eum, & Latinè ſcribere, non qui pauca multis, ſed qui multa paucis. quo ego in genere aliquando poſſe cupio, tu, vt video, iam potes. tribus enim verſiculis quid non complecteris? tuam narras in ſcribendo diligentiam, meam obiurgas negligentiam: de meorum librorum inſtauratione tectè me admones, de tuorum venditione apertè. denique otioſi nihil eſt: ſententię numero propè, quot verba: vt mihi, quemadmodum promiſeras, argumentum ſatis ſupérque dederis. Sed meæ ceſſationis cauſſam, vt dixi, coniicis ipſe per te. libros autem meos, propè adeſt, cum editurus ſim. de tuis egi diligẽter, & ago. ſi quæris, quid profecerim: nihil adhuc: ſed ſpẽ non abieci. quamquam incredibile eſt, quàm difficile ſit ab iſtis pecuniã exprimere. quẽ euentum res habitura ſit, ignoro: à me nihil omittitur, quo minùs & ex ſententia conficiatur, & quàm citiſſimè. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 52

PVtaſti fore, vt ego te abeuntem litteris proſequerer? non tu id quidem vmquam. conuenerat enim, vt argumentum à te exſpectarem. argumentum igitur poteſt exſpectare meus in te amor? quo nihil vberius nec eſt, nec vmquam fuit. itaque ſtatim, vbi tu profectus es, cùm me repentina quædam voluntas excitaſſet, arripui calamum, neque ſum veritus, vt me ſcribentem ſententia deficeret. hui, quàm multa iam nunc mihi veniunt in mentem. ſunt, quæ poſſim ſcribere, leuitates amatoriæ. quorſum, inquis?

m

mecum habebo:neque tibi,neque cuiquam edã.volo enim parcere amicitiæ,qua mihi sunt cõiuncti,qui tam suauiter, vt ipsi putant,viuunt,vt ego sentio, delirãt. sunt item σκιαμαχίαι quædam, & militaria munera populo data, taurorum venationes, saltatorum lusus, personatorum ineptiæ. quid quæris ? sexcenta: quæ mihi & beneuolentia nostra suppeditat,& familiaritas permittit vt scribam. quia tamen leuiora sunt, omitto, ne grauem philosophum offendam. Porrò, de meis rebus quod exspectes, nihil est. mutationem nullam fecerunt à discessu tuo. De te, quæ scire velim,hæc sunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri scilicet,acceperint, num eo ipso die ad eorum consuetudinem te dederis:an potiùs, dum hæ bacchationes deferuescant,in hortis cum Epicuro,quàm in gymnasio cũ Aristotele,velis viuere. Et,cùm hæc scripseris,adde verbum, si me amas,de pugiunculo illo tuo:quo ego te impeditum,& alligatum ense cùm vidi discedere, non tenui risum.ac volui pungere te dicto, sed veritus sum, ne tu rustice me gladio. Epistolam habes iocationis plenam:qua te esse delectatum cognouero,si miseris ipse pleniorem. Vale.

EIDEM, Patauium. 53

NOn facilè dixerim, plúsne voluptatis, an doloris ex epistola tua susceperim. est enim mihi gratissimum, cùm & me à te amari, & te amore in te meo delectari perspicio.ex quo fit,vt litteras tuas, beneuolentiæ plenissimas, & officij,iucundissimè legam.Cùm verò te vel angi video, vel aliquid triste cogitare,sic afficior,vt acerbissimè viuam. sed vtinam,quanti ego consilium tuum semper feci, tanti item ipse meum fecisses. profectò in has molestias, in quibus hodie versaris,non incidisses. At, inquies, illa perpeti malum erat. Malum,nisi istos ferre,longè peius sit:quorum quidem iniurias tum ex eorum,qui istinc veniunt,sermonibus, tum ex litteris tuis facilè cognoui. Quæ quo magis intolerabilia sunt, eo clariùs tuæ prudentiæ lumen ostendas oportet:neque committas, vt inuidorum, maleuolorúmque peruersitas plus apud te,quàm existimationis tuæ ratio,valuisse videatur. Quamquã ego,cùm hęc scribebam, satis intelligebam, quis ad quem: sed amorem meum,qui tibi præsenti perspectissimus fuisset, etiam apud absentem,

quoquo modo licuit, testatum esse cupiebam. Atque hoc loco mihi veniunt in mentem, quæ tibi proficiscenti futura prædixerim, quæ ego, non aliquam somniorum imaginem, aut alitis cantum secutus, augurabar: sed, quòd istiusmodi hominum naturæ plus etiam, quàm vellem, exploratæ mihi erant, iccirco, ne illa acciderent, quæ nunc euenisse audio, timebam. Sed vteris, vt spero, fortitudine animi tui: &, quæ iniqui ad ignominiam tuam comminiscuntur, ita feres, vt non solùm in vetere optimorum studiorum cursu, fractus animo, ne consistas; sed vehementiùs etiam veræ gloriæ cupiditate incitatus; propositum tibi decus assequare. Me in omni fortuna tui amantissimum, tuæque laudis fautorem, atque adeo, quantum in me erit, amplificatorem habebis. Vale. Venetiis.

SEBASTIANO LEONI Cordubensi. Romam. 54

ROmę te nunc esse, in ea vrbe, vbi multorum amorem, ac studium tua tibi iam antea virtus peperit, tantum abest, vt doleam, vt etiam summè gratuler. nec enim dubito, quin sedem studiis tuis non modò commodam, verùm etiam honorificam, adnitentibus amicis tuis, facillimè consequaris. Me quoque, vt ille inquit, mirum desiderium tenet vrbis: verùm aduersantur multa: quæ si Deus aliquando sustulerit, accurram statim ad vos, ea spe, vt in vestra beneuolentia, in consuetudine, ac sermone conquiescam. Saluta interim amicos, Octauium nostrũ, Sirletum, Gyllium, Phaernum. nam Episcopum Allifanum abesse audio. Nicolaus Nathanaëlus egregiè moratus adolescens, magnos in Latinis litteris processus à discessu tuo fecit. is cùm mihi per se carus est, tum eo magis, quòd de te sæpe loquitur amantissimè, tuámque erga se, patrémque suum, insigni probitate, atque doctrina virum, perpetuam benignitatem sic in ore habet, vt eius memoriam numquam sinat intermitti. Vale. Venetiis.

SILVESTRO ALDObrandino. 55

IN iis litteris, quas ad Angulum nostrum XVI. Kalend. Sextil. dedisti, valde mihi scripta vrbanè visa est illa pars,

in qua nescio quid de me per iocum, sed cum quadã tamen amoris nota significasti. gaudeo, me tibi vsque eò esse familiarem, vt etiam facetiis lacessas: quo in genere si perges, gratiam referemus: ne tu homo ingeniosus nos tardiores impunè commoueris. mihi cum amico tuo rectè conuenit. doctum hominem cognoui, bonum virum esse audio. hæc cùm sunt in hominibus transalpinis, amorem conciliant: quanto magis in nostris? At in litteris aliquando dissensimus. ego verò nonnihil etiam à parente meo: neque tamen parentis manibus eam, quam debeo, pietatem minùs præsto. opinionum enim dissimilitudo tantum abest à simultate, vt sæpissime, non modò qui sententia discrepant, in amore consentiant: sed etiam, qui simultatem exercent, iudicio congruant. Quare amoue istam ex animo tuo suspicionem, méque cum illo ita crede esse reconciliatum, vt posthac ab eo, etiam si dissentiendi caussa sit, dissentire tamen nolim. Hic, vt in tantis caloribus, non iniucundè viuimus: vrbis mirifica elegantia: cæli summa salubritas: si quando æstus maior est, quàm vt ferre possimus, confugimus, ad aquas: innixi vtribus inflatis, remoto loco, nos inter nos ludibundi flumina perambulamus. quid quæris? si te haberemus, ad summam voluptatem nihil deerat. sed animus tamen meus, quem tu, credo cantionibus quibusdam tibi addixisti, peruolat magna spatia terrarum, &, te insciente, sæpe tecum est: itaque non ego prorsùs te careo: nam, si minùs sermone, adspectu certè tuo fruor, dum de te cogito. quòd si aliquando contigerit, vt etiam sermone possim: næ ego collocutionum nostrarum fructum, interuallo temporis amissum, ita repetam, vt ne studiis quidem parcam tuis. in quibus audio te post nostrum discessum magna quædam effecisse. Caput etiam illud litterarum tuarum Cardinalis Accoltus mihi ostendit: in quo ita scriptum est, paginas te circiter octingentas iam impleuisse commentationibus iis, quas in Pandectarum libros texis. puto magni laboris esse, magnæque difficultatis: sed, si considerabis, quę tibi præmia proposita sint, vinces omnia. petis immortalitatem, quam multi sequuntur, tu iam pęnè manibus apprehensam tenes. Vale.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII LIBER QVINCTVS.

Scripsit hanc liberalium disciplinarum nomine,

PIO IV. PONTIFICE CREATO.

I

CVM tibi, Pontifex optime, ad istam dignitatem nuper diuinitus elato, qua sublimius aut præstantius inter homines nihil est, mortales quamplurimi, alij absentes litteris & nunciis, alij coràm vultu & verbis gratulentur: non dubitamus, quin nos quoque, altrices tuas, in maximo gratulantium numero ad tuos sanctissimos pedes officiosè proiectas, excipias, & eo benigniùs, quòd alij, quia peruenisti ad eum finem, infra quem ceteri fines sunt, gratulantur: nos autem quia scilicet, vt peruenire posses, ipsæ perfecimus. Non est ad gloriam lata quædam & communis via. perangusta fuit semita, paucorúmque notata vestigiis, qua ierunt & heroes illi veteres, in Christiana militia fortissimi viri: & maximè quidem omnium, patrũ nostrorum memoria, Pius ille Pontifex, cuius tu nomen, in eadem sede meritò collocatus, & cum nomine virtutem refers. in istam olim semitam, ferentem ad æternum decus, nos te puerum adhuc, sed puerum præclara cupientem, manu prehensum duximus: néue quis te error auertere, ne qua morari posset offensio, cupidè procedenti quasi lumen prætulimus. confectum iam iter est: vltrà, quò progrediaris, non habes. inter te, & opificem æternum, cuius ministræ nos sumus, nulla iam interiacent humana. quare, quoniam eò te perduximus, quò sine nobis peruenire

felicitatis non est: & quando de longa via ita fessas esse intelligis, vt consistere vix possimus, redde præmium bene merentibus, & permitte nobis, vt in tua beneficentia nixæ conquiescamus. nam, si tibi Deus Optim. Maxim. hoc elargitus est, vt in omni tua vita, præter rectum & honestum, nihil spectares; quis te laudabiliter antea cogitasse probauerit, nisi nunc, cùm est ad voluntatem adiuncta facultas, id ipsum, quod cogitasti, re perficias? si te ambitio delectaret, proponeremus illa inania, quibus ij, qui ex hominum sermonibus pendent, excitari solent: fore, si nos iacentes erexeris, vt orbem terrarum tui nominis fama peruagetur: vt oratorum & poëtarum de te prædicantium vocibus aures tuæ personent: denique, vt imaginem tuarum virtutum, æternis excellentium virorum scriptis expressam, ipsa posteritas intuens, cupiat imitari. speciosa ista videntur, & sunt omnino: sed à splendore tamen veræ laudis absunt. nam rectè facere, non ex iis, quæ consequuntur, sed ipsum per se sapientibus viris amabile videtur. qui cùm innocenter sanctéque viuunt, minimè illi quidem de præmiis cogitant, ne probitas mercenaria videatur, aut, si cogitant, non ad hæc humana, quæ sunt locorum & temporum angustis sanè terminis circumscripta, oculos demittunt: sed ad illa diuina suspicientes, beatam immortalémque vitam & expetunt vnam, & vnam expetendam esse persuasum habent. hoc tu semper institutum probasti; probauit Paullus ille I I I. omnium sæculorum memoria celebrandus: qui de humano genere vel hoc potissimùm nomine optimè meritus existimatur, quia in suo Pontificatu effecit, vt tu Pontifex esse posses: probarunt, hodiéque probant sodales olim aliquot tui: quorum alij, non, vt vulgò vocantur, mortui, sed, vt sapientes propriè loquuntur, mortali vita liberati nunc incolæ cæli, Deóque fruentes, non tam quia te Pontificem intuentur, gaudent, quàm quia facturum ea prospiciunt, quæ sunt optimo Pontifice dignissima: alij verò, nondum sanè ab hac terrestri materia discreti, aut simplicem naturam assecuti, sed ita tamen in terris commorantes, vt bonitate simplices animos referant, non dubitamus, quin tibi nostram caussam vnanimes commendent: & eo studiosiùs, quòd, & ipsi alumni nostri cùm sint, officio non solùm laudabili, verùm etiam debito fungentur. satis iam

exagitatæ,

exagitatæ, satis inopiam & solitudinem passæ, ab omnibus ferè Principibus neglectæ, supplices ad te confugimus: quid petentes? honestum otium: à quo petentes? à Pio Pontifice. Piús ne ille noster, cuius animum ac mentem saluberrimis præceptis ad omnem laudem conformauimus, atque effinximus: cui comites in omni ætate, atque in omni fortuna non solùm iucundæ, sed etiam per honorificæ fuimus, qui vt hoc tempore plus, quàm omnes homines, prodesse nobis vnus possit, id ipsum à nobis habet, ís ne nos, aliquam tanti beneficij gratiam reposcentes, ab sese reiiciet? non hoc illius natura, non doctrina, non consuetudo feret. Sin sanè mutabiles eorum animi, neque satis in colenda virtute sibi constent: fit enim sæpe, vt voluntates simul cum fortuna commutētur: in te, Pontifex optime, non cadit huius inconstantiæ suspicio: tua est bene agendi perpetuitas: nihil in vita tua varium, nihil flexibile, nihil mistum cognouimus: semper idem tibi, semper directum quiddam placuit, & simplex. non te rerum humanarum ficta & fucata forma, non illæ, quibus plerique falluntur, insidiosæ voluptatum illecebræ ceperunt. non tu in tabula picta, inani colorum specie captus, oculis immobilibus hæsisti. non sericam vestem, non argenteum vas, non aurata tecta paullo cupidiùs adspexisti. denique, ne singula persequamur, cùm plerique hominum siue gratia, siue metu ab officio deducantur: numquam te vel ita gratia deliniuit, vel ita metus deterruit, vt pietatem religionémque desereres. quid mirum? virtutum radices non ita leuiter bonorum in animis inhærent, vt eas euellere aut commodi spes, aut periculi dubitatio possit. quare tuæ consuetudinis & constantiæ memores non petimus à te, vt aliquid agas nostra caussa, quod cùm egeris, non consentire cum tuis superioribus factis videatur: sed id petimus, quod à te non modò ipsa res, sed etiam consuetudo tua postulat, vt in vetere illo tuarum actionum laudabili cursu pergas. quod cùm facies, (facturum enim, quia te nouimus, non dubitamus) complecteris nos eodem studio, quo ipsæ te aluimus: & in eum locum restitues, vnde nos aduersariæ nostræ, inscitia simul & auaritia, comites perpetuæ, detruserunt. Vale.

CAMILLO PALAEOTTO.
Bononiam.

2

EPistola tua, ſuauiter, & amanter in primis, eadémque elegantiſſimè conſcripta, memoriam mihi noſtræ conſuetudinis, tuæque virtutis, & humanitatis, vehementer auxit. non enim dicam, renouauit: qui te mihi, & ea, quibus omnibus charus es, ex animo numquam excidiſſe, verè poſſim affirmare. ſic enim velim exiſtimes, nihil vmquã, à quo primùm die mihi cognitus es, aut cogitaſſe me iucundiùs, aut curaſſe diligentiùs, quàm vt me tui cupidiſſimum, tuorúmque officiorum, ſi non referenda, quod opinor fieri vix poſſe, habenda tamen gratia, memorẽ, atque gratum agnoſceres. quod ſi ſum aſſecutus, mirificè lætor: ſin minùs, delector tamen ſtudio meo, & ipſa etiam voluntate mihi, vtinam tibi quoque, ſatisfacio. Equidem, cùm illa, quæ te video animaduertiſſe, ad Muretum ſcripſi, notum ei eſſe volui iudicium de te meum: ipſe verò vt ea aliquando legeres, vel vt omnino quiſquam, fore non putaui. Poſtea, cùm à nonnullis, bonas videlicet horas malè collocantibus, deſcribi epiſtolas meas audirem, veritus, ne quando mendoſiùs etiam impreſſæ, quàm à me ſcriptæ, vel negligentiæ culpa, vel fortaſſe etiam improbitatis, (latè enim patet hoc vitium) ederentur, collegi quas potui: emiſi, non quas probaui maximè, (nam huius generis inopia certè me ab omni prorſus edendi conſilio reuocaſſet,) ſed quas improbaui minimè. ex eo numero fuit ea, quæ de te loquitur, vel potiùs balbutit epiſtola. nam ea, quæ tibi vel natura tribuit, vel adſciuit induſtria, vix aut mihi liceat, aut iis etiam, qui plurimum eloquentia valent, non modò litteris familiariter ſcriptis, ſed nec elaborata oratione complecti. Quare non ego, mihi vt agas gratias, exſpecto, quòd te tamquam pictor bonus illuſtrauerim, ſed potiùs, quòd quaſi decolorauerim, vt ignoſcas, rogo. quod quidem ſi te probè noui, impetrabo facilè vel à ſapientia tua, vel ab humanitate: quarum altera facit, vt ab vna totus virtute pendeas, de ſermonibus hominum non labores: altera, vt nihil vmquam à te non modò amici, & familiares, ſed nec alieni fruſtra petant. Amoris in me tui; licet minimè neceſſaria, periucunda tamen commemoratio fuit. cui quidem amori, vel ſi abſint officia, deberem plu-

rimum.

ximum: quid putas, cùm & accesserint iam merita non vulgaria, quæ nulla mihi ex animo dies euellet, & ea tamen aliis cumulare ita studeas, vt in beneficio dando beneficium videaris accipere? Vel hoc ipsum, quod me tam crebrò, tam diligenter, tam amanter Bononiam inuitas, quantam habet significationem beneuolentiæ tuæ? quæ si mihi omnia commoda, omniáque ornamenta, nihil tamen afferet, mihi crede, se ipsa carius, nihil, quo gaudeam, ac triumphem magis. Ad te verò, quem videre ita cupio, vt cupiditate etiam tua vehementiùs incendar, noli dubitare, quin aduolem, cùm primùm per anni tempus, &, vt spero, per valetudinem licebit. nam frigore vires imminutas tepor vernus, & cæli purioris adspectus restituet. Interim, si quid scire vis de rationibus meis, eo loco sunt, vt mihi, in summa animi æquitate, abesse potiùs multa, quàm deesse videantur. Vigemus amicis: quo nihil optabilius, excepta sapientia, & ego existimo, & tu quoque, vt video, mecum sentis. Oculis, quibus ægrè diu fuit, nunc quidem vtor optimè, viribus autem corporis non pessimè. reliqua in cõgressum nostrum reseruabo. Vale, & propinquo tuo Frãcisco Bononietto salutem à me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO FERRARIO. *Mediolanum.* 3

AMor inter nos mutuus, meáque de tua virtute opinio facit, vt mihi nihil esse committendum putem, quod à tuis consiliis abhorreat. itaque, licet dolorem meum, ex interitu filij susceptum, valde iam & ratio ipsa, & communis conditionis recordatio leuaret, vix tamen credas, quantum profecerint litteræ tuæ. An ego te non audiam, cùm ad animi vocor æquitatem? te inquam, cuius mihi grata semper voluntas, grauis auctoritas & fuit, & esse debet: quem dilexi vnicè à prima adolescentia, quem respondere in amore, ac studio facilè perspexi. quod vtinam, quàm diu seiuncti fuimus, vnà viuere licuisset: essem omnino tua consuetudine melior, & doctior: tu autem ex officiis meis fortasse aliquam, ex beneuolentia certè in te mea non dubito, quin maximam voluptatem lætitiámque cepisses. quod quando non contigit, vsus essem,

pro mea quidem parte, litterarum bono, nisi me non tam occupatio mea, quàm tuæ valetudinis infirmitas, cui laborem imponi mea caussa nolui, à scribendo retardasset. nũc, si est, vt optimè valeas, quod vt credam, adducor non solùm crebritate, verùm etiam subtilitate, atque elegantia epistolarum tuarum, gaudeo: quódque habes ex animi tui sententia, id vt perenne, propriúmque sit, vehementer cupio. litteris, vt amissi temporis vsura sarciatur, colloquemur interdum. nec deerit argumentum, si tibi placuerit idem, quod mihi, συμφιλολογεῖν de studiis nostris, quibus vberius nihil est. Atque equidem, (vt à priuatis ad publica diuertam) quando χαρακτὴρ tuus eiusmodi est, vt ab recentiorum philosophorum inquinato sermone longissimè distet, auctor tibi sum, vt in scribendo totus hæreas. nimiũ diu comprimis ea, quæ selecta habes, quæ scio quàm sint præclara, in omni genere doctrinæ. ede, & auge vtilitatem nostram cum gloria tua. nam hic liber, qui propediem exibit, de disciplina encyclio, studia multorum accendet, quibus à te satisfieri æquum est. quam verò in eius libri editione diligentiam exigis, ea præstabitur, quatenus licebit. totum enim in vno me positum non esse, aut iam scis, aut mihi velim credas affirmanti. Vale. Venetiis.

LAEVINO TORRENTIO. Leodium.

4

SAnè permolestum mihi, pro mea summa erga te beneuolentia, contigit, quòd tuorum comitum, vt ais, importunitate factum sit, vt veniendi ad nos susceptum antea consilium deposueris. nihil enim potest esse iucundius, quàm tui suauitatem sermonis, tuámque mirificam tum humanitatem, tum etiam doctrinam ex interuallo regustare. sed huius incommodi molestiam fere abstersit omnem scripta peramanter, atque adeo pereleganter epistola tua, quam mihi heri reddidit familiaris meus, idémque tui studiosissimus, planè iuuenis eruditus, Andreas Siluius. Oda verò in Pium Pontificem, quam epistolæ adiunxeras, ita mihi placuit, nihil vt vmquam legerim libentius, æquè libenter pauca. omnino, mi Læuine, cùm ad omnem excellentiam tum verò ad hoc scriptorum genus ingenio te natura finxit aptissimo, itaque noste tua bona, poëticámque

cámque

eámque facultatem,ſi tuæ gloriæ conſultum vis, ne dimitte. Cariſium quo die primùm vidi, vt ederetur, optaui. ídque planè Cauchis adoleſcentibus, conſilio tuo commotis,& communium ſtudiorum, & ſanè ipſorum etiam cauſſa gaudeo, aliquid enim ad eos ex paterna laude redundabit,& aperietur fortaſſe aditus ad gratiam principis viri,miſſo,vt mos eſt,libro cum eorum epiſtola. putabam fore, vt Romæ liber ederetur. ſi Venetiis malunt,noſtra,quęcumque eſt, induſtria non deerit:qua conditione , & quo tempore,ſcripſi ad optimum virum, Octauium Pantagathum. De Cenſorino , & Prudentio mox videbimus. non enim tam facilè , quod præſtare non poſſim , ſoleo promittere, quàm,cùm promiſi, diligenter præſtare. premor autem oneribus multis,quæ ſuſtinere cogor in aliquot menſes: abiicere ſi velim,nec honor meus,nec res domeſtica patietur. Quod reliquum eſt,amorem in me tuum cupio conſerues: quod erit humanitatis. ego,quod erit officij, te colam diligentiſſimè , déque ingenio tuo, de doctrina, de probitate quid ſentiam, vt ipſe aliquando intelligas, quod hic, mihi crede, iam intelligunt multi, operam dabo. Vale , & Cauchos fratres, moribus ac litteris ornatos,meo nomine ſaluere plurimum iube. Venetiis.

PETRO MISCOVIO. 5

QVod à me poſtulari videbatur,vt tibi, de ſtudiis meis non peſſimè exiſtimanti,(ſic enim audiebam) per litteras gratias agerem,in eo dedi operam,ne deſiderari poſſet officium meum,atque equidem reſtiti nonnihil à principio cupiditati meæ , veritus , ne pudentis hominis non eſſet,iſta dignitate,iſta virtute virum,cui nullum à publico munere tempus vacet , appellare litteris : ſed meam cunctationem viri optimi,atque eruditiſſimi, Andreæ Patricij , omnia de humanitate tua pollicentis , diſcuſſit oratio. Scripſi igitur ad te,non, vt tibi reſcribendi onus imponerem , ſed , vt , quoad poſſem , teſtificarer obſeruantiam meam. quod ſi ſum aſſecutus, &, ſi tu, quanti faciam iudicium de me tuum, intelligis ; ita lætor , quaſi bona omnia contigerint, & cum hac mea voluptate vix puto voluptatem vllam poſſe conferri . Quod autem ſilentium etiam tuum excuſas , & ea commemoras , quæ te à ſcribendo antea

antea retardarunt: hoc equidem à te numquam exſpectaui, à quo libenter legi meas litteras, de quo dubitare mihi non licuit, ſatis ſupérque habui: ſed quo exſpectaui minùs, eo ſcilicet magis agnoſco, quæ conſtanti omnium ſermone prædicatur, benignitatem tuam. Gratulor autem, vt debeo, vehementer, & te à febri conualuiſſe, qua laborantem in reditu ſuo Patricius offendit, & exitiali illa lue prouinciam eſſe liberatam. Occupationes tuas puto, & audio grauiſſimas eſſe: ſed leuiores fiunt gloriæ fructu, quem tu quotidie percipis, tuis debitum virtutibus, ampliſſimum. Porrò, quàm ſit homine dignum, de multis, ac, ſi fieri poſſit, de toto hominum genere bene mereri, quid ego te doceam, nihil, quod ad honeſtum pertineat ignorātem, quem ita ſemper ad decus natura impellit, vt omnia tamen conſilia, omnes actiones ratio, & ſapientia moderetur? Quare, iſtis curis, iſtis laboribus, quos eſſe tuæ laudis ſegetem, ac materiam video, ignoſce, obſecro, Miſcoui humaniſſime, ſi te ſerò admodum cupio liberari. nam, quod ad ſtudia litterarum attinet, id eſt, ad eum animi cultum, vnde oritur artium ingenuarum præclara cognitio: primùm, cùm tu habeas iam, quę petuntur à litteris, & cum eloquentia doctrináque ex ſuperiorum temporum vigiliis excellas, non intelligo valde eſſe, cur labores: deinde, tantí ne putas librorum conſuetudinem, aut vllum cum vlla doctrina commercium, quanti difficillimis temporibus, in ſumma bonorum, & ſapientium ciuium inopia, requirenti conſilium, operámque tuam patriæ ſubuenire? quo in munere verſanti, non committam, vt longiore moleſtus epiſtola ſim: & hæc ipſa, fortaſſe nimis multa, amori largieris in te meo: cui dum obſequor, téque alloqui præſertim videor, oblitus occupationis tuæ, memor humanitatis, prouectus imprudenter ſum. Vale. Venetiis.

ANDREAE PATRICIO. 6

MI Patrici, non te fugit, moroſos eſſe, qui amant. quo me vitio laborare non infitior. adſpectu, & conſuetudine præſentium amicorum carere non poſſum. ſi abſunt, igniculum deſiderij ita non fero, vt litteras ab iis exigam potiùs, quàm exſpectem. hinc illæ interdum, vacuæ prorſus iracundia, quæ abeſt à natura mea, amoris

pleniſſimæ

pleniſſimæ querellę.de quibus audiſſe te aliquid gaudeo,vt ego quoque in querella tua mutuam erga me beneuolentiam, qua nihil habeo carius, agnoſcerem. quod equidem lætari te quoque arbitror.quę enim humanitas tua eſt,certè totus abeſſe non vis:nec eiuſmodi tuum in diſceſſu con ſilium videbatur:nec nos,qui te longinquum memoria co limus,diligimus,laudamus, digni videmur, quibus nullam ſuauitatis, ingeniíque tui partem reſtituas. Officium autem in reſcribendo meum,non cõmittam,vt deſideres,nec deſiderari antea paſſus eſſem,ſi litteras tuas,à me vehementer expetitas,quas miſiſſe te ſignificas, accepiſſem. Prouocaſſem etiam,mihi crede, pro meo in te ſingulari ſtudio, ſi vacaſſem, & ſi vacare te ab iis negotiis exiſtimaſſem, quorum onera grauiſſima, vigilantibus, & magna præditis virtute viris,id eſt, tui ſimillimis, imponi æquum eſt. Quod ais,omnia te conferre ad dignitatem meam: dupliciter gau deo, & quòd me ames, (quamquam hæc antea perſpexeram,) & quòd id ex officiis erga me tuis homines intelligant:ídque non mediocriter ad exiſtimationem meam ſta tuo pertinere. Miſcouij quidem in beneuolentia,cuius habeo teſtem,refertam humanitatis, elegantiſſimam epiſtolam,ſcito me omnia ponere:eámque vt videor ſummo ho minis beneficio conſecutus, ita triumpho, quaſi nihil iam aduerſi à virtutis aduerſaria fortuna poſſit euenire.tibi autem,qui mihi ad amicitiam tanti viri aditum pateſeciſti,gra tias tuo fortaſſe merito pares habere poſſum, & habeo ſanè quàm maximas,referre certè nullo modo poſſum,ac ne agere quidem:quod tamen humanitas tua non ferret, &,ſi ferret, quæ mihi vnquam verba, ab intimo licet artificio depromta,ſatisfacerent? Vale. Venetiis.

STANISLAO FOGELVETRIO.

Patauium. 7

ME quoque torquet exſpectatio * litterarum, de quo mihi, me quidem inuito, tamen aduerſa quædam amor fingit. nec enim adduci poſſum, vt oblitum noſtri, aut parum in colendo officio diligentem exiſtimem: qui & humanitate omnes vincat, & quaternas iam à me litteras acceperit. vtinam valeat, atque in illis negotiorum fluctibus

fluctibus vtatur secundis ventis:reliqua geremus facilè,eadémque absenti beneuolentia perpetuò præstabitur. Cùm litteras Italicas meas ad te misi, nihil scripsi, ne tibi rescribendi,præsertim de re minima,onus imponerem.at tu,gratiarum actione non contentus, etiam me laudandum putasti, & iis quidẽ verbis, nihil vt esse possit illustrius. in quo probaui vehementer elegantiam ingenij tui:in iudicio,nisi me ipse diligam,desiderare aliquid cogor. aliquid autem? planè hoc totum,mi Fogeluetri,humanitati tuæ tribuo:de qua tamen ipsa valde te amo : ac velim existimes, te mihi hærere in animo,cùm tua sanè caussa,cui neminem probitate,ingenio,studio bonarum artium antepono,tum quòd in vno te nonnullam Patricij,ac * etiam imaginem videor agnoscere.idque tibi aliquando fortasse,Minerua,vt spero, non inuita probabo. Vale.Venetiis.

DIONYSIO LAMBINO. 8

NOli existimare,mi Lambine, cùm fructu consuetudinis tuæ caream,quidquam mihi tuis epistolis esse iucundius.facit hoc sanè qui mutuus inter nos amor est, ortus à meo de tuis virtutibus iudicio, tua verò de meis ad eandem laudem conatibus opinione fortasse nonnulla:sed scriptorum etiam tuorum subtilitate, & elegantia mirificè delector. vel hæc, quam accepi Idibus Iunij raptim à te, vt video, exarata epistola, quàm loquitur purè, quàm nullis illustrata pigmentis,nullo, vt tu scribis, fuco, tamen nitet! itaque nihil vmquam legi libentius. Quæsieram autem per litteras à sororis meæ filio, Iulio Catone, ecquid parturiret ingenium tuum, non tam, vt meæ, quæ summa est, quàm vt eorum, qui ad me adeunt quotidie,cupiditati satisfacerem.scito enim, admirabilem hic esse quandam de studiis tuis opinionem, cùm è sermonibus meis, eximia sæpe tua cum laude habitis, tum verò ex illa præstanti industria, quam in conuertendis Aristotelis de morali philosophia libris ita collocasti, non modò vt eorum, de quibus diu bona hominum existimatio fuit, errata patefaceres, sed vt ipse maximam & iudicij, &, mihi quidem vt videtur, qui ea cum Græcis diligentissimè contuli, eloquentiæ laudem ferres. quod à te institutum retineri, & eandem operam ad reliqua conferri, si quis est, qui

valde cupiat, ac te etiam tacita ſæpe cogitatione hortetur, is ego ſum. Publica, fateor, me mouet vtilitas, cui te video, Græcæ, ac Latinæ linguæ peritiſſimum, præterea instructũ iis artibus, à quibus perfecta intelligendi, ac iudicandi ratio manat, vnum in primis poſſe conſulere: ſed mehercule etiam gloriæ tuæ pro amicitia noſtra vehementer faueo. vides enim profectò, (quid enim, quod ego videam, tu non perſpicis?) paucos omnino ex iis, qui populari fama celebrantur, ſine exceptione poſſe laudari, & hac tanta quotidie exeuntium librorũ copia impediri potiùs, quàm adiuuari ſtudia noſtra. quare ſuſcipe onus pro tua parte. neruos nouimus induſtriæ tuæ: quos ſi contendere volueris, nihil eſt, quod ſuſtinere, ac perferre non poſſis. Nam de Lucretio, ſuadeo equidem, vt abſoluis: poëta eſt egregius, vel Ciceronis noſtri teſtimonio: & in eo maximã à multis, nec à me ipſo minimam gratiam inibis: ſed voco te libentius ad illa præſtantiora: nec tu meum conſilium, atque etiam ſtudium, ſi modò tibi aut ſapere aliquid, aut velle tua cauſſa videor, debes in tua laude contemnere. Si nauigatis in Galliam, quod à te ſcriptum confirmant multi, opto vobis facilem curſum, & ſecunda omnia: téque rogo, niſi me ineptum eſſe cenſes, & nimis impudenter petere, vt Cardinali Turnonio, principi ſapientiſſimo, optimarũ artium patrono, me in gratiam ponas: quem hic honoris gratia ſalutare, cùm maximè vellem, per inualetudinem numquam licuit. Sigonius, planè, vt ais, vir doctiſſimus, addas licet humaniſſimus, cui tu in tranſuerſo litterarum tuarũ verſiculo ſalutem adſcripſiſti, valde gaudet, amari ſe, ac laudari à te, de quo ipſe honorificè in primis loquitur, & ſentit. is te reſalutat amantiſſimè, euntíque in Galliam, incolumitatem, & reditum precatur. Vale. Venetiis.

IVLIO POGIANO.
Romam. 9

QVàm libenter, & quàm ſæpe de te cogitem, Pogiane doctiſſime, conſcius ipſe mihi ſum: mea verò quę ſit, ac fuerit ſemper, vbi temporis ratio tulit, de tuis virtutibus oratio, cùm honeſtos, & graues viros, iis, quibus ipſe excellis, doctrinis excultos, habeam teſtes, non conabor

bor tibi litteris exponere. nec me tamen amori erga te meo, quem fateor impetrare à me posse omnia, tribuere quidquam in te laudando velim existimes. tua me scripta, in quibus excellentem quandam eloquentiæ præstantiam elucere vidi, maximè verò præclara illa pro illustri Rhodiorum Equitum societate ad Pontificem habita oratio, quam efferre laudibus numquam desino, in hanc sententiam facilè perduxit. Accedit humanitas, probitas, opinio de me tua, nec ea significata obscurè, sed æternis ingenij tui testata, atque expressa monumentis: vt, si nihil ipse, contrà quàm adhuc laboraui, memoria dignum præstem, me tamen ex testimonio tuo posteritas ignorare non possit: sin aliquid à me sum, tibi tamen debeam plurimum, cuius ad eam, quæcumque de me est, existimationem accedat auctoritas. quòd si te antea, naturali quadam animi mei propensione, & communi erga omnes, qui optimis in artibus cum laude versantur, officio, non mediocriter diligebam: nunc, propria cùm addantur in me merita, nisi totus amore flagrem, ac studio tui, nisi, quam excelso in loco sitam video, illustrari etiam magis omnium præconiis tuam laudem exoptem: malam referre gratiam litteris iis, quarum consuetudine ad humanitatem excolimur, & omnino hominem ex homine videar exsuere. quamquam, mi Pogiane, non ita mei dissimilis esse possum, vt agnoscam ea, quæ tu in illa omnium elegantissima epistola, ad eximiæ tum indolis, tum etiam virtutis adolescentem Octauianum Magium proximè scripta, verbis amplissimis in me contulisti: scilicet ego in eloquentia magnus, quis, & qua in arte? illa quidem, vt res indicat, omnium difficillima, ipse autem vix mediocri instructus ingenio, otio certè, sine quo ne summis quidem ingeniis valde proficitur, nunquam abundans, aduersa etiam per annos multos modò valetudine, modò fortuna vexatus. sed abfuerit nihil eorum, quæ laudem in aliena lingua cupientibus requiruntur: me tamen vobis, qui Romæ in ista luce, summa omnium virtutum ingeniorúmque præstantia viuitis, qui pedem quotidie ponitis in vestigia clarissimorum virorum, qui spiritum ducitis è Romano illo cælo, seminibus eloquentiæ referto, anteponendum esse numquam duxi: fortasse, vt comparari aliquando possem, operam dedi. sed hoc quidem non-
dum

dum contigit, ac vereor, vt contingat vmquam. me enim in hoc ſtudio, quo mirificè delectabar adoleſcens, rei familiaris occupatio non ſinit eſſe diligentem. ætas etiam neſcio quo modo gloriæ cupiditatem, ſi qua fuit in nobis, videtur exſtinguere: qua ſublata, non minimum langueſcit induſtria. Contrà vobis, ab omni cura expeditis, tibi præſertim, non ætate minùs, quàm ingenio, florenti, quotidianū eſſe cum libris vſum, & cum omni liberali doctrina, non ignoro. Quanti verò illud eſt, quo quidem nos caremus, locorum admonitu excitari ad decus? quanti etiam illud, haurire aliquid poſſe omnibus horis ex mutuo ſermone, præcipuè verò ex perennibus illis, vberrimíſque optimarū ſcientiarum fontibus, Octauio Pantagatho, & Gulielmo Sirletto, familiariſſimis tuis: à quibus, vt opinor, æquè diligimur: ſed æquè tamen eorum doctrina frui per interualla locorum mihi non licet. itaque tot, ac tantis, quæ ſuppetūt vobis deſtitutus adiumentis tantum abeſt, vt glorioſi palmam certaminis audeam ſperare, vt haſtas etiam non inuitus abiiciam, qui præſertim facilè futurum intelligam, vt ad te, quem planè in oculis fero, & à quo mutuam mihi tribui voluntatem libenter credo, primæ partes in cognitione, & vſu Romanæ linguæ omnium iudicio deferātur. Quare primùm illud te rogo, ne mihi tua prædicatione, quæ tota, vt ego interpretor, ab amore proficiſcitur, plus oneris imponas, quàm mea ſuſtinere poſſit infirmitas: exiſtiméſque non minùs me moleſtè ferre, ſi quādo mihi falſa laus affingitur, quàm nonnullos, cùm vera detrahitur: deinde, ſi ego abs te in mea laude diſſentio, ne propterea meum in tua iudicium improbes: quod, ne ſi quidem ipſe prorſus à me diſſentias, immutare, cum multis iam patefecerim, aut velim, aut poſſim. Vale, & Sirletto noſtro, ac Pantagatho meo, vel potiùs vtrique noſtro, dic ſalutem meis verbis plurimam. Venetiis.

HORATIO VRSINO.

Romam. 10

VT video, Magius, amores vtriuſque noſtrûm, optimus adoleſcens, nec litteris tantùm, ſed humanitate etiàm perpolitus, exquiſitum ad conglutinandas amicitias tenet artificium. nam ille me, primùm, iam anteà commo-

tum ea fama, quæ de tuis laudibus percrebuerat, ſuo teſtimonio vehementer in tui beneuolentiam impulit: deinde, vt integrum officij ſui fructum ferret, te quoque de meo erga te ſtudio litteris admonendum putauit. quod etſi præter opinionem meam potiùs, quàm contra voluntatem, factum eſſe confiteor: tamen eo mihi nomine abs te gratias agi moleſtè ferrem, niſi epiſtóla tua, diſtincta luminibus ingenij, index amoris in me tui, quo equidem antiquius habeo nihil, omnes animi mei partes ea voluptate perfunderet, vt moleſtiæ locus eſſe non poſſit. aderat, cùm eam attulit Magius, legítque me concedente, ſemel & iterum Carolus Sigonius, qui quantum iudicio, & eloquentia valeat, neque tu, nec, vt opinor, iam ignorat quiſquam. is ornauit ingenium tuum diuinis laudibus, me prorſus aſſentiente: nam quid, Magio, dicam? qui te, qualem ipſe antea in omni ſermone prædicauerat, talem nobis videri, mirabiliter ob eximiam in te beneuolentiã, fortaſſe etiam iudicij ſui cauſſa, lætabatur. Nimirum habet hoc nobilitas, vt, quamcunque ſe in partem dederit, inſigne quiddam præſtet. ſed, quo libentius de ſpatio curriculóque maiorum plerique deflectunt, eo præſtantiorem apud omnes homines & gloriam, & gratiam, ſi qui curſum tenent, aſſequuntur. quod tibi gaudeo contigiſſe: qui cùm multis, tum naturæ, tum fortunæ donis abundares, natus in ciuitate, orbis terrarum olim domina, nunc religionis, pietatis iuſtitiæ domicilio, ortus ex ea familia, cuius nomen præclaris partum & ſtudiis, & factis, multis iam ſæculis per omnes gentes, fama diſſeminauit: tamen, quaſi hæc ad te non pertineant, id agis, vt vna te nobilitet virtus &, quantum honeſtatis à maioribus tuis accepiſti, tantum ipſe poſteris relinquas. quod etſi difficillimum eſt, præſertim his temporibus, cùm aduerſentur multa, &, vt vides, ad inania quædam, neglecta ſolida gloria, mores incubuerint: tamen à te, freti prudentia, & ingenio tuo, freti etiam conſtantia, ſumma omnia exſpectamus. Quæ porrò laudabilior induſtria, quæ cura præſtantior, quàm quæ in animi cultu conſumitur? cùm ſcilicet id quærimus, ne quando impendentem fortunę vim, optimarum artium præſidio muniti, pertimeſcamus, ne iactemur huc, & illuc, vel cupiditate, vel metu: ſed in tantis vitæ, quaſi tempeſtatibus, tranquilliſſimo, ac iucundiſſimo litterarum portu perfruamur? quæ

qui non videt, nec de adipiſcenda virtute, quę rationis abſolutio eſt, aſſiduè cogitat: nę ille eo ipſo rationis munere, quo vno ceteris præſtamus animãtibus, indignus eſt. quod quidem ſemper ſenſi, licet, quò contendi, non peruenerim. te & ſentire idem, & poſſe conſequi quod vis, intelligo. quòd ſi de præmiis cogitas, quæ propoſita ſint, vides, æternum decus, & bonorum amor, quem debes omnibus rebus anteponere: equidem in eo ſummam felicitatem ab adoleſcentia conſtitui. ex quo quanti faciam amicitiam tuã, quem nemini aut probitate, aut ſtudio liberalium doctrinarum audio concedere, facilè potes intelligere: ídque vt re ipſa aliquando experiaris, operam dabo. Vale, & Iulium Pogianum, familiarem tuum, prętantem omni laude virum, ac Hieronymum Lippomanum, eximia ſpe ſummæ virtutis adoleſcentem, ſalutes, rogo, meis verbis diligenter. Veneriis.

OCTAVIANO FERRARIO. *Mediolanum.* 11

NOli putare, me tantum amici tui προβλήματι tribuiſſe, vt adhuc rem ducerem. nam, etſi de illius ingenio, doctrináque ſemper optimè ſenſi, ídque primùm litterarum tuarum teſtimonio, pòſt etiam iudicio meo commotus: tamen de tuo libro ita iudico, nihil fieri poſſe non modò eruditius, in quo meam de ſtudiis tuis opinionem æquauit induſtria tua, verùm etiam elegantius: quod ab excellentibus in philoſophia viris, qualem te iam omnes prædicant, hodie non admodum exſpectatur. Quid igitur obſtitit, cur non aggrederer? cauſſam ſi quæris, de qua te, ſi res pateretur, celatum vellem: pituita, repentè commota, ſatis per ſe moleſta, mox etiam, cùm tuſſis acceſſiſſet periculoſa, moram iniecit: biduum iacui, medico non admiſſo, accurata victus ratione contentus: in qua tu quantum ponas, ignoro: ego vtiliſſimam experior. nunc, quæ ſuperſunt morbi reliquiæ, do operam, vt eas depellam. quod eadem, vt ſpero, abſtinentia conſequar. Filio iam, & domeſticis omnibus rectè eſt. De gaudio Ciceronis ex Hirri repulſa, ſcripſiſti diligenter, & præclarè: ſed me oratio ipſa, ad Latini ſermonis conſuetudinem reuocata, non libenter à te diſſentientem, in aliam tamen ſententiam

deducebat. Liber tuus, quemadmodum ex paginis, & diebus rationem duco, video fore, vt Idibus Sextil. aut planè absolutus ab operariis nostris, aut inibi sit. itaque, velim significes, quot ad te eius exempla, & cui dari velis. chartam probabis: habet enim amplitudinem, & elegantiam: spero, item reliqua. mitterem Io. Antonio, bibliopolæ vestro, sed homo est, quod inter nos dictum sit, paullo ad rem attentior, quàm vellem. nisi remittat aliquid de sua consuetudine, vix puto inter nos posse conuenire. verumtamen quid ad nos? vtamur alio, qui se præbeat æquiorem in transigendo, deinde bonum virum in fide præstanda. quod totum prudentiæ tuæ committo. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mediolanum. 12

EGo verò nihil minùs volo, quàm, nisi vacas, à te responderi. nam, etsi mirificè delector ingenio tuo, cuius imaginem in iis, quæ à te scribuntur, epistolis magna sæpe cum animi mei iucunditate contemplor: tamen, ne me putes in ea hæresi esse, quæ ad se ipsam refert omnia, aliorum caussa minimũ laborat. cogito valetudinem tuam: cogito maximarum doctrinarum studia: amicis, & propinquis horæ dandæ sunt: inuitat humanitas, pietas cogit: cur ego te ista velim deserere tam laudabilia, támque necessaria, studium vt expleas meum crebritate litterarum, quod expleri tamẽ nullo modo potest? De libro, teneo iam quid velis. typis, quos probas, & charta, qua vis, vtemur. initium fieri ante quàm redierit is, qui totam officinæ curam sustinet, omnino vix potest. erat autem in Forum Iulij, sui negotij caussa, profectus. eius porrò diligentiam cùm in charta, tum in toto hoc genere vtilem, & necessariam esse, sæpe sum expertus. quo æquiùs hoc, quidquid spatij interponitur, vterque nostrûm ferre debet. atque etiam, ne quid celem, paullo eram conturbatior, ægrotante filio, quem de tribus vnum habeo reliquum. O mi Ferrari, quantam tu debes philosophiæ gratiam, quę te à tot curis ad iucundissimum vitæ genus abduxit. quamquam fortasse hoc melius: & in agendo positam esse virtutem, ne tui quidem Peripatetici negant. sed hęc omitto. In pecuniæ permutatione agnosco tuam in me beneuolentiam, pænè dixi liberalitatem. quòd si arcæ meæ consultum æquè omnes vellent,

lent,quanto mecum ageretur commodiús. nunc,mihi crede, secus est, nec me tamen reclamante. Vale. Cruceio,& Capræ salutem plurimam.Venetiis.

IO. ANTONIO TVRONEO. *Vrbinum.* 13

SI quisquam est, qui ex aduersa bonorum virorum fortuna solicitudinem capiat,eorúmque mederi studeat incommodis, eum ego me esse profiteor. sed, cùm ad opem ferendam nihil mihi suppetere præter voluntatem intelligo, sic afficior, vt me ipso miserius esse nihil putem.quod si antea sensi, certè id in tuo potissimùm casu mihi contigisse, nisi vel meam consuetudinem ignoras, vel ignorari à me tuum ingenium, tuam probitatem putas, debes opinari. Quamquam cùm recordor, & eadem sæpe accidisse optimis viris, & vbique virtutem honestissimum habere domicilium: nec fieri numquam, vt calamitas etiam gloriæ sit, nec vllum in te dedecus, aut facinus turpe conferri: cùm hoc æterna naturæ lege,vnde humanæ leges,tamquam ex archetypo, describuntur, sancitum esse videatur, vt vim vi liceat repellere, & sua cuique incolumitas prima sit: hæc inquam,memoria,& cogitatione dum pertracto,id quod quasi solatium quærens, sæpe libentérque facio: lenitur aliquantum doloris acerbitas, atque etiam tibi, quantum licet,in medio dolore gratulor: cui nisi loci mutatio grauis est, cetera, quæ videris amisisse, leuiter ferenda esse censeo.In loco autem quid te torqueat? species vrbis? at ea,quæ ad oculos pertinent, nemo vmquam sapiens neque in malis,neque in bonis esse duxit: & ego, qui longè à sapientia disto, hæc tamen prorsus non amo inania, solitudine fruor, quantum possum, in hac mihi viuo, & Deo: quod vnum est beatè viuere. Amicorum consuetudo? quid? absentes non diliguntur? non,si volumus,& quoties volumus,litterarum sermone coniungimur? equidem, posteaquam discessisti, nescio quo modo crebriùs etiam, quàm cùm aderas, de te soleo cogitare: & mihi scito amicorum spectra, præsertim quos virtus, & integritas commendat,esse iucundissima. sin vtilitatem aliquam, tuis necessariam rationibus,cogitas, non dubito,quin istuc,quidquid iacturæ factum est, breui maioribus etiam commo-

dis resarciatur. Nec verò, si me audies, vtilitatem vllam cum ea doctrina conferes, quam tu auges quotidie in isto otio, neminem curans, præter te ipsum: quod hic certè non contigit. magnum est, studia posse colere, quæ velis, & quantum velis: tibi vni sementem iacere, tibi vni fructum colligere. at quem fructum? cui nec imber immoderatus, nec æstus, nec vlla calamitas noceat, nec suauitatem detrahat, sed augeat, quæ cetera omnia corrumpit dies. Quòd si tibi, multorum philosophorum exemplo, vitam in patria ducere, ob doctorum hominum paucitatem, non perplacet: an dubitas, quin te ista cura nos amici tui, si quid noster in te amor, si quid pietas valebit, aliquando liberemus? quod tamen eiusmodi est, vt non tam lætandum videatur, cùm euenerit, quàm non dolendum, si serò, vel si etiam numquam eueniat. nos enim in delectu rerum sæpe fallimur: errore mentis tamquam salutaria, quæ noxia sunt, adsciscimus: vnus euenta rerum prospicit, vnus igitur nostra consilia gubernet, ac moderetur Deus. cui si te totum permiseris, si minimum in te ipso, in eo posueris omnia: mihi crede, ex istis molestiarum fluctibus emerges, nihílque posthac aut mali metues, aut boni frustra cupies: multa etiam, quæ non cupies, nullis accersita laboribus, aut studiis, ad te sua sponte confluent. Ego tibi opera, cura, diligentia, quæ numquam in me desiderabis, fortasse etiam consilio prodesse aliquid possum: Rasarius, qui publicam personam gerit, etiam auctoritate adiuuabit: quem licet existimem, quantum valet, tantum tua caussa velle, tamen suadeo, litteris eum interdum appelles, rogésque, vt respiciat fortunas tuas, & aliquid eis, atque adeo multum cogitationis impertiat. Caluino, optimo viro, mihíque vetere beneuolentia coniunctissimo, amoris, & studij erga te sum ipse optimus testis: sed ætas iam obstat, quo minùs ea, quæ res postulat, obire, & exsequi possit omnia. itaque, nisi me fallit opinio, totum in Rasario est. nam ego, vt scis, vel infirmitate valetudinis, vel diuturna iam consuetudine, & voluntaria quadam desidia, loca publica non admodum frequento: quo familiaritates intermitti, & ex eo amicitias, si quæ penitus virtute non hærent, paullatim dissui necesse est. testimonium tamen iudicij de te mei nullo loco deerit. & de doctrina quidem, vt spero, fidem faciet oratio

nostra:

nostra: eloquentiam verò, in qua tibi quantum tribuam, cùm alij tum, omnium modestissimus, & ingeniosissimus adolescens, Frācis cus Vianellus à me sæpe audiit, tua scripta facilè probabunt. Vale. Venetiis.

FEDERICO GALLO.
Vrbinum. 14

ITerum iam te purgas, quòd in discessu tuo, menses fere quattuor absfuturus, ad me non adieris, quem, vt opinor, tui cupidum ac peramantem cognoueras. ego autem, etiam si repentinam illam discedendi necessitatem litteris minùs excusasses, tamen, vide, quàm faueam amicitiæ nostræ, & quàm non stricto iure tecum agam, numquam mihi persuaderi passus essem, hoc abs te salutationis officium vel nostri obliuione, vel contemptu, vel vlla omnino inhumanitate tua fuisse prætermissum. quare accipio excusationem tuam: speróque, te operam daturum, ne vtaris ea posthac: ídque mihi scito fore iucundissimum. nam, cùm semper dilexerim plurimum, à quo primùm die mihi cognitus est, parentum tuum, cui te cupio, & spero simillimum fore in iis artibus, quibus honestius, aut gloriosius esse nihil potest: tum verò studia tua, ingenium, quíque lumen, & ornamentum ingenij sunt, mores ita me tibi adiunxerunt, vt omnibus te laudibus libenter cumulem, nihil de te, quod indecorum, aut turpe videatur, ne suspicari quidem velim. Equidem mirifico tenebar desiderio tui, tum, vt mandata darem, de quibus ageres cum parente tuo: tum etiam, vt, quo tibi studiorum genere totam æstatem in patria traducendam statueres, à te ipso cognoscerē: vt vel ex optima tuorum consiliorum ratione voluptatem caperem: vel, si quid contrà sentirem, indicarem sententiam meam. quamquam, cùm domi habeas, vnde discas, & vnde præclara quæque sumas, neque te meis, neque cuiusquam egere præceptis intelligo. verumtamē verus amor latere non potest: ostentat se, vbi etiam minimè opus est. Ac tu quidem percommodè feceris, si, quod coràm non licuit, fortunæ potiùs culpa, quàm tua, id tibi agendum per litteras existimabis, vt aliquid de quotidiana tua tum lectione, tum etiam, sine qua lectio pænè inanis est, scriptione significes. non enim

te puto vel desidiæ quidquam loci relinquere, vel iis leuitatibus, in quibus plerique adolescentes insaniunt: operam perdere. scis, quod sapientissimi homines prodiderũt, imitatricem boni voluptatem falsa specie decipere, illecebram esse turpitudinis, escam malorum omnium, qua capitur ætas improuida, nec se captam sentit, nisi cùm imprudentiæ pœnas luit. atque hoc in genere labi, & errare, cùm ceteris turpe sit, iis videtur esse turpissimum, quibus ad amplectendam honestatem pręcepta non defuerunt. &, præcepta si valẽt, quæ tibi ego, pro meo in te singulari studio, deesse non patiar: quãto plus valere exẽpla æquum est, præsertim quæ posita ante oculos sunt, quæ tibi numquam intueri non licet, quǽque familiæ tuę quantã quotidie laudem pariant, facilè potes intelligere? itaque non à te mediocre aliquid, sed summa omnia exspectari, nec exspectari solùm, sed exigi etiam quasi debita, debes cogitare. quæ si præstas, lætitia quidem parentes tuos, quibus potissimùm, & patriæ natus es, afficies incredibili: te ipsum autem perpetuis instrues, maximísque bonis: nec illa timebis externa, quæ casus, & fortuna inuehit: sed, à te ipso pendens, nullis obiectus iniuriis, firmissimo artium optimarum præsidio munitus, vitam deges beatissimam, æternámq; posteris tui nominis memoriam relinques. Vale. Venetiis.

OCTAVIANO FERRARIO.
Mediolanum. 15

O Præclaram παλινῳδίαν! at ego, tuarum litterarum memoria, contuleram in eum perpetuo quodam studio, quidquid præstare poteram officij, operæ, diligentiæ. nec me tamen pœnitet, eò processisse, vnde nunc tu ipse penè reuocas. mutare autem consuetudinem, præsertim in benemerendo, vix licet. nam illa superiora, si doctrinæ nõ vis, in quo me fefellit opinio, humanitati certè dedimus. nunc dandum esse aliquid constantiæ, ne nostrum damnemus institutum, profectò vides. verùm absit iam hoc argumentum à litteris nostris: valeant ea, quæ iucunditatem non habent, quam equidem non modò ex tuis elegantissimis epistolis, verùm etiam cùm ipse ad te scribo, capere mirificam soleo. nihil est tanti, quod cum sermonibus nostris permutari debeat. nec, de nobis ipsis quod

quod ſcribamus, deeſſe vmquam patietur mutui amoris abundantia. De libris tuis, dedi negotium homini domeſtico, vt à peritis de ratione vecturæ cognoſceret, eóſque quàm primùm iſtuc mitteret. quod ille, vt eſt omnibus ferè iucunda negligentia, fortaſſe nondum fecit. vrgebo litteris, & mandata renouabo. Suilla farcimina curaturũ te ſignificas: in quo amo voluntatem tuam: quod autem addis, non antè, quàm extremo menſe, ne, cùm recentia ſint, incluſa corrumpantur, conſilium probo: &, quoniam veſtra iſtius generis obſonia, qui palato ſapere putantur, ſine exceptione laudant: nec artes quæſtuoſas officinæ temerè dediſcunt, puto fore ſuauiſſima. Sed audi, quod eſſe totum aliud intelliges, id eſt, aliquanto magis ad me pertinere. κακοστόμαχοι ſumus, & cruditate laboramus. id quidem à pueritia: ſed auxit vitium aſſiduus litterarum vſus: quo adempto, quæ nobis, qui vulgaria contemnimus, delectatio, vel potiùs quæ vita ſupereſt? quare ignoſce, ſi mihi non impero: quod ne tu quidem, opinor, facis. quæſitũ inter medicos eſt, ecquid adiumenti aquæ ſulphureæ potus afferre poſſet. variè ſentientibus recuſaui, ne, quod aiũt, de ſorte etiam in dubium venirem. de gutta capiti inſtillanda ſermo fuit. ne hoc quidem placuit: ne memoriam periclitarer. ventum denique ad victus rationem. præbui me facillimum, quidquid vellent. in primis radicem probarũt, quæ irios vocatur: quam condiri apud vos egregiè, ferunt. eam igitur, quod tuo commodo fiat, velim perquiras, inuẽtámque, & mediocri vaſculo diligenter incluſam, cures aliqua ratione perferendam. quidquid erogaueris, bona fide, cui voles, hic numerabitur. Alexandri ὑπόμνημα, nondum ab eo, cui frater commodauerat, extorqueri potuit: nec ego vrſi vehementer, poſteaquam, non ab Aphrodiſienſi, cuius in eo libro mentio fit, ſed à poſteriore Alexandro ſcriptum cognoui: quod etiam χαρακτὴρ declarat. Vale, & Cruceio, Capræque cõmunibus amicis, familiaribus tuis, quos vtinam aliquando complectar, ſalutem plurimam. Patauij.

IO. BAPTISTAE RASARIO.
Venetias. 16

AMo te vehementer de Ferrarij epiſtola: quæ mihi ita placuit, vt nihil vmquam legerim libentius. ſanè cauſ-

ſam ſuam diligenter agit, & mihi quidem egregiè probat. quamquam multis iam annis eam imbibi animo de illius ingenio, doctrináque opinionem, vt errare nihil credam, ſi quis multorum rationibus vnam eius auctoritatem anteponat. quam tibi quoque ſententiam probari, cùm intellexerim antea: cúmque, vt verè dicam, hoc ipſo nomine plurimum acceſſerit ad beneuolentiam in te meam: cupio te nunc ne leuiſſimè quidem à te ipſo diffidere: ídque mihi tum facilè, pro eo iudicio, quod de tua virtute ſemper habui, tum etiam, pro meo erga Ferrarium ſingulari ſtudio, libenter perſuadeo. Sed, vt redeam ad epiſtolam, vides, quàm eruditè, quàm ingenioſè diſputet, quàm tecum amicè, quámque (vt apertus, nec vlla tectæ ſimulationis labe ſuffuſus eius animus eſt,) ingenuè, & ſimpliciter agat. alienatæ verò à te voluntatis, cùm cauſſa nulla ſubſit, ne ſigna quidem vlla in eius litteris mihi videor agnoſcere. de quo quia te nonnihil ex epiſtola tua ſenſi laborare, nec iniuria: vetus inter vos amicitia fuit, erítq; vt ſpero, vitę æqualis, maximis illius in te meritis, ex tua mihi prædicatione cognitis, non vulgaribus tuis in illam officiis culta: purgabo te apud eum primis litteris accuratiſſimè: nec ab illo probata damnaſſe, aut omnino in dubium reuocaſſe, ſed quæſiiſſe nonnulla tamquam à magiſtro tuo, veterémque in eo conſuetudinem retinuiſſe, ſi volueris, oſtendam. non dubito, quin, ſi qua ei de tuo ſenſu, quod equidem vix opinor, ſuſpicio hæſit, amoueat, ac ſe tibi quàm primùm reſtituat. noui hominis lenitatem: beneuolentiam in te vidi: íſque meæ in te beneuolentiæ fons, ea primùm origo fuit. nec enim, quæ de te olim ad me ſcripſerit, poſſum obliuiſci, nec, ſi poſſim, velim. Illud à te, mi Raſari, ſi quid noſtra etiam cauſſa vis, etſi neceſſe non arbitror, tamen vehementer peto, &, ſi pateris, rogo, non vt optimum virum, doctiſſimum hominem, Ferrarium, tuæ laudis auctorem, quando is tibi ad philoſophiam aditus aperuit, viámque muniuit, obſerues, ac diligas: quod à te fieri, certò ſcio: ſed vt in omnibus officiis, quę ad illius non modò dignitatem, ſed etiam voluntatem pertinebunt, certare mecum velis. in quo te mihi parem eſſe percupio, vinci numquam patiar. Vale. & Magium noſtrum, ſingulari adoleſcentem ingenio, tibi pro ſua doctrina, mihi pro meo in eum non mediocri ſtudio deditum, ſaluta. Patauij.

Hæc dictaui, vt ſoleo, filio meo. nam, vt ſcriberem ipſe mea manu, neque per medicum licebat, nec ſanè ſtomachi ferebat imbecillitas.

ANTONIO ROLANDO. 17

STudium tuum in exhauriendis mandatis meis, celeritas in reſcribendo, quorum ego à te alterum pro noſtra coniunctione exſpectabam, alteram autem pro tuis occupationibus poſtulare vix audebam, magnam habent ſignificationem amoris in me tui: cui quidem, ſi paribus non licebit officiis, pari ſaltem vt amore reſpondeam, operam dabo: nec dubito, quin conſequar: atque etiam, quod mihi vel iniurato velim credas, me iam eſſe conſecutum intelligo. quî enim, tua quæ fuerint erga me officia, meæ quæ ſint partes, ignorare poſſum, aut non aſſiduè cogitare? Ego, Rolande, quo primùm die, cum lectiſſimo adoleſcente, familiari tuo, itémque meo, *, acceſſiſti ad me, dilexi mores tuos, in quibus ingenui multum pudoris, qui probitatis index eſt, multámque prudentiam elucere vidi. paucis diebus, cùm de noſtris delectationibus, id eſt, de communibus litterarum ſtudiis, colloqueremur, probaſti mihi ingenium, doctrinámque tuam, & ad meam de te opinionem, * teſtimonio excitatam, plurimum addidiſti. poſtea facilè inter nos exorta familiaritas: vel quòd multis in rebus noſtri ſenſus congruere viderentur, & latentis quædam naturæ vis animos vtriuſque coniungeret: vel quòd aſſiduitas tua pænè quotidiana, vſúſque domeſticus nihil amicitiæ noſtræ deeſſe pateretur. Me deinde Venetias rationes meæ, te non ita multo pòſt Lutetiam vocarunt ſtudia tua. manet amor tamen, in me quidem is, qui fuerat præſente te, vigétque memoria tui, nec locorum, aut temporum interuallis vmquam euaneſcet. quòd niſi me tuæ laudis magna quædam cupiditas teneret, angerer, quòd abes, &, vt audio, abfuturus es: ſed verſari te in iſta eruditorum hominum celebritate, frui conſuetudine, doctrináque Hadriani Turnebi, quem iam pridem omnes cantant, ego orno, quantum poſſum, in ſermonibus meis, niſi vehementer gaudeam, te non amem, nec, quem ames ipſe, quod in primis cupio, dignus ſim. Quare noſtra etiam cauſſa contende, vt, quo conſilio Lutetiam petiuiſti, id quàm

id quam maximè, quámque licet celerrimè consequaris. refer ad nos illa præclara, quorũ gratia discedendum tibi à tuis, perferenda longi itineris incommoda, asperrimarum alpium perpetuis obsessa niuibus iuga non sine magno periculo superanda existimasti. Quo de genere tecum agam breuibus, quia, sensus cùm optimè tuos habeam cognitos, non dubito, quin sæpe tibi veniat in mentem, ex ista vrbe, quò, tamquam ad amplissimum artium ingenuarum mercatum, libenter omnes cõfluunt, inanem redire, quàm non deceat. Quòd si te, studio cognitionis incensum, cetera, quæ istic habes plurima, liberalium doctrinarum adiumenta deficerent: vnus tamen idem ille, quem paullo antè nominaui, qui præter ceteros cum litteris humanitatem, Græca cum Latinis, antiquæ philosophię scientiam, quod è scriptis eius facilè cognouerim, cum elegantiore doctrina coniunxit, vnus, inquam, tibi instar esse omnium Turnebus, vnus & suo te commouere exemplo, & suis adiuuare plurimùm documentis consiliísque posset. cuius vt à latere, quoad hominis permittet humanitas, ne vmquam discedas, & istam vrgeas occasionem diuinitus datam, adipiscendæ virtutis, si tu is esses, qui naturam humanam sola perfici virtute nescires, hortarer etiam atque etiam: ídque libenter tribuerem amicitiæ nostræ: sed cauendum intelligo, ne γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, cùm tu ibi sis, vnde ad alios præclara instituta, vnde laudabilis vitæ ratio, & sapientia fere manat omnis. Viam, & rationem Latinè scribendi, obsecro, mi Rolande, cur à me petis, cùm is, quo ego vno magistro sum vsus, & tibi, & omnibus Cicero pareat? an tu me vel huius generis reconditum aliquod tenere artificium putas, à quo longè absum, vel, si tenerem, posse fieri, vt ab vllo, præterquam ab hoc ipso, cognouerim? nec tamen vtiliter, quædam præcipi, & ad artem posse redigi, negabo: sed mihí ne tantum oneris imponis, cui nec à domesticis curis otij multum est, & id ipsum, quod est, vel amicis officij caussa, vel valetudini necessariò tribuitur? Scripsi olim de meis exercitationibus nescio quid, à nobilissimo viro, bonarum artium patrono, Stephano Saulio rogatus: & fortasse digitum ad eum fontem intendi, quò si accesseris, non dicam equidem istam eloquentiæ sitim explebis, sed, vt arbitror, nihil inde non purum, nihil inquinatum hauries. exstat ea, cum aliis edita, epistola.

epiſtola.ſi videbitur,leges : aut,ſi legiſti,& quæris amplius, à me cur exſpectes, quem reſpirare negotia non ſinunt, hoc quidem tempore non eſt:pete ab iſtis,qui vacant,optimis & ſcribendi,& iudicandi magiſtris.De Laërtio,&,quod egiſti, pergratum eſt : &,quod acturum te oſtendis, id ſi præſtabis,maximam inibis à me gratiam. Turnebus,vt me plurimùm diligat,quod certè mutuò faciet,exopto : plurimum vt mihi tribuat,quod litteræ tuæ ſignificant, non poſtulo.quid enim ego ſum ? aut,ſi eſſe aliquid videor,præ illo tamen quid ſum ? non enim χάλκεια χρυσέιοις vmquam conferam, ne cum Homerico Glauco errem : ſed χρύσεα χαλκέιοις anteponam ſemper. Ille eſt, cui iure omnia tribuantur, qui iam peruenerit eò, quò nobis adſpirare non licet. Saluta eum meis verbis, cum veterrimo amico meo, ſpectatæ virtutis,& induſtriæ viro, Carolo Stephano. Vale. Venetiis.

CAROLO SIGONIO.

Patauium. 18

EGi diligenter, quod mandaueras. præciſè negauit, ac viſus etiam nonnihil moleſtè ferre. ſed, mihi crede huius generis pænè magiſtro, veſtri ſenſus non congruerent.nihil moroſius.ô multa in omnibus intolerabilia.quę nobis tamen,mi Sigoni,qui à libris neſcio quid plus,quàm ceteri, ſapere didicimus,ferenda ſunt. quamquam tibi quidem, pro tua prudentia, atque etiam pro ſuperioris vitæ perpetua conſuetudine,nihil difficile. Sed, Patauij te nunc eſſe, in celeberrimo Italiæ theatro, vbi ſpectatur, & notatur acerrimè, quidquid agas, quidquid dicas, & ſæpe mihi, nec vmquam ſine aliquo metu,in mentem venit, ſic ſunt, qui amant : omnia cupiunt,omnia timent. Vides,quo te in loco tua virtus,quanta omnium exſpectatione, conſtituerit.nihil mediocre præſtandum eſt : nec, vt cum aliis, quibus te iam doctrina, induſtriáque antecelluiſſe omnes iudicant, ſed vt tecum ipſe certes, téque ipſum ſi licet, vincas,omníque laudis genere cumules, elaborandum. quæ, cùm, ad quem ſcribam, conſidero, & cùm mihi ſingularem tuam rectiſſimis in ſtudiis cupiditatem, ac diligentiam propono, mirificè lætor : nec me tamen pœnitet hoc noſtræ neceſſitudini tribuiſſe, vt ea legas à me ſcripta,

quæ

quæ minimè necessaria duxerim. Hesternum diem puto te mutuis cum Pace Scala sermonibus iucundissimè traduxisse: quem volo à te amari plurimum: vel quòd ab illo te quoque amari plurimum sensi: vel quòd eo nihil humanius, nihil amabilius. pręterea, quod te vehementer mouebit, multis nominibus ego illum in oculis fero: nec in eo riuales habeo paucos. Faloppio nostro si discessum meum excusaueris, cùm vxoris morbus vrgeret, gratissimum erit. nec tamen diutius hic me commoraturum puto. tanti nihil est, vt vobis carere possim. Interim vale, &, si vacat, scribe, non acuratè, sed, vt ego nunc, quidquid in buccam: ne pereat omnino fructus nostrorum sermonum: quem si litteræ restituent, paullo feram leuiùs absentis tui desiderium: cuius igniculum, è cubiculo meo cùm discederes, sentire cœpi: nec deinde tuum spectrum discessit ab oculis meis. Venetiis.

MARCO ANTONIO Mureto. Romam. 19

GAudeo mi Murete, quod profectò etiam me tacente existimas, te nauare operam regibus, ingeniúmque tuum, quod ego semper vnicè dilexi, extulíque laudibus, à tanto Pontifice, & ab vniuerso Cardinalium Collegio vehementer probari. nàm, si qui aliter sentiunt: quamquam quis est, qui aliter sentire possit? verumtamen si qui fortasse reperientur, quos liuor impediat, quo minùs rectè ac sincerè iudicare possint, de iis laborandum non erit: cùm te pręsertim ille noster, quem sequuntur multi, sed ille pręter ceteros, qui nobis quasi μητίετα ζεὺς debet esse, non mediocriter ornet, atque diligat. Hæc altera tua oratio priorem illam vel æquat, vel vincit, sententiarum, verborum, ordinis præstantia. quo in officio, ac munere cupio te pergere. simul enim perges in expedita, maximéque directa gloriæ via, per quam processisti iam longissimè, nemine præcurrente, me fauente plurimum. De tua in me beneuolentia, cùm recordor meam, dubitare non possum: meum in te animum expertus iam es: eundem si & esse nunc, & perpetuò futurum arbitraris, non fallam opinionem tuam. nam & mea non solùm consuetudo, sed etiam natura ita postulat: & tu perficis eas laudes, quarum principia

copia me olim, exſpectantem id, quod præſtare te nunc video, in tui amorem impulerunt. Habeo ſummas gratias, quas agi à te cupio, Archiepiſcopo Beccatellio: eúmque meo nomine, vt quàm licebit officiosè, quámque plurimum ſalutes, valde rogo.*, vt ſcribit ad amicos, floret honoribus in patria, charus Imperatori, iucundus omnibus. noſti humanitatem, & ingenium: doctrinam auxit à diſceſſu tuo, quantum vix credas: itaque ſumma omnia de illo adoleſcente ſperare nobis licet. Duareni obitu, de quo heri primùm à Germano homine, qui ex Gallia recèns venerat, accepi, damni plurimum in iure ciuili factum eſt. equidem dolui vel tua cauſſa, quòd eum à te amari ſenſeram. quamquam hæc, ſi ferret humanitas, prorſus dolenda non eſſent. quid enim proficimus? angi quidem grauiùs, neque communis conditionis neceſſitas concedit, & vitę commutatio, breuiſſimæ cum æterna, miſerrimæ cum beatiſſima, valde vetāt. Ego nunc, quod acceptum diuinæ benignitati refero, quódque tibi puto fore iucundiſſimum, valetudine vtor ſatis commoda, oculis quidem optimis, quod aliquot annis non contigit: itaque, cùm otium non ferrem, (ſcis enim me quieſcere non poſſe) commentarios in reliquas Ciceronis epiſtolas cœpi texere: &, vt initia ſunt, prorſus induſtria non οἴχεται. abſolui, vt mihi quidem videtur, maiorem partem, id eſt, tres primos libros, &, extra ordinem, octauum. in quibus, vt dixi iam, niſi me communis φιλαυτία decipit, non videtur opera malè collocata. Habebis in clauſula de Petro Fabro, tuo dicam, an meo? ita me triduo cepit, ſibíque deuinxit ingenio, humanitate, prudētia. planè vixi, quàm diu mecum fuit: nec mediocri ſum amore diſcedentem proſecutus: næ tu, ſi nihil præterea mea cauſſa velles, qui & vis, & egiſti iam plurimum, tamen hoc vno munere, quòd auctus per te ſum tam ornati adoleſcentis amicitia, meis omnibus in te ſtudiis, quæ tu merita vocas, optimam gratiam retuliſti. Vale. Venetiis.

HIPPOLYTO CAPILVPO. Epiſcopo Fanenſi. 20

SAnè poſtulabat mea peruetus in te obſeruantia, ex ingenij tui præclaris orta monumentis, vt aliquid ad te littera-

te litterarum darem : ſed me dignitas tua ſemper,& perſona deterruit, verentem, ne talem virum, tantarum rerum occupatione diſtentum, inanibus appellare litteris,pudentis hominis non eſſet.nunc, vt verè dicam, pæně accuſo modeſtiam meam, quòd, dum cogito ad te ſcribere, nec tamen conſilium explico, interea tua fecit ſingularis humanitas,vt anteuerteres.quamquam cur ego apud te, maximarum virtutum laude præſtantem, ad quas mihi adſpirare non licet, plus reſidere officij moleſtè feram, cùm præſertim hoc ipſum amoris in me tui, quo equidem antiquius nihil habeo, non obſcurum argumentum eſſe videatur. Quocirca, vt interdũ me pudet pudoris mei,quòd nihil ad te ſcribere ſim auſus, cùm tamen maximè cuperem: ſic iſta tuæ voluntatis erga me declaratione, iſtis etiam laudibus, quibus me ornat epiſtola tua, mirificè delector.noli enim exiſtimare, ſi quid vmquam meis laboribus, ac vigiliis non contemnendum præſtiti, me fructum vllum, aut mercedem præſtantiorem exſpectaſſe, quàm quæ ex tuo, tuíque ſimilium iudicio, ac teſtimonio percipitur.quod ſi aſſequor, triumpho. ſin, quod ſuſpicari faciliùs poſſum,ita me laudas,vt quaſi deficientem in curſu tua voce impellas : ne ſic quidem vulgari me munere obſtringis, cùm ad cohortandum, atque incitandum, ſi vlla res, certè tua plurimùm valeat auctoritas. itaque enitar, ne tu me non bonum tuarum litterarum interpretem fuiſſe putes.incumbam enim paullo acriùs ad ea, quæ qui poſſidet, iure laudem fert. Tibi verò, quòd ad me tam humaniter ſcripſeris, quódque vltrò ipſe mihi diu exoptatum ad tuam amicitiam aditum aperueris, ſi, quam debeo, gratiam referre non potero, habebo ſaltem, vt priores officij partes re potiùs tibi, quàm ſtudio & voluntate concedam. Vale. Venetiis.

NICASIO CASLETANO. 21

QVantum mihi voluptatis attulerant litteræ tuæ, ſummæ tum humanitatis, tum etiam doctrinæ notis inſignes:tantum poſtea doloris, ac moleſtiæ, erepta ob aduerſam valetudinem reſpondendi facultate, ſuſcepi.non enim aut is ego ſum, cui quidquam prius officio ſit, aut cum te eſſe ex * litteris cognoui, cuius amicitia contem-

nenda

nenda potiùs, quàm appetenda videatur. ſed omitto * vel teſtimonium, quod apud me ponderis, ſicuti debet, habet plurimum, vel voluntatem, cui libenter omnia tribuerem: ipſa, quam ad me miſiſti, epiſtola, quid eſt, quod impetrare non poſſit? ſcripta primùm humaniſſimè, cùm beneuolentiam in me tuam ſignifices, meam exoptare videaris: deinde ita eleganter, ac diſertè, (ne viuam, ſi mentior) vt ego tibi in hac eloquentiæ laude comparem ſanè pauciſſimos, anteferre debeam neminem. Quare, cùm iſtam animi tui ſingularem in me amando, atque etiam laudando liberalitatem libenter amplector: tum verò, me tibi parem in vtroquè voluntatem reddere, ídque non tam officij tui magnitudine prouocatum, quàm iudicio facere, velim exiſtimes. Tu videris, quid de me ſentias, & quo me loco reponendum ſtatuas: non enim ita laudem aſpernor, præſertim quę ab iis, de quibus bene omnes exiſtimant, proficiſcitur, vt, quam de ſtudiis meis opinionem ſuſcepiſti, eius deponendæ, aut imminuendę, tibi auctor eſſe vnquam velim. Ego, quod ad me attinet, ſi qua tui dabitur facultas ornandi, plena manu tuas virtutes ad cælum tollam: ſtudio, quidem, & amore ne vincar, & enitar, vt ſoleo, diligenter, &, vt ſpero, conſequar. præſentem ſcilicet mutui ſermonis ſuauitatē longinquitas aufert: litteris tamen, ſi valebo, quod adhuc non contigit, ne prorſus abeſſe videamur, operam dabo. Vale, & * meo ſalutem. Venetiis.

IVLIO BELLOGRADO.
Vtinum. 22

AMabam te antea, mi Iuli, quòd eſſes eo patre natus, cuius excellentem probitatem, aque doctrinam non præſentes modò, ſed longinqui etiam prædicant, ego ſummam in me humanitatem ſæpe ſum expertus: nunc, iſta indole, iſto te ingenio præditum eſſe cùm intelligam, vt paternam virtutem, tamquam ampliſſimum patrimonium, non modò conſeruare, verùm etiam augere poſſis, an dubitas, quin omnia in te ſtudia libentiſſime conferam? quibus addam officia, cùm licebit: &, vt ſæpe liceat, exopto. Perge, adoleſcens egregie, mihique chariſſime, in iſto ad laudem curſu. viam iniuiſti, quæ te ad immortalitatem feret, directam, expeditam, à vulgi erroribus longè remo-

tam.quo tibi nomine gratulor,mihi gaudeo plurimum,&, vt perpetuò gaudeam,futurum confido. ſpecies enim virtutis eximia,quo propiùs eã adſpexeris, eo te commouebit magis, & amorem ſui mirabilem excitabit. interim contemplare actiones prudentiſſimi viri parentis tui: ad eius te imitationem totum finge, atque conforma, vt haurias ab eo laudem tuam, quam capere vberiorem ex nulla diſciplina potes. Me velim exiſtimes omnibus de te maxima polliceri,& in te amando, ſi patrem excipias, nemini concedere. Filius meus te ſibi maioris fratris loco ducit, nec vllum tui ornandi, quantum in ipſo erit, locum prætermittet. Vale.

HIERONYMO SERIPANDO,
Cardinali creato. Romam. 23

AQuo primùm tempore aliquid ſapere, id eſt, à vulgi opinionibus diſſentire cœpi,ſemper ita iudicaui,multo eſſe optabilius, multóque præſtantius, conſequi virtutem ipſam, quàm ornamenta virtutis. itaque nunc, allato de tua dignitate nuncio, quem hic ingenti lætitia boni omnes exceperunt, non ſanè tua cauſſa magis, quàm antea, pro communi quidem Eccleſiæ bono, cui tantum ex honore tuo præſidij,tantum ſplendoris acceſſerit, magnopere ſum lætatus. tu enim is es, cuius animus hæc humana numquam ſpectauerit, ſemper omnem ſpem,omnémque gloriam, ac felicitatem in vno Deo, & in illa cæleſti vita rectè, aut laudabiliter agentibus propoſita,collocarit. Cui ſunt occultę mirabiles illæ tot annorum cogitationes, actiones, conciones tuæ? quæ ſi obſcura fuiſſent, vno illo facto illuſtrarentur maximè, cùm illa præfecturæ generalis inſignia, quæ libenter omnes aſſumunt, multo ipſe libentius depoſuiſti. Quocirca non equidem magis, quia Cardinalis nunc es,quàm quia ſemper ita vixiſti,vt Cardinalium Collegio digniſſimus eſſes,& mihi,& omnibus lętandum intelligo.nec verò ſingularem, ac diuinam Pij IV. Pontificis maximi ſapientiam admirari, & efferre laudibus vmquam deſinam,qui vexatam aſſiduò prauarum opinionum impetu, nec mediocri periculo fluctuantem Chriſtianæ Reipub.nauem,auctoritatis, & doctrinæ tuæ pondere conſtituendã putauerit. itaque non iam illas à ſeptem-

trione

trione horribiles procellas,à quibus antea naufragium impendere videbatur,poſthac timebimus. Pio IV.gubernante, quod vtinam diuina benignitas diuturnum eſſe patiatur,tua, Seripande,tuorúmque ſimilium ope,ſumma tranquillitate perfruemur.id & ſperatur,iam indicto Concilio, quod vnicum tantis malis eximia ſuperiorum Pontificum ſapientia remedium inuenit: &,mihi quidem ſi contigerit, vt ad eam diem ſpiritũ ducere liceat,cùm ſublatas in perpetuum exitioſi diſſidij cauſſas,vnam in communi ſalute voluntatem,vnum gregis vniuerſi paſtorem,ac moderatorem videam , ſatis me vixiſſe arbitrabor , & planè lætus ex hac vita diſcedam.Interim fruar exſpectatione, & tibi, tuíſque virtutibus, quas omnes laudant, vtinam imitari multi vellent,eam, quam debeo, obſeruantiam, beneuolentiámque præſtabo. Vale. Venetiis.

ALOYSIO ESTENSI, CARdinali creato. Ferrariam. 24

MVlta,& magna Principibus viris , inter quos Aloyſi præſtantiſſime,tua præcipuè nobilitas elucet, ad ſtudium eximiæ laudis adiumenta ſuppetunt: quæ ſi comitatur voluntas , excellunt facilè , ſic , vt ad immortalitatis præmia , cum quibus non opes , non imperia ſapientes comparant , expedita quadam , & quaſi compendiaria via perueniant. Hoc tibi contigiſſe,cùm omnes antea faterentur, grauiſſimum acceſſit Pij IV. Pontificis Maximi teſtimonium,qui te, diu expetitum,pænè recuſantem,non rogantem quidem certè , in ampliſſimum Cardinalium Collegium,ipſo maximè comprobante Collegio, ſumma bonorum lætitia, proximè cooptauit. Reſtat, quod futurum nemo dubitat, & tua ſuperior vita pollicetur, vt iſtum honorem pro tua , maiorúmque tuorum dignitate adminiſtres. quod facilè conſequeris , ſi te , quidquid ſtatues, quidquid ages ; Cardinalem eſſe cogitabis, id eſt , ex eo Ordine , vnde maximi , ac præpotentis Dei vicarij, rectores humani generis , Pontifices deliguntur. Locum tenes, quem ſumma dignitas illuſtrat , & in quo nullum neque dictum , neque factum obſcurum eſſe poſſit. nec tibi aut à natura quidquam , aut à fortuna denegatum eſt , quæ

minùs ampliſſimo te dignum ſacerdotio præbeas. operoſum aliis,& perdifficile ſit,vt eſt omnino,ac ſemper fuit,rectè,& laudabiliter agere: Aloyſio Eſtenſi, in tanta ingenij, animíque pręſtantia, tam propenſa ad honeſtum voluntate,tantis etiam opibus,quis aditum veræ laudis non patere, quis æternæ viam gloriæ non eſſe facillimam exiſtimet? Gaude igitur tam excellēti bono,& incumbe totus in eam curam,vt antiquum familiæ tuæ decus, per tot ſæcula, tot Ducum,tot Regum,& Imperatorum virtute partum,non tueare ſolùm,verùm etiam vehementer augeas. nam nunc quidem eo tantùm nomine tibi gratulamur, quòd ſimul cum iſto honore præclaram ſæpe exercendæ virtutis occaſionem accepiſti. cumulabitur lætitia, & erit aptior gratulandi locus,cùm hæc honorum inſignia, quæ multis oneri fuiſſe conſtat,iuſtitia,pietate,omníque beneficentiæ genere ita ſuſtinebis, vt & optimi Pontificis iudicio, & bonorum exſpectationi, qua nulla maior vnquam fuit, egregiè ſatisfacias. quod euenturum breui,omnes confidunt:ego, pro meo in te ſingulari ſtudio,quaſi iam euenerit,pręſenti gaudio cupiditatis meæ fructum capio. Vale.Venetiis.

IO. BAPTISTAE SARACIO.

Ferrariam. 25

SEmper equidem exiſtimaui, quod tu quoque ſentis doctiſſime Saraci, non minimum fortunæ præſtare virtutem, in qua etiam vna ſatis eſſe ad bene beatéque viuendum putarunt multi: tamen incidunt quædam tempora, cùm ipſi etiam habenda fortunæ gratia videatur. quod mihi nunc gaudeo contigiſſe. nam cùm aliquot ab hinc annis, conſentiens multorum ſermo, eximias ingenij tui ſuauitates aſſiduè prędicantium, in eam me voluntatem, ac mentem adduxiſſet, vt diligerem te vehementer, & colerem: caſu accidit proximis diebus,vt auctoritas tua, magnis atque perpetuis erga Principes tuos meritis, virtutibúſque parta, expedire me hęrentem, atque impeditum perdifficili negotio poſſet. hoc ego fortunę meæ non vulgare benęficium eſſe duco. alterum eſt tuæ virtutis, quòd, cùm tibi meam cupiditatem vir egregius, omniúmq; humaniſſimus,Paullus Sacratus oſtendiſſet,con

tuliſti

tulisti statim ad rationes meas studia tua, spémque nostrã, iam propè languentem, atque abiectam, erexisti, & confirmasti promissis primùm, deinde etiam officiis tuis. quo quidem in me singulari merito, quibus tibi verbis gratias agam, planè non reperio. vincit enim, vincit prorsus, optime Saraci, ingenium meum humanitas tua. sed hoc ipso fit virtus illustrior, cùm in eos beneficia conferuntur, qui satisfacere non modò ipsa re, sed ne verbis quidem vllo modo possint: quod tibi persuasum esse quis dubitet, qui consuetudinem benemerendi tuam, à præstanti quadam natura ortam liberalium doctrinarum studio mirabiliter auctam, cognouerit? verumtamen, quando mihi non simul cum facultate voluntas quoque eripitur remunerãdi, nonnihil in molestia gaudeo, & fruor tacitus officij conscientia, nec tamen futurum despero, vt, quæ mihi nunc ad grati animi significationem deesse verba sentio, eadem aliquando abundent, in tua benignitate apud alios prædicanda. Interim sine me hoc impetrare ab humanitate tua, vt multo maiorem esse putes obseruantiam, ac beneuolentiam in te meam, quàm vllo vmquam à me exprimi, ac declarari officio possit. quod si, vt spero, facies, mihi crede, præsentem gratiam, quam ex primis Sacrati mei litteris absolutam exspecto, haud paullo maiore gratia cumulaueris. Cupio, nisi graue est, à te salutari meis verbis Ioannem Baptistam Pignam, & Franciscum Seuerum medicum Argentensem. Vale. Venetiis.

PAVLLO SACRATO. *Ferrariam.* 26

SOlet interdum euentus esse gratior, quàm caussa, interdum etiam caussa, quàm euentus. me delectauit vtrumque pariter in litteris tuis. nam, & vt Latinè ad me scriberes, homo tum domesticis curis, tum etiam sedandis, vt audio, multorum controuersiis assiduè distentus, certè amor impulit, atque humanitas: & epistola tua ita mihi ornatè, ita copiosè omnes non modò animi, verùm etiam ingenij tui partes expressit, vt nihil vmquam legerim libentius. Ego tibi antea, optime Sacrate, tribuebam sanè multa, quæ pauci consequuntur, prudentiam, integritatem, doctrinam, maximè verò præstantem quandam

ad excolendas officiis amicitias & voluntatis, & naturæ propensionem: istam verò orationis exornandæ facultatem, quæ cùm multi temporis, magnæque videtur esse industriæ, tum verò, vt ego sentio, atque vsu etiam didici, ab intimo quodam, planéque recondito depromitur artificio, vix putabam tibi inter diuersa planè studia posse contingere. sed videlicet id me fefellit, quod ingenium tuum communibus metiebar exemplis: nec mihi veniebat in mentem, auunculi tui Cardinalis, Iacobi Sadoleti, præceptis, & consuetudine domestica aditum tibi ad omnem gloriam esse patefactum. nam, cùm ille cunctis virtutibus, quas laudabit posteritas omnis, assequetur fortasse nemo, bonorum, ac sapientium iudicio virorum excelluerit: hac tamen in primis Latinè scribendi laude ita floruit, vt veteres illos propemodum æquauerit, nos quidem, per eandem viam cupientes excurrere, longè reliquerit. sed, vt ex epistola tua coniicio, conseruabis hoc quasi patrimonium, familiæ vestræ proprium, & hæc tibi communis hæreditas erit cum patrueli fratre tuo, Paullo Sadoleto, quem omnes homines ad egregia quæque natum intelligunt. Equidem in hoc mihi ipse plurimum gratulor, qui tibi harum litterarum, quibus nescio an quidquam non modò humanius, verùm etiam ornatius esse possit, caussam dederim. nam Iosephum Fasinardum, quem ob eius doctrinam, & mores egregios vehementer amo, oblitum arbitror modestiæ suæ, cùm de me loqueretur, & vtrumque vestrûm in eo consensisse, vt ille, te libenter audiente, pro veris falsa narraret, aut certè veris plurimum affingeret, tu illi, plena manu, vt sæpe prodigus amor est, ea, quæ prorsus non agnosco, in me conferenti, pro tuo in me studio libenter, & facilè crederes. vtinam quidem, qui vobis nunc esse videor, is aliquando esse possim: quod quia sperare non licet, ne cur optem quidem est. Meus in te animus (quid enim præterea pollicear?) officio erit, mihi crede, singulari: quæque à te in meis rebus opera, atque beneuolentia nauatur, perpetuo quodam erga te studio ita compensabitur, vt mihi nemo omnium, excepto amore domestico, te vno carior, aut iucundior vmquam esse possit. Franciscus Morandus, cuius ego contubernio, & quotidiana consuetudine mirificè delector, vir egregius, nec iuris tantùm ciuilis peritia, sed poëtica etiam laude, & litte-

& litterarum elegantia vehementer excellens,mutuò te diligit,&,qua ego tuis verbis eum salute impertiui, eandem tibi vt eius nomine his litteris adscriberem, diligenter mandauit. Tu saluere plurimum à me iubeas Io. Baptistam Saracium, deditum semper optimis disciplinis, maximéque cupidum ornandæ virtutis, itémque Franciscũ Seuerum Argentensem,quem vidi numquam,amo tamẽ sic, vt mihi te riualem esse vix patiar.Vale.Venetiis.

FRANCISCO ROBORTELLIO. *Bononiam.* 27

MAgnam habeo gratiam Hieronymo Seripãdo, optimo Cardinali,omniúmque virtutum gloria præstãtissimo, quòd ab aliqua nos ob imitationem virtutis exorta simultate ad summam beneuolentiam,coniunctionémque traduxerit. te quidem cum eximia doctrinæ opinione, quàm apud omnes meritò consecutus es, humanitatis laudem velle coniungere, tum mea caussa lætor, qui tua consuetudine nimium diu molestissimè carui, meǽque in te perpetuæ voluntatis ipse mihi egregiè sum conscius, tum verò,quòd inter te, & Sigonium meum, viros tales, & planè duo nostræ Italiæ lumina, non optimè conuenire, ferendum vix erat. itaque cùm de nostro auctore Seripando reconciliatã gratia ex ipsius Sigonij litteris cognouissem,feci statim,quæ meæ partes erant,vt animo te complecterer,méque tibi, leuiter antea,nec sanè mediocri cum dolore immutatum, libentissime totum restituerem. A te peto,non vt me mutuò diligas, quod te iam facere, perpetuóque facturum certò scio,sed vt officiis etiam ita mecum certare velis,quibus & cupidè vincam,& vincar tamen non inuitus,vt nihil omnino neque de mea in te vetere obseruantia, neque de tua in me beneuolentia detractum esse videatur. quamquam hoc, tua fretus bonitate & sapientia, cùm sperauerim antea, nunc vt planè confidam, litteræ tuæ fecerunt,ad hominem bene doctum,& vtriusque nostrûm amantissimum, Raphaëlem Cyllenium proximè conscriptæ:quibus in litteris partim de me,quo sum mirificè lætatus,amantissimè loqueris,partim etiã typos Græcos fratris mei, nescio qua culpa amissos, benignissimè mihi

polliceris,ac defers. Ego, mi Robortelle, istam vehementer amo voluntatem, quam tibi certè emetior: liberalitate verò tua etsi delector maximè,tamen,cur vtar, non est, cùm officinam satis ampla & pereleganti huius generis copia magnis iam sumptibus instruxerim. tibi tamen, quia de commodo meo tua sponte cogitaueris, quod sine summo erga me amore fieri profectò non potuit, æquè debeo, ac si rem omnium maximam meo pernecessario tempore detulisses. quòd si à me paria, ac multo etiā præstantiora in omnibus rebus, quas ad tuæ laudis, tuíque commodi partem aliquam pertinere intelligam, studia, & officia exspectabis, numquam te fallam. atque huius quidem testem promissi,& quasi loco fœderis,quod à me violari numquam patiar, hanc esse apud te epistolam volo. Camillum Palæottum, cuius excellentem humanitatem, coniunctam pari virtute, non dubito quin præclarè cognitam habeas,& communem amicum,dignum Romulo parente filium, Pompilium Amasæum, rogo te, salutes meis verbis diligenter. Vale. Venetiis.

ALEXANDRO CRISPO. 28

HAbet hoc virtus, vt amicitias nullo intercessore conciliet. itaque, cùm de studiis tuis, & incredibili quadam ad liberales artes voluntatis propensione, ex Sebastiani Leonis, familiaris mei, litteris cognouissem, dilexi te statim,ídque vt intelligeres, vehementer optaui. nunc, quando opinionem meam de ingenio tuo susceptam epistola tua confirmat, ego quoque aliquanto magis ad te amandum impellor. quòd verò etiam in amore mihi respondeas,tuámque operam, curam, & auctoritatem nullo vmquam loco defuturam promittas: vtrumque facio plurimi,& esse perpetuum cupio.quod vt confidam, tua probitas facit, multorum sermonibus, præcipuè verò Leonis nostri testimonio comprobata.Hic ego hortarer,pro mea in te summa beneuolentia, vt acriùs te ad omnem laudis cupiditatem incitares. sed neque industria tua cuiusquam indiget præceptis: nec te res vlla magis ad gloriam accendet,quàm nobilitas tua,quam,non dubito,quin sæpe mente & cogitatione contempleris. tantùm igitur te rogabo, vt istum teneas,quem cœpisti,cursum, nec te vmquam aut

voluptas, quæ adoleſcentibus maximè ſuis blanditiis, & ficta boni ſpecie pernicioſas inſidias tendit, aut fucatus rerum humanarum ſplendor à ſtudio virtutis, id eſt, à vera, ſolidáque gloria deducat. Vale. & Leoni noſtro, doctiſſimo atque optimo viro, dic ſalutem meo nomine plurimam. Venetiis.

SCRIPSIT HANC ROGAtus à nobiliſſimo viro. 29

CVm in ſummis moleſtiis, quibus me fortaſſe immerentem fortuna vexat, quæ quidem tibi ſatis notæ ſunt, vnicum mihi ſolatium fuerit beneuolentia tua, quam opinabar me ſingulari quadam ac perpetua erga te obſeruantia, & ſtudio quodam incredibili conſecutum: eo me ſolatio magna ex parte priuatum eſſe, ex eo ſermone, quē habuit mecum proximè Druſus tuus, vehementer doleo. quod quidem eo patior acerbiùs, quia, ſi poſſet augeri amor in me tuus, augeri potiùs debere pro mea in te egregia volũtate, maximíſque ſtudiis, exiſtimabam. quid enim, à quo primùm tempore aditus mihi patuit ad amicitiam tuam, de te ſenſerim, ipſe mihi optimè ſum conſcius: quid verò prædicauerim, teſtes hábeo, non leuiſſimos homines, ſed præſtantes viros, eóſque minimè paucos, quorum auctoritas, & probata vita vel ſine iureiurando facilè fidem facere poſſit. quæ cùm recordor, magnam ex officio meo voluptatem capio: propterea quòd nihil vmquam mihi grati animi memoria iucundius aut eſt, aut vmquam erit. &, quamquam animum tuum nonnihil immutatum Druſi verba ſignificabant, cùm ego perpetuitatem amoris tui exſpectauerim, eámque tanti fecerim, vt ex omnibus rebus humanis nihil pænè pluris æſtimauerim: tamen, non vt animatus nunc in me ſis, ſed vt antea fueris, in omni mea vita iucundiſſimè cogitabo, quǽque in amicitia colenda à doctiſſimis viris conſtantiæ tributa laus eſt, eam vt omnino conſequar, enitar quantum in me erit: non quòd tua virtus cuiuſquam hominis laudationem, vel tua fortuna cuiuſquam opes, aut merita deſideret: ſed profectò apud ſapientiſſimos homines, quem ego te in numerum refero, ſignificatio bonæ voluntatis, etiam ſi merita non habet, pro meritis tamen eſt. Te verò, Principem egre-

gium, omniúmque virtutum apud omnes homines, maximéque apud omnes Principes laude florentem, præterea ista ornatum dignitate, quæ ad omnem laudem tacita quadam cohortatione videtur impellere, figmentis commoueri hominum improbissimorum, & alienis fortasse bonis inuidentium, prorsus æquum non est. Quid enim? an ego tam prauus esse possim, vt optimo viro coner vmquam in sermone detrahere? an tam stultus, vt, qui mihi multis rebus prodesse, multis etiam obesse possit, eum indignissimis lacessam iniuriis? an tam ingratus, vt, cuius erga me summam humanitatem, ac benignitatem senserim, de eo quidquam cogitem, aut etiam loquar iniquius? Quid honor meus? an apud me nullius est ponderis? ille verò mihi vel ipsa vita charior adhuc fuit, erítque in posterum. ita sum à puero educatus, ita natus: ita etiam didici ab exemplis maiorum meorum. an igitur honor meus tantam ferre posset inconstantiam? ille certè cùm omnes maculas, tum hanc, quæ turpissima est, leuitatis, & intemperantiæ, respuit, ac reformidat. Quare, si peccarem in te, magne Princeps, simul in me ipsum peccarem. quorum alterum ab officio meo, alterum à voluntate nimis abhorreret. Quod igitur neque committere debeo, neque possum, id mirarer equidem à te credi, si planè, quæ ad me delata sunt, vera omnia putarem. sed primùm haud libenter id credo, quod iniucunditatem, ac solicitudinem affert animo meo: deinde, quod indignum videtur bonitate tua, quàm ego, vt maximè omnium habeo cognitam, ita maximè omnium efferre laudibus vbique soleo: postremò, quod cum ipsa veritate pugnat. Quod autem, quiddam etiam de liberalitate mea gloriosè à me iactatum, iidem comminiscuntur: impudens mendacium est, ac, ne aliis vtar argumentis, te ipso teste falsum. nam, fuisse me tui perstudiosum, omnia tibi, tuísque, quæ potuerim, obsequia, atque officia præstitisse, verè dixeris, & multi sciunt: quo tamen ipse nomine gloriari non soleo, contentus ipsa re sum: verùm fuisse me, cui multa desunt, in te, qui cunctis rebus abundas, liberalem, & de meis riuulis pænè aridis affluxisse aliquid ad tuos vberrimos fontes, certè nemo dixerit, nec, si quis diceret, ego agnoscerem. Hoc igitur vno, quod inanissimum esse constat, reliqua, mihi obiecta, refelluntur. patent insidiæ maleuolorum: infirmatur, vt sæpe solet,

ſolet, à ſe ipſa, & ſuo quaſi gladio iugulatur improbitas. itaque recreor paullulum in acerbiſſima moleſtia: vt etiā hoc ſperem, ſi qua voluntatis tuæ facta mutatio ſit, quod quia meritus minimè ſum, ideo minimè poſſum credere, me tamen ab humanitate tua facilè impetraturum, vt te mihi totum reſtituas. nec enim decet, apud talem virum, tantúmq; Principem, natura bonum, iudicio, & conſuetudine optimum, conſiliis & artibus locū eſſe hominum perditorum. quam mihi ſpem vt confirment litteræ tuæ, peto à te pro mea peruetere non ſolùm erga te, verùm etiam erga tuos omnes obſeruantia: ídque à te ſumma tua, tuǽque familiæ dignitas poſtulat. Vale.

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII

LIBER SEXTVS.

FRANCISCO RICHARDOTO, *Epiſcopo Atrebatenſi.* I

CVM antea tibi, ex hominis mihi amiciſſimi, tuíque ſtudioſiſſimi, ſingularis viri, Octauij Pantagathi ſermone tribuebam plurimum, ac te, nondum mihi de facie notum, colere tamen, & diligere non vulgariter cœperam: tum verò, vt legi orationem tuam, nuper habitam in Synhodo Cameracenſi, qua neſcio an quidquam adhuc viderim præſtantius, dici vix poteſt, quantum ad meum de te iudicium, quantum etiam ad amorem acceſſerit. vidi enim, vt in tabella pictam, atque expreſſam, ingenij, doctrinǽque tuæ imaginem excellentem: quam intuens, amore tui ſum incenſus incredibili, ſic, vt ardentius eſſe nihil poſſit. &, quamquam aſſiduis diſtinebar curis, feci tamen, ſtudio

studio scilicet impulsus, vt his tibi litteris aliquam voluntatis in te meæ significationem darem. nam, etsi tu is es, cuius virtutes, quasi pleno theatro spectatæ, iam ita notæ sint, vt nec augeri cuiusquam præconio, nec minui vituperatione possint: me tamen ita animatum esse velim existimes, vt, cùm multi certatim te ornent laudibus, ego tamen in eo vel principatum appetam, vel superiorem certè feram neminem. Nam, quòd te de studiis meis non pessimè sentire, & Ioannes Richardotus, præclara indole iuuenis, natus ad omnem laudem, planéque te auunculo dignus, affirmat, & litteræ tuæ, ad illum scriptæ, significant: valde triumpho, atque istam opinionem, mihi crede, beatorum hominum copiis, atque opibus non comparo solùm, verùm etiam antepono. quid enim optabilius, quàm iis placere, quorum virtus, & vita tum principibus viris, tum etiam populo placet vniuerso? quid autē accidere cuiquam possit illustrius, quàm à te laudari, qui ita viuis, vt nihil agas, nihil expetendum putes, nisi cum eximia laude coniūctum? notum enim genus est institutorum tuorum, nota industria, notæ curæ pro salute animarum vel tuenda, vel recuperanda. Scimus, quos ex ingenio tuo fructus Atrebates tui partim iam colligant, partim etiam exspectent: dicerem, nobis inuidentibus, si aut in Christianum inuidia caderet, aut ex eo genere virtus esset, quę non longè distribui, non communicari passim facilè posset. quod cùm ita sit, non committam tamen, vt te horter, vt ad nos quoque tua scripta peruenire velis. quod enim publicè profuturum videtur, in eo neque cuiusquam hortationi bonitas tua, neque consilio prudentia locum relinquit. lætabor potiùs, quòd ea sis & voluntate, & virtute præditus, vt optimè de Christiana Repub. mereri, eámque miseris temporibus labefactatam confirmare maximè possis. quo facto, inibis maximam gratiam ab omnibus bonis, tibíque perennem gloriam, & ea, quæ summis meritis proposita sunt, præmia consequeris. A me velim, si quid tua, tuorúmue caussa præstare possim, quamquam, & quàm tu firmus ab omni re sis, & quàm ego imbecillus, intelligo: verumtamen, si acciderit, vt vel amplitudini, gloriæque tuæ, vel eorum, qui tibi cari sunt, commodis seruire possim, exspectabis eadem à me, quæ soles ab iis, quorum valde cognitam habes fidem, beneuolentiam, obseruantiam.

uantiam. dabo operam, & assequar, vt spero, vt opinioni tuæ officia mea respondeant. studium quidem, si res poscet, exstabit eiusmodi, vt nec obscurum esse, nec mediocre videri possit. Vale. Romæ, Prid. Id. Septemb. ∞ D LXV.

NICOLAO GOTIO.
Epidaurum. 2

MVlta virtus præmia, sed nullum habet seipsa præstantius. itaque, nisi te ipsum prorsus ignores, valde te lætari necesse est, mi Nicolae, tum doctrina, tum etiam eloquentia tua: quarum alteram ex hominis mihi amicissimi, cuius testimonio plurimum tribuo, Paulli Bosij litteris iampridem habeo cognitam, altera sese ostendit in epistola tua, sic, vt speciem egregiam veteris Romanæ linguæ propemodum in te vno mihi videar agnoscere. Quocirca patriæ tuæ gratulor, quam præclaris institutis, opibúsque florentem præcipua quadã scientiæ tuæ gloria nobilitas. Gratulor etiam mihi de amicitia tua: cum qua, mihi crede, neque Regum opes, neque vlla omnino fortunæ bona confero. Nec verò Imperatores illos veteres, quorum bellica facta historiæ celebrant, tantam è suis triumphis, atque ex insigni illa laurea cepisse voluptatem existimo, quantam haurire me sensi, cùm eam partem legerem litterarum tuarum, in qua, rationem studiorum meorum probari tibi vehementer, significas. quòd si tu aliter sensisses, mutassem institutum, méque ad consilium tuum, tuáque præcepta totum contulissem. Et, quoniam, quid præstare possis, video, cupio, te aliquid mandare litteris, quod ad posteros perueniat. Plura vellem, sed auocant negotia. vnum illud addam, te mihi esse in oculis, ídque tuo merito. ferus enim, ac ferreus nimis est, qui te amore singulari non amat, tot præditum suauitatibus ingenij. Ego tibi à me singularem beneuolentiam, & perpetuam tui nominis obseruantiam polliceor. Vale IV. Id. Sextil. ∞ D LXI.

IO. SARIO ZAMOSCIO.
Patauium. 3

SÆpe mihi antea litteræ Caroli Sigonij, cui quantum tribuam non ignoras, præclarum & humanitatis, & ingenij

ingenij, doctrinæque tuæ testimonium dederant: itaque te eram complexus amore non mediocri, sic, vt fauerem tuæ laudi mirabiliter, ídque vt ipse illustri aliquo signo intelligeres, vehementer cuperem. vt optabam, ita contigit. nam, cùm tu animum induxisses valere me gratia apud Petrum Miscouium, florentem virum honoribus, opibus, omníque virtute, facilè impetrauit à me Sigonius, cùm tuo nomine rogaret, vt ei commendarem litteris quàm possem diligentissimè. verùm, vt est Miscouius in liberales doctrinas egregiè animatus, & ingeniorum existimator intelligens, non dubito, quin tibi plus apud eum virtus tua, quàm mea commendatio profutura sit. vtvt erit, ego mihi interim facultatem esse datam testificandæ beneuolentiæ in te meæ, etiam atque etiam lætor. quod ita velim interpreteris, vt accepisse me beneficium, non dedisse, existimes: quando hinc vel orta inter nos, vel certè aucta amicitia est, & mutuo iam litterarum quasi pingore confirmata. quòd si ad hanc animorum consensionem, qua tamen cõiungi absentes videmur, communicatio sermonis, & suauitas consuetudinis posset accedere, id quod forsitan optamus pariter, sperare mihi per meas rationes, tibi per studia tua non licet: præstantes, opinor, fructus caperemus eorum studiorum cõmunione, quæ qui verè sapiunt, sola esse instar vitæ putant. quamquam hanc mihi aliquanto iniquiùs, quàm tibi ferendam esse iacturam intelligo. tu enim istic & abundas otio, cuius mihi fructus, nisi commentarer interdum aliquid antelucanis horis, planè eriperetur omnis: & cùm te Sigonio nostro, humanissimo viro, non iis modò artibus, quæ specie quadam alliciunt, & defessum grauibus curis animum recreant, verùm etiam iis, vnde ratio sumitur, & moderatio vitæ, instructissimo, totum, vt audio, dederis, mihi crede, non est, quòd aliunde quidquam petas, aut cuiusquam præterea viuam in hoc genere vocem desideres. Quare isto bono fruere, dum licet: in quo tamen admonitionem, & consiliũ meum prudentia tua non exspectat: atque hoc equidem nomine tibi plurimum, vt debeo, gratulor: me verò absentem dilige: itaque statue de mea voluntate, vt multos credas vsu, & familiaritate, quotidianísque officiis coniunctiores tecum esse posse, quàm me: amore autem, & studio, prorsus neminem. Vale. Romæ, Kal. Nouemb. ∞ D LXI.

PETRO

PETRO MISCOVIO. 4

A Quo die,accitus à ſummo Pontifice, ad Vrbem veni, otioſo numquam eſſe mihi licuit, &,quantũ diuino, eadem perpetuò erunt omnia. neque verò ſalutationibus quotidianis, quarũ pleræque mihi quidẽ voluntariæ ſunt, neceſſarias quaſdã aliis ambitio facit, valde me deditũ eſſe velim exiſtimes. valeãt hęc,& ſi quid eſt generis eiuſmodi:ego in ea cura,quã ſuſcepi, vt emendati edantur ſacri libri,mihi eſſe hærendũ intelligo, & eo magis, quòd ad res præclaras, cõmunémque animorũ vtilitatẽ, ita Pontificis voluntas incũbit, vt excitet ſtudia multorũ, eáque intermitti,aut langueſcere non ſinat. quæ ſi tibi,vt arbitror, iã nota ſunt, non dubito,quin me, ceſſantẽ in officio litterarũ,omni vel negligentiæ,vel obliuionis amicitiæ inter nos inſtitutæ culpa liberes. ſin ex me primũ hæc accipis,ęquiorẽ ſaltẽ in poſterũ te mihi præbere debebis, & exiſtimare id,quod res eſt,me tibi ex iis, quos in longinquis terris viuentes,ſimilitudine mihi ſtudiorũ coniunctos, libẽter cœpi diligere,præcipuã vni præſtare memoriã,atque obſeruãtiam,nec mei iã in hoc officio diſſimilẽ eſſe poſſe, quando tu quoque, vt audio, quotidie tui ſimilior es,id eſt, earum virtutũ laude præſtantior, quarũ fama tibi multos nõ mediocri voluntate, me verò aliquot abhinc annis planè ſingulari ſtudio deuinxit. Ac vide,quid verus amor valeat.ego cùm me tibi comparare nulla re audeam, ne vtrumque noſtrũ videar ignorare,tamen, cuius in te animi ſum ipſe mihi conſcius,in eo te reſpondere, libenter credo. fert hoc humanitas,poſtulat conſuetudo tua, exigit etiam amicitia noſtra, cuius equidem recreor memoria, honeſtor etiam nomine. hac ſpe fretus, à te peto,vt Ioannẽ Sariũ Zamoſcium, qui hanc epiſtolam cum ſuis litteris ad te mittet, ita complectaris,vt meã commendationem,quod ille ſibi perſuaſit, valuiſſe plurimùm intelligat. eſt in familiariſſimis, atque intimis Caroli Sigonij:& excellit,ipſo teſte Sigonio, moribus,ingenio,omni denique indole virtutis. iã,quę mihi cum Sigonio intercedat neceſſitudo, quãta ſtudiorum, animorúmque coniunctio, quàm conſentiamus in litteris, aut quàm ſuauiter interdùm diſſentiamus, vt ego mihi illum ſemper antepoſuerim, ille mihi ſemper tribuerit plurimùm,vtriuſque ſcripta declarãt. ſuſcipe igitur, ſi quid non

modò

modò mea, verùm etiam Sigonij caussa vis, & orna, quantum potes, excultum doctrinis iuuenem, præstantis animi, natum ad patriæ suæ decus, tui verò mirificè studiosum, atque peramantem. nos enim simul in illo ornabis testimonio beneuolentię tuę, quam cognosci à quàm plurimis, & nos aliquid apud te esse, quia vehementer hoc ad nostram laudem pertinet, propterea vehementer cupimus. Vale, & Patricio meo, nisi graue est, salutem meis verbis plurimam. Romæ. XIV. Kalend. Octob. ∞ D LXI.

IOAN. SARIO ZAMOSCIO.
Patauium. 5

EST, cur gaudeam, capere te fructum aliquem ex iis litteris, quas ad ornatissimum virum, Petrum Miscouium, de te scripseram. quamquam hanc ego iam lætitiam animo præceperam, quippe qui & Miscouij præstantē humanitatem cognitam haberem, & in te ipso esse multa, quę amorem concilient, non ignorarem. quòd si te nobis, id est, alienioribus, tua virtus ita commendat, vt cupiamus tua caussa, quidquid possumus: cur eadem virtus omnia tibi à tuis, nulla cuiusquam commendatione, non impetret? hoc te quoque existimare, cùm intueor studia tua, facilè mihi persuadeo: nec dubito, quin, ex quibus artibus manant hæc, quæ tibi proposita sunt, quæque adeptus in summo splendore ac dignitate viues, eæ tibi artes chariores quotidie sint, cùm præsertim excellere te intelligam industria, doctrina, eloquentia, sic, vt alios tua laude commoueas, exemplóque doceas, malè suis rationibus consulere, si quem à sempiternis præmiis paucorum annorū labor auertat. Patricius denuo cupit Venetiis imprimi sua fragmenta. in ea re meam operam videtur exposcere. nec mihi voluntas deest: amo enim hominem amore nō vulgari: sed, absens quid possim, non video: nec libenter suscipio, quod si parum succedat, amici animus offendatur, & ego illius angar molestia. scribam tamen ad eum, cùm vacabo. nam nunc occupationibus valdè vrgeor. Vale. Romę.

IOANNI TVRRITIANO.
Sermonetam. 6

ETsi eram valdè districtus earum rerum cura, quæ ad sacrorum librorum editionem pertinent; cui toto muneri,

neri, me esse à Pio IV. Pontifice Maximo non contemnẽda conditione præpositum, credo te audisse: tamen, acceptis litteris tuis humanissimè scriptis, & elegantissimè, vicit occupationes meas, nec à me responderi nihil est passa recordatio nostræ veteris amicitiæ, quam à virtute ortam eadem postea virtus aluit, atque conseruauit. Ego te, mi Turritiane, quo primùm die cognoui, dignissimum duxi, quem omnes homines in oculis ferrent: ita sum delectatus ingenio tuo, ita doctrinam, ita mores probaui. Consuetudinem tuam, atque vsum inter nos assiduum, cùm vehemẽter expeterem, per vtriusque rationes consequi non licuit. nunc, siue casus, siue nostra voluntas ita tulit, vt ego Romæ, tu Sermonetæ viueres: lætor plurimum hac locorum propinquitate, & spero futurũ, vt maiores mutuæ beneuolentiæ fructus, si minùs præsentes, litteris saltem cõsequamur. ego tibi omnia, quæ potero, diligenter officia pręstabo, memoriam quidem, & beneuolentiam, vt debeo, singularem. De tuo statu, audieram antea sæpe à Laurentio Gambara, proximis autẽ diebus à familiari tuo, iuuene suauissimis moribus ornato, cognoui ea, quæ mihi lætitiam attulerunt incredibilem: valere te gratia, & auctoritate apud Sermonetanum Cardinalem omni laude cumulatũ, eiúsque fratrem, Bonifacium, Principem, maiorũ suorum virtute simillimũ: in Auditoris munere numquã te à iure, & æquitate discedere, consequi tamen humanitate, & ingenij præstantia, vt summis, & infimis charus æquè, iucundúsque sis: filiolum te habere indole optima, quẽ patris domestica virtus ad verum decus excitabit. Hæc de te, vt optabam: quæ spero fore perpetua: de me, præter ea, quæ ab aliis accepisti, nihil ferè habeo, quod significem. valeo satis cõmodè: filius discit apud me diligẽter: nec pœnitet, quantũ proficiat. viuimus, mediocri fortuna cõtenti. Vale & clarissimo Principi, cuius ego parẽtem, cùm viueret, auum autem pater meus omni obseruantia coluit, salutẽ plurimam, officiosè manũ osculatus, meis verbis dices. Romæ, VI. Id. Nouẽb. ∞ D LXI.

ANDREAE SILVIO.
Venetias. 7

VIx credas, mi Silui, quàm sæpe in magnis occupationibus tangar desiderio tui. non enim tuæ suauitatis,

non ingenij, non etiam pudoris ingenui, quo delector in primis, exemplum facilè reperio. moueor etiam promiſſo illo tuo interpretationis Horatianæ, de qua te abſentem interdum admonere poſſum, præſentem quotidie appellarem, ac pænè conuicio exigerem. quis enim, qui de poëtis modò iudicare aliquid poſſit, vni inter Latinos omnes Horatio, vel acumine ingenij, vel ſententiarum grauitate, palmam non tribuit? quis igitur non magnopere tuarum lucubrationum cupiditate capiatur? dixeras, velle te omnia, quæ ille à Græcis plurima tranſtulit, vt ſuam pœeſim, tamquam auro purpuram, illuſtraret, diligenter colligere, oculíſque omnium, vt imitandi ratio pateat, ſubiicere. totum opus erit egregium: ſed hanc maximè partem, in qua non admodum aliorum elaborauit induſtria, à te homines eruditi vehementer exſpectant, & augetur exſpectatio ſermonibus meis. Quare velim, ſi quid ego apud te ſum, vel potiùs, ſi tibi ipſe charus es, ad vrbem te conferas ineũte vere. nuſquam certiora aut maiora bonis artibus propoſita ſunt pręmia. aliis in locis, tamquam peregrina, procul adſpicitur virtus: hic ſtatim colitur, vt domeſtica complexu excipitur, fouetur ſinu. quis autem ipſe ſibi tam iniquus eſſe velit, vt, vbi aliquẽ poſſit, atque adeo maximum ſuorum laborum, & vigiliarum fructũ ferre, ibi non & ſedem ponere, & perpetuam vitam ducere, animum inducat? exempla ne quæras: vndique enim ſuppetunt. Hæc tantùm ſcripſi raptim, in magnis temporis anguſtiis, vt intelligeres, me eſſe memorem amicitiæ noſtræ, &, cùm aſſiduis diſtinear curis, de tuis tamen cõmodis, & ornamentis cogitare. Vale. Romæ, Idibus Nouemb. ꝏ D LXI.

IOANNI BAPTISTAE TITIO.
Florentiam. 8

CVm, quid ageres, ignorarem, nec iam, vt ingenuè fatear, tui deſiderium ſatis ferrem: quippe tua mihi ſuauitas, tuum ingenium, tuæ litteræ ſæpe occurrunt: amore ſum impulſus, vt hæc in magnis occupationibus ad te ſcriberem. Et, vt ordiar à rebus Romanis, id primùm cognoſce, tranquilla hic eſſe omnia, nihil turbulenti, nihil aduerſi. ciuitas quotidie magis hoc Pontifice reuiuiſcit. ita non modò ipſe excellit iuſtitia, pietate, beneficentia, verùm

etiam

etiam ſuos omnes, egregię illos quidem ad virtutem indolis, verumtamen ſuo etiam exemplo, quales eſſe debent, tales præſtat. quod in magna poteſtate, rerúmque copia quàm non facilè contingat, vtinam veteribus tantùm, non etiam recentibus exemplis cognitum haberemus. Multis locis ædificatur ſtrenuè. nam Pontifex, vt præſtanti animo eſt, antiquæ illius Romæ ſpeciem eximiam, & formam cogitatione, ac mente complexus, excitari præclara monumenta, viás reſtitui veteres, nouas muniri, aquas etiam à longinquis fontibus impenſa maxima in vrbem duci iubet. quæ cùm erunt abſoluta, nihil adſpectu pulchrius, nihil magnificentius, aut etiam commodius eſſe poterit. Ego, quamquam tum aliis rebus, tum officio ſalutandi moleſtiſſimo quotidie fere diſtineor, iucundè tamē ſatis viuo: ſi modò homini, ſcientiæ cupido, ſine librorum vſu, quo careo perinuitus, iucundi quidquam eſſe poteſt. Præla noſtra, comparatis iam fere omnibus rebus, quę ad imprimendum pertinent, propediem in officio erunt, & à Cypriani epiſtolis, quod felix, fauſtúmque ſit, initium fiet. De tuo ſtatu exſpectabam omnino aliquid ex litteris tuis: ídque poſtulare videbatur amicitia noſtra: ſed, cùm ea ſpes me fefellerit, nolui committere, vt viciſſim ipſe officium meum deſiderare poſſes. Vale, & ſalue à filio meo, cui raptim hæc mane dictaui, cum in Vaticanum, negotij cauſſa, properarem. Romæ, Nonis Decemb. ∞ D LXI.

IOANNI TVRRITIANO.

Sermonetam. 9

IN magna iucunditate, quam tua mihi attulit epiſtola, moleſtiæ nonnihil, ac doloris adſperſit illa pars, in qua, Bonifacij Caietani nomine, Principis egregij, cuius cauſſa velle me omnia atque etiam debere confiteor, accuratè petis, vt ad eius filium liberalibus excolendum diſciplinis conferam ſtudium, & induſtriam meam, quod idem antea cùm & ſæpe, & vehementer peterent Cardinales aliquot, optimè de me meriti, inuitus equidem, tamen pernegaui: neque verò ob eam cauſſam, quia priuatim docere, præſertim in vrbe Roma, dignitatem non habere, arbitrantur multi: quod mihi quidem videtur ſecus: quod enim ſcire honeſtum eſt, id cur docere turpe ſit, non intelligo: ſed

multo magis,quia publici muneris cura,libenter à me pro communi vtilitate ſuſcepta,vacui ſanè temporis minimum relinquit:& id ipſum , quod relinquitur, iure quodam ſuo ſibi poſtulāt, atque exigunt ſtudia mea. quamquam ab his me ſæpe vel ſalutandi neceſſitas , vel amicorum auellit interpellatio.ita traducuntur dies.honeſtè inquies.fateor.addo etiam,ſatis iucundè. non enim me μισάνθρωπον quendā, abhorrentem à cōſuetudine hominum,& humanitatis expertem,natura finxit.verumtamen,cum illa,tibi non ignota,ſtudiorum noſtrorum ſuauitate voluptatem nullā comparo.quòd ſi nobiliſſimi adoleſcentis conformandum optimis artibus ingenium ſuſciperem, valde mihi cogitandum eſſet, quid patri eius , & patruo, quid etiam aui memoriæ, quem colui ſtudioſiſſimè , quid familiæ claritati deberem. ſæpe mihi occurreret mea fides , & ſuſcepti ratio muneris, & hominum quoque opinio, cui ſeruiendū eſſe non ignoras.quæ profectò vel ſingula tanti ſunt, vt maximam à me diligentiā flagitare videantur:cùm in hac tot rerum occupatione tāta ne mediocrem quidem pręſtare poſſim. Filius meus,cui te bene ominari gaudeo,mea voce iam,qua quotidie fere aures eius antea perſonabant,in diſcendo non vtitur.ſic enim in vtraque verſatur lingua, vt ſuo iam ſtudio potiùs,quàm noſtra proficiat induſtria.Quare velim eo te eſſe loco fingas , quo ego ſum : & , ſi nec officij me putas ignarum eſſe nec obſtare, quo minùs officio ſatisfaciā voluntatem vides , tribuas hoc amicitiæ noſtræ , & æquitati tuæ,vt cauſſam meam apud optimum Principem diligenter agas,eíque de meo ſenſu,& ſtudio ita fidem facias nihil vt ſibi tam eſſe deditum ſentiat , quàm operam omnem meā, atque curam,nec malle me quidquam,quàm eius,cùm poſſim, obſequi voluntati, &, cùm non poſſim , vehementer angi. hoc tu cura, & perfice, ſi me graui ſanè ſollicitudinis onere leuatum vis. facilè , vt opinor, vel humanitas illius, vel ratio ipſa , quod cupimus,impetrabit. ídque à te,ne videar humanitati tuæ diffidere , pluribus verbis petere non debeo. Vale.Romæ.XVI. Kalend.Ian. ∞ D LXI.

COLAE ANTONIO CARACciolo Marchioni Vici. Neapolim. 10

AVum tuum , Marchionem Vici , virum omni laude cumulatum,vita exceſſiſſe, amicorum litteræ ſignificant.

eant.quo equidem nuncio,primùm vehementer ſum commotus, cùm mihi veniret in mentem doloris tui,quem ex illius interitu, conſpectu erepto cariſſimi hominis, & fructu amiſſo maximarum virtutum, quibus in vita excelluit,iure ſuſcepiſti:deinde,vt me collegi, occurrebant multa, quamobrem animus meus à mærore abductus nõ mediocri ſolatio conquieſceret.Quid enim eſt in hac vita exoptandum?vita ipſa,dixerit aliquis.num quid præterea?virtus,& bona exiſtimatio,ſine quibus ipſum, viuere,ſapientibus iucundum non eſt, amplæ fortunæ, quas Peripatetici non neglexérunt, amicitiæ, quarum vſus in ſecundis rebus delectationem, in aduerſis vtilitatem ſemper, interdum etiam ſalutem affert. At hæc auo tuo, diuino quodam munere, omnia contigerunt: qui & ad vltimam fere ſenectutem vitam perduxit, & ſempiternam laudem, militari ſcientia, ac fortitudine partam, poſteris reliquit. opibus autem non abundauit ſolùm, verùm etiam optimè vſus eſt, amicitias & clientelas, officiis & liberalitate quæſitas, coluit diligentiſſimé. Quæ cùm ita ſint, non tibi dolendum eſt eius interitu, quem ſciebas natum eſſe mortalem, ſed lætandum potiùs, quòd ita vixerit, vt minimum ei mors, quæ multorum nomina cum corporibus exſtinguit, adimere poſſe videretur. viuet enim auus tuus, viuet,inquam, in hominum memoria, quàm diu probitati, conſilio, virtuti locus erit. atque ille quidem lætari vehementer ſolebat, cùm te nepotem ſuum, omni decore florentem, hæredem ſibi futurum cerneret, non earum modò rerum, quæ fortunæ bona dicuntur, ſed etiam virtutis, ac ſapientiæ, quæ neque à fortuna dantur, nec eripientur vmquam. itaque debes eniti,& curare, quod te iam egregiè præſtare audio, vt eius in te virtutes agnoſcantur, & quam veræ gloriæ viam iam ingreſſus es, per eam celeri curſu eodem pergas. ſic enim breui ad ea, quibus iam, bonis omnibus mirificè fauentibus, ac lætantibus, appropinquas,immortalitatis præmia peruenies.me quidem perpetuò præconem laudum tuarum, ſi quid mea vox valeret, fore pollicerer: ſtudio tamen, & conatu, ſi minùs re ipſa licebit, fortaſſe conſequar,vt, quæ mea ſit erga te obſeruantia, quæ de tuis virtutibus opinio, quæ tua ſimul in me merita,homines intelligant. Vale.Romæ, prid.Kalend. Mart. ∞ D LXII.

IO. ANTONIO SERONI.
Neapolim. II

ETsi non dubito, quin tu pro tua prudentia, quibus assiduè distinear curis, & quæ negotiorum onera sustineam, præclarè intelligas: tamen peccasse mihi videor, nec à me ipso veniam facilè impetro, qui, acceptis litteris tuis, humanitate simul, & ingenio conditis, respondendi officium ad hanc vsque diem protulerim. hac enim me esse mente, velim existimes, vt nihil aut à fortuna consequi, aut ab industria possim, quod tui similium amicitiis anteponendum putem. itaque, nullius mihi non modò culpæ, sed nec erroris conscius, magno tamen in dolore versor. appellasti me prior suauissimis litteris, ornasti laudibus: amoris nulla significatio est, qua vacauerit epistola tua. quibus in rebus gratiæ referendæ facultatem non habeo: studio tamen, & memoria benignitatis tuæ, partes meas facilè tuebor. quamquam, quod ad laudes attinet, quas in me plena manu cõgessisti: vix possum constituere, lętitiæ ne plus, an molestiæ mihi attulerit iudicium de me tuum. nemo fere amat, nisi dę quo bene existimat: cur igitur, à quo amari vehementer cupio, ei me talem videri, qualis nunc quidem certè non sum, atque vtinam aliquãdo esse possim, non vehementer gaudeam? rursus, cùm ad me ipsum cogitationem conuerto, meíq; vires ingenij cum opinione tua confero, statim illustrat veritatem ratio, errorémq; mihi tuum cum pudore meo, atq; etiam, vt verè dicam, non mediocri cum dolore patefacit. quamquam, cur ego errare te credam, qui studio, & doctrina iampridem es assecutus, vt minimè omniũ in hoc genere falli possis? nec seruire auribus certè vis, homo ingenuis disciplinis eruditus. quid ergo est? Socratem videlicet imitaris, & ironia te delectat. nã, quod tua bona minuis, nostra verò, si qua sunt, auges, amo equidem in altero modestiam tuam, in altero humanitatem: verùm hoc scito, & patere æquo animo, me de te ipso contra te sentire, persuasum iam elegantia, & subtilitate litterarum tuarum: quas qui legerit, quàm longè per eloquentiæ viam processeris, intelliget. De me autem, vtinam sententiam tuam scripta mea non refellant: quibus vt ingenium non defuerit, quod tu existimas, ego aliter statuo, diligentia certè, quæ subleuare ingenium potuit, in magnis occupa-

occupationibus, & valetudinis infirmitate semper defuit. Quare omitte, quæso, ironiam istam, & æqua lance vtrumque nostrûm perpende. ita fiet, vt, quæ in me ornamenta contulisti, maximam eorum partem in te transferas. Ego enim, si quis voluntatem, vel si etiam industriam in me laudet, facilè patiar: cetera non agnoscam. te verò, quamquam antea eruditissimi, & in primis acuti iuuenis, Io. Vincentij Pinelli testimonio magnopere credebam, tamẽ ex vna tua epistola, tamquam ab vngue leonem, planè totum cognoui. itaque, cùm tibi de ista præstantis ingenij facultate, doctrinæque copia plurimùm gratulor: tum verò, vt tua bona noris, id est, vt aliquid litteris mandes, quod omnis posteritas in manibus habeat, pro instituta inter nos amicitia non hortor solùm, verùm etiã rogo. Quod reliquum est, licet inter bonos haud valde necessariam officij promissionem existimem, præsertim in ea necessitudine, quam studiorum similitudo peperit: omnia tamen, quæ præstare possum, quæ summa esse cuperem, sed ea tamen, quæcumque sunt, in omnibus tuis rebus, minimis, maximis, æquè tibi polliceor, ac si iampridem amare cœpissemus inter nos. hoc enim, & aliis frui priuilegiis decet eas amicitias, quæ à studio virtutis emanant. Vale. Romæ, Kal. Mart. ∞ D LXII.

NICASIO CASLETANO. *Patauium.* 12

PAtauium te venisse, quæ semper vrbs officina quædam est habita doctrinæ, lætor equidem communium studiorum caussa plurimum. cerno enim iam animo, vbi tu philosophiam cùm eloquentia coniunxeris, quantum ornamenti litteris nostris, quantum splendoris accedet: sed mecum actum est incommodiùs, qui, quo tempore nobis, vnius diei tantùm interuallo disiunctis, præsentes amicitiæ nostræ fructus nullo negotio capere licuisset, quo mihi optatius, aut iucundius esse nihil potuit, tũc abesse à te cogar, & omnem suauitatis, delectationísque nostræ spem in mutuo litterarũ officio reponere. crede mihi, hac ego cura vehementer angor, quippe, cuius imaginem humanitatis, ingenij, eloquentiæ iampridem vidi in epistolis tuis, ac sæpe sum animo contemplatus. ea si propiùs

adſpicerem, qua lætitia, qua voluptate perfunderer? valeant, ſi qui aut opes, aut honorum inſignia, vel illuſtrium virorum ambitioſas ſalutationes tanti æſtimant, vt hæc bonis, iucundis, ſapientibus, id eſt, tui quàm ſimillimis amicis anteponant. Accedit ex occupationibus moleſtia, quibus impedior, quo minùs tecum per litteras quàm ſæpiſſime colloquar. quod ob eam quoque cauſſam ad te ſcribo, ne mihi vitio vertas, néue obliuione, aut negligentia mea potiùs, quàm negotiorum multitudine factum ſuſpiceris, quòd paullo ſeriùs fortaſſe, quàm exſpectabas, epiſtolæ tuæ reſponderim. nulla enim re magis, quàm deſerti officij memoria, crucior. nec tamen ab amicis plus, quàm commodum eorum, aut etiã voluntas ferat, vnquam poſtulo. itaque amicum noſtrum cur excuſares de infrequẽtia litterarum, cauſſæ nihil fuit. quiduis enim mihi potiùs perſuadere patiar, quàm ei me abſenti effluxiſſe ex animo, quem ego præſentem quibus coluerim officiis, quǽque ad eius laudem ſtudia contulerim, optimus ipſe teſtis eſt. At ſcribit per quàm raro. Fortaſſe aulicæ vitæ conſuetudo ita fert. fortaſſe etiam, cùm velit, per negotia, non licet, vel priuata, vel publica: aut, ſi licet, noſtram amicitiam, quæ ſatis per ſe firma eſt, non modò litteris, ſed nec vllo prorſus officio putat eſſe fulciendam. qua ego quoque in ſententia ſum. & tamen ita me comparaui iam pridem, ſi quid ab amicis præter meam exſpectationem omittitur, id ne accipiam duriùs, & malim omnia mitiorem in partem interpretari, quàm committere, vt ſanctiſſima neceſſitudinũ iura ſuſpicio, plerumq; falſa, violare poſſit. Atque hæc ipſa, niſi graue eſt, ad eum perſcribas velim: & hoc addas, me, cùm primùm Romam veni, de meo ſtatu litteras ad eum dediſſe: quas à communibus amicis fideli, & certo tabellario commiſſas, periiſſe non arbitror: ab eo tempore noui nihil in meis rebus cõtigiſſe, niſi hoc nouum videtur, mihi cum hoc cælo, cuius multi grauitatem non ferunt, adhuc quidem optimè conuenire. quod ei fore iucundiſſimum, certò ſcio. Tibi ad Carolũ Sigonium, & Michaëlẽ Sophianum, præſtantes viros, mihíque & ſtudiis, & amore coniunctiſſimos, cur litteris opus eſſe commendaticiis exiſtimem? quaſi non eorum vterque vt doctrina, ſic etiam humanitate excellat. & profectò iam tibi ad eorum amicitiam, qua vir bonus & ſtudioſus nemo excluditur, aditum

aperuit,

aperuit,nullo interceſſore, virtus tua , illíque te cognitum diligunt , tuáque in primis conſuetudine delectantur. qua ego interdum cogitatione ita fruor , vt hac etiam ſpecie falli me ſinam,quaſi ipſe veſtris deambulationibus, & ſermonibus interſim.Ego hic,niſi me noctes aliquantũ adiuuiſſent,caruiſſem prorſus litterulis noſtris , quarum ſuauitate paſcor.nunc, æquato iam noctibus dierum ſpatio,vereor, ne non otij quantum vellem relinquatur. Tu quàm libenter Patauij ſis, quámque diu te futurũ putes,quo vtaris in philoſophia doctore,(nam Genuam,omnium facilè principẽ,rariore iam dentiũ ordine minùs explanatè loqui aiebant) hæc ſi ad me ſcripſeris, & ſimul, de ſingulis publicè interpretantibus quid ſentias , dûplicem fructum capiã, & quòd ea,quæ ſcire aueo,cognoſcam , & quòd ex litteris tuis:in quibus vernaculum illum Romani ſermonis lepôrem,& planè Ciceronianam elegãtiam mihi videor agnoſcere. Vale.Romæ,IV.Id.Mart. ∞ D LXII.

HORATIO CARDANETO.
Peruſiam. 13

DE virtute rectè ſentis,ea cõiungit abſentes, & in eos, quos numquam vidimus,amorem cõciliat.quod autem, vt me, quaſi aliqua virtute præditum , diligeres , adductum te ſignificas: amplector voluntatẽ tuam : de amoris cauſſa non diſputo. ſit ita , vt exiſtimas,vel potiùs , exiſtimes quod lubet. nam ego me tibi , qui ſim , numquam aperiam,ne de amore in me tuo,quem video eſſe non vulgarem,aliquid atque adeo multũ detrahatur.Ego tibi,primùm quòd honorificè de me ſentias,deinde quòd id ipſum elegantiſſima mihi declarandum epiſtola putaueris , tantum debeo,quantũ intelligo perſolui à me vix poſſe.nam, etſi nullum à me officium,aut ſtudium,quod ad tuam laudem , aut rem pertineat , deſiderari à me patiar : tamen, quòd tu me prior tua ſponte ad iungendam inter nos amicitiam prouocaueris , par pari referre , vel ſi omnia tua cauſſa pręſtem,numquam videbor. Quid,quod iſta humanitas,qua me tibi deuinxiſti plurimum , ingenij , eloquentiæ , doctrinæque laude cumulatur ? quæ facilè apparent in litteris tuis. itaque dedi ſtatim eas legendas filio meo: vt exemplo tuo commoueretur , & quaſi tua per veſtigia

ad eandem gloriam contenderet. Tibi autem vehementer gratulor, quòd tam præclaram Latinè ſcribendi facultatem ſis adeptus, proprio tu quidem naturæ munere: verùm, niſi acceſſiſſet Grifoli mei, viri doctiſſimi, atque integerrimi, egregia diſciplina, & ad diſciplinam ſtudium, & induſtria tua, numquã is fuiſſes, cui poſſent inuidere multi, ſimiles eſſe pauciſſimi. Roma diſceſſiſſe Ioannem Baptiſtam Titium, probum iuuenem, & in primis eruditum, antea magnopere dolebam, nunc eo minùs angor, quòd vos vnà eſſe, & colloqui de ſtudiis communibus, ex litteris tuis intellexi: ex quo, nõ dubito, quin fructus ad vtrumque, vt in litteris vterque excellit, maximi perueniant. Salutẽ ei meo nomine, ſi modò adhuc iſtic eſt, dices: ſin diſceſſit, quod tua cauſſa nolim, litteris adſcribes. Vale. Romæ, XI. Kalend. Quinctil. ∞ D LXII.

CRISTOPHORO SAXO.
Peruſiam. 14

HOratium Cardanetum, licet ignotum mihi de facie, tamen ob eius excellentem doctrinam, & eloquentiam, vehementer diligo. is mihi diſertiſſima epiſtola non vulgarem virtutis tuæ ſignificationem dedit: cuius teſtimonio commotus, vel ſi tua ſcripta numquam legiſſem, nihílque ex aliorum ſermone de tuis optimis inſtitutis, ac ſtudiis cògnouiſſem, tamen ita ſtatuerem, te mihi non modò amandum, verùm etiam, quantum in me eſſet, ornandum: ſi modò ornamenta deſiderat virtus tua, quæ te ipſum iam pridem, iſtámque ciuitatem illuſtrat. Sed, mihi crede, vberiùs nemo de te, aut honorificentiùs loquitur, nemo mihi pluris eſt, quàm Rhetor tuus: cuius facultate, & copia facilè ſum adductus, vt comparem te maximis viris, tuáque cauſſa, quæ poſſum, quæque etiam non poſſum, cupiam. quod ſi credideris, iure à te fieri ſenties, quod nunc ſi facis, tua ſponte, non meo merito, facis, vt me diligas, & exſpectabis à me eadem, quæ à familiariſſimis tuis: quorum, pro tua probitate, & eruditione ſumma, numerum audio eſſe quàm maximum. Tuis oculis reſtitui cupio, vel quòd aſſiduus librorum vſus, vel ætas iam ipſa, ad omnem corporis infirmitatem procliuior, ademit. tu tamen, quando animo, ac mente vides ea, quæ ſimul cum oculis

amitti

amitti non possunt, fruere cogitationibus tuis, & forti animo feras hoc quidquid est incommodi. malum enim, aut calamitatem, quo tu vocabulo vsus es, numquam vocabo id, quod à culpa seiunctum esse crediderim. Vale. Romæ.

FRANCISCO SEVERO.
Ferrariam. 15

CVm tuas litteras legere cœpissem, in quibus mihi amantissimè, quòd ad vrbem migrauerim, gratulabaris, primùm accusaui tabellariorum incuriam, qui eas tam serò pertulissent: deinde, cùm ad clausulam legendo peruenissem, liberaui culpa tabellarios, de te cœpi quærere, quod etiam nunc quæro, quid consilij tui fuerit, vt, qui primis diebus, aut etiam primis mensibus aduentus mei nullam omnino lętitiæ tuę significationem dedisses, idem post annum denique, & eo amplius, omissum antea consilium gratulandi repetendum putaueris. neque enim hanc afferre caussam potes, quòd eo tempore minùs commodè se haberent Romanæ res, nunc autem in eo statu sint, vt gratulatione dignæ videantur. nam contrà, quæ tunc tranquilla satis erant, nunc turbulenta multi putant: ego tamen, vt opto, sic etiam auguror, & spero: fretus infinita summi Dei clementia, & consiliis optimis Pij I V. Pontificis, qui, publicæ quieti vt consulat, nullam ipse quietis partem capit, omnésque suas curas intentissimo semper animo tum in Ecclesiæ dignitate, tum in communi salute defigit. At metuebas, ne cæli nobis, præsertim grauioris, obesset insolentia. Esto: tamen hunc dissimulari metum decuit: & ego, amicissimo homine gratulante, bonum omen libenter accepissem. Mores hominum fortasse, & consuetudo aulica, & hæc propè quotidiana salutandi necessitas occurrebat: me contrà, otij cupidum, huius ignarum ambitiosæ obseruantiæ, quam hic veteres incolæ humanitatem, nos inquilini fucum appellamus, vix putabas hæc probare posse, nedum imitari velle. quod si ita est, paullisper, mi Seuere, tuam in me beneuolentiam possum requirere. partes enim videris eas abiecisse, quas tibi imposuerat amicitia nostra. tuum erat, ídque ego sanè exspectabam, vel præceptis erudire me, ad hanc disciplinam aptis, vel, si tibi quoque hoc artificij genus incognitum est, hor-

tari ſaltem, vt Romana ſtudia ne contemnerem, habendámque loci, ac temporis, quod etiam ſapientes probauerunt, rationem putarem. Hæc ego, à te omiſſa, ſi eſſem in exigẽdis officiis paullo ſeuerior, & ſi id pateretur amor in te meus, iure forſitan expoſtularem. Sed nihil eſt tanti: & cupio mihi perſuaderi quiduis potiùs, quàm, quo ipſe animo erga te ſum, eodem te erga me non eſſe. ac vide, quàm non iniquè tecum agam, atque adeo, quanto æquior in te ſim, quàm in me ipſum. ego, ſi quid in hac ſcribendi tarditate peccatum eſt, ſæpe id vtrique noſtrûm pariter adſcribo, interdum etiam auerto à te culpam, & in me totam transfero. nam, ſi tu hoc dixeris, non abieciſſe te officium ſcribendi, ſed ignoratione rerum mearum diſtuliſſe, exſpectantem quotidie, vt aliquid de meo ſtatu non ex humaniſſimi, optimíque viri, Paulli Sacrati ſermone, ſed ex meis litteris cognoſceres: quidquid enim ſcripſiſſem, ad id tuas litteras accommodaturum fuiſſe: hoc, inquam, ſi dixeris, in tuto tua cauſſa eſt: neque ſolùm excuſationem tuam agnoſcere cogar, & probare, verùm etiam, quod contrà afferam ad amouendam à me culpam, fortaſſe non reperiam. itaque abſit omnis querella: &, ſi quid offenſum in hoc genere à nobis eſt, viciſſim alter alteri largiamur. verus amor, ac ſummus, quo tu me, vt opinor, ego certè complexus te ſum, numerari inter nos, aut perpendi officia nõ ſinit. quòd ſi fructum requireret amicitia noſtra, quis eſſet vberior conſcientia mutuæ voluntatis? ſed profectò non requirit, ipſaque ſibi fructus eſt, ſéque ipſam alit, ac ſuſtinet. atque equidem recordatione ipſa amicorum meorum ita paſcor, vt in ſecundis rebus nihil iucundius, in aduerſis hoc ſæpe maximum ſolatium inuenerim. Honores autem illi, quos tu ſperari à me vis, in quo aduerſantur multa, modicè me capiunt. quid enim habent, quo melior fiam? quod curandum eſt vnum. aut, ſi hoc non habent, cur expetendi? cur igitur hac ſpecie falli me patiar, aciémque mentis, homini à Deo datam, vt à malis bona diſtinguantur, inani ſplendore præſtingui? illud optemus potiùs, vt honeſti pulcritudinem, nulla interiecta rerum humanarum nube, contemplari liceat. quod ſi aſſequemur, contemnemus ea, quæ ceteri mirantur, & in priuata vita, minimo contenti, regum fortunam adęquabimus. Romę, VI. Id. Octob. ꝏ D LXII.

MARIO

MARIO NIZOLIO.
Parmam. 16

DVm aliquid ad te ſcribere quotidie cogito, & tamen diem è die exſpecto, ſpe vacui temporis, non modò vt commodiùs, ſed etiam vt vberiùs poſſem ſcribere, fecit, vt anteuerteres, humanitas illa tua, quam ego coniunctam pari doctrina, in amore, & in ore ſemper habui. ac mihi quidem ſiue ratio ipſa, ſiue amor in te meus facilè perſuadet, vt præreptum abs te officij priorem locum non ſolùm æquo animo feram, verùm etiam gaudeam. quid enim mihi aut eſt, aut eſſe debet optabilius, atque iucundius, quàm, à quo maximè omnium diligi cupio, eum dare operam, vt id me eſſe conſecutum intelligat? Quod autem eorum librorum, in quibus & figurarum, & argumentandi, amplificandíque varia genera complecteris, quaſi ſpecimen quoddam ad me mittendum putaſti: ſiue tu id feceris, vt obſequerere ſtudio meo, cùm id me valde cupere intelligeres, ſiue, vt eliceres iudicium meum, quod me velle tua cauſſa multum, poſſe aliquid fortaſſe, hac quidem in re, animum induxiſſes. vtroque nomine eſt ſanè, cur te amem ac tibi debeam plurimum, nec deeſſe patiar, qualecumque eſt, voluntati tuæ iudicium meum. Ego enim, vt verè dicã, iſtam excellentem ad bene de litteris merendum animi tui propenſionem ita probo, vt efferam laudibus: agere autem hæc te ſimul omnia, & implicari tot rebus eodem tempore, quas curare ſingulas, & conficere permagnum eſt, æquè probare non poſſum. Nec me fugit, argumentandi, amplificandíque ratio, præſertim à te tradita, quem afferre fructum poſſit: ſed figurarum via, natura obſcurior, præceptis ad hanc diem minùs cognita, vſu certè parùm trita, poſcere primò loco videtur lumen aliquod doctrinæ tuæ, vt ad exoptatam omnibus eloquentiæ laudem certum iter aliquando vnius induſtria patefaciat. duo reliqua mox: ſunt enim præclara, planéque ſtudio tuo digna: interim, hoc vnum ſi ages, primum tibi ipſi laborem valde minues: ſine vlla tamen imminutione laudis tuæ: deinde communis deſiderij exſpectationem, ex inueterata iam tuæ virtutis opinione ortam, explebis aliquanto maturiùs. quàm multi enim ſint, qui hæc Latinæ orationis lumina nondum viderint, ac ne eſſe quidem vlla ſuſpicentur,

tur, quàm pauci verò, qui, cùm ea videant, imitandi tamen viam, & rationem ignorent, ſcis ipſe omnium optimè, & iudicaſti iam ab illo tempore, cùm te hac ipſa de re confecturum eſſe artem quandam, eámque illuſtraturum vnius Ciceronis exemplis profeſſus es. nimium diu debes, mi Nizoli, quod olim petentibus à te tribus familiariſſimis tuis, tuæque glorię cupidiſſimis, Petro Bunello, Paullo Magnulo, mihi tunc adoleſcentulo, ſæpe promiſiſti. nec tamen vrgere te audeo, hominem ætate infirmum, oculis non bene vtentem, publico etiam docendi munere diſtrictum: ſed meam ſententiam de re dicendam putaui: in quo habui rationem in primis valetudinis tuę, veritus, ne, cùm multa ſenex admodum ſuſceperis, omnia perferre vix poſſis: de tempore autem, etſi iam indicaui non tam, quid ego, quàm quid omnes cuperent, tamen ipſe moderaberis ex prudentia tua, & eo quidē animo, vt, in magna exſpectatione nos quoque de tuo commodo vehementer laborare, tibi perſuadeas. Equidem, ſi me audis, etiam illud ſuaſerim, ne ad figuras oratorum ſimilia aggregares poëtarum loca. quorſum enim? cùm ab vno Cicerone omnis vbertas, & quaſi ſilua tum rerum, tum verborum ſumi poſſit. quòd ſi poëtis prodeſſe vis, hoc quoque ſeparatim fiat: bene locabitur induſtria: nec ego aſpernor ea ſtudia, quæ colui adoleſcens, & quorum ope fateor me ad aliquam oratorij numeri ſcientiam facilè perueniſſe: nunc elabores velim & hanc vnam, & ſimplicem, omnium, vt ego ſentio, maximam, ac difficillimam eloquentiæ partem. quo in genere, ſiue tu verborū, ſiue ſententiarum ornamenta quæras, non video, cur vno Cicerone contentus eſſe nón poſſis. mihi quidem, cùm immenſas eius opes intentis oculis contemplor, egere interdum ipſa pænè Græcia videtur: certè de noſtris, qui ad eandem laudem adſpirare potuerit, neque fuiſſe antea, neque fore quemquam puto. Dixi, quid ſentirem, ingenuè pro mea conſuetudine, libenter pro amore in te veterrimo atque veriſſimo. tu quid ſtatuas, vtrum inſtituta commutes, an, vt cœpiſti pergas, pro tua ſingulari ſapientia iudicabis. Commentarios meos in epiſtolas Ciceronis, quæ Familiares vocantur, cùm à te exſpectari video, augeri mihi animos ad ſcribendum ſentio: &, quamquam tu non inſtes, admoneri tamen videor, vt abſoluam. ſed hoc nec ſine otio fieri poteſt, &, Romæ otium optare, eius eſt, qui

Romam ipſam ignoret,aut, qui,quod accidat vniuerſis, in eo ſibi præcipuam conditionem ſperare ſolus audeat. Sed, quia ceſſamus inuiti,& quia, quod fuit in opere difficilius, id tranſactum iam eſt: enitemur, vt reliqua diu non deſiderentur. anguſtiæ temporis obſtabunt: at detrahere aliquid ſomno, & conferre ad elucubrandum licebit. turpe enim nobis eſt, qui verſamur in artium nobiliſſimarum ſtudiis,antelucana vinci leuiorum opificum induſtria:præſertim cùm illi nihil, præter ea, quæ corpori ſeruiunt, & vetuſtate corrumpuntur,nos animi fructum cum nominis immortalitate quæramus.Vale.Romæ,IV. Kalend.Decēb. ∞ D LXII.

ANDREAE GOSTINIO.
Cracouiam. 17

REctè coniecisti, obrui me planè negotiorum fluctibus.nam,qui antea, cùm eſſem Venetiis, vel infimi ordinis hominibus reſpondere ad me ſcribentibus cõſueſſem,ſcilicet Andreæ Goſtinio, doctiſſimo, & eloquentiſſimo viro,ſumma apud principes auctoritate, & gratia, humaniſſimè ſcribenti, nihil reſcriberem. tum verò me hominem non eſſe, miniméque dignum iis litteris putarem, quibus ab ineunte ætate ita meum ſtudium dedi, nihil vt antiquius habuerim, nihil omnino duxerim præſtantius. Feci tamen in ſummis occupationibus, vt orationẽ tuam legerem:de qua ſic ſtatuo,ſcriptam eſſe grauiter & ornatè, ſic vt ex iſta prouincia, quæ nunc egregiis floret ingeniis, tibi cõparem paucos,anteponam neminem. quo ſanè nomine vehemẽter tibi gratulor,& liberalibus diſciplinis,quibus ab iſta eloquentia quantũ ornamenti poſſit accedere, mente iã proſpicio.Perge,mi Goſtini,per eam viam,quę te ad immortalem gloriã ducit.nihil optabilius ſapiẽti, quàm ea quærere,quæ vulgus contẽnit, eos vitę terminos, quos natura præſcripſit,virtute proferre. quod tu potes, & velle debes,&,vt velis ego te,amicitię cauſſa,nuper inter nos inſtitutæ,nõ ſolùm moneo,verùm etiã rogo.De migratione noſtra video te ex aliorũ litteris cognouiſſe: nunc ex meis hoc ſcito amplius,cùm hic honeſtiſſimorũ hominũ & beneuolentia, & conſuetudine fruar, nec mihi quidquam in mẽtem venerit optare,ac petere, quod à ſummo Pontifice

Pio

Pio IV. non facilè ſim conſecutus, angi me tamen, quòd à ſtudiis noſtris, quorum quæ ſit ſuauitas, ipſe optimè noſti, ita diuellar, vt ex iis, quæ pro communi vtilitate non pauca eram exorſus, pertexere nihil liceat. quam iacturam fortaſſe re minimam, tamen, vt ad iuuandas bonas artes animi mei propenſio eſt, fero moleſtiſſimè. Quocirca tibi iam, tuíque ſimilibus, qui mihi voluntate pares, doctrina, & otio præſtant, cogor tradere vigiliam meam: ídque facio libentiſſime, qui publici commodi rationem ipſam per ſe, non cum mea laude coniunctam, plurimi ſemper fecerim. Ego tibi, ſi quid operæ nauare poſſum, id totum polliceor, ac defero. ſeruiam libentiſſime, quantum in me erit, voluntati, commodíſque tuis. Vale & Petrum Miſcouium, Andream Patricium, ſingulares viros, quibus fortaſſe excidimus, intermiſſo litterarum officio, rogo te, meis verbis diligenter ſaluta. Romæ.

FRANCISCO MORANDO.
Veronam. 18

EX omnibus officiis, quæ in me plurima contuliſti, quæ cogitare ſæpe ſoleo, nullum mihi ſcito pluris eſſe, quàm quòd operam dederis, vt Iulij Iuſti, Comitis omni laude cumulati, amicitiam conſequerer. nam, etſi antea, teſtimonio adductus tuo, prẹſtare eum litteris, ingenio, humanitate exiſtimabam: tamen vicit opinionem meam illius epiſtola, ſanè ita luculenter ſcripta, vt ad antiquorum eloquentiam proximè accedat. non loquor ad gratiam: neque id amicitia noſtra, nec natura mea patitur. huic viro, ſi cum generis nobilitate ſpectatur virtus, quamquam nihil eſt ipſa virtute nobilius, qui præferri poſſit, neminẽ video. itaque illum in oculis fero, ornare etiam laudibus cogito, & meam obſeruantiam, ſi fieri poterit, apud poſteros teſtatã relinquere. tu, ſi ſpopõderis ei de me, quęcumque ab homine coniunctiſſimo exſpectari ſolent, gratiſſimum feceris. Naugerius, controuerſia quadam impeditus, tibi vt arbitror, non ignota, ſuam profectionem diſtulit inuitus. nunc nihil obſtat, præter anni tempus, quo minùs in viam ſe det. quantum diuino, ſi Pontifex Bononiam ſe conferret, de quo rumor pænè raucus factus eſt, itineris comitem ſe præbebit: ſin minùs, circiter Kalendas Martias, remiſſione

miſſione frigoris,diſcedet. Orationem tuã licere tibi diutius,quàm volueras,limare,ac perpolire,non moleſtè fero. at obtrectatio laudem minuet: quaſi præſtare idem,ſi temporis ad ſcribendum tantumdem daretur, quiuis poſſet.tu hoc ſuſpicaris:ego ſecus.nam boni, & rectè intelligentes, ipſam rem æquiſſimis animis æſtimabunt:improbi, & imperiti quid ſentiant,laborandum non eſt.alioquinegotium nobis numquam deerit.De rebus meis,hoc vnum,quo lætari poſſis,accipe:frui me multorum beneuolentia: cetera ſatis frigent.cauſſam conferamus in tempora: nam ab hominibus libenter culpam auerto. Pontificis quidem præſtantem animum ita variæ, itáque graues diſtrahunt curæ, vt ignorare multa cogatur, multa etiam delegare aliis,qui præter ſuum negotium nihil curant.Valet filius,& res Romanas cupidè tractat,quibus libellum ſuum de Orthographia non mediocriter locupletauit. Vale. Romæ.XII.Kalend.Feb.∞ D LXXIII.

IVLIO IVSTO. Veronam. 19

FRanciſcus Morandus, vir ſanè ita probus, veríque cultor,vt neminem vmquam fallat,ita ingenio,doctrina,prudentiáque excellens, vt falli ipſe non poſſit, multa mihi Venetiis, cùm vnà iucundiſſimè viueremus, de tua ſingulari ſcientia,integritate, ſuauitate morum, & eximia quadam ad omnes artes, nobili viro dignas, propenſione ſæpe prædicare ſolitus eſt. credebam facilè tali viro affirmanti, téque amabam vehementer, eius teſtimonio permotus: ſed quanto eadem vidi illuſtriùs, atque apertiùs in litteris tuis, quas ad me quo longiores, eo gratiores proximè miſiſti. itaque ad priorem illam voluntatem, quam in te antea tantam contuleram, vt ad eam accedere nihil poſſe videretur,acceſſio,tamen eiuſmodi facta eſt, vt eorum ſtudiis, qui te & ſumma, & peruetere neceſſitudine attingunt, facilè ſe æquauerit amor meus. nec verò me afficiunt illa, quæ multis prima ſunt, familiæ dignitas, amplæ clientelæ,& earum rerum, quas fortuna ſuppeditat, copia.neque omnino hoc de genere nunc diſputo. optent, ſi qui hæc non habent, &, qui habent, honeſtè fruantur. ſed eſſe quædã haud paullo præſtãtiora,quæ neque extrinſecus affluant, & ſemel adſcita numquam remoueantur,

quis, nisi sanæ mentis expers, dubitauit vmquam? quæ tu, cùm illa quoque possideres, à maioribus parta, à præstante viro parente tuo aucta, ita tibi acquirenda existimasti, quasi hæc sola tui iuris, veréque tua propria futura essent, reliqua ad te parum, aut etiam nihil attinerent. macte ista sapientia, istáque virtute. qui enim, subducta rectè viuendi ratione, corpori se minimum, animo debere plurimum sentit: qui ita factus, itáque institutus est, vt imperet iis rebus quibus alij seruiunt, voluptatem nullam amet, ab honesto seiunctam, ipsámque honesti speciem ita contempletur, vt in ea totus hæreat: is vitæ fructum capit, is honorum vocabula contemnit, quíque verus honor sit, & vnde manet, quídque vera nobilitás à fucata distet, solus intelligit. Hæc te olim videre, ac sentire adolescentem, cùm tibi ipse dux esses in rebus egregiis ita strenuus, itáque certus, vt nec ætas illa, quamplurimos in optimo cursu remorari solita, languidiorem faceret, nec æqualium error à proposita gloria deflecteret, iure mirabantur multi: nunc, isto ductum sensu, ista incitatum voluntate, mirabiliter adiuuante natura, fortuna numquam aduersante, cuius etiam commoda, quibus ad nequitiam abutuntur multi ad virtutis vsum conuertisti, peruenisse ad eam laudem, quò adspirare paucissimis licet, cur miremur? incendi potiùs imitandi cupiditate, & commoueri exemplo debemus. equidem, à qua hora legi epistolam tuam, qua nescio an quidquam grauius, aut elegantius adhuc viderim, tantum abest, vt assentatus mihi sim ob eas laudes, quas in me pleno modio contulisti, vt etiam, si quam antea de me ipso opinionem susceperam, quæ sanè perexigua fuit, planè omnem deposuerim. quòd si, se ipsum nosse, tanti semper fuit, vt inter saluberrima, humanæque vitæ necessaria præcepta hoc præcipuè veteres illi Apollinis oraculo tribuerent: quantum à te habeo beneficium, quas tibi debeo gratias, quòd, vt ipse me penitus inspicerem, ac mihi posthac essem notior, effecisti? neque hoc simplex lucrum est, quòd, reuocata ad veritatem ratione, cœpi me minùs diligere: sed accedit illud, quod acuisti industriam meam, vt conformarem me, quatenus liceret, ad iudicium tuum, &, quibus me laudibus ornandum putasti, iis aliqua saltem ex parte respondere possem. quamquam, si tu me, quem ames, dignum iam existimas: cuius pręmij spe euigilem, aut quid laborem

laborem amplius? vberrimum cepi fructum studiorũ meorum: nulla mihi merces amicitia tua præstantior, nulla carior esse potest: in ea tantum pono, quanti virtutem æstimo, quam certè omnibus rebus antepono. Congressum nostrum ita exopto, vt tibi non concedam: nec tamen sperare audeo futurum, vt vnà esse possimus: nisi si, qualia sæpe multa contingunt, eiusmodi aliquid præter spem dies afferat, præsertim publicis rebus ita fluctuantibus, vt mutari multa possint: vtinam iactura leui: quod equidem spero: verumtamen, si qua res orbem conuerterit rationum mearũ, lenietur incommodum spe consuetudinis tuæ: Morandi quidem nostri, hominis humanissimi, atque doctissimi, cõuictu domestico, quotidianísque sermonibus non dubito quin perfruar. Vale. Romæ, XII. Kal. Feb. ∞ D LXIII.

MARIO CORRADO.
Brundisium. 20

SI mihi omnia planè hic essent secundissima, quod vtinam aliquando contingat, adhuc quidem aduersi nihil est, quod ad rem domesticam, & meam, meorúmque valetudinem pertinet: aliquis tamen in summo gaudio dolori locus esset, quòd nec ipse ad te, vt interdum Venetiis solebam, præ occupatione quidquam possum scribere, & simul fructu careo litterarum tuarum suauissimo: quo nihil ferre molestius possum, captus elegantia sermonis tui, eáque maximi erga me amoris significatione, quæ licet minimè necessaria sit, si quando tamen in litteris elucet, amanti nihil gratius, nihil iucundius est. quamquam hoc ipso nomine, quòd ad me tam raró scribis, cur ego te, mi Mari, non amem magis etiam, quàm soleo, si modò id fieri possit? agnosco enim modestiam tuam: agnosco humanitatem. numquam tu hoc officium, quo absentes colloquimur, & cogitatione saltem coniungimur, quo quidem vtrique nostrûm nihil optabilius existimo, intermissum esse pateteris, nisi veritus esses, ne mihi diligẽtia tua, curis assiduis distento, rescribendi onus imponeret. quod si ita est, cessare tamen te, qui vacas, prorsus nolim. mihi verò hoc iuris non arrogo, ne numquam rescribam: sed hoc, te permittente, sumo, vt id commodo meo fiat. negligentia me peccare in hoc genere non putato, quòd si memoriẹ meæ parum

cõfides, & diu reſponſum tibi à me deberi nõ patieris, admonebis, cùm videbitur, atque adeo exiges. numquã mihi in appellando, modò, vt ſoles, Latinè appelles, moleſtus eris: quin etiam gratiam inibis, quòd efficies, vt cum aliquo ſoluam lucro, crebrò reguſtandis epiſtolis tuis, quas lego libentiſſime. Vale.

EIDEM, Brundiſium. 21

NOli, obſecro, ſecus, quàm debes, & quàm te dignum eſt, aut de mea in te voluntate, aut de filij obſeruantia ſuſpicari. vnicè enim te diligimus, ſic planè, vt in iis neceſſariis, quibuscum quotidie, viuimus, quóſq; in oculis pro ſummis eorum meritis geſtamus, Marium Corradum, quem numquam vidimus, numerare ſoleamus. ſi dubitas, teſtes dabo. teſtes dico? cùm vnus inſtar omnium eſſe poſſit. nam Petrus Perpinianus, de cuius probitate, & doctrina non tu ſentis meliùs, quàm ego, ex multis meis ſermonibus, quo tu apud me loco ſis, quantúmque tibi tribuam, optimè coniecit. de filio autem quid putas? an tenero eius animo perſuaderi quidquam poſſe, quod à meo iudicio, meáque conſuetudine abhorreat? mihi crede: cùm illum egregiis imbui ſtudiis exopto, vt imitari cum laude poſſit domeſticam induſtriam: tum hoc volo in primis, & hoc illi præcipio ſemper, vt amet eos tantùm, qui virtute excellant, & quos amari, ac laudari à me ſenſerit. in quo magnam capio voluptatem, quòd eum video præceptis meis locum non relinquere, & in hanc ſententiam ſua ſponte ita propendere, quaſi propriam in eo ſitam eſſe laudem exiſtimet. itaque ſumus erga te pariter animati, nec amicitia tua quidquam carius, aut antiquius habemus. meritò id quidem: quid enim te amabilius? quis te vincit humanitate, litteris, eloquentia? noſtri verò, niſi me ſigna fallunt, quæ tamen obſcura non ſunt, quis cupidior, aut etiam ſtudioſior? At nihil ad te litterarum, per tot menſes. Vis tu nos alieni peccati culpam ſuſtinere? non arbitror te eſſe tam iniuſtum: neque hoc humanitas, & conſuetudo tua fert. accuſa eos, quibus id negotij dederas, vt litteras ad nos tuas perferrent: quarum in deſiderio diu fuimus, & mirabamur, cùm ſis in ſcribendo minimè impiger, & cùm ad Perpinianum bene longas epiſtolas mitteres, nos à te,

tuos,

tuos veteres amicos, ne ſchedulam quidem, aut litteram accipere, cùm præſertim de Inſcriptionibus antiquis à filio meo, qui M. Brutum in eo imitatur, quia quod vult, valde vult, rogatus eſſes. Quare noſtram cauſſam debes æquam iudicare, & arbitrari id, quod res eſt, ſi tuas litteras, aut etiam ſine litteris inſcriptiones accepiſſemus, numquam nos commiſſuros fuiſſe, vt officium noſtrum deſiderare poſſes. nam Palea tuus Aldi mei ſitim ſuis promiſſis incendit, re nondum ſedauit. Vale. Marcello, fratri tuo ſalutem dices meis verbis. Romæ, XV. Kalend. Februar. ꝏ D LXIV.

*, EPISCOPO CREATO. 22

ETſi, de futuris rebus affirmare, grauitatis, & prudentiæ non videtur, coniecturam enim ſæpe fallit euentus, & obſcuritatis plena ſunt omnia: ſi quis tamen eas perſequitur diuinandi vias, quæ ab excellentibus & ingeniis & ſtudiis, à cognita induſtria, à ſpectata virtute ducuntur, hunc ego opinionis errore numquam labi, hunc optimum eſſe vatem exiſtimo. quæ me ratio mouit ante aliquot annos, vt de tua dignitate prædicerem ea, quæ partim conſecuta iam ſunt, partim ſic à me exſpectantur, quaſi longè non abſint. quid enim agebant, & quò ſpectabant curæ illæ tuæ, ab ipſa pænè pueritia ſuſceptæ? quæ res, quæ ſpes tibi propoſita fuit, cùm Reginaldi Poli Cardinalis, innocentia, & litteris eximij, contubernium, ac domeſticam conſuetudinem expetebas? quid, cùm Lutetiæ, poſt obitum Poli, Vicomercato, Patauij, Genuæ, præſtantibus in Philoſophia viris operam dabas? quidquám ne ſequebare præter ea, quæ qui adipiſcuntur, omni honore digni & habentur, & ſunt? nos quidem te, amici tui, Patauij præclara ſtudia ita complexum, vt diuelli vix poſſes, cùm & creberrimæ propinquorum litteræ in patriam reuocarent, & præſens frater non modò hortaretur ad reditum, verùm precibus etiam peteret, atque obſecraret, vi propemodum extruſimus, inuiti omnino, quibus carendum te eſſet, cuius conſuetudine nihil ſuauius: ſed ita duximus expedire tuæ laudi, cùm intelligeremus quanto futura eſſet illuſtrior ingenij tui facultas, ab otio littera-

rum ad res gerendas traducta, præsertim in ista prouincia, in qua tibi maiorum tuorum virtus tritum iter ad gloriam reliquisset, isto Imperatore, quo nemo bonas artes excipit liberaliùs, his etiam temporibus, cùm Christiana Respub.domesticis hostibus vexata, ab iis, qui eam doctrina, probitate, prudentia iuuare plurimùm possunt, id est, à tui similibus opem poscere videatur. Quocirca primùm tibi gratulor ob actiones illas Tridentinas, in quibus ostendisti sæpe, vt audio, pro communi salute lumen animi,ingeniíque tui,numquam inops à consilio in ambiguis rebus,numquam in maximis ac difficillimis à constantia relictus: deinde verò,quòd tantorum meritorum egregiè memor optimus & sapientissimus Imperator,non solùm Quinqueclesiensi te ornauerit Episcopatu, qui summis viris deferri solitus honor est,verùm etiam ad arcanas res admissum iis interesse consiliis voluerit, vnde manat cum Christi gloria prouinciarum salus, vnde proficiscuntur ea,quæ multis re,exemplo omnibus expediunt. omnibus enim vtile illud est, quo Principibus Christianis rectè imperandi ratio, & emendatæ disciplinæ formula præscribitur. Atque equidem videre iam videor, & planè coniectura prospicio, qualis, & quantus in isto munere, bonorum omnium, benéque intelligentium sententia, sis futurus, tum eloquentia, qua excellis, tum ratione,prudentia, integritate, quæ in omnibus natura ipsa inchoat, industria perficit in paucis. quod nisi ita fore confiderem, & nisi tuos ad laudem impetus iam inde ab eo tempore,cùm te mihi quasi meis informandum sermonibus tradidisti, probè cognitos haberem: facerem id, quod tu, vt opinor,amori in te meo facilè concederes: hortarer te,& precibus etiam agerem, iisdem scilicet, quibus agerem cum filio meo, si isto loco esset, vt assiduè cogitares, quam personam gereres, quàm grauem, quàm illustrem, à quo impositam Principe: qui cùm suum de te iudicium beneficio maximo declarauerit, beneficium tamen ipsum significatione indicij sui vehementer auxit.quid enim putas esse in rebus humanis optabilius, quàm ei non displicere, qui nisi Deo valde placeret, valdéque carus esset,incursione & vi barbararum gentium vastarentur omnia, legibus, moribus, hominibus, vrbibus denique ipsis extremum impenderet exitium? Multa sunt opinionibus hominum excelsa,

excelſa,atque ampla: quæ ſi quis conſequi vult, curas ſuſcipiat, labores perferat, de ipſa interdum vita periclitetur neceſſe eſt.hæc tibi,mi* (meum enim adhuc appello, nec, vt ſpero,iſta mihi te dignitas immutauit) hæc,inquam, tibi cogitanda non ſunt. nam quid tu non habes, cùm hoc habes vnum, vt mores, ingenium, ſtudia tua Ferdinandus Imperator probet? hoc eiuſmodi eſt, vt neque diu ſolum eſſe poſſit, &, ſi omnia conſequantur,omnia tamen vnum vincat. Quare iſto bono ſic fruere, quaſi fonte & capite bonorum omnium, & quaſi omnium maximo. Tuos verò ſenſus, tuas actiones in omni vita, non dubito, quin ad immortalis Dei gloriam conferas. ſic educatus, ſic eruditus es. hanc ego tibi laudem tribuebam adoleſcenti: nunc, ſi verear, vt robuſtior aliter ſentias,ac tui te diſſimilem præbeas, faciam imprudenter. Retine igitur inſtitutum,& perſuade aliis exemplo tuo, verum decus in bene agendi perpetuitate poſitum eſſe, nihil opes ad laudem, nihil præfecturas valere: obſoleſcere prorſus honorum inſignia, niſi ſplendor virtutis accedat, quod quia te ſentire certò ſcio, propterea tibi ex animo, veréque gratulor acceſſione dignitatis tuæ. &, quamquam variis diſtinebar curis, feci tamen libenter, vt hanc ad te, indicem lætitiæ meæ, teſtémque voluptatis, epiſtolam mitterem. cui ſi reſponderis, iucundum tibi fuiſſe officium meum intelligam: ſin minùs, moleſtum tamen fuiſſe numquam putabo,& occupationibus hoc tuis,illud amori tribuam. Vale. Romæ,Kalend.Ian.ↀ D LXIV.

DECIO BRANCALEONI. Neapolim. 23

NIſi tibi nota eſſet occupatio mea, vererer in primis, ne accuſares officium meum, qui litteris tuis, amantiſſimè ſcriptis, nihil adhuc reſponderim. Ego, mi Deci, hoc mihi iuris aſſumo cum amicis, vt, ſi quid ad eos magnopere non pertinet,à me verò non ſatis commodo meo fieri poteſt,omittam interdũ, aut in aliud tempus reiiciam. te verò cur in meis neceſſariis non numerem, vel Cambij mei teſtimonio,qui tuam in me beneuolentiam prædicare ſolitus eſt, vel affirmatione tuarum litterarum, ex quibus duplicem voluptatẽ cepi, & quòd amari me abs tę cogno-

uerim, & quòd eum te esse, quem qui non amet: hominem non esse contenderim? Nec me putes blandiri velle. sic equidem loquor, vt sentio. Præclara virtutis fundamenta iecisti: signa video non obscura, nec dubia tum studij, tum ingenij: nec hortari magis, quàm gratulari debeo: cùm tu, qua ætate multi ad inanes voluptates deflectunt, in ea solidam laudem quæras, & propemodum inuenta gaudere possis. Nec dubito, quin istam mentem, & quidquid ex ea tibi manat gloriæ, vel commodi, totum, quantumcumque futurũ est, acceptum Deo referre velis. quòd si facis, næ tu mihi multo amabilior es, tibíque ipse optimè consulis, cùm falsam speciem felicitatis humanæ à veri boni possessione distinguis. Vale, & Cambium nostrum, iuuenem eximiæ humanitatis, cupidúmque omniũ liberalium doctrinarum, saluta meis verbis. Romæ. IIX. Id. Quinctil. ∞ D LXIV.

EIDEM, Neapolim. 24

MIramur vterque, tu, quòd litteris tuis non responderim, ego, quòd eo me nomine appelles, atque officium meum requiras. quid? tu solus ignoras, quibus distinear curis? quantis rerum oneribus premar? quàm numquam vacem? nec tamen deserere officiũ soleo. numquam id mea vel consuetudo, vel natura pateretur. At non rescripsi. Excusat me litterarum tuarum argumentum. petebas à me scripta mea. quæ corrigere cùm vellem, otium numquam nactus, comprimenda potiùs, quàm emittenda, iudicaui: ídque sum arbitratus licere mihi per humanitatem tuam. Hoc ipsum, inquies, scripsisse te vellem. Hoc ipsum te quoque suspicari, decuit: & erat amoris, & ego, id te cogitare, aut ad aliam saltem caussam referre silentium meum, libenter mihi persuasi. in quo si tu me putas indulgere mihi plus, quàm oporteat: assentiar, cum ea fortasse conditione, vt te quoque plus à me, quàm par sit, exigere fatearis. nam in iis, quæ tua interesse cognouero, nulla, mihi crede, impediet occupatio, quo minùs amicitiæ nostræ debitum officium præstem. inanes autem litteras vt mittam, vix impetrarem à me ipso, si otio abundarem: quid, cùm egeam vel maximè? Equidem in te amando partes vt meæ desiderentur, numquam commit-

tam. idémque à te peterem, nisi voluntatis in me tuæ testes epistolas tuas, Cambium autem nostrum, quem æquè diligimus, quasi sponsorem haberem. Aduentum tuum, de quo spem rursus iniecisti, auidè exspecto. Vale. Romæ. III. Non. Februa. ∞ DLXV.

ANTONIO FVRNARIO. *Neapolim.* 25

ET æqua petis: & nihil est, quod ego tibi, pro tua præstanti virtute, non libenter tribuam. itaque, licet iis distinerer curis, à quibus respirandi locus non esset, potius tamen habui nihil, quàm vt adirem ad eos, qui cùm Indicem correxerint, eiusdem interpretandi scientiã maximè omnium tenent. ij sunt quattuor viri, doctrina, & dignitate non vulgari, humanitate etiam tanta, quantam ego summam cognouerim. quorum vnus, vetere mihi necessitudine coniunctus, eloquentia princeps, Mucius Calinus, Archiepiscopus Iadrensis, cùm litteras tuas legisset, incendi aliqua tui cognoscendi cupiditate visus est, extulítque laudibus ingenium tuum, assentiente me. deinde, acturum se cum collegis de tua re diligenter, pollicitus, biduo pòst ita mihi respondit: si qui sint Astrologiæ iudiciariæ libri, qui certò aliquid non affirment, eos legi tutò posse: totámque hanc esse partem in Indice disertis verbis ita explicatam, vt nihil addendum videatur: Episcopis prouidendi ne peccetur, facultatem esse permissam: iis se nihil præscribere neque velle, neque posse: nec dubitandum, quin ij, pro salute animorũ, & religionis nostrę commodo, atq; ornamento, egregiè administrent omnia. Hæc de negotio tuo: in quo præstiti, quæ sunt in me, diligentiã, & fidẽ: reliqua pro tua prudentia, & æquitate, nisi fallor, à me non requiris. amicitiam tuam, vt debeo, facio plurimi: ídque vt intelligas, elaborabo, & fortasse perficiam. Vale. Romæ, IIX. Id. Quinct. ∞ DLXIV.

EIDEM, *Neapolim.* 26

OFficium meum, quod ab optimo erga te animo profectum est, iucundum tibi fuisse, vehementer gaudeo. equidem vellem, quantum in me voluntatis, & studij,

tantum esset auctoritatis, & gratiæ.nę tu intelligeres, quo apud me loco sis, quantúmque iis, quæ vulgò bona appellantur, anteponam ea,quæ verè bona sunt. in quo puto non discrepare iudicium tuum à sententia mea, exculto enim virtute animo nihil inane placet, recta, & honesta, & cum ipsa virtute coniuncta, prima sunt. Quare velim ita planè existimes, patere me totum tui similibus, id est, probis, & eruditis hominibus, nihil mihi pluris esse, quàm iis operam nauare, eorúmque commodis inseruire: quod vbi contigit, ita lætor, quasi beneficium acceperim, non dederim. Tu autem,quasi magnum aliquid tua caussa præstiterim, gratias mihi agis: & suauissimam epistolam condita rosa dulciorem facis: amanter tu quidem, & benignè:sed è studiorum similitudine,præsertim artium liberalium, quibus vterque nostrûm deditus est, contractus amor munera non desiderat, seipso cõtentus est: nec mihi quidquam est, aut esse potest te ipso præstantius, & beneuolentia tua. quam si conseruas, omni me afficis beneficiorum genere: & hoc nomine maiores tibi habeo gratias,quàm si mihi Adonidis hortos donares.Ego te,vt debeo,in oculis iam fero,licet numquam viderim. Vale. Romæ,IV.Kal.Sext.∞ DLXIV.

EIDEM, Neapolim. 27

MAgni amoris indicium, quòd scribere ad me volueris,cùm tamen,quod scriberes,nihil esset. argumento scilicet numquam indiget verus amor. verè autem quis amat,nisi qui,speciem virtutis intuens, hæret in ea, vnam expetit, cætera flocci facit? hoc idem qui sentiunt, facilè coniunguntur animis, licet longissimè distent.quod,opinor, vtrique nostrûm contigit. nam studiorum similitudo contraxit amicitiam nostram,nec vulgarem, vt video, sed qualem sæpe multorum annorum obsequia, officiáque plurima, & familiaris consuetudo non peperit. quod tu si cogitas, vt ego non mediocri cum voluptate sæpe facio: contentum esse me,& lætari vehemẽter voluntate, ac studio tuo, munera verò prorsus non esse necessaria existimabis.quamquam amplector equidem officium tuum, & de pastillis aromaticis ago gratias, cùm præsertim stomacho languenti vtiles admodum experiar. quod verò de

muliere dulciaria addidisti, amo diligentiam tuam, vel quòd eius excellenti opera vsus es, cùm vulgaris tibi confectura, qui tuus est in me amor, non satisfaceret, vel quòd ipsum mihi significandum putaueris. Cymbæ tuæ secundos ventos exopto: & libenter spero fore, quod vehementer cupio. res tamen ipsa quæ sit, quídque sibi velit Aquilonaris illa tempestas, planè non assequor. sum enim aliquanto hebetior, quàm tu suspicaris. De minutis auibus risi, & consilium tuum, licet caussam ignorem, tamen improbare non audeo. nimirum, cauere, sapientis est: & satis cauet, qui non temerè credit. quod Epicharmi, poëtæ Siculi, celebrato versiculo monemur. Vale. Romæ, XII. Kalend. Februar. ∞ D LXV.

NATTAE. 28

NOtum tibi esse arbitror statum rerum mearum: de quo tamen, & de mea valetudine, ex familiari tuo, qui has litteras perferet, cognosces. Voluntatem in te meam, atque obseruantiam, quæ antea fuit, eandem esse, ac semper futuram, tibi persuadeas, vtinam re ipsa aliquando experiaris. habet hoc virtus, vt languescere animos in amore non sinat. te verò, quis iam ignorat, cum paucissimis in omni genere laudis esse conferendum? Perge in cursu laudabilis industriæ tuæ: quando nec otium deest, quod mihi occupationibus eripitur, & præclara habes adiumenta doctrinæ, atque ingenij, quæ tibi gloriam, nobis fructum afferent. Me verò vt ames amore illo tuo singulari, ita cupio, vt nihil magis. Hæc scripsi raptim, in summa vacui temporis inopia. Vale. III. Id. Quinctil. ∞ D LXIV.

PETRO MAFFAEIO. Genuam. 29

ET otium tuum significas, quod equidem vehementer optabam: & Latinè scribis: & coralia quoque polliceris. nil profectò tuis litteris iucundius. hoc enim verbo per vxoris, & filiæ valetudinem iam vti licet. vnum requiro, quòd otij rationem prope nullam reddis. atqui me id à te, vel si taceam, exspectare tamen, ne dicam exigere, poteras

ras opinari: si modò te à me diligi, & diligi propter studia tua,putas. Iurisconsultus ille adhuc litigat,cum damno lucrum quærens. quem diligat, ignoro: vtitur quidem perpaucis, & amare tenebras videtur. fortasse illi persuasum est, desiderari se posse ab oculis multorum, si rarus in publico sit.id populus curat scilicet. Hæc de illo,quod ad me attinet, non libenter, tua verò caussa scripsi non inuitus, ne prorsus amiculi desiderio tabesceres. Venio ad Antonianum, quasi à ruta ad pulegium: nihil enim hoc adolescente amabilius,siue mores,siue doctrinam spectes. Gratulatus ei sum tuo nomine de oratione, qua Cæsarem in funere laudauit. is tibi vicissim gratulatur de statu rerum tuarum: sperátque fore,vt aliquando te ad nos referas bene nummatum, & fruaris nobiscum simul tranquillo animo litterulis nostris, certo vectigali, tua virtute parto. quod hic, vt sunt tempora, pauci consequuntur. nihil autem miserius, homini præsertim liberaliter educato, quàm suspensas habere viuendi rationes,& aliunde pendere, dubia spe, quam sæpe fallit euentus. Tu igitur fruere isto otio, & colloca in tuto fortunas tuas: quod vides facere discipulos tuos. πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων. Camillum Seuerinum, doctum iuuenem, & probum, rusticari cum nobili iuuene, optiméque erga ingenuas artes animato, Io.Baptista Nigro, valde lætor. non enim dubito, quin multas diei horas iucundissimè traducant,animum egregiis de virtute sermonibus oblectantes,corpori tribuentes,quantum satis est. vtrumque cupio,quod tuo commodo fiat,meo nomine salutari. Aldus te,vt debet, amat, salutémque tibi multam impertit. Vale.Romæ,Idib. Septemb. ∞ D LXIV.

PAVLLO SACRATO.
Ferrariam. 30

MAlè sentis de vtroque nostrûm, cùm de immutata mea erga te voluntate suspicaris. nam & me leuem, atque inconstantem,& te fingis dissimilem tui, id est,eum, cuius in amore, cognita iam virtute tua, languere quisquam possit. tu de te ipso vide quid statuas, & quo modo feras iniuriam tuam: ego meam nec dissimulare,nec ferre leuiter possum.nam,cùm ab ineunte ætate ingenium,animúmque

múmque meum iis artibus, & ſtudiis excoluerim, vnde præclara omnia naſcuntur: ſcilicet egregium induſtriæ meę fructum ferrem, ſi, quod in quibuſdam ſoleo reprehendere, quódque ipſe ſciens numquam feci, in amicitia peccarem, præſertim tua, quæ non vt multæ, caſu & fortuitò contracta, ſed expetita à me ſemper, & pluris æſtimata, quàm quæ vulgò maxima putantur. Obſecro te, iſtam ne patere ſuſpicionem in animo tuo reſidere: cogita, quod res eſt, te mihi eſſe in oculis: delectari me vehementer memoria officiorum tuorum, & angi nonnumquam, quòd habere magis gratiam, quàm referre, poſſim. In penſione exacta, & pecunia permutata agnoui diligentiam tuam, vel amorem potiùs, quo tu adductus, mea negotia vel minima ita curas, quaſi maxima ſint, maiorémque commodi mei, quàm dignitatis, & perſonæ tuæ rationem habes. De locatione verò renouanda, totum ad te refero. mihi, quidquid egeris, non modò ratum, ſed etiam gratum erit. venditionem quidem temporibus excludi, & priuatorum fortunas nouis vectigalibus exhauriri, non mea magis, quàm veſtra cauſſa doleo. quamquam dolorem noſtrum leuare debet illa ratio, quòd nihil malum ſine culpa, item vt cum culpa nihil bonum. Ego me hoc in aduerſis didici ſuſtentare ſolatio. quod ignorari à Chriſtianis, quibus hæc ſententia præſtantiſſimum in cælo fructum promittit, cum iis etiam philoſophis, qui veræ felicitatis vix vmbram viderunt, notiſſimum fuerit, turpe ſimul, & exitioſum eſt. Vale. Filius te ſalutat, & in primis obſeruat.

Romæ, XVI. Kal. Dec.

CIↃ D LXIV.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII
LIBER SEPTIMVS.

CAMILLO PALAEOTTO. Bononiam. I

RECTE,& amabiliter cogitas,cùm vſuram mihi ſermonis tui, tuæque ſuauitatis, ademptam locorum interuallis, reſtituendã quoquo modo litteris exiſtimas. hoc ſanè non modò mea peruetus in te,& perpetua,& iam ad ſummum perducta beneuolentia,verùm etiam humanitas illa tua poſtulat, in qua tibi conferre poſſum pauciſſimos, neminem certè debeo anteponere. Atque hoc loco recurrit animus ad initia noſtræ neceſſitudinis,repetítque ſecum,& magna cum voluptate contemplatur officia tua:quæ libenter aliis prædico, tibi non minùs libenter exponerem, vt hoc ipſo me gratum, & memorem intelligeres, niſi me reuocaret pudor tuus, & putarem confidere te memoriæ meæ, nec tamen expetere à me quidquam præter voluntatem. Sed omitto illa vetera: recentem gratiam præterire non poſſum, quòd homo ſemper diſtrictus à publicis rebus, priuatis etiam, quæ tua benignitas eſt, amicorum negotiis tum opera, tum animo diſtentus, epiſtolam tamen ad me miſeris, & bene longam, quod ipſum amoris eſt,& omni prorſus officio,omníque lepore,& elegantia refertã.Nam, quod me laudas: non ita deſipio, vt velim tecum de veritate contendere. ſi te delectat hic error, fruere quamuis diu, me nec repugnante, nec inuito. ſin errare turpe ducis,in eo præſertim genere, in quo te,vel ſi ego tecum ſentire velim, res tamen ipſa facilè refellet: dic me deditum litteris, dic antiquitatis cupidum imitandæ; ſtudium tribue;

bue:largire induſtriam : hæc fatebor, & agnoſcam:de doctrina verò, & eloquentia, quam in me vtramque plena manu congeſſiſti, etiam atque etiam vide quid ſentias: quam enim tu laudem bene & emendatè ſcribendo conſequeris, eandem laudem non bene de ſcriptis alienis iudicando vt amittas, committere non debes. Habuit iſtam gloriã proxima ſuperior ætas: cùm florerent illi illi viri, de quibus nulla poſteritas conticeſcet, Bembi, Sadoleti, Poli, & horum vel æmuli, vel imitatores multi. tunc induſtriam benignitas excitabat: fructus laborẽ ſequebatur: ad opes, ad honores aditus patebat. nunc obſoleſcit ſplendor omnis Romanæ linguæ, & deſtituta præmiis migrat ad exteras nationes eloquentia. Hic tu me vocas ad ſcribendum, & quaſi iam languentem in curſu quantum potes incitas. Obſecro, quid ſpectemus? vides enim tempora: vides hominum ingenia, ad inuidiam proniora, quàm ad æquitatem. dignitatem verò illam, & ea commoda, quę propoſita olim erant, nihil eſt, quod cogitemus. Quocirca ſine me cedere temporibus, & minuere laborem ætate iam ingraueſcente: ſi non concedis, quod interdum cupimus, vt artem omnino deſinamus. Ac faceres tu quidem, vt ego ſentio, aliquanto iuſtiùs, ſi ad communes amicos, Sigonium, & Amaſæum, vtrumque doctrina, & ingenio præſtantem, cohortationem iſtam cõuerteres. quamquam Sigonium ceſſare non arbitror: ſcribit enim minùs nõ alacriter, quàm egregié. Amaſæi autẽ muſas, quæſo, cur pateris ſilere? certè illum dixeras accuratè quædam pangere in hiſtorias Polybij. magnifica res, & glorioſa, cuius exſpectationem ego te auctore iam aliquam apud eruditos homines commoui. nunc tuæ ſunt partes, vt illum vrgeas, efficiáſque, vt omnino opus appareat. ſimul enim & ſtudioſorum vtilitati, in qua pater eius, dum vixit, eximia cum laude fixit omnes curas, & gloriæ ſuæ vehementer conſulet. Amulius Cardinalis, optimarum artium patronus pænè ſingularis, tua ſui memoria ita delectatur, vt, ſi cetera deſint argumenta, vel ex hoc vno conſtet, quo apud illum loco ſis. itaque noli vereri, ne illi ex animo effluas. non enim is eſt, qui vel temerè amet, vel temerè amare deſinat. noui iudicium in deligendis hominibus: noui conſtantiam in tuendis. præterea fratrem tuum, Auditorem Rotæ celeberrimum, clarum præſtantibus in

Chriſtia-

Christianã Rempub.meritis, in oculis fert:de te verò perhonorificè & loquitur, & sentit. Cùm Vitellio tuis verbis de noua dignitate sum gratulatus. egit gratias, & lætari officio tuo,velléque plurimum tua caussa visus est. Vale,& Sigonio meo,& Amasæo tuo,vel potiùs vtrique nostro, salutem à me plurimam.Romæ,XIII.Kal.Ian.∞ D LXV.

EIDEM, Bononiam. 2

CArdinalem habes fratrem tuum. habes igitur, cur & vehementer & perpetuò gaudeas. diuinum enim bonum honor est, non quilibet; sed is tantùm, qui vitæ innocenter actæ,qui summis in Christianam Rempub. meritis,qui rectis denique studiis, artibúsque tribuitur. quod quia contigit fratri tuo, cuius animum, ab omni semper ambitione remotum, non hæc virtutis insignia, quæ ipsa per se nemo sapiens concupiuit vmquam, sed ipsa virtus sua forma ad bene agendum illexit: ideo lætantur omnes boni, & fructum quisque capit ex aliena dignitate: quasi ad omnes pertineat id,quod,si eosdem sensus, easdẽ actiones imitẽtur,sperare omnibus licet. quo tibi nomine haud sanè paullo plus, quàm verbis assequi possum, gratulor: nec verò tibi solùm, sed familiæ tuæ vniuersæ,cui proponitur egregium colendæ virtutis exemplum,sic,vt vix iam esse quisquam possit, qui non ad verum decus, atque ad omnes bene audiendi partes excitetur. Ego ipse, qui quidem in tuis esse, & numerari volo, nescio quo modo vehementiùs, quam antea, cupiditate solidæ laudis incendor,atque ita statuo,non satis esse,in studiis, & in vita me similem esse mei, laborandum, atque enitendum, vt ipse me vincam,&, quálem esse decet eum, quem vos diligitis, & in quem officia multa contulistis, tálem aliquando me præbeam.Equidem,si voluntati par facultas esset,nostram amicitiam, quæ vobis, vt ego sensi, periucunda, mihi, vt omnes intelligunt,perhonorifica semper fuit, libenter ornarem.sed euenit contrà, vt ego orner quotidie magis iudicio de me vestro, & hac ipsa, qua vix optari maior vlla potest, recenti vestræ dignitatis accessione simul accedat aliquid ad existimationem meam.caue enim existimes,aut lætari mediocriter amicos meos, aut mihi à paucis illo ipso die,quo in amplissimum ordinem frater tuus cooptas est,

tus est, gratulationem esse factam. eóque maior & mea, & aliorum lætitia est, quòd fore nemo dubitat, quin hunc honorem, qua virtute est adeptus, eadem ita gerat frater tuus, vt ex eius industria, doctrina, probitate fructus Christiana Respub. maximos capiat. sic enim vixit ad hāc diem, & in maximis, grauissimísque rebus ita se exercuit, nihil vt illi iam placere possit, quod à communi bono discrepet, nihil tam difficile, támue arduum occurrere, quod vel prudentia non assequatur, vel cura, studio, scientia non perficiat. Vidit igitur in hoc quoque multum, qui cetera omnia pro sua singulari sapientia prospicit egregiè Pius IV. Pōtifex Max. cùm talem virum, non modò non ambientem, sed nec opinantem, non postulantem quidem certè, in Cardinalium collegium, ipso Collegio comprobante, probis omnibus, & eruditis viris mirificè lætantibus, adsciuit. Nos autem, & quicūque bonis bene cupit, eáque vult, ac sentit de communi re, quæ velle & sentire omnes debemus, diuturnam expetamus, & precemur à Deo fratri tuo vitam: vt cum præstantibus viris, quos habet dignitate pares, voluntate, & studio similes, eam vniuersæ Ecclesiæ, quam tempus & necessitas flagitat, opem afferre possit. quod si acciderit, publica primùm caussa, deinde etiam nostra lætabimur. futurum autem, ego quidem, permotus diuinatione quadam, non magis opto, quàm spero. Vale. Romæ, Idibus Mart. ∞ D LXV.

IO. FRANCISCO COMMENduno Cardinali creato. 3

O Diem præclarum, qui perpetuæ voluptatis & lætitiæ nobis initium attulit, quarto Idus Martias! illo enim te die Pontifex Max. à cunctis bonis expetitum, cum excellentibus aliquot viris Cardinalem nominauit. Queri iam desinamus, virtuti locum non esse. quod antea multis in ore fuit, nec iniuria. quosdam enim ad summos honorum gradus nobilitas, nonnullos opes, alios alia, sola virtus paucissimos extulit. deleuit hanc maculam, & veterem illam Pontificum sanctissimorum consuetudinem, retentam à paucis, exoptatam diu, Pij Quarti numquam satis laudata sapientia renouauit. Quo facto, te quidem pro tua non vulgari prudentia intelligere arbitror, quæ tibi partes

impositæ sint, quásque res & præsens à te dignitas, & anteacta tua vita postulet: ego autem hoc tibi videor affirmare posse, vnum sensum esse vnámque vocem cùm tibi gratulantis vniuersę bonorum Reipub. tum verò maximas Pontifici gratias agentis, quòd temporibus difficillimis labantem Ecclesiam tali præsidio fulserit, vltróque tibi istũ honorem detulerit non petenti, quem studiosè petentibus nobilissimis viris denegãdum iudicauit. Omnino, quod tu scis optimè omnium, nullam mercedem requirit virtus, nec ad se ornandam assumit aliquid extrinsecus. verumtamen, si duabus rebus, præmio, & pœna, quod sapientissimi viri litteris mandarunt, salus publica continetur: vtroque pariter est lætãdum, & ea bonis impertiri, quæ inter homines ducuntur amplissima, & ita improbitatem notari, ne quis exsultet in culpa, & impunitatem licentia consequatur. Quod cùm ita sit, lętari te quoque plurimum decet honore tuo, & fructum illum magni facere, quem tamen non appetisti, cum labores grauissimos pro Sedis Apostolicæ cõmodo susciperes, cùm pericula subires, cùm omnes denique curas omnem mentem, operámque in communi salute collocares. Equidem, vbi te Cardinalem esse declaratum cognoui, exsultaui gaudio, eáque perfusus voluptate sum, quam his litteris exprimere mihi non licet, tu tamen, vt opinor, cogitatione comprehendes, si, quæ mea semper in te fuerit primùm beneuolentia, deinde etiam, vbi cœpit esse tua virtus illustrior, obseruantia, cum animo tuo considerare volueris. quod vt facias, etiam atque etiam à te peto. Vale. Romæ, XII. Kal. April. ∞ D LXV.

CHRISTOPHORO RVFO. 4

PEndebam animi, nec satis constituere poteram, plúsne voluptatis ex discessu tuo caperem, an molestiæ. voluptatem afferebat illa ratio, quòd erudire artibus egregiis adolescentem illustri loco natum, quam tu curam suscepisti, primùm, vt ego sentio, dignitatem habet: deinde, fructũ ex eo te posse colligere intelligebã, non illum quidem tua cum industria & virtute conferendum, attamen eum, qui pro malis temporum non omnino contemnendus esse videatur. quòd si otium quæris, vel vt aggrediare ad scribendum, vel vt ea, quæ iam habes instituta, perpolias:

lias : isto fortasse loco nihil aptius aut accommodatius ad tua consilia reperies. nam in vrbe Roma, etsi nihil obstat, quo minùs arbitratu suo quisque viuat, interpellatores tamen quandoque non desunt, honesti illi quidem, rectísq; deditistudiis,interpellatores tamen. Hæc erant, quæ mihi de te cogitanti lætitiæ non parum afferrent. Rursus, cur non dolerem,cùm hic te multi, ipse multos diligas, carere nos tua consuetudine,te nostra? tuam verò non vulgarem doctrinam,cui quidem ego semper,à quo primùm die tua scripta vidi, debitum voce mea testimonium persolui, in hac luce & celebritate versari, vbi cognita decoretur, quis, qui te verè atque ex animo amet,non vehementer cupiat? Hanc mihi molestiam propè omnem,& ancipitem sanè curam eripuit epistola tua. quod enim tu studiis tuis otium exoptare videbaris, eo te istic iucundissimè perfrui, nec vrbis desiderio admodum laborare, facilè conieci. itaque vide, quàm libenter animum meum ad tuam voluntatem accommodem. idem si ad me sæpe scripseris, quod ita expeto,si modò fieri tuo commodo possit:abesse te lætabor, cum ea tamen spe, vt aliquando nos reuisas, tum scilicet, cùm rationes tuæ patientur. idem sentit, idem vult Octauius noster,idem etiam Sirlettus Cardinalis:qui viri? ornamenta, & lumina nostrorum temporum : quibus te esse ac fore semper carissimum, non dubito, quin & tibi persuadeas,& id in magna tuæ felicitatis parte ponas. Vale. Romæ,IV.Id.April.ꝏ D LXV.

IO. GEVAE. 5

COnuenit inter nos de nota scriptis meis apponenda, quæ moram ferre non possint: notæ verò signum omisimus.hoc igitur erit,†. Tu si mihi in hac describẽda epistola tam celeritate satisfeceris,quàm emendatè scribendi studio,politáque,& eleganti litterarum forma satisfacere solitus es: multum addes ad officia in me tua : quæ cùm augeantur quotidie, augeri tamen vix potest amor in te meus : eò iam peruenit non modò litteris, & ingenio, sed moribus etiam,& probitate tua:quæ ego haud paullo pluris quàm omnium rerum scientiam,soleo æstimare. Vale. Ex ædibus nostris.Non.Ianuar.ꝏ D LXIV.

IO. BAPTISTAE TITIO.
Florentiam. 6

ETsi doleo, negotiis te nimium diu à consuetudine abduci studiorum tuorum: tamen hanc in dolore voluptatem capio, quòd tu is es, qui, adempto librorum vsu, doctissimorum hominum assiduo congressu, & sermone familiari iacturam hanc ita sarcias, vt minorem fructum ex otio suo multi capiant, quàm tu ex negotio tuo. gratulor tamen tibi, quòd litibus aliquando liberatus, redieris ad communes Musas: cum quibus quàm iucundè viuas, de me ipso coniecturam facio. pascor enim, mihi crede, litteris: cetera omnia vel molesta, vel certè parum grata. Dætus, & Bonannus si, vt scribis, ita de me sentiunt, vehementer gaudeo. equidē vtrique, non tuo solum, verùm aliorum quoque testimonio permotus, plurimùm tribuo. quod vtinā litteris, aut officio saltē aliquo, declarare possim: in quo facultas exoptanda, quæ nunc quidem abest, animus certè numquam deerit: sin id minùs licebit, tu scilicet, quæ tua est humanitas, & in me amor, cùm de me iis omnia polliceberis, tum eorum mihi beneuolētiam, cuius ipse potissimùm auctor fuisti, cōseruabis. debes enim, & vis, opinor, vt optimus artifex, perpolire opus tuum, & ad exitum perducere. A te, mi Titi, promissa non exigo, ne, quod liberalitatis est, id videar fidei velle tribuere, cùm tamen vtrique confidam pariter. hoc tantùm dicam: quod te facturum scripsisti, id si quam primùm feceris, fore, vt nō minùs de tempore, quàm de re, tibi gratias agam. Cotta tuus semel & iterum ad me venit. sanè delector hominis probitate, moribus, doctrina. amo etiam vt amicum tuū. &, quamquam premor negotiis, quod tu optimè scis, cùm tamen ire ad me voluerit, numquā eum excludet occupatio mea. Filius abest, Venetias profectus ante aliquot dies, inde Asulam: quo in oppido frater meus, ab omni remotus grauiore cura, tranquillo animo ita sibi viuit, vt rem domesticam non contemnat. Vale. Romæ. v. Kal. Nouemb. ∞ D LXV.

MARIO CORRADO.
Neapolim. 7

ETsi nec magis, quàm soleo, vacabam, & ad quotidianas occupationes accesserat cura sanè grauis, ex interitu

suscepta

ſuſcepta domeſtici hominis, ad mea negotia vehementer apti: feci tamen, amore impulſus, quo te propter ingenij, doctrinæque præſtantiam mirifico ſum complexus, vt epiſtolæ tuę reſponderem: quę mihi voluptatem eo maiorem attulerat, quòd te Neapolim veniſſe, nec ſtatim diſceſſurũ, cognoui. ſæpius enim, & commodiùs, vltro citróque curſantibus publicis tabellariis, tu de meo, ego de tuo ſtatu audiam. Videre mihi videor, te totum in litteris eſſe. cupio non inanem eſſe coniecturã. vtvt eſt, hoc equidem ſpectro delector, & mirabiles induſtriæ tuæ fructus exſpecto. Ad Latinam verò linguam quod attinet, mihi crede, ſine cauſſa laboramus, an illa tibi, tot veterum illuſtrata monumentis, tot etiam recentiorum probata teſtimoniis, vel noſtro, vel cuiuſquam egere patrocinio videtur? præſidij ſatis, atque opum in ipſa poſitum eſt ad repellendas iſtorum iniurias: quæ tamen in ipſos recidunt. nam ei nemo maledicit, qui ſe ipſum inſcitię non condemnet. quòd ſi Latinę linguę ſpecies, & pulchritudo, quæ vulgi oculis nõ patet, cognoſci ab omnibus poſſet: amores incredibiles, vt ille ait, excitaret ſui. me quidem ſic affecit, cùm tamen integram eius formam nondum nouerim, extrema quædam lineamenta vix adſpexerim, vt reliquas voluptates contemnam, cum hac, & in hac libenter, & iucundè viuam. qui verò aliter ſentiũt, & errare nos exiſtimant: ſexcentis eos argumentis refellas licet: parum proficies. quod ego cùm iampridem intellexerim: pauca quædam ſcripſi, ad indicandã ſententiam meam: neruos eſſe intendendos, vt in arcem huius cauſſæ inuaderem, non putaui. Stomachari, mi Corrade, iam deſinamus, in aliena culpa: & gratulemur potiùs ipſi nobis, quòd amemus ea, quæ præclara ſunt: quæ ſi parantur laboribus maximis, id quod à ſtudio multos deterret, moleſtum tamen eſſe non debet, quod gloria compenſat immortalis. Fragmenta patris mei quod requiris, apud me nulla ſunt, furtò ablata, quo ille tempore vita exceſſit, creditum eſt. In Sex. Empirico, Palæmone, Aſpro, & reliquis, mea tibi diligentia non deerit. odorabor, ſicubi latent: nam in tabernis publicis non exſtant: inuentos, noli dubitare, quin eruam. quàm vellem filius adeſſet, qui Venetias profectus eſt. præſtaret aliquid, opinor. hæc enim ſtudia tractat nauiter, & Grammaticos, de Orthographia cùm ſcriberet, euoluit omnes. Vale. VI. Id. Nouemb. ∞ D LXV.

EIDEM, Neapolim. 8

SVperiore hebdomada pluribus verbis epistolæ tuæ respondi. heri alteram accepi: in qua petis à me, fecerím ne inscriptionem illam, cuius exemplum ad me misisti, in quo laborem sumpsisti non necessariũ: id enim ex amico meo ad quem illam misi, cognoscere omnes possunt. Quod mihi nescio quos inuidere significas: de inuidia non laboro: si quis maledixerit, fortasse tacitum non feret. Quod autem, ne stultis hominibus gratificer, me mones, in consilio tuo beneuolentiam agnosco: verumtamen, neque quos tu stultos voces, neq; quam rem notes, assequi satis possum. nam, si quis grammaticus obtrectat, súsque déque. laborantibus enim inscientiæ morbo medicinam facere si coner, valde sim stultus, si possim, valde sapiens. In exemplo inscriptionis ad me missæ verbum desideratur, omissum incuria describentis. nam, vbi est, VT DEBITVM ET DOMESTICAE VIRTVTI: ego scripsi, VT PIETATI DEBITVM ET DOMESTICAE VIRTVTI. Vale. Romæ, XV. Kalend. Decemb. ∞ D LXIV.

PETRO PERPINIANO. Lugdunum. 9

AMabam antea non vulgariter amorem in me tuum, cùm præsertim suauitates in te essent ingenij multæ, rara probitas, doctrina propè singularis: nunc, quam in exhauriendo mandato, quod humanitate tua fretus discedenti tibi dederam; curam & diligentiam adhibuisti, ea me sic affecit, vt omni te animi mei sensu complectar, omnia tibi, quasi iure optimo, debita, studia, & officia polliceat. quamquam de amico meo duriora significant litteræ tuæ. quæ si vera sunt: amicum iam non appello. excellat licet ingenio; valeat industria: ex antiquis monumentis præclara quæque delibauerit: hæc inania sunt, nisi cum optima mente, & Christiana pietate iungantur. quòd si se respexerit, si cum Ecclesia Catholica, id est, cum Deo, redierit in gratiam: tunc ego me illi restituam: tollam hominem, & ornabo, quantum in me erit: nullum ei deesse à me officiũ patiar, quod ad eius dignitatem, existimationémq;

pertineat.

pertineat. Quod ſcribis, Lugduni meliore iam loco religionem eſſe,& in eo te operam ſtrenuè nauare: non miror, te tui ſimilem eſſe, præſertim in communi ſalute: publicam verò rem quotidie meliùs ire, contrà quàm & ſperabant nefarij homines, & agebant, vehementer gaudeo. Rex autem adoleſcens, ac pænè puer, cùm in Chriſti cauſſam tanto animo cœperit incumbere, ſuperare videtur ætatem virtute, & planè is eſſe, qui maiorum ſuorum laudibus aliquando reſpondeat. Poſſeuino meo cùm ſalutem à me ſcripſeris, hoc addes, memoriam illius noſtræ veteris amicitiæ mihi eſſe periucundam, ſed longè carius, longéque iucũdius, quòd omnes ingenij ſui vires ad profligandos Apoſtolicæ Sedis hoſtes feliciſſimè profundat. gratulor ſanè optimo iuueni de iſta facultate, nec dubito, quin eum ſemper,quocumque eat, quamcumque rem aggrediatur,ope ſua Deus & proſequatur,& iuuet. Rouilliũ, præſtanti humanitate virum egregiè de religione ſentientem, ſi meo nomine ſalutaueris, gratiſſimum feceris. Vale. Romæ, XIV. Kal. Decemb. ∞ D LXV.

Cùm epiſtolam complicarem, venit ad me, vt ſolet officij gratia communis amicus, diligens obſeruator doctrinæ tuæ, Zerbinus Ritius. is rogauit, vt ſalutem tibi ſuis verbis adſcriberem. quod facio libenter:téque rogo, ſi tamen hoc patitur humanitas tua, vt ames iuuenem, amore tuo dignum.

HORATIO CARDANETO. Peruſiam. 10

O Vererer tecum, ſi liceret, id eſt, ſi pateretur amor in te meus, quòd fructu me priuas & humanitatis, & iudicij: humanitatis, quaſi te amantem non redamem: quod abeſt longiſſimè à moribus, & conſuetudine mea: iudicij, quòd beneuolentiam meam ita petis, quaſi ego, qui tu vir,quantúſque ſis, quæ in te ſuauitas, quæ doctrina, quæ virtus, quod omnes iam norunt, ſolus ignorem. Vbi igitur illa,quæ in me plena manu confers?quamquam id quidem amicè magis, quàm verè: verumtamen, ſi tu eum me putas eſſe, quem litteræ tuæ ſignificant, in quo, ſi vis, (vide, quanti me faciam) plus tibi credam, quàm

mihi,cur minuis auctoritatem testimonij tui,&pænè tuam sententiam in dubium reuocas,cùm admonendum me cẽses,vt eo erga te animo sim,quo si non essem,nõ modò indoctum,agrestem,inhumanum,sed planè mehominẽ non putarem? Conor,inquis,extorquere,vt me ames. Non est, mi Cardanete, cur coneris id, quod iam perfecisti: aut extorqueas,quod ego tibi mea sponte, & ita libenter quidem tribuo,vt etiam,quòd amare videaris amorem meum, ipse mihi gratuler,tibi gratias agam. Quod ais, officio te esse impulsum, vt ad me scriberes, & eodem officio admonitum, vt breuiter scriberes: agnosco modestiam tuam, & probo,cum eo tamen, vt existimare te velim,vel si creberrimas ad me, longissimásque miseris epistolas, æquè mihi omnes gratas, & periucundas fore. cur enim scriptis tuis non delecter, quæ cùm lego, antiqua non desidero? cùm præsertim istam facultatem hodie multi expetant, pauci consequantur. Commentarios meos in familiares, vt vocant,Ciceronis epistolas requiris.si esset otium,propediem absolutos darem. sed ita sæpe, nescio quo fato, diuellor à libris,vt interdũ mihi Roma displiceat, & agrestem solitudinem vrbanæ celebritati libenter anteponam. Illa de imitatione sinamus iacere. spissum opus est, & longi temporis,nec fortasse nostrarum virium: &,vt verè dicam,sperare vix audeo,quam animo,& mente formã videre videor, eam,quęcumque est,oratione,& stylo satis explicare posse. Hęc scripsi,in lectulo,cùm leuiter ęgrotarem. Vale.Romę, IV.Nonas Ian.ↀ D LXVI.

IOANNI CASELIO.
Florentiam. II

QVo maior est virorum præstantium, id est, tui similium,inopia, eò mihi charior est, & esse debet amicitia tua:quam quidem omnibus officiis, & studiis, quæ à summa proficisci beneuolentia possunt, perpetuò colam. quod vtinam per valetudinem tuam fieri licuisset,vt Romã peruenires.maiorem fructum, quàm qui ex litteris percipitur,qui tamen vulgaris non est, ex familiari consuetudine,mutuóque sermone,vterque nostrûm capere potuisset. quod quãdo non accidit:ego,quod ad me attinet, vt amoris mutui recordatione desiderium meum leniatur, operam

ram

ram dabo: litteris autem ita vtar, quantum negotia ſinent. quo te contentum eſſe, neque in hoc genere plus exigere, quàm præſtare poſſim, tua mihi pollicetur humanitas. De philoſophia illuſtranda, præclarè cogitas: verùm, præclara omnia quàm difficilia ſint, his præſertim temporibus, non te fugit. ſunt enim adhuc, qui, frugibus inuentis, glande veſci malint. quibus ignoſci fortaſſe ex aliqua parte poteſt, quòd eos pudeat, quæ pueri didicère, ſenes perdenda fateri: ſed, eorum exemplo decipi adoleſcentes, & inquinata doctrina infici, atque corrumpi, hoc quidem graue malum eſt, malum, inquam, non ferendum: ídque tu iure doles, & ego ſic, vt tibi non concedam. Verùm hæc Principes viderint: qui niſi peccarent in delectu, gymnaſia florerent, optiméque cum litteris, & bene litteratis hominibus ageretur. De ſtudiis meis, an de negotiis, aliquid ſcribam? negotia nihil ad te ſcilicet: ſtudia verò propemodum iacent, & eo magis, quòd valeo parum commodè. Te valere, liberatum iam, vt arbitror, diuturno morbo, non mediocriter gaudeo: reuertentem in patriam amore proſequor: frui optimis ſtudiis, & capere ſtudiorum vberrimos fructus, ita cupio, vt ſi communia bona eſſent, ſic enim decet eos exiſtimare, quorum animos & coniunxit virtutis amor, & retinet: Vale. Romæ, IIX. Idus Ian. ∞ D LXVI.

FERDINANDO GATVLAE. Neapolim. 12

SVperioribus diebus, cùm tu me luculento ſanè carmine ſalutaſſes, etſi moleſtè ferebam, eripi mihi occupationibus facultatem reſpondendi, tamen non verebar, ne tibi de meo erga te animo ſecus interpretãdi occaſionem afferret ſilentium meum. odioſas enim, nec dignas bono viro ſuſpiciones longè à ſe repellit excultus litteris animus, & liberaliter educatus. nunc verò, cùm me præceptor tuus, homo egregiè doctus, & ſpectatæ integritatis, Blaſius Monicus, modeſtè ille quidem, tamen vt cupiditatem diſſimulare non poſſet, admonuiſſet officij mei: nihil habui potius, quàm vt hæc ad te, licet iiſdem, quibus antea, curis diſtentus, exararem. Ac, de tuis quidem verſibus ſi quæris quid ſentiam: probarem omnia, ſi placeret argumentum. in verbis elegantiam, in ſententiis grauita-

tem video:quod vtrumque,nisi qui excellat ingenio, asse-
qui nemo potest : in me autem extollendo quid sis secu-
tus,aut quam rem spectaueris, non video.nam nec agno-
sco illa,quæ scribis,&,si agnoscerem, tamen haud libenter
legerem : sed opinor tibi hæsisse illud, quod à veteribus
proditum est: Bonum poëtam esse non posse,qui non ob-
scuris dare lucem, paruis magnitudinem sciat. quod si co-
naris, & si hoc te delectat exercitationis genus : non im-
probo,&,cùm te amem, facilè à me impetro, vt patiar vel
abuti te meo nomine ad laudem tuam. neque hoc solùm,
sed illud etiam tribuo amori in te meo, quod tu fortasse
non exspectas,æquo tamen animo,pro tua bonitate, acci-
pies,vt horter te, quando ad ius ciuile studium, curámque
tuam contulisti, vt istam artem non, vt hodie multi, nu-
dam,& inornatam, sed, vt olim veteres illi, multiplici re-
rum scientia, præcipuè verò Latinæ eloquentiæ quasi do-
te instructam, & locupletatam velis. eloquentiam verò
non ex vno,alteróue libro, sed ex accurata multorum le-
ctione comparari, cùm te Monicus erudierit,non dubito,
quin optimè noueris. Etiam illud addo, quod fortasse re-
centioribus iurisconsultis absurdum videbitur,Græcæ lin-
guæ,vnde res petantur, sine quibus inane quiddam est, &
planè languet eloquentia, studij tui partem omnino ali-
quam esse dandam.quæ si omnia pauci præstant: varia ex-
cusatio est. aliis enim disciplina, aliis ingenium defuit.nō-
nullos etiam, cùm ad summam iuris ciuilis gloriam adspi-
rarent, & forsitan peruenire possent, rei domesticæ dif-
ficultas à præclara industria ad quæstus necessarij curam
detorsit. Hæc si obstare intelligerem studio tuo : frustra
cohortationem hanc susciperem, vel potiùs planè non
susciperem. cogeret enim necessitas, quod voluntas ne-
garet. nunc te, optimis à puero non modò litteris, verùm
etiam præceptis informatum, præstantem ingenio, nec
fortunæ muneribus egentem, errare cum multis, & me-
diocri laude, angustis circumscripta finibus, contentum
esse,cur sinam?Perge igitur ad gloriam recta via. obliquas
vulgi semitas omitte : quæque tibi præter ceteros à Deo
tributa bona possides, iis ita vtere, vt ius ciuile non mo-
dò perdiscas, verùm etiam vehementer ornes. quod si ef-
ficies, lætabor:sin minùs, hoc tamen tibi, non obscurum,
vt opinor, studij in te mei testimonium relinquam. Vale.

Romæ,

Romæ, IV. Non. Februar. ∞ D LXVI.

ANTONIO FVRNARIO.
Neapolim. 13

EGo verò tibi non modò præsenti bono, sed futuri etiam spe valde gratulor. non enim tam ex eo, quòd abierit morbus, & quòd, vt scribis, conualescere iam incipias, quàm quòd omnino futurum confido, vt breui pristinam valetudinem planè recuperes, magnam lætitiam, voluptatémque capio. tu modò tua temperantia fac, vt perpetuò gaudeam. quod ita me cupere velim existimes, vt ex familiaribus tuis nemini concedam. ista enim doctrina cùm caremus, & cùm, affecto corpore, simul ingenium languet, angimur qui te diligimus, & quos ex industria tua fructus ferre potest ætas nostra, eos retardari, aut minui, patimur iniquissimé. Ego ab interitu Pij IV. valetudine vtor incommoda. Stomachus, calore destitutus, officio concoquendi malè fungitur. hoc vitium si tua citrea depulerint, plurimum sanè tibi debebo, & eo magis, quòd cetera pharmaca palato non amica, hoc medicinæ genus ita suaue est, vt, vel sine morbo, gustare nihil malim. itaque speremus illud quoque, quod longè pluris est, vt stomachus fiat firmior: interea tibi ago gratias, quamquam id à te non expectari certò scio, quòd me condimento gratissimo delectare volueris. quod profectò, nisi me non vulgariter amares, tibi in mentem non venisset. In extrema epistola quod mihi Gorgiæ Leontini vitam exoptas: hoc quoque amoris signum: sed malo prosperam, quàm diuturnam. prosperè autem viuere, est, otio & litteris, vacuo curis animo, frui. quod ego assiduè meditor, &, si quando assequar, purpuras omnes, quæque purpuratis cara sunt, te fortasse non improbante, contemnam. Vale. Romæ, IIX. Id. Febr. ∞ D LXVI.

ANTONIO MERVLAE.
Casertam. 14

CAue putes, aut me suspicari, quod abhorret ab amicitia nostra, oblitũ te esse mei, aut commissurũ vmquã, vt obli-

vt obliuisci possis. Omnino discessu tuo nihil molestius: quis enim abesse eum, cuius neque consuetudine quidquam iucundius, neque sermone eruditius, nec moribus, & vita sanctius, æquo animo ferre possit? Sed rursus, qui te diligunt, qui pro tua virtute sunt plurimi, quorum tamen ego nemini concedo, cur tuo commodo mæreant? viuis in parte Italiæ nobilissima, honesta satis conditione, apud illustrem virum, humanitate, litteris, omni denique, vt audio, laude perpolitum. quæ sunt eiusmodi, vt ea sequantur multi, assequantur admodum pauci. At vrbe Roma cares. Scilicet, quia Capitolium, vel Amphitheatrum quotidie non adspicis, quæ tu, hic dum eras, fortasse ne cogitabas quidem, id laborandum crediderim. Cetera, opinor, nihil ad te. neque enim sitire te arbitror honores aut opes: quæ qui adipiscuntur, vides, à tranquilla, & beata vita quàm longè distent, quibus fluctuent curis, quibus assiduè miseriis vrgeantur. Reliquum est, vt te pungat, quòd nobiscum non sis. quod ita leuiter feres, si cogitabis primùm illud, ortam ex virtute beneuolentiam eiusdem virtutis memoria foueri, atque ali, sic, vt nihil prætera desideret: deinde mutuis epistolis hoc leniri quadam ex parte desiderium posse: postremò, mortalem esse neminem, cui planè secunda sint omnia. addo illud, quod solatij tibi loco debet esse, nostros sensus congruere cum tuis: nihil esse nobis optatius, quàm vt simul viuamus: dolere, quia non liceat, eo minùs tamen, quia futurum speramus, vt aliquando liceat. habes egregiè animatum erga te Cardinalem Sirlettum: cuius auctoritatem, pro singulari eius integritate, sapientia, doctrina, maximam esse, non ignoras. Pantagathus de te & amicissimè loquitur, & præclarè sentit. tribus illis, quos tuo nomine salutaui, Statio, Dauanzato, Tettio, qui te omnes resalutant, scito te in oculis esse. nam de me ipso, non faciam, vt plura ad te scribam. vellem, ita res ferret, vt, quanti te facio, tantum ex officiis meis fructum capere posses. mihi crede, studiis & rationibus tuis ita consuleretur, vt ad vitam & commodè, & satis etiam cum dignitate traducendam nihil deesset. sed vides tempora. fruamur, mi Merula, litterulis nostris, directo in Deum animo: ceteris rebus πολλὰ χαίρειν. Rotæ nostro, non minùs ingenio, quàm nobilitate præstanti, poëtæ optimo, & cum veteribus conferendo, salutem, obsecro

obſecro te, meis verbis, ſi quando ad illum ſcribes. Vale. Romæ, XIV. Kalend. Quinctil. ∞ D LXVI.

MARIO CORRADO.

Neapolim. 15

FAcilè poteras è ſilentio noſtro de tuo negotio coniecturam facere: niſi ſi tacere nos exiſtimas, vel quia non amemus, vel quia parui pendendum id credamus, de quo te vehementer laborare, epiſtolarum tuarum crebritas oſtendit. in quo video te otium noſtrum ſcilicet è tuo metiri. nam Statio noſtro à ſcriptione publicarum litterarum reſpirare numquam licet. ego autem quibus rebus vrgear, quàm numquam vacem, noſſe te opinabar è Ciuino, aut etiam ex aliis: quoniam quidem ſtatus meæ vitæ is eſt, vt ignorari vix poſſit. Sed, vt ad prima redeam, veteres illi Grammatici nondum Romæ ſunt: ſi afferentur, eos ad te mittam. tu velim ſignifices, vbi ſis futurus: nam iſtic, ſi rectè verba tua interpretor, non videris admodum libenter eſſe. Huc te vocarem, niſi multi diſcederent. optimum tamen, qualem ætas noſtra non vidit, Pontificem habemus. qui ſi diu vixerit, quod à Deo precari non deſinimus, ſpes eſt magna, hæc, quæ fluunt, poſſe contineri. Vale. Romæ, VI. Kalend. Sext. ∞ D LXVI.

OCTAVIO SANMARCO.

Patauium. 16

QVod mihi iam antea filius meus, tui amantiſſimus, non obſcurè ſignificauerat, id multo nunc oſtendit illuſtriùs epiſtola tua, ita te colere bonas artes, vt parentis tui ſummi viri, laudibus non modò reſpondere, verùm antecellere etiam aliquando poſſis. Concurrunt multa, cur hanc omnino coniecturam faciam, primùm inſtrumenta naturæ, ingenium, memoria, valetudo, quę ſi abſint, ad magnas res, magnoperéque expetendas adſpirare prorſus non licet: deinde ſtudium, exercitatio, induſtria, quibus ita vteris, quaſi illa non habeas naturæ bona, quibus in primis abundas, & quaſi à te ipſo petas omnia. Adde, quod Patauium te contuliſti, quam vrbem? Athenas alteras: vbi cùm præſtantes viri multi magnarum doctrina-

rum

rum ſcientiam profiteantur, vnum tamen in primis, quem ego ſemper plurimi feci, Pancirolum tibi audiendum, colendúmque delegiſti. cuius conſilij mihi crede, maiorem in dies fructum, voluptatémque capies. Nam de Io. Vincentij Pinelli conſuetudine nihil dico. non enim dubito, quin ipſe iam perſpexeris, quæ ſint in illo iuuene virtutes, quæ probitas, quæ eruditio, quę humanitas: vt omni digniſſimus honore ſit, qui tamen ab omni honorum cupiditate, ſola virtute contentus, longiſſimè diſtat. Hanc facultatem, non ego te, vt vrgeas, adhortor: ſed gratulor potiùs & tibi, & patri tuo, quòd ita vitas, vt omnes à te omnia ſumma exſpectent: mihi verò plurimùm gaudeo, quòd, cùm te ipſo ſit nihil amabilius, tu tamen amicitiam meam, quaſi magni pretij rem, tibi expetendam putaſti. quod vt facilè conſequeris, ita velim euenire, vt officiis te ita colere poſſim, vt beneuolentię in te meæ parem, id eſt, maximam, vtilitatem percipias. Vale. Romæ, III. Id. Sext. ∞ D LXVI.

FRANCISCO MANCINO. *Peruſium.* 17

MIhi verò numquam venit in mentem diffidere memoriæ tuæ. à quo enim diligi me, non ſolùm cupio, verùm etiam libenter mihi perſuadeo, cur ei me effluere ex animo credam? quod ſine ſummo dolore facere non poſſem. At ſcripſi ad Cardanetum. Non equidem ob eam cauſſam, vt promiſſi te admoneret, ſed vt pecuniam à bibliopola exactam tibi numeraret. quod opinor factum. Officium litterarum, à te prætermiſſum, cùm excuſas, facis, vt officium tuum magis deſiderem. amo enim mirabiliter ingenij tui excellentem imaginem, egregiè in epiſtolis expreſſam. itaque, carere me hac voluptate, non facilè patior. nec tamen plus oneris tibi impono, quàm per ſtudia tua liceat, cùm præſertim facere te in doctrina magnos proceſſus intelligam. ad ſcribendum ita te hortor, vt à libris non auocem. quod ſi vtrumque potes, vt certè potes, noui enim induſtriam, & facultatem tuam: oblecta nos tuis interdum litteris: & ad illa maiora ſimul incumbe, vt augeas domeſticã rem, & dignitatẽ, omni re præſtantiorem, conſequaris. Vale. Aldus tibi ſalutem dicit, vehementérque tua ſui memoria delectatur. Romæ, IV. Kal. Sept. ∞ D LXVI.

IOANNI CASELIO.
Florentiam. 18

CVm à discessu tuo nihil omnino de te, neque ex tuis, neque ex aliorum litteris, cognouissem, habere te iter in patriam, facilè suspicabar. nunc video, te in Etrusca regione consedisse, amœna illa quidem, & ad vitandos calores, quos hic pertulimus grauissimos, admodum apta: verumtamen, id si cõsilio fecisti, gaudeo: sin morbo coactus, ita doleo, vt amicitia nostra, & studiorum tuorum iactura, postulat. Quod ais, cogitare te domesticos lares, & in ea tamen cogitatione nonnihil pungi, recordatione veterum molestiarum: ô mi Caseli, vllúm ne tu locum putas esse, in quo aduersi nihil occurrat? in quo ex voluntate fluãt omnia? inuidia tamen, quæ tui similes, id est, præstanti præditos ingenio viros, sæpe vexat, ad extremum, vt scopulo fluctus, ita virtute frangitur. qua spe te decet, vt hominem sapientem, vindicare animum ab omni cura, vt fructum capias excellentis doctrinæ tuæ, qua nisi te ipsum iuuas, cùm aliis prodesse consueueris, οἴχεται industria. Amicum tuum, iuuenem egregiis moribus ornatum, libenter cognoui: longiorem cum eo sermonem habere, per negotia non licuit. Vale. Hæc scripsi raptim. Romæ, III. Id. Octob. ∞ DLXVI.

ZERBINO RITIO. 19

QVantum mihi, filióque meo, tui amantissimo, doloris, ac molestiæ, discedens relinqueras, cùm tua nobis consuetudo admodum iucunda, industria etiam perutilis interdum esset: tantum solatij, & voluptatis vtrique nostrûm attulit epistola tua: quamquam, quod tu scribis, te tuis ciuibus esse carissimum, id ipsum fore putaramus. quis enim ita expers humanitatis, aut ita barbaris moribus esse potest, quem tua probitas & virtus, ad amorem tui non alliciat? quis autem ab iis te diligi miretur, qui futurum intelligunt, vt maiores quotidie fructus ex ingenio, doctrina, diligentia tua percipiant? quo tibi nomine, mi Zerbine, vehementer gratulor. nam, vt optabilius nihil est, quàm amari à bonis viris, præsertim in patria: sic nihil in rebus humanis præstantius, quàm de patria bene mereri,

mereri, & quasi parenti optimo gratiam aliquam referre. hanc tu nactus occasionem, contemne reliqua: & hoc vnū age, in quo summa tibi & gratia, & gloria posita est. In hanc sententiam plura scriberem, nisi tuos iam sensus, & præclaram animi tui ad honesta omnia propensionem, egregiè cognitam haberem. Venio ad alteram partem, quam nec omittere possum, nec sine gemitu, & lacrymis, attingere. Decessit, alienissimo tempore, cùm ad eum, salutaris doctrinæ dogmata de loco superiore ostendentem, omnis omnium concursus fieret, cùm hæreticæ factionis insidias patefaceret, impetum frangeret, tela retunderet, decessit, inquam, florente adhuc ætate, nimis immatura morte, summo ingenio vir, incredibili scientiæ copia, maxima iam apud omnes bene sentientes existimatione, & auctoritate, Perpinianus noster. quamquam nostra quidem hæc iactura tota, nostra calamitas, est: ille cælo fruitur, & cælestium animorum conspectu, circumfluens rebus iis, quas, inclusus adhuc mortali corpore, animo tamen sæpe foras emergente, cōtemplabatur. verumtamen, sublato ex oculis amico, & ex hac luce erepto, recenti adhuc vulnere doleamus, necesse est: ratio fortasse medebitur, aut dies: memoriam quidem tanti viri mihi nulla dies adimet. Quod hortaris, vt edam commentarios: currentem incitas: sed adhuc quædam aduersantur: quæ tamen, spero fore, ne diutius impediant. Etiam in Patris Grammatica, tibi vt satisfiat, operam dabo. Vale. Aldus tibi multam salutem. Vale iterum mi optime Zerbine, & patria, ac Musis, tranquillo otio, viue. Romæ, III. Non. Decemb. ∞ D LXVI. Iam ad te scripseram, cùm ecce bellaria tua: quæ mihi pergrata sunt: sed, mihi crede, amorem istum in me tuum bellariis omnibus antepono. etenim illa palatū, hic animum meū non vulgariter oblectat. Catechismum ad te mitto. Commentarios meos tua caussa aliquanto citiùs emittam.

VIDO GVALTERIO.
Narniam. 20

ANtea, cùm tu ad me, pro nostra amicitia, de Narniēsi conditione retulisses: etsi non satis constituere poteram, quid tibi agendum censerem, auctor tamen potiùs eram,

eram, vt vrbem Romam ne relinqueres : non tam propter hæc veſtigia antiquitatis, quorum adſpectu mirè fruuntur homines eruditi: quàm quòd eſſe te in oculis videbam nobilibus viris, quorum auctoritas, & gratia rationibus tuis prodeſſe vehementer poſſet. nunc autem, cùm te iſtic admodum libenter eſſe, florere ciuium optimorum beneuolentia, excellentibus ingenio diſcipulis abũdare, ſignifices, non tu quidem efficis adhuc, vt abeſſe te gaudeam: aſſequeris tamen illud, vt aliquanto minùs doleam. quòd ſi alteris litteris, id quod equidem tua cauſſa in primis opto, eadem confirmaueris, prorſus à dolore ad lætitiam transferar, &, cùm ex tuis cõmodis voluptatem maximam capiam, tum iſtam valde amabo ciuitatẽ, quæ te tam honorificè acceperit, quæ tuam induſtriã, virtutem, probitatem liberaliſſimè complectatur. cuius amoris, & officij, certò ſcio, te non eſſe commiſſurum, vt eam vmquam pœniteat. nõ enim aut in tua diſciplina mendum, aut in vita labem, aut in moribus agreſte quidquam, vel inhumanum, vmquam videbit. quæ quo ſunt, hæc ætate, in iis, qui iuuentutem egregiis litteris excolendam, ac moderandam ſuſcipiunt, rariora, eo plus honoris, vtilitatíſque tam præclara virtus poſtulat. quamquam tu quidem, ſi præſtantiam animi tui bene cognitam habeo, mercedem meritorum, tuorum maiorem nullam ſtatues, quàm eorum, quibuscum viuis, beneuolentiam: & illud tamen credes, eum, qui diligatur, neceſſe eſſe, vt rebus omnibus abundet, quæ non modò ad fructum domeſticũ, &ad ſubſidia vitæ neceſſaria, ſed ad ſpeciem quoque, ac dignitatem, pertineant. Intende igitur omnes neruos, vt iis, qui te amant, amabiliorem te quotidie præbeas, &, quam Spartam nactus es, eam non modò tueare, verùm etiam cũ primis ornes. Quod vt ſcriberem, amor impulit, non quia te, iampridem ad omnem laudem patris exemplo, atque doctrina, inſtitutum, conſuetudine poſtea cõfirmatum, vel mea cohortatione, vel cuiuſquam egere præceptis exiſtimem. Vale. Romæ, VII. Id. Decemb. ∞ D LXVI.

MVCIO CALINO EPISCOPO Interamnæ. Interamnam. 21

ARchiepiſcopum præſtare Epiſcopo dignitate, nemo neſcit: bonis tamen viris, cùm te, omiſſo Iadrenſi Ar-

chiepiſcopatu, Epiſcopum Interamnę eſſe factum, auditum eſſet, viſa res eſt in primis gratulatione digna. nam, quod ad dignitatem attinet, Italiam cum Illyrico cõferentes, nihil imminutum putabamus: quod ad commoda, additum aliquid potiùs, quàm detractum. Iam illud, licere tibi interdum ad Vrbem, nobis ad te, cùm velimus, excurrere, quanti æſtimandum? nam neque te amicis tuis prorſus carere, tua ſuauitas patitur, neque nobis quidquã moleſtius, quàm adſpectus & ſermonis tui ſitim diutius ferre. Quocirca ego quidem ſtatim, audita re, lætatus animo ſum: litteris gratulari cùm maximè vellem, negotiis tamen impeditus, officium veteri noſtræ neceſſitudini debitũ prætermiſi. in quo me tamen, cùm meæ conſcius erga te perpetuæ obſeruantiæ, tum tuæ memor humanitatis, facilè culpa libero, atque etiam (vide, quid mihi de tua benignitate pollicear) ſperare audeo futurum, vt, qui à me diliguntur, eos amicitia tua ne excludas. neque tamen hoc in multis ambitiosè petam: tantùm deligam, quos tibi non tam mea commendatio, quàm ipſorũ optima ſtudia, conciliare poſſint. in his excellit in primis, iuuenis bene moratus, iis perpolitus litteris, quæ nos à pueritia delectarũt, Iulius Iacobonius. viuit cõiunctiſſimè cũ filio meo, vt fere ætate, & ſtudiorum ſimilitudine, iunguntur: me verò, quod multis in rebus intellexerim, ſicut alterum parentẽ, obſeruat, & diligit. itaque videor illi debere omnia, quæ poſſum: nec ſanè vllũ eius vel adiuuandi, vel ornandi, locum prætermitto: ſed ex omnibus officiis nullum ei video gratius, aut iucundius præſtari à me poſſe, quàm ſi per me cõſequatur, vt aditum ad te habeat, à te cognoſcatur, numeretur in tuis. quod etſi, non dubito, quin facilè impetrem: noui enim tuam φιλανθρωπίαν: noui etiam, quo ipſe loco apud te ſim: tamen ita peto, quaſi agatur exiſtimatio mea. ſic enim ſtatuo, cùm te tua virtus, nullo fortunæ præſidio, in iſta dignitate collocarit, valde ad exiſtimationem meam pertinere, hoc ſi percrebeſcat, me abs te tantum amari, quantum & optaui ſemper, & mihi perſuaſi. Vale. Romæ, Idib. Dec. ∞ D LXVI.

ANTONIO FVRNARIO.
Neapolim. 22

ITa mihi, quæ opto, contingant, vt de tua valetudine valde ſum ſollicitus: nec leũabitur dolor meus, niſi, cùm te non

non ſolùm periculo, ſed prorſus omni moleſtia liberatum cognouero. quod vtinam breui fiat. cur autem id futurum non ſperem, cùm te, diffidentem humanis remediis, ad pias preces videam eſſe conuerſum? me quidem ex aduerſis rebus hæc vna ſæpe ratio, iam omni ſpe deſtitutum, eripuit. De fortunis meis detraxit aliquid ſuperior annus, hic fortaſſe damnum ſarciet: ſin aliter eueniet, æquo tamen animo feremus, minuente ſenſum doloris conſuetudine, & cupiditatẽ ætate. De munuſculo quî tibi venit in mentem ægrotanti? magni hoc amoris ſignum. itaque ſic tibi ago gratias, tamquam de re ampliſſima; quandoquidem nihil mihi pluris eſt, quàm amari à te, quem præter ceteros amabilem virtus facit. Stomacho certè meo, quod antea ſcripſeram nihil gratius hoc genere medicamenti. Vale. Romæ. Kalend. Febr. ∞ D LXVII.

CAMILLO PALAEOTTO.
Bononiam. 23

A Quo primùm die, Palæotte optime, mihi cognitus es, duxi te ſemper, in eorum numero, qui noſtra hac ætate antiquæ virtutis imaginem referunt, eſſe reponendũ. nam & bonos & præſtantes viros amas, omníque ſtudio complecteris: & ipſe, quę artes amorem cõciliant, iis ita excellis, vt viciſſim te omnes amẽt, nec minorem ex ingenio, doctrináque tua, quàm ex humanitate, & liberalitate fructum capiant. equidem in meis ſecundis rebus id maximè numero, quòd olim tua mihi benignitas aditum aperuerit ad amicitiã tuam: illud dolere ſæpe cogor, quòd ita fortuna tulerit vt diſiuncti viueremus, & eriperetur vtriq; noſtrûm ſuauitas illa, quæ ſine dubio, cùm vnà ſumus, longè maior eſt, quàm cùm aut ego tuas, aut ipſe meas epiſtolas legis. adde quod tibi perquàm raró ſcribendi occaſio, mihi ne facultas quidem datur. ita, qui eſt in litteris fructus, eo etiam propè caremus. quo tamen in genere tuam diligentiam, vel humanitatem potiùs incredibilem agnoſco: qui nullum huius officij locum prętermittis: vt proximè, cùm de Amulij Cardinalis incolumitate cognouiſſes, feciſti peramanter, quòd & mihi, qui illum virum in oculis fero, vnúmq; præcipuè colo, per litteras gratulandum, & ſignificandam exiſtimaſti lętitiam tuam. Sed ego viciſſim tibi, & bonis omni-

bus, eo cõseruato, cui præter cetera virtus placet, vehementer gratulor. nam, si quid illi nũc humanitus accidisset, suo fortasse tẽpore, cùm nec ætati parum, & gloriæ plurimùm vixerit, nostro certè & vniuersæ bonorum Reipub. alienissimo decessisset. Vides profectò, nec dubito, quin idem sentire videas excellenti virtute, ac sapientia Cardinalem, fratrem tuum, pares esse Amulio nostro dignitate nõ paucos, opibus etiam, & iis rebus, quas elargiri fortuna solet, superiores multos: at illa si perpendimus, quæ sunt animi ingeniíque bona, id est, quæ verè bona sunt, doctrinam studio, prudentiam vsu rerum maximarum partam, præterea benignitatem, probitatem, religionem, quàm non multi sint, quos ei conferre possimus, opinor, intelligis. iure igitur, illo grauiter ægrotante, ita mærebamus, quasi cum illius salute nostra salus in discrimen adducta videretur: & nũc, eodem incolumi, tum sua quisque caussa, tum bono publico omnes lętamur. In quo non dubitabam equidem, quin tuus sensus cum meo sensu congrueret: verumtamen egregiæ testem voluntatis epistolam tuam legi perlibenter. vidi enim amorem in me tuum, & studium simul erga Christianam Remp. propè singulare. nã de Amulij morbo ita sollicitus eras, vt eodem tempore & dolor meus, & publica iactura tibi ante oculos esset. itaque non putaui committendum, vt ipsum celarẽ de litteris tuis. ostendi: legit iucundissimè: nec tacuit de tua laude: mihíque vt salutem tibi eius verbis adscriberem, ac sua tibi studia prorsus omnia pollicerer, ita mandauit, vt vultu & verbis planè animum exprimeret. Ego de te, quæ soleo, summam esse tuam in illum obseruantiam: optatius tibi nihil esse, quàm vt si quid eius caussa præstare possis, vtatur opera, curáq; tua. addidi quædam de vetustate necessitudinis nostræ, de tuis etiam in me officiis: vt sciret, cùm tu de meis commodis maximè semper laboraueris, cupere me nõ mediocriter, vt à quibus ipse diligor, iidem te pari beneuolentia complectantur. Vale, & Cardinali optimo, fratri tuo, salutem dic meo nomine plurimam. Romæ, VII. Id. Mart. ∞ D LXVII.

IOANNI CASELIO.
Florentiam. 24

OMnino erat ἴουλος epistola mea: quam vt acciperet, numquam ad me rediit is, qui tuas litteras attulerat: verumta-

verumtamen eam ad te mittendam putaui, ne tibi in aliquam fortasse neglecti officij suspicionem venirem. eius exemplum hoc est.

Epistola, de qua hic mentio fit, legitur sexta ante hanc.

Quod me amicis crebrò auges, præsertim hominibus virtute præditis: perbenignè facis. vtinam præstare aliquid vel tua, vel eorum caussa possim. vos enim, quæ vestra bonitas & humanitas est, animo fortasse contenti estis: ego, qui meus erga liberalium doctrinarum studiosos amor est, nisi animum officia probent, contentus esse vix possum. Vale. Romæ, XVI. Kalend. April. ∞ D LXVII.

PETRO PERPINIANO. Lugdunum. 25

CVr ego tibi excusem silentium meum? Odi ista vulgaria: nec tu is es, qui vel amicis duriorem te præbeas, vel, quibus ego negotiis, quantam & quàm assiduam à me operam exigentibus, distinear, ignores. ac si velis amabiliter, & verè cogitare, ita credes: nulla me magis affici voluptate, quàm cùm tuas epistolas lego: rursus, si quis est, qui ab officio discedat inuitus, eum esse me. quare vt ego tibi ingenio, eruditione, industria comparare me non ausim: ita, quibus maximè rebus amicitia colitur, humanitate, officio, obseruantia, neque te mihi, neque quemquam antepono. hoc te cupio credere. quod si impetro, simul illud impetro, vt omni me cùm præteriti, tum futuri temporis culpa, si fortasse rariùs ad te scripsero, planè liberes. quamquam nunc quidem, tuis vt rescriberem litteris, abieci omnia, victus beneficio tuo. beneficium enim certè, nõ mediocre nescio quod, sed quãtum esse potest maximum, à te habeo, quòd mihi amicum dederis Iacobum Rodericum Falconium, prudentissimi & optimi viri filium, ipsum iis litteris ac moribus ornatum, vt, cùm me vel negotia, vel ipsa iam ætas ab amicorum consuetudine remoueat, hoc tamen iuuene quotidie fere vtar iucundissimé. ac sæpe de te sermo, illo libenter præclara tua facinora pro Christi gloria narrante, me libentius audiente. certamus enim, vt video, amore erga te, sic, vt alter ab altero vinci interdum gaudeat, interdum ægrè ferat. ita non planè nobis totus abes. quod enim oculis eripitur, assequimur animo memo-

ria,mentione tui,tuarúmq; virtutum quàm creberrima.tu cõtrà,si parem gratiam referre vis,alterũ Falconium reperi: si modò similem probitate,ingenio,obseruantia in vtrumque nostrûm reperies. Sed opto te felicem esse,& similem reperire: vt de nobis cogitantes nonnumquam, & colloquentes,officium amicitiæ debitum persoluatis. De tragœdia, mirè sum lætatus,præsertim agente Falconio. De animi tui constantia,tibi gratulor, Deo gratias ago,à quo ista manant.tibi enim certè,& fortissimo cuique,nisi diuina vis affuisset præsenti discrimine,in tanta gladiorum licentia,animus concidisset. Lambino bonam mentem opto. cuius enim ingenium,& doctrinam amo, de eo si quid afferetur durius, cum dolore audiam. Sed, quid est, quod etiam de Turnebo, tali viro, vtinam falso rumore, dissipatur auersum à salute periisse? ô magnũ malum,nec re magis,quàm exemplo.nam plebs imperita,licentiæ cupida,si peccat, minùs mirum: doctos viros,rectis antea sensibus euntes, offendere,& labi,matura iam ætate,quis non ingemiscat?Filius te salutat. tu meis verbis eruditum in primis, & probum adolescentem, Iosephum Scaligerum, si est Lutetiæ, salutes velim. Vale. Romæ.

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII

LIBER OCTAVVS.

PIO IV. PONTIFICI *Maximo.*

I

QVID antea de litteris,ac bonis artibus existimaueris, Pie IV. Pontifex Max. quam semper fueris, hodiéque sis ad eas excitandas, ornandásque præclarè animatus, & omnes iam pridem norunt, & ego superiore anno sum expertus, cùm eo me

eo me consilio Romam euocasti, vt sacros præcipuè libros, ab hæreticorum nefaria peste vindicatos, ederem quàm liceret emendatissimè, & in hac elegantioris olim doctrinæ parente, atque altrice, nunc diuinorum institutorum custode, ac præside Vrbe perpetuum meæ vitæ domicilium collocarem. cum ista mente, istáque ad bene agendum propensione summam potestatem coniunxit Deus, non solùm vt impendentes Reipub. Christianæ calamitates auerteres, quod curari à te egregiè, atque effici omnes fatentur, verùm etiam vt à publica cura oculos interdum conuerteres ad priuatorum incommoda, eáque cùm videres, opem afferres non pro cuiusque libidine, sed pro iudicio, ac sapientia tua. hæc me cogitatio, diu verentem, ne appellare litteris Maximum Christi Vicarium, excubãtem animo semper pro Christianæ Reip. salute, impudentiæ posset adscribi, ab ancipiti consilio ad certam sententiã reuocauit, effecítque vt ea scribere audeam, quæ ne coràm agerem, maiestate tua primùm, deinde etiam pudore quodam meo sum deterritus. Totum hoc imprimendi munus, quod mihi à te mandatum pro mea fide curo, duas habet partes, publicam vnam, quæ ad communem animorum vtilitatem pertinet, vt è sacris libris maculæ omnes euellantur: alteram priuatam, vt ea mihi interim suppetant, quæ si absint, mecum & cum meis agatur incommodiús. Quod ad priorem attinet, facerem arroganter, si tibi tantam rem, qua nescio an vlla magis hoc quidem tempore omnibus expediat, studeam commendare: cùm quattuor spectatæ virtutis & innocentiæ Cardinaliũ, quos huic negotio præfecisti, singularis prudentia nihil deesse patiatur. quare hanc partem, cui nondum tua liberalitas defuit, nec vt spero, vmquam deerit, omitto non inuitus: de me ipso, siquidem tua permittat humanitas, (quid autem ea non permittat?) attingam pauca. Ego cùm ad Vrbem veni, licet à Pio IV. rectè, & laudabiliter viuendo, sperari posse omnia intelligerem, tamen efferri me cupiditate non sum passus: nec sitiui honores: nec auri, argentíque splendore sum captus: id scilicet vnum spectaui maximè, vt beneuolentia tua, in qua pono omnia, perpetuò fruerer, eáque me, quantum consequi studio, quantum industria liceret, non indignum præberẽ. domesticis rebus, quas negligere prorsus, qui pater est, non potest, amare

nimium, qui se Christianum esse meminit, non debet, satis consultum putabam honorario illo annuo, quod à tua benignitate impetraueram: nec dubitare tamen poteram, si quid præterea meæ rationes exigerent, quin id haurire possem ex eodem fonte, ad quem aditus ambitiosè petentibus vix pateret vmquam, moderata cupiẽtibus præcludi numquam soleret: sic annus abiit: nec mihi nouam interea cupiditatem dies attulit: quæ etiam admonet, quo propiùs ad huius peregrinationis quæ vocatur vita, finem accedimus, eo minùs de viatico laborandum. itaque mutatum nihil est in consiliis meis: animus, quos antea sibi fines præscripserat, iisdem se continet, vltrà nihil appetit: sed corporis alia quędam ratio est: ætas iam ingrauescens quasi extra ordinem multa desiderat: multa etiam præsertim in laboribus, ac studiis, valetudo requirit imbecillior: quæ si negligam, ingratè mihi videar agere cum Deo, à quo acceptum vitæ munus magnifacere, ac tueri diligenter debemus. quid caritas liberorum meorum, quibus in me vno sunt omnia? ea me appellat, nec patitur obliuisci quid naturę debeam, & mihi me ipsum eo nomine commendat, quòd in mea salute multorum salus, fortunæque nituntur. Quæ cùm ita sint, & cùm his caussis, quas commemoraui, magnopere confidam, tamen ita statuo, maiorem commodi mei spem in tua præstanti bonitate mihi esse reponendam. quare nihil definio, neque mihi certum beneficij nomen peto: quod qui faciunt, ignorant scilicet, à quo petant, & in angustum reuocant, quæ latissimè patet, benignitatem tuam. ego rationes meas Principi maximo, & ad beneficentiam nato, commendare me intelligo. nihil me postulare præcipuum decet. vnum illud indicare satis est, fulciri oportere subsidio aliquo fortunas meas; quod ipsum tamen voluntati, arbitrióque tuo totum permittatur. mihi quidẽ, si quid à tua liberalitate proficiscatur, quidquid sit, æquè gratum futurum est, ac si me omni beneficiorum genere cumulasses.

CAROLO BORROMAEIO. *Cardinali.*

2

NOn patitur aut benignitas, aut consuetudo tua, vt appellandus à me sis de eo, quod semel & iterum huma-

humanissimè promisisti:& ego is sum,qui,quod semel petij, licet ad constituendas fortunas meas valde pertineat, impetrare cupiam, non exprimere. verumtamen non sum veritus,ne tibi molestiam afferret iterata petitio, hominis præsertim studiosissimi,& de tua laude, quantum imbecillitas mea præstare possit, assiduè cogitantis. Optabile est, vt,qui optima cupiunt,iidem vel omnia possint, vel apud eos,qui possunt, auctoritate, & gratia plurimum valeant. tibi vtrumque contigisse, non stulti homines arbitrantur. nam & natura propensus es ad ea, quæ præclara sunt: & hæc ipsa propensio, singulari ingenio, & virtute coniuncta, ita tibi amorem conciliauit sapientissimi Pontificis, auunculi tui, vt cùm omni te munere dignum ducat, tum verò libenter, translata in te grauissimorum negotiorum parte,releuetur. amplectere igitur pro tua summa prudentia, vel retine potiùs, quam amplexus iam es, occasionem diuinitus datam.eripuit iam benemerendi consuetudinem temporis iniquitas.eam si restituis, quod facere cœpisti,& facies:iisdem, quibus maiores tui, gradibus in cælum adscendes,relicta familiæ tuæ gloria, quam nulla dies exstinguat. Ego autem,si per te consequor, id quod in tua manu situm est,vt Romæ libenter viuam: vix enim libenter, vbi parum commodè,quisquam viuit:dabo operam,& fortasse efficiam, ne sit obscurum beneficium tuum:memoria quidem,& voluntate, si re ipsa minùs potero, ingrati animi culpam vitabo.Vale.Romæ,IV.Kal.Nou.

SCRIPSIT HANC A PRINcipe rogatus. 3

HOnesta res,iucundáque in primis, Nuptiæ putantur: nec immeritó. nihil enim ad generis humani perpetuitatem natura magis postulat,quàm vt fæminis iungantur mares:nec ea coniunctione quidquam nō modò commodius, verùm etiam dulcius esse potest. habere secundis rebus mulierem lætitiæ sociam, lætitiam auget, aduersis pariter mærentem, solatij genus est.iam, quæ ad cultum, ad victum,vitámque pertinent,ea cùm vxor ministrat, aut curat,quantam iucunditatem habet? Reges equidem ipsos non arbitror è suis regnis tantam voluptatem capere, quantam fidelis coniugij consuetudo, & conuictus affert.

Quæ tibi, optime *, ex tuis veteribus nuptiis probè cognita cùm essent, propterea factum opinor, vt secundas appetieris,&eandem omnino suauitatem re gustare volueris. Hoc tuum consilium pro suo quisque sensu, variè homines interpretantur.lætari multos video,vt in re optima, quosdam admirari,vt parum exspectata:dolere nonnullos, vt aduersa.mihi,in hac opinionum, & sententiarum varietate, animus vehementer in dubio est. lætitiam à me poscere videtur amor in te meus, ortus ex memoria præceptorum tuorum, quibus me puerum ad omnem veræ laudis cupiditatem excitasti: sed idem amor ante oculos ea proponit,quæ cùm cogito,tantum abest, vt lætari possim, vt dolore etiam afficiar: neque id tua magis causa, quàm publica. nam,etsi,quod tibi placuit, idem vt perpetuò placeat,atque expediat,vehementer opto: tamen,cùm ætatem tuam considero,quæ iam ad senectutem vergit, interdum vereri cogor, ne aliter eueniat. sua cuique ætati studia natura tribuit.quæ iuuentus amat, respuit senectus. contrà, senectutem oblectant, quæ fastidit iuuentus.tu tamen,homo iam fere sexagenarius, adulto iam pænè filio, nouum coniugium probasti: quóque magis miremur, non æqualem,aut ætate proximam, verùm adolescentulam duxisti: vtrum voluptatis,an procreationis caussa, præter te nemo nouit. voluptatis quidem suspicione, pro mea in te beneuolentia,libenter te libero:sed alij,quorum iudicium amor non impedit, de ista re quid sentiant ipse videris. At procreatio liberorum optanda. Quis hoc improbat? aut quis aliter sentit? verumtamen temporibus multa distinguuntur. nec idem semper omnibus licet: nec eadem semper omnes decent. Quo de genere si pluribus tecum agam, & illud vsurpem, quod Apollini tribuit antiquitas, Cognosce te ipsum: ignorare videar vtrumque nostrûm, &,quod aiunt, Sus Mineruam erudire velle. tu enim is es, qui hæc ipsa mihi olim puero cantabas: quæ mihi nunc insita penitus in animo hærent,nec euelli vmquam sinam: tum quia præclara, tum quòd à te tradita, quem vnicè diligo. Recognosce igitur doctrinam tuam: & cùm illa,quæ tractandis veterum monumentis obseruasti, in memoriam redegeris,tum cogita, quàm iure mirentur nonnulli, aut etiam doleant te talem virum, ista ætate, ista existimatione, viuo, & incolumi optimæ spei filio, cùm ipe te adspicere,

adſpicere, cùm valetudini tuæ parcere, cùm iuuentutem ab immoderata libidine tuis monitis reuocare ad continentiam deberes, tum puellæ amore captum, eius complexum, & conſuetudinem ſic optaſſe, nõ modò vt hominum de te opinionem, aut filij commoda parui faceres, verùm vt ipſe vitæ tuæ nouo vitæ genere periculum ſirueres. quis enim neſcit, quod veteres quidam Philoſophi memoriæ prodiderunt. Veneris vſum prodeſſe numquam, obeſſe autem ſæpiſſime? Quod ſi quis in dubium vocet, id negari certè non poteſt, ſeneſcentibus deficiente natura, nulla re, magis, quàm concubitu, vires minui. quod à te ignorari, qui tam multa noſti, turpe eſt. aut, ſi non tu quidem hoc ignoras, ſed rationem libido vicit, quis te audiat ita excuſantem? hoc quidem eſt augere culpam, non minuere. Atque hæc tua cauſſa nos angunt: quid, publica? tanto magis, quantò æquius eſt, de multis, quàm de paucis, laborare. nam, cum tuo iudicio, tuáque ſcientia in omni cauſſarum genere vteremur, cùm tuæ lucubrationes ciuile ius eximia tua cum laude illuſtrarent, cùm omnes lites, ac contentiones æquitate & ſapientia tua dirimeres: optandum erat, vt huius boni, quo nullum in ciuitate pręſtantius, diuturna admodum vſura frueremur. nunc à te, nouæ coniugis illecebris irretito, non modò lucubrationem vllam homines non exſpectant, ſed verentur etiam, ne maiorem diei partem, ne dum nocturnas horas, domeſticis oblectationibus tribuas. Interim præclaræ illæ frigebunt actiones tuæ. minùs libenter audies diſceptantes: non tam attentè, quæ diiudicanda erunt, conſiderabis: non facilè quemquam admittes, non ſæpe prodibis in publicum: non vt antea tui copiam facies: denique, cùm antea ita viueres, vt Reipubl. natus viderere, nunc te, ad priuata ſtudia conuerſum, negligere communia, nemo eſt, qui æquo animo ferre poſſit. quæ ſi alios cura tangit: qua me affici moleſtia, quo angi dolore par eſt? non enim is ego ſum, qui meas partes aut ignorem, aut negligam: meum eſt, Ciuium otio, ſaluti, tranquillitatíque conſulere: meum, præſtare aut conari ſaltem, vt quos poteſtati, fideíque meæ Deus commiſit, æquo iure omnes regantur, nullius iniuriæ pateant, nihil contra leges agant, nihil præter leges timeant. Huius præclari muneris cùm ego te, pro tua præſtanti, mihi iampridem cognita, virtute, miniſtrum, participémque

delegiſ-

delegiſſem, gratulabar & mihi, & ciuibus meis non mediocriter:mihi, quòd magna laboris parte me leuaret induſtria tua: Ciuibus, quòd omnes, te iudice, libenter vterentur, optimè de tua non ſolùm doctrina, verùm etiam probitate ſentientes. nunc, ſi officia, ſtudiáque illa intermittis, ſi languidiùs ea curas, quæ ad populi fortunas pertinent, quæque ego, curari à te diligentiſſimè, & volui in primis, & putaui: vereor, ne quotidie voculas exaudias hominum te accuſantium, quòd à priſtina cauſſa deſciueris, & à virilibus inſtitutis ad mollitiem quandam, inanémque voluptatem deflexeris. Erunt etiam fortaſſe nonnulli, qui me non adductum iudicio, ſed amore lapſum, tantas res tuæ fidei, conſtantiæque non ſatis prudenter commiſiſſe dicant. quibus ego quid reſpondeam, quoniam ipſe non ſatis diſpicio, tu, qui vides acutiùs, doce me. equidem nihil malo quàm & te tui quàm ſimillimum eſſe, & me mei iudicij numquam pœnitere. quòd ſi ſecus euenerit, erraſſe me cum aliquo exiſtimationis meæ damno, facilè patiar: tuo cum dedecore, feram iniquiſſimè, addito præſertim meorum Ciuium dolore, qui te in oculis iure ferunt, nec adſpectu carere tuo poſſunt, nec ſermone, & conſilio priuari. Quæ propterea ad te ſcribo, vt intelligas, quantam animo curam ſuſtineam, quãta tua res agatur: & ideo operam des, vt & me ſollicitudine, & te infamiæ periculo, aut certè hominum ſermone liberes. Scribo autem ſeriùs, quia pendebam animi, nec ſatis, quo tecum vterer officij genere, conſtabat. gratularer? at contrà ſentiebam. dolerem? at malè ominari viſus eſſem, in ea præſertim re, in qua tibi, vel ſi damnum aliquod res publica faciat, ſecunda tamen omnia ſic exopto, vt in hoc ſtudio ferè tecum certem, alios quidem omnes facilè vincam. Vale, & ita fruere domeſticis bonis, vt publica ne negligas. qua de re non mea quidem vlla ſuſpicio, ſed vereri me nonnumquam cogit dubitatio multorum: quam cupio falſam, & inanem eſſe.

PAVLLO STEMPOVIO.
Neapolim. 4

ETſi iam litteras tuas, à Gorſcio remiſſas, acceperam, tamen hunc ex earum tarditate cepi fructum, quòd tu, dum te ita purgas, quaſi ea res ad officium tuum pertineat, & longiorem ſcribis epiſtolam, & in eo me tibi haud

mediocriter obſtringis, ſignificatione quadam amoris & iudicij de me tui. Ego, Stempoui, cùm omnes homines ab ineunte adoleſcentia, in quibus aliqua virtutis elucere ſigna perſpicerem colui, quantum in me fuit: tum verò nationis veſtræ probitatem, modeſtiam, & propenſa in primis ad liberales doctrinas ingenia mirificè ſemper dilexi. itaque, cùm ad me tuos de Repub. libros Gorſcius attuliſſet, petiiſſétque tuo nomine, ſi quando vacarem, vt eos legerem: lectis, exponerem quid ſentirem: facilè impetrauit, non modò quia facultatem ineundæ à Polonis gratiæ non libenter amitto, ſed etiam, quia multorum ſermone cognita mihi virtus & humanitas tua ita me incenderat, vt vehementer expeterem amicitiam tuam. peropportunè igitur accidit, quod ego minimè cogitabam, vt ſcripta tua ad me mitteres: ſed valde contra meam voluntatem, quòd ea tam citò repetieris. opes enim ingenij doctrinæq; tuæ, quibus frui diu volebam, quaſi præteriens adſpexi. intellexi tamen id, quod Goſlicio ſignificaui, peruolutaſſe te nequaquam remiſſo animo omnes omnium libros, egregia quæque tum veteris, tum recentis hiſtoriæ delibaſſe, nec eo contentum addidiſſe rebus ordinem, ornamentis Latinæ linguæ, quantum argumenti ratio ferret, vſum eſſe. nunc ſi auges, vt ſcribis, induſtriam tuam, & id cogitas, vt, cùm opus abſolueris, ac perpolieris, iterum ad me mittas: gaudeo, & fruor animo ſpe futuræ voluptatis, quam legendo antea deguſtaui, nunc haurire, ſi per te licuerit, vberiorem cupio. Nam corrigendi partes, quas mihi videris imponere, ſi accipiam, faciam impudenter: quid enim in tuis ſcriptis eiuſmodi eſt, quod æquus iudex damnare poſſit? ſin autem recuſem, culpam inhumanitatis extimeſco: & vereor, ne tu me, cui minimè omnium diſplicere velim, ruſticum quendam eſſe hominem agreſtémque ſuſpiceris. hoc igitur arbitratu tuo: ego, quod in me eſt, deſiderari abs te non patiar officium meum. Vale. Romæ, XIIX. Kalen. Quinctil. ∞ D LXVII.

PERGRATVS mihi fuit aduentus Perſei, tum quòd ipſum diligo, amici mei filium, ingenio & moribus ornatum: tum, quòd beneuolentiam in me tuam humaniſſimo ſermone expoſuit. agerem gratias, id ſi benignitas tua pateretur, & niſi referre mallem ſtudio, officio, obſeruantia: quod vt aſſequar, operam dabo.

EIDEM,

EIDEM, Neapolim. 5

BEllaria, de quibus antea ſcripſeras, heri veſperi per familiarem ſuum ad me miſit egregiæ vir humanitatis, amicus meus, Georgius Ticinius. ſanè nihil gratius, hoc præſertim æſtu: ſed quęſo cur tam multa? ſunt enim vaſcula viginti quattuor: næ tu quattuor aut ſex, ſi noſſes imbecillitatem ſtomachi mei, per totam æſtatem ſatis eſſe duxiſſes. agnoſco igitur coniunctam amore liberalitatem. ille enim, vt mitteres, admonuit, hæc, ne pauca mitteres. in quo illud te cupio credere, quamquam hæc ſint ſuauiſſima, me tamen frui libentius memoria tui, lætaríque potiùs, quòd me dignum putaueris, quem tu muneribus afficeres, quàm ſi me omnium munerum copia cumulaſſes. quare peto à te, mihi vt conſerues amorem tuum, à méque exſpectes ea, quæ, qui vehementer amat, præſtare conſueuit. Vale. Romæ, III. Kal. Quinctil. ∞ D LXVII.

VINCENTIO MACARIO. Scyllacæum. 6

LItteris tuis humaniſſimè & ornatiſſimè ſcriptis nec reſpondere multum poſſum, cùm diſtringar negotiis: nec nihil debeo, cùm in officio non reſpondere turpe ſit. Scyllacæi te ſuſtinere munus erudiendæ iuuentutis, valde lætor. amo enim Gerondæ mei patriam, cuius mihi memoriam nulla dies ex animo delebit: qui ſi viueret, non dubito quin mecum eſſet, iiſdémque ſtudiis, eodem vitæ genere frueremur. Franciſcum, fratrem tuum, noſtri memorem eſſe, gratum in primis eſt. equidem & illum, & te ſimul ita diligo, cùm vtrumque excellere litteris ac moribus intelligam, vt, ſi quid aut honoris, aut commodi veſtri gratia præſtare poſſim, in eo curam omnem, operam, induſtriam collocare cupiam. Quod ad mutatam ſcribendi rationem attinet, hunc tibi ſcrupulum filij mei liber eximet, quem de Orthographia ſcriptum edidit anno ſuperiore. Vale. Hæc ſcripſi raptim, animo alia cogitante: quod velim ignoſcas. Romæ, XIIX. Kalend. Quinctil. ∞ D LXVII.

IO. FRANCISCO CREMONAE.
Ferrariam. 7

ANtea ſollicitus eram, facta rei familiaris iactura: quòd acciderat quorundam hominum incuria dicam, an ſocordia? nunc autem, quòd amiſſa recuperauerim, lætor equidem, ſed ita, vt dolere ſimul cogar, quòd amicis meis aliena culpa moleſtiæ tantum attulerit. te enim vir optime, atque doctiſſime, quamquã ignotum mihi de facie, tamen amicũ appellare non dubitem. nam, cur aut eũ non amem, aut ab eo me amari non putem, cui cum Paullo Sacrato, omnibus mihi officiis coniunctiſſimo, ſummam intercedere neceſſitudiuem intelligo? Quòd ſi ſtudiorum, ac morum ſimilitudo amicitiam contrahit: cur non animis coniungamur, quamquam locorum interuallis diſiũcti? Iam illud, quod tu, fratérque tuus Alfonſus, virtute tibi & probitate ſimillimus, operam dediſtis, ídque auctoritate, ſtudio, diligentia conſecuti eſtis, vt mea domeſtica ſuppellex, ad alienas manus per errorem tranſducta, ab iniuſto poſſeſſore vindicaretur, cùm eiuſmodi eſt, vt veſtram erga me voluntatem & ſingularem quandam ad bene merendũ propenſionem oſtendat: tum ita me afficit, itáque vtrique obſtringit, vt omnia me debere veſtra cauſſa exiſtimem. vtinam ea fortuna eſſem, vt æquare animum officiis poſſem. pro fectò vel humanitate veſtra, vel amore meo nihil eſſet illuſtrius. ſed quia tam infirmum, aut tam humilem eſſe neminem conſtat, qui ſi ad aliquã rem ſtudia ſua conferat, non aliquid, atque adeo multum præſtet; fore non deſpero, vt merita meritis aliquando compenſentur, &, quantum vos in mea re ad exitum perducenda laboraſtis, tantum me de gratia referenda cogitaſſe omnes intelligant. ſin voluntati facultas defuerit: peto à vobis, vt me tamen frui ſinatis amore veſtro: quo mihi carius aut antiquius eſſe nihil poteſt. Vale, & Alfonſo fratri ſalutem à me plurimam. Romæ, IV. Kalend. Quinct. ∞ D LXVII.

CLAVDIO STRAMBONIO.
Camerinum. 8

DElector non parum memoria noſtri tua: ſed eam iis declarari epiſtolis, quibus nihil elegantius, nihil ſuauius

ſuauius eſſe poſſit,id verò eſt, quod maximopere gaudeã. quamquam,vtri potiùs,tibi,an Falconio noſtro,iuueni humaniſſimo,atque doctiſſimo, de hoc officio gratias agam, interdum ſubdubito.ille enim, vt eloquentia valet, pænè mihi perſuaſit ſua cohortatione te eſſe adductum, vt ſcriberes.quod ei ſi crederem, ſuſceptam à me opinionem humanitatis & amoris in me tui cogerer deponere.Quid igitur faciam? quod Academici ſolent: aſſenſum ſuſtinebo: ne,ſi Falconio non credam,eius fidem,cui multum tribuo, in dubium reuocem: ſi credam, detraxiſſe aliquid videar de beneuolentia erga me tua, quo mihi moleſtius eſſe nihil poſſit.Quòd ſi te impediunt negotia:hoc ipſum ſcriberes.ego enim ab amicis nõ plus exigo,quàm præſtare poſſint.neque tamen amicitias metiri ſoleo crebritate litterarum,fidem,& officium ſemel expertus,eadem,ſi res poſtulauerit,exſpecto:ſin aliter euenerit, leui culpa non condẽno:&facio perinuitus,vt amari me non putem.Quare tuis occupationibus ignoſco,quòd à diſceſſu tuo rarius ad me ſcripſeris: tu quoque velim habeas rationem negotij mei, quo ſic vrgeor,vt reſpirandi facultas non detur. Vale.Romæ,XIV.Kal.Sext.∞ D LXVII.

MARIO CORRADO. Salernum. 9

ETſi mihi tuis litteris nihil ſolet eſſe iucundius: quas tamen pridie Id. Septemb.ad me miſiſti, legi perinuitus. ſic enim ad me ſcribis, quaſi de mea erga te beneuolentia dubites.Ego,mi Mari, à quo primùm tempore certam vitæ meæ rationem inſtitui, ſemper id ſpectaui maximè, vt, quos ſemel diligere cœpiſſem, eos non ſolùm ſponte nulla re offenderem, verùm etiam, accepta interdum iniuria maioribus complecterer officiis. hoc inſtitutum cùm mihi ad hanc diem placuerit, fore non opinor, vt poſthac vmquam diſpliceat. quod ſi tu ſecus exiſtimas, & ſi me vulgari quadam regula metiris, vel quia ſenſus meos,cùm longè à me vixeris,ignoras: vel quia, nonnullorum hominum perfidiam expertus, de reliquis idem facilè ſuſpicaris: libenter equidem tibi iſtum,ſi poſſem,errorem eriperem: ſin id mihi per te minùs licet,me tamen in te amando fides & conſtantia mea delectabit, vberémque

ſatis

ſatis ex ipſa conſcientia fructum capiam. Tuæ partes in amicitia quæ ſint, ego tibi, excellentis ingenij ac doctrinæ viro, non præſcribam: tantùm illud dicam, quo tu nunc mecum genere litterarum vſus es, id mihi parum ad conglutinandos animos aptum videri. aut enim hæret aliqua in me culpa, & eam tu notas, ac reprehendis, quod quale ſit, non equidem intelligo: nec verò poſſum intelligere, cùm nihil ſit: aut culpam tu nullam in me vides, & coniectura tamen aliqua duceris ad ſuſpicandum: certè enim ſuſpicari te neſcio quid, verba illa tua ſignificant: Ego à te ſolùm amari cupio: oro te, & obſecro, nihil aliud aut vulgare de me exiſtimes: actum à me tecum hactenus verè & amanter. Quid? an ego aliquid commiſi, vt de mea in te voluntate ſecus iudicare poſſes? aut ego te vmquam accuſaui, quaſi minùs verè, aut minùs amanter mecum egeris? Niſi ſi, quia litteris tuis, homo ſexcentis curis implicatus, non illico reſponderim, propterea vel me tibi credis immutatum, vel id agis, vt ego te mihi ſubiratum putem. Ego autém, ſi eſſem ad mutationem vel natura, vel conſuetudine procliuior, tamen ita de ſtudiis tuis, ita de ingenio, & eruditione, ita de moribus, & integritate ſentio, vt, niſi mihi ſincerè iudicandi facultatem caſus aliquis adimat, immutari tibi nullo modo poſſim. At creberrimæ tuæ litteræ, meæ rariores. Diuerſa ratio eſt: nec, ſi tu id facis, quod ſi omitteres, fortaſſe peccares: & quia non omittis, agnoſco & amo vehemẽter amorem in me tuum: ideo ſequitur, vt, quia non ego idem facio, & iſtam officij partem diſtrictus negotiis prætermitto, lãguere me iure putes in ſtudio tui, & in amore illo, quem cùm pepererit tua virtus, noli dubitare, quin eadem alat, atque conſeruet. Familiares tuos, cùm ad me venerunt, & quoties venerunt, accepi, quantum in me fuit, humaniſſimè: neminem excluſit, aut excludet vmquam occupatio mea. vix enim credas, quàm de te libenter aut loquar, aut audiam. Quare quod ais ne cui poſthac, qui ſine tuis litteris ad me adeat, velim credere: id equidem ſcripſiſſe te nollem. cur enim, ſi quis expetit amicitiam meam, & eam ſe conſequi faciliùs putat, ſi te ornet laudibus, téque ſibi in optima ſtudiorum via ducem fuiſſe dicat, quod video multos cum quadam ambitione prædicare: cur, inquam, hac me voluptate priuas, vt ei non credam, qui narrat ea, quæ libenter audio? Patere igitur ami-

cos tuos,cùm iidẽ amici mei esse volunt,adire ad me arbitratu suo,&, quamquam testimonio careãt litterarum tuarum, mihi tamen ipsa tantùm tuis nominis appellatione commendari. Vale.Romæ,x.Kal.Octob.ꝏ D LXVII.

FRANCISCO PLANTEDIO. *Neapolim.* 10

VErè dicam, Plantedi: magnoperè sum delectatus iis laudibus, quibus me, cùm de Ludouici Ariosti poëmate meam sententiam exquirere cogitasses, ornandum existimasti:neque verò, quòd ipsa laude admodum capiar: me enim quotidie magis ab ambitione cùm ratio,tum iam ætas remouet: sed quòd amoris in me tui, vt ego interpretor,index laudatio est.amari autem ab eo viro, qui excellat iis artibus, quas in omni ætate diligenter colui, quæque rebus omnibus antecellunt, cur non gaudeam? Amplector igitur istam voluntatem, & habeo gratiam,nõ modò quòd ita de me sentias, verùm etiam, quòd eos,qui contrà sentiant,obtrectatores, & inuidos voces. cum quibus tamen,optime Plantedi,pugnare te,mea caussa,nolim. nam,si laudem quæram:tu mihi multorum vnus instar sis, cuius doctrinam,& eloquentiam in scriptis video,probitatem,& mores de multis audio. Sin,quòd vera est,ipsa me sola virtus afficit,cetera parui pendo: sinamus placere sibi vnumquemque, & in sua sententia triumphare: nos institutum retineamus, & in hoc siue,vt isti volunt, errore, siue, vt ego iampridem statui, veritatis amore, ac studio pergamus. Epistola tua, & versus redolere mihi pariter antiquitatem videntur.quo tibi nomine vehementer gratulor. quibus enim contingat, vt in vtraque facultate excellant,paucissimos,in omni ætate fuisse non ignoras. De Ariosti poëmate,hic quoque sunt, qui disputent in vtramque partem. cùm alij suum iudicium ad Aristotelis præcepta referant, à quibus quem discedere intelligunt, eum statim è poëtarum numero extrahendum censent: alij verò, siue res, siue verba spectentur, Ariosto tantum tribuant, non modò vt eum ad ceteros poëtas aggregent, verùm etiam cum illis poëtarum principibus conferendum statuant. Mihi non tantum otij suppetit, vel vt hoc totum, quidquid est, considerem, vel vt meam sententiam

tiam litteris exponam. Vale. Romæ, Nonis Septembris. ∞ D LXVII.

ANTONIO MERVLAE.
Caſertam. II

NIhil mihi gratius, aut iucundius iis verſibus accidere potuit, quos à Bernardino Rota, pręſtante viro, de me conſcriptos, ad me antea miſiſti. quo ſanè munere ne viderer indignus, cupiui ſtatim paria paribus, &, vt aſſequerer, elaboraui: ſed, cùm non procederet, indignantibus muſis, quaſi eas per tot annos, conuerſus ad alia ſtudia, neglexiſſem, diſtuli rem, conſilium non abieci. non enim fore deſperabam, vt aliquid aliquando tamquam è quercu exculperem, quod ſummus poëta cùm videret, ſi minùs ingenium probaret, id quod equidem ſperare numquam auſim, animum ſaltem referendæ gratiæ cupidum diligeret. Sed ecce tibi iſta, difficultatibus ita multis implicata, Breuiarij mutatio, nihil vt laborioſius, aut moleſtius vmquam ſenſerim: necdum tamen eo loci res eſt, vt ea, quæ fluctuabant, reſediſſe videam. quo maiore verſor in ſolicitudine, non ſolùm quia careo litterulis noſtris, in quibus antea viuebam, ſed etiam, quia, ſeiunctus ab amicis, vereor interdum, ne quis, mearum ignarus occupationum, exſuiſſe me putet veterem humanitatem, & officij curam, quæ mihi olim prima fuit, penitus abieciſſe. Quare te rogo, pro eo quantum me amas, & quantum te amari à me ſcis, des operam, ne quid Rota de me ſuſpicetur durius. noſti meos mores: noſti animum: quem ſi alia fortaſſe labes inficit, certè ad amicorum obſeruantiam, & ad tuendam officij religionem quod attinet, purus eſt. De tuo ſtatu cùm nihil ſcripſeris, arbitror eſſe vt volumus. Vale, & Rotæ ſalutem. Romæ, Kal. Nouemb. ∞ D LXVII.

IACOBO FALCONIO.
Bononiam. 12

O Me credulum, qui te iturum in Hiſpaniam putauerim! quod cùm tu affirmare non deſineres, Maximus tamen noſter perpetuò negabat. nimirum ille adoleſcens quiddã occultius, quod ego hebetior nõ viderem, aſſeque-

batur ingenio. nec me tamen hoc tecum queri putes: quin potiùs errore meo delector, & me delusum esse gaudeo. nam, si tam longè discessisses: primum veritus essem, ne seriùs ad nos, deinde etiam, ne cum illo Hispaniensi fastu, oblitus humanitatis tuæ, redires. nunc, mutato consilio, cùm Bononiæ consederis, non dubito, quin te ciuitas omnium humanissima, qualem dimisimus, talem nobis, ac melioribus etiam, si fieri possit, & litteris, & moribus excultum, remittat. De Sigonij consuetudine, valde tibi gratulor. cole istum virum, Falconi, quem habemus in Italia non solùm doctrina, verùm etiam probitate pænè singularem. Vale, & Iacobo Boncompagno salutem à me plurimam. Romæ, VI. Id. Nouemb. ∞ D LXVII.

IO. BAPTISTAE ARCVTIO. Neapolim. 13

ET bene te sentire de studiis meis, déque laboribus illis, quos iam à prima adolescentia, patris adductus exemplo, ad restituendam antiquitatem contuli, & me etiam diligi à te, video. quod cùm vtrumque mihi gratissimum esse, tum à me tibi parem in vtroque gratiam referri, velim existimes. nam, cùm epistolam tuam legissem, valere te ingenio, præstare litteris, facilè iudicaui: & ad iudicium accessit beneuolentia, nec ea vulgaris, sed quantam virtus & studiorum similitudo gignit. quare persuasum hoc tibi, planéque exploratum esse cupio, quæcumque à vetere necessitudine exspectari officia solent, ea tibi à me, si qua tui dabitur facultas ornandi, præsto semper futura. De Ariosto, lis, & contentio non placet: antiqua me delectant, éaque tracto, vtinam tam feliciter, quàm laboriosé. si quis in eo suam industriam locat, vt ipse excellat, consilium probo: aliena qui tantùm iudicat, eum ego, vel si rectè iudicet, non libenter tamen imitabor. Vale. Romæ, V. Idus Nouembris. ∞ D LXVII.

ANTONIO FVRNARIO. Neapolim. 14

VTrumque lætor, & fortunis tuis aliquid esse additum, & amori erga me plurimum. at multi contrà, vel

dignitate, vel commodis aucti, contemnunt veteres amicos, & officio multam salutem dicunt. quod hic nos experimur quotidie. Quod me annuo munere afficis, agnoſco humanitatem tuam. quod verò id te tribuere virtuti meæ dicis: maiore etiam me ornas munere. noli autem arbitrari, tam deſipere me, vt diſputare tecum velim, & quærere, veré ne ſentias, an ſecùs. facio non inuitus, vt iudicium tuum cum mea laude coniunctum tuear, ac probem. De anno, quem Scalarem vocant, ne tanti Firmicus, & qui cum eo ſentiunt, apud te ſit, vt animi tranquillitatem amittas. quæ enim impendent, ſi ſunt eiuſmodi, vt vitari prudentia poſſint: ſpero fore, nihil vt te lædant: ſin ea fixa ſunt, præripere moleſtiam, & angi fruſtra, certè non oportet. Ego valetudine vtor ſatis commoda, re familiari, ſi ſpectentur labores mei, parum copioſa: ſi ratio temporum, ſatis ampla. Vale. Romæ, XVI. Kalend. Febr. ∞ D LXIIX.

NICASIO CASLETANO.

Patauium. 15

OPtabam, vt emergeres ex eo vitæ genere, quod neque ſtudiis, neque fortunis tuis aptum videbam: angebar tamen, eripi nobis fructum ſuauitatis, & doctrinæ tuæ, hac præſertim proborum, atque eruditorum hominum, id eſt, tui ſimilium, caritate. nunc, ex tuis litteris cùm intelligam, ordiri te nouum quoddam vitæ genus: medicorum antiquorum libros euoluere cœpiſſe, ne poſthac, inani ſpe ductus, aliunde pendeas: frui non modò familiaritate, ſed con uictu etiam, ac domo præſtantiſſimi iuuenis, Io. Vincentij Pinelli: abſtergo prorſus illam ex animo moleſtiam, quam diſceſſus mihi tuus reliquerat, téque iſtic eſſe, vbi otio, libris, doctoribus abundes, & eam, quæ maximè ingenium adiuuat, quam pænè hic amiſeras animi tranquillitatem non deſideres, vehementer gaudeo. De epigrammate, Sammarcus agit gratias: vt referat, non exſpecto. cupedias tamen ſi habebo, ita non contemnam, vt vos omnes amem. quid enim quiſque præſtiterit, non ignoro. Vale, & Pinello Sammarco, Andreæ Siluio, qui me olim diligere videbatur, multam ſalutem. Romæ, pridie Kalend. Februar. ∞ D LXIIX.

CHRISTOPHORO BARONI Lobcouiczio. 16

NImium agis mecum liberaliter,cùm tu mihi,principis viri filius,homini priuatæ fortunæ,nullo meo prouocatus officio,tuam beneuolentiam ſponte defers.quod ego beneficium tanti facio, nihil vt anteponam. cùm enim ita vitam inſtituerim , vt virorum nobilium amicitias expeterem:tum eam nobilitatem præcipuè colui,quę licet aliquid extrinſecus aſſumat,maximè tamen à ſe ipſa pendet,ac pręſenti virtute decoratur.quam tibi placere ſententiam video, & dare operam,vt quod maximè probas,id maximè conſequaris. itaque ſic velim tibi perſuadeas,nihil omnino mihi vel carius eſſe poſſe, vel iucundius amicitia tua : non eo ſolùm nomine, quòd illuſtri ſis admodum loco natus, quòd patrem habeas , qui Bohemiæ cum ſumma poteſtate præſit,qui omni honore,omníque laude floreat:ſed multo magis,quòd & audio, & ex tuis litteris coniicio,defixum te eſſe in præſtantibus curis, & ea quærere, vnde verum decus, vera nobilitas emanat. ita fiet, vt, quantum ad ſplendorem domeſticum ſua virtute addidit pater tuus , tantum ipſe ad paternum decus,voluntate nunc ſimillimus virtute aliquando præſtantior, adiungas. Incumbe igitur clariſſime adoleſcens, (iam enim,ne abs te in amore vincar, laborare me æquum eſt de gloria tua) incumbe,obſecro, & huc omnes neruos,omnem induſtriam confer, vt ornaméta referas in patriam, quæ tua propria ſint, quǽque tibi nulla vmquam fortunæ vis,nulla mutatio temporum auferre poſſit. Quæ cohortatio nec longior eſſe debet , cùm te tua ſponte propenſum ſatis eſſe ad omnem laudem intelligam : nec omittenda tamen fuit , cùm hoc apud te vellem relinquere, quando aliud præſtare tua cauſſa vix poſſum, teſtimonium amoris,& obſeruantiæ erga te meæ. Vale.Romæ, IV.Non. Febr.ↀ D LXIIX.

PETRO MISCOVIO. 17

EX iis rebus , quarum memoria delector , nulla magis recreor,quàm conſcientia obſeruantiæ erga te meæ, & opinione amoris in me tui. inde fit,vt & optem tibi ſecundiſſima omnia,&,cùm optata contingunt,vehementer gau

deam. quamquam quis non gaudeat, cùm debita virtuti præmia tribuuntur? cùm excellit honore,auctoritate, opibus,qui excellit ingenio,industria,probitate?itaque,cùm tibi Episcopatum Plocensem esse demandatũ cognouissem, gratulatus sum tibi primùm pro amicitia nostra, meóque in te studio singulari : deinde bonis artibus,quibus ex tua dignitate tantum ornamenti, tantum splendoris accessit. Hoc exemplo,quis fore iam dubitet, quin omnes nõ modò in Polonia tua,verùm in longinquis etiam nationibus, quò tuorum meritorum fama peruenerit, ad excellentem veræ gloriæ cupiditatem excitentur?equidem,cùm audio, quæ partim ab aliis,partim à probo & prudente viro,tuarũ laudum præcone, Metello Venturello assiduè narrantur, ita commoueor, non equidem vt adspirem,quò peruenire non licet:(non enim me tibi vlla re confero) verùm vt in præstantibus doctrinarum studiis, vnde fluxit amplitudo tua,languere nullo modo possim. atque etiam adducor in illam spem,fore prorsus,vt excellentibus ingeniis, quibus abundat in primis patria tua,auctoritas,gratia,opésque tuæ pateant,sic, vt ad magnas res, magnoperéque expetendas, tuo potissimùm patrocinio nitantur. ita nascetur ex virtute virtus,& propagabuntur illa, quibus à turpi otio ad laudabilem industriam,ab iniuria ad æquitatem, à feritate & dissidio ad societatem,&conuictum humana vita conuertitur. cuius tanti boni vt auctor esse velis, iam enim posse te,satis constat,ne rogandus quidem es: cùm hoc à te tua dignitas,& anteactæ vitæ ratio quasi suo iure postulet. Vale.Romæ,Id. Februarij.∞ D LXIIX.

FEDERICO VIVALDO. *Neapolim.* 18.

MAgnum humanitatis, magnum amoris argumentum,non solùm ad me scribere,quem numquam,vt opinor, de facie noueris, verùm etiam, quæ tua sunt, omnia mihi perliberaliter offerre, ac polliceri. Ego, mi Viualde,voluntate sum contentus: cetera non desidero.amari enim cupio : prodesse verò amicis malo, quàm debere. itaque,licet amicitia nunc primùm inter nos exoritur: tamen sic velim existimes,quę res ad existimationem,aut ad commodum tuũ pertinebunt, in iis rebus me esse operam

daturum, vt familiaribus tuis vetustate quidem, & opibus, officio tamen cōcedam nemini. nam, si, amantem non redamare, turpe est: multo magis eum, qui ingenio, doctrina multis denique, vt audio, suauitatibus ingenij ita floreret, vt eius amicitiam, qui rectè sapiat, in rebus valde expetendis numerandam putet. Quod ob eam caussam scribo, vt intelligas, cùm tibi me gratias agere, tum gratulari mihi plurimum de beneuolentia tua: de qua, si vmquam commisero, vt aliquid mea culpa detrahatur, hominem me non putabo. Vale. Romæ, XV. Kal. Mart. ∞ D LXIIX.

PAVLLO LVPO. 19

ETsi cùm tuum erga me non mediocre studium facilè mihi antea cognitum, atque perspectum, tum mea in te singularis beneuolentia postulare videbatur, vt viserem te, quàm creberrimè, tertium iam mensem difficili morbo laborantem: tamen id non feci. non equidē obliuione tui, quem fero in oculis ob egregios mores, optimámque indolem: sed partim valetudine, qua, propter nimis longam verni temporis intemperiem, incommodiore adhuc vtor: partim etiam occupatione molestissima, qua ita distineor, vt pedem ex ædibus efferre perquàm rarò liceat. Quod reliquum fuit, quotiescunque vidi (vidi autem fere quotidie) familiarem tuum, mei studiosissimum, probum iuuenem, & eruditum, Iulium Iacobonium, cuius tu consuetudini atque consiliis, quidquid aut in litteris, aut in moribus ad hanc diem profecisti, acceptum referre solitus es: quàm sæpe de tuo statu quæsierim, quàm solicitus de tua salute fuerim, optimus ipse testis est. quòd vtinam, quantum doloris ex tuo periculo suscepi, tantum opis ad te subleuandum afferre potuissem. næ tu nunc, planè integer, & saluus, nullam pristinæ valetudinis partem desiderans, nobiscum esses, vt interdum solebas, nósque tuo lepôre, tua venustate, tu nostra consuetudine, nostra etiam, si qua est, hilaritate fruereris. quod tamen breui futurum ita spero, vt valde tibi primùm, deinde etiā nobis gratuler. non enim dubito, quin statim repetas ea studia, quæ non vulgari cum laude tractabas: quæque te (libet enim augurari, quod opto) ad summas opes, summámque dignitatē, fauente præsertim, atque adiu-

uante

uante patrono omnium bonarũ artium, omni virtute prę-
dito, Cardinali Alciato, aliquando extollent. nihil eſt enim,
vt exemplis & antiquis, & recentibus erudimur, quod ho-
minum ſtudia ad vtilitates noſtras magis alliciat, quã vir-
tus: nihil magis & humana nobis omnia ſubiicit, & aditum
ad cæleſtia patefacit. Quare, cùm tibi nec inſtrumenta na-
turæ deſint, quorum expertes multi, optima voluntate, ſtu-
dio flagranti, nihil tamen vel mediocri laude dignum præ-
ſtare potuerunt: neque verò ex iis rebus vllam requiras,
quæ ſi abſint, præclaræ ſæpe curſus impeditur induſtrię: de-
bes animum in ſpem optimam erigere, omníque cura ad
recuperandam valetudinem incumbere. medicos habes, qui
locum in ciuitate principem obtinẽt: mater aſſidet ægro-
to, curat, exequitur omnia: amicorum, nec ſalutationes,
nec officia deſunt: hæc ſperamus fore ſalutaria: ſed, mihi
crede, medicina præſtantior in te ipſo, id eſt in conſtantia,
prudentia, temperantia tua, repoſita eſt. Conſule igitur,
quantum potes, & ſaluti, & gloriæ, & parentis etiam vitæ:
quam filij iacentis adſpectus exanimat: amicis verò tuis,
mærore adempto, veterem iucunditatem aliquando reſti-
tue. Quòd ſi, expertus omnia remedia, placere Deo ſenſe-
ris, vt hæc humana relinquas: quæ quàm caduca ſint, quàm
numquam firma, quàm ſæpe exitioſa, profectò vides: agno-
ſce tuam felicitatem, ad eámque propera lætiſſimo animo,
relictis erroribus, quibus ij, qui hac diutius compage cor-
poris includuntur, falſa rerum inanium ſpecie decepti, ita
ſæpe implicantur, vt nunquam ad veri boni cognitionem
perueniant. nos quidem, qui, te ipſo vexari morbo, patimur
iniquiſſimè, iidẽ, ſi contigerit, vt in iſta ætate, iſtis moribus,
iſta mente, nondum terrena contagione deprauatus, aut
mortiferi criminis labe pollutus, hanc miſerrimam vitam
cum illa bonis omnibus circumfluente permutes: lætabi-
mur & exitu optato moleſtiarum tuarum, & initio beatæ
vitæ, ad quam adſpirare pauciſſimis licet. Vale. XIII. Kal.
Maij, ∞ D LXIIX.

AVGVSTINO ANGELELLO. *Fabrianum.* 20

NIſi tibi, quæ nunc meæ vitæ ratio ſit, quibúſque cu-
ris & negotiis diſtinear, ſatis cognitum crederem:

sanè afficerer magna molestia: quod tibi, viro optimo, atque in primis erudito, præterea, quod res ipsa declarat, mei amantissimo, deesse videretur officium meum. sed profectò, si me putas ab ineunte ætate iis artibus, ac studiis non mediocriter esse delectatum, quibus ad humanitatem animus excolitur, æquiorem te mihi esse oportet, nec suspicari, quia rariùs ad te scribam, non ideo me tibi, quas debeo, gratias habere, nec diligere & amplecti diligentiam, industriámque tuã, quam quotidie locas in antiquitate colligenda: cuius ego maiorem officij partem libenter acceptam refero beneuolentiæ erga me tuæ. Ne tamen superuacaneam operam suscipias, cùm præsertim otio non abundes: hoc velim scias, omnes me cùm veteres, tum etiam proximè Auximi effossas inscriptiones, in quibus hę quoque duæ sunt, quas ad me misisti, ante duos menses accepisse à Io. Francisco Gallo, ciue Auximate: &, quod tu scripsisti, F. POLLVCI. ille, L I. POLLVCI. quod tu, TVRCIVS C. F. ille, TVRCIVS C. F. S. quod Sergiæ tribus nomen fortasse fuit. nam & infrà video, C. F. SER. nisi si, S E R. N. id est, Seruij nepos, legendum. quod vt diligenter inspicias, mihíque significes, valde rogo. Filius abest, Venetias anno superiore cũ matre negotij caussa profectus. Vale. Romæ, Non. Apr. ∞ D LXIIX.

IACOBO FALCONIO.
Pisas. 21

ETsi tuis litteris magnopere delector, in quibus & amorem erga me singularem, & ingenij tui præstantiam facilè perspicio: tamen, vt hoc nostræ necessitudinis officium persoluas, auocari à studiis tuis, aut etiam ab amicorum sermonibus, minimè velim. scis meam consuetudinem. neminem diligo, quem non probem: quẽ porrò cœpi diligere, tantum abest, vt exigam ab eo plus, quàm præstare possit, vt etiam, si quid peccauerit, remittam. quis enim est, qui leges amicitiæ perpetuò seruet? quamquam te quidem ab hoc numero non minùs verè, quàm libenter, segrego. noui tuam constantiam, noui curam, atque industriam, in quacumque re amor eluceat. quæ quo rariora sunt, eo magis hic te desidero: nec desiderium ferrem, nisi cogitarem, eo te consilio discessisse, vt auctus virtute ad nos

nos redeas.quod vt assequaris,ita cupio,vt parenti tuo concedam,præterea nemini. Ioannem Riccium Politianum, illustri iam virtute adolescentem,qui aliquando mecum in tuis ædibus, inuitatu patentis tui, viri optimi,cenatus est, audio Pisas breui, studiorum caussa,venturum. eum velim roges,vt me diligat,quando ego singulari sum in illum beneuolentia,sic,vt te æmulum vix patiar.Salutabis meo nomine exquisitæ doctrinæ virum, poëtam summũ, Petrum Angelium Bargęum:qui Latinam,& Gręcam linguam istic publico munere maxima sua cum laude profitetur. Vale. Romæ.x.Kal.Iun.∞ D LXIIX.

IO. ANTONIO VVLPIO. 22

VIx credas, quàm me delectauerint inscriptiones à te missæ:non solùm,quia disertæ,ac perelegantes:verùm etiam, quia gratiæ ineundæ ab amplissimo viro, singulari virtute ornato, Thoma Altimaro, oblatam occasionem auidissimè sum complexus.nam,quod inde natum est argumentum epistolæ tuæ, ita scriptæ, vt summum ingenium, summum etiam erga me amorem ostendat: hoc ipsum apud me quanti esse putas?equidem,si qua est huius vitę felicitas,maiorem eius partem in hominũ eruditione,& probitate excellentium,id est tui similium, amicitia constituo. Quare,cùm tibi maximas ago gratias,quod ad me scripseris, quódque mihi haud paullo plus, quàm agnoscere debeam,tribuere videaris,quippe cùm ea referas ad iudicium meum,quorũ ego te, si arbitrij mei res esset, Aristarchum libenter statuerem:tum verò sic velim existimes,si quis est, qui tuæ laudi faueat, qui tuam pręstantem doctrinã in ore habeat, qui denique tua caussa summa omnia & cupiat, & curet, eum esse me, daturúmque operam,vt animum aliquando res ipsa declaret. De inscriptionibus indicaui sanctæ Seuerinæ Archiepiscopo,quas probarem maximè:nullam tamen,vt verè dicam,improbare audeo:cùm aliquid in vnaquaque videam excellere. Vale, & Altimaro salutem à me plurimam.Romæ,Kalend.Iun.∞ D LXIIX.

VINCENTIO RICCIO A SPE. 23

MItto, quæ petis omnia, præter vnam Petrarchæ paginam: quam ego, primùm à pueris nostris,deinde à me

à meipſo diligentiſſimè quæſitam,ne inter fragmenta quidem reperire potui. Atticanis epiſtolis, etſi adhuc mihi opus erat, tamen, quando ita vis, & ego tibi tua petenti neque negare poſſum, neque volo, remitto tibi eas per eundem tabellarium,qui has litteras ad te perferet. Mihi quidem animus iſte tuus gratiſſimus ſemper erit. verumtamẽ, mi Vincenti,ſi curabis, vt mihi de eodem volumine in aliquot dies commodare poſſis,impones operi pręclaro velut artifex egregius vltimam manum.nam ego non niſi libros quinque cum meo codice contuleram.reliquam partem vt abſoluere aliquando poſſim, non petam à te pluribus verbis, ne videar beneuolẽtiæ tuæ diffidere. Vides cupiditatẽ noſtram.Tu ſtatues in hac re,quod ſit ex fide tua primùm, deinde etiã ex voluntate mea. Cùm hæc ſcribebã, familiares epiſtolas dabã imprimendas.Deus faxit,vt eæ parem laboribus meis exitũ ſortiantur. certè quidem in earũ recognitione ſummas ego vigilias exhauſi. quę quidem quam mihi ſint laudẽ allaturæ,alij iudicent.Ego te,& Peregrinum noſtrum, & Hieronymum etiam in oculis fero. Vos pro hac ipſa mei erga vos animi propenſione, ſoluenti mihi oram bene precemini. Hæc raptim ſcripſi,vt vides. ſed, cùm ad te ſcriberem,id eſt, ad amiciſſimum, & humaniſſimum, non adhibui maiorem diligentiã, quàm licuit per typographica negotia.Venetiis,VII.Kalend.Iun.

EIDEM, 24

HEndecaſyllabum carmen, quo nos tam amicè ſalutaſti, multis de cauſſis legi perlibenter. primùm, quòd tuum erat, deinde,quòd elegans, & ornatum, poſtremò, quòd in illo mihi ſignificabas memoriam tuam noſtræ neceſſitudinis,& beneuolentiæ. itaque non poſſum non tibi vehementer gratulari,mihíque plurimum gaudere:tibi, qui tam egregiè bonis in litteris profeceris : mihi, qui talem, ac tam amabilẽ ſortitus ſim amicum. Deus igitur faxit,vt in hac animorum coniunctione ad extremum vſque vitæ curſum perſeueremus,&,quæ, ſnmmi amoris vterque fundamenta iecimus, ea non ſolùm confirmemus, verùm etiã augeamus.ſic enim habeto,qui propter egregias animi ingeniíq; tui dotes vehemẽter te diligant, eſſe quàm plurimos:qui mihi ſint in te amando pares, eſſe vel paucos, vel

fortaſſe

fortasse neminem. Et sanè nihil mihi à Deo Opt.Max.aut gratius posset, aut iucundius contingere, quàm vt aliquãdo meum erga te studium & ego tibi aliqua in re optimè declararem, & tu præclarè cognosceres. non enim is sum, qui aliud ore præferam, aliud in pectore habeam. Sed hæc satis. Nam vlteriùs vacare calamo non licet mihi propter animum superiori valetudine affectum atque exercitum. Illud curabis, vt erudito iuueni Cornelio Diuo salutem meis verbis annuncies plurimam. Bene vale. ∞ D XXXI. Prid. Non. Sextil.

EIDEM, 25

VIde, quanti mihi sis, quantúmque te diligam: vbi primùm ex balneis regressus sum, è vestigio ad scribendũ conuolaui. quod ideo ad te scribo, quia non eius generis sunt meæ litteræ, vt ex illis aliquid possis cognoscere, quod aut nostra intersit, aut te scire necesse sit. vnũ est illud, quod velim te intelligere, nobis Dei beneficio pristinã salutem si nõ penitus, certè magna ex parte restitutam esse. idq; accidit secundũ Deum Opt. Max. non nisi balneorum virtute, quæ per octo dies hausimus. non enim hoc medicis acceptum fero, qui me integrum propè mensem suis pharmacis excarnificarint, neq; tamẽ me febri potuerint eripere. De meis studiis, propter diuturnam valetudinis infirmitatem propè iam actum videtur. ego tamen, vt spero, quidquid omissum est temporis, breui resarciam. Tu quid pepereris, quid parias, vehementer scire cupio. non enim is es, qui patiaris tuum ingenium longo otio torpescere. ídque cùm præstas, non modò tibi vtilitatem cum laude quæris, sed etiam tuis omnibus & amicis & propinquis lætitiam atque gaudium affers. Bene vale. ∞ D XXXI. XV. Kal. Septemb. Si Cornelius adhuc agit Venetiis, velim me certiorem facias.

EIDEM, 26

LEgi tuas litteras, perbreues quidem illas, sed tamen valde mihi gratas. Lætaris, quòd conualuerim: ego contrà quòd te repererim tam bellè valentem. De Cornelio quod scribis, non legi semel, sed bis & sæpius. habeo enim illum conuenire. tu, si libebit, eris mihi comes in homine visendo. ∞ D XXXI. XII. Kal. Septemb.

EIDEM. 27

MVltis, & iis quidem maximis argumentis declaras mihi in dies tuum erga me amorem non confirmari solùm, sed etiam augeri vehementer. Quod enim tam ex animo delectaris nostra consuetudine, quod tam frequenter nos visis, quod tam crebrò litteras mittis, cui dubium esse possit, hoc ex nimia quadam in me beneuolentia, proficisci? Quare ferreus omnino sim, & humanitatis penitus expers, nisi te valde amem, & obseruem, qui nos nullo nostro erga te merito & ames, & beneficiis ita tibi obstringas, vt, vnde pares referamus gratias, nullus iam relinquatur locus. Gratæ igitur tuæ litteræ, eóque magis, quòd intellexi te Patauium cogitare, vnde sperem te pro singulari tua prudentia, & in bonas artes propensione, amplissimam & famam, & celebritatem nominis ad tuos relaturũ. Quòd autem ad Græcas litteras animum appuleris, hoc tuum consilium & probo vehementer, & feliciter Deum Opt. Max. fortunare volo. crede enim mihi, nihil poteras præclarius cogitare, quàm cum Latinis Græca coniungere. itaque hunc animum retine, &, vt instituisti, perge. ita fiet, vt, quam de te à puero exspectationem concitasti, eam adulta mox ætate & egregiè sustineas, & cumulatè pręstes. Sed, quoniam nostram epistolam si longior exstitisset futuram tibi fuisse gratiorem significas: sic habeto, mi Vincenti, nos prolixiùs ad te non scribere, quòd neque prolixiores epistolas, quibus confirmetur, amicitia nostra videtur desiderare, neque mehercule valde est, quod scribam, quod aut nostra intersit, aut te scire oporteat. Nisi fortasse velis me scribere, in Italiam Gallos aduentare, & Venetiis visum esse cometam Sextili mense, & similia, quæ minimè te fugiunt. Quòd si viderim te longitudine capi, dummodo tibi satisfaciam, inanes potiùs quàm nullas ad te litteras dabo. Vale, & codicem, cuius te mihi pollicitus es copiam facturum, si libet, legendum nobis commodato. Prid. Id. Septemb. ∞ D XXXI.

EIDEM. 28

ET litteras, & libellum accepi, de quibus tibi gratias ago. neque verò mihi erat ignota diligentia tua, quam

antea nobis, cùm Venetiis viueres, id eſt, cùm in humaniora ſtudia pari iugo mecum incumberes, multis quidem argumentis declaraueras. Quod petis à me res nouas, audio Carolum Cæſarē ingentibus copiis breui eſſe in apertum æquor exiturum. apud Maomethis exercitum peſtilentia graſſatur. eadem apud noſtras, ſed omnino lentiús. Peregrinus, & ceteri communes amici ſalutabuntur à me diligenter, vbi primùm eos offendam. Tu fac exiſtimes, nihil eſſe, quod ab homine amiciſſimo proficiſci poſſit, quod ego non velim te à nobis exſpectare. fecit humanitas tua, quam mihi Patauij tam egregiè ſignificaſti, vt ad antiquum amorem erga te meum addiderim etiam cumulum quendam beneuolentiæ propè ſingularem. amaui enim ſemper, & amo voluntatem hominum, quæ mihi rerum omnium antiquiſſima eſt. itaque, contubernalibus tuis, & lectiſſimis viris, Auguſtino, Bartholomæo, & Ioanni cùm ſalutem dixeris, addes etiam, omne meum ſtudiū, & officium paratum iis eſſe, ac ſemper fore. quod vt aliquādo tu cum illis experiare, dabo operam, quantum erit in me ſitum. Paullus Papiēſis per me vobis omnibus ſalutem adſcribi voluit, ſéque conſtanter aſſerit perpetuò comitati veſtræ deuinctum in primis fore. Si Bonamicus redierit, ſi mihi ſignificabis, gratiſſimum feceris. Vale. Venetiis. Idib. Septemb. ∞ D XXXI.

EIDEM. 29

POſtquam mihi renunciatum eſt, te Patauium, adipiſcendæ philoſophiæ gratia, conceſſiſſe, plurimum ſanè voluptatis animo cepi, & hoc tuum conſilium etiam atque etiam tacitus mecum ipſe laudaui. facit enim amor erga te meus, vt exiſtimem, quidquid tibi conducat, id mihi etiam expedire. atque tu, cùm in tanta hominum luce, in tanta doctiſſimorum virorum frequentia viuas, non dubito, quin bonarum omnium diſciplinarum, & laudatarum artium cognitionem breui ſis conſecuturus. noui ego ingenium tuum: noui prudentiam, & ſingularem animi tui erga præclara virtutis ſtudia propenſionem. itaque non adhortabor te ad eas artes, quibus ab ipſa pueritia deditus ſemper maximè fuiſti. quid ſit antè acta ætate tua dignum, qui te mores, quod inſtitutū vitæ deceat, tu videbis. Ego illud tantùm tibi ante oculos ponam, vt cogites in ea

te vrbe

te vrbe nunc agere, quæ liberalium omnium doctrinarum hodie veluti domicilium habeatur, & à qua inanē quemquam redire turpissimum sit. atque hoc satis esse arbitror ad excitandum te ad honestas disciplinas. quamquam ne hoc quidem ideo tibi propono, quòd voluntati, aut prudentiæ tuæ diffidam, sed vt potiùs amori erga te mèo, qui me ad scribendum impulit, satisfaciam: quod tu, cùm legeris, eo velim accipias animo, quo nos & cogitauimus, & scripsimus. Cornelium Diuum, Peregrinum Benzonum, Nicolaum Sonicam, & Hieronymum Riccium Muranensem, communes amicos, meo nomine si salutabis, erit mihi vehementer gratum. Tu fac valeas, & me, vt instituisti, diligas. ∞ D XXXI.

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII

LIBER NONVS.

NICOLAO CAETANO, Cardinali. I

EGo vero fratris tui Principis optimi filios, præstanti ingenio adolescentes, & libenter sum complexus: &, perspecta singulari probitate, atque ad bonas artes propensione, quotidie magis vtrumque diligo. Sed, vt illorum præclara ad virtutem indole, pro mea erga familiam vestram peruetere, perpetuáque obseruantia, vehementer lætor: sic, ad excolenda eorum ingenia quod attinet, nec mihi vacui tēporis esse quantum res exigit, nec facultatem, quæ voluntatē æquare possit, non mediocriter angor. quamquā illis, vt video, quæ aliunde petuntur, intra domesticos parietes abunde omnia suppetunt: vt enim reliqua omittam, cùm in tuam

in tuam vitam intuentur, cùm tuos mores, tua instituta, tua studia contemplantur, nullam præterea disciplinam, nullius vocem, aut præcepta desiderant. verumtamen, si quando acciderit, vt ab iis occupationibus, quarum concursu pænè obruor, respirare liceat, deesse vestræ cupiditati non patiar industriam meam. quod vt enitar, hortãtur quidem multa, nihil tamen magis, quàm epistola tua, quæ me, cùm sermonis elegantia, tum significatione amoris, & iudicij de me tui, sic affecit, vt nihil vmquam senserim iucundius. Vale. x. Kal. April. ∞ D LXIX.

PAVLLO MANVTIO S. P. D.

2

SVperioribus proximis diebus sumpsi mihi quiddam non alienum, vt arbitror, ab officio meo, neque tibi aduersum, cum optimo animo, tuíque amantissimo, quæ te ratio impulisset, vt de optimo Imperatore Maximiliano, Domino meo verè rectéque cogitata, & ad Sãbucum nostrum perscripta, ex libro epistolarum tuarum tolleres, & bene culta euerteres, exquirere non dubitaui. Magnum enim atque graue aliquid fuisse, quod te ipsum quasi ad cuius laudes amplificandas illa, quæ diuulgaueras, pertinebant, inuerterit, statuebam, & quin hoc cum iniuria, quę capiti Reip. Christianæ fieret, coniunctum esse dubitare non poteram. Itaque cùm te, propter excellẽtem omnium liberalium doctrinarum cognitionẽ, animo meo egregiè carum habeam, & tibi aliquid à maleuolis instillatũ, quo minùs in recta sententia maneres, putem, erigere te, atque confirmare rursum meis litteris volui. Spero autem, ac potiùs confido, te pro singulari tua humanitate & probitate in optimam hoc accepturum partem, ac maiorẽ mihi, cui Cæsar intimè est notus, fidem habiturum, quàm hominibus Imperatoris opt. & inuictissimi, tuísque laudibus inimicis, méque dubitatione & cura, quam ista mutatione, cuius nulla vera ratio excogitari potest, nobis iniecisti, leuaturum. Id vt facias, & hanc meam curiositatem (licet hoc nomen in vitio ponatur) ab omni maleuolentia disiũctissimam, ac potiùs cum summa erga te beneuolentia, fidéque, quam integerrimam Cæsareæ Maiestati quoad vixero præstabo, coniunctam esse tibi persuadeas, in maio-

rem modum peto. Bene vale. Viennæ, ex aula Cæſarea, IX. Kalend. Iunij, ∞ D LXIX.

Ioannes Crato à Craftheim, S. Cæſ. Maieſt. Conſ. & Medicus intimus.

IOANNI CRATONI.
Viennam. 3

SI quis eſt, vir præſtantiſſime, qui conſtantia delectetur: & quam ſemel conſilij viã ac rationem eſt ingreſſus, in ea libenter pergat, is ego ſum, & eum eſſe me non mediocriter gaudeo. ſed, vt te non fugit, ſingulari doctrina ac ſapientia virum, in hominum voluntatibus nihil eſſe perpetuum neceſſe eſt: nec videtur in aliquã culpam incidere, aut malè de ſe ipſo conſulere, ſi quis ita vitam inſtituit, vt eius conſilia ratio temporũ moderetur, ac regat. Ego olim in illa mea ad Sambucũ epiſtola quid cogitarem, declarandum putaui. nam etſi de ſtudiis meis humiliter admodum ſentirem, nec ſatis fore ſperarem, vt ex ingenio meo quidquam depromerem, quod ſi ad Maximilianum, Regem tunc Romanorum inclytũ, nunc Imperatorem, mitteretur, aditum mihi ad eius beneuolentiam patefaceret: ſuaſu tamen amicorum, aſſiduíſque ſermonibus in eam mentem impellebar, vt maximo Principi, erga liberales omnes diſciplinas egregiè animato, notam eſſe cuperem induſtriam meam. nunc mutata mea ratio eſt. Romã euocatus à Pontifice, ſic impedior negotiis, ſic à ſtudiis auellor, vt, quæ de litteris noſtris opinio fuit, ſi modò vlla vmquam fuit, ea nihil dignum, in ſumma temporis inopia, præſtari à me poſſe confidam. Porrò, quod pollicebar, cùm poſſe perfici ſperabam, id, ſpe ſublata, cur polliceat, non video: niſi ſi, quod à mea nõ ſolùm natura, verùm etiã conſuetudine, ſemper abfuit, eos imitari velim, qui maiorem ex inani quadam oſtentatione, quã ex ipſa veritate, voluptatem capiunt. Nam quod vereri te oſtendis, ne maleuolorum opera & artificio factũ ſit, vt à priſtina ſentẽtia diſcederẽ: patere, obſecro, perſuaderi tibi primùm, id quod res eſt, mutationẽ feciſſe me volũtatis, nõ iudicij: deinde, illa ipſa mutatione volũtatis, quam nulla temeritas attulit, ſed ab inuito neceſſitas expreſſit, nihil animo meo moleſtius, nihil acerbius accidere potuiſſe. q̃d enim? an ego vel ita hebeti ſũ ingenio, vt quib. virtutibus

bus

bus tanta Maiestas ornata sit, non intelligam, vel ita improbo, vt, quæ laudes tantis virtutibus debeantur, non confitear? istam calumniam, opinor, neque qui studia mea, neque qui mores nouerit, in me conferet. In quo tamen, vt ingenuè fatear, est quod me mordeat. qui enim alios, homo minimè fallax, ex ingenio meo antea metiebar, nunc demum, quasi admonitus officio litterarum tuarum, incipio suspicari, posse aliquem, quod à me ratione, vt arbitror, optima factum est, id, aut ignoratione consilij mei, aut suæ fortasse naturæ vitio, deteriorem in partem interpretari. neque, huic malo quæ mederi ratio queat, dispicio: nec possum, in optima animi conscientia, non aliquam tamen ex aliena suspicione molestiam trahere. Tibi quidem, Crato optime, cùm & me verbis exquisitis in epistola tua elegantissima, ac planè omnium, quas adhuc legerim, prudentissima laudaueris, & ea simul scripseris, quæ profectò, nisi me valde diligeres, & nisi de mea existimatione ac laude laborares, tibi numquam in mentem venire potuissent, quas gratias debeam, facilè video: quas agere possim, non reperio. Quod tamen in me est, vt meritum tuum perpetua memoria colam, & singulari te ipsum amore complectar, quod virtuti quoque tuæ, omnibus notissimæ, libenter tribuo, id si omittam, nefario me scelere deuinctum putabo. Vale. Romæ, Idib. Septemb. ∞ D LXIX.

EIDEM, Viennam. 4

ET seriùs, quàm tu fortasse exspectabas, & breuiùs omnino, quàm vterque nostrûm vellet, ad te scribo. id accidit valetudinis incômodo, non obliuione tui, ad quem quotidie mentem refero, & ea sanè voluptate, qua maior esse nulla possit. quòd si corporibus animi mederentur: facilè sanaret hunc morbum, quo quinctum iam mensem laboro, iucundissima recordatio humanitatis, & beneuolentiæ erga me tuę. alleuari tamen videor, dum de te cogito, tecúmque quasi loquor. calores exspecto, valetudini meæ semper vtiles. nam hiems, & veris inconstantia, cum hiemali propè frigore, malè me vehementer habuit. Si valebo, exspecta epistolam bene longam. interim ama me, vt facis. Vale. Romæ, Kal. Maij. ∞ D LXX.

LABORABAM eodem, quo antea, morbo, & quidem

aliquanto etiam grauiús.ita Dei voluntas fert.nec ſatis conſtat inter medicos, qui ſit exitus futurus : meus animus, vt ingenuè tibi fatear,aberrat à bona ſpe,quippe ætate ingraueſcente, valetudine perimbecilla, morbo plurimorum menſium. Te rogo pro noſtra neceſſitudine, ſi quid mihi acciderit humanitus,filium meum Aldum,qui viuit Venetiis, tuis officiis, tuáque humanitate complectaris. Ego,ſi diutius vita fruar,nullum mihi crede,erga te amiciſſimi atque obſeruantiſſimi hominis officium prætermittam.Hæc quoque aliena manu : nam meæ vim penitus omnem ademit morbus.vide,qui ſim,mi Crato. Vale,& poſthac Venetias, quò me breui conferre cogito, ad oratorem veſtrum litteras mittes.is mihi eas reddendas curabit.&,quamquam fieri poteſt,vt inde me Patauium,valetudinis curandæ gratia,conferam : tamen diſcedens mandabo meis, vt litteras mihi tuas eò mittant.

EIDEM, Viennam. 5

NVnc demum exoriri mihi videor, & quaſi poſt multam noctem lucem adipiſci, reuerſus poſt annos decem in patriam ab vrbe Roma, vnde me,laborem nullum pro publica re communíque commodo recuſantem, grauis morbus,ac diuturnus extruſit. Gratulantur amici, amplexantur,lætitiam oculis, vultu, ſermone declarant. Hoc mihi iucundiſſimum eſt:ſed,in hac iucunditate,angor ſæpe intimis ſenſibus,dum recordor,quid iacturæ,quandiu Romæ vixi,ſtudia mea fecerint : de quibus, quamquam intelligo non eum eſſe me, qui magna præſtare poſſim,verumtamen minima fortaſſe non erat exſpectatio. Ire, inquies, non oportuit. Certè, ſi diuinare licuiſſet. verùm, ſi res adhuc integra ponatur, eundi conſilium qui reprehendat, fortaſſe nemo ſit.Laborabam domeſticis incommodis, fratrum meorum culpa : nec ſpes erat emergendi, niſi noua conſilia caperentur. Vocabar à Pontifice Max.quo nihil videri poterat honorificentius:fructum autem quis non exſpectaret? Cohortabantur ampliſſimi viri,quorum erga me ſingularem beneuolentiam multis rebus antea perſpexeram. læta denique, copioſa,ampla ab omnibus omnia promittebantur. quid agerem ? credidi, & ſperaui, vt fere ſumus omnes homines hoc ingenio, vt ea, quæ cupimus, libenter

benter quoque ſperemus. quamquam hoc leuius, quòd ſpem fefellerit euentus: non tam enim abundare, quàm nõ egere, gratum eſt: illud perquam graue, quod perpeti ſæpe multa ſum coactus, indecora prorſus, indignáque ſtudiis noſtris, ætate noſtra, exiſtimatione antè parta. In quo tamen occurrit ea conſolatio, quòd, in illo vitæ duriſſimo genere, multa ferendo, multa ſimul didici, quæ profectò me numquam neque libri, neque vlla doctrina, neque dies ipſa docere potuiſſet. Nunc, ſingulari diuino munere patriam adepti, redibimus ad illa pręclara ſtudia, vnde diſcedere non oportuit: omníque prorſus cura vacui, nullo cuiuſquam imperio, excluſis etiam, ſi licebit interpellatoribus: ſi non licebit, rure abditi, ſalubri aliquo, & amœno loco fruemur, liberrimo otio, litterulis noſtris: operámque dabimus, quantum in nobis erit, vt, quod amiſſum eſt antea temporis, non id quidem totum, (quî enim fieri poteſt?) nonnulla tamen ex parte ſarciatur, & aliquem adhuc ex induſtria noſtra fructum poſteritas capiat, valetudine modò vtamur commoda, qua nunc omnino caremus, erepta laboribus illis, animíque curis, quæ nimium omnino graues, nimium diuturnæ, fuerunt. Febris diſceſſit poſt nouem tandem menſes: ſed inedia, morbo, mærore, ad horribilem propè maciem redacti ſumus: quódque miſerius etiam eſt, aluum purgare, niſi accedant extrinſecus adiumenta, numquam licet. Huic ariditati aſininum lac prodeſſe in primis poſſe, neque huic remedio vllum præſtare, inter omnes medicos conuenit. In cibo ſicca omnia damnant, humida probant, præſertim quæ facilia ſint ad concoquendum. Pono magnã ſpem in eorum conſiliis, maiorem tamen in animi tranquillitate, in adſpectu meorum, in cæli patrij ſalubritate. denique ad omnipotentem Deum omnia refero. quidquid acciderit, eius voluntati libenter acquieſcam. Hæc de ſtatu noſtro: vtinam quotidie lætiora. quod futurum ſpero, & ſanè a tua quoque cauſſa cupio. neceſſe eſt enim, quem valde ames, (ſic enim mihi iam perſuaſi) de eo valde te ſollicitum eſſe. Ad illam ſuperiorem epiſtolam Romæ ſcriptam pluribus verbis, exſpecto, quid reſpondeas. Vale. Venetiis. x. Kalend. Nouemb. ∞ D LXX.

BOTVITO NERICIO. Senas. 6

VEllem, vt, quàm libenter eos homines complector, quorum in sermone & in moribus aliqua signa virtutis, & integritatis elucent, tam sæpe accideret, vt eos colere officiis, ornare verbis aliqua demum vel tueri, vel augere facultate possem. profectò animus meus, cui multis rebus fortuna defuit, & tibi & aliis tui similibus longè pateret illustriùs. hanc tu fortasse voluntatem meam, nullo quidem adhuc insigni merito declaratam, spectas, cùm mihi gratias agis, quòd te, cùm Romæ esses, humaniter acceperim, & in summa mea occupatione, numquam tamen aditu, numquam sermone excluserim. quæ tu pro tua bonitate magni beneficij loco ducis: ego, si quis ea præstet, non tam laudandum, quàm, si omittat, vituperandum puto. Quod verò de scriptis meis ita sentis, vt ea cùm vehementer ipse probes, tum à tua sententia non discrepare commune iudicium dicas: istam equidem opinionem tanti ęstimo, quanti æstimari debet ea laus, quam, eruditorum ac sapientium virorum consensu & approbatione nixam, inuidia aut maleuolentia labefactare non queat. verumtamen, qui me probè norim, vereri sępe cogor, ne te quidē amor, multos fortasse fallat auctoritas tua. ac, si me audies, cui debes in ea re, quę ad me ipsum pertinet, obsequi non inuitus, parumper moderabere posthac iudiciū de me tuum: ne, dum existimationi meæ nimium studes, tuam in discrimen adducas. Sunt enim quędam pestes hominum, quibus aliena laus ita molesta est, vt, quidquid aliis addatur, sibi detractum putent: & omnem detrahendi obtrectandiue locum sic arripiant, vt ex aliena ignominia sibi laudem quęrere videantur. De mutatione illa quam feci in epistola ad Sambucum, & prudenter, & amanter iudicas. scripsi, cùm impedimento nihil fere videbatur, quo minùs id, quod cogitabam, ad exitū perducerem: induxi, cùm propter assidua negotia studiis meis ita diffiderem, quasi nihil ne mediocriter quidē eruditis auribus, non modò Imperatore Maximiliano dignū afferre iam possent. vtriusque consilij caussam ad Cratonem perscripsi. spero fore, vt meum factū, de quo parum ęquis animis nonnullos iudicare, litterę tuę significāt, vir optimus ac prudentissimus non improbet. quod si euenerit,

nerit, tanti hominis auctoritate ſuſtentatus,non equidem dicam,quid alij ſentiant,nõ laborabo,ſed certè multo minùs:cùm præſertim te quoque, florentem ingenij, probitatis, doctrinæ fama,tui iudicij teſtimonio mihi non defuturum intelligã.Vale.Romæ,XIIX.Kal. Oct.∞ D LXIX.

AVGVSTINO ANGELELLO. *Fabrianum.* 7

NEc filius adeſt, profectus Venetias cum matre ante aliquot dies: nec mihi à grauioribus curis tantũ ſpatij relinquitur, vt binis tuis litteris pluribus verbis reſpondere poſſim. hoc tantùm habeto, delectari me vehementer diligentia tua, qua te vti video tum in deſcribenda,tum in mittenda ad nos antiquitate. gratias agerem, ſi hoc vno contẽtus officio eſſem,aut hoc à te crederem exſpectari.in Orthographię libro,cũ rurſus edetur,aut in eo, qui apparatur,veterum inſcriptionum,carere te tua laude nõ patiar. ita noſtra conſuetudo fert, ita poſtulat & amor in nos tuus.Reliqua,cùm vacabimus,ſi modò id aſſequemur vmquam:quod ſanè non tam noſtra,quàm aliorum cauſa cupimus. Vale.Romæ,VII.id.Maij.∞ D LXVII.

EIDEM, *Fabrianum.* 8

DE inſcriptionibus ad me miſſis, noli exſpectare dum tibi gratias agam. nam neque id patitur amicitia noſtra:& officium tuum,ſæpius iteratum, gratiarũ actionem requirere iam non videtur. Quod ad meos Commentarios attinet, velim hanc moram æquo animo feras. quotidie enim aliquid additur,aut mutatur. ita, ſi quam facis in tempore iacturam, eam tibi reſarciam. Equidem iſtam amo cupiditatem ſcriptorum meorum, in qua te ſocios habere multos intelligo. vtinam otium contingat, vt eam explere aliquando poſſim. Vale. Romæ, IV.Non.Septẽb. ∞ D LXVII.

EIDEM, *Fabrianum.* 9

PVto te ab Onuphrio Gilio, tui amantiſſimo, certiorem non ſemel eſſe factum inualetudinis meę:qua no-

num iam mensem ita laboro, vt neque ratione victus, neq; vllo remedij genere adhuc quidem alleuari potuerim. itaque miserè iaceo, spe iam destitutus omni, præter eã, quam in cæli mutatione multi ponendam arbitrantur. quorum ego libenter accedo sententiæ. exire propter nimios calores nondum licuit. Sed ego exeundi consilium ita cepi, vt Vrbem planè relinquam, & ad patrios lares, & dulcia incunabula remigrem. in quo Pontifex, vt est insigni prȩditus humanitate, facilem, perbenignúmque se præbuit. Si quæris, lætior, an tristior discedam: non facilè dixerim: ita multa occurrunt, quæ animum ac voluntatem hucillud distrahant. propensior tamen in hanc partem sum, vt post annos decem, ætate ingrauescente, vrgente præsertim difficili morbo, ad patriæ complexum recurram: cuius adspectus, non dubito, quin mihi amissam molestissimis curis hilaritatem restituat. quam si quis afflictæ valetudini haud paullo magis, quàm orientalia quæuis pharmaca, prodesse dixerit, opinor, non errabit. Eamus igitur diis bene iuuantibus, & redeamus aliquando ad illa studia, vnde discedere piaculum fuit. quod vtinam per valetudinem liceat. nã per negotia certè licebit. ita res meas constitui: ita, quæ dissipata erant in domesticis rationibus collegi, atque contraxi: ita denique, quod accipi quasi dictum arroganter nolim, humana omnia propemodum cœpi cõtemnere. De discessu igitur fixum consilium est: de die nondum statui: sed vt hyemales imbres, tempestatésque vitentur, ante Kal. Octob. cogitamus. Onuphrius hic remanet, meo sanè cum dolore: non solùm enim eius opera vtebar in studiis, verùm etiam conuictu, sermone, probitate, ingenio ita fruebar, vt hanc iacturam sarcire me posse vix vmquam putem. non deerũt omnino, quibus vtar: sed præter operam, alia desidero: hoc adolescente nihil aptius ad naturam meam. Te, mi Augustine, quamquam longè disiunctus, tamen prorsus non carebo. quæ enim tua est humanitas, qui tuus in me amor, scribes interdum ad me. ego autem, licet otium & litteras, si valebo, ita amplecti cogitem, vt diuelli me non facilè patiar; tamen à te, viro optimo, nostri, quod facilè perspexerim, cupidissimo, atque amantissimo, non committam, vt in hoc genere prorsus requiri possit officium meum. Vale. Kalend. Septemb. ∞ D LXX.

HER-

HERCVLI CIOFANO.
Sulmonem. 10

NOn poſſum non amare vehementer induſtriã tuam, qua te vti video in emendando gentili tuo, poëta ſummo. perge, vt cœpiſti: nam & gloriæ tuæ conſules, & alios ad eandem laudem excitabis. Victor ad Aemonios, magis arridet, quam Victor Iolciacos: accedente præſertim antiqui libri teſtimonio. Regius autem, inania captãs, veritatem quærebat in tenebris. Tu longè certiora ſequeris: itaque tibi libenter aſſentior. Vale. Romæ, XIII. Kal. April. ∞ D LXIX.

EIDEM, Sulmonem. 11

INſcriptiones illæ nihil habent, quod oblectationem aut doctrinã legentibus afferre poſſit: quòd ſi ſimiles occurrerint, inanem laborẽ ſuſcipere te nolo. De Ouidij loco ad tuam ſentẽtiam opinionem meã adſcribas, licet. Regius ille ſępe alucinatus. tu ſi perges vt cœpiſti, poëtam ingenioſum, ciuẽ tuum, à mendarum labe, non mediocri tua cum laude vindicabis. Vale. Romæ, Prid. Kal. Sex. ∞ D LXIX.

M. ANTONIO CIOFANO.
Sulmonem. 12

EXcuſarem tibi tarditatem litterarum mearum, niſi Hercules frater tuus, quæ meæ vitæ ratio ſit, quàm aſſiduis, quàm variis impedita negotiis optimus teſtis eſſet. atque ego illi, cùm me rogaret, vt aliquid tibi reſcriberem, deeſſe mihi dixeram non modò otium, ſed etiam argumentum. nam de paracleto, ſanè mirabar non probari tibi ſententiam parentis mei, præſertim quæ rationibus optimis niteretur. cetera verò in tuis litteris erant eiuſmodi, vt à te non negotij, ſed animi cauſſa ſcripta viderentur. quòd ſi mihi hæc impoſita cõditio ſit, vt eorum omnium, qui quotidie, non modò ex Italia vniuerſa, verùm ex tranſalpinis quoque gentibus ad me ſcribunt, reſcribere litteris neceſſe ſit: iniquè mecum agatur, & prorſus inhumané. cuius enim otij eſt, cuius etiam ingenij, tot epiſtolis poſſe reſpõdere, Latino præſertim ſermone, in quo mihi, pro-

pter eam, quam nonnulli de ſcriptis meis opinionem habent, non licet eſſe negligenti? At officij prætermiſſi grauem eſſe culpam dices. Si ſimplex officium agitur, iure dices: ſin eueniat, vt concurrant officia duo: certè, poſſe alterum omitti ſine culpa, & minori maius anteponi, aut fateberis, aut in grauem ipſe culpã incides. magnam enim, niſi diſtinguantur officia, rerum omnium humanarum perturbationem ſequi neceſſe eſt. Simili, vt opinor, in loco mea cauſſa verſatur. Cùm enim ſacris libris, qui ad Chriſtianæ reip. ſalutem pertinent, & corrigendis, & edendis, cùm ſalutationi virorum honeſtiſſimorum, qui frequentant ædes meas, cùm etiam ſtudiis noſtris vel vt inſtituta abſoluam, vel vt abſoluta perpoliam, danda opera eſt: ſcilicet eius temporis, atque eius operæ partem, rebus grauiſſimis detractam, ad inanes epiſtolas transferam. inanes appello, quia video multos, cùm ſcribendi cauſam aut perquam leuem, aut etiam nullam habeant, ideo tamen ſcribere, vt meas litteras eliciant. quod niſi ſtatim aſſequuntur, indignantur, & maiorem ſuæ voluntatis, quàm occupationis meæ rationem habent. Ab horum numero libenter te, mi Ciofane, ſeiungam. non enim dubito, quin me diligas, vel tua ſponte, propter communia ſtudia, vel imitatione iuuenis optimi, atque eruditi, Herculis fratris tui. A quibus autem diligi me puto, de iis vt bene ſentiam, non ægrè à me ſoleo impetrare. atque vtinam, quàm propenſo erga vtrumque veſtrûm animo ſum, tam facilè vobis animum inſigni aliquo merito probare poſſim. quod equidẽ enitar: &, ſi contigerit, vehementer lætabor: ſin minùs, vos tamen amplecti voluntatem meam, eáque contentos eſſe, & humanum in primis, & æquum eſt. Vale. Romæ, XII. Kal. Dec. ∞ D LXIX.

IOANNI CASELIO.
Florentiam. 13

AEquè, vt video, lætamur, tu mea erga te, ego tua in me beneuolentia. quę ſi orta eſt ab opinione virtutis, vt certè eſt: non dubito, quin perpetua ſit. tu enim, quas artes à puero colere cœpiſti, in iis quotidie magis vt excellas, operam dabis: ego te, inani fortaſſe conatu, (nam aduerſantur multa) ſtudio tamen, & voluntate, quantum

licebit,

licebit,imitabor. Neritium tuum quis non amet? mihi crede,tuarum litterarum testimonio, aut commendatione nõ eget.me quidem ita sibi deuinxit officio suo,non modò vt omnia,quæ possum,sed etiam quæ non possum,eius caussa cupiam.iam de eius ingenio,doctrina,eloquentia quid ego tibi, cùi notior est , quàm mihi? prædicabo igitur aliis vel quòd amor impellit:vel quòd,ornare virtutem,nostræ consuetudinis est. Vale,mi Caseli,nósque vt facis,ama.Romæ, XII.Kalend.Octob.∞ D LXIX.

FRANCISCO PLANTEDIO. Manfredoniam. 14

ET seriùs,quàm tu exspectabas,& breuiùs fortasse,quàm vterque nostrûm vellet, respondeo litteris tuis. quamquam,cùm tibi nota esset occupatio mea , erat humanitatis & prudentię tuæ,silentium meum in bonam partem accipere,& amici hominis commodo consultum velle : cùm præsertim,iudicium meũ de tuis versibus cur expetas,caussa nulla sit. tu enim hoc in genere ita es versatus , vt excellas:ego saluere Musas iussi ante aliquot annos, nec poëtas iam conor attingere: aut,si interdum,vt oblectem me potiùs,quàm vt imiter. quòd si tu meum iudicium anteponis tuo,quod ego ne comparo quidem: errare te facilè patiar, neque committam, vt meam frustra sententiam exquiras. Mihi quidem ea,quæ scripsisti ad Rotam,vatem ætatis nostræ celeberrimum,valde probantur. habent lepôrem : nec tamen grauitate carent. totum poëma (sic enim videor appellare posse)luminibus ingenij,doctrinæque distinguitur. Sic perge : sic ibis ad astra , præsertim oratoria quoque facultate,vt video,non mediocriter instructûs. Commentarium meum in epist.fam. dederam amico describendum: sed eius operam casus nescio quis interpellauit: edetur aliquando,vel hîc,si licebit, vel certè Venetiis : quod minimè vellem absente me.post discessum tuum addidi non pauca, quædam perpoliui. Cupio salutari à te veterem patronum meum, omni laude præstantem , Cardinalem Comensem, cuius erga me officia,dum viuam,animo ac memoria tuebor,prædicare numquam desinam. Vale. Romæ, VII.Kal. Octob.∞ D LXIX.

IACO-

IACOBO GORSCIO.

Cracouiam. 15

PArticulam litterarum tuarum, in qua scribis ad amicum tuum, audisse te exclusum esse Roma Paullum Manutium, (hæc enim ipsa verba ponis,) legi sine molestia. qui enim rumor, nec si verus esset valde afficeret animum meum, subsidia sibi ad omnes casus ex optima conscientia quærentem, is cùm sit falsus, & inanis, quid est cur me tangat? Equidem si scire vis, qui sit meus hac tota de re sensus, inclusus potiùs mihi videor esse, quàm exclusus. à quo enim die Romam veni, exeundi facultas, quam sæpe valetudinis, interdum animi etiam caussa optaueram, data numquam est: non quin iis hominibus, qui tanti apud me sunt vt eorum voluntatem nutúmque quasi legem obseruem, vtar facillimis: sed commissum fidei, diligentiæ, industriæ meæ negotium eiusmodi est, vt absente me iacturam patiatur. quòd si priuata mea res ageretur, negligerem fortasse: nunc, vt scire te arbitror, totum hoc munus ad sedis Apostolicæ dignitatem pertinet: pro qua si accideret vt vitam profundere opus esset, præclarè mecum actum putarem. Hoc meum studium placere bonis viris, & ipsi in primis Pio v. Pont. Max. nihil omnino probanti, nisi quod ad summi Dei gloriam, communémque salutem referatur, ita lætor, vt ceterorum opiniones, & iudicia contemnam. quid enim laborem, quid de me sentiant, aut loquantur ij, qui ne sincerè iudicare possint, liuore impediuntur, aut maleuolentia, fortasse etiam hominem in saluberrima tollendæ prauitatis hæreticæ cura diu noctúque versantem, non labori, non valetudini parcentem, parum æquis oculis adspiciunt? sexcentas enim artes, quibus caussa publica lædatur, quotidie veterator ille magnus, generis humani sempiternus hostis, excogitat. Sed nomini meo, quãtum volunt, isti detrahant: me tamen, vt ab optimorum consiliorum cursu, rectissimáque mente deducant, numquam assequentur. Te quidem ista mi Gorsci, quæ aut à leuissimis hominibus temerè, aut ab improbissimis callidè disseminantur, si putem credere, ignorare videar & prudentiam, & bonitatem tuam: vt ingenuè tamen tecum agam: post illa verba, exclusum esse Roma Paullum Manutium, optaui signum aliquod vel iudicij, vel saltem amoris in

ris in me tui: iudicij, vt hoc adderes: Quod verisimile non videtur: aut etiam, Quod de tali viro vix crediderim: amoris, hoc, aut simile: Quod cupio esse falsum: Quod si verũ est, doleo. Hæc tu si sic scripsisses, cùm amicitiæ nostræ, tum constantiæ quoque tuæ satisfecisses: illa quidem ipsa verba, quæ subacerba nonnullis videri fortasse possint, cõdimento quasi aliquo mitigasses. Vtraque est à te omissa significatio: & quamquam vtraque mihi ęquè grata futura esset, quippe qui à bonis eruditísque viris, id est, à tui similibus, non minùs probari, quàm diligi velim: tamen nescio quo modo fit, vt, amori te nihil dedisse, aliquanto molestiùs feram. Qua de re scripsi ad te liberè, pro mea consuetudine: neque tamen dubito, quin tu hoc ipsum, quod scripsi, pro tua humanitate æqui boníque facias. Nam de statu rerum mearum mihi ipsi, auctori satis bono, velim credas: non modò Romæ esse me, verùm etiã libenter esse, existimatione integra, re familiari aucta potiùs, quàm imminuta. Vale. Romæ, VI. Kal. Oct. ∞ D LXIX.

IO. BAPTISTAE OLIVO. Asulam. 16

ETsi, cùm hæc scripsi, non satis commodè valebam, dedi tamen operam, humanitate coactus litterarum tuarum, vt aliquid rescriberem. Lætor periucundam tibi esse recordationem veteris amicitiæ, consuetudinísque nostræ, sed maioris lætitiæ caussam afferunt officia tua, quibus vxorem meam primùm, graui morbo affectam, deinde filium, non minùs grauiter laborantem, assiduè coluisti. Vtinam, quam debere me fateor, aliquando referre gratiam possim: habebo quidem merito tuo parem, quamdiu vita contigerit. De statu rerum tuarum, ex Lælio Gauardo, probo iuuene, mihíque suis moribus, & sua virtute carissimo, cognoui ea, quæ vehementer optabam: diligi te, & coli à bonis, honestísque ciuibus: opera, opéque tua multos adiuuari, augeri quotidie opinionem probitatis, & doctrinæ tuæ. quo tibi nomine plurimùm gratulor: quæque tam præclaræ industriæ, tam propensæ ad communem salutem voluntati, præmia debentur, ea nõ dubito quin tibi nunc quidem homines, olim verò Deus opt. Max. vberrima persoluat. Vale, & vxori, filióque, quorum in salute sita mea,

mea salus est, humanitatem, & diligentiam, si nondum con ualuerunt, eandem præsta: à me verò, quæcumque ad com modum, laudémque tuam pertinere intelligam, omitti pos se nolim existimes: si quid ignorabo, admonitus à te vincam officiis meis opinionem tuam. Romæ, pridie Kalend. Octob. ∞ D LXIX.

PRO COLLEGIO CANONICORVM S. PETRI.

S. R. Magdalenæ & Leonoræ Austriæ, sororibus. Spiram. 17

BEne agendi ratio maximè discitur eorum exemplo, quorum actiones generis nobilitas, aut splendor dignitatis illustrat. propterea neque optabilius quidquam est, quàm vt Reges, Principésque reliqui ad ornandam, tuendámque Christi Ecclesiam, vnde vera salus, æternǽque vitæ felicitas emanat, suas omnes curas, omnia studia conferant: neque nos ex vlla re maiorem capere lætitiam potuimus, quàm ex M. V. propensa ad cultum, ac venerationem Apostolorum voluntate, antea quidem nobis minimè dubio multorum sermone, nunc autem insigni vestis aureæ munere declarata. Et quamquam suæ pietatis, perpetuǽque innocentiæ à Deo opt. Max. fructum illũ capient, quo nihil potest esse præstantius: tamen nos quoque, ne partes nostræ desiderentur, primùm gratias eis de ista liberalitate, istáque mente quàm licet maximas & agimus & habemus: deinde fore pollicemur, vt exstet sui muneris memoria in annos plurimos inter ornamenta templi, in animis verò nostris numquam exstinguatur. Interim precibus omnibus, vt M. V. perpetuò bene sit, quǽque optant, feliciter, prosperéque eueniant, à cælesti numine petemus. Romæ, XVII. Kal. Ian. ∞ D LXIX.

HIERONYMO RVBEO.

Rauennam. 18

EPistolæ tuæ, in qua significas Rauennatem historiam à te esse institutam, quærísque à me, quæ ad eam pertineant, nonnulla, seriùs omnino, quàm tu exspectabas, respon-

respondeo : sed obliuionis, aut negligentiæ culpa liberat me diuturnitas morbi, quo primùm leuiore commotus, postea grauiter perculsus, ad hanc fere diem iacui. alioqui meum in hoc genere studium nec tibi defuisset, nec defuturum vmquam, velim existimes. non est enim meum, miniméque decere arbitror, cùm humaniora semper studia præcipuè coluerim, nunc committere, vt humanitatis officia desiderare à me quisquam iure possit. Adde meam erga doctos homines, in quibus excellere te video, beneuolentiam : adde non mediocrem obseruantiam erga ciuitatem vestram: quæ me olim adolescentem omni liberalitatis genere complexa, immemorem, aut ingratum, in iis præsertim rebus, quas ad eius amplitudinem, & gloriam spectare intellexero, profectò numquam sentiet. nec verò dici potest, quàm valde gaudeam, quòd eniteris, atque elaboras, vt eius antiqua nobilitas, æternis ingenij tui prodita monumentis, ab omni posteritate cognoscatur. næ tu iam nunc ista voluntate magnam laudem consequeris: quid futurum putas, cùm voluntati res ipsa responderit? honestis consiliis Deus, hominésque fauent: honestius autem nihil, aut præstantius, quàm de patria bene mereri. Vrge igitur, & illustra, quantum in te est, gentiles tuos. quod eo tibi magis curæ debet esse, quia memoriam publicam, vetustate iam deficientem, ab interitu vindicare non potes, quin priuatam simul tui nominis memoriam immortalitati commendes. In hoc argumento quid efficere, & præstare ipse possim, non equidem intelligo: verumtamen, si quid possum, & si assequar aut legendo aut cogitando, totum illud, quidquid erit, & quantumcumque erit, prolixè tibi, perliberalíque animo & polliceor & defero. Nam illa, quæ requiris, eiusmodi sunt, vt vel historiæ veteris testimonio, vel ipsa etiam coniectura explicari facilè possint. Si enim Cæsarem, cùm vtrique Galliæ præesset, in citeriore, conuentuum agendorum causa, sæpe hibernasse concedimus: id quod ambigere non licet, quis dubitet, quin Rauennæ, quo nullum in ea prouinciæ parte nobilius opidum inuenio, conuentum egerit? De fœdere, ne hoc quidem video cur in dubium vocetur. vrbs enim Cisalpinæ Galliæ Rauenna fuit : at Galli fœderati. Locum Ciceronis in oratione pro Balbo, suffragante, vt verba tua declarant, vetere libro, ita legerem:

P.Cæ-

P.Cæsium, virum bonum, qui viuit, Rauennatem, fœderato ex populo. Vt primùm patria, deinde patriæ conditio ostendatur. nam si legamus, Qui viuit Rauennæ fœderato ex populo: fœderati populi nomen, id est, P.Cæsij patria ignorabitur. in quo repugnat Ciceronis consuetudo. neminem enim ciuitate Romana donatum appellat, quin patriam simul nominet. Q.Iubium, seu, Q.Iunium, cur non placeat, eadem ratione adducor. nam si hunc Rauennatem esse dicemus: P.Cæsio quid fiet? an solus patria carebit? Dixi, quid sentirem, rogatus à te: nec mihi tamen arrogare tantum ausim, vt meum iudicium anteponam tuo. In amore, atque etiam in iis officiis, quæ amori debētur, me abs te vinci numquam patiar. Vale. Romæ, Kal. Februa. ∞ D LXX.

CLAVDIO STRAMBONIO. Romam.

19

FAtebor ingenuè, vt & consuetudo mea, & amicitia nostra postulat: putaui te, pro tua prudentia, & æquitate, amore erga te meo contentum esse: amoris fructum, & officia requirere numquam putaui: cùm præsertim, si quis est, quem distringant curæ non quotidianæ tantùm, sed etiam permolestæ, is ego sim. quod tu cùm scias, & mecum tamen sic agas, quasi nescias: quid suspicer? me abs te non amari? siquidem, quos amamus, eorum commodo, libenter consulimus. odi istam rationem: errare malo cum tanta voluptate, quantam opinio mihi affert beneuolentiæ tuæ, quàm id cogitare, quod si credam, iniucundè viuam. quid enim profecerunt studia mea, illa, illa, quæ tu dilaudare interdum solitus es: aut quid egi tantis vigiliis pro communi vtilitate susceptis, siquidem hoc non sum assecutus, vt, quibus laborem minuit labor meus, ab iis mihi merces beneuolentiæ nulla persoluatur. ac velim credas, non me tamen, si quid mihi hoc nomine debetur, id ab omnib. exigere. instar omnium pauci futuri sunt: & in hoc ipso paucorum numero in primis esse te, vehementer cupio, amo enim tuos mores: ingenium plurimi facio: studia laudare numquam desino. possum autem, ex ista mente quæ virtutum vbertas aliquando futura sit, facilè diuinare. & hac equidem spe, si verum scire vis, iacturam illam, quam interitu

teritu Iulij Pogiani Romanæ litteræ fecerunt, aliquanto leuiùs fero. nam, si contexes extrema cum primis, téque ipse, vt soles, ad summam eloquentiæ laudem incitabis: nō dubito, quin paucis annis Latinæ linguæ amissam propè dignitatem restituas. quod eo facilius fore video, quia tu, non contentus inani verborum sonitu, quo delectantur multi, prudentiam simul ex iure ciuili, rerúmque maximarum scientiam ex philosophiæ fontibus hauriendam iudicas. Quibus caussis adductus, egregius ille vir omni præditus ingenij suauitate, Castilioneus Cardinalis, quem tu nobis, in tanta similium virorum pænuria, ereptum iure doles, ita te ferebat in oculis, vt nemini concederet, qui tui amantior esse posset. Sed illum iam lugere desinamus: quid enim lacrumæ proficiunt? aut etiam, (si veritatem consulimus: quod facere debemus) qui ab iis malis, quibus referta est hominum vita, hac præsertim ætate, ad æternas beatissimorum sedes migrauerit, cur eum lugendum putemus? Hæc igitur, quæ præter nostram voluntatem accidunt, ad summi Dei voluntatem referamus. ita fiet, vt ea vel modicè doleamus, vel ne dolenda quidem existimemus. Vale. Romæ, IIX. Id. Maij, ∞ D LXIX.

PAVLLO TACHONO.
Vibonem. 20

DElectatus sum litteris tuis, non quia me ornant laudibus, sed quia beneuolentiam erga me tuam declarant. amari enim ab eo viro, de quo bona omnia boni omnes prædicant, optabile in primis est, & multorum diuitiis, aque opibus anteponendum. Quare hoc ego nomine mihi gratulor. iudicio autem de me tuo, etsi vix fieri posse arbitror, vt respondere possit industria mea: tamen, siue rectè sentis, gaudeo: siue erras, error quoque tuus, vt verè dicam, mihi periucundus est. Locus Ciceronis, de quo meam sententiam exquiris, totus, vt arbitror, à coniectura pendet. itaque destitutus historiæ testimonio, affirmare nihil ausim. quòd si tu, vbi obscura veritas est, verisimilia non contemnis: fortasse non improbabis quod scripsi in meis commentariis dixisse Ciceronem, Abutor coronis: quia cùm olitorem calfieri vellet, qui sibi interdum coronarum munuscula miserat, abuti coronis, id est,

malam ei gratiam referre videbatur. Hæc,vt dixi, è coniectura,tu,si quid habes certius,imperti: & Vale.Romæ, XV. Kal.April.∞ D LIX.

IO. BAPTISTAE IANVARIO. *Vibonem.* 21

NEc mea valetudo, graui iam quattuor fere mensium afflicta morbo,permittit,vt multa,nec humanitas, vt nihil omnino litteris tuis amantissimè scriptis respõdeam. quamquam, si quis est, cui liceat hoc officium sine culpa prætermittere, aut is ego sum, áut prorsus nemo. obruor enim epistolarum numero, quæ quotidie mihi ab ignotis hominibus,ex longinquis regionibus, non necessariò plerumque mittuntur argumento. Ego autem neque hoc inanium, & ambitiosarum litterarum genere natura delector:&,si velim id suscipere,vt vnus omnibus respondeam, quid me laboriosius,aut etiam quid stultius essepossit?cùm præsertim valetudine vtar infirma,negotiis autem curísq; vrgear eiusmodi,quæ vel, firmissimã defatigare ac frãgere omnino possint.Ergo habẽda mihi ratio est,quę nõ habetur ab aliis,cùm occupationis meę,tum etiam salutis.quod si hominibus mei amantissimis in mentem veniret : æquis animis meam caussam perpenderent:non otium meum ex otio suo metirentur : ita ad me scriberent, vt rescribendi necessitatem non imponerent.Duo genera excipio,vel qui scribunt iis de rebus, quæ ipsorum vehementer intersint: quibus deesse,contra officium est: vel si qui sunt,qui,quacumque de re scribant,ita disertè loquuntur, ita ornatè, vt eorum virtus, & eloquentia, non modò quæ possum, sed ea quoque quæ non possum, postulare à me suo quodam iure,atque exigere videatur.Hoc ego te in genere, Ianuari doctissime, constituo. tu enim quamquam ad ea indaganda,& perscrutanda, quibus inuentis, rerum obscurissimarum vis & natura patet,assiduè totus incumbas: & in hoc studio ita verseris, vt omnino cum paucis excellas : tamen,quasi hac vna laude non contentus, ita colis, itáque tenes Latinam linguam, vt oratione tua nihil purius, elegantius, illustrius esse videatur. quòd si cuperem laudari, de quo laborant multi,ego quotidie minùs minúsque curo:à nullo, mihi crede,mallem,quàm à te.sed cùm hanc in me cupi-

me cupiditatem ſiue ætas, ſiue valetudo, ſiue ratio exſtinxerit: ita non moueor iis laudibus, quas tu ampliſſimas in me contuliſti, quaſi nihil ad me pertineant, aut quaſi ſenſu prorſus omni caream: amore quidem tuo, vnde laudes iſtæ manant (ſic enim interpretor) mirabiliter delector: eúmq; vt eadem, quæ peperit, perpetuò alat, atque augeat humanitas tua, vehementer opto. ego enim, non modò vt parentis beneuolentiam præſtem, verùm etiam ne genus vllum obſeruantiæ, ſtudij, officij, quod ad te ornandum attineat, prætermittam, pro virili mea parte operam dabo. De verſibus, iocari te facilè patior, & in ludicro argumento ingenij præſtantiam oſtendere. Sed noli à me exſpectare, vt paria paribus. te enim, vt alumnum ſuum, perpetuúmque cultorem, amplexantur Muſæ: me, qui ſalute iam pridem illis dicta, ad Oratores me contuli, nunc, ſi quando ad eas conor accedere, vt alienum, ac transfugam, à ſe repellunt. Vale. Romæ, Idib. Aug. ∞ D LXX.

ANTONIO FVRNARIO. Neapolim. 22

ET valemus, & ſatis iucundè viuimus, re domeſtica ita iam conſtituta, vt adoleſcenti filio, quem vnicum habemus, cogitandum de virtute potiùs, quàm de fortuna videatur. nam, quod ad me attinet, hanc habeo ſenectuti gratiam, vt pauca iam requiram: vel quòd ad illa longè meliora properamus: non enim longè abeſſe videtur ille portus, quò peruehi cupimus ex diuturna tempeſtate: vel quòd ſtultum putamus, ea quærere cum labore, quæ nec ſi adipiſcare, moleſtiæ finis eſt. quod te quoque, excultum litteris hominem, ſentire arbitror: & hoc equidem nomine cùm te diligo vehementiùs, tum diligi à te cupio. Memoria noſtri tua, muneribus declarata ſuauiſſimis, periucunda nobis eſt. Vale. Romæ, XIIX. Kalend. Febr. ∞ D LXIX.

EIDEM, Neapolim. 23

QVæ ſolet ex cariſſimis, iucũdiſſimíſq; rebus percipi voluptas, eã ipſam ex epiſtola tua cepiſſe me prorſus velim tibi perſuadeas. hoc adeo inde perſpicies, quòd in magna valetudinis aduerſæ moleſtia, defatigato etiam

curis animo, committendum tamen non putaui, vt amicitiæ nostræ, & humanitati erga me tuæ debitum rescribendi officium non persoluerem. Probari à te mea scripta, atque etiam laudibus ornari, siue tu id iudicio tribuas, siue amori largiaris, æquè gaudeo: nam si è studiis meis fructum aliquem exspecto: quis vberior aut præstantior laudatione doctissimi viri? sin litteris ita vtor, vt præter eas ipsas nihil cogitem: quod his temporibus facere propè necesse: amari tamen à te, quem qui non amat, hominem vix puto, in primis optabile est. Ac de isto quidem tam illustri, aut opinionis, aut voluntatis testimonio mihi vehemẽter, vt debeo, gratulor: tibi verò gratias agerem, si te putarem hoc officij genere delectari: quod certè tua bonitas respuit: aut si ego is essem, qui officio deuinctus aliquo, libentius in agendis, quàm in referendis gratiis operam collocarem. De tuo statu, si est, vt volumus, & si nihil anno superiore accidit incommodè: bene est: de meo, quem vicissim tibi pro mutuo inter nos animo curæ esse non ignoro, satis multa me scripsisse existimabo, si hoc vnum scripsero, languere me quotidie magis in earum rerum cupiditate, quas mirabar antea. ætas hoc fortasse fastidium parit: verumtamen ratione potiùs assequi mihi videor, vt ita sentiã. quid enim appetam, cùm nec sciam, quid vtile futurum sit, nec iam vsura possit esse diuturna? appropinquat enim dies, qui nos ex immensa errorum caligine ereptos, in æterna veritatis luce constituet. quæ me quidem cogitatio nec secundis rebus lętari, nec nimis angi patitur aduersis. Munusculum, quod ad me singulis annis cum pulcherrima epistola mittere non desinis, pensio quędam amoris est: qua ego te, amore ipso contentus, ea conditione libero, ne scribere tamen desinas. ęquiore enim animo omnibus muneribus, quàm suauitate tuarum epistolarum, carere possum. Vale. Romæ, XIIX. Kal. Febr. ∞ D LXX.

EIDEM, Neapolim. 24

NOn patiar ignorare te, quod gratum, & periucundum tibi fore arbitror, viuere me nunc in patria, & planè viuere. fruor enim rebus iis, sine quibus vita prorsus nulla est, propinquis, amicis, libris, ipsa demum libertate, qua nihil est carius. nam Romæ tantùm aberat, vt otioso

liceret

liceret vmquam esse, vt negotiorum assiduis quasi fluctibus obruerer. Longiùs à te absum: quid refert? ne Romæ quidem cùm essem, fore speraui, vt vmquam te viderem: cùm ætas vtriusque, valetudo, vitæ genus peregrinari nos non fineret. habet autem hoc amor à virtute ortus, vt absentes coniungantur animis, & fit inter eos, recordatione mutuæ voluntatis, & beneuolentiæ, tanta suauitas, quantam vix, aut ne vix quidem vlla potest afferre consuetudo. at plerique homines quotidiana fere salutatione, collocutione, familiaritate, beneficiis etiam atque muneribus, ali, & conseruari amicitiam putant: nisi hæc adsint, deficere, & exstingui. stulté. nam, si ab honesto manat amicitia: nulla re indiget, ipsa se sua sponte, suísque viribus, tuetur, ac sustinet: sin aliunde oritur: infirma semper, inops, inconstánsque sit, necesse est, à fortunæ varietate pendeat: multis vitiis, & mutationibus laboret. Ergo nos à vulgo rectè dissentimus, & à vulgi consuetudine nostra ratio in primis abhorret: cùm amemus inter nos amore singulari, nec tamen inter nos officia multa intercesserint, aut alter alterum de facie norit: quod multo minùs, ob longinquitatem locorum, in posterum continget: & voluntatis tamen aut ego tuæ mutationem, aut tu meæ, non est, cur extimescas. Cupio te valere, & interdum, si vacabis, ad me scribere. Ego commodiùs, quàm Romæ valeo: quid mirum? qui tranquillissimo animo viuam, & valetudinem, ab omni occupatione longè remotus, præcipuè curem. desiderari autem litteras à te meas non patiar, si placere tibi sensero officium meum. Vale. Ex opido, Plebe Sacci: quò me sæpe conferam, valetudinis, animíque gratia: addo illud, ne studia colenti, quibus carui, diutius, quàm vellem, interpellatores molesti sint. III. Non. Nou.

ꟾↃ D LXX.

* *
*

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII

LIBER DECIMVS.

AMPLISSIMO CARDINALI Ioanni Morono. I

TVRPE est præscribere sapienti quid agat, & quo modo agat: neque ego id vmquam commiserim: neque id est, aut consuetudinis, aut naturæ meæ: verumtamen excusandus fortasse videar, si vel à mea maxima re, quæ nunc agitur, vel ab humanitate tua, quam omnes norunt, & prædicant, persuaderi me patiar, vt agam tecum paullo liberiùs, quod sentio, & quæ cum animo meo sum meditatus, eadem nunc expromam, nihil dissimulans, nullo veritatem artificio tegens. Ego, vir præstantissime, quoad putaui, te vti pollicitus eras, acturum esse cum Pont. de caussa mea, lætabar vehementer, & in hac aduersa valetudine, quæ mihi omnem abstulisse iucunditatem videbatur, aliqua tamen voluptate perfruebar. sperabam enim fore, vt auctoritas tua, prudentia, eloquentia, præsertim in optima caussa, facilè impetraret ab æquissimo ac benignissimo principe non immoderatum aliquid, aut eiusmodi, quod inuidiam excitare posset: nõ enim ego ita efferri cupiditate soleo: quid igitur? annuam tantùm ordinarij stipendij solutionem: vt quemadmodum Pius IV. Pontifex, immortali memoria dignus, venientem ad vrbem insigni viatico donauerat: sic Pius V. omni virtute ac laude præstans, ab vrbe discedentem non modò simili, sed maiore etiã munere prosequeretur. in quo ratio videbatur habenda ætatis meæ, habenda valetudinis, habenda etiam meritorum meorum. quamquam de meritis, ita me Deus amet, loquor non libenter: aduersatur enim

enim modestia mea: sed hoc verbum expressit ab inuito dolor, & eorum temporum memoria, cùm in meum nomen inuehebantur multi, aliena conferentes in me, mea mihi detrahentes. Hoc igitur alloquendi Pontificis, & cum eo statuendi, consilio tuo, quasi rebus meis nulla iam tempestas immineret, & quasi iam in portu nauigarem, ita lætabar. Postea verò quàm de Mariano Victorio, summæ probitatis, raræ doctrinæ, excellentis industriæ viro, cognoui, acturum te esse de negotio meo in eo conuentu, qui primus habebitur eorum Cardinalium, quibus alendorum in Vrbe studiorum, moderandíque Gymnasij publicè demandata cura est: planè sum admiratus mutationem consilij: &, vt ingenuè fatear, quemadmodum natura mea fert, nec bonitas tua recusat, ex alta quadam spe deturbatus concidit, afflictúsque iacet animus meus. equidem iis Cardinalibus tantum tribuo, quantum eorum summa virtus, ac dignitas postulat: æquè omnes diligo, æquè colo, sed ad eos certè nullam arbitror negotij mei partem attinere. A Pontifice sum Romam accersitus: à Pontifice discedendi facultatem peto. si potestas quæritur: vnius est summa. si liberalitas: vnus vnico verbo pollicetur, & præstat. si dignitas; quæ maior est, quàm à Pontifice vocatum esse, à Pontifice cum benignitate dimitti? Hæc mea consilia sunt: quibus tamen, vt debeo, anteponam tua. satis enim exploratum habeo, nihil te cogitasse sine summa ratione, nihil acturum sine summa prudentia. & mihi, parum in vsu rerum versato, obscura multa sunt: tu tamquam Lynceus vides omnia, probatus per totam ætatem iis actionibus & curis, vnde salus publica minimè dubio bonorum omnium testimonio manauit. Ego me semel, non temerè, aut repentina quadam voluntate impulsus, sed explorata ratione, certóque iudicio adductus, in cliẽtelam tuam tradidi: me, liberósq; meos tuæ potissimùm fidei, beneuolentiæque commisi. eadem mihi perpetuò mens, eadem, quoad viuam, in te vno sita spes erit. tu me ornandum, augendum, tuendum suscepisti: sæpe vidi pro varietate rerum mearum, & lætitiam, & sollicitudinem tuam: nunc tamquam bonus artifex, tuũ vt perpolias opus ac perficias oportet. expedi, obsecro, me hac molestia: vel potiùs, hoc me periculo libera. vides enim, cum Romano cælo minimè iã cõuenire mihi posse: addu-

ctam eſſe in extremum fere diſcrimen ſalutem meam: autumnum aduentare, cuius varietatem, & inconſtantiam, hîc ſi permanſero, mea certè nequaquam feret imbecillitas. Venetias multis nominibus cogito. ídq; mihi primùm eſt & præter cetera optandum: ſed ſi vel per Pontificem, quod non opinor, vel per quotidianam febrem, quod magis metuo, patriam, longo terrarum ac maris interuallo diſiunctã, petere non licebit: deponam voluntatem meam, ſuſcipiam eam, quam neceſſitas afferet. accedam ad Sabinos colles: quos florere audio regionis amœnitate, cæli tẽperie, omnium rerum, quas hominum victus, cultúſque deſiderat, vbertate. Interea me tibi totum, ſalutémque meã quàm ſuppliciter poſſum commendans, ac tradens, negotij adminiſtrandi rationem ſingulari tuæ ſapientiæ permitto. Vale, v. Kal. Septemb. ∞ D LXX.

AMPLISSIMO CARDINALI, Gulielmo Sirletto. 2

AVgeri tua vetera erga me merita recentibus officiis, nec miror, & vehementer gaudeo. quamquam veteribus contentus eſſe poteram: erant enim eiuſmodi, vt addi nihil poſſe videretur: ſed tamen, vt video, tua nunc quidem ad ea permultum addidit humanitas. & quamquam neque tua, neque collegarum tuorum, Moroni, & Cornelij, de viatico mihi impetrando ſumma contentio quidquam profecerit: æquè tamen vobis omnibus debeo, ac ſi profeciſſet plurimum. eſt enim animi liberaliter inſtituti, ſpectare voluntatem in primis: minimè quidem rem contemnere, potiorem tamen ipſa re voluntatem ducere. ſanè optimi Pontificis anguſtias temporum difficultas excuſat: verumtamen ingraueſcenti hominem ætate, non ſolùm infirma, ſed etiam ægra valetudine, imparatum à re domeſtica, cum filia nubili, ab vrbe Roma, cuius nomen omnia pollicetur, poſt decem annorum labores, ſuis ſumptibus in patriam redire, iis fortaſſe, qui hæc ſolent animaduertere admirationem aliquam pariet. Et quamquam ea, quæ bonis artibus debentur, ratio temporum impediat, vt etiam liberaliſſimorum Principum voluntas in optimo bene merendi curſu retardetur: me tamen à litteris nulla res abducet, ſi modò aſſequi otium licebit.

ſatis

ſatis cum vulgo inſaniuimus : ambigua certis, turbulenta tranquillis, inania ſolidis præferentes. ætas & præteriti iactura temporis admonet, vt reſipiſcamus, quódque reliquũ eſt vitæ, viuamus nobis ipſis, bonis artibus, Deo potiſſimùm, à quo vno, ſiquid aut ingenij, aut doctrinæ in nobis eſt, cùm acceperimus: ad eiuſdem vnius gloriam omnes ingenij, doctrinǽque fructus referre in primis æquum eſt. Vale, & tibi perſuade, neminem eſſe, vel vmquam fore, qui tuam præſtantem virtutem aut magis amet, aut libentius prædicet. Cardinalem Carafam, iuuenem natum ad immortalem gloriam, exemplum antiquæ probitatis, cuius humanitati, qua me ſemper eſt complexus, debere me plurimum fateor, niſi graue eſt, meo nomine ſalutabis. VII. Kal. Octob. ∞ D LXX.

EIDEM, Romam. 3

QVidquid tuli, dum in patriam reuertor, ſuaue eſt: tuli autem aſpera, grauia, difficilia, ſanequam multa: & eo magis, quòd aſperitates omnes ægra valetudo, & corporis imbecillitas, vehementer augebat. Quæ dum ferrem, hæc mecum loquebatur animus, Suſtine, præteritorum memoria, futurorum ſpe: & cogita, quas turbas reliqueris, quibus laboribus emerſeris, quam tranquillitatẽ, quam quietem, petas. In patriam tendis, refertam bonis omnibus. ibi te cõplexu excipiet dulciſſima coniux, languentẽ fouebit, infirmum reficiet, afflictum ſubleuauit: nullũ obſequij, ſtudiíque munus abeſſe patietur. Erat hæc duris in rebus optima conſolatio. Itaque lætus nonnumquã eram, in dolore, ac moleſtia comitum meorum. nunc, aſſecutus ea, quæ ſperaui, in vnam curã incumbo, vt perditam valetudinem reſtituam. diuturnitate morbi, & inedia, corpus iam, & vires amiſeram. acceſſere itineris incommoda, quibus ita conſumptus humor omnis eſt, vt nimia ſiccitate vitæ periculum impendeat, in reuocanda potiſſimùm τῆς κοιλίας εὐλυσία medici laborant: quam ſi aſſequor, conualuiſſe mihi prorſus videbor. dici non poteſt, quo deſiderio teneor ſtudiorum noſtrorum. quaſi ceruus ad fontem, ſi per valetudinem licebit, ſitibundus accurram. tua mihi conſuetudo, tua virtus ante oculos erit: quam imitari non deſinam: & eo quidem animo, vt in ipſa imitatione ma-

gnam felicitatis meæ partem ſtatuam: aſſequi enim, quod optimum, atque perfectiſſimum eſt, non cuiuis cõtingit: velle tamen,& conari, non mediocri dignum, laude ducitur. Cupio conſeruari veterem amorem in me tuũ, meritis quidem à me nullis, perpetua tamen cultum obſeruantia,quam eandem ſemper, aut etiam, ſi modò ad eam accedere quidquam poteſt,quod ego non arbitror, maiorem fore tibi confirmo. Vale.

MATTHAEO SENAREGAE. Genuam. 4

IAm prorſus de velluto ſpem abieceram,(vtar enim noto verbo: nam veteres aliter loquebantur) niſi tu rurſus vt eam ſuſciperem, tuis proximis litteris effeciſſes. exſpectabo igitur,& quidem breui,(ſic enim vis)aduentum propinqui tui,quem, arbitror, in itinere Philoſophos ambulantes imitari.nam tribus menſibus non modò Genua,ſed ab vltima Luſitania facilè ab vrbem peruenire potuit. Verũ ergo fortaſſe calumnior:& illi morã,homini induſtrio, & agenti ſtrenuè ſuam rem, negotia,diuturniorem, quàm opinabatur,Florentiæ,vel Senis iniecerunt. ſic enim exiſtimo:reliqua fere per iocum. Simiolus, vt video,tibi quoque moleſtus eſt.duci enim te vides fictis verbis, nihil cohortatione, nihil admonitione profici: quidquid dicat,inane eſſe.itaque moleſtia te affici,neceſſe eſt, vel mea cauſſa,vel quia rei te mouet indignitas, ac vereor ne ſemper eodem loco ſimus, niſi tu des operam, vt ei per aliquem tuorum iudicium intentetur, & à lictore publico vocatus ad iudicem ſeriò rem agi ſentiat. Artes hominis prædixi:quo turpius eſt falli, & ſinere eum diutius tibi verba dare. quare, ſi me amas,quacumque via potes,vrge, & cõtende omnibus neruis: quamquam hæc quidem res tuis neruis digna non videtur, ſed contende tamen mea cauſa, vt euomat aliquando quidquid debet.quod ſi acciderit,atque adeo cũ acciderit: cur enim dubitem, quin diligentia tua fructum pariat?non dicam,tibi agam gratias:non enim pateris: ſed, tibi acceptum referam,vt alia multa. quæ ſi obliuiſcar,hominem me eſſe non putem. Vale, vale iterum, mi ſuauiſſime Matthæe:tibíque perſuade,me nulla magis in re, quàm in tuis litteris,in amore,in ſtudiis,officiíſque erga me conquieſcere.Romæ XIIX.Kal.Octo.ꝏ D LXX.

AN-

ANDREAE ANTONIO.
Ostianum. 5

NIsi me valde amares, quod multis argumentis intellexi, subirasci te mihi crederem, quòd litteris tuis amantissimè scriptis nihil vmquam responderim. sed si, cur officio defuerim, audias: non dubito, quin omni me prorsus & inhumanitatis, & negligentiæ suspicione liberandum putes. A quo enim tempore Roma discessisti, nullo difficultatis incommodíque genere: nulla fere dixerim miseria negotia nostra caruerunt. ex ea sollicitudine, ac laboris assiduitate incidi in morbum, cuius primùm vi deterritus, deinde etiam diuturnitate defessus, tentatis propè rebus omnibus, cùm neque periculi, neque molestiæ finem viderem, cepi consilium in patriam reuertendi: extremóque Septembri mense, dissuadentibus medicis, & amicis, æger, in viam me dedi. Pisaurum vsque morbus ingrauescere visus est: aspectu maris, quasi iam in oculis diu expetita patria esset, propinqui boni spe, animus corpori medicinam fecit. febris abiit, antè quàm Pisauro solueremus. ita Venetias, refecti cibo, paullo firmiores appulimus. malum illud remanet, vt inueteratis morbis fere contingit, quod aluo sumus ita sicca, itáque restricta, nullo prorsus vt cibi genere molliri, soluíque possit. quod si perpetuum esset, quid miserius? sed, ne perpetuum sit, curabimus, & cauebimus, quibuscumque rebus poterit, his primùm, quæ sunt in nobis ipsis, quiete corporis, hilaritate animi, ratione victus: tum iis etiam, quæ à medicorum scientia, consilióque proficiscentur. Habes, id quod optasse te arbitror, de statu meo: tu, si placet, vicissim aliquid de tuo. cùm enim de te, tuísque rationibus certior fieri pro nostra necessitudine maiorem in modum cupio: tum sermone litterarum tuarum purissimo atque elegantissimo mirificè delector. Vale. Venetiis.

FRANCISCO MORANDO.
Veronam. 6

QVæ me caussæ, minimè natura procliuẽ ad noua consilia, nunc impulerint, vt negotium illud Romanum, quod Pius Pont. Max. decẽ abhinc annis honorifico

co quingentorum ſcutatorum ſtipendio mihi demandauerat, reiiciendum putarem, non facilè eſt ſcribere: velim quidem exiſtimes eiuſmodi eſſe, vt aliter ſtatuere meis rationibus alieniſſimum fuerit. Illud certè fieri non poterat, vt cum illo mihi amplius cęlo conueniret: Quod experiri, conſtantiæ cauſſa, dum cupio, parum abfuit, quin ipſius cæli adſpectum, vſúmque perdiderim. Nouum igitur conſilium capiendum neceſſariò fuit, ſi modò mihi carus eſſe vellem, ſi ſalutis, quam omnes antiquiſſimam habent, rationem ducere, ſi denique vitæ munus, à Deo datum, eouſque tueri, & cuſtodire, quoad ille ipſe, qui dedit, arbitratu ſuo repeteret. Veni domum. hîc verò me ſumma quies, & domeſtica commoda, maximéque fideliſſimæ, atque amantiſſimę coniugis cura tanta, quanta poteſt eſſe maxima, planè recreauit. Febris abiit, nec tamen valemus. morbi enim reliquiæ ſuperſunt, magis propè timendæ, quàm morbus ipſe. quî enim valere poſſum, aut etiam quid non timeam, cum attenuatum exſiccatúmque corpus naturali munere fungi ſua ſponte numquam poſſit? quæ res neque moleſtiæ parum habet, &, ſi inueterauerit, periculo non vacat. Hoc igitur malum niſi depulero, valere me non dicam. Studia noſtra, remiſſa occupationibus, retenta tamen animo, attingere nondum audeo: ne ſtomacho, vnde fluxit omne malum, præpropera cupiditas obſit. Sed heus, mi Morande, quando te complectar? quando adſpectu, ſermonéque fruar tuo? túne ad nos, an ego ad te prior? Ego ſcilicet ad te. Ire enim, cùm per anni tempus licebit, ad Gauderina balnea decretum eſt: quæ quater antea ſumpſi, nec vmquam ſine fructu: nunc eo ſumam diligentiùs, quòd maiorem ętas, morbíque grauitas, ac diuturnitas cautionem poſtulat: inde excurram ad te, vt te videam, te complectar, tecum ſim. De cydonite illa, exquiſito artificio confecta, qua carui tot annos, interrupto locorum interuallis officij tui curſu, niſi tua ſponte ad conſuetudinem redieris, appellabo te quaſi meo quodam iure, ſic tamen, vt ipſum ius è tua fluxiſſe benignitate confitear. Epiſcopum Veronenſem, eximiæ ſanctitatis & doctrinæ virum, nec minore præditum humanitate, vix credas, quàm videndi deſiderio tenear. Obſecro, dic ei ſalutem verbis meis plurimam. Tu autem vale, mi ſuauiſſime Morande, nóſque, vt ſolebas, ama. Venetiis.

CAMILLO PALAEOTTO.
Bononiam. 7

PVtaſtí ne vmquam fore, vt ego me Romanarum occupationum è vinculis eximerem? certè factum vides. nec mihi venit in mẽtem eius conſilij pœnitere: quin quotidie magis gratulor, quòd illa reliquerim, hæc ſim adeptus: quòd ab omni cura liber otio fruar honeſtiſſimo: quòd ea nunc denique ſtudia recolere mihi liceat, à quibus diſiunctus tot annos vixi, vel potiùs planè non vixi. quæ enim mihi poteſt eſſe vita ſine litteris? valeat ambitio, & fucatus opum ſplendor. nihil eſt, quod cum ſuauiſſima librorum conſuetudine conferri iure poſſit. qua mente cùm eſſem, commiſi tamen vt aliter ſenſiſſe videar, cùm ſententiam numquam mutauerim. nam ad vrbem Romam eo quidem conſilio ſum profectus, domeſticis vt rationibus conſulerem. ſimul tamen id ſpectans, ne delicias meas optimarum ſtudia doctrinarum prorſus deſererem. aliter accidit. quis me accuſet inconſtantiæ? vicit meam voluntatem poteſtas eorum, quibus, vt æquum eſt, non minùs libenter quàm neceſſariò, parui. ſed mitto præterita. quaſi enim, ea dum attingo, vulneris obductam propè cicatricem renouo. Hic me propinqui, familiares, noti pariter atque ignoti redeũtem excepere voluptate ſumma. Vrbem priuatis ædificiis elegantiorem & publicis operibus magnificentiorem, quàm reliqueram, inueni: pręterea, quamquam ardente bello, florentem vt in ſumma pace rebus omnibus, quæ vel ad vſum corporis, vel ad animi delectationem pertinent. quo dolere interdum, ac pæne mihi ſuccenſere cogor, qui tot bonis, tanta tranquillitate, tanto etiam nobilium virorum erga me amore tamdiu me carere ſim paſſus. lucri tamen id factum eſt, quòd, niſi hinc diſceſſiſſem, diúque abfuiſſem, hæc ipſa profectò, quibus nunc ex interuallo recuperatis iucundiſſimè fruor, numquam omnino quanti eſſent, intelligere potuiſſem. itaque eſt, cur immortali Deo gratias agam, habeámque maximas, quòd mihi occaſione grauiſſimi morbi, miſſionis à Pontifice petendæ, ipſiq́ue Pontifici concedendæ mentem attulerit. alioqui nec ſatis decorum pũtaſſem, nec vmquam omnino commiſiſſem, vt ante pactam diem negotium publicum vrbémque relinquerem. In diſceſſu commoda quę-

dam

dam ſperabantur : nec defuit intercedentium dignitas, au-ctoritas, gratia : ratio temporum eſt aduerſata, Pontifice natura liberaliſſimo, Turcicum bellum, & præſentis futuríque ſumptus neceſſitatem excuſante. mirum id videri nonnullis. ego, qui propemodum id, quod accidit, opinione iam præceperam, non ſum commotus, ipſóque miſſionis impetratæ munere contentus, cetera non dixerim equidem contemnens, ſed certè non maximi pendens, otij cupidus, nihilo lætior diſceſſi. Nunc habeo cum valetudine negotium. eius enim morbi, quo me ſcis, Romæ dum eſſem, nec parum diu, nec leuiter laboraſſe, moleſtæ admodum reliquiæ ſunt. ſed, vt ſpero ſublatis iam cauſſis, quæ morbum & pepererant, & alebant, ſedulitate, ac fideli meorum cura, adiuuante etiam huius cæli, quod in lucem editus primùm hauſi, benignitate, breui omnino conualeſcam. Tu interea fac ne officium deſiderem litterarum tuarum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Bononiam. 8

NÆ ego iſtam villulam vehementer amo, quę te feſſum vrbanis curis leuat, reficítque receſſu, & otio iucundiſſimo : vbi te colligis, animúmque transfers ad contemplationem pulcherrimarum rerum : quid agas, quid cures, lex nulla præſcribit : ſcribis, aut legis, arbitratu tuo: modò aprica deambulatione, modò proſpectu collium, quandoque aperto, puróque cælo gaudes. nimirum hoc eſt viuere: & iſta ſolitudine, iſto vitæ genere, nihil beatius. cur ego tam longè abſum, cur negotiis impedior iis, à quibus quo magis vt diſiungar, diuellarque, operam do, eo me diſtringunt, retinéntque magis. mihi crede, ſi rerum domeſticarum ſoluta ratio eſſet, aduolarem ad te ſtatim, in ipſam, inquam villulam rectà me conferrem, vt tua conſuetudine, tuis ſermonibus, tuo conuictu fruerer: te denique diſcedente, cuſtos remanerem, pomarij præfectus, villicus planè tuus. quòd ſi accideret, vt iſtic exſulare perpetuò cogerer, modò te interdum ſocio, modò cum libellis, præclarè mecum actum putarem, multam ſalutem vrbibus, multam honoribus, in quibus ceteri inſaniunt, libenter dicerem. quid enim exſpectem amplius? didici iam, & magna mercede ſum expertus, quàm inania ſint illa, quæ, communi

deceptus

deceptus errore, præclara duxeram. magnæ vrbes, magnas occupationes, ne dicam miserias, habent. ſi quem delectat ambitio: ſiquis augendæ rei familiaris cura tangitur: ſi, ſententiam in curia dicere, aut à multis in foro ſalutari, inter ſumma ponit: vrbem amet: me quidem poſthac æmulum, riualémque non habebit vmquam. ætas noſtra, mi Camille, ad otium vergit. vides quàm fluxa ſint omnia: quàm facilè hunc & illum, florentes opibus, florentes ætate, repentina mors auferat: vt hoc ipſum, quod ſpatij nobis relinquitur, totum in lucro deputandum eſſe videatur. ac fieri quidem poteſt, vt diu viuamus: ſed, obſecro, quid erit, cur nos diu vixiſſe lætemur, inter domeſticas curas, inter hominum fraudes, infidelitates, inſidias, addo etiam publicas calamitates, quibus anguntur boni viri, quales nos & eſſe, & haberi volumus? Amplectamur igitur ſtudia noſtra: remota ab arbitris loca, amœna, ſalubria quæramus: vulgi ſtultitias, ineptiáſque vitemus: animos excolamus, vt eas fruges ferant, quas nec cæli calamitas corrumpat, nec malus vicinus furto ſubtrahat, nec belli ſæuientis impetus deuaſtet. In hac ſententia te eſſe, & idem probari vtrique noſtrûm, litteræ tuæ non minùs eleganter, quàm prudenter, ſcriptæ ſignificant. Sed impedita, propter domeſticas difficultates, mea ratio eſt: tua longè facilior, & expeditior. nihil enim obſtat, quo minùs id, quod vis, exſequi, & præſtare poſſis: ego voluntate, & cogitatione paſcor: ab ipſa re quàm longè abſim, intelligo. Nec tamen parum profeci, quòd ab vrbe Roma diſceſſi. ibi enim ne ſpes quidem erat otij, hîc ſæpe vaco: nec tempus perire ſino: ſed, quòd otij perpetuitate careo, identidem interpellantibus aut hominibus, aut negotiis: & quòd anguſta nimis vtor domeſtica re: ideo fit, vt conari, & inſtituere multa poſſim, abſoluere & perficere, præſertim quod exſpectationi reſpondeat, nihil fere poſſim. Habenda eſt etiam ratio valetudinis: quam vereor, ne in longum tempus afflixerit, Romanum cælum, dicam, an negotium? an vtrumque potiùs: quod ita eſſe reor. Sed, ſi valebo, ſi rem familiarem ita conſtituam, vt abſentis animum nihil pungat: imitabor, quantum in me erit, conſuetudinem tuam, expertémque culpæ voluptatem quæram. &, quod te quoque facturum eſſe, vel potiùs iam facere cœpiſſe video, in litteris, in colenda pietate, in ſummi

in summi Dei, summíque boni, amore, & cupiditate conquiescam. Vale. Venetiis, Id. Dec. ∞ D LXX.

EIDEM, Bononiam. 9

NIhil gratius oleis, vel earum magnitudine, vel condimenti suauitate, vel ipso amore tuo, qui te, vt mitteres, admonuit. Hispanis honorem, tribuunt nobilium mensæ, quia magnitudine ceteris antecellunt: mihi nescio quo modo subinsulsæ videntur. tuæ nec magnitudinem desiderant, & carnis habent multum, & præstanti sapore commendantur. quare non οἴχεται, sed præclarè collocatur industria tua in oleario colendo. in quo multa consequeris. tibi, post vrbanas curas, voluptatem quæris: domesticam rem iuuas: quamquam te quidem hoc arbitror in minimis ponere: amicos muneribus afficis: in quibus me non postremum locum obtinere, ita lætor, vt hac vna sæpe cogitatione in magnis molestiis non mediocre solatium inuenerim. Fruere, mi Camille, ista voluptate, qua nihil honestius: isto industriæ genere, quo nec liberalius, nec nobilius quidquam esse potest. Scis enim, quid de sapientissimis viris proditum memoriæ sit: agrestē eos vitam, expertem deliciarum, ab omni luxu, atque ab illa bonorum morum corruptrice copia remotam, victu cultúque simplici contentam, vrbanæ prætulisse: agro bene culto, & ipsa largo sinu suas opes effundente natura, nihil vidisse libentius. Quid magni Reges? nón ne sua manu satas pulcherrimas arbores, apto ad speciem ordine, iucundáque descriptione dispositas, exterarum nationum legatis gloriæ causa ostentabant? Hos qui student imitari, quis eos iure reprehendat? Vtinam fundus meus aut abesset propiùs, aut ea saltem regione esset, vbi cæli grauitas minimè timenda videretur. mihi crede, olearia ego quoque instituerem, rusticis me oblectarem operibus, valetudini simul animóque consulerem, quod aliqua tamen vt ratione consequar, quocunque loco, quácumque regione, operam dabo. Nam hîc diu commorandi spem auferunt multa, sed maximè frigoris iniuria, & vinorum austeritas: quæ, tenui corpore imbecillo stomacho ferre vix possum, vel planè nullo modo possum. itaque de migratione cogitandum. Vale. Venetiis, Kal. Ian. ∞ D LXX.

FRAN-

FRANCISCO CICEREIO.
Mediolanum. 10

QVàm vereor, optime ac doctiſſime Cicerei, quia ſerius epiſtolæ tuæ reſpondeo, ne quid ſuſpicêre de me durius: quod certè nõ debes. quo enim tempore mihi Romæ reddita eſt, graui morbo laborabam: neque conualui, niſi poſt multos menſes, nec in vrbem, ſed in patriam reuerſus. nam valetudini meæ cælum illud, quo vſus eram antea perbenigno, aduerſari, & obeſſe ita cœperat, diutius vt ferre non poſſem. itaque fuit omnino, vt vitæ conſulerem, ab vrbe diſcedendum. in quo ſummi Pontificis clementiam, & facilitatem laudabo numquam ſatis: qui, de languore meo certior factus, cùm adhuc muneris mei, ſuſceptǽque prouinciæ menſes nõ pauci ſupereſſent, abeundi tamen poteſtatem petẽti ęquiſſimo animo conceſſit. quam quidem eius benignitatem tanti æſtimo, quanti ſuam quiſque vitam & incolumitatem æſtimare debet, viuere enim diu me poſſe, aut rectè ſaltem & firmiter vmquam valere, ſi permanerem vbi cœperam ægrotare, febri præſertim adhuc vrgente quotidiana, planè deſperabam. Hæc ſi tu noſti: non dubito, quin purgatus tibi ſatis ſupérque ſim. id enim æquitas, & earum artium, quas magna cum laude profiteris, humanitas poſtulat. Sin autem de ſtatu meo nihil accepiſti: mirari te fortaſſe non nihil decuit: malè tamen de me quaſi officium negligerem, aut inhumanitatis vitio laborarem, quem ſcires ab homine omnium officioſiſſimo, atque humaniſſimo Octauiano Ferrario, diligi, exiſtimare non oportuit. inter diuerſa enim ſtudia, diſſimiléſue mores, amicitia non oritur: aut, ſi oritur, non diu certè conſeruatur. ſimilem ſibi quiſque ad amandum deligit: in quo errare ſe non putat: ſed ſi errat, iudicium iudicio meliore corrigit, diſſuta, non diſciſſa, vt à ſapientibus præcipitur, amicitia. At mihi cum Ferrario triginta iam annos, eóque amplius, arctiſſima intercedit neceſſitudo. quo primùm die mihi cognitus eſt, ingenium, & futuræ doctrinæ principia perſpexi: poſtea mores in conſuetudine probaui: inde ortus eſt vtrimque amor: qui ne vmquam deficeret, aleretúrque potiùs, & ad ſummum perduceretur, ille ſuæ virtutis, ego meæ meritis in illum obſeruantiæ, præſtitimus. Hoc argumento, tu vide quid

tibi sentiendum de me putes: ego, cum Ferrario, tali viro, cuius non minùs vita, quàm scientia, bonis omnibus, rectéque intelligentibus probatur, placere me video, ipse mihi displicere non possum. Nam quod vnà cum eo Bartholomæum Capram, Hannibalémque Cruceium in cælum fers: planè tecum sentio, vel tu mecum potiùs. multi enim sunt anni, cùm & hominum proborum, atque eruditorum celebri sermone commotus, & Ferrarij testimonio, quo quid grauius? impulsus, vtrumque cœpi diligere. Capram, iam tum audiebam, præter ius ciuile, dignámque nobili viro, multarum litterarum scientiam, insigni quadam erga bonos omnes, præsertim liberalium disciplinarum amore flagrantes, liberalitate excellere. quæ laus eo pluris in priuato ciue debet æstimari, quo minùs hodie in iis, qui beati propter opes putantur, id est, in principibus ipsis, agnoscitur. Cruceij humanitatem expertus sæpe sum in rebus meis: doctrinam è scriptis eius non vulgarem, præstantem eloquentiam duxi. Quis igitur dubitet, (nam te quidem vix arbitror) quin ἀξίωμα illud apud me valeat, quod tu lepidè, veréque induxisti: si tibi cum iis viris, quos ego vehementer amo, vehementérque colo, optimè conuenit, sequi omnino, vt mihi quoque tecum optimè conueniat. sed mihi crede, his argumentis iam non eget virtus tua: quam probauit largita tibi sua iura, ciuitas omnium nobilissima: probauit, mandato tibi publicè docendi munere, senatus ille, cuius ad sapientiam, & iustitiam, quasi ad sacram anchoram, rebus aduersis, aut dubiis, omnes confugiunt: probarunt denique suo testimonio, suáque commendatione, tres illi viri, omni prorsus laude cumulati. Quæ cùm specto, mecúmque cogito: munus hoc amoris tui delatum ad me per litteras, & eas litteras, quibus vt nihil humanius, ita nihil possit esse ornatius, quantum sit, intelligo. in quo tuendo, augendóque rebus iis, quæ significationem habere poterunt voluntatis meæ cum tua laude coniunctam, partes meæ non desiderabuntur. tu velim existimes, quod tibi nunc libenter promitto, multo facturum esse me oportuno tempore libentius. id si credis: & si vtendum tibi statues in omni tua re studiis, officiis, facultatibúsque meis, & eo quidem animo, tamquam ea tibi non recentis, aut dubiæ, sed veterrimæ, & multorum annorum vsu confir-

matæ beneuolentiæ iure debeantur : erit hoc alterum humanitatis tuę non vulgare munus:quo me tibi deuinctum perpetuò fore polliceor. Vale. Ex opido Plebe Sacci, VII. Id. Nou. ∞ D LXX.

OCTAVIANO FERRARIO. Mediolanum. II

MI Ferrari, si me tantum amas, quantū profecto amas: gratulari te mihi æquum est, quòd exoptatæ diu patriæ compos denique factus post annos decem, tenui fortuna contentus ita viuo, vt regum opes honorésque contemnam. carebam otio, studiis, rebus multis ad meam naturam aptis : quæ mihi nunc omnia Dei benignitas restituit, iisque fruor eo suauiùs, quo fit vsus desiderij diuturnitate iucundior. Si quid præterea non tam de meo, quàm de meorum statu scire vis: vt fere, qui amant, curiosi sunt omnes, hæc accipe: vxor, & filius in vrbe, commoda vterque valetudine, illa rem domesticam, hic officinam, emendandorúmque librorum curam administrat egregié. mihi tædio diutinæ commorationis vrbanæ, rusticari vehementer placet. quo primùm afflictæ diuturno morbo valetudini consulimus: & imbecillo corpori vires addimus: deinde quasi quibusdam exsolutus vinculis, liberè vagatur, & voluptate pascitur animus honestissima. nullis hîc angimur curis, nullis implicamur negotiis : licet id quod antea numquam licuit, prorsus nihil agere, si volumus: & quod licet, sæpe volumus. nam vehi curru, opida inuisere propinqua, amicorum villulas obire, conuiuari etiam interdum, suauissimísque epulas cōdire sermonibus, hoc ipsum voco nihil agere. quamquam, qui valetudine parum firma, operam dat vt suauiter, iucundè, & honestè simul viuat, is profectò nihil agere mihi non videtur. Sed in hoc tamen vitæ genere libros, communes delicias nostras, abiecisse me penitus, nolim existimes. nobiscum vbique sunt comites numquam molesti, loquentes, silentes, cùm volumus, quoad volumus. & quamquam veteris morbi reliquiæ quędam supersunt, & vires adhuc languent: quiddam tamen aggredi sum ausus: quod si, vt spero, absoluam : & si, vt principia dare se videntur, ita procedet industria, vel à te probabitur : (à te cum dico, qui subtiliter, & sin-

cerè iudicant, ſimul omnes intelligo. tu enim is, quem nec opinio fallat, nec voluntas à veritate detorqueat) vel, quin me putes omnis expertem ingenij, nec de mea, nec de cuiuſquam omnino facultate ſtatuere, & exiſtimare quidquā poſſe, non recuſo. Locus ipſe me vacuus interpellatoribus, & hæc viuendi arbitratu meo, rerum omium dulciſſima, optata antea potiùs, quàm ſperata libertas inuitauit, vt ordirer id, quod, niſi ſedem hîc ſtatuo, aut certè, niſi in hoc ſeceſſu, & in hac pænè ſolitudine (nam ſi cum vrbe conferatur, quamquam celebre ſatis opidum, ſolitudo tamen quædā videri poſſit) maiorem anni partem conſumpſero, vereor, ne ſerò admodum, fortaſſe etiam pertexere numquam liceat. opus eſt nec temporis, nec laboris exigui. tempus hîc, vt video, deeſſe non poteſt: laborem communis vtilitatis gratia numquam adducar vt fugiam: interim tamen, ſuperiore periculo admonitus, operæ, curæq; plus in valetudinem, quàm in ſtudia, cōferam. Valè. Ex opido Plebe Sacci, VI. Id. Nouemb. ∞ D LXX.

HENRICO ET CAMILLO Cætanis Fratribus, Bonifacij Principis filijs. Romam. 12

LÆtari vos arbirror, nobiliſſimi adoleſcentes, pro veſtra erga me beneuolentia, meo in patriam reditu, minimè dubitantes, quin tranquillè viuam, vacem iis moleſtiis, quibus in vrbe Roma carere vix poteram, fruar iis ſtudiis, cum quibus voluptatem nullam confero: nam de fructu, quem poſteritas capere poſſit ex induſtria mea, nihil dico. conatus equidem à puero ſum, ídque mihi propoſitum in omni vita fuit, vt omnibus meo labore prodeſſem: vtrum autem, quod ſequebar, aſſequi licuerit, ad meum iudicium non reuoco: viderint ij, qui noſtra legent. ego mihi temerè nihil arrogo, nec aſſentor libenter, aut ita gloriola ducor, vt falſæ opinionis errore, quod video multis contingere, oblectari me ſinam. quòd ſi nihil aliis prodeſſe poſſum: bene tamen mereor de me ipſo, dum ea lego, quib. curæ ſedantur, diſſipatúſque perturbationib. animus colligitur, & ab admiratione rerum inanium ad veræ ſolidǽque felicitatis cupiditatē traducitur. hoc bono Romæ carebam, quia carebàm litteris, & otio, moleſtiſſimis

mis implicatus occupationibus, quarum ipsa nunc recordatione commoueor. itaque, cùm opinari & credere nonnullos audio, eo me consilio ab vrbe discessisse, vt recuperata valetudine, redirem: ita statuo, vel eos ignorare, quàm infeliciter mecum actum sit, quàm diu Romæ vixi, vel in illò quingentorum scutatorum stipendio tantum ponere, vt easdem subire molestias cum eodem expediat emolumento. qui si naturam morésque meos tenerent: profectò longè aliter sentirent. non enim aut stipendium illud, aut vlla me lucri cupiditas Romam perduxit: quamquam hæc priuatæ sortis homo non contempsi: sed spe sum allectus propè certa, vitæ cum dignitate traducendæ, fruendi nonnumquam studiis meis, amicorum cõsuetudine, voluptatibus etiam homine ingenuo, & liberaliter educato nõ indignis. quàm contrà ceciderit, vos optimè nostis. nunc, vel si stipendio vocarer multo maiore, sic insanirem, vt meam quietem, diuino mihi munere post annos decem restitutam, mea studia, ipsam denique valetudinem vllo pretio venderem? tum verò, si eadem illa contingerent, iure plecterer: nemo excusatione, aut venia dignum duceret: nemo querentem audiret: nemo opem ferret imploranti: ad auaritiæ culpam, & immodicam habendi libidinem conuerterentur omnia. Præstat igitur sapere, id est, quam alij fortunam admirantur, eam contemnere, paucis acquiescere, & iisdem contentum esse, quibus ipsa contenta natura est: quæ, dum vitæ arceantur incommoda, & alimenta suppetant necessaria, præterea nihil desiderat. Iam ætas, & valetudo, hæc admodum infirma, illa quotidie magis ingrauescens, admonẽt me, cupiditate ne prouehar lõgiùs, vela citò contraham, & impendẽtes futuræ vitę procellas extimescam. itaque facio non inuitus, vt cùm huius peregrinationis exitus haud longè distet, non tam de via, quæ minima restat, quàm de exitu ipso, qui principium afferet æternæ vitæ, cogitem, atque elaborem. Hæc ideo collegi, ne quando vos, aut aliquis potiùs vestri dissimilis, (nam id quidem à prudentia vestra exspectandum non videtur) displicere mihi consilium meum suspicari posset, quòd in patriam venerim; quod vtinam biennio maturiùs fecissem. non incidissem in eum morbum, quo valetudinem in perpetuum ferè perdidi: rationes hic domesticæ minùs iacturæ fecissent: studia fortasse mea fructum stu-

diosis aliquem tulissent. Vna tamen ex hoc naufragio tabula me delectat, quòd opinione fruor amoris in me vestri: quòd ex disciplina, præceptísque meis maximum vos in ea via, quæ ad eloquentiam ducit, fecisse progressum intelligo: quòd perspecta denique indole, voluntate, industria vestra, augurari facilè possum de futura gloria: nec locum iam habet adhortatio: curritis enim vestra sponte, quò patrui Cardinalis dignitas, & virtus, quò parentis integritas, & sapientia, quò auita decora, & maiorum nomen immortale vocat. Valete. Venetiis, IX. Kal. Decēb. ∞ D LXX.

IOANNI CASELIO.
Ad arcem Sucriniam. 13

VRbem Romam ante duos menses, difficili diuturnóque coactus morbo, reliqui. meliùs omnino mihi nunc est: necdum tamen ita valeo, vt intermissa officia repetere audeam. libros parcè attingo: amicorum litteris, nisi graue sit argumentum, aut breuiter admodum, aut prorsus nihil respondeo: negotia reliqua, vt valere ipse possim, valere iussi. ea re nec scripsi ad te antea: & in posterum ne quid oneris mihi imponas, quod infirma ferre valetudo nequeat, à te peto. Familiares tuos, nobiles adolescentes, Ioachimum Basseuitium, & Nicolaum Rascium, verbis perhumaniter accepi: re non iuuo: quia nec ipsi rogant: & mihi quid eorum caussa præstare possim, ipsis non rogantib. in mentem non venit. modesti sunt omnes, & morum elegantia præditi. ingenio, & litteris, cùm à te diligantur, tuáque consuetudine sint vsi, non dubito, quin pro ætate excellant. ac sapiēter quidem eos facere iudico, quòd apud nos aliquandiu sibi viuendum statuant. præclaram enim indolem, materiémque virtutis haud mediocriter cælum Italicum adiuuabit. quod eo magis lætor, quia redundabit ad te aliquid ex eorum summa laude: cùm vel alumni fuerint disciplinæ tuæ: vel tuis hortatibus, consiliísque in Italiam, quasi ad mercatum bonarum artium, se contulerint. mihi autem, caue putes, gratius quidquam esse posse, aut curari à me libentius, quàm quod ad existimationem pertinere tuam intelligam. id adeo cùm præstanti doctrinæ tuæ, studiísque ad communem vtilitatem spectantibus, tum

tum summæ erga me, perspectæ iam satis, atque cognitæ, beneuolentię debere mihi videor. Vale. Venetiis XIIX. Kalend. Ian. ∞ D LXX.

HORATIO CARDANETO. Perusiam. 14

GRatulor tibi, mi Cardanete, nec sanè magis ex animo gratulari possum, quòd nobilissimorum adolescentum, Henrici, & Camilli Cætanorum, fratrum, auctus amicitia sis. melior omnino reperiri ratio nulla poterat, qua ferrem æquiùs eorum me consuetudine carere, quàm quòd vtantur tua. te enim vel studiorum similitudine, vel animorum coniunctione, vel mutuis etiam officiis quasi me alterum esse puto. qua modestia sint, qua grauitate, qua prudentia, quàm à communibus ingeniis differant, quàm à deprauatis huius sęculi moribus abhorreant: quia breui admodum ipse intelliges, nihil dicam. augurатus quidem antea sum, si diuturna vtrique vita contigerit: quod in tanta bonitate, tam propensis ad veram laudem studiis, ab immortali Deo sperandum videtur: nullam esse gloriam tantam, quam non facilè consequantur: nullos honores, qui non eorum virtutibus vltro deferantur. Te rogo, pro eo quanti me facis, conferas in eos quidquid poteris officij, studij, obseruantiæ: quódque facere cū omnibus, qui te norunt, solitus es, id tibi cum ipsis præcipuè faciendum putes, vt iis pateant opes ingenij, eloquentiæ, doctrinæ tuæ. De meo statu, quidquid possum scribere, vt video, cognitum iam habes: in eo tamen erras, vel potiùs errare te cogit aliorum sermo, quòd me bene nummatum in patriam rediisse putas. decem enim annorum laboribus vix tria scutatorum millia, id est, quantum ad filiam collocādam requiratur, colligere potuimus. ita mihi nullæ pecuniæ, nullum vectigal, præter veterem frugalitatem, &, quo vectigal nullum est vberius, animum paucis contentum, relinquitur. quare gratulari te mihi velim, non quòd abundem, quod falsum est, sed quòd tranquilla mēte viuam, quòd in studiis quantum valetudinis ratio permittit, quòd cum meis, quòd denique nullis implicatus negotiis, sed in summo otio, summa quiete, summa libertate: quæ sunt omnibus diuitiis rectè intelligentium iudi-

cio, anteponenda. Vale, & illustrissimis. Cæteris salutē dices à me plurimam. Venetiis, XVII. Kal. Ian. ∞ D LXX.

ANTONIO ROLANDO.
Patauium.

15

ADhuc languebam ex vetere morbo: & filio non leuiter ægrotante, eram sanè perturbatior: committere tamen nolui, vt epistolæ tuæ, insigni præsertim Homerica magniloquentia, & beneuolentiæ notis erga me tuæ, nihil omnino responderem. Quod petis, vt orationem tuā corrigam: primùm id quidem necesse non est: cùm scriptor sis luculentus, iudicióque excellas: deinde verò tantum ab re mea mihi otij non est, aliena vt possim legere. aut enim non vaco: aut, si quid temporis conceditur, ad ea, quæ inchoata, rudiáque iam pridem habeo, absoluenda & perpolienda totum confero. quare à te peto, vt habeas rationem & valetudinis & occupationis meæ. Ego posteaquam in patriam reuerti, negotiorum magnitudine defatigatus, ætate etiam admonitus, & Venusini Poëtæ versu, Solue senescentem maturè sanus equum, mihi & Musis duntaxat viuere constitui. nullas suscipio curas, nisi quas rerum domesticarum necessitas imponit. nouas amicitias non expeto: veteribus colendis operam non do: cum vxore liberísq; suauissimam vitā duco. Hic enim dies, vt ille ait, alios mores, aliam vitam postulat, amicorū copia quid præter molestiam habeat, non video, si quis aliter sentit, arbitratu ipse suo viuat: ego malo mihi sapere, quàm aliis. De vxore à te ducta, de susceptis liberis, valde tibi gratulor. nam, etsi onus alendæ familiæ, durissimis temporibus, magna rerum omnium caritate, perquam graue esse non ignoro: te tamē, virum bonum, peritum optimarum artium tua virtus ex omnibus incommodis, ac difficultatibus eripiet: aderítque Deus, cuius eximia benignitas præclaris conatibus & optimis studiis deesse numquam solet. Vale. Venetiis, X. Kal. Ian. ∞ D LXX.

EPI-

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII

LIBER VNDECIMVS.

ILLVSTRISS. ET EXCELLENTISS. IVVENI,

IACOBO BONCOMPAGNO. I

NOTA sententia est, à sapientissimo viro litterarum prodita monumentis, mutatione temporum, euentu vario, per omnes ætates comprobata, cum Principum moribus, atque institutis, priuatorum homimum sensus, & studia congruere. est enim ita more comparatum, vt in eorum, qui imperant, vitam ij, qui parent, veluti in speculum intuentes, dicta simul & facta diligenter animaduertant. inde oritur cupiditas imitandi: inde fit, vt aut virtutes emanent, aut vitia deriuentur. itaque, GREGORIO XIII. cui tu sanguine coniunctissimus, virtute carissimus es, in illa proxima cælo sede, incredibili Cardinalium omnium consensu, in quo perspicua diuini numinis voluntas apparuit, collocato, speciem quandam, & imaginem rerum omnium laudandarum quasi post tenebras exorta luce vidimus. &, cùm ad vrbem quotidie tot mortales, præsertim qui nobili aliqua arte excellant, suæ quisque spei fauens, tam cupidè confluant, nemo dubitat, quin, cùm ille antea semper ita vixerit, vt ingenuarum disciplinarum studia rebus omnibus præferret, rectum & honestum sic amaret, vt nihil ambitioni, nihil gratiæ tribueret, ad æquitatem & religionem omnia referret, eadem ei nunc prima sint, eadem studia colentes amplectatur, ornet honoribus, opibus augeat, maxima potestate cum optima mente coniuncta. Ille pacem, & concordiam Christianorum Principum tuebitur: ille præclaram in perdendo communi hoste conspirationem fo-

uebit: illi publica ſalus, Sedis Apoſtolicæ dignitas, ſummi Dei gloria, à qua numquam oculos deflexit, erit antiquiſſima. In iuſtitia verò, cuius omnes partes nouit, pleraſque cum laude exercuit, prorſus eum nihil fallet: non ex aliena pendebit opinione: non alienis conſiliis auferetur: quæ ſæpe labes, graui ciuitatum damno, bonos etiam Principes infecit: ipſe diſceptator, & iudex res publicas & priuatas pro ſua ſapientia, ſuóque ſenſu moderabitur, ac reget. Quid artes illæ noſtræ, quibus ad humanitatem informamur, quæ feſſos curis animos leuant, nec tamen vtilitatem à voluptate ſeiungunt, nõ eæ nunc, nimium diu cùm oblanguerint, ſpe quadam recreatæ, oculos tollere videntur? cúmque nouo Principe, ad liberales omnes artes maximè propenſo, vehementer lætentur, tum verò in te, IACOBE illuſtriſſime, ſpem ſuam in primis locatam habent, à te opem exſpectãt, tibi ſe ſuámque dignitatem, fatali quadam temporum calamitate ademptam, ſupplices commendant. non negabis, opinor, bene de te merentibus patrocinium tuum, & ad cetera, quæ in te elucent, ornamenta, cùm ingenij, atque doctrinæ, tum verò eius modeſtiæ, qua te tam ſecundis rebus admirabilem præbuiſti, addes hoc, quo nullũ illuſtrius eſſe poteſt, vt litterarũ cauſſam ſuſcipias, reliqua tamquam inania contemnas: quámque tibi antea laudem apud multos, verſatus in celeberrimis Italiæ gymnaſiis, non obſcura voluntatis egregiæ ſignificatione peperiſti, eius augendæ cùm facultas hoc tempore diuinitus tributa maxima ſit, non committes, vt ipſe tibi aliquando, & gloriæ tuæ defuiſſe videaris. Quæ ſi cogitas, ſumma ſapientia eſt: ſi perficis, ſumma felicitas. nam ipſum, velle, quis in laude ponat, niſi, quod velis, res ipſa declaret? felicem porrò non ego quemquam duxerim, qui ſibi licere putat, quidquid libet: ſed qui, cùm in magna poteſtate ſit, licere tamen ſibi nihil vult, niſi quod veritas, & ratio ipſa præſcribat. ſenſus autem hic multitudinis eſt, vt, abundare quamplurimis rebus, optabile in primis exiſtimet. rectè verò vti, neque optant multi, & ſoli ſapientes norunt. Ac mihi quidem, cùm ad tuam ſuperiorem vitam animum refero, hæc ipſa, quæ laudo, quæ tuum nomen immortalitati commendare poſſunt, eadem te ſentire, eadem cogitare, & velle, tuáque ſponte ſatis ad verum decus inflammatum eſſe, minimè dubitandum videtur: eóque breuiùs ad te ſcribo, ne ſuperuacanea legas, diſtentus

magnarum

magnarum rerum curis:scribendū tamen aliquid hoc tempore sum arbitratus, vt,cùm omnes tecum gratulationis officio fungantur,omnes tibi nauare operam & studium velint,ego quoque meam in te singularem obseruātiam, priuatim nihil spectans, tuæ studio laudis incensus, & nobilium disciplinarum amore flagrans,officio testatam aliquo relinquerem. Vale.x.Kal.Quinctil. ∞ D LXXII.

CAMILLO PALAEOTTO.
Bononiam. 2

PRæclara sanè amicitiæ lex de similitudine animorum in vtraque fortuna:quæ si seruaretur,nihil esset humana vita iucundius.sed,quod tu sentis,& quod ego tecum,siue munus hoc naturæ fuerit,siue earum artium,quibus ab ineunte ætate operàm dedimus,in eo,quàm pauci sint,qui nos imitentur, tu profectò pro tua prudentia animaduertis,ego pro mea tenuitate sæpe sum expertus.equidem nulla re magis lætor,quàm opinione amoris in me tui: cui nisi ex omni parte responderem,hominem me nō putarem. amo autem te non ob illa, quæ tibi possunt esse cōmunia cū multis,quòd vnus ex amplissimo XL.virûm collegio sis: quòd propinquitatibus,clientelis,opibúsq; valeas:denique, quòd fratrem habeas Cardinalem,& eū Cardinalem,quem non dignitas magis,quàm virtus illustrat: sed ob ea, quæ tua propria sunt: quòd ab adolescentia ita vixisti, vt senilem in te prudentiam nemo requireret: quòd, ortus clarissima gente, maiorem tamen ex te ipso nobilitatem quęris: quòd ad omnem virtutem, libero viro dignam, præcipuè verò ad liberalitatem propensus, excipis, & complecteris omni officiorum genere, quicumque se studiorum gratia Bononiam conferunt: &, quo quisque magis virtute, industria, probitate videtur excellere, eo maior ac præstantior in eum tua benignitas elucet. ita fit, vt ad liberalium disciplinarum studia plurimos quidem inueterata iam Bononiensis gymnasij gloria ex vniuerso terrarum orbe, multos tamen tui quoque nominis fama pelliciat. Hæc ego cum aliis potiùs,quàm tecum:nūc erupit amoris vis,quę me,nihil minùs ab initio cogitantem, propè inuitū ea scribere coëgit, quę tu cùm libenter agas, non libenter

tamen

tamen audis. occasionem autē non ostendendę solùm beneuolentię meæ, sed iudicij quoque declarandi non leuem sanè tu dedisti, cùm in maximis occupationibus, in summa nouæ affinitatis lætitia non modò de me absente cogitasti, quo contentus esse debui, sed effudisti in me suauissimis litteris partem lætitiæ tuæ, affecistíque me voluptate tanta, quantam animus meus capere potest maximam. Ac de isto quidem officio tibi nunc, vt debeo, gratias ago, habere numquam desinam: de ipsa verò re, quam significas, ita gratulor, vt, quæ mentis exprimere meæ sensum queant, verba prorsus nulla suppetant: ista enim affinitate, ad vtram familiam oculos conuerto, omnia video plena dignitatis, plena sapientiæ, plena virtutis. cùm verò vtriusque decora copulantur: tale quiddam exsistit, quod cùm intueor, haud facilè, quid conferre possim, reperio. Quare debes exspectare omnia iucundissima. soboles exorietur, approbāte immortali Deo, digna parentibus, auis, maioribus, vnde mirabiles Christiana Respub. & in primis ipsa patria fructus capiat. Quod vt ita sit pro meo erga te singulari studio non minùs opto, quàm si ad me ipsum, liberósque meos eadem illa pertinerent. Tu me velim ames mutuò, Sigoniúmque meum, & Amasæum salutes. Vale. Ego, quamquam cælum mutauerim, nondum tamen satis rectè valeo. Ex Plebe Sacci. XVI. Kal. Maij. ∞ D LXXI.

EIDEM, Bononiam. 3

VAlde accidit non sanè contra voluntatem, sed certè præter opinionem meam, vt Mediolani consisterem. sic sunt humana. consilia nostra plerumque ratio, casus interdum, & fortuna moderatur. Ego Genuam ea potissimùm caussa petebam, vt villulis pulcherrimis, iucundo placidi maris adspectu, &, quod in primis valetudo mea requirit, verno cælo hieme summa fruerer. nam Venetiis hieme superiore, cùm & cubiculo clauderer angusto, & camino assiduè vterer luculento, parum tamen abfuit, quin me vis frigoris absumpserit. Scis, quæ mea tenuitas, quæ sit imbecillitas. nec ætatem, vt arbitror, ignoras. quotidie labuntur vires, & eo magis, quòd ea, quæ mihi ab adolescentia rerum omnium antiquissima fuerunt, & à quibus ne nunc quidem, ætate ingrauescenti, diuelli possum. studia calorem illum,

illum,quo alimur,exhauriunt. Hæc de frigore: audi nunc, quæ supersunt incommoda. Exercitationibus dum vtor, confirmari me sentio:at iis vti Venetiis,præsertim sub dio, vel ob angustias viarum,vel ob infinitam propè ciuium,peregrinorúmque frequentiam non licet. huc illuc impellimur: sæpius alieno motu,quàm nostro,mouemur: vix vt interdum, ac ne vix quidem, si lubrica via est, consistendi facultas detur.De vinis quid loquar? diuturna me consuetudo Romanis,omnium facilè primis, assuefecerat. similia non quærebam,sed quæ prorsus dissimilia non essent: periit omnis industria. Carnis mira pænuria: vitulinam quidem,quæ differat à bubula, reperire, felicitatis est. Excellunt viri nobiles benignitate,virtute,sapientia: neque ego eorum amicitia, & consuetudine exclusus vmquam sum, appetitus etiam à multis: quod in iis rebus numero,quarũ memoria non mediocriter oblector: sed nescio quomodo fit,ætatis fortasse vitio,vt quædam res, quibus olim pascebar,quotidie magis ex animo dilabantur. mihi vni,mi Camille, iam cupio viuere,dum viuo, sic tamen,vt,me ceteris etiam vixisse, aliquando intelligatur. Habes, cur Venetiis non sim:quò spectem,& vbi esse velim, ac reliquæ vitæ domicilium collocare,sanè nondum constat. amœnitatem,& salubritatem sequor.vtraque Genuæ est,vtraque,vt audio, Regij,quò peramanter inuitor:& suburbanum mihi suum, magnificè exstructum, eleganter ornatum, vir primarius, integritate, doctrináque excellens, Horatius Malagutius, summi Pontificis cubicularius,semel & iterum detulit. mihi tamen ocellus Italiæ, Benaoensis ora, Asulano meo,vnde multa suppetent,satis propinqua,vehementer arridet.eò me conuertit animus: eò referunt pedes: ibi denique cum rusticis malim,rustico pænè more, quàm alibi cum perurbanis,in magna non modò lautitia,verùm etiam copia,vitam agere.Interea sum in hac vrbe,&,vt video,diutius ero, quàm putabam: non tam quia propter anni tempus discedere vix iam licet: cùm & imbres assidui vias corruperint: & ego is sim,qui vel leuissimis frangar incommodis:quàm quia duorum virorum, omni laude ac virtute circumfluentium,Bartholomæi Capræ,hospitis mei, & Octauiani Ferrarij, veterrima mihi necessitudine coniunctissimi,singulari doctrina,humanitate, beneuolentia perfruor. otij quidem habeo, quod tu fortasse vix credas, in vrbe amplissima,

ma, omniúmque celeberrima, non minùs, quàm optabam, plus profectò, quàm sperare ausus essem. itaque studia calent. quod cùm dico, simul illud dico, Mediolani me perlibenter esse. nam cum studiis, & litteris nullum vitæ genus, ne si Crœsi quidem addantur diuitiæ, permutauerim. De valetudine si quęris: ea sum, qua soleo, id est non admodum firma: me tamen cùm domestica quiete, tum definita quadam victus ratione, aliqua etiam animi tranquillitate, tueor atque sustento. Vale. Mediolani. Kalendis Nouembris. ꝏ Ɔ LXXI.

EIDEM, Bononiam. 4

OLeas Mediolanum vsque? mirus amor, & singularis humanitas. Sed vide, quid acciderit. venit in mentem Simonettæ tuo, vt est homo perelegantis ingenij, munus tuum cum suo munere coniungere, & subamari saporis oleas, quo ipso gratæ sunt, alio tamen sapore gratiores efficere. itaque misit ad me scitè admodum condita cotonea: & qui attulit, cùm mihi tuo nomine salutem dixisset, addidit illud, quod Simonetta lepidè coniecerat, de olearum sapore temperando. Est igitur cur vtrique vestrûm pares agam gratias: nisi si paullo fortasse maiores tibi debentur, cuius occasione liberalitatis alia videtur exorta liberalitas. quamquam Simonettæ iam antea sanè vel plurimum debebam, quòd humanitati suæ tantum tribuisset, vt ad me, vir nobilitate præstans, & senatorij muneris honore insignis, domum veniret, horásque mecum aliquot suauissimo sermone consumeret. quo quidem in genere, si mihi non dicam per studia, quæ licet periucunda, voluntatis tamen, arbitriíque mei sunt, sed per valetudinem, cui seruire necesse est, liceret: ita me officio vinci non paterer: quemadmodum animi certè voluntate non vincor. Ego propter frigoris magnitudinem domo pedem efferre adhuc non audeo. itaque paucis vtor. Capra hospes meus, & Ferrarius, ille quotidie, pręsertim vespertinis horis, hic, quantum ei vel à philosophiæ studio, vel ab amicorum negotiis vacat, tantum ferè mecum est. horum virtus, humanitásque facit, vt & paucos, & pauca desiderem. & omnino, si studiorum similitudo, si officia, si mores beneuolentiam gignunt: multos amore complecti, non illo vulgari, sed eo, qui excellit, id est qui

inter

inter nos eſt:quàm non facilè ſit,opinor, vides. nam,quod in epiſtola tua grauiſſimè,atque ornatiſſimè ſcripta, ſperas poſſe fieri, vt à Simonetta tantum diligar, quantum vel ille à te,vel tu ab illo diligeris,addo etiam,quantum ego me à te diligi pro tuis maximis officiis iampridem mihi perſuadeo : id qua ratione poſſit euenire, cùm aut in eum intueor,aut ipſe me perpendo,non equidem intelligo.diuerſa ſtudia ſunt: conſuetudo non interceſſit: vitæ ratio diſſimillima.illum publica negotia, ſummarúmque rerum cura diſtinet:ego humili litterarum otio delector.ille,ad amplitudinem natus , curat ea,quæ ſpeciem , & ſplendorem habeant:ego, ſi quies animi datur,ſi colere licet eas artes,quibus à primis temporibus ętatis meum omne ſtudium,operámque dedi,cetera propè contemno,quęrenda certè magno cum labore non arbitror. denique illi celebritas, mihi, vt fatear id quod eſt , ſolitudo vehementer placet. Faciam igitur,quod officij mei eſſe duco,& quod à me dignitas hominis,ac virtus non modò poſtulat, verùm etiam exigit, vt eum omni tempore , quamquam abſens longéque diſiunctus,animo diligenter obſeruem,memoria colam,iis etiam ornem laudibus , quibus ille ſuis maioribus vt reſpondeat, ſic enititur,vt aſſequatur.quod eũ ſcire tuis litteris , & perſuaſum habere,ſi cognouero:ſummo me,ac ſingulari affectum abs te eſſe munere iudicabo. Vale.Mediolani.Kalen. Febr. ꝏ D LXXII.

EIDEM, *Bononiam.* 5

QVid eſt, cur ſperem aſſequi me poſſe tua merita officiis meis?par in vtroque voluntas: id enim iuuat credere:ſed condicio longè diſpar.tibi enim ad me ornandum vnà cum voluntate ſuppetunt reliqua, auctoritas, dignitas,virtus:mihi ad gratiam referendam, præter voluntatem nihil propè relinquitur. itaque, tu me magis vt diligas,quàm ego te,numquam concedam:idem,officij reſidere plus apud te,ſemper fatebor.diſſimulem?nihil me ingratius. negem ? facilè refellar . teſtes erant antea meritorum tuorum, egregiæq; cuiuſdã voluntatis erga me ſane quàm plurimi:nunc acceſſit,qui pro ſexcentis vnus eſt,vir ampliſſimus Scipio Simonetta : qui,quòd me amet,quòd aliquid eſſe putet , quòd etiam in ſermonibus laudet, magnam in

eo

eo ſanè benignitatem hominis agnoſco: ſed tibi quoque tribuo: cuius ille iudicium quanti faciat, quo primùm die ſum eum allocutus, haud obſcurè perſpexi. Quod ſcire vis de mea valetudine, quam tibi ſummæ curæ eſſe vehementer gaudeo: tantum abeſt, vt optima fruar, vt ab optima abſim aliquanto etiam longiùs, quàm à deterrima. ac ſi mihi medium quiddam contingat, præclarè mecum agi putem. ſed, id vt optare potiùs liceat, quàm ſperare, ætas facit, & valetudo. ſtudia mitto: à quibus diuelli non queo. nihil me magis, quàm ſcire, delectat. ita ſcribo, vt ad alios induſtriæ meę fructum peruenire cupiam: ſed, mihi crede, plerumque fit, vt, quo diligentiùs in hac cura verſor, eo plura ipſe diſcam, quàm alios doceam. De amicitia ſi tibi ſcrupulus moleſtus eſt, euellet eum aut Ariſtoteles, aut Cicero noſter: quos tu cùm magiſtros habeas: miror ſanè, cur ad me quidquam referas. nam ego me vel ſcire nihil puto, quod tu neſcias: vel, ſi quid ſcio, ab illis didiciſſe confiteor. hoc tantùm dicam, idque tua cauſſa mi Camille, quãdo te hoc de genere libenter video diſputare: ſi quis perfectam illam amicitiam, cùm ex duobus animis tamquam vnus fit, vt afficiantur pariter in vtraque fortuna, vt nihil iucundum, nihil triſte ſeparatim, communia ſint omnia, hoc, inquam, genus amicitiæ ſi quis cogitet, & ea, quæ leguntur in libris, inter homines quærat, eum fruſtra laborare. eſt enim amicitiæ, vt reliquarum rerum omnium, idea quædam & ſpecies abſoluta: cuius præſtantiam mente comprehendere, & ingenio conſequi fortaſſe licet, exempla certè ſub oculos non cadunt. hæc ego ita ſentio: tu, ſiquid contrà, doce me. Vale. Mediolani. Idib. Mart. ∞ D LXXII.

EIDEM, Bononiam. 6

AGri veſtri, ſiquidem, vt ſcribis, imbribus irrigari cœpti ſunt, meliore, quàm noſtri, qui adhuc valde ſitiunt, cæli munere fruuntur. de vindemia tamen, quod ad bonitatem firmitatémque vinorum attinet, bene ſperatur: de copia, fore certum eſt, vt non abundemus. Ego, non exſpectatis imbribus, iam ſarcinulas collegeram, vt in viam me darem: nihil enim erat potius, quàm vt domum redirem, eóque itinere te viderem, & villulam tuam, vtroque autem fruerer, quamdiu per anni tempus liceret: ſed vicit conſilium

lium meum Cardinalium voluntas: quorum opera est effe-
ctum, vt GREGORIVS XIII. Pont. Max. qui tamen sua
sponte liberales disciplinas miro quodam studio amplecti-
tur, fouet, alit, honorifico me stipendio retinendum puta-
uerit. Hic igitur cogimur consistere, libenter, vt Romæ, in
summa celebritate, & amicorum copia: inuiti, vt à te disiun
cti, cuius consuetudine non semel, aut iterum, sed perpetuò
æstiuis mensibus, amœna regione, iucundo otio, cum com
munibus musis frui cogitabamus. hoc tamen quidquid est
incommodi, non illud quidem penitus, sed aliqua saltem
ex parte, quantum scilicet per vtriusque occupationes lice-
bit, litterarum commodo sarcietur. Vale. Romæ, VII. Id.
Septemb. ∞ D LXXII.

HIERONYMO CAPRAE. Mediolanum. 7

QVòd ad me Camilli Palæotti, viri nobilissimi, meíque
amantissimi, litteras misisti, valde gratum: quòd verò
cum iis etiã tuas, eásque Latinè scriptas, & ita qui-
dem, vt Romanam illam veterem elegantiam redoleant,
multo etiam gratius. nam vt, Mediolani cùm essem, inter-
dum sermone tuo summa cũ voluptate fruebar: sic, adem-
pta mihi nunc tui sermonis vsura, totam spem huius miti-
gandæ molestiæ tuis in litteris repono. quamquam hoc in
genere ita moderabor meæ cupiditati, ne tibi plus oneris
imponam, quàm vel occupationes tuæ, vel studia patian-
tur: cùm præsertim eadem scribendi lege pariter vtrumque
nostrûm teneri æquum sit: vt, cùm tibi caueam, mihi quo-
que, multis curis implicato, cauere simul videar. quid igitur
faciam? nimirum id, quod vnum relinquitur, vt ex amoris
in me tui memoria solatium capiam, ea fruar, in ea te absen
tem intuear, alloquar, amplectar, & in exoptata re falli me
sinam errore periucundo. atque hæc quidem in perferendo
tui desiderio satis commoda ratio est, illa perdifficilis, remu
nerandi officia tua: quæ cùm libenter, & sæpe cogitem, e-
gregiéque partes in eo meas animo expleam: nisi tamen id
tibi re ipsa aliquando persuadeam, non bene mecum actum
existimabo. Extremum illud est, quod à te vehementer pe-
to, vt, quantum mea caussa vis, quem velle arbitror quan-
tum cupio, tantum studij ponas in tuenda mihi beneuo-

lentia, cum qua thesauros non permutauerim, virorum il-
lustrium, sapientissimorum senatorum, Scipionis Simonet-
tæ, Ludouici Macentij, Hieronymi Montij: quorum erga
me singularem humanitatem, semel atque iterum saluta-
tionis officio perspectam, nulla vmquam apud me delebit
obliuio. Aldus filius te salutat, amicitiámque tuam, vt de-
bet, plurimi facit. tu salutem viro optimo, multísque virtu-
tibus ornato, Hannibali Cruceio, dices meo nomine. Vale.
Venetiis. IIX. Kalend. Maij. ∞ D LXXII.

HANNIBALI CRVCEIO.
Mediolanum. 8

INfirmo adhuc corpore ob recentem morbum, nec men-
te, vt verè dicam, satis tranquilla, feci tamen, vt hæc ad te
exararem, amore impulsus, quo te sum complexus ante
multos annos, cui tu, ne quid addi iam possit, humanitate
tua, probitate, virtute perfecisti. Ille igitur amor, qui me ad
scribendum impulit, idem purgationem tuã, quòd me non
salutasses in discessu, vt indignam vtroque nostrûm, planè
respuit. Ego de te, tuorúmque valetudine quàm sæpe quę-
sierim, Ferrarius noster optimus testis est. atque ille de te
ea, quæ volebam scilicet, de filia paullo duriora: quæ com-
probata euentu, téque ætate iam ingrauescente tam graui
percussum esse vulnere, vt debeo, vehementer doleo. ac mi-
hi quidem, partes esse meas veniendi ad te, vt hominis a-
mantissimi officio fungerer, sæpe tunc in mentem venit:
sed cùm opem tibi à me afferri nullam posse, molestiam
verò fortasse aliquam posse, intelligerem: essem præterea,
vt soleo, imbecillior, tenui me, inuitus equidem, sed tamen
tenui. tu certè, cùm iaceres, aut confirmato corpore non-
dum esses, ad me vt venires, exspectare non debui. non e-
nim is ego sum, qui plus amicis oneris imponam, quàm
quantum ipse suscipiam. Ego mihi largior, & hoc in prima
amicitiæ parte pono, ne quem colam ambitiosiùs, ne sæpe
domum eam, ne tempus inani sermone conteram, ne de-
ducendi, aut reducẽdi laborem, & molestiam capiam. Quæ
si mihi concedi volo: cur ea tibi, vel aliis eripiam? At etiam
purgas te de superiori tempore, quòd sex amplius mensi-
bus, id est quamdiu Mediolani mihi esse contigit, ter, aut
quater

quater ad me veneris. Id quidem ſatis ab Hannibale Cruceio fuit, homine publicis muneribus aſſiduè diſtento, domeſticis etiam tricis impedito; quæ nobis, qui, liberos habere, & patres familias appellari, pulchrum putauimus, negligendæ non ſunt. Sed, vt hæc omittam, atque huius generis alia, quæ tibi cum multis communia eſſe poſſunt, & vt attingam ea, quæ vel tua propria ſunt, vel certè communia cum paucis: nullúm-ne munus, nullúm-ne priuilegium habet virtus? ea verò habet, & quidem maximum, ne vulgi legibus teneatur, vt ſui iuris arbitriíque ſit, vt ſe ipſa fruatur, vt otio interdum, & ſolitudine gaudeat. ſint igitur viſitationes voluntariæ, ſint gratæ ſemper, & iucundæ, ideo tamen raræ, quia perquàm rarò neceſſariæ. faceſſant hæc à nobis vulgaria, mi Crucei, in quibus non modò officium, verùm etiam laudem quidam locant: ego inepta, vilia, putida cenſeo, minimè digna iis artibus, ſtudiíſque quæ colimus. viget, & vigebit ipſa per ſe, externā opem contemnēs, ſuis fulta viribus, neceſſitudo noſtra. abſentes, præſentes iidem erimus: & multa etiam, quibus præſentes ſæpe carent, animorum coniunctione, ſtudiorúmque ſimilitudine conſequemur. cur enim, quod ipſe tibi de me polliceor, & quod libenter præſtabo, id à te, viro optimo, omniúmque humaniſſimo, non exſpectem? Vale, & Ferrario meo ſalutem. Venetiis, Idibus Maij. ∞ D LXXII.

IOANNI CRATONI.
Viennam. 9

QVa primùm hora in patriam redij, vnde menſes aliquot abfueram & valetudinis, & otij cauſſa, quæſiui ſtatim de filio, Ecquid Crato noſter? Valet, inquit, & nos amat: deinde, quid tu ad illum de me, quàm ſæpe, quàm amanter, quid ille ad te ſcripſiſſet, pluribus verbis expoſuit. vix credas, & cùm ſalua hîc omnia compererim, & eam nurum, quam volebam, ætate, moribus, forma, quantus tamen ex litterarum tuarum humanitate lætitiæ cumulus acceſſerit. quamquam, cùm mihi iam antea & natura, & conſuetudo tua nota ſit, peccare mihi videar, & grauì admodum ſcelere obſtringi, ſi, quod ab vtraque abhorreat, & quod vtraque indignum ſit, ſuſpicari me vmquam patiar. Nec verò, me quidem id, quod mihi boni contigit, agnoſcere, languere autem in gratia referenda, velim

existimes. refero enim, mi Crato, referámque dum viuam: at quibus rebus? iis, quibus te contentum fore scio, memoria, amore, obseruantia. nam reliqua neque tua dignitas, neque fortuna exspectat: neque is ego sum, qui possim paria paribus, aut qui officium potiùs in compensanda re, quàm in emetienda voluntate positum putem. in quo illam capio voluptatem, quòd filius meus, quem studiis mihi & institutis persimilem esse, fortuna velim paullo meliore, te in oculis fert, laudare nõ desinit, sicut alterum parentem obseruat, & colit. is excusat silentium suum: habet enim, nõ modò quod assiduè agat, verùm etiam quod libenter agat, in nouis nuptiis: quę si quid parient, vel dicam etiam ominis caussa quod parient, id tibi, aut qui tuo nomine agat, sacro lauacro suscipiendum defertur: vt amicitia nostra, tuis instituta non vulgaribus officiis, nostris ad hanc diem studiis egregiè culta, religionem quandam assequatur, quæ labem ab ea, culpámq; prorsus omnem perpetuò remoueat. Mediolani abditus in litteras vixi. si quæris, quo studiorum genere: explanãdis Ciceronis orationibus: quod mihi propositum fuit ante multos annos. nunc dandi sunt dies tum amicis, tum etiam negotiis. Commentarios in epistolas, quæ familiares vocantur, conuicio iam propè efflagitatos, debere studiosis diutius vix possum. id nunc cogito, ad quẽ mittãtur. an ad eum, qui me ornauit ea dignitate, cum qua nullas opes confero? tu statue: ad te enim refero, cui vel prudentia, vel amore erga nos quem anteponam, habeo neminem. Vale. Venetiis. XI. Kal. Maij. ∞ D LXXII.

HENRICO ET CAMILLO Cætanis. Perusiam. 10

ACcidit incommodè, vt, quo ego tempore ad vrbem veni, negotij quidem caussa, sed maximè studio nostrę consuetudinis ex interuallo regustandæ, vos, eodem fere Perusiam ex vrbe discesseritis. quamquam cur ita loquor? rectè vos, & sapienter fecistis, istam salubritatem secuti, vrbe relicta anni tempore difficillimo. quod pro mea in vos singulari beneuolentia sanè vehementer lætor. mecum autem actum est incommodiùs, qui vestro adspectu, vestro sermone caream, ex quo summam voluptatem spe, & cogitatione præceperam. at potest hoc sarciri litteris. quî potest? habent

habent enim litteræ ſuauitatem,ſed,vt ego ſentio,minimè cum ea,qua præſentes fruimur,conferendam : vel quòd in familiari ſermone arripere licet argumentum ex quacumque re,quæ gratiſſima libertas eſt:vel quòd in voce, oculis, vultu eſt quiddam,quod amemus magis,non modò quàm in litterarum notis,ſed ſæpe etiam,quàm in rebus ipſis,quę litteris explicantur . quo moleſtiùs careo ſermonibus veſtris,qui pręſertim fore ſuſpicer,vt circiter idus Sept.fractis iam his caloribus , quibus maiores non meminimus , cum filia,quam ante biennium ægra valetudine diſcedēs in cœnobio ſacrarum virginum reliqueram, in patriam reuertar. hoc ſi euenerit,ſpe mea fruſtratus,fortunam accuſabo:vos quidem animo complectens,dum de veſtro erga me amore,dum de moribus , dum de virtute cogitabo : quod mihi nec ipſa fortuna, nec vlla dies vmquam eripiet : facilè , vt ſpero, conſequar,vt, quaſi officium meum ex aliqua parte perſoluerim,ita dolor,& deſiderium ex aliqua ſaltem parte leniatur.Valete.Romæ.VI.Kal.Sext. ∞ D LXXII.

CAMILLO CAETANO.
Peruſiam. II

DIligentiam litterarum verus amor non deſiderat. itaque , quòd per biennium nec ego ad te,nec tu ad me quidquam ſcripſeris,vtrumque noſtrûm libenter omni culpa libero.te quidem etiam vehementer laudo, quòd à iure ciuili,in quo perdiſcendo totus es, ab iis artibus, vnde manat decus,officij minimè neceſſarij cauſſa deflectendũ non putaſti.nam,quod ad me attinet,vixi cum veteribus muſis, fortaſſe parum vtiliter,ſed tamen vixi. quamquam quid vtilius,quàm rectè valere ? id ego peregrinatione , & libero quodam vitæ genere,ſi minùs quàm optabã, at certè pluſquàm ſperabam,ſum aſſecutus.videras hîc me diu languentem:vidi ego ſæpe dolorem tuum: quo quidem amoris argumento ita ſum lætatus,vt medicinam præſtantiorem nullam ſenſerim . nunc beneficium illud tuum , fratríſque tui Henrici,omni laude,quę cadere in adoleſcentem poſſit,ornati,tueor, vt æquum eſt, & tuebor memoria ſempiterna: officiis etiam gratum fore me dicerem, ſi modò veſtra vel fortuna , vel virtus officium à mea tenuitate vllum exſpectaret. De Antonio Perſio ſcripſi ad filium diligenter. non

dubito, quin, vbi opus esse intelliget, eò curam, operam, industriam suam omnem conferat, neque id magis, vt mihi obsequatur, quàm vt à vobis gratiam ineat, atque adeo, vt hominem excellenti virtute præditum eo sibi concilier officio, vnde in homines quamplurimos, & in multas ætates haud minima diffundetur & propagabitur vtilitas. Vale, & salutem fratri plurimã. Romæ, v. Id. Quinct. ∞ D LXXII.

HORATIO CARDANETO.
Perusiam. 12

CVm ante aliquot annos excellere te cognouerim iis artibus, quas qui non diligit, hominem vix puto: & cùm ad hanc laudem ornamenta morum, probitatis, humanitatis, id quod paucis admodum contigit, addideris: quid est, quod malim, quàm sic amari abs te, vt me tibi parem animum reddere, téque mihi carissimum esse tibi persuadeas? amoris autem signa cùm à te multa sint, hoc eiusmodi est, vt eo maximè delecter, quòd me Perusiam inuitas, & quasi de vetere nomine appellas. ais enim promisisse me, nec promissum soluisse. næ tu bona memoria es, quam tamen amor in me tuus aluit, & confirmauit. at mihi id exciderat, vel quia tunc ratione temporis consilium mutare sum coactus: vel quia leues culpas verus amor facilè dissimulat. nunc in summa tibi obsequendi voluntate vide quid obsistat. ego, si cum vno alteró-ve puero iter haberem, expeditus nullo negotio excurrerem ad te. quid autem iucundius, quàm Cætanis meis, tibíque non modò id optanti, sed etiam exigenti dies aliquot dare? sed exiguo comitatu, cùm filiam virginem ducam, tot dierum viam conficere quàm honestum sit, tute cogita. Accedit illa molestia, quòd duas lecticas, diurna mercede conductas, quaternis scilicet scutatis in die, vltra præscriptum à lecticariis tempus remorari non licebit. breuis enim mora ferri posset: sed in vestra consuetudine, vestrísque sermonibus, addo etiam in lauta, nobilíque ciuitate, biduum hora esset. Habes meam caussam: quam, non video, cur non probes. nam, quod ad animi voluntatem attinet, tu vt cupidior mei videndi sis, quàm ego tui, numquam concesserim. Vale. Romæ, Id. Sextil. ∞ D LXXII.

M. AN-

M. ANTONIO CIOFANO. Sulmonem. 13

VAſculo ęreo,quod ad me Hercules frater tuus heri attulit, nihil amabilius, neque id vſu magis ipſo, quàm operis elegantia. equidem, Sulmonenſes homines valere ingenio,ſatis antea cognoueram,hoc artificij genere ceteris hominibus antecellere,vix vmquã putaſſem. nunc perſpecta induſtria,illos laudo, te de iſto munere vehementer amo. Nos hîc,fracti caloribus maximis,languemus,ego in primis,tenui admodum & infirma valetudine.itaque ingenium, artémque,ſi tamen ingenij, aut artis aliquid in me eſt,non,vt ſolebam,in litteras, & ſtudia, ſed anni tempore coactus in vnã valetudinis curam confero: &,ſi quid proficio,quæ doctrina præſtantior? vos iſtic,niſi me fallit poëta veſter,gelidas vndas,eáſque vberrimas,habetis.nimirum iſtuc eſt viuere,ſi cui cælum eiuſmodi contingat, vt hieme tepeat,æſtate refrigeretur. quòd ſi vtrumque non licet, vel alterutrius optio detur:ordinem naturæ non equidem contemno,verumtamen æſtiuam temperiem, nec,vt arbitror, ĩniuria, longè prætulerim. nam frigoris acerbitas camino luculento,pellita veſte,cibi etiam ratione mitigatur:caloris leuandæ moleſtiæ, pauci ſunt,qui ſine periculo remedium inueniant.eſt igitur,cur tibi gratuler,cui contigerit id, non modò quod ego pluris facio, ſed fortaſſe etiam quod re vera pluris eſt.ego ſi dignus amore tuo, dignus etiam dolore ſum,cuius ad naturalem imbecillitatem vix ferenda robuſtioribus æſtus incommoditas acceſſerit. Vale. Romæ, v.Kalend.Sext. ∞ D LXXII.

HORATIO MORONO. 14

EPiſtola tua,ſermonum tuorum ſimillima, quàm me affecerit,qua voluptate perfuderit,quem ad meam ſuperiorem erga te voluntatem cumulum addiderit, nec mihi verbis explicare,nec tibi mente conſequi facile ſit.ô miram prudentiam,ſuauitatem,elegantiam! equidem antea te nõ vulgariter amabam, vel quòd Ioanni Morono Cardinali, præſtantiſſimo viro,cuius in me exſtant merita quampluri-ma,propinquus eſſes:vel quòd ore,ſermone,moribus modeſtiam ſingularem pręteferres.nunc verò,cùm ex epiſtola tua, quàm longè per eloquentiæ rectiſſimã viam ingenio,

ſtudio,induſtria proceſſeris,intellexerim, neque ſolùm,qui nunc es, verùm etiam,qui futurus aliquando ſis, coniicere potuerim:ita ſum amore incenſus,nihil vt vmquam ſenſerim ardentius. & quamquam hæc adoleſcentiæ tuæ tam præclara principia gratulationem potiùs, quàm cohortationem,requirant:in eam tamen partem neſcio quomodo libentiùs delabor,vt te horter,ac rogem,ne cōtentus communi laude ſis,ne mediocribus acquieſcas, ne præſtantiam naturæ tuæ languere vmquam ſinas, ſed eam ita exerceas, vt, quod adhuc feciſti,& quod facturum te eſſe non dubito, ætatem ſemper virtute vincas. in eo ſi putabis omnia ſumma eſſe collocata:mihi crede,omnia ſumma ad te confluent. quæritur enim cum labore virtus:ea verò ſine labore omnia conſequitur:quod qui ignorāt,aut qui aliter ſentiunt,nihil habent in vita firmum,nihil ſtabile,dubia ſemper fortuna vacillant,nulla re perpetuò fruuntur. Vides autem,opinor, non eum te eſſe,cui liceat vtrumuis. nam obſcuro loco nati ſi dignum laude nihil præſtant: vitio non datur:domeſticis enim latebris deſidia tegitur: à nobilibus autem quaſi debita res exigitur virtus: eam ſi habent,verè nobiles dicuntur:ſi ſecus, illa ipſa à maioribus accepta nobilitas dedecus & culpam auget. te familiæ tuæ claritas ad gloriam vocat:tibi rectum atque expeditum iter oſtendit: deflectere te, aut offendere nuſquam patitur. quæ tamen proponēda tibi ne ſint,effeciſſe iam videris: totus addictus liberalibus diſciplinis, totus incumbens ad ea, vnde verum decus,& vera nobilitas exoritur:vt,qui tua ſtudia planè nouerit, is tecum gratulatione potiùs, quam ego omiſeram, quàm cohortatione,vtendum eſſe iure putet. A me tamen quæ dicta ſunt,ſic in bonam partem accipies,ſi priùs,eum eſſe me,tibi perſuaſeris,qui tuæ laudi,tuíſque ſtudiis libentiſſimè ſeruiat. hoc enim ſi credes, res ipſa te profectò nūquam fallet. Vale. XIIX. Kalend. Sept. ∞ D LXXII.

ANTONIO FVRNARIO. Neapolim. 15

QVod felix,fauſtúmque ſit,iterum Romæ ſum. id mihi,non dicã inuito,(quis enim inuitus,honeſta præſertim condicione, Romæ ſit?)ſed certè nec opinanti contigiſſe, velim credas. nam, cùm poſt obitum Pij V. Pontificis

Maximi,

Maximi, quo ſedente neſcio quo meo fato ſecundis vti ventis haud ſatis mihi vmquam licuit, eo conſilio ad vrbem veniſſem, vt nubilem iam filiam, quam hîc, biennio antè æger diſcedens in cœnobio celeberrimo, ſacris commendatam virginibus, reliqueram, in patriam ad nuptias reducerem, exceptus incredibili omnium lætitia, precibus amicorum, ſuaſu Cardinalium, iuſſu GREGORII XIII. Pont. Max. cuius ex mente, propter ſanctitatem, ac ſapientiam, honeſta omnia, vtilia, ſalutaria proficiſcuntur, ſedem hîc ſtatuere, & redeundi conſilium abiicere ſum coactus. quod tibi, mei amantiſſimo, qui me olim diſcedente doluiſti, ſignificãdum putaui. videre enim mihi videor tuũ vultum, cùm hæc leges. vtinam tu quoque videres animum meum, dum hæc ſcribo. tua lætitia mihi lætitiam affert: in amore pari, qui tuus eſt ſenſus, idem & eſt, & eſſe debet meus. mutuæ voluntatis fructus non apparet: quid tum? nõ ij ſumus, qui amicitiam vtilitate metiamur: iã pridem erudiui animum, & docui, vulgaria quædam contemnere, in bonis, doctíſque viris fortunam non quærere, ſola virtute, quę nulla re indiget, nullam extra ſe appetit, contentum eſſe. in quo tuos ſenſus meis cum ſenſibus congruere, neque dubito, & vehementer gaudeo. Vale. Romæ, XII. Kal. Oct. ∞ D LXXII.

MARTINO BERZEVICAEO.
Patauium. 16

EGO verò & poſtremis Cratonis litteris reſpondi, cõtrà quàm tu exiſtimas: & illius epiſtolam, tum quia teſtis eſſet amicitiæ noſtræ, tum quòd ita ſcripta, vt ad elegantiam parum, ad prudentiam certè nihil poſſet accedere, vnà cum meis imprimendam curaui. quod tamen antea familiaribus meis, vehementer petentibus, excluſeram. nũc id ei ſubmoleſtum fuiſſe, indicant litteræ tuæ. in quo ſummam eius modeſtiam agnoſco. meæ quidem cogitationes, præter illius laudem, nihil ſpectant. quod ſi aliter ei perſuaſum crederem, vitam mihi acerbam putarem. nemo eſt, cui me magis debere & confitear, & gaudeam. Volumen epiſtolarum mearum, cùm valetudinis cauſſa ab vrbe diſcederem, dedi negotium filio, vt ad eum mitteret. nec mandatum neglexit. amat enim, obſeruátque Cratonem,

pro suis erga nos officiis, æquè propemodum, ac me ipsum. Quod ais, Patauij cùm essem, adire te ad me, nisi Pinello duce, ausum non esse: cùm tamen Romæ perhumaniter à me esses acceptus: id quidẽ valde sum miratus. tibi tua virtus aditum facilè patefecit ad amicitiam meam. vtinam is sim qui præstare aliquid tua caussa possim. ambigere te non paterer de animo erga te meo. Filius te salutat. Vale. Venetiis. XII. Kal. Sext. ∞ D LXXI.

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII

LIBER DVODECIMVS.

CAMILLO PALAEOTTO. Bononiam.

I

AN tu? litteras ego sine nomine, præsertim ad te, quem tanti facio, quanti fortasse neminem? equidem erratum meũ vix agnosco. itaque peto à te, vt mihi litteras illas remittas: quo simul intelligam, de emblemate quid scripserim: si modò is ego sum, qui aliquid scripserim. valde enim in hoc quoque perturbor. Quod ais me rursus in bellũ: ominare, quæso, meliús. ego enim quietẽ, ego otiũ, ego studia mea & vrbi, & vrbanis rebus antepono. sed si & vrbe, & simul studiis meis frui licet: quis erit tam iniquus rerum æstimator, qui mihi non concedat? otij quidem adhuc, quãtum optaui semper, tantum conceditur. negotium sponte nullum suscipiam. imponetur: feram, quoad licebit, id est quoad instituti mei ratio permittet. nihil enim malo, quàm posteris prodesse. in eo mihi diuitiæ, in eo sunt omnia. quòd si non assequor id, quod propositũ est: me tamen ipsum, conari, & velle, delectat.

ctat. vtinam consetudine tua ne carerem: nam, ea si accederet, in cælo essem. voluntas vtrique nostrûm eadem fuit, facultas defuit. Vale. Romæ, XIII.Kalend.Octob. ∞ D LXXII.

EIDEM, Bononiam. 2

AGnoui erratum amanuensis:in quo tamen subaccuso negligentiam meam.nam si, scribere,est officium: omnes officij partes complecti,eius est,qui cùm vehementer amet,tum etiam amare vehemēter debeat.eum autem esse me si profitear.& prædicem:quod vtrumque facio, faciámque dum viuam:nō est, cur me quidquā dare auribus, aut gratię caussa fingere,quisquam putet.tu enim is es,cuius in me ornando studium eiusmodi semper fuit, vt, non modò quantū possim,sed plus etiam quàm possim, tua debere caussa mihi videar.ideo fit, vt,si quid in minimis etiā rebus aut omittam, aut cōmittam, sceleris propè loco ponam.tu autē cùm dissimulas,mihíque ignoscis, ingeniū simul & humanitatem declaras,nec me tamen culpa,curáue liberas. ego enim, cùm tibi de ista facilitate agam gratias, ipse tamen mihi non ignosco, aut eatenus ignosco,vt aliquo dolore non caream. Villula tua,nō est,cur à me quidquam exspectet,cùm in te ipso sit,quod aliunde quęris.atque illa quidem,vt arbitror,tecum,si posset,ita loqueretur: Ego te fessum vrbanis curis recreo:ego otium,ego tibi valetudinem restituo.à me fruges , à me poma , à me etiam auiculas & palato gratas,&stomacho vtiles,habes.denique aut,hîc dum es,viuis,aut numquam viuis. nunc tu me orna,quod potes.noli pati me ad quemquam confugere, aut cuiquam debere,nisi tibi,cui libenter debeo.Has voces,mi Camille, quas tacita videtur emittere , noli contemnere: refer aliquam gratiam bene merenti: vt, quid tu illi, quid illa tibi debeat, omnes intelligant. quam enim tu vnus optimè nosti,quis,nisi tu vnus,de ea optimè loquetur?Vale.Romæ, XIII.Kal.Decemb.∞ D LXXII.

EIDEM, Bononiam. 3

DE oleis quid exspectas? eadē,quæ antea,adspectu pulchræ,sapore perquàm gratæ. pleniores etiam , quam anno

anno superiore, cæli ne munere, an tuo delectu? visæ sunt. agerem gratias, si tua ferret humanitas, & nisi iam inter nos, pro vetere amicitia, ac familiaritate, putidum id esse videretur. tuã quidem industriam, quòd eas tua manu severis, atque alueris, nec admirari satis, nec laudare possum. quòd verò eius industriæ fructum ad amicos etiam absentes peruenire vis, & quòd in eo me numero locas: vtrique nostrûm æquè gratulor. nam de nomine, oleæ-ne poma sint, in quo tu mihi, suscepta grammatici persona, quasi litem intendis, ipso à te munere delenitus non contendam. quamquam, si nuces & amygdalæ, quæ ipse quoque oleum efficiunt, poma sint: quod, opinor, non negabis: cur oleas inter poma referri non liceat, haud equidem intelligo. sin tu, de earum nobilitate laborans, vt ferè suum opus amat omnis artifex, fruges appellari mauis: indulgebo non inuitus: ne te mihi, tamquam tuis muneribus detrahenti, subiratum liberalitatis tuæ cum aliquo fortasse meo damno pæniteat. Vale. v. Non. Ian. ∞ D LXXIII.

EIDEM, Bononiam. 4

QVAE mihi res maximæ curæ fuit, & in qua meas omnes cogitationes, omniáque studia fixeram, & locaram, ea cùm ex animi sententia, diuino fauente numine, successerit, litteris tibi, mei amantissimo, significandũ putaui. Vnicam filiam, inter sacras virgines educatam, nõ hebetem ingenio, nec paucis, nisi me fallit amor, virtutibus instructam, iuueni optimo satis honesti loci, haud postremi ordinis in iure ciuili, addo etiam, quod hodie potissimùm requiritur, à fortunæ bonis non imparato, meis reclamantibus, de sententia tamen fidelium amicorum despondi. hoc tu meum consilium, pro vetere nostra necessitudine, tuáque æquitate, non dubito quin & probes, & ominibus optimis prosequare. equidem onus Ætna grauius deposuisse mihi videor: speróque fore, vt, quod reliquum est vitæ, vacuo curis animo tranquillè degam. Quęris, vbi. Romę, si per valetudinem licebit. nam hieme fere tota mecum actũ est non optimè, communi tamen pituitę morbo, quo robustiores etiam laborarunt, alij sine periculo, alij sic, vt decesserint: in quibus fuit is, cuius obitu dolendum est maximè, poëtica laude insignis Amaltheus. mihi eadem, quæ antea,

antea, victus ratio medicina fuit: necdum audeo institutum mutare propter anni tempus inæquale. in publicum, nisi necessaria re coactus, numquam prodeo: domesticis me finibus teneo: & cum libellis, id est cum amoribus, & deliciis meis, iucundissimè viuo. Orationem pro Archia cum meo commentariolo scire cupio an acceperis. absolui iam in reliquas omnes, duabus exceptis, pro Ligario, & Deiotaro: quàm bene, alij iudicabunt, magno certè cum labore, opera numquam, nisi per morbum intermissa. Quiddam etiã explanare sum aggressus: &, vt se principia dederunt, videor aliquid præstare posse. assentor mihi fortasse: nã sua quisque amat: verumtamen hîc omnes, præsertim qui litteris excellere putantur, initium, quod ad te mitto, valde probãt. Cardinalem, fratrem tuum, veteris exemplum innocentiæ, columen sanctæ sedis Apostolicæ, salutari à te meis verbis, magis opere cupio. Vale. Romæ, XII. Kalend. Martij. ∞ D LXXIII.

EIDEM, Bononiam. 5

SIC tu par pari. ego de filia mea paullo antè collocata, nunc tu de tua significas. cuius rei quæ tua lætitia sit, meus me sensus admonet. equidẽ cum ea voluptate, quam cepi superioribus diebus, quam spero diuturnam fore, prorsus nihil confero. &, quia te pariter affectum existimo, mirabiliter gaudeo. postulat enim noster amor, ego secundis vt rebus tuis æquè læter, ac meis, tu meis vicissim æquè læteris, ac tuis. Gozadina familia vel doctrina, & sapientia, vel honoribus, & rebus gestis præclari nominis est. generi tui pater is & fuit in omni vita, & nunc quidem is maximè est, cui præferri nemo integritate, ingenio, dignitate, conferri possint admodum pauci. filius adolescens, ex omni à te, tali viro, iuuentute probatus, atque electus, non dubito, quin & parentis, & maiorũ suorum laudibus egregiè respondeat. Quocirca tibi, vt debeo, de ista cõiunctione vehementer gratulor: eámque Deum opt. max. ita fortunare volo, vt maiorem quotidie tui consilij fructum, voluptatémque capias. Quòd autem, abiecta rerũ vrbanarum cura, otium & solitudinem cogitas: ignosce, non assentior. tú ne, cùm auctoritate valeas, virtute excellas: cùm ita factus à natura sis, ita liberalibus disciplinis institutus, vt prodesse

prodeſſe patriæ, laborantibus amicis opem ferre, familiam tuam, illam quidem ſatis claram, adhuc tamen illuſtrare poſſis: tu hæc deſeres omnia, vt vni tibi viuas? obſecro, quis probabit? vel dicam etiam te permittente, quis non improbabit? ego ſanè, qui te natum rebus maximis iampridem intellexerim, ſi feceris id, quod ſignificas, vt ſalutem curiæ, foro, negotiis dicas, probabo fortaſſe ominis cauſſa, qui tibi cupiam, quidquid agas, ex animi ſententia ſuccedere: ſenſibus tamen quin angar intimis, impetrare à me non potero. quid ceteri, quid ſentient? quid loquentur? nam, etſi genus illud vitæ, quod ordiris, totum cum virtute coniunctum, reprehendi poſſe non videtur: tibi tamen, vt opinor, multo minùs, quàm aliis pro tua ſuperiore vita, beneque de omnibus merendi præclara conſuetudine, conceditur. At ego me litteris totum tradidi. id enim obiicies. Diuerſa, mi Camille, ratio eſt. ego enim, quod pręſtare poſſe videor, homo à rebus gerendis alienus, valetudinis incommodæ, non magni animi, id libenter vnum ago, & quidem in vrbe Roma, quod tu miraris, vt in deſerta ſolitudine, interpellante nemine. quod beneficium optatum antea potiùs, quàm ſperatum, nunc à Pontifice optimo, ac liberaliſſimo, ad excitanda doctrinarum ingenuarum ſtudia mirè propenſo, GREGORIO XIII. acceptum, meminero, & prædicabo, dum viuam, fortaſſe etiam ſcripta mea, me mortuo, loquentur, & obſcurum poſteris eſſe non ſinent. Ego igitur ſi cum libellis aſſiduè ſum, & hoc non modò ad naturam, verùm etiam ad valetudinem meam apto vitę genere delector: peccare me non arbitror. Te tua nobilitas, animi non minor, quàm ingenij, præſtantia, perſpecta ſæpe virtus, ipſa patria vocat ad eas res, vnde laudes oriuntur maximæ: vt, quod tibi vitæ reliquum erit, nō priuatis humilibúſque curis in remota villula, montanáque crepidine, ſed actionibus nobiliſſimis, in oculis, & in auribus clariſſimæ atque erudit iſſimæ ciuitatis perpetuò traducas. quod ſi feceris, aut ſi non omnino neglexeris: medium enim quiddam eſt: magnopere cùm tua, tum cōmuni etiam multorum cauſſa lætabor. Vale, & fratri tuo, integerrimo, ac ſapientiſſimo Cardinali, & Sigonio, noſtræ ætatis ornamento, ad illuſtrandam antiquitatem nato, ſalutē à me plurimam. Romæ, ∞ D LXXIII.

EIDEM, Bononiam. 6

POst grauem trium ferè mensium morbum, nunc denique incipit esse mihi paullo commodiùs. nec tamen adhuc vel eo, quo solebam, stomacho, vel ita firmo vtor capite, vt cogitandi, aut etiam legendi laborem sustineam, gradum verò facere sine sensu doloris, aperto nuper educendis humoribus læuo crure, neque dum possum, & conari, suprà quàm vires patiantur, non audeo. quæ quoniam fieri quotidie mitiora sentio: aliquam in dolore voluptatem capio: cùm præsertim propè anniuersarius hostis valetudinis meæ iam abierit autumnus. Oleis tuis, quibus me, quocumque loco sim, carere non pateris, in quo tuam beneuolentiam agnosco, fruar cum filia, & genero. simul enim viuimus, & planè viuimus. ego autem parcè, quia nondum firmus offensiones etiam minimas extimesco, illi comedent liberiùs, quia rectè valent, nec in cibis plus minúsve diiudicant. De me ipso dixi: de rebus meis quod ad te scriberem, noui nihil erat. Omnia fere sunt eadem, quæ antea, hilara satis, & prospera. ampla, non dixerim, ne mentiar. quamquam hoc vulgi more loquor. nam, si ampla sunt ea, quibus maiora nō expetimus: amplissimis opibus fruor. nihil enim deest, quod natura desideret: quod autem natura non desiderat, abesse facilè patior. Vale. Romæ, Idib. Dec. ∞ D LXXIII.

ANTONIO FVRNARIO. Neapolim. 7

VAlde sum lætatus lætitia tua, humanissimis, & ornatissimis litteris expressa. amoris enim index est. amari autem à te, quo nihil amabilius, siue probitas, siue doctrina cogitetur, quis tanti non æstimet, quanti ea, quæ summa sunt? nec verò, quamquam voluntatis erga te meę nullus adhuc quidem fructus exstat, à me tibi gratiam non referri, debes existimare. nā, etsi disiuncti satis longè sumus, & congrediendi, colloquēdíque facultatē interualla locorum impediunt, meus tamen in te animus est, de te sæpe cogitat, de te etiam, nec mediocri voluptate, secū ipse nonnumquam ipse loquitur, &, si tu, amare, & colere, officiū esse putas: officia tibi mea numquam deesse, testis ipse mihi sum.

Citrea,quę mittis,eo mihi gratiora sunt,quòd,vt mitteres, nõ te magis instituti tui memoria,quàm amor admonuit. quod autem addis,eis stomachum imbecillum confirmari: cupio verum esse,ídque mihi persuaderi facilè patior: quãdoquidem & hoc medicinæ genere nihil suauius: &, stomacho,si valerem, hac fere valetudine, præsertim iam senior, contentus esse possem. nam, vt robustioribus me conferam, optare non debeo: cùm id mihi natura, semper, nunc etiam ætas deneget. Vale.Romæ, IV.Non.Oct. ∞ D LXXII.

EIDEM, Neapolim. 8

VIx credas, & memoria nostri tua quàm delecter: & eas,quas mittis,epistolas, quibus ipsa memoria declaratur,quàm libenter legam. Ego enim hoc mihi primùm ab ipsa natura videor accepisse, vt amari vellem à tui similibus: qui quidem hodie (ne assentari me putes: à quo vitio longè absum)quàm pauci sint,qui rectè iudicant, mecum omnes intelligunt.accessit ratio,quæ voluntatẽ auxit, atque in hanc partem quasi propendentem impulit. hoc mihi bonum,id est amicitiam tuã, cùm tua mihi vltrò detulerit humanitas, quam à me putas felicitatem præferri? atque adeo cur non in hoc ipso felicitatem esse maximam existimem? Est igitur,cur & ipse mihi gratuler, & tibi gratias agam. quorum alterum perpetuò à me fit: alterum vt fiat,à tua singulari benignitate non conceditur.Munusculo tuo,cùm hæc inter nos minimè necessaria sint: quippe omnibus muneribus mutua præstat beneuolentia: nihil tamen gratius. Vale. Romæ, XVII. Kalend. Februar. ∞ D LXXIII.

EIDEM, Neapolim. 9

AMabo te,mi Furnari,quid tibi in mentem venit?an tu me vis muneribus obruere?ego enim illa scripseram, non vt peterem,sed vt admonerem,spectans videlicet illud tempus,quod adhuc quidem longè distat. amoris hæc nimirum interpretatio fuit. amor autem errare non potest: aut,si errat,gratificandi voluntatem secutus, & bene merendi studio ductus,quis tã insipiens, aut rerũ tam iniquus

æſtimator eſt, qui non eum laude potiùs, quàm reprehenſione dignum ducat? Cotonea ſanè ipſa, tam celeriter abs te miſſa, mihi accidiſſe perquàm grata, nec poſſum negare, nec debeo. vtar iis, vt conſueui, poſt cibum, libẽter, vt egregiè conditis, vtiliter, vt remedio pituita laborantibus aptiſſimo. O te amicum optimum! tantúm-ne? immo etiã medicum ſuauem, qui curat ſimul & delectat. qualem qui reperit, ſi eum in oculis non fert, cùm humanitatem ignorat prorſus, tum ſua ipſe diligere commoda non videtur. Vale. Romæ. III. Kalend. Febr. ∞ D LXXIII.

Medicos omnes de conditis cotoneis audio ſentire meliùs, quàm de citreis. itaque poſthac, quando tu, vt video, tuum inſtitutum retinere vis, nec ego contrà diſputo, illa malim propter valetudinem, ſic tamen, vt pura ſint, non cum aromatibus, & ſicciora denſa, quàm tremulo coacta gelu.

IOANNI CRATONI, Viennam. 10

EPiſtolam tuam, à te datam XVII. Kal. Nou. accepi VII. Kal. Dec. eo ſanè gratiorem, quo minùs hoc tempore exſpectatam. noui enim, quàm vacuus numquam ſis, non tam à tuo munere, quàm ab amicorum negotiis, quæ ita ſuſcipis, vt ſuſtineas, donec ad exitum perferantur. ſcripſiſti igitur amore impulſus, & omnia vicit humanitas tua. quo tibi nomine debere me multum dicerem, niſi tantum iam deberem, quantum perſoluere vix poſſim. Romam qua cauſſa adductus venerim, ſcripſit, opinor, ad te filius: quæ retinuerit, à me cognoſce. atque hoc primùm, quod tibi pro tua in me ſingulari beneuolentia maximè voluptati fore non dubito: incredibili ſum exceptus hominum lætitia. Pontifex ipſe, præclarè in optimas artes animatus, cognito aduentu meo, læti animi ſigna oſtendit, negotiúmq; Cardinalibus dedit, vt ita mecum de manſione agerent, ne diſcedere paterentur. noli quærere, quàm ſim lætatus: non quo libenter abeſſem à meis, quibus mihi dulcius in vita nihil eſt: aut quo penderem ab aulicis honoribus, qui ne iuuenem quidem mouerant vmquam, ne nunc ſenem: ſed vt homines, obliti ſuperiorum temporum, eundem in vrbe Roma, qui ſemper fuit, virtuti locum eſſe perſpicerent,

parui rogantibus, cognita præsertim Pontificis voluntatę, stipendium satis per se tenue, in quo meam facilitatem nõnulli reprehendunt, cum libertate & otio maximum videtur. nihil oneris imponitur. litteris, vt in solitudine, frui licet, &, vt spero licebit. vnum, aut alterum Cardinalem bis in mense, térue summum, vel quia me diligunt, vel quia virtute excellunt, salutare consueui. Cęlum idẽ experior. quod antea, humidum, graue, inæquale: nec tamẽ valeo deteriùs, quàm in patria: vel quia, quod te virum doctissimum non fugit, hilaritas animi corpori medicinam facit: vel quia me domesticæ tricæ sollicitum non habent: vel fortasse etiam propter vina, quæ sunt hîc ex omni genere optima. pituita carere iam non possum, sexagenarius laborem scribẽdi, aut legendi fere numquam intermittens. Vereor, si lõgior epistola sit, ne tibi molestiam afferam: nisi si hæc ipsa tibi molestia maior est, quòd excusatione tecum vtar. A te igitur peto, vt, quemcumque Cæsar oratorem in demortui locum Romam mittet, ei me de meliore nota commẽdes. dicerem significationem amoris in me tui commendationem fore omnium grauissimam: cùm nemo sit, quin facilè diligat, quem diligi à te sentiat: sed egó-ne tibi præscribam, homini omniũ, quos in vita nouerim, humanissimo, & prudentissimo? Vale. Romæ, Kal. Dec. ∞ D LXXII.

IO. SARIO ZAMOSCIO. II

MVltorum mensiũ aduersa valetudine vexatus, omnĩ prorsus carebam legendi, scribendíque facultate. quod eo mihi in primis nomine permolestum est, quia, multis ad me scribentibus, respondere sine valetudinis incõmodo vix possum. nã, etsi depulsa vis est morbi: pristinas tamen vires desidero, & capitis infirmitas non modò litterarũ, sed propè sermonis vsum adimit quotidiani. Dabis igitur mi Zamosci veniã homini tui amantissimo, qui te pro ingenij doctrinæque præstantia summis ornare laudibus numquã desinit, si ad tuam elegantissimam epistolam hoc vnũ rescribo, rescribere me tibi pluribus verbis hoc quidẽ tempore nõ licere. nam, cùm licebit, persuade tibi, non esse me commissurum, vt debitũ humanitati, amicitiæq; nostrę officiũ nõ persoluã. interim hæc pauca, vt recenti morbo, vacillantibus litterulis. Vale. Ro. no. Dec. ∞ D LXXIII.

VBERTO FOLIETAE. 12

ETsi tu is es, cuius ingenium & virtus neque meum, neque cuiusquam omnino testimonium desideret: tamen vel amor in te meus, vel ipsa veritas adduxit, vt exstare vellem de tuis elogiis iudicium meum, non tam apud te, qui te ipsum egregiè nosti, quàm apud omnes gentes, atque adeo apud ipsam posteritatem, quæ de studiis ingeniísque nostris, expers amoris & odij, pro cuiusque merito sententiam feret. Ego enim tua scripta & legeram ante multos annos, & ita probaram, vt ex iis, qui tunc excellere putabantur, tibi neminem anteferrem: nunc, vt verè dicam, nō vt gratiæ caussa tuis auribus largiri quidquam velim, hæc de tuis Liguribus illustris, & diligens, & ornata commemoratio ita mihi placuit, vt, qui conferri tecum hoc in genere possit, prorsus neminem esse iudicauerim. nam ex vniuersa Italia, aut ex multis prouinciis multarum virtutum exempla colligere, id quod ex veteribus multi, ex recentioribus nonnulli fecerunt, haud sanè magni negotij videtur esse: ex vna verò ciuitate, & ex vna satis angusta regione tamquam ex vberrimo fonte multos haurire, qui vitæ sanctitate, qui militari gloria, qui reipublicæ administrandæ scientia, qui sollertia & inuestangi nouarum rerū, nouarúmque gentium studio, qui etiam litteris & eloquētia floruerint, hodiéque floreant, admirandum quiddam est, & immortali laude dignissimum. in qua cogitatione dum versor, non tam equidem patriæ tuæ gratulor, quòd eos ciues tulerit, qui tantas res gererent, aut qui insigni aliqua laude inter ceteros eminerent, quàm quòd tu, incredibili quodam erga tuos amore incensus, ad eorum memoriam ab interitu vindicandam ingenium artémque cōtuleris. viuunt enim nomina, consumptis corporibus, excellenti scriptorum industria: &, si præconem virtus inuenit, elucet: eo si caret, obscuratur, & exstinguitur. Quocirca vel iis ipsis, qui ornati à te sunt, quorum hodie nonnulli sua gloria viui perfruuntur, vel eorum posteris tanti debet esse munus, officiúmque tuum, quanti semper à fortibus ac sapiētibus viris æstimatam nominis æternitatē videmus, qui eam non modò laboribus, ac periculis, verùm etiam vita, ac sanguine quærendam putarunt. Et,

vt aliquid de meo ſenſu, cùm alumnum diſciplinæ meæ, præſtanti virum ingenio, natum maximis rebus, ornatè dicendi, ſcribendíque facultate, ſiue Latina lingua, ſiue communis Italica ſpectetur, nemini prorſus ætate noſtra concedentem, proprij elogij laude decoraſti, etſi debitum in eo virtuti præmium perſoluiſti, me tamen pro mea in illum ſingulari beneuolentia qua voluptate lætitiáque affeceris, quo tibi beneficio deuinxeris, nec mihi verbis exprimere, nec tibi cogitatione conſequi facillimum ſit. Ac tu quidem materiam cepiſti nobilem, & præclaram: ſed, vt ea ſpecioſior, & iucundior, &, vt ita dicam, ſe ipſa maior ſit, eloquentiæ tuæ præſtantia conſequeris. omitto reliqua, ne ſim nimius: nã ſua quidque laude dignum eſt: ſed in principiis tam multis tantam varietatem, tam ſplendidam, tam elegantem quis non admiretur, aut quis vidit vmquam? in ceteris enim elogiorum partibus tui numquam non ſimilis, id eſt grauis, & ſublimis, & ornatus, in hac verò tantus es, vt in illis certare cum aliis, in hac te ipſum vincere voluiſſe videaris. Macte vir ingenio, atque virtute, optimè de patria merite, cui tot ciues, tot heroes, tot Principes, communi fatorum legę ereptos, vel temporis iniuriã timentes, reſtituis, atque conſeruas. nunc illa te ſuę ſtudioſum dignitatis, publici cupidum commodi, veréque ſuum alumnum agnoſcit: nunc amplectitur abſentem: nunc incolumẽ, florentem, beatum exoptat. quæ tibi merces vna pietatis in illam perpetuæ præſtantiſſima videtur. Vale. Romæ, ex ædibus, pridie Kal. Dec. ∞ D LXXII.

CAESARI ORLANDO. 13

NIhil abeſt à natura mea longiùs, quàm vel aſſentari, quod ſui commodi ſpe plerique faciunt: vel inanibus verbis tempus conterere: quod eius eſt, qui minimè ſua bona nouit, quíque ſe cùm ſibi, & ſuis, tum etiam ciuibus vniuerſis, & patriæ natum obliuiſcitur. Ego, mi Cæſar, cùm vtrumque noſtrûm æqua lance perpendo, cur ipſe tibi aſſenter, cauſſam video eſſe nullam. tu enim tua virtute, ego mea fortuna contentus viuo. ſi quis didicit eſſe blandus, vt alterum capiat: eius artificio locus apud te non eſt. Ego autem, ſi aſſentatio mercedem ſpectat, aut emolumẽtum aliquod aucupatur, nihil habeo, quod à te exſpectẽ, aut quod

petam

petam præstantius beneuolentia tua. at eam adeptus iam sum: adeptámque tanti facio, vt nihil anteponam. amari enim ab homine excellentis ingenij, summæ probitatis, cogitationes curásque suas omnes ad vnam virtutem referente, iurisconsulto denique eruditissimo, non ex recenti barbarie, sed ad illam doctrinæ veteris elegantiam exculto: amari, inquã, abs te, tali viro, & frui beneuolentia tua, ipsum per se optabile est. cùm verò ab eadem beneuolentia multa mihi quotidie commoda nascantur: quid est, quod me tibi debere non confitear? mitto reliqua: illud omnium maximum nec meminisse, nec prædicare vmquam desinam, quòd mihi non solùm bibliotheca tua, omni propè referta librorum genere, sed ea, qua excellis, doctrina ita patet, vt, si quem ex his commentariis, quos in Ciceronis orationes diu noctúque texo, posteritas fructum colliget, eum tibi ex aliqua parte acceptum referre debeat. Sunt enim quædam, amissis duodecim tabulis, omni pęnè formularum, responsorum, edictorum exstincta memoria, ita complicata, & inuoluta, vt, nisi singularis iurisconsulti scientia, vsu confirmata, aucta ingenio, adhibeatur, explicari, & euolui vix, aut ne vix quidem interdum possint. Agerem tibi gratias de isto munere, si vel tua pateretur humanitas: vel ego is essem, qui bene de me merenti verbis potiùs, quàm re, satisfactum esse vellem. memoria tuebor officia tua, donec illucescat ille dies, vt referre gratiã liceat: quod si assequar: non dubito, quin tu, quem tibi hominem adiunxeris, cùm intelligas, tua præstanti liberalitate, benéque agendi consuetudine vehementer lætere. Hæc interim, cùm de officio meo cogitarem, facere non potui, quin ad te scriberem: quamquam & à studiis meis inuitus auellerer: &, vt verè dicam, non me tuus tantùm, sed meus etiam pudor ab hoc argumenti genere, quod totum ad tuam laudem pertinet, haud mediocriter auocaret. Vale, ex ædibus, Pr. non. Dec. ∞ D LXXII.

MAXIMO ZABRERAE. 14

SI quis est, qui tuam humanitatem, tuósque mores & probè norit, & laudare loco numquam desinat: eum esse me, velim existimes. verumtamẽ, cùm ego diutius, quàm studia fortasse tua patiebantur, eo, quem superiore mihi

æstate commodaueras,libro ſim vſus,nonnumquam mihi, ne tu duriùs id acceperis,venit in mentem ſuſpicari. adire ad me ſolebas : nec in officio tuo mediocre beneficium erat: quippe tua ſuauitate exhilarabar: delectabar ingenio: doctrina etiam,in qua mentiar ſi tibi quemquam ex æqualibus tuis anteponam, nonnihil interdum & leuabatur labor meus,& adiuuabatur induſtria. hæc niſi reſtituis : nimium à te grauis errato meo , ſi modò erratum eſſe vis, pœna conſtituitur. Longè,inquis, habitas. Fateor: nec tamen vltra mille paſſus. at memini , cùm ad templum diui Petri,vt es religioni deditus,maximéque pius, itare quotidie ſoleres.præclara conſuetudo:quæ ſi manet,incommodi nihil mea cauſſa ſuſcipies.non enim deuiæ ſunt ædes meę: ab arce ſancti Angeli rectà euntibus ad baſilicam beati Petri propemodum occurrunt:ſin autem intermiſſa eſt, & te ſanctæ Mariæ templum,quam Mineruæ vocant,magis tenet:impetrare tamen debet amor in te meus, non dicam, vt quotidie vnà ſimus,ſed certè,vt adſpectu me, & ſermone tuo, ſemel in menſe frui ſinas. Hæc mi Maxime ita velim accipias,vt,ſi te delectant, ſeriò,ſi quid offendunt,ioco dicta credas.ego enim cùm eo ſum ingenio,vt incommodare velim nemini : tum eo erga te animo , vt tibi multo minùs,quàm ceteris.amo ſcilicet,vti debeo,ſtudia tua: occupationes noui:breuitatem dierum video , addita præſertim tempeſtate, ventis, frigoribus, imbribus infeſta. Gabriel frater tuus, omni laude ornatus adoleſcens , de quo, ita viuam,vt ſæpe cogito, vt valeat, quid agat, quam ſpem reditus afferat,ſcire vehementer velim:ad quem cùm litteras mittes,ita cupio ſalutem adſcribas meis verbis,vt amari ſe à me non mediocriter intelligat. Vale. ex ædibus.pridie Id.Ian.∞ D LXXIII.

M. ANTONIO CIOFANO.
Sulmonem. 15

LÆtari te,quòd Romam venerim, valeámque poſt itineris laborem ſatis commodè,cùm etiam atque etiam gaudeã,minimè tamen miror.Facit hoc amor in me tuus, illo primùm tempore,quo inita inter nos amicitia eſt, mihi non obſcurè perſpectus,quotidie poſtea iis illuſtrior officiis,quę ſi patiar ex animo meo deleri,peccaſſe mihi valde videar.

videar. At gratiam non refero. Non arbitror te id ſpectare: quę tua humanitas eſt. nec ego quidem ex eo moleſtiam capio, qui mihi ſim conſcius voluntatis in te meæ, &, ſi qua tui dabitur ornandi facultas, eam prætermittere non cogitem. Herculem quidem, fratrem tuum, tibi & probitate & virtute ſimillimum, dum hîc ero, omni officiorum genere complectar. Laudibus iis, quas in me confers, non quòd is ſim, qui gloriola capiar, ſed quòd eæ quoque ab amore proficiſcuntur, magnopere delector. Vale. Romæ, V. Kalen. Quinct. ∞ D LXXII.

AVGVSTINO ANGELELLO.
Fabrianum. 16

PErſuade tibi, nihil mihi gratius, aut iucundius eſſe poſſe litteris tuis, & quia purè in primis, ornatéque loquuntur, & quòd amorem in me tuum, perſpectum illum quidem à me antea, clarioribus tamen argumentis quotidie magis oſtendunt. Inſcriptiones miſi ad filium. is te tuo merito amat, & gaudet muneribus tuis. mihi ſanè, quas proximè miſiſti, valde probantur. Onuphrius ad te ſcripſerat meo nomine, vt mitteres ad nos ea, quæ nos olim ad te miſimus. tu nihildum reſpondes. quid putemus? humanitatem, & diligentiam tuam non requiram, eſt enim vtraque mihi probè cognita. quid ergo eſt? occupationibus diſtineris: quæ tamẽ adimere tibi noſtri memoriam non debent, quemadmodum nec ipſe in magnis curis & negotiis tui poſſum obliuiſci, quamquam litteris tuis interdum nõ reſpondeam. quod ſi tu deteriorem in partem non accipis, facis quod amicitia noſtra dignum eſt. Vale. VII. Kalend. Iunij, ∞ D LXXIII.

BRANCONDIO
Ophidano. 17

EST omnibus à commune parente natura tributum, vt amari velint à ſui ſimilibus, & in animorum ſocietate, & coniunctione multum ponant. Ego autem, quorum eminet virtus, & quibus in ipſis ea ſunt, quæ præcipuum quendam amorem concilient, eorum amicitia nihil optabilius, nihil eſſe præſtantius, exiſtimo. atque ego e, vel hominum ſermone, vel tuis litteris, ornatiſſimè

ſcriptis, adductus, in horum numerum libenter aggrego, mihi autem vel maximè gratulor, quòd ita te ſentire video de ſtudiis meis, vt mihi tantum largiare, quantum ſi agnoſcam, aut ipſe me parum noſſe, aut, quos mea mihi fines modeſtia præſcribit, eos præterire longè videar. nec tamen contra tuam benignitatem diſputo: potiùs eam amplector, atque amo. quòd ſi res tulerit, vt referre gratias poſſim, in his præſertim rebus, quæ ad tuam laudem pertineant: dabo operam, vt eo te eſſe apud me loco, quem tua virtus poſtulat, intelligas, & in magna tui amantiſſimorum hominum copiâ me tamen eorum nemini concedere. Vale. Romæ, pridie Non. Nouembr. ∞ D LXXII.

* * *

PAVLLI MANVTII PRÆFATIONES, QVIBVS LIBRI, AD ILLVSTRES VIROS, aut ad amicos miſſi, COMMENDANTVR.

AD MATTHAEVM SENAregam Ambroſij Filium, in Epiſtolas Ciceronis, quæ Familiares vocantur. 1

TV O'ne, Matthæe Senarega, an meo dicã felici contigiſſe fato, vt relicto Louanienſi celeberrimo Gymnaſio, quò tamquam ad mercatum bonarũ artium, virtutis & eloquentiæ comparandæ cauſſa conceſſeras, Venetias te hoc potiſſimùm nomine contuleris, quòd noſt[illegible] ipſe dicere ſolitus es, vidẽdi & cognoſcendi mira quædam te cupiditas [illegible]nderat? tu quidem, ſi tuum ſenſum attendo, vis me hoc tribu[illegible] fortunæ tuæ: nam, quòd ita euenerit, non modò vt ad amicitiam & conſuetudinem, verùm etiam ad conuictum, & contubernium meum tibi aditus patuerit: in eo quaſi tibi quiddã expetendum contigerit, ipſe tibi gratulari ſolitus es plurimùm. de quo nõ eſt meum ſtatuere, veréne ſentias, án ſecus: at illud meum eſt paucis oſtendere, cur tu contrà mihi cariſſimus, iucundiſſimúſque ſis, &, quòd nunc in meis ędibus mecum habites, mecúmq; viuas, in eo ego quoque meæ felicitatis aliquid

aliquid agnoſcam : nam , ſi tu ita de me ſentis honorificè, quòd iudicio mouearis,æquum eſt mihi à te cōcedi,vt ego de te non minùs verè,quàm tu de me,iudicare poſſim : ſin iſtam tibi de me opinionem peperit humanitas , me quoq; non ſolùm natura,ſed ipſa iam ratio docuit,præclarum eſſe humanitate excellere.Itaque do me libenter in eam partem,vt homines officiis colam, laudibus exornem, re,ſi opus eſt,pro mea tenuitate ſuſtentem.Sed me hercule ego de te,mi Matthęe,à vero animi mei ſenſu iudico,nihil me gratia,nihil afficit ambitio. Primùm,cùm aliquoties mei ſalutandi cauſſa domum meam veniſſes, pellexiſti me in amorem tui,comitate morū,& lenitate ſermonis: deinde,quod iam non tibi modò , verùm & aliis petentibus negaueram, atque excluſeram,vt ego te domo reciperem,eloquentiæq; ſtudiis erudirem,multis precibus vſus peruiciſti. Nec mihi tamen,quod tibi meorum ſermonum cupiditate flagranti, meámque domeſticam conſuetudinem petenti ſatisfecerim,adhuc venit in mentem pęnitere:quin,quo plus ad noſtrum conuictum accedit temporis,eo maiorem è tuis moribus,tuíſque ſtudiis haurio ſuauitatē. nō enim tam hoc in te laudo,quod certè in adoleſcēte ſumma laude dignū eſt, quòd à ſtudio doctrinæ non te ſuis illecebris voluptas, nō commodū, non ipſa quidē valetudinis ratio deducit, quàm illud & admiror, & prædicare ſatis pro dignitate non poſſum,quòd in tuis cogitationibus hæc tibi prima eſt,& antiquiſſima, vt Deum Opt.Max. à quo vno, quæ verè bona ſunt,emanant omnia, humanis rebus, quæ fluxæ nimis,infirmæque ſunt, omnibus anteponas. Perge adoleſcēs optime in hoc præclaro diuinóque ſenſu.Hæc eſt omnium rerum vna nobiliſſima: vna,mihi crede,quæ omnium Philoſophorum ſcientias:vna,quæ omnium Regum opes facilè vincat. quare tu quidem oblecta te,quod facis, eloquentiæ ſtudio,in qua quo modo principia ſe dant, futurum auguror,vt breui ſuperiorē neminem, aliquando ne parem quidem habeas. Sed illud ſtet in primis,neque vmquam excidat,omnium virtutum pietatem in Deum eſſe fundamentum. ac vide,quot inde tibi bona fluant. Primùm tuæ ſaluti conſulueris egregiè.animi ſalutem appello, nō corporis: decet enim nos æternam potiùs illam vitam omni felicitate circunfluentem, quàm hanc, quæ temporum ſpatiis definitur, miſeriis numquam vacantem,cogitare.Deinde patrem

trem tuum,qui,vt audio de multis, atque etiam de te ipſo, humanam prudentiam præ diuina Religione nihil eſſe putat,incredibili voluptate lętitiáque perfundes:cui quantum debeas,non ex eo ſolùm intellige,quòd pater eſt, ſed quòd is pater,qui te filium vult eſſe inter tuos ciues omni re florentem,atque honoratum: qui te conſiliis à puero ſapientiſſimis erudiuit,qui te ſuo exemplo, ſuis optimis inſtitutis ac factis ad laudem quotidie vocat. Tali patri, tam probo, tam tui amanti,tam libenter ſuas omnes curas in te conſumenti,curare debes,vt id,quod reliquum eſt vitæ,per te ſit iucundiſſimum.quod ita conſequeris,ſi ſtatueris,quibus artibus ideo nunc operam das, vt aliquando ceteris hominibus elegantia ſermonis,& ſcientia rerum antecellas,earum artium infirmam eſſe gloriam,niſi perpetuo erga ſummum Deum amore ſtudióque fulciatur. mihi quidem,cui tu cariſſimus eſſe aut vis, aut certè ita videris velle, vt mihi perſuadeas,magis vlla re placere non poteris,quàm ſi te in eo, quod inſtituiſti,vitę innocenter & cum virtute degendę ſtudio conſtantem, tuíque ſimillimum videro. Et,vt iam nũc intelligas,quos in animis hominum amoris igniculos vera virtus accendat:ſcis quinctum abhinc menſem mihi tecum nihil fuiſſe,te mihi numquam viſum,ignotam mihi tuam faciem,obſcurum nomen. nunc apud me quo loco ſis, intelligere te puto.Pauciſſimis diebus ex conuictu conſuetudo,ex conſuetudine amor,ex amore familiaritas exorta. Itaque tecum & ſæpiſſime ſum,quod ſub iiſdem tectis neceſſe eſt,& admodum iucundè, quod ea, quæ in tuis moribus elucet,probitate conſequeris. Et, quoniam is ego ſum, qui quò me voluntas ducat à ratione profecta, eò libenter ſequar:geſſi morem animo meo tacitè hortanti,vt hanc meã ad te amandum propenſionẽ non modò tibi,ſed, quatenus quidẽ per me liceat; reliquis etiã hominibus illuſtri aliquo officio ac munere declararẽ: cúmque tuliſſet caſus, vt hoc tempore Ciceronis Epiſtolæ familiares eæ,quas tu iam legendo & peruolutando triuiſti, denuò typis, vt nunc loquimur, eſſent imprimendæ,peropportuna ad id,quod volebam,viſa res eſt:nam,hunc librum ſi cum tui nominis inſcriptione publicarem,putaui me facere quiddam,quod vtriq; noſtrûm æquè cõueniret: tibi,quia ex his primùm Ciceronis Epiſtolis ad Latinæ orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentię quaſi ſuccus, qui qualis initio

initio fuerit, permagni intereſt, ebibitur: mihi, quia, cùm hic liber omnium ferè verſetur inter manus, circumferet id, quod ego cupio, tuum nomen, & meum de te iudicium, meámque ſpem quamplurimis oſtendet. quorum alterum eſt eiuſmodi, vt ego tibi nunc ex æqualibus tuis neminem in vllo genere laudis anteponam: altera, cùm ætate proceſſeris, ea mihi de te pollicetur, quæ ſi euenerint, (omnium autem rerum euentus in Deo poſitus eſt) vir eris inter viros maximus, habebit à te familia tua memoriam nominis ſempiternam: patria verò exemplum in ciuitate virtutis excolendæ præclariſſimũ. Venetiis, ∞ D LIIII. mẽſe Maio.

AD CAROLVM PISAVRIVM, *Leonardi filium, in Epiſtolas Ciceronis ad Atticum.* 2

BEneficiorum, Carole Piſauri, non eadem, omnium eſt ratio: multi, quid detur, ſpectare ſolent, ſua quidque magnitudine metiuntur, nihil attendunt præterea: ego potiùs quibus de cauſſis, & à quo homine detur, animaduerto: ac ſi quid in aliquem, aut in me ipſum collatum eſt gratiæ, tanti ſoleo æſtimare, quanti videtur is, qui contulit, æſtimandus. Hinc fit, vt quæ à patre tuo, viro ſapientiſſimo, & cum aliis laudibus ornato, tum verò omnium, quos ego in vita nouerim, humaniſſimo, quæ item à patruo, qui nuper magno bonorum omnium mærore mortuus eſt, Ioanne Maria, Paphi Epiſcopo, excellenti non minùs doctrina, quàm bonitate, prædito, diuerſis temporibus in me profecta ſunt officia, ea quamquam ſumma non fuerint, (neque enim tulit occaſio, neque rationes meæ poſtularunt) pro ſummis tamen acceperim, & earum rerum loco duxerim, quas qui poſſident, beati exiſtimantur: fons enim ille, vnde manarunt, amor fuit, & cum amore iudicium, quod vterque de me habuit: quod equidem, ſi potero, tuebor officiis, ſtudio certè, omníque prorſus cura, atque induſtria bonum virum, meritorúmque memorem prꝍſtabo. Quòd ſi liceret ingenium cum voluntate coniungere, vt alterum alteri reſponderet, & cupiditati vires æquarentur, illuſtrarem beneficia veſtra, ac fortaſſe efficerem, vt gratia mihi à vobis aliqua deberetur, gratiam perſol-

persoluenti. verùm, vt, hoc quidem ab infirmitate mea sperari minimè posse, non solùm intelligo, verùm etiam ingenuè confiteor: sic illud facilè polliceor, veréque affirmo, si quid aut iam est in me facultatis, aut erit aliquando, iis, in quibus assiduè versor, studiis partum & vigiliis, velle me id in omni mea vita, quantumcumque erit, seruire totum vestræ laudi, tuæ presertim: quæ cùm à meis preceptis & cõsiliis originem duxerit, exornabo eam tamquam opus meum, quibus potero artibus, qua licebit industria, florentémque pulcherrimis virtutibus alumnum disciplinę meę cùm inspiciam, gratulabor vtrique nostrûm pariter, fructúmque amoris & studij veteris in te mei ex tua gloria vberrimum capiam. Ac tu quidem, mi Carole, cùm tibi nasci contigerit ex ea familia, in qua semper verus honor, & splendor virtutis enituit, nihil debes humile cogitare, nihil angustum, nihil obscurum, aut inane. excelsa petat animus tuus, ampla, illustria, plena dignitatis, & gloriæ. quò te semper à tua prima pueritia mea vox incitauit, quò pater tuus, cuius ad te cogitationes curæque referuntur omnes, assiduè cohortatur: quò denique te vocant maiorum tuorum exempla, quorum nomina nulla dies exstinguet, nulla obscurabit obliuio: non enim, si præstiteris ea, quæ à te exspectantur, quę maxima sunt, nouum in tuam familiam decus inferes, antiqua renouabis, præclarámque consuetudinem retinebis in tua domo laudis expetendæ, exercendarúmque artium optimarum: quibus instructos, vtiles fuisse patriæ ciues, sibi & familiæ gloriosos, de tua gente multos, si annales euolueris, inuenies. Verùm quando te sacris addixisti, & illud vitæ genus complexus es, quod est totum in laudabili ratione, totũ in præclaris cogitationibus & factis constitutum, non te libera voluntas, vt alios, ad honestum rectúmque ducit, sed quo te primùm die ad Religionem contulisti, eodem die legem ipse tibi imposuisti perpetuæ continentiæ: exclusisti rerum inanium cupiditatem, velle ad solidam laudem omnia referre, velle summi DEI gloriã in omni vita, id est, tuam salutem, spectare professus es. Quare non tibi monitores, quorum te moueat oratio, exspectandi: ipse te excita, ipse acue, & impelle. Multæ sunt propositę adolescentibus viæ fallaces, obliquæ, insidiosæ, oculis iucundæ, specie quadam obiecta voluptatis, in quibus errare quotidie

tidie vides, & labi, ducem ſequentes libidinem, non rationem, de tuis æqualibus quamplurimos. tu viam virtutis ingredere, ſimplicem, rectã, apertam, principio fortaſſe difficilem, atque aſperam, exitu certè ſalutarem, & glorioſam. Hanc, inquam, viam ſignatam, & impreſſam veſtigiis proborum ſanctorúmque virorum, ſi vis ipſe tibi carus eſſe, ſi vis ipſe tibi rectè conſulere, vnam ingredere: aut, ſi ingreſſus iam es, curre per eam celeri gradu ad ea, quæ te manent, præmia immortalitatis. Hæc ego pro meo in te amore ſingulari, veteréque erga parentem tuum ſtudio, ſcriptis tecum ago, quæ ſermonibus & libentius agerem, & ſæpius, ſi liceret. ſed quando te Patauij tua ſtudia, à quibus abduci non debes, me Venetiis mearum rerum ratio, & valetudinis detinet infirmitas, proficiſcetur ad te mea vox, his conſignata litteris: quę tecum erit perpetuo vbicumque fueris, te proſequetur, quocumque ieris. nec verò dubitaui, quin ea tibi paullo gratior eſſet futura coniuncta cum Ciceronis voce, id eſt, cum iis epiſtolis, in quibus cum Attico familiari ſuo non minùs grauiter, & ſapienter, quàm eleganter & ſplendidè loquitur. fructum, vt ſpero, capies ex vtraque non vulgarem: ego enim, vt velis optima, te hortor; Cicero volentem adiuuat: ornat enim eloquentia, conſiliis inſtruit ſapientiſſimis. nam diſputat ſępe in his epiſtolarum libris ſermone perquàm eleganti de ſtatu Reipub. de vitiis Principum, vnde fluunt exitia ciuitatũ, de viciſſitudine fortunæ, qui tibi erit accuratè legenti ſapientiæ fons vberrimus. A me verò munuſculum hoc habebis meæ in te voluntatis & ſtudij argumentum. Exiguum, inquies. fateor, ſed velim ſpectes animum, non rem: quam tamen ne ipſam quidem debes contemnere: ſiquidem eiuſmodi eſt, vt tuas, tuorúmque laudes à me non expreſſas, ſed tamquam tenui penicillo deſignatas, ſimul cum beneuolentia mea cunctis gentibus patefaciat. Venetiis, ∞ D LIIX.

AD BENEDICTVM ACCOLTVM Rauennæ Cardinalem, in orationum Cicer. partem primam. 3

Maximè eſſet optandum, Accolte clariſſime, vt quæ olim à doctiſſimis viris magno labore, magníſque

vigiliis ſunt elucubrata, ea noſtram ad ætatem peruenire omnia potuiſſent. artium plurimarum ſcientia, quarum adiumento ad vitam rectè inſtituendam indigemus, non deſideraretur. Verùm ita caſu neſcio quo accidit, vt ex iis ſcriptis, quæ veteres illi homines ſapientiſſimi reliquerunt, non ſolùm multa prorſus interierint, ſed etiam, quæ in hãc diem ſeruata ſunt, ita deprauata, ita mutila legantur, vt ſæpiſſime vix, aut ne vix quidem intelligi poſſint. Hoc incommodum pater olim meus magna ex parte ſuſtulit, cuius induſtria multos excitauit, vt, eandem rem aggreſſi, iacentem litterarum laudem pro ſuis quiſque viribus ſubleuaret. quod ſi alij fecerunt, tantùm æmulatione gloriæ permoti: certè cur ego id faciam, hoc plus habeo cauſſæ, quòd, cùm pater ſtudioſis id, quod in hoc genere promiſerat, morte præuentus, præſtare non potuerit, hoc me nomine ita appellant, quaſi ad filios ſoleat non paternæ ſolùm rei, ſed voluntatis etiam hæreditas peruenire. Hæc me, vt debet, opinio multum mouet, ſed auctoritas tua plurimum, quam ego tanti ſoleo facere, vt quamcumque tu probas rationem, ea demum & vtilis mihi, & honeſta videatur eſſe. tu igitur cùm ad hoc poſteritatis adiuuandę ſtudium nos & vehementer, & ſępe ſis cohortatus, effeciſti, vt in eam rem tanto alacriùs incumbamus, quanto pluris apud me tua, quàm reliquorum omniũ, conſilia ſunt. Quòd ſi labore, ſtudio, diligentia profici in hoc genere quidquã poteſt, vt certè poteſt, magnoperè ſpero fore, vt neque te officij tui in me admonendo, neque liberalitatis in adiuuãdo pæniteat. cuius rei quaſi ſpecimen erit hęc prima Ciceronis orationum pars, quam ex veterum exemplarium collatione diligenter emendatam in manus hominum ſub tuo nomine emittimus. nam, cùm vſu, & conſuetudine ita comparatum ſit, vt, quibus rebus Principes viri delectentur, in iis rebus multi ſuum ſtudium probare velint: ex quo fit, vt ab aliis canes, ab aliis equos, aut aues nobiles dono dari videamus: commodè me facturum exiſtimaui, ſi quid ego eius generis ad te mitterem, quod omnibus te pręferre voluptatibus intellexiſſem. ſoles enim quotidie fere à grauiſſimarum artium tractatione in hęc ſtudia, quę ſibi ab humanitate nomen adſciuerunt, quaſi in hortum amœniſſimum diuertere: vbi te modò Oratorum, & Poëtarum flores, modò dulcium amicorum colloquia mirificè delectant,

delectant, vt præter id temporis, quod valetudini dare ſoles, quod ſanè puſillum eſt, hora nulla ſit, quam non in litteris, & cum virtute traducas. quam tuæ vitæ rationem qui ignorant, mirantur ſcilicet, vnde illa tibi in aduerſis rebus fortitudo tanta, vnde animi robur illud inuicti, quod ne illa quidem ipſa, quæ in rebus humanis Fortuna dominatur, vllo pacto poterit infringere, contra cuius vim duplici te præſidio munieris, artium maximarum cognitione, & mentis optimæ conſcientia. Hæc eſt aliarum virtutum, quæ in te ſunt multæ, quaſi princeps, & regina quædam, vt in aliis neminem tibi anteponere, in hac ne conferre quidem poſſim: nam de prudentia, de pietate, de iuſtitia, ne videar aſſentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem, quæ tamen ita nota eſt, vt non, qui eam laudet, aſſentator, ſed, qui non laudet, maleuolus exiſtimetur: cùm enim hæc dandi beneficij ratio eiuſmodi ſit, vt nulla certior ad laudem, nulla item magis lubrica videatur via, propterea quòd in beneficiis collocandis plerique fortunam hominum ſpectare ſolent, vt eandem gratiam, aut etiam cum fœnore recipiant: non eſt, quòd in hoc te labi quiſquam arbitretur, cùm & rariſſimè contingat, cuiuſquam opera vt egere videaris, & tu tamen quamplurimis ob eximiam naturæ tuæ liberalitatem atque amplitudinem benignè facere & ſoleas, & poſſis: & cùm de omnibus ad bene merendum natura es maximè propenſus, tum verò ipſa te ratio atque doctrina ita conformauit, vt ad eos honeſtandos, qui ſe iis artibus, in quibus ipſe excellis, dedidere, tuum ſoleas ſtudium libentiſſime conferre. quæ quidem humanitas & beneficentia tua non ſanè video quî poſſit in vllo maior eſſe, quàm in me tuendo fuit: quæ eſt enim à te res, quæ ad meum commodum attineret, prætermiſſa? quis diligentiùs eſt adhortatus, vt hanc reſtituendæ antiquitatis laudem, qua pater meus olim excelluit, pænè afflictam excitarem? quis eam ipſam ad rem perficiendam plura contulit? cùm etiam magnis Principibus, tui ſimillimis, ita me commendaris, vt, iudicij tui teſtimonio permoti, non minimis ad ſe præmiis euocarint. Quæ cùm recordor, etſi me ipſum probè noui, tamen interdum mihi aſſentor, & mihi aliquid videor eſſe, quòd à te ſim ornatus. hæc me inanis ambitio ita delectat, vt illum dolorem, quem ex difficultate capio remunerandi, ſi non tollat, minuat

quidem

quidem certè. Quamquam tu is es, qui te ſatis ſupérque remuneratũ exiſtimas,ſi modò id, quod dediſti, ab eo, qui accepit,intelligis memoria teneri.quo in officio prȩſtando noli credere quemquam eſſe, qui me vincat. & huius quidem rei confido fore, vt aliquando eiuſmodi à me ſigna dentur,quæ nullum cuiquam de mea in te voluntate dubitandi locum relinquant:nunc earum rerum, quas ipſi quidem hoc tempore poſſumus,maxima primũ,vt dixi,Ciceronis orationũ volumen in tuo nomine apparebit. omnino neque amplitudine tua, neque iis officiis, quæ in me contuliſti,digna res videtur:ſed,vt ſpero,muneris noſtri tenuitatem humanitatis tuæ magnitudo ſubleuabit.

AD GVLIELMVM BELLAIVM Langeum, apud Subalpinas gentes Proregem, in orationum Ciceronis partem ſecundam. 4

MAgni refert,Bellai ornatiſſime, quo quidque tẽpore agatur, & ad omnes res non paruũ habere momentum ſolet occaſio quædam,& commoditas,qua vti dicũtur ij,qui nihil, niſi loco facere conſueuerunt:nam, quemadmodum pictorum tabulæ certo loco poſitæ delectant,eædémq; minùs bono lumine conſtitutæ,non item eorũ,qui ſpectant,oculos tenere ſolent:ſic actiones noſtrȩ,mirũ eſt, quantum opportunitate cõmendentur,vt interdum plus in tempore,quàm in ipſa re poſitum eſſe videatur. quod ego cùm ſemper iudicaſſem,tamen non ſum veritus,quin tibi, in iis rebus vel maximè occupato,quas Rex Chriſtianiſſimus, & poſt hominum memoriã maximus,tuæ fidei diligentiæq; mandauit,hoc ipſum,quod nunc à me proficiſcitur,officium futurũ eſſet vel iucundiſſimum:nã,etſi magna tibi eſt grauiſſimorũ negociorum impoſita moles, quã tu ſumma tua cum laude,& omnium pænè gentium admiratione ſuſtines,tamen in ipſa illa occupatione ita te litterarũ tractatio delectat, vt & legas cũ voluptate, quæ alij ſcripta reliquerunt,& ſcribas ipſe, quæ à poſteris cũ admiratione perpetuò legẽtur:ex quo illud cõſequeris,vt nõ modò Regis voluntati ſeruias,quod eſt ſumma laude dignũ, ſed etiã poſteritati cõſulas,quo laudabilius eſſe nihil poteſt. Itaque

tantum abest, vt à maioribus tuis, omni decore affluētibus, ad te ornandum quidquam haurias, vt etiam in te sit quod ad illos redundet. nam, si tibi aliunde petenda sit laus, vnde plura suppetant ornamenta, quàm à fratribus tuis, maximéque ab eo, qui à Paullo III. ita est in Cardinalium Collegium cooptatus, vt ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse videatur? Cui quidem viro cùm ad summã gloriam nihil desit, cúmque item tibi eæ res abundè adsint, quibus homines hominibus antecellere videntur, tamen fit vestra bonitate & sapiētia, vt vicissim & tu in illius dignitate atq; amplitudine, & ille in ingenio atque in virtute conquiescat tua. Vterque verò magna apud Regem prudentissimum, & summo iudicio præditum auctoritate, magno estis apud omnes nomine & gloria: nã tu quidem, quis est tam longinquus, cui nõ notissimus non sis? nõ ex præsenti corporis forma, (quamquam multas prouincias Regis legatus obiisti) sed ex imagine ingenij tui, quam verissimis eloquētiæ coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cùm & naturæ tuæ bonitas, & virtutis eximia præstantia cernatur, sequitur, vt, ex ea qui te norunt, iidem ament. quorum ego in numero cùm ita essem, vt nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei voluntatem addiderit Gulielmi Pellicerij, Oratoris in hac vrbe regij, hominis præstantissimi, prædicatio. cuius multi & egregij de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, vt ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus & mendis vindicanda quantum operæ studiíque posuerim, mihi ipse sum testis: quantum autẽ profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, vt nostra diligentia probetur: sanè meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo.

AD ALEXANDRVM CAESArinum Cardinalem, in orationum Ciceronis partem tertiam. 5

BEne mereri de litteris, etiamsi vtilitas præterea consequatur nulla, tamen præclarum imprimis atque egregium

gium esse semper duxi. quamquam, vtilitatem spectare si volumus, ea demum summa est, quæ ex hoc genere percipitur. fructus enim in posteritatis memoria, & prædicatione positus est, quem nemo vmquam sapiens non præstantissimum iudicauit. sed hæc bene merendi ratio duplex videtur esse: nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios vel cohortatione, vel præmio, vt scriberent, impulerunt, litteris opem tulisse existimantur. quæ duæ res eiusmodi sunt, vt, qui alterutram commodè faciat, ei scilicet à studiosis omnibus gratiæ sint agendæ: qui vtramque, ne haberi quidem satis possint. Atque hanc laudem, ne apud veteres quidem sępe accidit, vt vnus consequeretur, propterea quòd, qui ea virtute atque fortuna fuerunt, vt & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, vt idem facerent, multos adducere: alterum facilè fecerunt, vt eos, qui doctrina & eloquentia valerent, ad iuuanda litterarum studia excitarent: alterum facere, vt ipsi monumentum aliquod industriæ suæ relinquerent, propter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod item nostris temporibus vsu videmus euenire: nam neque multi sunt, qui præstare vtrumque possint: &, qui possunt, iis fere, cùm velint, non conceditur. cuius generis exemplum, ne id quod adest, aliunde quęramus, concede quæso, Cæsarine præstantissime, vt à te sumam, & sine me hoc impetrare à modestia tua, vt ea quæ sentio, de te dicam. certè enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut sacrarum litterarum cognitionem sit consecutus, neminem esse constat. neque tamen hæc studia, quę humaniora appellantur, quæ nos adhuc secuti sumus, contempsisti: in quibus etiam diligenter versatus es, vt illa superiora, quæ quibusdam ipsa per se nimis horrida videntur eloquentiæ pigmentis, cùm velles, atque etiam quantum velles, illustrare posses. Est igitur in te ipso vnde posteritas adiuuetur, nec, vt arbitror, voluntas deest, sed otium eripiunt maximarum rerum occupationes. nam, quia tua virtus nō humili, neque obscuro loco latet, sed quasi in specula quadam excelsa atque illustri posita est, vnde opem ostentare bonis omnibus videtur: iccirco homines accurrunt ad te, vel vt consilium, vel etiam vt auxilium petant. Itaque negotiis à litterarum tractatione distractus, ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari posse dixi, alteram inuitus omittis, cùm ipse

nihil scribas: alteram studiosè amplecteris, cùm iis, quos industria vides excellere, nulla re desis. Quamobrem Hieronymus Ferrarius, qui se iampridem tibi addixit, homo & ingenij, & iudicij laude præstantissimus, cùm alia, quæ à te habet, prædicare solitus est, tum illud vel maximè, quòd domi tuæ viuens, te permittente, atque adeo libente, totum diem in litteris ponit, & otio fruitur tanto, quantum deserta in regione vix esset. cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur, qui certè maximi sunt, ij sanè tuæ liberalitati referuntur accepti. A te habemus quæ Ferrarius in veterum scriptis vel correctione restituit, vel explicatione illustrat. à te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas atque optimas ad me misit, quæ iam iámque edentur, à te inquam omnes sunt. Itaque etiam eas ipsas orationes, vt à Ferrario, id est, à te, restitutas: & quæ prætereа in hoc tertio volumine continentur, in quibus ipsi, quæ malè affecta erant, multa sanauimus, tibi inscriptas atque dicatas emittimus, vt quod beneficium habemus maximum, eius beneficij auctorem agnoscamus, & huic libro summum ornamentum, Cæsarini nomen, apponatur. quare etiam id quod iampridem optaui, fortasse consequar, vt quàm præclarè ego de te sentiam, cùm intelligas, tu me eum existimes, quo in amicitiam, vel potiùs in clientelam tuam accepto, non pessimè sensisse videaris.

AD IOANNEM MONLVCIVM Christianissimi Regis Consiliarium, eiusdémque apud Venetam Rempub. oratorem in Ciceronis oratorios libros. 6

QVod te non fugit, Monluci sapientissime, præstare omnes ceteris hominibus, sed alius alia re vult: non enim vniusmodi sunt nostræ voluntates, sed, quoniam ex animo, qui variè afficitur, tamquam ex typo effinguntur, ipsæ quoque variæ sint & multiformes, necesse est. ergo nõ eadem omnibus prima sunt. Quoniam verò ex iis, quæ appetuntur, necesse est aliquid excellat, vt de multis optabilibus vnum optabile maximè sit: quid sit id, quod ego ceteris præstare putem, si de me quæratur: dicam id, quod qui assequuntur, eorum in potestate sensus omnium, animíque sunt. Id autem sine dubio eloquentia est, quæ tantum

tum poſſidet dignitatis, vt infrà vel eorum fortunæ, quorum imperium prouinciæ nutúmque ſequuntur, me quidem iudice conſtituantur: cùm ita accidat, vt ab hac quamcumque in partem volentes ducamur, illis inuiti ſæpe pareamus. Sed quoniam quo loco poſita laus eſt, eum locum maximis difficultatibus natura circumſepſit, vt perueniendi facultatem pauciſſimis relinqueret: non eſt, quare nobis in mentem veniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectæ fuerit ſpecies eloquentiæ. illud video, cùm in hanc cogitationem mentis aciem intendi, bene dicendi gloriam duabus rebus ali maximè, otio & libertate. Itaque in vrbe Roma, quæ bonorum Oratorum quaſi fecunda genitrix partus edidit vberrimos, neque ante ſecundum Punicum bellum, neque poſt Cæſaris dominationem magnopere fuit, quod in hoc genere probares. Hannibale victo, hoſtis Italiæ terribilis nemo fuit. tum in vrbe ſecuritas, tum ſumma tranquillitas orta: tum ſeditioſorum hominum ingenia popularibus concionibus acuit ambitio. conciones, inquam, eloquentiam pepererunt, niſi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor autem ſic, & per hos quaſi gradus interrogationis adſcendo. Eloquentiæ quod ſummum fuit propoſitum præmium? conſulatus, qui ſummus honor fuit. conſulatum quis mandauit? populus. populum quis tenuit? Concionator optimus. ergo à concionibus exſtitit Orator. idémque, ſublatis concionibus, nullus fuit: cùm enim ciuilibus armis oppreſſa Reſpub. iaceret, vetus conſuetudo periiſſet, à populo, cuius poteſtas vniuerſi tranſlata ad vnum eſſet, non iam Magiſtratus, non Præfecturæ peterentur: eloquentiæ, quæ populi gratiam honorum ſpe quæſierat, inanis omnis & ſuperuacanea fuit exercitatio. ſic oratoria facultas, ſummorum hominum ſtudiis exercitationibúſque culta, cùm à duobus Gracchis ad C. Cæſaris ætatem, hoc eſt, per annos centum fere ita viguiſſet, vt nihil vmquam fuerit illuſtrius, non effugit rerum humanarum commune fatum: quas vbi ad ſummũ ſiue induſtria, ſiue natura perduxit, retro fere præcipiti lapſu reuoluuntur. Imperatores deinde multi rem Romanam exceperunt, quorum ætatibus veſtigium veteris eloquentiæ nullum agnoſceres. quid pòſt? multo minùs. nam, imperij ſede in Græciam tranſlata, crebræ vaſtationes Italiæ conſecutæ, cùm influentes barbararum

nationum copias reprimeret nemo. tum non eloquentia modò, ſed ipſa pænè litterarum memoria funditus deleta, nec ſuus eſt bonis diſciplinis honor, niſi multis pòſt ſæculis reſtitutus: patrum denique aut auorum noſtrorum memoria, cùm exteros mores Italici cæli temperies aliquando ad humanitatem deduxiſſet, paullulum oculos litteræ ſuſtulerunt. Doctrina primùm, ſeriùs enituit eloquentia: nec mirum: doctrinam enim ſine eloquentia laudamus, eloquentem ſine doctrina rectè intelligens nemo duxit. Nunc in Oratorum nomine, quod eximium ſemper fuit, nihilo minor, atque haud ſcio, an etiam maior, quàm priſcis illis temporibus dignitas & amplitudo eſt. Mittuntur à Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuitates, qui non de ſtillicidiis agant, non de iure fundi: quarum rerum controuerſias qui peritè, & copioſè diſceptarunt, ſcimus olim habitos eſſe eloquentes, ſed ea tractent, quæ prudenter diſputata, otium gentibus conſtituere, dignitatem imperij conſeruare, terminos proferre poſſunt. Hoc qui præſtat, eum ego veteribus Oratoribus non comparo ſolùm, ſed etiam antepono: illi cauſſas agebant primùm apud iudices ſorte ductos, deinde apud eos iudices, quibus de aliena re, non de ſua iudicantibus perſuadere Orator ſiue hoc, ſiue illud haud magno negotio poſſet. Nunc agitur in conſilio lectiſſimorum virorum, agitur iis de rebus, vnde ad eos ipſos, qui iudicant, maximum poteſt ſiue emolumentum, ſiue damnum redundare: cùm & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil eſt, priuata cuiuſque contineatur. His probare quæ velis, eo maioris ingenij videtur eſſe, quo difficiliùs ab artificio capitur prudẽtia. Itaque cùm hoc multi voluerint, magnum decus atque ornamentum eſt eorum, quibus contigit, vt poſſent: qui ſanè pauci ſunt: maximum verò, ſi cui tantum aut natura dedit, aut exercitatio doctrinæ, vt inter hos ipſos emineret. qualem ſi quis te iudicet, Monluci clariſſime, hunc ego rectè iudicare mihi perſuadeam. nam ſi conſideremus primùm à quo miſſus Orator ſis, deinde ad quos, tum quibus de rebus miſſus: ita reperiemus, miſſum ab eo Rege, qui omnes Reges ſapientia vicerit, quoniã quidem omniũ vnus, quid contra Fortunam virtus poſſet, maximè declarauit: ad eam Remp. quæ niſi ſapientiſſimorum ciuium copia

floreret,

floreret, sempérque floruisset, profectò neque tanta nunc esset, cùm olim minima fuerit, neque tam diu staret, cùm ceteræ Respub. suorum ciuium temeritate conciderint: iis autem de rebus esse missum, quarum quæ magitudino sit, ex eorũ, ad quos pertinent, opibus apparet: quę tantæ sunt, vt paucorum imperiis distributus terrarum orbis teneatur. Et, cùm hæc legatio tibi perhonorifica fuit, tum illud, ad tui nominis celebritatem longè maximum accessit, quòd cùm à Principe Turcarum Solymano pacem defessa bellis Europa peroptaret, eáque sine Christianissimi Regis intercessione desperaretur, vnus electus, qui tãtum muneris obires, acceptis à Rege mandatis, æstate media, summis caloribus in Gręciam nauigasti. pacem vt componeres, optabatur. composuisti. hieme summa, difficillimis itineribus, per dispositos equos in Galliam recurristi. Exceptus alia cura, cùm de sedandis inter regem tuum, Regémque Britannũ magni momenti controuersiis ageretur, præfuisti. te consulente, agente, vltrò citróque cursante, abiectis armis, pax inter eos firmissimo fœdere constituta. Habes hoc omnino, Monluci, non dico à fortuna, quam casus & temeritas regit, sed à te ipso, qui ad consilium & rationem omnia refers, vt in tuis actionibus felix vsquequaque sis. nimirum Sors, quam in rebus humanis dominari quidam sunt opinati, non omnium est æquè communis, sed ipsa sibi virtus propriam fortunam architectatur. Non erras, quia non est errare sapientis: & quia sapienter agis, omnia procedunt. bonus etiám Orator es, quia bonus vir: ingenium enim probitas commendat, nec minùs mouet is, qui dicit, quàm ea, quæ dicuntur. Quòd nisi Latinum sermonem in Italia peregrinitas immutasset, næ tu nobis longo interuallo & Crassos, & Antonios retulisses. sed quoniã ea ligua vtimur, quam multis coëuntibus linguis generatam corrupta consuetudo peperit: veteribus Romanis oratione, dissimilis, ingenio simillimus, non tu quidem loqueris vt illi, sed vt illi tamen & sapis, & persuades. Quare non fuit ab re, cùm ego eos libros, in quibus perfecti formã Oratoris à Cicerone videmus expressam, mendis antea deformatos, nunc mea correctione expolitos emitterem: non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere, vt, quæ de perfecto Oratore traduntur, ea perfecti item Oratoris titulo cohonestarentur. hoc cùm ita existimassem, quia videbatur esse

aptiſſimum, feci, & feci eo libentius, quòd, cùm tu mihi & multa iam ſummæ humanitatis officia tribuiſſes, & is eſſes, qui tribuere etiam maiora poſſes: ego, niſi aliquid, præſertim vbi daretur occaſio, retribuerem, verebar, ne ex duobus maximè inſignibus vitiis alterutrius infamiam non effugerem, vt vel ea viderer, quæ à te accepiſſem, minùs meminiſſe, quod à conſuetudine naturáque mea alieniſſimum eſt: vel ea, quæ ſperari poſſent, negligere. quod quia ſuperbi eſſet, abeſt non modò à fortuna mea, ſed etiam à voluntate plurimum. Venetiis, ∞ D LXVI.

AD BENEDICTVM RHAMbertum in Ciceronis libros de Officiis. 7

NOn ignoras, Benedicte Rhamberte, ſenſuum eſſe quandam in hominibus ſimilitudinem, quæ cùm in conſuetudine cognita eſt, efficitur, vt, inter quos id accidit, amor exoriatur. ab hoc quaſi fonte multorum amicitiæ manarunt. multos etiam beneficium cùm obligaſſet, cúmque id, quod acceperant, memoria cõſeruatum grato animo redderent, ídque vterque fieri ob ingenij bonitatẽ, & voluntatis erga ſe propenſionem exiſtimaret, ſtatim eſt illam opinionem beneuolentia conſecuta. Itaque duæ cauſſæ ſunt, quamobrem homines ament inter ſe: ſed hæc poſterior, quæ à rebus externis originem ducit, cũ illa ſuperiore, quæ à natura proficiſcitur, nullo pacto videtur eſſe comparanda: illa enim primùm habet eam ſuauitatem, qua (vt opinor) & certè nulla maior eſt, cùm eos, quibus vtimur, & iiſdem rebus, quibus nos, & æquè atque nos affici ſentimus: deinde etiã qui in dando & accipiendo beneficio fructus eſt, eo non eget: nam ſi hęc actio bene merendi interdum eſt, & eſſe poteſt in iis, qui voluntate non admodũ coniuncti ſunt, quanto faciliùs exſiſtet apud eos, quorum animi ita conſentiunt, vt, quaſi natura hortante, eaſdem res appetere, ab iiſdem fugere videantur? At verò qui officiorum cõmoditatibus adducti, in amicitiam coierunt, etiamſi alter alterum initio ſummè diligat, tamen ſi quando accidet id, quod accidere ſæpe ſolet, vt ea, qua diligere cœperunt, cauſſa tollatur, certè eorum animi pedetentim in amore langueſcent. quo in genere animaduertis, Rhamberte, quàm multi quotidie labantur, de quibus

bus facile est intelligere quid sentias, cùm ab eorum instituto tua ratio tam vehementer abhorreat: probè enim te, quæ nostra debeat esse in iungendis amicitiis cautio, quæ in iisdem colendis religio, quod item in omni vita præstandum officium sit, horum librorum, quos nunc tibi inscriptos ad te mittimus, lectio erudiuit. sensi in me ipso, quem ab opibus non magnopere firmum, aut ne firmum quidem, tamen octauum abhinc annum tanto studio es complexus, quantum qui ab omni re paratissimus sit, remunerando compensare vix possit. cúmque rerum mearum status, vt sunt humana, interdum mutaretur: memoria teneo te numquã immutatum, eandem semper cùm mihi, tũ fratribus meis voluntatem ac beneuolentiam præstitisse. Cùm verò maior aliquanto inter nos consuetudo esse cœpisset, quod quidem est factum, posteaquam te in nostram vicinitatem contulisti: facilè sentio ad meam vitam rectè conformandam quanto mihi obseruatio tuorum morum fuerit adiumento. Collocutiones verò de litteris nostræ quid non dicam delectationis, sed vtilitatis habuerunt? equidem, si liceret, totos dies vellem tecum ponere. quarum enim ego rerum cognitione delector, earum in omni genere quæ tui sit iudicij subtilitas, intelligo. sed hanc Latinè scribendi rationẽ, in qua multi nunc volunt excellere, paucissimi possunt: eã verò sic tenes, vt tuis scriptis mihi quidem purius nihil esse videatur. quod eo mirandũ est magis, quia tu non (vt alij) diuturno atque assiduo librorum vsu, sed temporum studio subsecíuorum, hoc vt posses, consecutus es: nam, vt omittam, quod tibi, cuius fidei atque prudentiæ Veneti Senatus arcana creduntur, otium non sæpe contingit: ecqui dies est, quo non ex amicis tuis aut consilio tibi aliquis aut opera, aut etiam re sit adiuuandus? qua in consuetudine retinenda nimium diligens esse dum vis, accidit sæpe, vt tum potiùs ipse commodum, quàm officij colendi facultatem prætermittas. quo ego me potius facere sum arbitratus, si hæc opuscula, in quibus maximè de officio præcepta traduntur, ad te, quem cognoui esse omnium officiosissimum, mitterem. Genus hoc, Rhamberte, quoddam est, quo ego eos, qui de me bene meriti sunt, remunerari soleo. Perpende rem, nulla videbitur: animum respice, gratissimum dices.

AD DIEGVM HVRTADVM de Mendoza, Caroli Cæsaris à consilio, eiusdémque apud Venetam Rempub. Oratorem, in philosophiæ Ciceronis partem primam. 8

SVperioribus diebus, cùm domum tuam venissem, vt Benedictum Accoltum, qui apud te diuersabatur, honoris caussa viserem, quem ego hominem, non tam quia Cardinalis est, quàm quia Cardinalatu dignissimus, vehementer obseruo: casu accidit, cùm ego adessem, vt inter vos sermo oriretur iis de rebus, quæ, ab antiquis ignoratæ, nostra patrúmque memoria non solùm inuentæ sunt, sed ad summam etiam elegantiam perpolitæ. cuius generis cùm Accoltus ita multa commemorasset, vt mihi quidem, credo item aliis, qui aderant, facilè probaret, veterum solertiæ nostrorum hominum industriam antecellere: suggessisti tu, ne de philosophia quidem, in qua tantopere antiquitatem admiraremur, tibi videri esse dubitandum, quin ea posset etiam nunc expoliri atque ornari, si modò quam quisque linguã à parentibus atque à nutricibus traditam cum lacte simul hausisset, in ea vellet scribere: nunc vsu euenire, vt, externo sermone addiscendo, totam ætatem consumamus. Quòd si nos à pueritia disciplinarum cognitioni totos dederemũs, non esse desperandum, quin & Platones & Aristoteles aliquando possent exsistere: non enim & cælum hoc, vnde spiritum ducimus, idem est, quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem esse possunt. praua consuetudo naturam peruertit. quæ, tamquam ager, si colitur, fructus edit vberrimos: si negligitur, exarescit. Annos triginta ponimus in verbis percipiendis: quantulum spacij restat, vt res ipsas consideremus? licet ad antiquitatem animum referre: nũ aut Græci illi philosophi, quorum nomen celeberrimum est, ea, quæ ab Aegyptiis acceperant, Aegyptio potiùs, quàm patrio sermone scripta reliquerunt, aut nostri aliena lingua, non domestica, sunt vsi, cùm ea, quæ vel de Græcis sumpserant, vel ipsi pepererant, in vsum posteritatis explicarent? constat, apud omnes gentes, qui suas cogitationes litteris mandare voluerunt, eos fere iis esse verbis vsos, quorũ significationem matris in gremio cognouissent. quod item nostra ætate si fieret,

fieret, facilè contingeret, quod tu opinaris, Hurtade clarissime, vt in philosophia veterum inuentis nonnihil, vel etiam non parum addi posset. neque enim eos, qui fuerunt, vsque eò cogitatione, ingenióque processisse existimandum est, vt iis, qui futuri sunt, quod præterea cognoscerent, nihil reliquerint. Multa latent adhuc retrusa, atque abdita in immensitate naturæ, quæ eliciet & euocabit in lucem, si quis inuestigandis rationibus, & perscrutandis rerum caussis ab ineunte ætate suum studium dederit. quod ab iis fieri commodè non potest, vel potiùs nullo modo potest, quibus non ea lingua, in qua alti educatíque sunt, sed ea, qua veteres vtebantur, scribere consilium est. quorum tu si probares institutum, quotusquisque tecum esset in eo laudis genere conferendus? tenes enim perfectè Latinam linguam, tenes Græcam, Arabicam, alias præterea. Scribis tamen vt in patria tua loquuntur: in quo video quid spectes. quod pater tuus egit, vt optimè de Hispania mereretur, id tu alia quadam ratione consequi vis. ille enim cùm annum ageret vix dum quinctum & decimum, qua ætate milites in exercitu pauci solent esse, omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Bæticę Regem, bis acie fusum, regno exsuit: &, quęcumque in eius ditione fuerant, Catholici Regis imperio potestatíque subiecit. Aliam tu ornandæ atque amplificandæ patriæ tuæ rationem iniuisti: profers enim, quantum in te est, Hispanicæ linguæ terminos: &, vt ea non solùm verbis & nominibus, sed etiam rebus & scientiis per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrináque consequeris. quod nescio an omnibus patris tui victoriis atquę triumphis sit anteponendum. nam, etsi, populos bello superare, & imperium augere, præclarum est: tamen mihi cum animo meo consideranti multo melior videtur esse conditio litterarum, quàm regnorum. hæc enim in vnius hominis fortuna posita sunt, & vnius sępe culpa exstinguuntur: illæ viuunt, & vigent quotidie magis, neque vlla temporis circumscriptione terminantur. Itaque magni & excellentes viri, qui bellicę laudis gloria florerent, cùm earum rerum, quas gessissent, memoriam non satis fore diuturnam sperarent, nisi ab hominibus ingenio præditis celebrarentur: eos, qui id præstare possent, non vulgaribus pręmiis affectos in honore summo, atque etiam in amo-

re

re ſemper habuerunt. Quo mihi illorum laus videtur eſſe illuſtrior, qui & res præclaras manu gerere, &, quæ geſſerint, litteris cuſtodire ipſi poſſunt. quo in numero fuit ſoror illa tua præſtantiſſima femina, cuius militaria facinora cùm audimus, cuiuis eam noſtræ ætatis viro animi magnitudine comparamus: cùm autem ea, quæ ſcripſit, legimus, vel antiquis ſcriptoribus ingenij præſtantia ſimillimam iudicamus. Huiuſmodi cùm in tua familia mulieres exſiſtant, de viris quæ ſunt ſperanda? quamquam fratres omnes tui, túque in primis, ea, quæ ſperabantur, iam præſtitiſtis. Itaque Carolus Imperator veſtra potiſſimùm virtute, veſtráque fide nititur: nam fratrem tuum, Marchionem de Mondeſár, qui ceteros ætate anteit, cùm aliis in rebus, tum in victoria Tunetana, equitibus leuis armaturæ, & claſſi maximæ præpoſitum, magno ſuis rebus ſenſit eſſe adiumento: alterum autem, Epiſcopatu Iænenſi ornatum, ſummè propter eruditionem & prudentiam diligit: tertium Indicis prouinciis Proregem, quartũ Hiſpanicis triremibus præfecit: te primùm ſibi voluit eſſe in conſilio: deinde, cùm difficultatem quandam temporum pænè fatalem impendere, & ea, quę cogitabat, ſine ſumma prudentia non eſſe tractanda intelligeret, vnum è maximo numero delegit, qui apud Venetam Rempub. id muneris Orator ſuſtineres. quo quidem in munere clarior indies ſignificatio tuæ virtutis elucet: nam ad vſum rerum, quo vales plurimum, addis doctrinæ cognitionem, quam à libris petitam, grauiore in cauſſa conſilium capere ſi vis, explicas, vt, propoſito præteritarum rerum exitu, cautior pręſentium ſit deliberatio. quod quoniam maximè præſtant hiſtoria & philoſophia: tu quidem vehementer vtriuſque ſtudio teneris: ſed neſcio quo pacto magis te philoſophia delectat, credo, quòd pluris apud te eſt, excogitare quæ nemo viderit, quàm imitari quę alij fecerint. Quo in genere cùm omnino nullius ope videaris indigere, quippe qui ita abundes ingenio, vt, quocumque te applicueris, excellas: tamen vide, quid egerim. iniui rationem, vt iuuare te poſſem: nam hos Ciceronis de philoſophia libros cum vetuſtis exemplaribus contuli, & emendatos ad te miſi, vt tibi, ſi quando eos in manus ſumeres, quaſi facilior & expeditior legendi curſus eſſet: ſæpe enim ex te audiui, cùm diceres, antiquorum in ſcriptis ita multa eſſe corrupta, vt

in eorum

in eorum,qui legerent,animos permiſtè falſa cum veris influerent:cui malo ſi quis mederetur,eũ te exiſtimare à ſtudioſis omnibus, ſed à te ipſo certè maximam eſſe gratiam initurum.quæ me vox non cohortata eſt,ſed impulit, vt id facerem , quod feciſſe me vides. Ac fieri tamen poteſt, vt meo te ſtudio & diligentia nihil iuuerim , & ea , quæ ego nunc in his libris reſtituta, in tuo nomine emitto, iampridem ipſe habeas omnia,domi tuæ nata , & à te ipſo quęſita:ſed ego ita ſum ratiocinatus,cùm tu à philoſophis didiceris , non in Reges ſolùm, & Principes,qui ſummam iuuandi facultatem habeant , ſed in tenuiores etiam liberalitatis nomen poſſe cadere , quòd bene mereri, etiamſi non poſſunt, tamen & cupiant,& pręclarum exiſtiment: eadem rationè fore, vt,quod ego te iuuare voluerim,pro eo id accipias quaſi maximè iuuerim.

AD MARCELLVM CERVINVM, Sanctæ Crucis Cardinalem , in philoſophiæ Ciceronis partem alteram. 9

EST genus hominum , qui ita ſentiunt : philoſophari, aut totum nihil eſſe , aut non eorum eſſe , qui rerum agendarum in ſtudio verſantur:quorum in altero mihi videntur,cùm homines ſint, beſtiarum conſuetudinem imitari:quæ tantùm ea , quæ pedibus feruntur , quæque adſunt , intuentur, nihil altum ſuſpiciunt , nihil longinquum cogitant : in altero res à natura copulatas velle ſeiungere: nam,qui ab actione rerum philoſophiam excludit,is,quantum in ſe ipſo eſt , corporis & animi ſocietatem dirimit, cùm & corpus regimine animi, & animus miniſterio corporis indigeat. Sed proferunt multos, quibus ignoratio philoſophię non obſtitit,quo minùs ea, quæ volebant , rectiſſimè perficerent . quaſi verò ſit eadem rerum omnium natura, &,quod vni aliqua in cauſſa contigerit , id cuilibet omnibus in cauſſis poſſe contingere credibile ſit. naufragium facit natationis ignarus , arripit tabulam , & , amplexu tenens , ad littus incolumis à fluctibus appellitur : num idcirco natandi peritiam negemus eſſe vtilem , quòd , ſine ea qui fuit , è periculo tempeſtatis euaſerit? Incidit aliquis in febrem,non curatur,& conualeſcit: tollemus igitur medicinam , quoniam ſunt qui ſine eius ope ſanentur? nihil minùs,

minùs, nisi si ea, quæ in casu sita sunt, anteponimus iis, quæ ratio gubernat. quod idem de philosophia dicendum est: nam, vt illud demus, sine ea multos esse laudem consecutos: non & hoc dabimus, fore, vt sine eadem consequi omnes possint. non eiusdem semper generis agendæ sunt res. est, vbi prudentia vel mediocris abundè satisfaciat. est item, vbi mentis altior contemplatio requiratur. hoc extremum qui poterit, sequitur vt & illud primum: sed qui illud primum, non & hoc extremum. quod cùm ita sit, vtrum præstet habere, facilis est diiudicatio: in optione enim, & eligendi potestate nemo fere est, quin totum partibus censeat esse præferendum: propterea quòd non totum in partibus, sed partes includuntur in toto. Ergo, cùm perspicuum hoc sit, accidere & posse, & solere, vt philosophiæ cognitio vtilitatem afferat, ignoratio detrimentum: dubium non est, quin ea videatur esse cum rerum actione coniungenda. Sed iidem coniungi posse negant. quo argumento? aiunt eas dissimili in genere versari, alteram in otio, alteram in negociis: itaque se non videre, quî possit in vtraque vnus excellere. Hic ego, Ceruine præstantissime, meam memoriam non excutiam, vt ea, quæ legerim, aut audiuerim, reminiscar. non est consilium, quæ ad illos redarguendos faciant, veterum è scriptis eruere. Volo, vt exemplo tuo refellantur. Romæ viuis, & vixisti multos iam annos. numquam omnino tua virtus tam illustri loco latuit: sed postea quàm te Paulus III. incredibili Pontifex non modò sapientia, sed bonitate etiam ornatus, in altiore dignitatis gradu collocatum, suorum omnium consiliorum & participem, & adiutorem esse voluit: tum verò clarissimè sese ostendit lumen animi ingeniíque tui, vt nullus esset honor tantus, qui, in te collatus, non videretur ei, qui contulisset, magnam esse iudicij laudem allaturus. Itaque paullo pòst Cardinalis factus es, & factus tanto bonorum applausu, tantáque lætitia, quantam in animis hominum rectè sentientium summa dignitas virtuti tributa potuit excitare. quo toto tempore valde tu quidem fuisti, atque es etiam nunc, districtus à negociis, maximéque ab iis, quæ & ad sedandas Christianorum Principum discordias, & ad restituendam Religioni dignitatem pertinent: sed te tamen à philosophiæ studio nulla res vmquam potuit diuellere. sic & animo, & corpori suis vtrique muneribus.

ribus aptè distributis, quotidie fere modò à cognitione ad res agendas, modò à rebus agendis ad cognitionem traductus, téque ipse in hoc quasi circulo identidem reuoluens, effecisti quod ab iis, de quibus initio dixi, fieri posse negatur, vt & in tractandis negociis, & in considerandis rerum humanarū diuinarúmque caussis occupatus, dispari in studio, pari tamen cum laude verseris. ex quo intelligitur, ab iis, qui rerū actioni se dedunt, & percipi philosophiā, & tractari posse: debere autem ostendimus: est igitur eorū, qui aliter existimant, sententia omnis explodenda. Nos quidē, & nostra sponte cōmoti, & tuo exemplo impulsi, quotidie magis philosophiā admirātes, in eius cognitione cupimus acquiescere, ad eámq; magnis defatigati laboribus, & molestiis, tamquā ad iucūdissimum diuersorium properamus. quò si peruenero, vel potiùs cùm peruenero, (cur enim meā ipse cupiditatem ominibus optimis non prosequar) tū ego quidem multo, quàm nunc, faciliùs tua in me merita vel tuebor, vel etiā illustrabo. interea nō sumus otiosi, vtinam potiùs aliquanto minùs occupati. prouinciā cepimus duram, atq; difficilem, veterum scriptorum libros emēdare dum volumus. omnino in hoc onere sustinendo valde sudamus: sed animus, tuarū cohortationum memoria confirmatus, manet in officio, manebítq;, dum id, quod instituimus, absoluatur. nunc edimus Ciceronis libros de philosophia, sanè multis, à mendis, potissimùm ex antiquo Bernardini Maffęi, qui te maximè obseruat, iuuenis eloquentissimi, libro vindicatos. qui cū ita digesti essent, vt in duas partes tributi legerentur, cúmq; ego ex iis partibus eam maximè vellem tibi inscriptam emittere, quę tuę personę dignitatíq; aptissima videretur: feci, vt eam deligerem, in qua de natura deorū elegāter & acutè disputatur: vt, quoniā valde tibi pro tua veteri erga me voluntate, próq; summis officiis deberi fructus industriæ meę videntur: ij dum ad maturitatem peruenirent, his te interim quasi floribus oblectares.

AD RAINVTIVM FARNESIVM Cardinalem, in suos Commentarios Ciceronis Epistolarum ad Atticum. 10

Bene audire, qui est rectè factorum fructus, omnes fere volumus, amplissime ac præstantissime Rainuti: ipsum quidem

quidem rectè facere, vnde illud quasi ex fonte deducitur, paucorum hominum semper fuit: est enim tum perfectæ naturæ, tum doctrinæ singularis, vt tamen natura sine doctrina facilè possit ad laudem peruenire: doctrina sine natura laudabilis numquam, turpis etiam sæpe sit. Itaque vel in agris inculto homines ingenio virtutem tamē coluêre: doctrinis autem eruditi viri, quæ ad bene agendum esse instrumenta debuerant, iis ad perniciem suarū ciuitatum sunt abusi. quid de Pisistrato Græcæ historiæ loquuntur? quid nostræ de Cæsare? doctum vtrumque, & eloquentem fuisse, iis tamen vtrumque sensibus, vt, exempla maiorum, & legum sanctissima iura contemnentes, libertatem suis ciuibus eripere præclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis est, quæ nihil, nisi seipsam, spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinæ, quæ nisi ad bonitatem referatur, laudabilis non est, ideóque, vt laudetur, finem sequitur se ipsa præstantiorem. Quòd si quis est, qui alterum cum altero coniunxerit, vt & bonus sit, & idem doctrinis institutus, neque rectum ideo solùm cupiat, quia sit ipse ad rectum naturâ propensus, sed quia, quod rectum non est, id esse turpissimum intelligat: hic est, quem in vita humana diuina bona consecutum putemus. præclara res, sed exemplo minùs nota: id autem, vt ego opinor, ob eam caussam, quòd vnusquisque in vitam Principis, tanquam in speculum, intuens, ad illius similitudinē se ipse fingit, & format. Ideóque viri sapientes alterutrum rectè cupiuerunt, vt aut Reges philosopharentur, aut regnarent philosophantes: vtrum esset, futurum vt ex virtute penderemus. Quòd si fuit vllum tempus, cùm homines rationes & cogitationes omnes suas in philosophia constituerent: tum profectò cœpit esse, cùm auus tuus ad Christianæ Reipub. nimium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iussu accersitus, sedit in sede pontificia Pontifex dignissimus, ea præditus non solùm auctoritate, sed etiam sapientia, vt hic nos in tantis tempestatibus seruare solus à naufragio possit. cúmque laudandus est maximè, quòd optimè ipse sentit, optimis semper in studiis, consiliísque defixus: tum quòd optimos viros adsciuit sibi & consiliarios, & suæ voluntatis administros. in quo ego tantum soleo ponere, vt, si mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum Principem malim cum bonis administris, quàm bonum

cum

cum ſui diſſimilibus. ſed bene, quòd habemus vtrumque, & Pontificem, qualem res poſcebat, & Collegiũ tali Pontifice digniſſimum. Itaque nunc emergit virtus, honeſtum reuocatur: desertæ per multos annos litteræ patronos habent, diúque, vt auguror, habebunt. tu Rainuti, fratérque tuus, duo clariſſima Italiæ lumina, vterque Cardinalis, & Cardinalis vterque optimus, præclaram conſuetudinem tenebitis ab auo traditam. certè enim non ideo te Patauij per tot annos ſummi Doctores erudierunt, vt ea, quæ tantis vigiliis quęrebas, conſecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis: tuúmque erit proprium ſtudium nõ ſolùm colendæ virtutis, ſed etiam ornandæ. Refer animum ad eos, qui multis antè ſæculis exſtincti, tamen in laude viuunt: omnes reperies, his gradibus adſcendentes, ad immortalitatem perueniſſe. quorum tu quia facta imitaris, non dubito, quin eorum ſemper florentibus nominibus ita tuum nomen inſeras, vt numquam exareſcat. Materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam, quam nunc ita regis adoleſcens, vt ea præſtes, quę ſæpe deſideramus in ſenibus. quæ quamquam ad eos ſolùm, quibus cũ poteſtate præes, pertinere videantur, tamen illa tuæ ditionis terminis non continentur. ſcis conſuetudinem famæ. illa nos per ora hominum ſublimes vehit: benefacta ſimul & malefacta æquè circumfert. ſed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuitiis exploduntur. itaque noli putare, te Picentibus ſolis eſſe continentem, eſſe iuſtum, eſſe beneficum. Picentes hæc vident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt eſſe. ad quem aditus omnibus pateat, cui ſit iuſtitiæ, ſit pietatis antiquiſſima cura, cuius & poteſtas timeatur, cùm omnia poſſis, & bonitas diligatur, cùm idem nõ plus licere tibi velis, quàm quantum leges præſcribant. macte adoleſcens laudibus eximie, imitator aui maiorúmque tuorum. rectè cogitaſti, in imperio laudem non eſſe, niſi cùm is, qui imperat, imperio dignus eſt. quod quia tibi ſiue à natura, ſiue à diſciplina, ſiue, vt ego arbitror, ab vtraque ſimul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de diſciplina, te ipſum & laudamus, qui ad hæc præclara inuigilaueris: & amamus, quia ſunt amabiles virtute præditi. me quidem & multis abhinc annis, cùm Romæ te vidiſſem, atque allocutus eſſem, in tui obſeruantiã voluntas inclinauit, iam tum de tua indole exſpectantem ea, quę

conſecuta ſunt: & poſtea Patauij, cùm in ſtudiis optimarũ artium totus eſſes, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quaſi operis perpolitio fuit, in qua theſauros philoſophiæ, multorum annorũ ſtudio congeſtos, explicas, & cum prouincia communicas. Itaque, cùm ego multo antè, quàm iſtam tibi adminiſtrationem ſummus Pontifex demandaſſet, eos commentarios, quibus epiſtolas ad Atticum illuſtrare ſum conatus, in tuo nomine emittere ſtatuiſſem: poſtea ſimul cum tuis laudibus creuit voluntas mea. Eos igitur nunc emitto, ſeriùs omnino, quàm nõnulli exſpectauerant, ſed meam tarditatem opus ipſum excuſat. epiſtolas ad Att. interpretanti properandum non fuit. aliis in rebus poſſum eſſe quantumuis ſtrenuus, in hac quî poſſum eſſe non tardus? primùm multa difficilia. deinde nõ iiſdem cauſſis omnia. ſed alia propter breuitatem, alia propter hiſtorias, alia propter mores. Huc adde, quod mihi quibuſdam in locis non ſatis fuit explicare ea, quæ aperta non erant, ſed tentaui, num etium paullo floridiùs poſſem, quàm noſtri Grammatici ſolent. Neque tamen ſum neſcius, fore multos, qui me in his Commentariis vt hebetem, quia nonnulla minùs acutè viderim, vel fortaſſe etiam vt cæcum, quia prorſus non viderim, reprehendãt. qui ſi mihi, cur id faciant, cauſſas afferant probabiles, non committam, vt iidem me etiam vt pertinacem poſſint reprehẽdere: amo enim veritatem, neque eam in me ipſo magis, quàm in alio: itaque complectar, ſicubi eã videro. Tibi verò clariſſime Rainuti, quod in has Ciceronis epiſtolas laboris impendi, maximè ob eam cauſſam cupio probari, vt, ſi qui verè iudicare aut propter inſcitiam non poſſunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos à conſilio detrahendi tua deterreat auctoritas. Venetiis, ∞ D XLIIX.

AD ALFONSVM CARAFAM, Antony Marchionis Montisbelli F. In ſuos Commentarios Ciceronis Epiſtolarum ad Q. fratrem. II

SI ſuo quæque res merito penderetur, Alfonſe Carafa, hominum eſſet in virtute vigilantium pręclara cõditio: contráque, quos auerſa à ratione volũtas ad malas artes, &

flagitioſa

flagitiosa consilia traducit, cum iis pessimè semper ageretur, eorúmq; docti exemplo, sapientiùs deinde alij non modò suis, verùm etiam publicis rationibus cõsulerent. itidem enim vt è corruptis seminibus vitiosæ fruges, sic à malis exemplis improba studia, à laudabilibus optima nascuntur. verùm hoc totum secus est. quippe nõ modò ad reprehendendum, quæ reprehendi iure possunt, procliuiores, quàm ad laudandũ, quæ laude digna sunt, omnes fere sumus, nec satis æqua lance turpe & honestum examinamus, quæ debemus pariter, alterum odisse, alterum diligere: sed etiam sæpe facimus, vt eas res, eásq; actiones, quarum caussas ignoramus, quæque recténe an secùs fiant, diiudicare non possumus, accusemus tamen, acerrimáque vituperatione, quæ interdum efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonse clarissime, huius initium sermonis temerè detulisse: ego nunc, si nescis, meam, meam dico? immo verò communem vtriusque nostrûm caussam ago. aut enim vterque agimus egregiè, aut vterque similiter peccamus. Audís ne tu voces in Latinæ linguæ nomen irrumpentes, hominũ obtrectantium, qui rei pulcherrimæ scientiarũ reprehendant: qui nos derideant, ludósque faciant, atque etiam, si diis placet, odio dignos existiment, quòd operæ tantum ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse non audis, totus in litteras abditus, multorũ à consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunæ, in qua tamen ipsa multum inest, quàm rerum omnium laudabilium præsidiis ad omnia munitus. me verò, humilis hominem loci, hac vna tibi Romani sermonis cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, ista sanè, quæ feriunt aures meas, vehementer commouent: non quòd ea, quibus vtuntur, argumẽta firma sint, quę ostendam esse inania: sed quòd, vt eam quisq; virginem, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram ab omni labe velit, sic ego, quasi lutosis maculis adspersam, ac fœdatam eloquentiã, quam semper dilexerim, cùm adspicio, sensibus intimis afficior, sic, vt ferre non possim. Obiiciunt illud primùm, quatenus aliquid cognosci possit, eatenus in eo laborandum: Latinam linguam obsoleuisse iam, & exstinctã pænè totã esse: quam enim hodie nationem, vt omnes animo perlustrentur, Latina loqui? quod verò ex ea supersit in libris, minimum id esse, tamquam aliquod inane simulacrum

corporis exanimis.quocirca neque sciri perfectè, cùm exiguam partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cùm sermonis vsus euanuerit, à nobis posse. Secundo loco statuunt, vt absolutè percipi, quod negant, Latina lingua possit:mirari se tamen etiam atque etiam, cur industriam in ea perdiscenda tam diuturnam ponamus: vitio quidem id fieri voluntatis & iudicij : dignitatem in re tantam non esse,vt hærere per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremò, vt de perfecta cognitione, de dignitate,ac præstantia concedatur : tamen esse,cùm, ea pulsa, successerit alia, minimè necessariam. Hæc isti:quæ specie aliquid videntur,ego,re nihil esse,si quando me pręsente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus, atque artibus extremum: quò nostra studia cùm peruenerint, quiescendum. sed hoc extremum quibus terminis metimur, reí ne natura, an vulgi opinione?si opinione vulgi,licet propemodum otiosè viuere : mediocria, quæ putantur excellere, quæramus: id satis est : illa summa, vbi summum decus habitat, quæ vulgus ignorat, omittamus. sin extremum illud esse volumus, quò peruentum cùm est progredi longiùs non licet: moderata studia non dantur: perfectam enim scientiæ laudem adipisci, maximi operis est. itaque hoc extremum,quod,opinor, Natura nouit vna, sapiens nemo vmquam se putauit esse consecutum. exstant litterarum clarissimis testata monumentis exempla summorum philosophorum, qui cùm ætatem in abditarum rerum perscrutanda notitia contriuissent, multáque partim legendo, partim cogitando præclara & eximia reperissent: latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, veritatem, & aliquid sibi, atque adeo multum esse quærendum existimabant. Eadem nunc, aut certè similis admodum nostra ratio est. Quærimus id, quod in Latina lingua perfectum putamus. non assequemur: esto, verumtamen, quo plus, vt assequamur, contenderimus, eo scilicet propiùs, si quid studio proficitur, accedemus. At laboris & industriæ terminus tamen statuendus aliquis est. Concedo: sed hoc quidem, si diligenter attendatur, nihil aliud est,quàm perfectum ipsum definire : hoc enim ad vnum nostri labores intendũtur,hoc vnum nostra spectat industria. Perfectum autem ipsum ego mihi ab hominibus imperitis certè definiri

niri nolo. definiãt ij, quibus vtor magiſtris, Cicero, Cæſar, Terentius, Plautus : quorum ex libris, quæ Latinæ linguæ ſit elegantia, quæ vbertas, quæ vis, facilè poſſum intelligere. quę ſi, non dico quanta ſunt, (immenſa enim eſſe video) ſed ſi ea mihi magna ex parte comparaſſem, modum fortaſſe facerem ſtudio meo, ſed vt inter hos, qui nunc homines viuunt, aliquid eſſe videamur, nihil tamen, ſi verè de nobis ipſis iudicare volumus, præ illis, quorum exſtant ſatis multa ſcripta diuinitus, nihil, inquam, planè ſumus. Quare quod ad ſcribẽdum attinet, habemus abundè quod imitemur. De pronunciatione verò minimũ laboro. quid enim? an putamus in iis ipſis, qui tum Romæ viuebant, eandem pronunciandi rationem fuiſſe? non fuit. confluebãt in vrbem, illecti ſpe ſummorum Magiſtratuum, quod habuit illis temporibus præmium eloquentia, Oratores ex vniuerſa Italia : cauſſas agebant Romani homines pariter & peregrini, ſono vocis diſſimiles, pronunciatione diuerſi: ſuam tamen quiſque pro eo, quantum quiſque valebat ingenio, laudem ferebat. ſi Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires : Sabinum ſtatim, aut Arpinatem agnoſceres. neque tamen à forenſi opera, & à iudiciis propterea quiſquam eſt excluſus, quia minùs Romanè, hoc eſt, quia minus aptè, minúſue decenter pronunciaret. Nunc ipſum, in hac, qua Itali omnes vtimur, lingua éſt ne omnium in diſiunctis & lõginquis vrbibus ſimillima pronunciatio? mehercule nè in iiſdem quidem: Venetiis enim (domeſtico vtar exemplo) aliter in vrbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniuſto priuilegio damnabitur Latina lingua, ſi, quod in ceteris linguis vſu videmus euenire, vt non modò diuerſis, verùm etiam iiſdem & temporibus, & locis non ſimiliter omnes pronuncient, id ei præcipuum apponatur : cuius etiam magnis ac præſtantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum æquitatis eſſet. Secundum erat de dignitate, in quo non tam equidem quid ipſe reſpondeam, quàm quid iſtos in hanc mentem impulerit, quæro. Itáne? dignitatem Latinæ litteræ non habent? humiles, & obſcuræ ſunt litteræ illæ, quæ populi Rom. nomen extollunt, atque illuſtrant? quæ ſummorum Imperatorum fortiter & præclarè geſta per omnes gentes cum laude diſſeminant? quæ maiores opes, quàm vlla vmquam lingua, maiora ſuorum meritorum

præmia in orbis terrarum domina ciuitate sunt adeptæ? Sed ineptus sim, si me patronum Latinæ linguæ profitear, quæ tantum possidet eloquentiæ, vt, ipsa suam caussam si agat, facilè se ab aduersariorum calumnia vindicare possit. Nunc quod isti postremo loco argumentum quasi postrema in acie subsidium firmissimum collocant, videamus in eo, quantum roboris ac neruorum sit: plus enim est fortasse, quàm vt contemnere, minùs certè, quàm vt pertimescere debeamus. Nusquam, inquiunt, viget vsus Latini sermonis: aliter nũc omnes loquimur. id verum est. si quid igitur in Latinam linguam studij cõfertur, opera non bene ponitur. hoc falsum. duplex autem est, qua vtor, ratio probandi. Primùm illud suscipio, ac defendo: non, quæcumque necessaria non sint propterea spernenda esse omnia, atque explodenda: deinde, si spectetur vtilitas, ita Latinam vtilem esse linguam, vt etiam necessaria videatur. Quæ sunt, quæ verè & propriè necessaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo possumus. huiusmodi sunt primùm elementa, deinde, quibus famem, frigoráque arcemus, victus, vestimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur: præterea in publicis rebus leges, & magistratus, in priuatis seueritas & vigilantia. ex hoc numero Latinam certè nõ esse linguam, facilè concedo: neque enim is ego sum, qui libenter cum veritate pugnem. Sed præter hæc, quibus hominum vita sustinetur, ac regitur, quàm multa sunt minimè necessaria, quæ tamen habemus in deliciis, quæ amamus, quæ etiam honore prosequimur? gemmas, & vasa pretiosè cælata, columnas marmoreas, laqueata tecta, sericas vestes, textiles picturas, artem in vocibus & fidibus, odores in vnguentis, condimenta in cibis, hæc certè atque huius generis sexcenta, non vt necessitati pareret, sed vt sensibus satisfaceret, inuenit industria, quæ quin habeant iucunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quòd si, quæ sensus iuuant, & laboriosè quæsita sunt, & retinentur accuratè, quanto nobis ea, quæ animum oblectant, potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerum: quid Liuij sublimius historia, quæ populi Rom. bellicam virtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Cicerone prudentiùs, quis eruditiùs disputat? elegantia verborum, & copia: quis eodem ornatior, quis vberior? varietate scriptorum, quod genus Romanæ litteræ desiderant?

rant? Poëtas habent egregios, historicos, oratores, philosophos etiam excellenti doctrina claros. quæ si vera sunt, (sint nécne, res ipsa declarat, ambigere non licet) & si voluptatẽ studiosis Latina lingua parit incredibilem, possum istis tribuere, quod volunt necessariam vulgo nõ esse, dum ipsi contrà, quod ratio postulat atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam esse vehementer atque expetendam. Sed hæc ad eam, qua legẽdo fruimur, voluptatem pars attinet: nunc, quòd eram alterum pollicitus, de vtilitate videamus. Omnes linguę aliarum admistione linguarum, si moderata sit, augentur: si nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, vt recipientis naturã sua vi, suáque magnitudine non exsuperet. itaq; sermo hic noster Italicus multas Gallici sermonis, multas Hispanici, quasdam aliarum nationum habet partes. caussam si quærimus, non alia, quàm earum gentium interuentus & consuetudo, fuit. quòd si Gallorum, aut Hispanorum immensa multitudo (exempli caussa dictum à me sit, omen quidem inane esse volo) sed si earum nationum maior aliqua vis in Italiam eruperit, ac permanserit: maior simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis vsus, & fortasse aduentitium illud vsque eò valebit, vt hoc domesticum vincat, suísque sedibus expellat, quod olim Romanæ linguæ contigit, quam multarum ætatũ spacio multis maximarũ rerum adiumentis auctam atque confirmatam, diuersis tamẽ populis Italiam occupantibus diuersarum linguarum impetus oppressit. Cùm igitur lingua linguam amplificet, nostráque hęc Italica, non multis abhinc sæculis orta, nec admodum liberaliter præmiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, vt suis contenta viribus esse possit: statuo sic, atque concludo, accessionem ei fieri maiorem non posse, quàm si cum Latina coniungatur: non modò quia nulla plenior, aut ornatior, verùm etiam quia nulla similior. ex quo sequitur, vt ad coëundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur litterarum Romanarum cùm per se laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tũ verò, siquidẽ hunc ipsum, quo nũc vtimur, auctũ exornatúmque sermonẽ cupimus, magnoperè necessaria. Atque hæc tu quoque vides, Alfonse ingeniosissime, tuúmque iudiciũ cum mea sentẽtia coniungis. itaq;, cũ à prima pueritia ad eloquẽtię Romanæ cupidita-

tem incumbere cœpisses, postea te non ambitio, quæ sæpe præclarè iacta fundamenta virtutis euertit, non commodum, non illa bonis artibus inimica voluptas ab hoc studio deduxit. ac ne nunc quidem langues, cùm tamen omnia videas ardere bello, armorúmque strepitu aures tuæ quotidie personet, quin, dum patrui tui Carolus Cardinalis, & Ioannes Palliani Dux, vterque ob virtutem immortalitate dignissimus, maximéque pater tuus, Antonius Marchio Montisbelli, natus ad omnem gloriam, omníque Princeps laude cumulatus, vrbem Romam & iura Pontificia tuentur, partésque in bello quisque suas consilio, vigilantia, fortitudine ita explent, vt antiquam maiorũ suorum consuetudinem referant: ipse te interea contines in tuis perẽnibus studiis, animúmque tum aliis magno Principe dignis virtutibus, tum verò maximè excolis eloquentia: doctorem in ea, ducémque nactus diuino quodam munere virum excellentem, Ioannem Paullum Flauium, qui te nouo quodam, planéque admirabili genere disciplinæ, abductum à vulgi erroribus, per directam semitam ad eximium illud veteris Romanæ linguæ decus facilè ducit. quò vel cum summis laboribus ac vigiliis adspirare pauci, aut fortasse etiam nemo potest. quamquã me nonnumquam de statu Latinæ linguæ cogitantem miseratio quædam acerbo cum dolore tangit, quòd ita futurum animo cernam, vt hæc, per tot iam sæcula, à tot ingeniis tam diligenter culta Latinè scribendi ratio, quæ parentem nostram Italiam nobilitauit, quæ tot in nos merita contulit, ætate demum nostra, nisi remedium aliquod diuinitus exstiterit, suam honestatem omnem neglecta prorsus in perpetuũ amittat. quòd si rebus inclinatis, iam iámque cadentibus opem ferre quisquam potest, vnus est Paullus IV. Pontifex omnium optimus, idémque diuina potiùs quàm humana sapientia præditus, vnus, inquam, aut nemo vmquam, & Latinam linguam, & laudabilia quæque studia veterem in dignitatem vindicabit. qui cùm frater fuerit aui tui, cúmque illum vna virtus ad eum gradum extulerit, vnde humana omnia despicit, supra casus omnes, supra fortunam ipsam collocatus: hunc te decet imitari, huius vitam perpetuò sanctissimè traductam, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. Vides pietatem erga Deum, & in auctoritate Pontifi-

cia, id eſt, in ipſa Religione tuenda firmitudinem animi atque conſtantiam. vides multiplicem rerum humanarum diuinarúmque ſcientiam: trium verò linguarum, Hebraicæ, Græcæ, Latinæ cognitionem pænè ſingularẽ. Eloquentia verò prorſus eum excellere omnes fatentur: qui quidem ita quacumque de re non modò copioſè, verùm etiã eleganter ac diſertè loquatur ex tempore, vt ei non arte quæſita, ſed à natura donata videatur eloquentia. hunc igitur ſequere, & in illius veſtigio pedem ſtatue. ipſe enim Deum ſecutus eſt, cùm eam felicitatem, quam plerique mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem ſpectas, vt audio, & ob eam cauſſam futurũ homines augurantur, vt eius dignitatis, quæ ſummæ proxima eſt, inſignia breui omnino conſequaris. quod cùm euenerit, lætabor primùm tua, deinde communium ſtudiorũ cauſſa: qui enim tuos impetus ad laudem nunc videmus, tuóſque planè ſenſus intelligimus, an, vbi ad iſtam voluntatem auctoritas atque opes acceſſerint, fore dubitemus, vt à te ipſo diſſentias? Præſtabis Alfonſe tu quidem alia præclara, te ipſo ſcilicet digna tuáque familia, in qua florere vides heroës permultos, gloria circunfluentes, virtutis in ſtudio defixos: maximè verò gratiam referes optimè de te meritæ Latinæ linguæ, eámque paullatim Italia cedentem, & ad tranſalpinas nationes magno noſtro dedecore migrantem, in ſuam ſedem domiciliúmque reuocabis. Cuius gloriæ cauſſa, ſi monendus es, monitorem ad te, ſin rogandus, ſupplicem volui mittere Commentarium hunc meum in epiſtolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem: qui cùm tibi ſtudia commendat eloquentiæ, in quibus ego per tot annos, vtinam cum aliqua laude, magno certè cum labore verſor, commendat ſimul, paullo tamen verecundiùs, ſe ipſum, & vigilias meas, quarum fructus mihi erit vberrimus, tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quæſiui omnino, ídque mihi primum fuit, poſteritatis vtilitatem, quod eſt proprium familiæ noſtræ: ſed in te ipſum ſimul, cùm huic operam Commentario darem, ſpectaui. tu ſi probas ea, quæ litteris mandamus: ſi faues induſtriæ, optiméque te eſſe animatum erga mea ſtudia, ſignificas: ego me, quæ ſumma ſunt, omnia conſecutum putabo.

AD ANTONIVM AELIVM, Polæ Episcopum, in orationis Ciceronis pro P. Sextio Commentarium. 12

CVm alia multa, quæ vigebant olim, rerum laudandarum studia periisse atque exstincta prorsus esse dolendum est, Aeli, vir optime ac doctissime: tum hanc, in qua sitam omnes vel maximam vtilitatem intelligunt, interpretandi rationem ita amisimus, vt ex eorum, quibus nostra patrúmque memoria suam hoc in genere industriam locare studium fuit, magno ac infinito propè numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles videantur: qui verò excellant, quàm paucissimos, aut fortasse neminem liceat inuenire. atque huius quidem incommodi culpa vnde manauerit, exponam. Primùm illud in controuersiam non cadit, quo quidque præstantius, eo laboriosius ac difficilius esse. alioqui nihil iam excelleret: quod enim consequerentur multi, in eo dignitas non esset, & ex copia vilitas exsisteret. est igitur in magnis rebus item magna, quæ nos ab earum quasi possessione arcet, constituta difficultas. Hæc porrò simplex non est, sed in duo genera diuiditur. quædam enim, sicuti existimantur, ita difficilia sunt: quædam, cùm non existimentur, tamen sunt. vbi difficultas & est, & apparet, inde multitudo voluntatem & studium libenter abducit. rem quidem ipsam, quanti est, opinione æstimamus, & vehementer expetimus: magnis verò laboribus & vigiliis vt ematur, non facilè quisquam à se ipso impetrat: amat enim hominis natura moderatam quietem, eáque alitur & crescit: nimias contentiones, quibus frangitur ac minuitur, recusat. Vbi verò facile in speciem aliquid ostenditur, difficultas inclusa latet, cuiusmodi non esse pauca, inanis multorum docuit experientia: eò frequentes, bona spe inuitati, accurrunt, faciléque ad eas res aggrediuntur, in quibus vel mediocrem operam si ponant, futurum, vt ex animi sententia succedat, arbitrantur. quos deinde graui temeritatis infamia refellit euentus. Huius generis hæc est, de qua orationem instituimus, ratio interpretandi: quis enim est, qui se non existimet Liuium posse, Sallustium, Virgilium, ipsum mehercule Ciceronem ita commodè explicare, vt desiderari ab eruditis benéque intelligentibus viris nihil queat? atque hi, cùm

in C. Marij, aut in L. Sullæ nomen inciderint, ſi Marij aut
Sullæ vitam à Plutarcho ſumptam in ſua ſcripta totã tranſ-
tulerint, tum ſe ſuas præclarè partes abſoluiſſe exiſtimant:
cùm interim, in quo doctrinæ, quę paullo ſit occultior, ap-
pareant notæ, in quo ingenij lumen eluceat, in quo pruden
tiæ vis, aut iudicij ſigna cernantur, nihil afferunt. Exire vi-
demus quotidie à poſtremi ordinis hominibus factos, ſpe-
cioſis magnáque pollicentibus titulis inſignes, minimi pre
tij commentarios, quos non modò qui ſcribunt, falſa de
ſe ipſis opinione decepti, verùm etiam qui typis impreſſos
edunt, iis, qui hoc de genere iudicare poſſunt, inconſultis,
quodammodo deformant præclara ſtudia litterarum, & de
poſteritate ipſa peſſimè merentur. ſed cetera, quæ ferenda
non ſunt, feramus tamen, ac diſſimulemus ſanè multa.
Commentarios verò illos, qui paſſim leguntur, in Cicero-
nis orationes, (quem librum? Latinorum omnium facilè
principem) grauem, inquam, illam immenſi voluminis mo
lem quis eſt, qui ferre vllo modo poſſit? loca ſunt in Cice-
ronis orationibus malè mendis affecta quamplurima, ſana-
ri nullùm videas. ſunt ob antiquitatis obſcurã notitiam dif
ficilia. quis eſt de tot interpretũ numero, qui lumine expla
nationis illuſtret? deniq; communia tantùm, quæq; omni-
bus pænè patent, ea ſumunt ad explicãdum: ex abditis, quò
ſine labore & ingenio acceſſus non eſt, doctrinæ fontibus
nihil hauriunt, contráq; multa corrumpunt magis, dum e-
mendare conãtur, multa explanãdo peruertunt & pulcher-
rimas ſæpe ſententias turpiſſimis inſcientiæ maculis inqui-
nant. Quæ me ita commouit indignitas, itáque meum ani-
mum, vt verè dicam, miſeratio quædam affecit, quaſi ob il-
latam viro optimo, egregiéque de litteris merito, Cicero-
ni, qui Romanæ terminos eloquentiæ longiſſimè protu-
lit, ignominiam, vt ſtatuerim, ſi cum vita valetudo, & cum
valetudine otium ſuppetat, triennium, aut quod omnino
res exiget ſpatij, in hoc omnium pulcherrimo libro inter-
pretando ſtudioſorum gratia conſumere: non quòd ego
is ſim, qui mihi tantum arrogem, vt aliis detractam ſcien-
tiæ laudem ad me transferam. abeſt hoc à conſuetudine
mea, abeſt à natura plurimum: ſed neque rurſus is ſum,
qui, cùm ceteros probè nouerim, ipſe me prorſus igno-
rem: & qui, cùm alios accuſem propterea, quia non præ-
ſtant ea, quę ab eorum ſtudio poſtulantur, ego me, ſi quid
præſtare

præstare posse mihi videor, velim contemnere. non ita laudem fugio, etsi nec nimis appeto. alterum stupidæ cuiusdam sapientiæ, alterum insanæ ambitionis esse vitium semper duxi. neque verò, si quid mihi elegantioribus in litteris assumpsero, longè admodum ab iis finibus, quos modestiæ ratio præscribit, discedere mihi videbor. scis tu, Æli, pro nostra vetere amicitia & familiaritate, per quot annos, quibus laboribus hæc, quę ab humanitate nomen acceperunt, studia coluerim. sciebat optimè omnium, & mihi, cùm viueret, hoc nomine tribuebat plurimum, Bernardinus Maffæus Cardinalis, meus ille in omni mihi vita deflendus Maffæus, Vrbis deliciæ, lepor, humanitas, exemplum antiqui officij, flos omnium virtutum. is amabat hæc studia mirificè, eáque quibus poterat rebus (poterat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. Bene autem de hac quæcumque in nobis est, vel potiùs quantulacumque est, Latinæ orationis facultate existimabat, méque quotidie, quantum possem, vt Latinè scriberem, vrgebat. & scribebat ipse, vt scis, luculenter & egregiè. probabat omnino meum consilium, & efferebat, maximè de Commentariis in Ciceronis orationes: sed exerceri malebat priùs industriam meam in Antiquitatibus Romanis, ipso potissimùm auctore institutis. Interim, vt quasi ex vnius partis forma de toto liceret ædificio coniicere, vnam aliquam, quæ specimen ingenij mei præberet, orationem subseciuis horis vt exponēdam susciperem, hortatus est. Ego sumpsi pro Sextio: nec multis post eum sermonem mensibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni Æli, apparebit, Commentariũ absolui. &, quod, ille si viueret, fecissem, vt hoc ei, quidquid est, muneris deferrem, studio meo commotus, illius virtute impulsus, idem nunc, iisdem adductus caussis, tecum facio libentissime. nam cùm amicitia inter nos est, quanta inter duos, quorum & voluntates & iudicia consentiant, esse potest maxima: tum habes virtutem, nō eam, quæ petitur à libris, quæ vno scientiæ nomine definitur, sed eam, quæ oritur ex animi præstantia, & multas in se laudes continet: studium in suscipiendis Ecclesiæ caussa laboribus, constantiam in perferendis, humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatem in subleuandis, comitatem in consuetudine familiarium, grauitatem in congressu & sermone clarorum tuíque similium virorũ: denique volun-

que voluntatis propenſionem ad optima quæque ſingularem. Itaque te ſummus ille artium honeſtarum patronus, decus Italiæ, Alexander Farneſius Cardinalis in oculis fert, tibi arcana communicat: tuis in conſiliis, ſi quid deliberandum eſt, multum, ſi quid perficiendum, in vigilantia plurimum ponit. tu, quo apud illum Maffæus olim loco fuit, eodem ipſe nunc es, rectiſſimámque laudandarum actionum viam, obſeruatis Maffei veſtigiis, ingreſſus, pergis eò, fauentibus hominibus, approbãte Deo, vbi debitum iis, qui bene ac laudabiliter vixerint, præmium, ſumma dignitas perſoluitur. Mouit etiam me vehementer illa ratio, quòd erat inter vos coniunctio animorum arctiſſima, conueniebant ſenſus, congruebat voluntas: præterea ſimplices animi & puri, nulla ſimulationis arte obducti, nulla inuidiæ aut maleuolentiæ labe ſuffuſi. Quare quoniam illa Maffæi ſuauitas, illud ingenium, illa virtus erepta morte, nimium iniquo fato nobis eſt, (tametſi memoriam illius viri neque mors, neque omnino dies vlla vmquam eripiet) & quando quæ illius erant partes in ornandis liberalibus diſciplinis, eæ tranſlatæ ad te videntur, præclaríq; muneris quaſi Vicarius relictus es: ego quoque, quod in illum ſtudij, quod habui voluntatis ac beneuolentię (id erat tantum, vt accedere nihil poſſet) totum illud in te vnum, illi quàm ſimillimum, contuli: & qui te antea multis erga me meritis, multis ingenij tui ſuauitatibus adductus, vnicè dilexiſſem, tamen id quod in amore ſummum videbatur, auctum, cum hoc acceſſit, etiam atque etiam pleniſſiméque cumulatum intelligo. Tibi ego offero fructum ingenij mei in orationem pro Sextio Commentárium, operis vniuerſi, quod maiores à me vigilias poſtulat, imaginem: quod ipſum, Maffæo promiſſum, idem tibi, qui eius in locum ſucceſſiſti, iam nunc animo dicamus. Verùm hoc ſeriùs fortaſſe præſtabitur. de re enim, quod ad me attinet, conſtitutum eſt, &, vt vides, aggreſſus iam ſum: de tempore is, à quo noſtrorum conſiliorum pendet euentus, rerum omnium moderator viderit Deus. Habeo nunc in manibus Antiquitates. eas niſi pertexuero, nihil inſtituere in animo eſt. pertexere autem vt poſſim, duo ſunt optanda, valetudo, & otium: quod vtrumque, aſſiduis annorum ſuperiorum ſtudiis infirmatus, & rei familiaris cura impeditus, nunc quidem magna ex parte deſidero.

Accipe

Accipe interim hoc,quod adest,argumentum obseruantię in te meæ,& illud, quod aliquando, vt speramus, futurum est,suo tempore exspecta.

AD IOANNEM MORVILLErium, Regis Gallorum apud Venetam Rempub. Oratorem, in quattuor Demosthenis Philippicas latinitate donatas.

13

QVàm difficili in loco versetur eorum industria,qui de Græco vertũt,neque tu, vt arbitror,ignoras, Ioannes Moruilleri, vir clarissime,cui vel exercitatio litterarum,vel ipsa natura,vel potiùs vtraque simul hoc dedit, vt in iudicando excelleres:& ego experiens,ita sensi,vt,qui aliis antea in hoc genere peccantibus acerbior fuissem, ac durior, idem postea, re tentata, eò libentius ignouerim, quo magis eandem ipse culpam extimescerem. Occurrunt iis, qui de Græcis Latina faciunt,duo inter se maximè contraria vitia,quorum vtrumque cùm euitandum ęquè sit,ita periculosa tamen cautio est, vt fere, declinare ab altero dũ vis,in alterum incurras:nam & qui in eo laborant,vt Græca verba totidem pænè Latinis reddant, quòd fideles interpretes haberi volunt, ineptè faciunt, atque in illa ipsa nimis attenuata diligentia grauiter peccant: quoniam quidem res ipsa primùm fit obscurior, quod cum interpretis officio pugnat: deinde Latinę orationis dignitate cultúque destituta sordescit: & qui horum in verbis referendis religionem improbant, putidámque appellant, libertatem ipsi quandam & licentiam magis amant: his plerumque contingit,vt,dum ad ornamenta toto animo intendunt,ab ipsa sententia longiùs aberrent. summũ artificium, summámq; possidet prudentiam, si quis inter has difficultates constitutus quasi medius inter duas Syrtes ita nauigat, vt naufragium non faciat. quod ætate nostra cùm ex transalpinis hominibus multi,ex nostris etiam non pauci tentauerint, tamen cùm omnes excussi, vix vnum aut alterum ex vniuersa multitudine reperio, qui perfecti munus interpretis expleuerit. Atque ego videbam fore,vt in illam ipsam peccantium interpretum turbam coniicerer: & communem esse caussam confiteor: sed mea tamen hoc probabilior est, quòd alij se ad id,quod in hoc genere perfectum est,perue-

nisse sunt arbitrati: ego, quàm à perfecto longè distem, ipsemet intelligo, vt mihi saltem incorrupta fuerit idæa, aliis non solùm perficiendi ratio defuerit, verùm etiã iudicandi. Sed quia fieri potest, vt quemadmodũ alij falluntur in eo, quia sua scripta nimis indulgenter probant, ego cõtrà fortasse fallar in eo, quia mea seuerè nimis improbem, exspecto quid tu sentias, Moruilleri sapientissime: vt, siue inter me & alios interpretes aliquid interesse duxeris, siue me quoque in eodem, quod aiunt, hærere luto iudicaueris, ego quidquid statueris, ad tuam sententiam meum de me ipso iudicium in vtramque partem accõmodem. Equidem probari à te, atque etiam laudari mea scripta velim, &, qui minimè soleo esse ambitiosus, tamen igniculis quibusdam cupiditatis incendor, vt meum nomen in ore tuo versetur: non enim à quouis homine laudari optabile est, turpe etiam à quibusdã. me quidem non tã ipsa laus, quàm laudantis auctoritas afficit. quare, cùm tu is sis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium qui in Gallia regnauerint maximi, pater & filius, optimè senserint, quorum alter legationem tibi ad Venetam Remp. detulit, alter eundem honorem postea confirmauit: cúmq; in ipsa legatione publicam personã omni re, loco, tempore ita sustineas ac tuearis, vt summã in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatẽ quisquã desideret, magni refert ad ingenij mei commẽdationem, quid tu, vir primarius, & omni laude circumfluens, de hac mea tenui vigilia sentias. potest obscuram per se lucubrationem tuum testimoniũ illustrare: quod ego si assequar, ad illa præstantiora, quæ maiorum vigiliarum sunt, quę scis à me iã esse instituta, fiam alacrior: quæ ipsa posteri cùm legent (non enim dicam, si legent, quia quod summè cupio, summè etiam sperare iucundum est) de tua, non vna aut altera virtute, sed sapientia, quæ omnes virtutes continet, me narrante cognoscent, & cùm cognouerint, ipsi quoque prædicabunt. Venetiis. ∞ D LI.

AD HIPPOLYTVM ESTENsem Cardinalem, in librum de Romanis legibus. 14

OMnnes artes, atq; omnes res, Hippolyte Princeps, & Cardinalis, modò augeri, modò minui, nec easdem per-

perpetuò esse, satis inter omnes constat. Patet hoc quidem oculis primùm, deinde etiam mentibus. Oculis notamus euenta: mente, cur quidque eueniat, quóue referenda sit cuiusque rei mutatio, intelligimus. Itaque lapides & metalla, quæ omnium durissima sunt, quæ vis hominum frangere vix potest, hæc tamen conficit & consumit vetustas: quidquid enim ex partibus aliquando coiit, & concretum est, id easdem in partes aliquando dilabatur ac dissipetur, necesse est. Habet hoc materia illa vnde res omnes constant vt formæ mutationem quærat, ídque quod sequitur, assecuta, migrat in alias naturas, quasi quod appetiit, eo numquam esse contenta videatur. Neque verò hæc naturales tantùm ad res conditio pertinet, sed inuenta quoque hominum operáque attingit: mores, consuetudines, loquendi ratio, quam linguam vocamus, leges ipsæ, quas ne quid vmquam ex hominum memoria deleat, in æs incidimus, omnia demum, quæ ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur ac tolluntur, non modò ab externis caussis contra voluntatem nostram, verùm etiam à nobis ipsis, quia tempus ita postulet. sed artes liberales, optimáque studia, quæ nusquam magis quàm in Italia, honor aluerat, atque auxerat, ætas nulla magis afflixit, quàm cùm Romani Imperatores imperij sede in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuastandam reliquerunt. quod nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maximè verò Leonis x. egregia, propéque diuina liberalitas huic malo subuenisset, quem Laurentij Medices patris sui clarissimi viri exemplo commotum, etiam veræ laudis cupiditas impulit, vt iacentes ingenuas artes magnis propositis præmiis excitaret, barbara credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc esset Italia, dignitas omnis philosophiæ, splendor omnis obsoleuisset eloquentiæ. sed neque ille huius præclari operis summam potuit absoluere, ereptus morte, disciplinis liberalibus nimis immatura: & interitum illius tempora sunt eiusmodi consecuta, vt, quę paullulum iam luxerant honestarũ scientiarum studia, ea perpetuis multorum annorum tenebris quasi nox quędam obscurauerit prorsus, atque exstinxerit. fatalis enim bellorũ tempestas non exercitationem modò litterarum sustulit, verùm etiam, quæ sunt in excolenda

virtute

virtute poſitæ laudes, eas labefactauit omnes, atque peruertit. ac nunc quoque, cùm pacis aliqua ſpes longo ſanè interuallo affulſiſſet, miſera rurſus eodem malo tentatur Italia, veteréſque calamitates aduerſus bonis artibus neſcio quis Genius inuehit. Nunc te, Hippolyte Cardinalis, cui ſummam iuuandi generis humani voluntatem Deus tribuit, eximiam ad laudem vocat occaſio. ſuſcipe deſertum pænè ab omnibus litterarum patrocinium. collige tu quæ alij diſſipant omnium laudandarum doctrinarum ſtudia; & reſtitue nobis illa, quæ vel hominum improbitas, vel, ne aliò culpa deriuetur, fortunæ vis eripuit. Hæc eſt actio digna Cardinali, digna Principe, Hippolyto verò & Cardinali, & principe digniſſima. Vidimus tuam præteritam vitam. ab ea nihil humile, nihil obſcurum, nihil vulgare, ampla omnia, præclara, inuſitati exempli, noui generis exſpectantur. quæ tu, ne à te ipſo diſſentias, nunc quidem magna ex parte præſtabis, atque adeo iam præſtas bonis viris & eruditis beneficentia ſubleuandis. quorum ex ingeniis non dubito, quin quotidie aliquid efflorеſcere tuo beneficio videas. quod, quia præclarum eſt, exemplum alij ſequentur. ſcribent omnes quod quiſque poterit, illecti gloria, & commodorum ſpe compulſi. nam vt coniecturam de me ipſo faciam, quem eſſe nihil in litteris fateor, ſed vt aliquid tamen eſſem, laboraui: ego olim (decennium opinor abiit, eóque amplius) auctoribus duobus eximiis viris, Petro Bembo Cardinali, & Bernardino Maffæo, qui poſtea dignitatem eandem magnis in Eccleſiam Chriſti meritis eſt conſecutus, dederam me ad res Romanas illas veteres obſeruandas, & ex omnibus antiquorum monumentis omni ſtudio colligendas: vt, cùm illam Remp. qua nulla fuit, nec erit vmquam illuſtrior, vniuerſam animo, ac ſcientia comprehendiſſem, Latinis eam litteris explicarem, egregiúmque bene, ac laudabiliter inſtitutæ ciuitatis exemplum meis, quatenus quidem ipſe poſſem, ſcriptis expreſſum, poſteris relinquerem. Res erat præclara, méque delectabat vehementer, & afficiebat ipſa tractatio. Itaque meam omnem induſtriam, omnem curam, omnes denique in hoc ſtudio cogitationes fixeram, ac locaram. Sed accidit iniquo meo fato, vt horum vtrumque, Bembum primò iam ſenem, cuius in beneuolentia ornamenti mihi erat plurimum, deinde Maffæum

D

non ætate minùs, quàm virtute florentem, in quo mei ſpes otij ſita omnis erat, à quo pendebam totus, importuna morte ereptum amiſerim. deſtitutus eo præſidio, quo meæ fortunæ nitebantur vno, fractus animo, ac debilitatus, inſtitutum Antiquitatum Romanarum opus omiſeram, & ad alia me conuerteram. Poſtea verò quàm honorifica in primis conditione delata, magno ſum à te tuo beneficio in tuorum familiarium ordinem inuitatus, quod ego ſummę felicitatis loco duxi: erectus mente atque animo, rurſus quod abieceram, ſuſcepi, onúſque tantum, quantum priuatis opibus perferri vix, aut ne vix quidem poteſt, te vno fretus egregiè ſuſtineo. Et, vt ex parte totum iudicare poſſes, de decem, quos exorſus ſum, libris hunc de legibus potiſſimùm, quem ad te mitterem, delegi, non quòd ita poſtularet ordo, (ſextum enim in Antiquitatum volumine locum obtinet) ſed, quòd, cùm omnium librorum materies non modò coacta, iam in vnum à me eſſet vniuerſa, verùm etiam ſatis diligenter in partes diſtributa, caſu accidit, vt hic minùs quàm ceteri rudis, minùs eſſet impolitus. præterea feci libenter, tuis actionibus admonitus. leges enim hic liber complectitur. porrò leges nihil aliud quàm rationem, nihil præter ordinem docent. ratio autem & ordo, ſi vſquam, in tuis moribus elucet. quippe nihil agis nō moderatum, nihil non æquabile, nihil quod non cum ea, quā ſuſtines, perſona, id eſt cum Religione verè Chriſtiana, ac ſedis Apoſtolicæ dignitate conſentiat. Quare cùm omnia mea tua ſunt, quādoquidem ego me tibi quidquid ſum, & quantus quantus eſſe poſſum, totū addixi: tum verò hic de legibus Romanis liber verè tibi debetur, tibíque eſt à me iure optimo ſcriptus. quo in libro bene poſitā à nobis operam ſi duxeris, de ceteris quin idem ſentias, haud equidem verebor. pergo enim ſtudio pari, voluntate etiam, vt mihi videor, acriore. vnum modò exoptandū eſt, vt quando nos ab hoc ſtudio nulla vtilitas, nulla voluptas, ne valetudinis quidem ſatis imbecillæ ratio poteſt auellere, noſtris laboribus tua beneuolentia quaſi propitium numē adſit: ſic enim fiet, ne qua prorſus in difficultate, ne quo vnquam in ſcopulo noſtra hæreat induſtria, & in eū, quò ſpectat animus, portum ſecundo curſu, tuæ benignitatis aura perſequente, facilè peruehemur. Venetiis, ∞ D LVII.

IN EDITIONE KALENDARIJ Romani. 15

FActum est à me sanè libenter, vt cùm edendi essent Romani Fasti è lapidibus Capitolinis descripti, adiungerem ad eos Kalendarium, ex quo ratio dierum pro ea, quæ Romæ olim fuit, consuetudine, tota patet. atque in hanc me voluntatem, vel cupiditatem potiùs primùm ea, quam & mea sponte, & patris exemplo semper spectaui, publica litterarum vtilitas, deinde etiam Caroli Sigonij, viri optimi & ab omni prorsus iniqui animi labe puri singularis doctrina deduxit: putaui enim, id quod res est, futurum, vt ad Kalendarium ex Fastorum societate commendationis tantum accederet, quantùm ad ipsos Fastos è Sigonij studio ingenióque esse adiunctum, qui diligenter additamenta ipsius, & in ea Commentarium, qui propediem edetur, plenissimum legerit, facilè cognoscet: non enim illa supplementa, quę in lapidibus illis, vnde Fastos habemus, desiderantur, ex Liuio, aut Dionysio, aut ex duobus tribúsue præterea libris, quos etiam leuiter eruditi homines in manibus habent, colliguntur. non est id, vt rudes antiquitatis homines existimant, ioculare quiddam. Opera hæc quidem esset, non industria, & operæ quis laudem tribuit, cùm in tempore duntaxat posita sit? industria verò non ab ingenio, non ab intensione quadam mentis abest, itaque iure laudatur. quòd si satis esset historiam semel aut iterum legendo percurrere, nemo esset, cui Romanarum rerum notitiam assiduo biennij trienniíue studio comprehendere vniuersam non liceret, in qua tamen ego iam per decennium desudo: &, quo diligentiùs ea ipsa, quæ legi sæpissime, cogitatione retracto, eo certiùs, quantùm in hoc genere sit difficultatis, intelligo. itaque opto, vt quæ alij collegerunt, omnes edant statim, & mihi hanc laudem præripere conentur. video enim fuisse nonnullos, qui meis scriptis ad huius scientiæ studium aliquot abhinc annis excitati, & indicibus eorum librorum, de quibus edendis cogitare me, iam diu polliceor, animaduersis, quasi quodam lumine ad ineundam studiorum viam prolato, ambitione præcipites, dum anteire nobis volunt, in maximos, maximéque pudendos errores inciderunt. quorum alios alij peritiores, nulla facta mora, alios

fortasse nos, non illos quidem nominatim, significatione tamen satis aperta, ne omnino debita laude fraudentur, aliquando refellemus. Redeo ad Sigonium. Ille verò cùm inspectis antiquis libris, lapidibus, nummis, nomina magistratuum vetustate vel amissa prorsus inuenit, vel mutila perfecit, cùm Fastorum partem alienum in locum translatam in suam sedem retulit: cùm censuras, cùm triumphos addidit, & trunco quasi corpori sua membra restituit. nihil potuit difficilius, nihil in quo maiorem à bonis, bonarúmq; litterarum studiosis hominibus inire gratiam posset: hoc enim libro, hoc inquam quem nos edimus, (nam inchoata quis perfectis anteponat?) qui res Romanas curant, horis ferè singulis vtantur necesse est. Itaque eum qui litteris à me poscebant superioribus mensibus amici homines aliquot ex Hispania, plures ex Gallia & Germania, hoc adscribebant omnes, Cum Caroli Sigonij supplemētis. quorum à me voluntati satisfactum esse vehemēter gaudeo, eóque magis, quòd adiunxi, quod fortasse non exspectabant, non poscebant certè, Kalendarium Romanum, vtile illud quidem dierum caussa, quorum in eo genera distinguuntur, sed vtilius ob id aliquãto, quòd ad comitia, iudicia, senatū, Romana deniq; omnia, qui coniectura ingenióque valebunt, multam inde scientiam deriuabunt.

AD HIERONYMVM FALETUM, Herculis Ferrariensium Principis, apud Venetam Remp. Oratorem, in ipsius poemata. 16

MAgna laus est eorum, Hieronyme Falete, qui non ad vulgarem humilémque artem, sed ad nobilem aliquam liberalémque doctrinam sua studia contulerunt: maxima verò, si quis eam philosophiæ partem, quæ Poësis appellatur, ita est complexus, itaque hæret in ea cognoscenda, vt auelli nulla prorsus ratione possit. Itaque veteres illos quibus optimi ac summi Dei vocem audire, eiúsq; sermone frui sæpe licuit, homines sapiētissimos, atque sanctissimos poëticę facultatis admodum studiosos fuisse constat, suásque cogitationes non eo quo quilibet vteretur sermone, sed versibus exponere voluisse. quorū exstant nonnulla sanè præclara, quæ cùm legimus, afficimur, & quasi diuina quadam vi abrepti extollimur haud paullo altiùs, quàm qui

rerum

rerum humanarum in ſtudio verſantur. Habet igitur ars poëtica dignitatem, quandoquidem in ea latent arcana philoſophiæ,quæ profanis oculis non patent: ea rudes animos excolit:ea nos ab rerum humilium ſtudio deducit: ad egregios mores, ad veram Religionem, ad excellentem magnarum rerum cupiditatem vocat. Habet eadem ſuauitatem, quia vocibus aptè conſtructa oratio miram infundit auribus animíſque iucunditatem. Et,vt vno verbo comprehendam,poëſis numerus eſt: numerus porrò nihil aliud,quàm ordo: ordinis autem principium à Deo fluxit. Diuini ſunt igitur homines poëtæ,nec vllo non honorum genere decorandi. Poëtas autem definio,non quicumque verſus faciũt, qui moleſta & odioſa garrulitate ſæpe nobis obſtrepunt, ſed eos, quorum in vita non minùs quàm in ſcriptis elucet ordo,à quibus colitur humanitas, & beneficentia non modò laudatur, verùm etiam pro facultatibus exercetur:hæc enim ſunt ſacra illa myſteria, quæ poëſis fabularum ſpecie ita velat, vt ea tamen vatum excellentium, hoc eſt bonorũ virorum mentes intelligant. Quæ verò his virtutibus aduerſantur vitia,hæc ſunt illa monſtra, inimica naturæ, quæ poëticis figmentis oſtenduntur, ſus Erymanthius, leo Nemeæus, hydra Lernæa, gygantes, & harpyiæ,quæque alia traduntur,perdendis hominibus,aut frugibus nata. Neque verò tu, Falete doctiſſime,tantam animi præſtantiam poſſideres,non eſſes tam ad omnem virtutem, ad omnem laudem propenſus, non tam in moribus elegans,in conſuetudine comis, atque etiam pro tuarum copiarum ratione beneficus ac liberalis,niſi magiſtram ab ineunte ætate habuiſſes poëticam artem, quæ te ſuis præceptis erudiit,atque informauit, nihil vt ageres, quod ab honeſto diſcederet,nihil vt in omni vita præter decus,& antiqua maiorum tuorum,hominum clariſſimorum inſtituta, cogitares. cuius tanti beneficij non eſt apud immemorem gratia collocata: habes enim poëſim in deliciis,eam amas, eam ornas:cúmque Herculis,Ferrarienſium Principis poſt hominum memoriam maximi,perſonam ſuſtineas, ídque tanto ſplendore, ac tanta,quanta nemo vmquam antea dignitate, ſummis tamen magnarum rerum occupationibus diſtrictus, ſcribis ſæpe verſus Calliope dictante, & à grauiſſimis curis tamquam in amœniſſimos Muſarum hortos animi cauſſa diuertis. Superioribus quidem diebus, cùm

egregium illum Athenagoræ veteris philosophi librum de altera hominũ vita Græcè scriptum, Italicum in sermonem conuertisses, atque ego te, quod viatores difficili confecto itinere consueuerunt, aliquot dierum quietem velle capere existimarem, inueni te poëma tuum de bello Sicambrico nonnullis abhinc annis compositũ ita tractantem accuratè, vt adderes non pauca, quædam detraheres, multa corrigeres. quæ cùm legerem, admiratus elegantiam verborum, splendorémque sententiarum, hortatus sum vt ederes, & eo magis, quòd reliqua tua poëmata, non modo iam typis impressa, verùm etiam scripta, per manus, pérque ora doctorũ virorum eximia tua cùm laude volitarent. qua in re non modò meo, verùm etiam studiosorũ omnium nomine tibi gratias habeo, habebóque, dum viuam, immortales, quòd meis hortatibus ac precibus tribuisti tantum, vt te mihi totum remitteres, tuorúmque poëmatum ius omne tuum, omnémque planè potestatẽ ad me liberalissimè transferres. quod cùm impetrassem, exceptus sum illico ea cura, Principi ne alicui viro, quod ferè solet, an amico homini, ac familiari, an verò tibi ipsi potiùs ingenij tui fœtus essent dicandi: tibi quidem tua deberi videbantur, sed ab huiusmodi cõsilio tua mihi multis in rebus perspecta modestia deterrebat. Rursus cùm intelligerem omnes ferè libros, qui typis diuulgantur, vel iis dicari solere, quorum auctoritas, aut quorum opes vtilitatem aliquando aliquam ei qui mitteret, parere posset, vel iis quos pro magnis eorum beneficiis aliquo munere remunerari æquum esset: vel iis denique, cum quibus minimè vulgaris intercederet amicitia: hæc, Falete humanissime, cùm omnia concurrerent, victus sum, tuáque ad te ipsum scripta mittere constitui. nam etsi Princeps tu quidem fortunâ nõ es, summis tamen Principibus tua te virtus ita commendauit, carúmque reddidit, vt eorum opibus æquè ac tuis, eos, quos diligis, beare possis. sed omitto reliquos. Hercules verò Ferrariensium Princeps, immortalitate dignissimus, cui te totum vni addixisti, cuius esse vis quidquid in omni vita præstare potes, is quo te numero habeat, facilè declarauit, cùm, post multas legationes ad Sarmatarum Regem, ad Imperatorem, ad Pontificem, oratoris apud Venetam Rempub. munus honorificentissimum tibi commisit. Quapropter quod ad hãc partem attinet, parui refert, vtrũ Principis nomine liber aliquis inscribatur

batur, an verò eius, cuius apud Principes auctoritas ea sit, vt prodesse quibus velit, nõ mediocriter possit. De tuis autem erga me officiis quid agã pluribus? quæ cùm & multa sint & maxima, tum verò illud excellit, quòd in hac mea satis diuturna oculorum valetudine venire domum meam quàm sępissime, animúmq; meum tristibus curis affectum tuo adspectu, ac sermone recreare solitus es. Amicitia verò si spectanda fuit, neminem tibi debui anteferre. cõiunxit enim nos non casus, vt multos, nõ vulgare aliquod studiũ, non ambitio, non vtilitas, sed ipsa, quæ omnes res nobilitate vincit, virtus, & artiũ liberalium societas, quarum vterque nostrûm incredibili studio tenetur. Mitto igitur ad te, quando ita ratio postulat, tua poëmata, non vt tibi, de me optimè merito, quasi gratiam referam de tuo, sed vt habeat à me nostra ætas, atq; adeo posteritas ipsa primùm testimonium beneuolentiæ, atque obseruantiæ in te meæ, deinde beneficium, quod, tua scripta cùm leget, fatebitur esse maximũ. Interea peto à te, vt in illo maiorum vigiliarum opere de Fisco, cui nondũ extremam manum imposuisti, exorari te finas, id est, vt absoluas atque perpolias. magnum enim inde fructum capient omnes Iurisconsulti, cùm te difficiles admodum recõditæ materiæ nodos ingenio soluentem, & quæstiones illas implicatas atq; inuolutas explicantem, exquisitóq; quodam ordine tractantem intuebũtur. Neque verò tua mihi est occupatio minùs nota, cùm & negotia tractes Principis eximij, & ob tuam virtutem nobiles viri nõ modò quotidie, verùm omnibus pęnè horis officij honorísq; caussa ad te adeant: sed rursus eũ te esse noui, qui quod tibi occupationes eripiunt, id ingenij præstantia consequaris. Consule igitur glorię tuæ, consule studiosis omnibus antiquarum nouarúmque legum: effice, vt quantũ in poëtica facultate, quantum eloquentia polles, tantum in iure ciuili, maximéq; in ea parte, quę obscuritatis habet plurimum, valere te tua scripta significent. Meam verò hanc, quam profectò in hac epistola vides elucere, voluntatem, animíq; singularem ad te amandum propensionem amplectere. Atque ita statue, si tu mihi, quod, vt video, præclarè facis, in amore respondebis, par amicorum neque nostra, neque veterum memoria coniunctius vllum fuisse: ídque quanti à me fiat, dabo operam, quantum in me erit, quotidie certiùs vt intelligas.

AD ISABELLAM VILLAMArinam Salernitani Principis coniugem, in Scipionis Capitij poemata. 17

EX omnibus rebus cùm nihil sit litteris doctrináque præstantius, sequitur, vt litterato Principe laudibilius nihil esse videatur: non enim si quis humili fortuna scientiis animum excoluerit, quamuis omniũ virtutum intelligentia sit ornatus, æquè tamen eas virtutes exercere poterit, vt summo loco natus. Omnium est scire, non omnium tamen agere. Non cadit in quéuis administratio iustitiæ, nõ liberalitatis. esse oportet, quibus imperes, vt iustitiam colere possis: esse, quod des, vt liberalitatem. Et quoniam ad hæc primùm à natura formamur & fingimur, vt quæ laudabilia sunt, nostra sponte diligamus: deinde præceptis instituimur, vt voluntatem ratio confirmet: vtrumque si quis habet, verissimis laudibus ornatur, eo magis, si is est, cui tertium etiam illud contigerit, vt fortunæ cõmodis abundet: nam qui virtutem non vt primum bonum, sed vt alterius boni caussam quærit, vt diuitiarum, vt honorum: ei virtus, quæ perfecta non est, quia quæritur ad aliud, perfectam laudem afferre non potest. Perfecta verò virtus est, quæ se ipsa contenta nihil appetit, quod extrà sit. Hanc si quis est qui sequatur qui vnam diligat, qui ipsam propter ipsam, non propter aliud expetendam ducat: hic est, quem dij præter ceteros diligere putantur, cui quidem eam mentem dederint, vt præter ceteros saperet. Tua hæc est, Isabella præstantissima, tua inquam hæc maximè laus est. cùm enim tibi aut ad opes, aut ad dignitatem nihil fere posset accedere: quarum rerum cupiditate adducti, magnarum artium in studiis plerique vigilarunt: ipsa, nihil huiusmodi spectans, virtutis amore capta, cuius pulchritudinẽ animo cerneres, effecisti, studio tu quidem, sed ingenio magis, vt, cùm esses omnium nobilissima, omniúmque pulcherrima, (quorũ alterum maiorũ tuorũ, maximéque viri tui, Principis omni laude cumulati, magnis rebus testata virtus, alterum benignissima tibi natura dedit) eadem & sis, & habearis omniũ doctissima. hinc illa ad te colendam singularis omniũ propensio, hinc multorum poëtarum, quibus grauissima Regum bella magni operis argumentum suppeditare poterant, ad te canen-

dam

dam traducta ingenia: hinc Capicius ille tuus, tuarum laudum laudatissimus præco, qui te admiratur vnam, qui obseruat, qui cùm de te multa, & vera prædicauit, ita concludit, vnam habere, quæ optabilia sint, omnia. Itaque me quidem eodem studio inflammauit, nihil vnquã vt ardentiùs optarim, quàm ex tuis vnus esse. quod quo faciliùs impetrarem, feci, ipso permittente, atque etiam iubente Capicio: vt eius libros, de principiis rerum duos, de Vate maximo tres, meæ in te summæ obseruantiæ testes emitterẽ. diuinum carmen est, multis luminibus ingenij, multa arte distinctum. equidem nihil legi in hoc genere perfectius: vt ne Lucretius quidem pluris apud me sit: quo cùm antea propter sermonis elegãtiam delectarer, vterérque multum, cœpit mihi iam minùs esse familiaris, postea quàm Capicium legi. Hoc opus, & quia scriptum est à tui studiosissimo, & quia versibus te dignis, id est, luculentissimis, nõ dubito, quin à me missum auidè accipias, sic inquã, vt de isto me munere ames plurimum.

AD TORQVATVM BEMBVM, Petri filium, in Virgilium. 18

QVod ego de poëtica facultate sentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res præclaras ingenio, studióque consecutus es, bene iam esse cognitum ac persuasum facilè puto, non esse iam inter ea, quæ minimi ducuntur: nõ vulgarem, non leuem: summum esse quiddam, ac planè diuinum: quíque suas ad eam cogitationes conferant, etiamsi, quod volunt, non assequantur, probandos tamen esse, quia scilicet ad maxima contendãt: qui verò in ea ita versentur, vt excellant, colendos nobis esse vehementer, omníque omnium laudum genere cohonestãdos. Ac miror equidem fuisse, hodiéque esse nõnullos, qui rem hanc pulcherrimã, ac deorum nobis munere concessam, parui pendant, atque etiã, si diis placet, in sermonibus vituperent. Quid, inquiũt, est poëtica? fabulas continet: fabulis autẽ quid inanius? Ridiculè, qui ex ipsorum ingeniis ceterorum ingenia metiãtur, quæq; ipsis obscura sunt, ea reliquos videre non putẽt. Ego contrà ita soleo disputare, (vtinam, Torquate, te præsente, ac tui similibus. nihil enim tam optandum, quàm habere iudicem in controuersiis, qui caussam, qua de agi-

tur, quæque propter aliquam difficultatem in dubium vocatur, optimè calleat) sed ego contrà, cùm in hos incidi, ita soleo disputare: Estne aliquid hominum generi vtilius, aut omnino philosophia præstantius? negare coguntur. si negent, eos ratio refellet, & veritas ipsa: quæ cùm pugnat, facilè vincit: vna enim est philosophia, quæ vitia nostris ex animis euellat, vna, quæ inserat virtutes: humana omnia, multis obstructa difficultatibus, aperit: diuina, non illa quidem prorsus, sed magna tamen ex parte patefacit. atque hanc, quæ tantas res præstat, siue artem, siue scientiam, ne communis esset omnibus, vulgíque tractatione, impurísque mentibus contaminata sordesceret, obscuris fabularum inuolucris, quasi aliquid sacrosanctum, velauit & custodiuit antiquitas. Fabulas porrò ipsas non eo, quo vulgus vtebatur, communi, & soluto, sed exquisito, & numeris adstricto orationis genere prisci illi summa homines sapientia præditi, prodiderunt. Placebat hoc illis, primùm vt rei dignitatem, si posset, & quatenus posset, verborum augeret elegantia: lectis enim, admodúmque puris è vocibus efficitur versus: nihil hauritur de fæce: deinde quia, cùm philosophiam tractarent, maiore nescio qua suauitate ex illo concentu, quem numerosa vocum in versibus compositio gignit, aures animósque perfundi pulchrum putabant. quæ cùm ita sint, neque fabulas, quæ philosophiam continent, neque versus, quibus fabulæ ipsæ continentur, iure quisquam reprehenderit. His ego ad coarguendam istorum inscitiam, aliísque præterea vtor argumentis. Addo exempla, eáque Italorum, & eorum hominum, qui nostra patrúmque memoria floruerũt. Pontanos, Sannazarios, Fracastorios (omitto alios, sunt enim multi) nónne musarum in primis consuetudo delectauit? propiùs accedo. pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarum cantat, nec iniuria: vixit enim, quantus ei vitæ cursus fuit, in virtute totus: is cùm alias coluit philosophiæ partes, tum verò poëticam artem amauit amore quodam ardentissimo, eiúsque studium à prima pueritia complexus, numquam, ne in extrema quidem senectute dimisit. Scripsit autem versus in omni ætate multos, & scripsit omnium elegantissimè, sic, vt ei Apollo dictasse videatur. Itaque rectè fecit, optimóque sanè consilio pater meus, qui Latinorum poëtarum principem

cipem

cipem Virgiliũ, eius nomini, quem optimũ poëtam nouerat, inscriptũ emiserit. Rectè itẽ ego, qui, patris mei exemplum secutus, tibi, & tanti viri filio, multis virtutibus ornato, & facultatis poëticæ studiosissimo ac peritissimo, eundẽ poëtam quasi munus Bembæ familiæ debitum, dicauerim. nam quemadmodum parentes nostri alter alterũ tum sermonibus, tum scriptis ornabat, vt, quantum inter se amarent, æqui & iniqui cognoscerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit (an præstare possim, nescio, sed conabor certè) vt ex meis scriptis nostram amicitiam, meámque in te summam obseruantiam etiam ipsa posteritas intelligat: non enim, cùm hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum voluntatem contuli, id solùm spéctaui, vt quasi hæreditatem adirem amicitiæ paternæ, tametsi hoc ipsum quoque me mouit, sicuti mouere debuit, sanè plurimùm: sed tua quædam propria secutus sum, tuos inquam mores, tua studia, tuas virtutes vidi primùm: deinde ex iudicio fluxit amor: &, quò mea sponte propendebam, ratio impulit. noui te adolescentem, noui iuuenem, & Patauij & Venetiis sanctissimè viuentem, & præclara illa cum doctissimis viris philosophiæ studia tractantem. in quibus cùm iam, tuo quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profecisses: Romam te, in eam vrbem contulisti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit suarum virtutum celeberrimum. ibi nunc tu quoque spectaris, & probaris: ibi plausum fers à bene intelligentibus, benéque sentientibus viris: ibi denique vera illa Petri Bembi cernitur, & agnoscitur in te filio non minùs animi quàm corporis, effigies: &, vt principia se dant, futurum omnes existimant, vt summi tibi in Ecclesia Petri honores, ac præfecturæ deferantur: deberi quidẽ iam nemo est, qui nõ intelligat. Quare lætor equidem, ac fruor iã nunc pro meo erga te studio, quasi præsentibus honoribus tuis, & præcipio gaudia, quanta potest animus meus capere maxima, tuæ futuræ dignitatis. Perge modò, vt cœpisti, in tuis perennibus studiis, & animũ tuum pulcherrimis, téq; dignis cogitationibus exerce. Vides eam viã qua pater tuus iuit, exstant vestigia. istac euntibus rectissimus est ad gloriã cursus, offensio nulla, nullus error. quod fecisti, laudamus: sunt enim magni, veréque laudãdi processus in virtute tui. quod reliquum est, quia te summũ illud ad decus,

quod

quod excellentibus ingeniis propositum est, tamquam ad metam peruenire cupimus: &, quod cupimus, id in te ipso positum videmus: fauemus animis, prosequimur studiis, vocibus cohortamur. Atque ego quidem huiusce animi mei non obscurum, vt opinor, argumentum, hunc librum, qui me tacente apud omnes gentes loquetur, tibi inscriptum, ad te mitto. volo æternum exstare monumentum, vnde homines, quid de te senserim, quid iudicauerim, intelligant. Volo, habeas ipse munus à me, vnde quid tua caussa velim, coniicias: & maiora, cùm ornandi tui maior aliqua facultas exsistet, officia, studiáque exspectes. Venetiis, ∞ D LV.

AD PAVLLVM RHAMNVSIUM, IOANNIS BAPTISTÆ FILIUM, IN CÆSARIS COMMENTARIOS. 19

QVi magistram vitæ dixit esse historiam, næ ille, Paulle Rhamnusi, & dixisse verè, & præclarè sensisse mihi videri solet. facilè enim vnus homo, quid multis hominibus euenerit, cùm intelligit, eruditur, atque ipse sibi normam componit actionum suarum, vitæq; totius inter omnes errores, omniáque pericula ad veritatem, ac salutem dirigendę. nec aliud est nostra prudentia, quàm euentorum obseruatio, rerúmque pręsentium ac futurarũ ex pręteritis, tamquam ex fonte scientia deriuata. quod ex vniuerso litterarum genere vel sola, vel certè maximè pręstat historia, præsertim si quis eam ita tractet, vt, euenta dum notat, animum referat ad caussas, in eásque attentè inspiciat, & rationem quærat, cur hoc factum, illud omissum, cur ex illo calamitates, ex hoc optata contigerint. Atque hoc primum est de historiæ fructu. sequitur dignitas. Res gestæ narrantur inter summos Reges, potentissimas ciuitates, bellicosissimas nationes. Caussæ porrò bellorum sunt, quæ sunt humanarum rerum maximæ, imperium, salus, gloria: quæ ponuntur in armis omnia, & à consilio ducum, à virtute militum, ab ipsa fortuna pendent. Neque verò dignitatem quidem habet ac fructum, voluptatem autem historia desiderat. nam, si voluptas est, quam magnarum variarúmque rerum adspectus animis nostris infundit: nulla pulchrior species, nulla gratior, nulla prorsus historia iucundior. Vides, vt in tabula picta, aduersa ducum excellentium strata-

gemata, artes, insidias, spem potiundi, metum amittendi, cæsos exercitus, vrbes captas, imperia deleta: agè, fortuna commutata, cadere insultantem, victum exsurgere: eodem pænè momento lætitiam pelli mærore succedente, mærorémque lætitia. Hæc dum legimus, haurit animus voluptatem incredibilem, alitúrq; pabulo suauissimo, nec satiatur, donec ad exitum peruenerit. Cyrus ille, Persarum Rex, qui Orientem subegit, Pyrrhus Epirota, castrametandi laude præter ceteros insignis, & duo illi, barbarorum omnium clarissimi, Alexander Macedo, & Hannibal, præterea de Grecis Themistocles, Agesilaus, Epaminondas, quo modo, cùm eorum facta commemorantur, animos nostros afficiunt? exspectatione suspendunt, pascunt gaudio, metu macerant. Verùm hæc maximè Romana patent in historia, quæ vel diuturnitate, ac magnitudine bellorum, vel varietate fortunæ vberrimam exemplorũ in omni genere copiam suppeditat. Romana porrò viri præstantes multi cùm litterarum monumentis tradiderint, quorum ingeniis, quæ cuique merces gloriæ pro cuiusque facultate debebatur, ea posteritatis iudicio persoluta: eminet inter omnes, mea sententia, (nec verò secus antiquitas sensit) primúmque sibi dignitatis gradum C. Cæsar iure vindicat. nam & vixit qua plurimũ ætate Romæ floruit eloquentia, & coluit ipse eloquentiam præter ceteros: rebus verò gerendis non interfuit modò, verùm etiam præfuit: quo factum, vt vsum quoque, qui valet in scribenda historia multum, cùm doctrina coniunxerit. exstant, bono quodam litterarum fato, preclari illius de bellis, ipso duce gestis, Commẽtarij: qui se non solùm omnibus omnium historiis æquare, verùm, vt omnes fatentur, anteferre etiã videntur. Breuitatem scis in oratione magnam esse laudem, cum eo tamen, si vitetur obscuritas. facilè enim, dum illam sequimur, in hanc incidimus: quod in Thucydide vitium Cicero notauit, cùm esset alioqui scriptor egregius. At verò C. Cæsar, cùm breuitatem maximè omnium adamauerit, ita tamen pressus est, vt eodem nihil fieri possit illustrius. Propriè loquitur, & significanter: ornamentorum tantum habet, quantum in exponenda re decet. nam elaboratam studiosiùs orationem, nimiáque excultam elegãtia prudentium aures non modò in Commentariis, verùm in historia quoque respuunt. Hic tibi est, Rhamnusi optime, mihíque multis nominibus carissime,

rissime, in manibus habendus, tractandus assiduè, obseruandus, ediscendus, vt eũ penitus, si fieri potest, aut certè quantum potest, imitatione exprimas. nã, cùm tibi Veneta Resp. bellum illud memorabile, omniúmque difficillimum, quod Henrico Dandulo Duce aduersus Byzantios gestũ est, Latina oratione tradiderit explicandum, magnísque etiã tuam industriam præmiis honestandam decreto publico censuerit: debes eniti vehementer, ac omnes ingenij tui neruos contendere, ne quis te tãto imparem oneri fuisse vmquam putet. Atque ego quidem, qui te fero in oculis, qui tuæ gloriæ faueo, cùm in ipsam rem intueor, grauem sanè, admodúmque difficilem, paullulum commoueor: rursus, cùm ad ingenium tuum, ad industriã, ad illos animi tui præclaros ad laudem impetus mentem & cogitationem refero, facilè confirmor, & huiusce tibi commissi muneris eũ, quem cupio, id est, planè gloriosum exitum exspecto. Verùm, ne sint in te ipso, quæ sunt, & sit hæc, quæ tibi ineunda via est, quantumuis lubrica, incerta, impedita: an tu potes labi, potes errare, potes vsquam offendere, ducem secutus patrem tuum, Ioannem Baptistam Ramnusium, spectatę sapientiæ virum, cõsiliorum omnium summi Xvirûm Collegij participem, cuius elucent in vrbe nostra virtutes eximiæ, nomen autem, æternis consignatũ atque impressum ingenij monumentis, per orbem terrarum fama dissipauit. Is te sua doctrina instruet, cõsilio monebit, prudentia reget. at quo studio? quo scilicet pater filium, & quo talis pater talem filium debet. nec sanè video, quẽ deceret magis, aut in quem hæc aptius, quàm in te, prouincia conueniret. nam, cùm eas res, quæ tibi sunt Latinis litteris tractandæ, magna ex parte liber, vt audio, cõtineat Gallica scriptus vetere lingua, tum ipsa perobscura, tum multis præterea diuersarũ linguarum vocabulis permista, atque confusa: eum porrò librum pater tuus & vnicum habeat, & vnus ipse (de nostris quidem hominibus) optimè omnium intelligat: sapientissimè, vt in omni re semper, ita proximis mensibus decretum à Xviris est, vt hæc tibi potissimùm Venetæ pars historiæ mandaretur, cuius haurire scientiam non aliunde, quàm ex tuis ædibus, licebat. Ego quidem, etsi intelligo, qui sis, quàm te delectet verus honor, quàm tua sponte incumbas ad decus, tamen hortor te, sensus huc omnes tuos, cogitationésque conuertas, excites ipse te, consideres etiam

atque

atque etiam, quid susceperis, à quibus commissum, qua tua ætate, qua omniũ expectatione. Venetã scribis historiam, nec vniuersam, sed quod in ea maximè putatur excellere: scribis Principũ Reip. decreto: scribis adolescẽs: qua ætate magnas res aggressos vel insignis admodũ manet gloria, vel temeritatis nota sempiternæ. Quibus ex rebus, & quòd ante studiorum tuorũ præstantes fructus edidisti, & quòd patris tui virtus tua virtus putatur, nec tibi sunt petenda extrinsecus, quæ domi tuæ nascuntur: orta est inter homines opinio historiam te nobis daturum egregiam, in qua Venetæ vrbis ita narres præclara facinora, vt aliena cum laude tui nominis immortalitatem coniungas. quod ita futurum, mihi persuasum est, si te ad legendos assiduè Cæsaris Commentarios contuleris, eorúmq; ad imitationem, & quasi imaginem totum effinxeris. hoc enim in genere nihil habent perfectius Latinæ litteræ, & eos, quo tibi essent tui iuris quodãmodo facti cariores aliquãto, cùm hoc tempore nostris ex ædibus haud paullo, quàm antea, emẽdatiores exirent, volui in tuo nomine apparere, multis in hanc mentem caussis iísque minimè vulgaribus adductus: nam, vt omittam, quod historiam scribenti nihil aptius, nihil omnino his Commentariis vtilius quisquã dixerit: valde me cõmouit multorum annorũ, ac pænè sæculorum in fouendis optimarum artiũ studiis præclara tuæ gentis consuetudo. ac volo mihi, quod attinet ad illa vetustiora, silentium imponere: venio ad ea, quę propiùs ad ætatem nostrã accedunt. Auo tuo, cuius tu nomẽ, & vnà cum nomine virtutem refers, quis in omni vita virtutem amauit ardẽtiùs? qui cùm in litteris vsquequaque excelluerit, tum verò iuris ciuilis cognitionẽ egregiè consecutus est, iúsque rei testes habuit amplissimas Veneti Imperij ciuitates, in quibus tũ ciuiliũ, tum capitaliũ quæstionũ iudiciis, magna pariter & integritatis, & doctrinæ laude, præfuit. Mitto Hieronymũ patruum, medicinæ ac philosophiæ studiis pręstantem: qui cùm in Syriam eo consilio esset profectus, vt Arabicis litteris imbueretur, paucis annis tantum profecit, vt plerosque Auicennę libros in Latinam linguam egregiè conuerterit. Alios quoque possum de tuis maioribus hac laude præstantes minimè paucos inuenire, sed parente tuo contentus vno esse possum: quo semper in hac in ciuitate non solùm amico, verùm etiã patrono eruditi homines vsi

sunt,

ſunt,neque ſibi ornamenti, aut præſidij plus in eius amicitia atque auctoritate, quàm commodi repoſitum in benignitate ſenſerunt. Accedit illud,quòd idem pater tuus cùm in Gallia Reip.cauſſá diu vixerit, eámque prouinciã,Rege Lodouico XII. vniuerſam fere peragrauerit, magnam eorum locorum partem,de quibus mentionem in his Commentariis fieri vides,præſens ipſe nouit, eáque tibi in ſermone non ſecus ac in tabula picta, diligenter veriſſiméque oſtendere ſolitus eſt. Itaque, cùm hunc librum ad te ſtatui mittere,illud intellexi, magiſtrum te habere excellentem in hoc rerum,ac locorum Gallicæ prouinciẹ ſtudio parentem tuum, quo ſum aliquanto magis in ſuſcepto conſilio confirmatus. Tibi verò diſplicere meum erga te officium non exiſtimo.mihi quidẽ ipſi ob eam cauſſam gratiſſimum fuit, vt ex tenui munere beneuolentiam in te meã perſpiceres:quæ cùm à parentum noſtrorum coniunctione,qua nulla maior eſſe potuit,originem duxerit, quotidie tamen augetur ſtudiis erga me tuis, maximè verò cauſſis iis,vnde facilè manat amor,virtute ac probitate:quarum altera tuis in ſcriptis,altera in moribus elucet.

AD ANTONIVM TRIVLTIVM Cardinalem,in hiſtoriam Salluſtij. 20

CVm omnes me litteræ, omníſque libero homine digna cognitio vehemẽter delectat,Antoni Triulti,Cardinalis ampliſſime:tum verò paſcor incredibili voluptate, & afficior maiorem quendam in modum ſenſibus intimis, dum hiſtoriam tracto.quid enim poteſt eſſe iucũdius? Rerum interitus obliuio eſt. at eæ reuiuiſcunt hiſtoria, cùm in noſtram memoriam reuocantur:quǽque multorũ annorum ſpatio,multis abhinc ſæculis geſta ſunt, ea nos exiguo volumine comprehenſa,& tamquã in conſpectu noſtro poſita,cognoſcimus. Si ſermonibus delectamur: reſonat in ſcriptis hominũ vox eloquentiſſimorũ,nihil temerè,nihil incõpoſitè narrantiũ,omnia grauiter,ſuo quidque ordine,& loco. ſi conſuetudine clarorũ virorum:verſamur, vetera legentes,cũ Regibus,cum Principibus viris,magnis in bello ducibus,ſapientiſſimis Rerump.rectoribus:oraipſa mehercule,lineamenta,& formam nõ tam corporis,quàm animi eorũ,quos numquam vidimus,videmur tamẽ quaſi præſen-

præsentes intueri. Quòd si rectè instituendæ vitæ rationē ac doctrinā sequimur, vsu maximè rerum quęritur prudētia. vsus est, vel cùm experimur ipsi, vel cùm, experientibus aliis, quid euenerit, obseruamus. nobis ipsis, experiri multa si velimus, facilè non licet. labore opus est, ac tempore, & fortuna tentanda, nec tentatur interdū sine periculo. commodiùs ergo ac tutiùs euentis aliorum examinandis, prudentia cōparatur. id autem profectò vides, Antoni doctissime ac sapientissime, proprium esse historiæ bonum, in qua patent fortunæ vicissitudines, regnorū mutationes, hominum siue vitia, siue virtutes: ex quibus quæ vitanda nobis sint, quę expetenda, nullo nostro periculo, nullo labore, sedentes in otio docemur. Atq; hoc in genere Polybius inter Græcos, de nostris maximè is, cuius nunc libros tibi inscriptos emitto, Sallustius excellit: euenta enim ita narrat, vt caussas simul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima scientia, vt, malorum & calamitatū origine perspecta, nihil agamus, nisi quod ratio præscribit, omniáque nostra consilia, omnes actiones veterum exemplorū regula metiamur. Quæ cùm sit omnium, qui annales antiquorum euoluunt, communis vtilitas: alia quędam tua conditio est. habes enim historiam in familia tua, neq; tibi, si quid inuenire vis egregium, & imitatione dignum, confugere ad libros necesse est, neque longiùs euagari, & quasi peregrinari animo, ac mente, more multorum. domo petas, licet, omniū virtutum exempla. persequere maiores tuos, cogitando, quæ fuerit eorum in pace iustitia, in bello virtus, in omni fortuna moderatio, si attendes, nihil ad gloriam domesticam requires. iustus Aristides, prudens Temistocles, fortis Epaminondas: de Romanis multi, multis eximiísque virtutibus insignes. horum alij facta dum legunt, bonas artes ex eorum vita discunt. & ad easdem res, eadémq; studia laudis cupiditate rapiuntur. At tu refer animum ad tuos maiores. eminere videbis instructū egregiis artibus Ioannem illum Iacobum Triultium, magni animi, summi consilij virum, scientia rei militaris ætate sua facilè principem: præterea iustum, liberalem, abstinentem planè præter decus & gloriam, nihil in vita cogitantem. nam de laudibus Hieronymi parentis tui, quia tecum quasi loquor, ne seruire tuis auribus videar, nolo multus esse: tantùm dicam, quàm diu vixerit, Gallicam rem in bello floruisse, postea

quàm hostium multitudine oppressus fortiter pugnans in acie perierit, concidisse.tantum in vno viro momenti fuit ac roboris. Age,sint hæc, vt ita dicam, in campestri quadam luce posita. quid? in vrbe Roma, id est, in omnium gentium celeberrimo theatro, nónne spectata, probatáque vehementer est trium tuæ gẽtis Cardinalium doctrina, religio, sapientia? vt Triultiorum nomine multorum vocibus in multas partes dissipato, nõ ipsa tantùm Roma, sed omnis planè Italia,omnis, vbi colitur humanitas, Europa personaret. omitto alios: sunt enim multi, nec tu quemquam ignoras: non enim sunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani specie maiores tui cognoscendi. quærenda tibi facies tuorum non est.clari sunt, ex rectè factis: virtute distinguuntur,cùm alius in alia, in omnibus simul omnes enituerint.Quæ tu quoniam à primis annis ad hãc ætatem non modò cogitasti, verùm etiam vita ac moribus expressisti, propterea te episcopatu Tolonẽsi iam antea insignitum,legationibus honestatum, primùm Perusina & Auenionensi, in quibus mirã iustitiæ laudem tulisti,deinde ad Regem Galliæ, & ad Venetam Remp. vbi prudentiam,vbi grauitatem incredibilem pręstitisti,proximis diebus Cardinalem creauit Paullus IV. Pontifex omnium optimus, omniúmque maximus, iudicio præditus acerrimo in æstimandis hominum ingeniis ac moribus, itáque animatus, vt quæ cuiusque meritis præmia debentur, ea libẽtissime ac liberalissimè persoluat.in quo nemo est,qui tuam animi singularem æquitatem, ac moderationem vehementer non admiretur ac laudet, qui summæ nuncium dignitatis, cùm est ad te multis præsentibus allatus,ita acceperis,vt nemo te commotum, nemo ne leuiter quidem affectum ex vultu,aut oratione,aut vllo corporis gestu potuerit intelligere. ita patuit,quod ab insipientibus ambigi, ac disputari quandoque solet,à bonis viris virtutem magis ipsam diligi,quàm virtutis insignia. honorẽ esse præmium rectè agendi,finem non esse.magnos illos ac præstãtes esse homines, qui laudabiliter ita viuant, quasi laudem percupiant,ita laudem aut dignitatem excipiant, quasi nihil minùs antea cogitauerint. quod in te & animaduersum est maximè,&obseruatur quotidie magis.colere enim te quidem studiosiùs quàm antea, omnes videntur: ipse autem qui antea fueras, idem omnibus es:nemo excluditur sermone

mone tuo, nemo congressu, tui omnibus copiam facis, eandem omnibus humanitatem ostendis. Sequitur insolentia fortunam: comes est rerum secundarum arrogantia: tu mansuetudinem amas: tu continentiam, tu benignitatem perpetuò retines. iure ergo hoc etiam nomine Cardinalis es: iure habes hanc, quò tui te pro Petri Ecclesia suscepti labores extulerunt, maximi sacerdotij dignitatem. & nunc tu quidem comitatu stipatus honestissimo familiariũ tuorum, multo tamen insignior, atque ornatior cohorte tuarum virtutum, quæ tibi comites vbique sunt, Romam redibis exspectatus, expetitúsque, columen futurus Christianæ Reipublicæ, splendor sacri Collegij, ornamentum familiæ tuæ. I, decus Italiæ, amor ac deliciæ bonorum omnium, diis bene iuuantibus, ad eam vrbem, quæ sola peregrinam virtutem excipit, sola ornat honoribus, sola dominam facit rerum omnium humanarum. nos autem quibus tuam iustitiam, tuam benignitattm ostenderas, lęti tua dignitate, mæsti discessu, te prosequimur abeuntem optimis ominibus: fauemus animis, precamur linguis: vota prorsus eadem, quæ pro parentibus ac liberis nostris, pro tua salute suscipimus. Atque ego in hac omnium eximia lætitia pariter & molestia, præcipuo quodam dolore diuellor, quia fato nescio quo meo contigerit, vt, quàm diu Venetiis fuisti, ego semper afflictus importuno morbo iacuerim, quo etiam nunc langueo, & ad morbum accedit ægritudo: quoniam quidem, aliis ad te adeuntibus, déque ista dignitate gratulantibus, ipse excludor vnus, nec possum meæ summæ erga te obseruantiæ præsenti officio satisfacere. hac tamen spe sustentor, quòd humanitas ac sapientia tua facilè fortunam à crimine seiunget. consilio aliquid peccatur: accuses: iure feceris. culpam autem in iis rebus, quæ non à voluntate nostra pendent, sapiens nemo vmquam dixit esse. Quare nec tu mihi, quia non valeo, vitio dandum putabis, & hoc ipsum, quia, me non valere, non tàm corporis quàm officij caussa doleo, laudi etiam fortasse tribues. equidem habeo non voluntatis modò testem, verùm etiam studij ac beneuolentiæ auctorem in te meæ, hominem honoratum, & cùm omni virtute excellentem, tum verò omnium, quos ego in vita viderim, humanissimum, qui te amat egregiè, facítque plurimi, tuásque laudes vtraque manu ad astra sępe tollit. verùm ego non id solùm

ſpecto, mea vt vni tibi pateat obſeruantia, illuſtrabo eam, ſi potero, meis aliquando ſcriptis, & patefaciã omnibus gentibus. Interim, vt hæc tibi noſtra ex aliquo ſigno voluntas illuceſcat, præclaram edo tuo cum nomine Salluſtij hiſtoriam: cui tu ſi locũ dabis inter eos libros, qui ab oculis tuis abeſſe non ſolent, vigebit apud te noſtri memoria: quoties eam videbis, toties animo tibi occurram: adero tibi ſæpe abſens, tacitus ſæpe tecum loquar, méque eſſe de tuis familiaribus vnum, de iis maximè, qui operã tibi aſſiduam præbent, qui tuo potiſſimùm honori ſeruiũt, exiſtimabis. quod vt ita ſit, vehementer opto, &, ſi aſſequor, feram in cælum iſtam humanitatem, colam animo, tuebor officiis, & imitabor quantum potero: ſtudio certè, ſi minùs re licebit, tibi vt ſatisfaciam, elaborabo. Venetiis. ꝏ D LVII.

AD ALOYSIVM GARZONIVM, in libros XXIII. De lingua Latina, qui Calepini nomine circumferuntur. 21

COnſtare tibi puto Aloyſi Garzoni, cùm ad res præclaras natus homo ſit, quippe qui ſolus ex omnibus animantibus munere rationis ac mentis excellat, nullam tamẽ artem eodem tempore & inuentam ſimul eſſe, & abſolutam. Omnes humili tenuíque ab initio profectæ, paullatim quaſi per gradus adſcendentes ad id, quod ſummum videtur eſſe, peruenerunt. hoc & in litteris accidit, maximéque quibuſdam in libris, qui eiuſmodi ſunt, vt ſemel atque iterum aucti, locupletari tamen, atque ornari deinde poſſint. quo ex genere bonum fatum CALEPINVS ſortitus eſt, cui quotidie fere omnes homines de ſuo largiantur: certè enim illius DICTIONARIVM, quod nunc emittimus, non tam ipſius induſtria, quàm aliorum labore, ſtudióque in tantam altitudinem excreuit. vnum tamen deſidero, quod ij, quibus illud propoſitũ fuit, vt in hunc librum quamplurima congererent, id ipſum, quod fecerunt, vt adderent, facere conſideratiùs diligentiúſque potuerunt. Quorſum enim in herbarum montiúmq; nominibus colligendis diligentes ſumus? verba autem Latinæ linguæ illuſtria maximè ac ſignificantia, quæ neſcire nemo vult in augendo Calepino negligimus? ergo ipſi hoc potiſſimùm ſpectauimus, &, opinor, tantum præſtitimus, quantum qui hoc

hoc DICTIONARIO cum aliis Dictionariis conferendo, cognoscet, non dubito, quin de hac opera nobis & faueat, & bene precetur: non enim libet hîc commemorare, quæ quibus in verbis sint à nobis addita: nam sexcenta sunt, neque sumpta ex apertis aliorum librorum Indicibus, sed ex iis Latinæ linguæ fontibus, ad quos peruenire cuiuis non licet. vtrum autem ipsi peruenerimus, res ipsa indicet. In eo etiam ab aliorum instituto discrepauimus, quòd alij tantùm, vt addant quæ vtilia putant, elaborant: nos etiam quæ non vtilia sunt, & discendi cupidis contraria, quæ scilicet Calepinus ipse non rectè percepit, hæc inquam dedimus operam, vt de libro tamquam de tritico lolium, eximeremus. Addidimus, mutauimus, sustulimus, prout res postulauit. Dictiones certè Græcas ex multiplici lectione deprauatas, vt est ferè, nisi diligenter caueas, corruptrix librorum Typographia, tam multas correximus, vt quod fabulosum est, nos dicere ἱστορικῶς possimus, Augeæ stabulum à nobis esse repurgatum. Nostrum etiam in hoc opere proprium illud putamus, quòd, cùm alij in addendo supra modum curiosi fuerint, vt liber excresceret: nos contrà, ne quid pręter rem adderemus, superstitiosi fuimus. nec minùs in exsecando diligentes, vt in dictionibus Græcis, Latinarum ordini insertis, vel potiùs intrusis, multas quasi de alieno loco migrare coëgimus. Exempli gratia inter Latinas dictiones quem locum habere potuit catabathynus, aut hodœdocus, aut pseudonymus, & huiusmodi, quæ à Latinis scriptoribus Latinè pro exemplo adducta minimè reperias: quæ propemodum innumerabilia sustulimus, eodem iure, quo Latina vocabula de Græco Dictionario tolleremus. Et quoniam hoc volumen ob variam infinitámque doctrinam multorum per manus circunfertur: facilè futurum putaui, vt, si tibi à me inscriptum exiret, significationem multis daret amoris erga te mei. nam, vt omittam merita in me tua, quæ nulla vmquam delebit obliuio, tui me suauitates ingenij, tua incredibilis humanitas, singularis probitas, eximia ad colendam virtutem animi propensio ad amandum alliciunt. non enim ideo mihi carus es, quia sis Venetæ Reipub. omnium amplissimæ à secretis, aut quia nunc vnà cum viro clarissimo, omnibúsque virtutibus ornatissimo Michaële Suriano Legato particeps & minister consiliorum omnium ad Phi-

lippum Hispaniæ Regem sis profectus, sed quia talem te præstas, vt & hæc tibi admodum ampla atque honorifica munera iure deferantur, & egregiis animi tui bonis maiora quoque debeantur. Sit igitur hic liber & tibi, & reliquis argumentum beneuolentiæ meæ, testimonium iudicij, grati verò animi non omnino quale velim, sed quale possum hoc tempore, monumentum. Tu autem istam præclaram in nos voluntatem conserua, &, quo instituisti cursu, per directam maximéque expeditam, ac certam litterarum viam ad gloriam contende. quod ego quidem, qui tuos sensus, tuos ad laudem impetus optimè teneo, ita opto, vt sperem, ita spero, vt futurum mihi persuadeam. ídque etiam reliquis prædicare non desino. Venetiis. ∞ D LIIX.

AD MICHAELEM GHISLErium Cardinalem, in librum De locutione Dei, Academiæ Venetæ nomine. 22

RErum humanarum exitus, quàm varia sint hominum consilia, declarant. Quòd si quis bene cogitat, sequitur, vt idem laudabiliter agat. Rectè autem agentem nihil vmquam frustrabitur, nihil fallet. Decet igitur nos optima spe niti, admodúmque firma, quibus in condenda, atque instituenda Academia nostra, nihil præter Dei gloriã, & communem hominum vtilitatem, propositum fuit. Neque verò actiones nostræ, vt speramus, eiusmodi erunt, vt hanc ad optimas res animorum nostrorum incredibilem propensionem ambiguè aliquis interpretari, aut in dubium reuocare possit. apparantur quotidie summa cura, & edentur à nobis diuina doctrina referti, qui pietatem ac Religionem complectuntur, illustres libri, & interim quasi specimen quoddam, aut pignus nostræ voluntatis egregia quædam de locutione DEI ab excellenti viro conscripta, piis mentibus, ac sacrarum litterarum, id est, veræ gloriæ, studiosis communicanda censuimus. quæ duabus maximè de caussis, præstantissime vir, tuo nomine decuit esse inscripta: primùm, quòd, suscepto Academiæ nostræ patrocinio, nihil prætermittis, quod ad eam ornandam, augendámque pertineat: & nos, quæ à te officia proficiscuntur, quibus animis, quàm libentibus, quàm gratis excipiamus, aliquo item officio tum ipsi tibi, tum ceteris omnibus indicatum,

dicatum,

dicatum, maximéque perſpicuũ eſſe cupimus: deinde, quæ de Deo loquuntur, ad quẽ potiùs mitti ęquum fuit, quàm ad eum, qui diuina ſtudia in omni ſuę vitæ curſu cunctis & opibus & honoribus antepoſuit? qui cùm vniuerſam de Deo, diuiníſque rebus doctrinam accuratiſſimè quæſiuit, tum verò cum ipſa doctrina vitæ rationem coniunxit, &, vt omnes rectam ſalutarémq; viam tenerent, aut, qui diuerterent, in eam reuocarentur ſtudio, cõſilio, monitis, auctoritate contendit. nihil obſcurè fama loquitur de tuis virtutibus. nihil de te aut exiguum, aut dubium affertur. patent multis ac certiſſimis argumentis eximia tua in Chriſti Eccleſiam merita. colunt te omnes ob doctrinam, imitantur multi ob integritatem, amant ob humanitatẽ, maximéque ob rectam ac ſimplicem naturam, ab omni fuco, omníque faſtu longiſſimè remotam. præconem verò tuarum laudũ omnibus horis audimus eũ, qui ſumma ipſe laude dignus eſt, Federicũ Baduariũ auctorem & cõditorem, Deo duce, Academiæ noſtræ: cui quidem viro tum vitæ probitas, tum ex aſſiduo ſtudio doctrina, & ex diuturno rerum vſu prudentia fidẽ atque auctoritatem in omni ſermone conciliat. Ipſo igitur non modò approbante, verùm etiam hortante, præclarũ de Deo libellum, grauem ſententiis, illuſtrem verbis, ad te mittit, tuóque dicatum nomini cũ omnibus gentibus Academia noſtra communicat. quæ cùm ſe tibi, ſuo primùm iudicio commota, tuis deinde meritis impulſa, penitus addixerit: eandem obſeruãtiam in omni vita præſtabit, &, vt eam futuræ quoque gentes intelligant, ipſo, ad quem omnia referimus, ſummo Deo opem ferente, aliquo merito conſequemur. Tu interim, quando iam hoc tribuiſti humanitati tuæ, vt nos ſuſciperes, tribue idem cõſtantię, vt ſuſceptos tuearis, ac foueas: ita tamẽ, ſi nos tuo pręſidio, ac ſtudio dignos, id eſt, noſtra ingenia in optimis artibus exercentes, noſtráſque voluntates ad vnã virtutem dirigẽtes, & audies, & re ipſa cognoſces. Venetiis. ∞ D LIIX.

AD ANTONIVM CARLOnem Allifarum Principem, in Sannazarij poemata. 23

VT eſt præclarum, ornatiſſime Princeps, in arte poëtica excellere: ſic ea cognoſcere, quibus ad illã laudem

perueniatur, maximum quiddam ac difficillimum eſt. fallitur enim, ſi quis abſoluti poëtæ partes in eo poſitas arbitratur, vt, cùm metiendi carminis rationem optimè perceperit, cùm elegantiſſimarum vocum ſupellectilem quaſi quandam ſibi compararit, addo etiam cùm materiem animo comprehenſam ordine quodam atque artificio diſtinxerit, hiſce rebus tanquam egregiè munitus ad ſcribendum ſe conferat. grauiora ſunt quæ requiruntur, & ex abditis plurimarum artium ac doctrinarum fontibus haurienda. nam, cùm eius conſilium qui hoc in genere elaborat: vel in primis id ſpectare debeat, vt voluptati verſuum vtilitate ſententiarum admiſcenda, nihilo minùs lectorem moneat, quàm oblectet: monita verò illa plerumque neceſſaria ſint: vt in vitiis ſummã turpitudinem ineſſe, in virtutibus ſummam gloriam, oſtendatur: quomodo hoc ſine philoſophię cognitione prudenter ac peritè poterit efficere? Iam, ſi res exigat, vt aut de cæli ſtellarúmque ratione, aut de regionum terreſtrium ac maritimarum ſitu dicendum ſit: certè hos locos non potuerit, niſi qui Aſtrologiam & Geographiam attigerit, commodè tractare. Itaque ſi quis huius facultatis ſtudium eo complexus animo eſt, vt aliquando, quæ litteris mandare ſtuduerit, ea ſe ſperet, veluti pictorem egregium, omnibus artis coloribus illuſtraturum: is omnium fere diſciplinarum ſcientiam, quę ad bene, beatéque viuendum pertinent, ne prorſus ignoret, neceſſe eſt. Quòd ſi ad aſſequendum poëtæ nomen vbertatem illam ingenij à natura datam ſatis eſſe putat, atque hac vna inſtructus, facilè audet canoros illos quidem, rerum tamen inanes verſus vel domi pangere, vel in triuiis ad populi aures effundere, ſtatim ab intelligentibus explodetur, neque ſolùm imprudens, aut parum verecundus, ſed etiam planè ſtultus ac temerarius habebitur. Quo minùs eſt mirandum, ſi, vt hac arte præſtarent, quàm pauciſſimis contigit: cùm in omni præterea liberalium doctrinarum genere plurimi ſemper floruerint. Sed egregiorum poëtarum multo etiam maiorem hac noſtra tempeſtate, quàm priſcis temporibus, pænuriam eſſe conſtat: ſiue quòd ſæculi felicitas illa fuit, ſiue, quod equidem magis exiſtimo, quia nõ iiſdem, quibus olim, præmiis ad virtutem nunc homines excitantur. Eorũ autem, quos in hoc genere præſtantes cognouimus, ſine controuerſia primum lo-

cum

eum obtinuit vir eximius,& omni laude cumulatus,Iacobus Sannazarius:cuius ingenij monumenta non vetuſtas, non obliuio delebit vlla: vt ex tot Regum triumphis haud paullo clarior,quàm ex vnius hominis doctrina,atque ingenio Parthenope ſit futura.Hoc autẽ , Princeps egregie, tui muneris ferè totum eſt, qui, cùm ad ſummam generis nobilitatem etiam optimarum diſciplinarum ſciẽtiam adiunxeris:tamen hęc per ſe,niſi accederet ſtudium de poſteris bene merendi,quaſi minima iudicans,quęcumque à doctis viris mandata litteris,digna, quæ inter manus verſentur,exiſtimas,in apertum vt referantur, maximopere contendis. Quo nomine ipſi profectò Sannazarij manes tibi non vulgares gratias habent,cùm eos libros,quos ille moriens tuæ fidei commendarat,peruulgandos diligentiſſimè curas. Qui verò ingenuarum artium ſtudiis dediti ſunt, ij ſe tibi tantum debere profitentur, quantum perſolui nullo modo poſſit. itaque à me, qui eodem in ære ſum , petere videntur,vniuerſorum cauſſam vt ſuſcipiam , tibíque propter hoc officium,quid omnes de te & ſentiant,& loquantur,aliqua ratione ſignificem.Ego,licet ipſa te rectè factorum conſcientia contentum eſſe, nihil præterea requirere, exploratum habeam : tamen vt eorum honeſtiſſimo deſiderio ne deſim,do me libenter in eam partem, in quam etiam mea ſponte propendebam , & ad oſtendendum non eorum modò animum,ſed etiam obſeruantiam& pietatem in te meam hæc ipſa Sannazarij poëmata ; quæ noſtris typis edenda curaſti , nomini tuo dicata ad te mitto. Leges hic omnia quæcumque ab eo Latinè ſcripta nunc exſtant. Primùm autem erit diuinum illud, quod ipſe de partu Virginis inſcripſit opuſculũ, deinde Chriſti lamentatio: mox eclogæ quinque,quas tamen decem ſcripſerat. ſed è Gallia reuerſus,has tantùm,quas emiſimus,& fragmentum illud, quod poſt Salices collocauimus,inuenit, reliquis aut furto ſurreptis, aut per incuriam ſuorum , quibus eas diſcedens crediderat,amiſſis.ſequuntur elegiarum libri tres,epigrammatum totidem,quæ omnia tuo inſcripta nomini apparebunt,vt eius beneuolentiæ , quam Sannazario & viuo , & mortuo præſtitiſti,hũc ſaltem fructum percipias,Venetiis. ꝏ D XXXV.

PRÆFATIONES QVAS IN HAC EDITIONE ADDIMVS.

AD PIVM IV. MEDICEM Pont. Max. in librum Reginaldi Poli Cardinalis,

DE CONCILIO. 24

OPTIME consuluit Ecclesiæ suæ Deus, atque humano generi vniuerso, cùm in tanta rerum omnium perturbatione, & extremi iam periculi metu, Vicarium te suum, Pie IV. inter homines constituit, vt omnibus malis prudentia tua mederetur, nósque à summis difficultatibus, vel impendenti potiùs exitio ereptos, ad summam tranquillitatem & optatam antea magis, quàm speratam felicitatem traduceret. Itaque nunc, tuis adducti pręstantissimis & consiliis, & factis, maximè verò tua freti iustitia, quæ tibi prima & antiquissima virtus est, fuítque in omni vita, boni viri ex omnibus Italiæ partibus, atque etiam ex transalpinis gentibus multi ad Vrbem confluunt: &, quia tuas omnes curas eò spectare vident, non vt angustiis paucorum annorum terminis tuæ fructus beneficentiæ definiatur, sed vt ad posteros quoque perueniat, hic sibi certam omnium rerum ac fortunarum suarũ sedem domiciliúmque constituunt. me quidem Venetiis, domestico patris mei restituendæ antiquitatis instituto, & honestè satis, & commodè viuentem, nihílque minùs quàm de migratione, cogitantem, quippe cùm ab egregiis sæpe ciuitatibus, atque adeo à superioribus Pontificibus semel & iterum optima inuitatus conditione, nihil tamen vmquam noui consilij cepissem, tui Pontificatus fama Romam facilè perduxit. nam, cùm ab summo viro, Hieronymo Seripando, cui tua sapientia debitum iampridem eius integritati atque doctrinæ, in Cardinalium Collegio locum tribuit, litteras accepissem, in quibus erat scriptum, cupere te sacros omnes libros, vel hominum

hominum incuria, vel improbitate corruptos, quàm emendatissimos peruulgari, velléque in eo opera vti, & industria mea, spatij ad deliberandum nihil sumpsi, statim rescripsi, cùm tua voluntas maximæ legis vim pro summa tua non modò potestate, verùm etiam sapientia obtinere apud omnes debeat, ita me animatum, ita paratum esse, tibi vt in omnibus rebus libenter obsequerer, susciperem quæcumque velles, agerem & præstarem quidquid possem. Quo quidem tempore non mihi aut vlla nouorum commodorum, quibus tamen ducuntur multi, est iniecta cupiditas, aut honorum splendor mentis oculos præstinxit: quamquam hæc ipsa cumulatè & exspectari à tua liberalitate posse, & omnibus præclarè agentibus deferri à te solere intelligebam: sed cùm audirem eas artes, quarũ fructus immortalitas est, longo interuallo te Pontifice coli cœptas esse, suam religioni ac veræ pietati dignitatem restitui, cedere virtutibus vitia, rationi amentiam, libidinem pudori, vim æquitati: hæc ego sum secutus, hæc omnibus & commodis & honoribus anteposui. Erat præterea mihi nõ modò laudabile & honestum, sed illustre etiam & gloriosum, vocari à Pio IV. Pontifice ad eam curam, vt sanctissimorũ virorum scriptis, quibus humano generi salutaris doctrina continetur, emendandis, edendísque præessem. quo in munere si mihi, non dico magnos labores excipere (quis enim bono viro labor est pro tuenda Ecclesiæ dignitate, id est, pro communi salute, recusandus?) sed si vitam ipsam profundere opus esset, egregiè mecum actum putarem. Atque ego illam sanè incredibilem capio voluptatem, quòd, cùm præclarum esse nihil constet, quin idem operosum, & perdifficile sit, hac tamen in re omnium pulcherrima, ac præstantissima, planè omnes difficultates tua tum excellens liberalitas, tum singularis sapiẽtia sustulit. quis enim vnquã tã libenter pecunias collegit, quàm tu libenter effundis, vt exeant optimi libri, alij nondum editi, quorum notitia rectissimam ad fontem veritatis viam ostendit: alij sic emendati, ne qua supersit labes, quæ imperitorum animos obiecta falsæ doctrinæ specie, possit inficere? quo quidem antea malo nimium grauiter laborauimus: vtinam iis remediis, quæ parantur, omnino liceat conualescere. quod ita facilè consequemur, si modò is, qui optimarum & maximarum auctor, perfectórque rerum est, affuerit Deus.

nam nós quidem, vt opibus valeamus, vt acumine mentis excellamus, quàm tamen infirmi ſimus ad omnia, niſi præpotentis Dei ope fulciamur, quàm planè cæci, niſi eiuſdem luce regamur, multorum turpiſſimus & miſerrimus exitus oſtendit. Quis porrò affuturum eſſe Deum dubitet, ſi ſanctiſſimam illius doctrinam, quam, præceptis declaratam plurimis, ſuo demum ipſe ſanguine, ſuæque mortis exemplo comprobauit, non verbo tantùm profitebimur, ſed vita etiam & moribus exprimemus? Hoc tu ſcilicet, Pie Pontifex, illo primùm vidiſti die, quo te in excelſa iſta Sede, fauente & approbante diuino Spiritu omnium Cardinalium ſententia collocauit: neque verò vidiſti ſolùm, quod tibi fortaſſe cum multis commune eſſe potuit, ſed etiam, in quo propria tibi debetur laus, accuratè præſtitiſti. tu enim ipſe tua temperantia, iuſtitia, grauitate, conſtantia, quales eſſe alios oporteret, exemplum dediſti. inde manauit ſtatim ad propinquos, & affines tuos bene viuendi diſciplina: quorum omnium incredibilis abſtinentia, humanitas, pudor ciuitatem breui correxit, & conformauit vniuerſam. Nunc in illam curam totus incumbis, vt reliquæ partes Eccleſiæ, diſcordia laborantes, omni à te ratione ſanentur. ſerpit enim quotidie longiùs tranſalpinum illud malum, à quibuſdam primò ignoratum, ab aliis poſtea neglectum, poſtremò à nonnullis etiam vehementer auctum. ſed, vt hoc placuit Deo, quo volente, aut ſaltem permittente, geruntur ea, quæ, cur ita fiant, cauſſas indagare noſtrum non eſt: ſic eidem placebit, vt imminutam Chriſtianæ Reipub. dignitatem tua virtus, & ſapientia in veterem integritatem ſplendorémque reſtituat. Inſtat à te indictum & inſtitutum iam generale Concilium: cuius ea ratio, ea vis, & conſuetudo ſemper fuit, vt ſanctiſſimi Spiritus interuentu, diſſidentes animos, non concordia ſolùm, & pace, verùm etiam beneuolentia ſtudióque coniungeret. Hoc tu nos, Pie IV. remedio ſeruabis, errantémque gregem & diſiectum varia culpa, tamquam Paſtor optimus, ad obedientiam reuocabis, continebíſque in officio, & obſeruãtia erga diuinas leges tum perpetua ſanctitate tua, vnde hauriunt omnes exempla omnium virtutum: tum verò iis etiam edendis in hac vrbe libris, quorum lectio malas & exitioſas euellit ex animis hominum opiniones, inſerit eas, quæ ſi coluntur pietate, & beneficentia, vberrimos, &

præſtantiſſimos, & planè ſalutares fructus ferunt. Atque huius quidem tanti, ac tam pręclari muneris initium vnde ſumi aptiùs potuit, quàm ab eo libro, cuius argumentum & cum ratione temporum, & cum tuis conſiliis ac ſtudiis optimè congruit? quid enim tempora, quid ſtatus Eccleſiæ poſcit, quid tu optas, curáſve magis, quàm Cōcilium, quod vnicum, & certiſſimum in tam graui diſcrimine, tam propinqua communi peſte ſupereſſe remedium videtur? at in hoc libro, quem tuo iuſſu primùm emittimus, proxima oſtenditur ad ſalutem via, ſpes omnis in confeſſione culpæ, in vitæ ac morum emendatione, in ſumma demum Pontificis auctoritate collocatur. Quæ cùm per ſe maxima ſunt, & curandis Chriſtianæ Reipublicæ vulneribus vtiliſſima: tum verò ponderis accedit plurimum ab eximia ſcriptoris innocentia, doctrina, dignitate. quis enim, quibus animi bonis, quibus induſtriæ, ingeniíque ornamentis abundauerit, qui denique vir, quantúſque fuerit Reginaldus Polus, aut ignorat, aut, ſi quam modò tantarum laudum partem habet cognitam, non earum memoria, & deſiderio vehementer commouetur? potéſtne quiſquam tam inops à iudicio tam auerſus ab humanitate, tam planè ferus eſſe ac ferreus, qui non intimis cum ſenſibus dilexerit, cuius nō modò in ſtudiis, in moribus, in ſermonibus, ſed in ipſo planè adſpectu omnis probitas, omnis luceret humanitas? De Religione verò, déque Chriſtiani hominis officio quid ſenſerit, & iudicârit, non aut in vno, alteróue libro ita oſtēdit, vt in aliis vmquam diſſenſerit: aut ita ſcripſit, vt aliter viueret: aut ita vixit, vt interdum ſibi non conſtaret: ſed omnia litteris ab illo prodita ſine vlla exceptione ſemper laudarunt, hodiéque laudant, boni, & ſapientes viri: quorum directa ad veritatem ipſam, id eſt, ad vnam Dei gloriam ſententia nec obtrectandi ſtudio, aut inuidia flectitur, nec maleuolentia, aut ambitione mutatur. Vitæ verò totius inſtituta, & excellentem in omni actione, omníque fortuna pietatem, vtinam, quàm facilè nouerunt, tam libenter imitarentur multi. Opes, honores, clientelas, Regum maximorum gratiam & beneuolentiā qui aſſequuntur, proximè ad felicitatem putantur accedere. at ille, hæc omnia apud Henricum Britanniæ Regem, & iure propinquitatis, & multo etiam magis ſua virtute cùm poſſideret, vltro contempſit, ne turpiſſimas Regis actiones, & aduerſantem Chriſti Vi-

cario

cario ſententiam probare, aut etiam adiuuare cogeretur. Patauij diu vixit, quamquam erat habitu naturę propè diuino, liberalibus tamen diſciplinis vehementer deditus: &, cùm eloquentiæ atque philoſophiæ pari ſtudio flagrauerit, in vtra tamen magis enituerit, non facilè eſt exiſtimare. Illud certè conſtat, qui vel meliora, vel ornatiora ſcriberet, hac hominum memoria exſtitiſſe neminem. quamquam id ei propoſitum fuit, eò direxit cogitationes omnes atque curas, vt philoſophiæ ſcientiam non tam ſcriptis, quàm vita oſtenderet. itaque maior atque excelſior Patauij in tenui & humili fortuna fuit, quàm cùm in regno omnibus copiis, & ipſius maximè Regis gratia floreret. Hic, hic nimirum verus eſt, ac præſtantiſſimus optimorum ſtudiorum fructus, ſi quis à ſe ipſo pendeat, ſi temporum viciſſitudines nõ extimeſcat, ſi aduerſus hominum iniquitates, fortunǽque iniurias ratione & virtute pugnet. quam in Polo conſtantiam & ſapientiam fuiſſe quis ignorat? metuendæ erant à Rege potentiſſimo inſidiæ, metuenda vis: propterea quòd ſuſcepta Eccleſiæ cauſſa luculento illo de Pontificis auctoritate libro ſuſceptum ſimul à ſe grauiſſimum eius odium intelligebat. Deſerebatur etiam quotidie magis à re domeſtica, fortunis excluſus ampliſſimis. nemo tamen eum deiecto, aut demiſſo ſenſit eſſe animo, nemo vidit vmquam triſtiore vultu, in ſermonibus, in conſuetudine, in conuictu, in tota denique vitæ ratione: tranquillitatem mentis, quam habuerat antea, perpetuò retinuit. nec defuêre, quæ numquam ſperauerat, ac ne cogitauerat quidem, tantis debita virtutibus præmia. nam, cùm ita viueret, vt in vno Deo omnia poneret, cetera, quæ mortales admirantur, infirma, caduca, inania duceret: cúmque in illa Patauini Gymnaſij celebritate, domeſticis otij ſui finibus contentus, paucorum admodum conſuetudine vteretur, breui tamen, vt ſibi viam facilè virtus aperit, ita manauit fama de admirabili eius prudentia, temperantia, doctrina, vt ad aures Paulli III. Pontificis Max. peruenerit. qui cùm eſſet ea mente præditus, vt nemo vmquam magis de ornanda egregiis Cardinalibus Eccleſia cogitauerit: eo iudicio, vt nemo in delectu errauerit minùs, commotus multorum non dubio ſermone, Reginaldum Polum, diſciplinæ Chriſtianę renouandæ cauſſa, cum præſtantibus aliquot viris ad Vrbem acciuit, eúmque

paullo

paullo pòst non petentem, non optantem, propè etiam recusantem, Cardinalem creauit. In hac dignitate, cùm alios antea, se ipsum vicit omni genere laudis. Omitto singularem illam, cui par oratio reperiri nulla potest, in cæde matris acerbissima fortitudinem, atque constantiam. vnicum illi contra omnes iniurias, omnésque calamitates cõscientia præsidium fuit: & in aduersis rebus iam antea didicerat esse fortis. grauitatem eximiam, pari comitate conditam, mansuetudinem, prudentiam, benignitatem in subleuanda miserorum inopia non attingo. Communia sint hæc: in quibus tamen præcipua quadam laude Polus excelluit. Venio ad id, quod à Cardinalis persona propriè postulatur. nam, vbi primùm sacerdotio est ornatus amplissimo, non ille mentem, vt multi, cum fortuna mutauit, non sericam vestem, non argenteam supellectilem, non denique illustrem aliquam, aut opimam prouinciæ præfecturam appetiuit, sed contempta prorsus rerum humanarum specie, diuina studia, quæ antea non leuiter attigerat, toto pectore complexus, de tuenda Pontificij iuris maiestate, de augenda inter homines Dei gloria, de illustranda veritate dies noctésque cogitare cœpit. quantum enim in ea philosophia, quæ à sensibus ducitur, erroris insit, atque obscuritatis, cùm antea non ignorasset, tum verò totus ad eam philosophiam traductus, quæ cælestium bonorum cognitionem parit, clarissimè perspexit. Iam illam, quæ colligitur ex Rhetorum præceptis, eloquentiam, in qua præter ceteros antea floruerat, neglexit penitus, inanémque duxit, cùm sacrorum librorum voces non aurium voluptati seruientes, sed ad intimas animorum partes incredibili quadam suauitate penetrantes, exaudiuit attentiùs. Nec verò quidquam habuit antiquius quàm vt à sanctissimis Ecclesiæ legibus discedẽtes quoquo modo ad sanitatem redirent, cùm ipse multos cohortatione sua, consilio, doctrina, nonnullos etiam lenitate quadam ad meliora consilia conuerteret. Incidit tempus, cùm de sufficiendo post obitum Paulli III. Pontifice habenda Cardinalibus deliberatio esset. affuit Polus ita sedato animo, ita cupiditatis & ambitionis expers, vt maiore Collegij parte Pontificatum ad eum deferente, non statim assenserit, differendámque rem tantam in posterum diem censuerit. fore enim, si probaret Deus, eundem post ali-

quot

quot horas Cardinalium consensum: sin minùs, omninò sibi, quod Deo displiceret, placere nihil posse. Scripsit etiam in eo Conclaui præclara quædam de officio Pōtificis: quæ cum aliis eius libris, quos Ioannes Moronus, Cardinalis ob summa erga Sedem Apostolicam merita, perpetuámq; vitę innocentiam clarissimus, accuratè seruauit, propediem in lucem proferentur. quibus in libris cùm spirare adhuc mens illa diuini hominis & vigere videatur, afficimur non tam præceptis atque doctrina, quàm recordatione tantarum virtutū, quas in illo vidimus. Vitæ clausula fuit, in qua ostendit lumen animi, ingeniíque sui, Britannica Legatio. nam, cùm in illa insula per annos multos duorum Regum imperio, Henrici primùm, deinde Odoardi eius filij legitimus Dei cultus, intermissis optimis ritibus, obsoleuisset, cúmque interitus Odoardi, succedente eius sorore Maria, spem aliquam reuocandę pietatis & religionis attulisset, visa est vnius maximè Poli sapientia rectam errātibus viam monstrare posse, adiuncta præsertim auctoritate tanta, quantam nec sine virtute dignitas vlla pareret, nec sine dignitate virtus. In ea legatione optimos Reginæ sensus confirmauit: Principibus viris & multitudini persuasit, vt nouam hęresim Henrici nefaria libidine inductam, abiicerent, veterem sacrorum disciplinam rationémque susciperent, cum Ecclesia (si salui esse vellent) in gratiam redirent: vnum esse Romæ, potestate summa Christi Vicarium, in quo creando commotæ Spiritu sancto Cardinalium mentes, ex vetere multorum sæculorum instituto tradita per manus consuetudine, consentirent: quęcumque illi sancirēt in terris, ea firma & rata in cælo esse: cetera communi saluti vehementer aduersari hominum seditiosorum, vel satanæ potiùs ipsius inuenta, vt genus humanum, si possit, vniuersum perdat, suæq; socios habeat plurimos infelicitatis, & culpæ. Mãsit in officio & fide, quàm diu Polus, & Regina vixerunt, Britannica natio, vtriusque innocentia & sanctitate, alterius etiam sermonibus, præceptísq; commota. Postea, cùm vtrumque Deus, cuius abdita consilia nō assequitur humana mens, ad cælestis vitę præmia vocasset, lapsa est iterum, & concidit illa gens destituta consiliis, quibus antea nitebatur: iámq; ad finitimas nationes peruasit hæc pestis, & dira cōtagio, nec videretur posse cōsistere, nisi tua, Pie IV. Pont. Max. sapientia singularis occurreret, Tridenti

indicto

indicto Concilio, Romæ omnibus rebus ad rationẽ æquitatémque reuocatis. Quòd verò etiam eorum ſcripta, quos in beatorum numerum iure olim Eccleſia retulit, integra, deletis omnibus maculis, peruulgari iubes: quòd excellentem nobis Reginaldi Poli, amiſſa eius voce, doctrinam reſtituis: mirum eſt, quàm vehementer adiuues communem cauſſam, quantum ſe tibi pro iſta mente, iſtáque cura omnes homines debere fateantur, quantam ab ipſo Deo, qui tibi noſtram ſalutem commiſit, gratiam & beneuolentiam ineas. Hæc ſunt illa merita, quibus hominum vita, breuiſſimis circumſcripta finibus, ad infinitam memoriam propagatur. hęc illa, numquam ſatis laudata veterum Pontificum inſtituta, quibus hanc nobis Eccleſiam tam præclarè fundatam, exſtructámque reliquerunt. quę vtinam ſicuti propria tua ſunt, ita perpetua eſſe poſſent. nemo enim dubitat, quin, optare tibi perpetuam vitam, idem ſit optare nobis perpetuam felicitatem. nec verò cuiquam bono viro tanti eſt huiuſce lucis vſura, quin de ſua detractum aliquid vita libenter, ſi poſſit, in tuam conferat. ſed, quoniam hac lege huc omnes ingredimur, vt aliquando diſcedamus: nec licet nobis in te vno ſingularem conditionem pro tua ſingulari beneficentia poſtulare: ſaltem, vt quàm diutiſſimè te præſente perfruamur, & petimus à Deo ſupplices, & futurum pro ſumma eius erga nos clementia confidimus. magna enim ſunt, quæ iam inchoaſti, maiora tamen, quę mente deſignas. nihil vulgare cogitas, nihil humile, nihil anguſtum: metiris omnia tua dignitate potiùs, quàm communibus exemplis. præclarè. non enim Pontificiæ laudes in mediocritate verſantur, nec decet, qui poteſtate, & honore cunctis hominibus antecellat, eum ab vllo homine rectè agendi cupiditate, ſtudióque ſuperari. In te igitur, Pontifex Max. primùm tuendæ atque amplificandæ religionis, deinde eius otij conſeruandi, cuius auctor & cuſtos antea fuiſti, ſita ſpes omnis eſt. à te honeſta ſtudia, à te liberales diſciplinæ, à te ipſa virtus ornamenta ſua reperit. tu, quod facis, & feciſti egregiè, perpetuò facies, vt omnes gentes diuturna pace, iuſtitia, pietate foueas, vrbem Romam operibus magnificentiſſimis, & cum ipſa antiquitate comparandis, exornes: ciuitatem tui ſtudioſiſſimam ſuperiorum temporum calamitatibus afflictam, perpetua benignitate recrees: denique tollas ali-

quando ex imperitorum animis dubitationem illam, quæ laudabilia multorum studia remoratur, vtrum res maximas fortuna possit sine virtute perficere, an virtus, quò contendat, sine fortuna peruenire. de quo quid sentires ipse, ostendit iampridem tuæ vitæ ratio: nunc, vt omnes idem sentiant, facilè vnus præstare potes, restituta iis artibus dignitate, quæ te talem tantúmque fecerunt, vt quales ipsæ, quantæque essent, ope tua studióque omnes mortales intelligerent.

IN LIBRVM FRANCISCI VARgas, De iurisdictione Episcoporum, & Summi Pontificis auctoritate. 25

IN Tridentino Concilio singulari atque diuina Pij IV. Pontificis Max. sapientia constituto, cùm aliæ res, vel antea parum exploratæ, vel astutis hominū consiliis immutatæ atque corruptę in consultationem controuersiámque venerūt: tū verò grauis illa & perdifficilis de iurisdictione Episcoporū, & summi Pōtificis auctoritate exorta quęstio est. Qua in deliberatione cùm ita Patres illi vitæ innocentia doctrináque insignes dissiderent, vix vt aliquando res conuenire posse videretur: Pastor optimus, vt est animo semper ac mente in grege seruando, tuendáque communi salute defixus, incubuit in eam curam, vt adhibitis in consilium lectissimis Cardinalibus, hunc nodum expediret. & quoniam Francisci Vargas Catholici Regis Oratoris in maximis rebus antea sæpe spectata virtus erat, expedire in primis Reipub. visum est, talem virum, cùm tanta res ageretur, interesse. Qui cùm esset accersitus à Pontifice, rogatúsque vt ea diceret, quæ ad Apostolicæ Sedis dignitatem, id est, ad CHRISTI gloriam, & salutem animorum nostrorum pertinere vehementer duceret, sententiam dixit grauissimis ornatissimísque verbis, ea doctrina refertam, vt nihil aut è sacris litteris, aut ex antiquarum legum, Canonúmue fontibus deriuari possit, quod ille non & memoria, scientiáque comprehendisse, & summarum rerum, in quibus ætatem fere totam contriuit, experientia comprobasse videretur. excepta est perattentis animis eius oratio, magnáque est omnium Cardinalium, præcipuè

puè verò ipsius Pontificis, cuius vt potestas, ita iudicium sapientiáque eminet, assensio consecuta. Et, quoniam quæ tum quisque sensit, eadem vt mandata litteris ad Tridentinos Patres mitterentur, Pontifex, adiuuandæ cupidus publicæ caussæ, iam decreuerat: de Francisco Vargas hoc amplius placuit, vt eius Responsum (sic enim inscriptum est) impressum ederetur. Est hoc quoque Pij IV. diuinæ liberalitatis ac beneficentiæ, vt vnde aliquid ad commune commodum emanare possit, id non latere in tenebris, aut paucissimis impertiri, quod angusti, ieiuníque nimium animi est, sed peruulgari ad omnium gentium vtilitatem vehementer curet. Porrò si nihil est religione vtilius, quæ beatam æternámque vitam vna largitur, quantam iis debemus gratiam, qui suam industriam eò totam conferunt, vt nouis quorundam opinionibus, quas inscitia dicam, an improbitas? peperit, confutatis, veritatem ipsam suæ doctrinæ lumine ita patefaciant, atque illustrent, vt à nemine iam, nisi planè impio, vocari in controuersiã possit? quod in hac maximi ponderis quæstione, quæ per aliquot menses plurimorum hominum ingenia, mentésque torsit, Francisci Vargas præstanti beneficio consecuti sumus. vir enim egregius laboranti publicę caussæ multis nominibus opem tulit, doctrina primùm tot annorum studio collecta: deinde prudentia, quam à natura acceptam diuturnus rerum maximarum vsus vehementer auxit: tum integritate vitæ, sine qua inanis prudentia, perniciosa etiam doctrina omnis est; postremò auctoritate tanta, quantam capere videtur ea persona posse, quæ pro summo omnium, quos meminimus, aut legimus, Imperatore Carolo V. eiúsque dignissimo filio Philippo Catholico Rege, grauissimis in muneribus ac legationibus primariis, temporibus difficillimis diutissimè tractata sit. Hæc igitur vbi coniunguntur omnia, quæ per se singula in paucis excellere videmus: præclarum quiddam atque excellens fieri necesse est. nec nos veremur, cùm hæc simul vniuersa tali viro tribuimus, ne nos aliquando res ipsa redarguat, eiúsque scripta, cùm legentur, ita exspectationi non respondeãt, vt ei falsam affinxisse laudem vel gratiæ caussa, vel iudicij errore videamur. perfecta virtus laudem quasi fructum non quærit: cognita, testimonio non indiget. Id ipsum, Lector optime, tum ex hoc responso, quod nunc à multis iam ex-

petitum exit: tum ex reliquis eiusdem libris, qui propediem (vt spero) consequentur, facilè iudicabis. id modò vnum exopta, ne propensam ad bene merendum voluntatem casus aliquis impediat, aut valetudinis moretur infirmitas. Romæ, ∞ D LXIII. Kal. Octob.

AD CAROLVM BORROmæium Cardinalem, in D. Cæcilij Cypriani opera. 26

MAgna in molestia versor, Carole Borromæie præstantissime Cardinalis, quòd auunculo tuo Pio IV. Pontifice, cuius & benignitas & sapientia veterem dignitatem restituere bonis artibus facilè poterat, vereri sæpe cogor, ne publica incommoda, & aduersi communiũ temporum casus cursum optimæ voluntatis impediant, maximíque inter homines operis, atque pulcherrimi perfectionem desideremus. nec verò, vbi resideat tanti mali culpa, reperire difficillimum est. optimis rebus difficultatem afferunt vitia nostra, ita Deo permittente, vt aliquando resipiscamus: nam si homines intelligerent, quod tu optimè intelligis, Borromæie prudentissime, quanti sit, ac semper fuerit ab vno Deo exspectare omnia, inania ducere quæ à nostris consiliis proficiscuntur: primùm illud consequerentur, vt iucundè viuerent, soluti molestissimis curis, quibus in omnium rerum affluentia ne magni quidem Principes vacant: deinde, quæ metuere solemus aduersa, ea vel nulla vmquam acciderent, vel nullo statim negotio depellerentur. nunc aliter euenit. dum enim à nostris ingeniis, opibúsque secundas res petimus: dum & magnificas ædes, & ingentem agri modum, & auri, argentíque vim, quæ ne bona quidem sunt, sola esse bona credimus: eáque consecuti, quasi nobis dati sint obsides perpetuæ felicitatis, ita nihil timemus incommodi: destituti sæpe diuino præsidio, iure plectimur, è maxima lætitia in maximos luctus, miseriásque coniecti. vterer priuatis exemplis, nisi publica nimium etiam multa suppeterent. Vidimus graui Christianæ Reipub. damno, ardentem diu ciuili bello Germaniam: cùm exitiosa discordiarum semina, mentibus iniecta multitudinis imperitæ, Principes ignari quid exsistere malorum, posset auctoritate, opibus, armis denique fouissent.

ĩnde ſibi plebs infima, vt eſt cupida ſemper nouarũ rerum, licentiam arbitratu ſuo viuendi, ſimulatione,ac ſpecie religionis, arripuit. ex eo nequitia primùm, & inceſtus,deinde vis, rapinæ, cædes, quæque propoſita impunitate naſcuntur mala, paſſim conſecuta ſunt. pendent enim à diuinis humana iura. illa ſi contemnamus, hæc non facilè tuebimur: illa ſi labefactentur,hæc ſtatim corruent. ſublato igitur, qui per tot ſæcula viguerat, ſummi Dei cultu, perturbata ſacrorum rituum vetere diſciplina,locum ſuum retinere diutius nec honeſtas, nec pietas potuit: periit fides, & omnis inopiæ ſubleuandæ conſuetudo: illa verò, minimi pendentis humana omnia,vni Deo ſeruientis animi demiſſio, qua nulla magis hominem Chriſtianum virtus decet, quæ, tamquam heſperus, aut lucifer inter ſidera,ſic ipſa inter virtutes reliquas præcipuè fulget, exſtincta penitus eſt. tum & domeſtica bella, populis variè diſſidentibus, exorta: & externis hoſtibus, Chriſtiano ſemper nomini crudeliter infeſtis, ad vniuerſorum perniciem patefactus aditus eſt: quóſque antea tot ciuitatum, ac principum integræ vires, atque coniunctæ facilè ſuſtinere irruentes, ac repellere potuiſſent, nunc vt eorum impetum imminutæ, atque diſtractæ, ferre poſſint, ſperandum vix eſt. Quid reliquæ prouinciæ? ſatís ne valent, & alieno malo doctæ ſibi cauent? immo, quaſi ſit in dolore voluptas, in exitio ſalus,ita ſe libenter in eandem flammam pleræque coniiciunt. vincere iam cœpit humanam medicinam morbus: proxima quæque corrumpuntur: nec iam vllæ poſſunt aut artes hominum, aut vires tantam peſtem à finibus auertere. Gallia quidem, opibus antea florentiſſima,ſemper hoſtium religionis expultrix,ſemper inuadentibus Eccleſiam monſtris inimica, nunc, alienatis multorum animis, deformata domeſticis cladibus, adſpectu miſerabili, pænè procliuis ad perniciem labitur. nec periculo vacant finitimæ gentes: quæ ſi fortè, quod auertat diuina clementia,inſanire cœperint: verendum eſt, ne malum erumpat, quod ferri nõ poſſit.nec verò nos,niſi præſidio nitamur innocentiæ, quo vno ſeruari poſſumus, & vincere, vel excelſa aſperrimarum Alpium iuga, vel amnes rapidi,aut munitæ arces, lectæve militum copiæ defendent. communibus remediis communes depelluntur morbi: nunc, in extremum adducta diſcrimen ſalute pu-

blica, exquisitam quandam, & planè singularem curationem rei magnitudo postulat. corrupta iampridem vitæ ratio Deum offendit: eadem placabit emendata. huc igitur studia conferenda: huc intendendę sunt curæ. quod quamquam ad omnes pertinet, cùm in communi periculo commune officium requiratur: præcipuæ tamen eorum partes videntur esse, qui, summo in gradu dignitatis, atque honoris, tamquam in specula, cõstituti, oculis patent omnium mortalium, vt nullum prorsus eorum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. Quæramus, quarum rerum amore flagrauerint, aut quibus artibus aditum sibi in cælum aperuerint primi illi nostræ religionis antistites, quos ecclesiis moderandis præfecerat Deus: reperiemus eos, tamquam in hac vita peregrinarentur, ita semper, obuia quæque contemnentes, ad cælestem patriam, optimíque parentis Dei, qui nos ad se vocare numquam desinit, adspectum, amplexúmq; properasse. quàm multos è sacrarum litterarum monumentis, & ex memoria vetustatis licet eruere, quorum omnes vitæ partes ea, quæ nos in malis ponenda censemus, paupertas, exsulium, carcer, mors denique illustrauerit: cùm sæpe in maximis incommodis, atque adeo inter exquisitissima tormenta, corporis dolorem animi lætitia superante, quàm hoc suaue est, dicerent, & immortali Deo pro tam insigni munere gratias agerẽt. Non longè abeamus. éstne quisquam, aut esse potest beato Cæcilio Cypriano, cuius nunc emendatissima scripta emittimus, aut vitæ sanctitate, aut mortis constantia maior, & clarior? quàm ille se gessit in omni vita abstinenter, & piè? in Episcopi autem officio, ac munere quàm non attigit, immò quàm non absoluit magno dignã præside virtutem? exstant de eo prodita litteris, ęternæque consignata memoriæ præclara sanctorum hominum testimonia: sed in re nota, atque ante oculos posita, testibus non egemus. vitæ illius propè animatam imaginem in libris, quos reliquit, verissimis expressam lineamentis intuemur. quantus est in tuenda Ecclesiæ Catholicæ dignitate? quàm seuerus in retinenda vetere disciplina? quàm acer in condemnandis nouarum opinionum auctoribus, in contumacia insectanda, libidine comprimenda? quæ sententiarum grauitas, verborum vis, doctrinæ præstantia? nemo ita languet, aut ita friget in cupiditate summi boni, qui non excitetur,

& quasi

& quaſi facibus admotis incendatur, cùm eius epiſtolas legit. Iam reliqua eius doctrina quos fructus affert, quàm vberes, quàm ſalutares? docemur exoriri calamitates, omiſſo veri Dei cultu: hæreſes gigni Pontificis auctoritate contempta: qui virginitatem, & pudicitiam colat, ei propoſita eſſe maxima in cælo præmia: qui Eccleſiæ præſit, aperto animo ac ſimplici eſſe oportere, prudentia tamen ita tectum, vt inſidiis minimè pateat cõmunis inimici. planè omnes veterum philoſophorum libri, præceptis referti comparandę virtutis, ſi cum Cypriani ſermonibus conferantur, inanes, & pænè pueriles videbuntur. Sumantur in manus, quæ de eleemoſyna, ac benignitate litteris mandauit: ſtatim omnes, ſi quæ reſident in mentibus noſtris, auaritiæ ſordes exhauriri, & infundi eximium erga pauperes amorem ſentiemus. Grauis eſt, & latè patet inuidiæ morbus: at hic rationibus egregiè curatur, ex intima Theologia depromptis. Vexamur calamitatibus, & ærumnis, quibus propoſita eſt hominum vita: præclaram audiamus Cypriani vocem ad patientiam cohortantis, exemplo multorum allato, qui nihil acerbum, aut malum præter culpam vmquam duxerunt, & cum illo immenſo ſempiternæ vitæ lucro libenter omnes huius exiguæ vitæ fructus commutauerunt. Exſtat etiam ad Martyres, primũ, vt cum dolore pugnent, accerbiſſimíſque cruciatibus forti animo reſiſtant, prudens & pia cohortatio, deinde, quòd morte vitam quæſierint, & ex hoſtibus Dei victoriam reportauerint, amoris & gaudij plena gratulatio. Neque verò aliter ſenſit, aut ſui diſſimilem ſe præbuit in extremo vitæ die: ſed, cùm ita ſemper vixiſſet, vt obſcurè, inglorieq; decedere non poſſet, ita deceſſit, vt hoc vno vel obſcuriſſimam vitam illuſtrare poſſet. Multa prætereo: nec ſanè perſequi conor omnia, ne ſuſcepiſſe hoc videar, vt Cyprianum debitis ornem laudibus: quod, vt ego ſentio, vel pro eius dignitate nemo, vel ſolus ipſe præſtare poſſet. Verùm hæc me commemoratio cùm ipſa per ſe delectauit, tum quòd in ea beneficij tui magnitudinem, & præſtantem ad bene merendum naturæ propenſionem agnoſcebam, qui totus in eam curam incubueris, vt omnia Cypriani ſcripta, mendis antea deformata, nunc in veterem illam integritatem, ac ſpeciem, accerſito etiam Verona miræ vetuſtatis exemplari, accurata doctorum virorum induſtria reſtituerem-

tur. quo sanè nomine, incredibile dictu est, quantũ se tibi omnes boni debere fateantur. quamquam neque nũc primum, neque hoc vno tuos ad laudem impetus argumento cognoscimus. Omitto illa superiora, qualem te præstiteris in patria, qualem in Ticinensi gymnasio; cùm nihil præter verum decus, verámque gloriam cogitans, Francisco Alciato, singularis doctrinæ viro, iuris prudentiam publicè profitenti, operam dares. sint hæc in tuis laudibus minima: non quia, si spectentur, sola, maxima videri non debeant: sed minora maioribus obscurantur: & angustior ille fuit priuatæ vitæ campus, quàm vt in eo tua virtus commodè posset excurrere. itaque, Romam traductus ad publica negotia, parem facultati materiam nactus, dum te fingis quotidie ad exemplum sapientissimi Pontificis, auunculi tui, quotidie te ipsum vincis bene agendo, adiuuante naturam imitatione, quemadmodum sine præstanti natura parum proficeret imitatio. ab hac disciplina fluxerunt illa, quę quàm paucis contingant omnia, ignorat nemo: in consilio grauitas, in laboribus patientia, nihil in potestate insolens, nihil in opum abundantia dissolutum, seuerissimis omnia continentiæ legibus adstricta: vt ab eius personæ, quam sustines, dignitate numquam oculos deflectere, sed illud perfectum, absolutúmque decorum, cuius & studium, & splendor magna ex parte iam obsoleuit, assiduè spectare videaris. Iure igitur quotidie tibi summę res à summo Pontifice cõmittuntur: iure se in tuam clientelam, quasi portum quẽdam in tantis horum temporũ tempestatibus tutissimum, ac salutarem sperantes, conferunt omnes boni. tuum est, egentem patrocinio communem caussam suscipere: & opinari, quod auunculus tuus immortalitate dignus, iam pridem sibi persuasit, egregiéque præstitit, duas maximè res à Principe viro postulari, vnam, ne quid reprehensione dignum committat, in quo tu excellis omnium consensu: alteram, ne quid laude dignum prætermittat: quod aliquanto est optabilius, atque præstantius. nam, vacare culpa, est illud quidem, his præsertim moribus, egregium, eiusmodi tamen, vt in priuati hominis conditione subsistat, ad principis ornamenta non perueniat. vera virtus actione gaudet: vim suam longè latéque diffundi, & propagari sua bona cupit: eóque ipso alitur, & augetur. ceteræ enim res, cùm communicantur, minuuntur:

tur: ex virtute quantum ad alios manat, tantumdem ad ipſam accedit. Quæ tibi profectò ſæpe in mentē venerunt, neque hæc melius cuiuſquam oratio, quàm tu vita exprimis. me tamen cùm incredibilis quædam erga te obſeruātia, vt Cypriani libros tibi inſcriptos emitterem, adduxiſſet, eadem impulit obſeruantia, & perpetuus in ipſam virtutem amor, vt hæc ſcriberem. tibi enim, quamquam neque cohortationi tua bonitas, neque admonitioni prudētia locum relinquit, verumtamen, vt ſtudio meo ſatisfacerem, liberales diſciplinas commēdare cupiebam: reliquis autem, qui hæc legent, quid ab excellentibus animi tui bonis ſperari poſſet, ſignificandum arbitrabar.

IN EDITIONE CONCILII Tridentini. 27

QVi de Catholica fide rectè ſentiunt, fatentur omnes vtiliſſimum fuiſſe humano generi, atque adeo ſalutare Concilium Tridentinum, quod eximia ſummi Dei erga nos clementia, Pij IV. Pont. Max. ſapientia ſingulari, mirifica Legatorum Cardinalium, qui præfuere, vigilantia, maximo etiam Imperatoris, Regum, Rerumpublicarum, Principum, & Patrum, qui interfuere, conſenſu, ita confectum abſolutúmque videmus, vt exitioſam illam animorum peſtem, quæ quotidie ſerpebat latiùs, nunc quidem aliqua iam ex parte compreſſam eſſe, breui autem, ope diuina, cunctis populis & nationibus ad communem ſalutem conſentientibus, prorſus tolli poſſe omnes confidant. quo merito gratiæ ſunt habendæ primùm immortali Deo maximæ, vnde bona manant omnia, deinde Pio IV. qui hoc ſpectauit vnum, & in hoc potiſſimùm ab illo primùm die, quo ſummam inter omnes homines poteſtatem, delatam diuinitus, accepit, fixit curas, & cogitationes omnes, vt communibus malis generali concilio mederetur: quo ſæpe remedio Chriſtiana Reſpub. erumpentibus vitiis occurrit, & impendentes ex diſſenſione, atque diſcordia calamitates euitauit. Hoc beneficium diſſeminari quamprimum, ac diſtribui per orbem terrarum, ad propagandam veritatem, & diuulgandam Eccleſiæ Catholicæ ſententiam, neceſſe eſt. itaque nunc eduntur puri Canones, & ipſa Decreta, cum appendice nulla: tantùm

vt ea cognoſcantur, quæ primùm Sacroſancta Synodus, in ſpiritu ſancto legitimè congregata, deinde Pontifex ipſe confirmando ſeruari pariter ab omnibus in perpetuum iuſſit. nam reliqua Concilij acta, diligentiſſimè per ſcribas publicos in ipſo Concilio excepta, & litteris mandata, mox ita emittentur, vt, quæcumque res in controuerſiam venerit, quæcumque vel ſententia dicta, vel oratio habita ſit, omnia denique agitata, quæſita, deliberata, ſuo quidque loco, diſtinctè, & abundanter exponantur. Interim accipe ſummam rei lector optime quæ ad ſalutem vehementer pertinet: vniuerſam verò Tridentini Concilij trium Pontificum diſtinctam temporibus, hiſtoriam, eodem, cuius ad gloriam hæc omnia diriguntur, iuuante Deo, propediem exſpecta. nullam enim tanti negotij partem ignorare, non modò iucundum eſt, verùm ad multa etiam vtile, & accõmodatum: quod aliorum Conciliorum lectio declarat. Romæ. ∞ D LXIV.

CLEMENTI MONILIANO Cardinali. 28

CVm tibi, Clemens Moniliane, Cardinalis ampliſſime, multis nominibus debeam, nullum tamen habeo tuæ benignitatis argumentum illuſtrius, quàm quòd ingenij, doctrinæque tuæ theſauros, cùm quibus nihil cõparo, ſæpe mecum vel ſcriptis, vel ſermone communicas. quis enim eſt ita deditus rerum humanarum ſtudiis, itáque falſæ voluptatis delenitus illecebris, quem tua vox ad cæleſtium bonorum contemplationem, admirationémque non facilè conuertat? quem tua pietas, non adumbrata leuiter, ſed expreſſa moribus, dictis ſcriptíſque tuis, ad veræ virtutis amorem non traducat? Quæ cum ipſe mecum cogito, quo nihil ad meam vtilitatem facio libẽtius, ita mihi gratulor, vt ad multos, atque etiam, ſi fieri poſſit, ad omnes eundem fructum cupiam peruenire. caput enim illud religionis noſtræ primum eſt, prodeſſe quamplurimis. ad hanc nos voluntatem, & conſuetudinem informauit, hac nos erudiit diſciplina magiſter omnium ſapientiſſimus, æternæ ſalutis auctor, & largitor, Chriſtus, itáque, cùm volumen illud tuum Theologicarum Diſputationum, ſaluberrimis, ſanctiſſimíſque refertum documen-

cumentis,anno ſuperiore multis efflagitãtibus impreſſum, tuáque mox induſtria ita locupletatum, vt aliud propè videri poſſet,accuratè legiſſem:admiratus rerum præſtãtiam, copiam,varietatem,ordinem:præſertim verò duos illos,nuper additos tractatus admodum egregios, vnum de Cælibatu,alterum de Peccatis,quibus ne optare quidem melius quidquam licet:contendere à te cœpi,vt eundem librum iterum ederes,& Catholicorum pias mentes aleres cibo iucundiſſimo:peſtiferis autem hæreticorum opinionibus, latiùs quotidie ſerpentibus,pro ea facultate, quam tibi Deus optimus maximus tribuit, obſiſteres. in quam ſententiam cùm tu iam antea tua ſponte propenderes,(nihil enim tibi vel eſt,vel fuit vnquam Sedis Apoſtolicę dignitate carius, nihil animarum communi ſalute antiquius:eò ſpectant ſtudia tua,eò dirigis omnes curas:) factum eſt,non tam meis quàm coniunctis multorum precibus,vt exirent denuo lucubrationes tuæ, & frueretur non modò ætas noſtra, ſed etiam poſteritas ipſa,minimo ſuo labore, maximis laboribus tuis. Cùm enim tibi propoſitũ fuerit,ea, quæ ad vitam piè ſanctéque traducendam Chriſtiano homini neceſſaria planè ſunt, quæ innumerabilibũs propè libris diſperſa, nec interdum ſatis dilucidè traduntur,in vnum ita colligere,vt confuſis ordinem,obſcuris lumen,dubiis certam notitiam redderes:id ita conſecutus es,vt hoc tuo libro,quod ad res attinet,nihil vberius:quod ad verba,nihil breuius: addo etiam,quod in breuitate difficillimum eſt,nihil planius,apertius,communius eſſe poſſit. Quo quidem nomine & tibi, & Chriſtianæ Reipub.vniuerſæ tantum gratulor,quantum res ipſa poſtulat:poſtulat autem,quantum cogitatione vix quiſquam comprehendere, verbis quidem aſſequi nemo poteſt. Romæ, ꝏ D LXV.menſe Septemb.

AD ILLVST. ATQVE EXCELL. Iacobum Boncompagnum, in orationis Ciceronis pro Archia poëta Commentarium. 29

CVm mihi tuæ primùm virtutis, ac dignitatis, deinde eius,qua me es complexus,beneuolentiæ in mentem venit:(venit autem ſæpiſſime)tibi quidem animo ac mente pro

te pro meo erga te ſingulari ſtudio vehementer gratulor:
ego autem, vt eius felicitatis, quæ in hominem cadere poſ-
ſit, haud minimã partem aſſecutus, lætitia fruor tanta, quã-
tam animus meus capere maximam poteſt. rurſus cùm re-
cordor, omnibus ad te quotidie honoris cauſſa confluẽti-
bus, quorum ego in te colendo atque obſeruando nemini
concedo, me vnũ tribus fere menſibus ad te non veniſſe:
quamquam intermiſſi cauſſas officij, vt opinor, habeo ſatis
iuſtas, vel calores perpetuos, quibus maiores non memini-
mus, vel ætatẽ, imbecillitatémq; meam: quarũ altera quie-
tem poſtulat: altera non modò poſtulat, verùm etiam flagi-
tat, peccaſſe tamen mihi videor: & quaſi excuſationẽ accu-
ſatio vincat, ita ſenſibus angor intimis, & in grauiſſimo do-
lore verſor. Atque hæc quidem aliquanto etiam acerbior
cogitatio eſſet, niſi perſpecta mihi, & cognita naturæ tuæ
facilitas, & ſingularis humanitas certam planè ſpem affer-
ret, nihil mihi obeſſe apud te, nihil detrahere prorſus aut de
amore tuo, aut de iudicio abſentiam meam. quod quidem
abs te, artium optimarũ à pueritia ſtudioſiſſimo, eo faciliùs
debeo impetrare, quia nõ ego, vt alij, feriatus æſtu maximo
ſum, non me languori, non inertiæ, aut deſidiæ tradidi, nec
rurſus quibuſdã voluptatibus, quę cùm ab ætate mea, tum
etiam à voluntate abhorrent, operã dedi, ſed ad explanan-
das Ciceronis orationes, ex inſtituto meo, totus incubui.
quid autem his tribus menſibus, quibus vacationem ſibi
quandam à negotiis plerique ſumunt, ego in hoc negotij
genere, omnium, vt arbitror, nobiliſſimo, præſtiterim, cùm
cuperem te intelligere, vt quaſi rationem otij mei redde-
rem, feci vt ad te mitterem non quas à quo die ad te veni
orationes explicaui: ne moleſta fortaſſe in magnis occupa-
tionibus, aut parum iucunda tibi copia eſſet: (decem enim
illæ omninò ſunt) ſed vnam tantùm, eámque ſatis breuem,
pro Archia poëta, ſanè luculentam, & ornatã: in qua ſtudia
illa, quæ ab humanitate nomen acceperũt, quibus vterque
noſtrûm mirificè delectatur, in cælũ laudibus extollũtur.
Equidem ſpero fore, vt, quemadmodũ ego, cùm interpre-
tabar, voluptate me perfundi maxima ſentiebã: ſic tu, cùm
& ipſam orationem, & meam ſimul interpretationẽ leges,
(ſimul enim vtramque mitto) non minorem animo volu-
ptatem capias. quod ſi ita erit, vberrimũ tuliſſe me fructum
induſtriæ meæ putabo: &, quod operis ſupereſt, ad id eo
fiam

fiam alacrior, quò tibi magis, multas virtutes cum litterarum gloria coniungenti, quàm ceteris, hæc ſtudia colentibus, placere, & probari mea ſcripta velim. Opto vt valeas, méque vt facis, perpetuò diligas. Ex ædibus, pridie. Kalen. Oct. ∞ D LXXII.

AD EVNDEM ILL. ATQVE exc. Iacobum Boncompagnum in Hippolyti Capilupi verſus.

SÆpe mihi, clariſſime ac præſtantiſſime Iacobe, venit in mentem gratulari, quòd Romæ ſim: non quòd vrbis ornamenta, & illa, quibus multorum oculi paſcuntur, antiquitatis miranda veſtigia me capiant, quæ tamen numquã contempſi: ſed quòd in ea ciuitate vitam agere, quæ otio, libertate, copia rerum omnium, omni denique virtute, virtutúmq; principe iuſtitia floreat, & in qua hęc ipſa vel eadẽ perpetuò, vel etiam præſtantiora, Gregorio XIII. Pont. Max. fore videantur, ita iucundum eſt, vt ad ſummam felicitatem propè nihil deeſſe videatur. Hæc ego mecum ſæpe libenter cogito, multo etiam libentius, cùm illud addo, frui me beneuolentia tua, eſſe in clientela tam illuſtri præſtantis ingenio, honore, auctoritate iuuenis, ea nobilitate ornati, quæ vera demum nobilitas eſt, cùm ab vna virtute, ſummíſque erga remp. ſtudiis, ac meritis originem ducat. Nec verò, quæ meæ ſunt partes, ne me tanto bono prorſus indignũ præbeam, eas, vt quiſquam iure deſideret, cõmitto. quamquam enim, diſpari fortuna, paria eſſe officia non poſſunt: gratiæ tamẽ referendæ facultates multæ ſunt. quarum illa fortaſſe non poſtrema: equidem ea vehementer delector: tueri memoria beneficiũ: cõmemorare, vbi locus eſt: cui debemus, eius cauſſa velle omnia, præſtare quæ poſſumus: denique non amore, nõ ſtudio, non obſeruantia deeſſe. Quid illud? non ad officiũ pertinet, atque adeo inſigne quoddã officij genus eſt, eo de homine, à quo beneficium accepimus, quid alij ſentiant, aut loquantur, in primis animaduertere, & eos, qui à certo ſenſu, veróque iudicant, beneuolentia complecti, qui obtrectant, & quibus rectè iudicandi facultatem adimit inuidia, ab iis animum abducere, refellere falſa, vera prædicare? Sed hæc opinionũ, & voluntatum diſſimilitudo, quam pauci effugiunt, in tuo ſtatu

ne accidat omnium florentiſſimo,tu quidem cùm aliis virtutibus,tum verò probitate,modeſtia,lenitate conſequeris. vna omnium vox,vnus de tua laude ſenſus eſt. quo tamen quiſque ſapientior, aut eruditior, eo te magis & diligit, & laudat.qui cùm ſint multi,ex eo tamen numero vidi in primis excellere magna ſapientia, ſumma religione, moribus integerrimis Epiſcopum, poëtica verò laude antiquis illis vatibus quàm ſimillimum,Hippolytum Capilupum:cuius ego conſuetudine,doctiſſimíſq; ſermonibus,ſi mihi,quantum per eius humanitatem licet, tantum per mea ſtudia liceret,fruerer horis omnibus incredibili voluptate. interdũ tamen vnà ſumus:& quia certamus amore erga te,ideo fit, vt eo magis inter nos amemus,atq; ille,totus ad tuam amplitudinem,& gloriam incumbens,aſſidua tuorum ſtudiorum,tuarúmque laudum prędicatione non contentus,cùm tuæ vitæ rationem luculentis quoque verſibus explicaſſet, eóſque mihi oſtendiſſet, in quo humanitatem, ac beneuolentiam eius agnoſco, iudicium, quo præſtat,fortaſſe poſſum requirere:admiratus doctrinæ varietatem, ſingulari ſermonis elegantia coniunctam, artémque miram cum præſtanti natura ita contendentem, vt neutra alteram vincat, vtraque pariter excellat,putaui me commodè facturum,ſi, dum animi cauſſa propinqua loca ita peruagaris, vt à tuo comitatu Muſas,elegantioréſque litteras nõ diſiungas, eos ipſos verſus,nondum editos, & adhuc quaſi parentis in ſinu commorantes, euolare ad te ſinerem mittente me. poſtulat enim hoc anni tempus, vt otium iucunda aliqua re fallatur.quòd ſi ad iucunditatem fructus additur:quid magis expetendum?at in hoc opuſculo vtrumque cognoſces, optiméque perſpicies: meum autem hoc officium, vt ſpero,vehemẽter probabis.Ego interim commentarios meos in Ciceronis Orationes, biennio antè inchoatos, hieme proxima ſuperiore ad exitum adductos,perpolire conor, & ita corrigere,vt addam multa, nonnulla detraham, pauca quædam mutem. res eſt magni ſanè laboris, mihi præſertim, numquam intermiſſa tot menſium opera iam defatigato,ac pænè confecto: ſed addit vires Maximi Pontificis egregia benignitas, méque etiam, in præclaro munere pergentem antiquitatis illuſtrandę,& eam,quam ſuſcepi,Spartam pro viribus ornantem, poſteri temporis haud exigua ſpe ſuſtentat. Vale.

INDEX EORVM AD QVOS MISSÆ SVNT EPISTOLÆ.

Federico

INDEX EORVM AD QVOS MISSÆ SVNT PRAEFATIONES.

INDEX.

FINIS.

Constat 24 gl